

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НЕСТЕРЕНКО ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 657.37 (043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ФОРМУВАННЯ
ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ**

08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит

(за видами економічної діяльності)

економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня **доктора економічних наук**

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

*Принципова дисертація
ідентифікована за звітністю
з принциповою нада
внесла до спеціалізованої
вченої ради № 64.088.01*

Олеф О.О. Нестеренко

Науковий консультант – **Крутова Анжеліка Сергіївна**
доктор економічних наук, професор

Умова
серед

Харків – 2018

АНОТАЦІЯ

Нестеренко О.О. Методологія та організація формування інтегрованої звітності. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – Харківський державний університет харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України, Харків, 2018.

Дисертація присвячена науковому обґрунтуванню теоретичних і методологічних постулатів формування інтегрованої звітності та розробці практичних рекомендацій щодо визначення та розкриття її показників. Визначено передумови генезису інтегрованої звітності, які полягають в розвитку інституціональної теорії та появі інституційних інвесторів, діяльність яких базується на принципах соціально-відповідального інвестування, руху України до Європейського Союзу, підвищенні вимог до оприлюднення звітності фондовими біржами в різних країнах світу, розширенні міжнародної співпраці у вирішенні проблем екологічної безпеки, розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Наведено огляд фундаментальних основ складання інтегрованої звітності, виявлено труднощі її формування та популяризації серед українських компаній. Розроблено еколого-суспільно-економічну концепцію інтегрованої звітності та охарактеризовано зміст та користувачів проектів Міжнародної ради з інтегрованої звітності. Переваги інтегрованої звітності розкрито в розрізі двох контурів – нормативно-правового та системно-управлінського, за наступними показниками: уявлення про систему створення цінності, об'єкт управління, охоплення показників, адаптивність до вимог законодавчо-нормативних актів, орієнтацію в часовому просторі, обов'язковість ведення, вектор використання для планування сталого розвитку та транспарентність. Визначено перспективні напрями діяльності з імплементації інтегрованої звітності в Україні.

Визначено, що в сучасних умовах господарювання надати комплексне та найбільш повне уявлення про бізнес та забезпечити інвесторів прозорою

інформацією про інструментарій створення довготермінової вартості компанії здатна інтегрована звітність. За рахунок дослідження існуючих підходів науковців до визначення терміну «інтегрована звітність» уточнено його зміст та визначено показники інтегрованого звіту, які актуалізуються під впливом сучасних економічних течій. Ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження, запропоновано визначення змісту терміну «інтегрована звітність» як процесу узагальнення показників, що характеризують еколого-соціо-економічну та фінансово-господарську діяльність підприємства, в результаті якого створюється періодичний інтегрований звіт, який містить корисну інформацію про створення вартості в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Розроблено формалізовану концептуальну основу сталого розвитку бізнесу в моделі інтегрованої звітності, визначено вплив сучасних економічних течій на показники інтегрованого звіту. В роботі проаналізовано вплив на показники інтегрованого звіту чотирьох економічних течій, а саме: глобалістики, фізичної економії, інституціональної економіки та ризик-орієнтованого управління. Розроблено ієрархічну систему принципів інтегрованої звітності, які за спрямованістю та цілями використання запропоновано поділяти на структурні, організаційні та якісні.

Проведено аналіз індикаторів оцінки рівня сталого розвитку. Запропоновано соціальну складову сталого розвитку країн визначити за індексами благодійності, соціального прогресу, людського розвитку, знань та розвитку людського капіталу; екологічну складову – за індексом екологічної ефективності; економічну складову – за індексами продовольчої безпеки, економічної свободи та процвітання. З метою підвищення рівня сталого розвитку України в дослідженні визначено розрізи обліково-аналітичної інформації про еколого-соціально-економічні показники діяльності суб'єктів господарювання, які мають розкриватися в інтегрованих звітах.

Для покращення інформаційної взаємодії та підвищення рейтингу України за індексами сталого розвитку запропоновано створювати «Єдиний портал інтегрованої звітності підприємств та організацій України», на якому

суб'єкти господарювання могли б розміщувати звіти зі сталого розвитку у форматі відкритих даних. Групування підприємств та організації на «Єдиному порталі інтегрованої звітності» доцільно здійснювати за галузями економіки, регіонами, організаційно-правовими формами, розмірами, формами власності та відповідністю звітів вимогам Міжнародного стандарту інтегрованої звітності, що дозволить налагодити простий і зручний механізм пошуку інтегрованих звітів за різними фільтрами.

Визначено економічну суть поняття «інтегрована облікова політика», яке враховує основні завдання інтегрованої звітності. Обґрунтовано мету та завдання облікової політики відповідно до вимог інтегрованої звітності. Запропоновано методологічний підхід щодо виокремлення рівнів реалізації облікової політики для забезпечення єдності методології обліку та одержання звітної інформації й визначення суб'єктів її формування.

Визначено, що для суб'єкта господарювання формування та оприлюднення інтегрованої звітності є інновацією, а сама процедура збору, обробки та групування інформації в інтегрованому звіті є інноваційним проектом, який потребує внутрішніх інвестицій для його реалізації та приверне зовнішні інвестиції після його реалізації. Розроблено компліментарний простір взаємодії інвестицій та інновацій, пов'язаних з формуванням інтегрованої звітності, який поєднує інвестиційну та інноваційну діяльність, в результаті якої створюється інтегрований звіт, оприлюднення якого дозволить отримати суб'єкту господарювання синергетичний соціо-еколого-економічний ефект. Для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої запропоновано використовувати метод проектного управління PRINCE2 («PRojects IN Controlled Environments version 2»).

Розроблено та адаптовано технічні аспекти облікової політики, які дозволять налагодити чіткий механізм збирання та обробки облікових даних для формування інформативних показників інтегрованої звітності в автоматизованій інтегрованій обліковій системі. Визначено основні вимоги та методологічні основи автоматизації інтегрованої облікової системи та процесу

реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності. Доведено, що процес автоматизації інтегрованої облікової системи повинен базуватися на методі трансформації даних бухгалтерського, екологічного, соціального та стратегічного обліку в показники інтегрованого звіту шляхом використання технології інтегрованого банку даних. Визначено переваги формування єдиного інформаційного простору інтегрованої облікової системи та елементи інтегрованого банку даних показників інтегрованої звітності. Розроблено алгоритм впровадження програмного продукту автоматизації процесу формування інтегрованої звітності.

Розглянуто історичну ретроспективу розвитку та визначено основні елементи понятійно-термінологічного апарату теорії капіталів. Доведено залежність ефективності процесу відтворення фінансового капіталу та його продуктивності від джерел його залучення. Визначено джерела формування фінансового капіталу та їх структуру. Проведено функціональний аналіз фінансового капіталу та обґрунтовано основні блоки показників інтегрованого звіту у розрізі функцій фінансового капіталу суб'єкта господарювання. Визначено класифікаційні ознаки елементів виробничого капіталу та описано показники, які мають розкриватися в інтегрованому звіті в частині розкриття інформації про забезпеченість бізнес-моделі виробничими фондами.

Розроблено універсальну методику вартісної оцінки елементів інтелектуального капіталу в інтегрованій обліковій системі для розкриття структурованої інформації про них в інтегрованій звітності. Розроблено бінарну систему оцінки інтелектуального капіталу, яка поєднує обліковий підхід та метод монітору нематеріальних активів.

Для оцінки соціально-репутаційного капіталу та розкриття інформації про його елементи в інтегрованій звітності запропоновано використовувати стейкхолдерський підхід, який базується на використанні розробленої методики визначення рангу стейкхолдерів шляхом розрахунку індексу залежності стейкхолдерів від діяльності суб'єкта господарювання та індексу впливу стейкхолдерів на діяльність суб'єкта господарювання.

Для оцінки людського капіталу запропоновано використовувати кваліметричний метод, який дозволяє кількісно оцінити якісні характеристики людського капіталу та визначати вплив інвестицій в його розвиток на ефективність його відтворення. Кваліметрична оцінка людського капіталу полягає в систематизації груп показників оцінювання його використання (трудова потенція, організаторські здібності, кваліфікаційні та мотиваційні якості, психологічне співробітництво), визначенні характеристик, за якими оцінюється конкретна група показників, й вагомості кожної характеристики.

Розроблено рекомендації щодо розкриття інформації про природний капітал в інтегрованій звітності в тривимірному часовому просторі, запропоновано класифікацію природного капіталу за об'єктами обліку (активи (оборотні), активи (необоротні) та пасиви), яка комплексно враховує багатогранну структуру природного капіталу при формуванні інтегрованої звітності. Досліджено участь природного капіталу у формуванні фінансового результату для забезпечення сталого розвитку діяльності суб'єкта господарювання. З метою наведення інформації про елементи природного капіталу в інтегрованому звіті досліджено сутність, переваги та недоліки динамічного підходу до їх облікової оцінки.

Обґрунтовано рівні перевірки достовірності інтегрованого звіту, а саме: внутрішній контроль; завірення стейкхолдерами; внутрішній та зовнішній аудит. Визначено вимоги основних міжнародних нормативних актів, які регулюють організаційно-методичні положення внутрішнього контролю суб'єктів господарювання та державних установ, яких необхідно дотримуватися при внутрішньому контролі інтегрованої звітності. Розроблено методологічні засади внутрішнього контролю інтегрованої звітності.

Внутрішній контроль формування інтегрованої звітності на підприємствах запропоновано здійснювати з застосуванням базових принципів «Кубу COSO» за моделлю COSO-ERM, яку доповнено елементами SWOT аналізу інформаційної безпеки та блоком оцінки відповідності критеріям цілей внутрішнього контролю за методикою SMART. Для розробки адекватного

обліково-аналітичного інструментарію розкриття інформації про ризики бізнес-моделі та інтегрованої звітності й їх нівелювання чи мінімізації, проведено термінологічний аналіз сутності підприємницького й бухгалтерського ризиків, та представлено авторські підходи до визначення цих понять.

Під «ризик-апетитом» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності запропоновано розуміти прийнятний рівень бухгалтерських та підприємницьких ризиків, який може дозволити кроссекторальна робоча група під час збору, обробки та висвітлення інформації в інтегрованому звіті. З метою розробки дієвих методів та заходів протидії ризикам, пошуку та встановлення сутності протиризованої реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності запропоновано класифікувати бухгалтерські ризики за етапами його реалізації, а підприємницькі ризики за розділами інтегрованого звіту.

Для розробки методичних рекомендацій щодо кількісної та якісної оцінки ризиків та визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, розроблено алгоритм експертної оцінки ризиків, який базується на визначенні шкали ймовірності виникнення ризиків й шкали вагомості наслідків впливу ризиків та розрахунку індексу ризику, побудові матриці ризиків, яка дозволяє постійно контролювати та розробляти заходи з нівелювання найбільш небезпечних ризиків системою ризик-менеджменту суб'єкта господарювання.

Ключові слова: інтегрована звітність, інтегрований звіт, інтегрована облікова система, облікова політика, сталий розвиток, соціо-еколо-економічні показники, кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності, капітал, внутрішній контроль, ризики.

ANNOTATION

Nesterenko O.O. Methodology and organization of the formation of integrated reporting. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

The dissertation for competition of the degree of Doctor of economic sciences, speciality 08.00.09 – accounting, analysis and audit (by the types of economic activity). – Kharkiv State University of Food Technology and Trade of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2018.

The dissertation is devoted to the scientific substantiation of theoretical and methodological postulates of the integrated reporting formation and development of practical recommendations for definition and disclosure of the integrated reporting items. Preconditions of the integrated reporting genesis are defined, which include institutional theory development and institutional investors emergence, whose activities are based on the following principles: socially responsible investment; movement of Ukraine to the European Union; increasing the requirements for the disclosure of accounts by stock exchanges; international cooperation in ecological safety issues; modern information and communication technologies development. An overview of the basic foundations of the integrated reporting compilation is presented, difficulties of its formation and popularization among Ukrainian companies are revealed. Ecologo-socio-economic concept of integrated reporting has been developed and contents and users of the projects of the International Council for Integrated Reporting have been characterized. Advantages of integrated reporting are disclosed in the context of two contours – regulatory and system-management, on the following indicators: value creation system conception; management object; complex of indicators; adaptability to the legislative and regulatory acts requirements; time orientation, traceability, vector of use for sustainable development planning and transparency. Perspective directions of activity on the integrated reporting implementation in Ukraine are determined.

It is determined that in modern economic conditions, comprehensive reporting on business and providing investors with transparent information about the long-term costing tools of the company can be integrated. By studying the existing approaches

of scientists to definition of the "integrated reporting" term its content has been refined and its indicators were specified under the influence of modern economic theories. Based on the results of the study, the definition of the "integrated reporting" term as a process of generalization of indicators describing the ecological, socio-economic, financial and economic activities of the enterprise, that creates a periodic integrated reports, which contain useful information on the value creation in short-term, medium-term and long-term perspective. Formalized conceptual basis for sustainable business development in the integrated reporting model has been developed, the impact of current economic theories on the integrated reporting indicators has been determined. The paper analyzes the impact on the integrated reporting indicators of four modern economic theories, namely: globalization, physical economy, institutional economy and risk-based management. It has been developed the hierarchical system of the integrated reporting principles, which according to the direction and purpose of use were categorized into structural, organizational and qualitative.

Analysis of indicators for assessing the level of sustainable development was conducted. Social component of countries' sustainable development is proposed to be evaluated by the indices of charity, social progress, human development, knowledge and human capital development; ecological component – by the index of ecological efficiency; an economic component – by the indices of food security, economic freedom and prosperity. In order to increase the level of sustainable development of Ukraine in the study, sections of the accounting and analytical information on ecological, socio-economic indicators of the activities of business entities, which should be disclosed in the integrated reports, are determined.

In order to improve the information interaction and increase the rating of Ukraine by the indices of sustainable development, it was proposed to create a "Unified Portal of Integrated Reports of Enterprises and Organizations of Ukraine", in which business entities could submit reports on sustainable development in the open data format. Grouping of enterprises and organizations in the "Unified Portal of Integrated Reports of Enterprises and Organizations of Ukraine" should be done

according to the branches of the economy, regions, organizational and legal forms, sizes, forms of ownership and compliance of the reports with the requirements of the International Standard for Integrated Reporting. Such grouping will allow establishing a simple and convenient mechanism for searching integrated reports using different filters.

Economic essence of the "integrated accounting policy" concept is determined, which takes into account the main tasks of integrated reporting. The purpose and objectives of the accounting policy are justified in accordance with the requirements of integrated reporting. Methodological approach on the accounting policies levels distinguishing is proposed, that allows ensuring of unity's accounting methodology adequacy, structure accounting data for the integrated reporting purposes and defining internal and external factors influence on its formation.

It is determined that for the entity integrated reports creation and publishing is an innovation, and procedures of data collecting, processing and grouping in the integrated reports compose an innovative project that requires internal investments for its realization and attracts foreign investments after its implementation. Complementary space of interaction of investments and innovations related to the integrated reporting formation, which combines investments and innovation activities, creates integrated reports, publication of which allows obtaining synergistic socio-ecological and economic effect for the economic entity. For implementation of the integrated reporting formation innovative project it is proposed to use the method of project management PRINCE2 ("PRojects IN Controlled Environments version 2").

Technical aspects of accounting policy have been developed and adapted, which allows establishing a clear mechanism of credential data collection and processing for the formation of the integrated reporting informative indicators in automated integrated accounting system. Basic requirements and methodological bases of integrated accounting system automation and the process of realization of the integrated reporting formation innovative project are determined. It is proved that the process of automation of the integrated accounting system should be based on the

method of transformation of accounting, ecological, social and strategic accounting into the integrated reports indicators using integrated data bank technology. The advantages of unified information environment formation within integrated accounting system and integrated data bank of the integrated reporting indicators are determined. Algorithm of implementation of the software for automation of the integrated reporting formation has been developed.

Historical retrospective of the capitals theory development is considered and the main elements of its conceptual terminology are determined. Dependence of financial capital reproduction process efficiency and its productivity on the sources of its attraction has been proved. Sources of financial capital and their structure are determined. Functional analysis of financial capital has been carried out and the main blocks of the indicators of the integrated report have been substantiated in terms of the functions of the financial capital of the entity. Classification features of production capital elements are defined and indicators to be disclosed in the integrated report in terms of disclosure of information about the availability of the business model by the production funds are described.

The universal method of intellectual capital elements evaluation within integrated accounting system for disclosure of structured information about them in integrated reporting has been developed. A binary system for intellectual capital elements evaluating has been developed, which combines the accounting approach and intangible assets monitoring method.

To evaluate socio-reputation capital and disclose its elements in the integrated reporting it is suggested to implement a stacking approach based on the use of the developed methodology for determining the rank of stakeholders by calculating the index of the stakeholders' dependency from the entity's activities and index of the stakeholders' impact on the entity's activities.

To evaluate human capital, it is suggested to use a qualimetric method that allows quantifying the qualitative characteristics of human capital and determining the impact of investments efficiency on its reproduction. Qualitative evaluation of human capital consists in systematization indicators for evaluating its use (labor

potential, organizational skills, qualification and motivational qualities, psychological cooperation), definition of specific characteristics of a particular group of indicators and determining of each characteristic importance.

Recommendations for the disclosure of information about natural capital in integrated reports in three-dimensional temporary space have been developed; the classification of natural capital by accounting objects (current assets, non-current assets and liabilities) has been proposed, which comprehensively takes into account the multifaceted structure of natural capital in the integrated reporting formation process. Participation of natural capital in financial result formation is investigated to ensure business entity's sustainable development. In order to provide information about natural capital elements in the integrated report the essence, advantages and disadvantages of a dynamic approach to their accounting evaluation are researched.

Levels of verification the integrated reports integrity is substantiated, namely: internal control; assurance by stakeholders; internal and external audit. The requirements of the main international regulations, which regulate the organizational and methodological provisions of business entities' internal control and state institutions, which must be observed during integrated reporting internal control are determined. The methodological principles of integrated reporting internal control are developed.

It is proposed to implement internal control in the integrated reporting verification process using the basic principles of COSO-Cube based on the SOSO-ERM model, supplemented by the elements of information security SWOT analysis and by the unit for assessing compliance with the internal control purposes criteria based on the SMART methodology. To develop adequate accounting and analytical tools for disclosing in integrated reports information about business model risks and possibilities of leveling or minimizing them terminological analysis of entrepreneurial and accounting risks essence has been conducted and author's approaches to defining these concepts are presented.

It is proposed to understand under the "risk-appetite" of implementing of integrated reporting innovative project the acceptable level of accounting and

business risks that a cross-sectoral workgroup may allow for the collection, processing and promulgation of the integrated reports information. In order to develop effective methods and measures of risks counteraction and establish the effective anti-risk of the integrated reporting formation innovative project it is proposed to classify accounting risks during the stages of its implementation and entrepreneurship risks according to the sections of the integrated report.

To develop methodological recommendations on quantitative and qualitative risk of the integrated reporting innovative project implementation assessment and enterprise's risk appetite evaluation an algorithm for expert risk assessment was developed based on: definition of risks occurrence probability; scale of effects of risks significance; calculation of the risk index; construction of the matrix of risks. proposed recommendations allows constantly monitoring and developing measures for leveling the most dangerous risks by business entity's risk management system.

Key words: integrated reporting, integrated report, integrated accounting system, accounting policy, sustainable development, socio-economic and environmental indicators, cross-sectoral working group on the formation of integrated reporting, capital, internal control, risks.

**НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ
НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:**

1. Янчева Л. М., Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інформаційні системи управління товарорухом в роздрібній торгівлі : монографія. Харків : ХДУХТ, 2012. 272 с. (заг. обсяг 16,8 друк. арк., особисто автора 10,0 друк. арк.: розроблено методологічні аспекти формування автоматизованої інтегрованої облікової системи).

2. Янчев А. В., Нестеренко О. О., Сахаров П. О. Розрахунки електронними грошима: документування, облік та контроль : монографія. Харків : ХДУХТ, 2014. 230 с. (заг. обсяг 13,5 друк. арк., особисто автора 3,5 друк. арк.: досліджено функціональне наповнення інституту грошей як основної складової фінансового капіталу суб'єктів господарювання).

3. Крутова А. С., Нестеренко О. О., Левіна М. В. Обліково-звітне забезпечення управління трансакційними витратами : монографія. Харків : Видавець Іванченко І.С., 2016. 224 с. (заг. обсяг 13,2 друк. арк., особисто автора 5,2 друк. арк.: розроблено методологічні засади перенесення інформації про трансакційні витрати до інтегрованої звітності).

4. Нестеренко О. О. Інтегрована звітність: теорія, методологія, практика : монографія. Х. : Видавець Іванченко І. С., 2018. 410 с. (23,8 друк. арк.).

5. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Облік праці та її оплати в інформаційній системі підприємства торгівлі. Житомир : ЖДТУ, 2015. Вип. 2 (32). С. 174–187. (включено до Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Google Scholar) (заг. обсяг 0,9 друк. арк., особисто автора 0,5 друк. арк.: розроблено методичний підхід щодо виявлення залежності між обсягом інвестицій в розвиток трудового потенціалу та трудовою активністю персоналу, який базується на кваліметричній оцінці людського капіталу).

6. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Обліково-звітні аспекти монетизації продуктів ігрової індустрії з використанням електронних грошей. Бізнес Інформ. 2016. № 7. С. 147–152. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open

Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services та ін.) (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.: розроблено практичний інструментарій відображення у звітності процесів монетизації продуктів ігрової індустрії з використанням електронних грошей).

7. Нестеренко О. О., Назарова К. О. Роль облікової інформації у забезпеченні сталого розвитку торговельної галузі. Економічний простір: збірник наук. праць, 2016. № 115. С. 157–164. (включено до Index Copernicus, РІНЦ, Google Scholar) (заг. обсяг 0,6 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: обґрунтовано структуру та показники облікової інформації, яка має наводитися в інтегрованому звіті торговельного підприємства).

8. Krutova A. S., Nesterenko O. O., Kolesnik A. O. Integrated reporting terminology formalization. Independent Auditor. 2016. № 18 (4). P. 4–14. (включено до Index Copernicus, Google Scholar, EBSCOhost) (заг. обсяг 0,75 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: уточнено зміст терміну «інтегрована звітність» та визначено показники інтегрованого звіту, які актуалізуються під впливом сучасних економічних течій).

9. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Модель соціальної відповідальності суб'єктів державного сектору економіки. Бізнес-інформ. 2017. №5. С. 17–25. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services та ін.) (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.: розроблено організаційно-технологічне забезпечення оприлюднення інтегрованої звітності шляхом створення Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України).

10. Нестеренко О. О. Методичні засади оцінки природного капіталу в інтегрованій звітності. Економічний простір: збірник наук. праць, 2017. № 122. С. 117–125. (включено до Index Copernicus, РІНЦ, Google Scholar) (0,7 друк. арк.).

11. Нестеренко О. О. Індикатори оцінки рівня сталого розвитку та їх вплив на показники інтегрованої звітності. Науковий вісник Ужгородського

національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство» : у 2-х ч. 2017. Вип. 15. Ч. 2. С. 44–50. (включено до Index Copernicus) (0,5 друк. арк.).

12. Нестеренко О. О. Методологічні аспекти формування інтегрованої облікової політики. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2017. Вип. 2 (26). С. 29–44. (включено до Index Copernicus). (1,1 друк. арк.).

13. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Мультифункціональна модель опису фінансового капіталу в інтегрованому звіті. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Вип. 2. № 23. С. 397–404. (включено до Web of Science, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory, Citefactor, ResearchBib, Universal Impact Factor, Index Copernicus, Google Scholar та ін.) (заг. обсяг 0,6 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: проведено функціональний аналіз фінансового капіталу та обґрунтовано основні блоки показників інтегрованого звіту у розрізі функцій фінансового капіталу суб'єкта господарювання).

14. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Фінансове обґрунтування інноваційних проектів в обліку та звітності. Вісник ХНАУ: Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. Харків: ХНАУ, 2017. №3. С. 38–47. (включено до Index Copernicus, [CiteFactor](#), Google Scholar, [Research Bible](#)) (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,5 друк. арк.: визначено складові інвестиційно-інноваційного процесу при формуванні інтегрованої звітності).

15. Нестеренко О. О. Методологічні засади опису ризиків бізнес-моделі суб'єкта господарювання в інтегрованій звітності. Проблеми економіки. 2017. №4. С. 369–375. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, EBSCOhost, CiteFactor, Academic Journals Database, BASE, Research Bible та ін.) (0,7 друк. арк.).

16. Krutova A. S., Tarasova T. O., Nesterenko O. O. Sustainable development reporting as an instrument for institutional reform in Ukraine. Scientific

Bulletin of Polissia. 2018. № 1 (13). Vol. 1. P. 15–19. (включено до Web of Science, CrossRef, Ulrich's Periodicals Directory, Index Copernicus, EBSCO, Bielefeld Academic Search Engine, WorldCat та ін.) (заг. обсяг 0,55 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: визначено основні складові процесу формування інтегрованої звітності.).

17. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Перспективи розвитку облікової системи підприємств України. Бізнес-інформ. 2018. №4. С. 261–266. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services та ін.) (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.: розроблено концепцію багатоцільової інтегрованої облікової системи).

18. Нестеренко О. О. Бінарна система оцінки інтелектуального капіталу в інтегрований звітності. Інтелект XXI. 2018. №2. С. 193–198. (включено до Index Copernicus) (0,5 друк. арк.).

19. Нестеренко О. О. Удосконалення облікової політики для цілей складання інтегрованої звітності в інформаційній системі підприємства [Електронний ресурс] Глобальні та національні проблеми економіки: елект. наук. фахове видання. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського. 2018. Вип. 22. С. 972–979. Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/182.pdf>. (включено до Index Copernicus) (0,8 друк. арк.).

20. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Моделювання облікової політики програм лояльності в підприємствах роздрібної торгівлі. *Wirtschaft und Management: Theorie und Praxis: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel*. Vol. 2 Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. S. 152–158. (включено до Thomson Reuters) (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.: визначено складові облікової політики торговельних підприємств).

21. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Стан та перспективи розвитку сфери готельного господарства Харківського регіону. Сьвременни проблеми на региональному розвитку: Сьбрани статии. Т. 2.

Академічно видавництво на Аграрний університет Пловдив, Бґґарія, 2014. С. 250–254. (включено до Thomson Reuters) (заг. обсяг 0,4 друк. арк., особисто автора 0,15 друк. арк.: визначено розрізи обліково-аналітичної інформації про еколого-соціально-економічні показники діяльності готельних підприємств).

22. Нестеренко О. О., Герасимова Н. С., Коробкіна І. С. Удосконалення класифікації витрат підприємств готельного господарства. Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment: Collection of scientific articles. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2015. P. 160–165. (включено до Thomson Reuters) (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,15 друк. арк.: визначено розрізи класифікації витрат бізнес-моделі підприємств готельного господарства).

23. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Переваги інтегрованої звітності та перспективи її імплементації в Україні. Innovation in science and education: challenges of our time. London: IASHE, 2016. С. 52–58. (включено до Socrates Impulse, eLIBRARY.RU, РІНЦ) (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.: визначено перспективні напрями діяльності з імплементації інтегрованої звітності в Україні).

24. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Теоретико-методичний інструментарій врахування трансакційних витрат у звітності підприємств готельного господарства. Innovation in science and education: challenges of our time. London: IASHE, 2017. С. 29-33. (включено до Socrates Impulse, eLIBRARY.RU, РІНЦ) (заг. обсяг 0,4 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: розроблено теоретико-методичний інструментарій перенесення інформації про трансакційні витрати до інтегрованої звітності).

25. Нестеренко О. О., Котенко Л. М. Удосконалення обліку облігацій. Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси : зб. наук. пр. Луц. нац. техн. ун-т. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2012 р. Вип. 9(2). С. 159–167. (заг. обсяг 0,6 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: методологічно обґрунтовано інструментарій обліку облігацій як складової фінансового капіталу).

26. Нестеренко О. О. Методика оцінки інформаційного ризику на підприємствах роздрібно́ї торгівлі. Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, 2013. Т. 18. Вип. 2. С. 120–128. (0,7 друк. арк.).

27. Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Документування товарних операцій в системі електронного документообігу «Спрут». Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 1 (17). С. 31–38. (заг. обсяг 0,6 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: розроблено практичні рекомендації з впровадження систем електронного документообігу на підприємствах торгівлі).

28. Нестеренко О. О. Удосконалення методики інвентаризації товарних запасів в системі електронного документообігу. Кримський економічний вісник : у 2-х ч. 2013. №1 (02). Ч. II. С. 147–149. (0,3 друк. арк.).

29. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Шляхи вдосконалення облікової політики на готельних підприємствах. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 1 (17). С. 3–10. (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: надано рекомендації з удосконалення методики формування облікової політики).

30. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Проектування системи внутрішнього аудиту підприємств готельного господарства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 2 (18). С. 3–10. (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: надано рекомендації з удосконалення методики формування облікової політики).

31. Нестеренко О. О. Формування програми внутрішнього аудиту товарних операцій. Облік, Економіка, Менеджмент: наукові нотатки. Міжнародний збірник наукових праць. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2014. Випуск 4. С. 303–309. (0,5 друк. арк.).

32. Нестеренко О. О. Особливості обліку продажу товарів із застосуванням торговельних платіжних терміналів. Торгівля, комерція, підприємництво. Львів : ЛКА, 2014 р. Вип. 16. С. 136–140. (0,4 друк. арк.).

33. Крутова А. С., Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Особливості нарахування та обліку військового збору. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2015. Вип. 1 (21). С. 19–29. (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: розроблено алгоритм обліку військового збору в інтегрованій обліковій системі).

34. Нестеренко О. О. Адаптація методологічних положень верифікації інтегрованої звітності до європейських вимог [Електронний ресурс] Східна Європа: економіка, бізнес та управління : елект. наук. фахове видання. ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». 2018. Вип. 2 (13). С. 245–253. Режим доступу: http://www.easterneurope-bm.in.ua/journal/13_2018/45.pdf. (1,0 друк. арк.).

НАУКОВІ ПРАЦІ, ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ:

35. Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності студентів спеціальності «Облік і аудит». Модернізація вищої освіти та проблеми у правління якістю підготовки фахівців. Інтеграція освіти, науки та виробництва – запорука ефективності навчального процесу : матеріали X Всеукр. наук.-метод. конф., м. Харків, 27 вересня 2013 р. Харків : ХДУХТ, 2013. С. 107–108. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено компетенції облікових фахівців).

36. Нестеренко О. О. Проблемні аспекти обліку електронних грошей. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 22 травня 2014 р. : у 2-х ч. Харків : ХДУХТ, 2014. Ч. 2. С. 45–46. (0,1 друк. арк.).

37. Нестеренко О. О. Історичні передумови виникнення військового податку. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч., Харків, 14 травня 2015 р. Ч. 2. Харків: ХДУХТ, 2015. С. 35–36. (0,1 друк. арк.).

38. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Професіограма бухгалтера як необхідний чинник формування компетентного фахівця. Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Науково-інформаційна підтримка навчального процесу: матеріали XII Всеукр. наук.-метод. конф., м. Харків, 30 вересня 2015 р. Х. : ХДУХТ, 2015. С. 367–368. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено професійні навички бухгалтера).

39. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інтегрована звітність як засіб реалізації цілей сталого розвитку. Соціально-економічний розвиток системи фінансів і управління в інноваційному середовищі: проблеми, ефективність, перспективи : тези доповідей IX симпозиуму, м. Харків, ХІФ КНТЕУ, 25 листопада 2016 р. Харків : ХІФ КНТЕУ, 2016. С. 367–369. (заг. обсяг 0,2 друк. арк., особисто автора 0,1 друк. арк.: обґрунтовано цілі сталого розвитку та визначено шляхи їх реалізації шляхом формування інтегрованої звітності).

40. Нестеренко О. О. Історія становлення та сучасна інтерпретація звітності сталого розвитку. Экономическая теория в XXI веке: поиск эффективных механизмов хозяйствования : матер. II Междунар. науч.-практ. конф., г. Полоцк, Беларусь, 20-21 октября 2016 г. : в 2 ч. Полоцк. гос. ун-т. Новополоцк : ПГУ, 2016. Ч.1. С. 207–212. (0,4 друк. арк.).

41. Нестеренко О. О. Користувачі інформації інтегрованої звітності. Економіка, фінанси, бухгалтерський облік: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 1 лютого 2017 р. П.: ЦФЕНД, 2017. С. 101–104. (0,2 друк. арк.).

42. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Ентропія інформації інтегрованої звітності та механізми її усунення. Тенденції розвитку національних економік:

економічний та правовий виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18-19 травня 2017 р. Київ : ККІБП, 2017, 1 т. С. 49–51. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено компетенції облікових фахівців).

43. Нестеренко О. О. Проблеми впровадження інтегрованої звітності в обліково-звітну практику підприємств. Фінанси, облік і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: сучасні проблеми та перспективи розвитку теорії і практики: матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 28 жовтня 2016 р. Х. : ХДУХТ, 2016. С. 97–98. (0,1 друк. арк.).

44. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Класифікація чинників впливу на інтегровану облікову політику. Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.: у 2-х ч. Ужгород: УЖНУ «Говерла», 2017. Ч. 2. С. 127–130. (заг. обсяг 0,2 друк. арк., особисто автора 0,1 друк. арк.: згруповано чинники впливу на інтегровану облікову політику).

45. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Завдання інтегрованої облікової політики. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю заснування Харківського державного університету харчування та торгівлі, м. Харків, 18 травня 2017 р. : тези у 2-х ч. Харків : ХДУХТ, 2017. Ч. 2. С. 35–36. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено завдання інтегрованої облікової політики).

46. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Впровадження проекту формування інтегрованої звітності в обліково-аналітичний процес. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, м. Тернопіль, 30 червня 2017 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 196–199. (заг. обсяг 0,4 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: визначено етапи реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності).

47. Янчева Л. М., Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інтегрована звітність як складова забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі. Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 2-3 листопада 2017 р. Львів: ЛТЕУ, 2017. С. 230–231. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,04 друк. арк.: визначено складові досягнення цілей сталого розвитку підприємств торгівлі).

48. Нестеренко О. О. Ризик-орієнтований підхід до розкриття інформації в інтегрованій звітності. Імплементация інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу: матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 22 березня 2018 р. Х. : ХДУХТ, 2018. С. 143–144. (0,1 друк. арк.)

49. Нестеренко О. О. Розкриття інформації про природний капітал у звітності: вимоги світових інтеграційних процесів. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті Європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 17-18 травня 2018 р. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2018. С. 218–220. (0,2 друк. арк.)

50. Нестеренко О. О., Белявцева В. В. Оцінка людського капіталу в інтегрованій обліковій системі. Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді [Електронний ресурс] : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 17 травня 2018 р. Х. : ХДУХТ, 2018. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана: <http://www.hduht.edu.ua/index.php/uk/nauka/conf/1635-conf-17-5-18>. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: розроблено методику оцінки людського капіталу).

51. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Перспективи імплементації інтегрованої звітності в Україні. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 31 травня–1 червня 2018 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 55–57. (заг.

обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено функціональну структуру «Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України»).

52. Свідоц. реєстрац. автор. права 76919, Україна. Департамент інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Класифікація природного капіталу для вимог інтегрованої звітності /А. С. Крутова, О.О. Нестеренко (Україна); заявка № 77694 від 27.12.2017 р.; дата реєстрації від 19.02.2018 р., 5 с.

НАУКОВІ ПРАЦІ, ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:

53. Крутова А. С., Нестеренко О. О., Тарасова Т. О. Оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності: навч. посібник. Х.: МОНОГРАФ, 2016. 286 с. (заг. обсяг 16,6 друк. арк., особисто автора 5,6 друк. арк.: Розділи 4 – 8).

ЗМІСТ

ВСТУП	27
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ В ОБЛІКОВУ ПРАКТИКУ.....	43
1.1 Інтегрована звітність: історичні аспекти виникнення та проблеми впровадження.....	43
1.2 Формалізація категоріально-термінологічного апарату інтегрованої звітності.....	63
1.3 Основоположні принципи та правила формування інтегрованої звітності.....	90
1.4 Імплементация інтегрованої звітності в Україні та світі.....	110
Висновки за розділом 1.....	135
РОЗДІЛ 2. МОДЕЛЮВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ.....	139
2.1 Методологічні аспекти формування облікової політики.....	139
2.2 Проектування інтегрованої облікової політики для формування показників інтегрованої звітності.....	157
2.3 Впровадження процесу формування інтегрованої звітності в обліковий процес підприємства.....	183
2.4 Удосконалення облікової політики для цілей складання інтегрованої звітності в інформаційній системі підприємства.....	203
Висновки за розділом 2.....	217
РОЗДІЛ 3. ФОРМАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ ОСНОВІ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ.....	221
3.1 Структура капіталу та її значення для підготовки інтегрованої звітності	221
3.2 Формування інформації про фінансовий та виробничий капітал в інтегрованій звітності	241
3.3 Вартісна оцінка інтелектуального, соціально-репутаційного та людського капіталу й методика розкриття інформації про них в інтегрованій звітності.....	258
3.4 Сутність, класифікація та оцінка природного капіталу в інтегрованій звітності.....	285
Висновки за розділом 3.....	303
РОЗДІЛ 4. ПЕРСПЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД КОНТРОЛЮ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ.....	307

4.1	Адаптація методологічних положень верифікації інтегрованої звітності до Європейських вимог.....	307
4.2	Теоретичний інструментарій ідентифікації ризиків у інтегрованій звітності суб'єкта господарювання.....	327
4.3	Класифікація ризиків реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання.....	341
4.4	Розробка моделі визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності.....	357
	Висновки за розділом 4.....	376
	ВИСНОВКИ	380
	ЛІТЕРАТУРА.....	390
	ДОДАТКИ.....	448
	Додаток А Характеристика стандартів звітності сталого розвитку.....	448
	Додаток Б Підходи до визначення поняття «інтегрована звітність»	452
	Додаток В Рейтинг України за індексом глобальної конкурентоспроможності.....	454
	Додаток Д Тракткування дефініції «облікова політика» в літературних джерелах.....	457
	Додаток Е Тракткування поняття «інновації» в економічній літературі.....	459
	Додаток Ж Таблиця Ж 1 Тракткування поняття «фінансовий капітал»	461
	Додаток Ж Таблиця Ж 2 Тракткування поняття «виробничий капітал»	463
	Додаток Ж Таблиця Ж 3 Тракткування поняття «інтелектуальний капітал»	464
	Додаток Ж Таблиця Ж 4 Тракткування поняття «людський капітал»	467
	Додаток Ж Таблиця Ж 5 Тракткування поняття «репутаційний» та «соціальний» капітал.....	469
	Додаток Ж Таблиця Ж 6 Тракткування поняття «природний капітал»	472
	Додаток З Підходи до визначення поняття «внутрішній контроль»	474
	Додаток И Таблиця И 1 Тракткування поняття підприємницький ризик.....	476
	Додаток И Таблиця И 1 Термінологічний аналіз поняття «підприємницький ризик»	478
	Додаток К Тракткування поняття «бухгалтерський ризик»	479
	Додаток Л Акти впровадження.....	481
	Додаток М Список публікацій	500

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансові кризи ХХІ ст. виступають основними причинами необхідності вдосконалення існуючої інформаційно-комунікаційної взаємодії між суб'єктами господарювання та користувачами обліково-звітної інформації. Виникнення криз як національного масштабу так і на окремому підприємстві значною мірою пов'язано з недосконалістю облікової системи, що проявляється: у відсутності можливості відображати ризики та загрози, які виникають у діяльності підприємств; неспроможності забезпечити оприлюднення інформації про всі елементи капіталу у фінансовій звітності; існуючій розрізненості корпоративної звітності, яка не надає цілісного уявлення про здатність організації створювати цінність для себе та стейкхолдерів протягом тривалого часу. Всі ці проблеми зумовлюють пошук нових моделей звітування та напрямів розвитку методології бухгалтерського обліку для забезпечення зростаючих вимог користувачів та покращення прозорості, повноти й релевантності обліково-звітної інформації. В умовах глобалізації та інформаціології користувачів обліково-звітної інформації цікавлять не лише фінансові показники діяльності підприємств, а й питання сталого розвитку як невід'ємної частини бізнесу, що вимірюється здебільшого нефінансовими показниками і забезпечується шляхом формування інтегрованої звітності.

Передумовами генезису інтегрованої звітності є розвиток інституціональної теорії та поява інституційних інвесторів, діяльність яких базується на принципах соціально-відповідального інвестування, руху України до Європейського Союзу, підвищенні вимог до оприлюднення звітності фондовими біржами в різних країнах світу, розширенні міжнародної співпраці у вирішенні проблем екологічної безпеки тощо. В Україні проблема стандартизації термінології інтегрованої звітності набула особливої актуальності після затвердження Наказом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»», яка включає вектор безпеки, розвитку, відповідальності, гордості. Першочерговість досягнення векторів сталого розвитку посилюється

євроінтеграційним курсом України, оскільки, реалізація положень Директив ЄС щодо розкриття нефінансової і диверсифікованої інформації вимагає від вітчизняних підприємств розкриття нефінансових показників в інтегрованих звітах та забезпечення їх аудиторської перевірки. Враховуючи, що інформаційний вплив сьогодні на державу, суспільство, громадянина є значно ефективнішим, ніж політичний, економічний і навіть військовий, а інформація стає реальною, майже фізично відчутною силою, імплементація інтегрованої звітності дозволить українським компаніям розпочати підготовку звітності з істотними нефінансовими індикаторами, приділити більше уваги політиці розкриття соціо-еколого-економічних елементів капіталу у звітності, підвищити інвестиційну привабливість бізнесу, зорієнтованого у векторі безпеки, розвитку, відповідальності й гордості.

Водночас, ідея інтегрованої звітності достатньо нова і в зв'язку з цим у підприємств виникає ряд проблем в її просуванні, одна з яких – термінологічна. Особливі труднощі виникають при наповненні екологічної та соціальної складових звітності, при визначенні понять «природний», «інтелектуальний», «соціально-репутаційний» та «людський» капітали й розмежуванні їх складових та визначенні показників, які повинні розкриватися в розрізі кожного з них. Однією з проблем впровадження інтегрованої звітності в Україні є відсутність чітких вимог до її підготовки. Значні розбіжності у форматах інтегрованих звітів різних підприємств ускладнюють порівняння обліково-звітної інформації та перевірку її достовірності. Крім того, складним питанням є забезпечення можливості врахування інтересів всіх груп стейкхолдерів в одному звіті, а також необхідність правильної ідентифікації показників, які найбільш повно розкривають специфіку діяльності підприємств різних галузей економіки.

Теоретико-методологічні положення, методичні основи та практичні питання формування інтегрованої звітності знаходяться на початковому етапі дослідження. Питання концептуальних основ інтегрованої звітності та формування окремих її складових знайшли відображення в роботах таких українських вчених, як П.Й. Атамас, О.П. Атамас, К.В. Безверхий, О.В. Будько,

Д.О. Грицишен, Т.В. Давидюк, В.В. Євдокимов, Т.І. Єфименко, І.В. Замула, О.А. Зоріна, І.В. Жиглей, В.М. Жук, Р.О. Костирко, Ю.А. Кузьмінський, О.А. Лаговська, Л.Г. Ловінська, Н.О. Лоханова, М.А. Проданчук та ін. Проблемам формування інтегрованої звітності присвячені роботи зарубіжних вчених М.І. Сидорової, Т.Ю. Серебрякової, К.В. Сорокіної, Т.В. Шимоханської, Х. Штукельбергера, Т.О. Хачатурової та ін.

За останні роки серед вагомих наукових досліджень різних аспектів обліково-звітного забезпечення управління сталим розвитком слід виділити праці Т.І. Єфименко, В.М. Жука та Л.Г. Ловінської; В.В. Євдокимова, С.Ф. Легенчука, Д.О. Грицишена, О.М. Баришнікової; Н.О. Лоханової; Г.І. Робертса, П.К. Майкла, в яких досліджено організаційну динаміку, ідейні основи та національно-громадське значення розбудови підсистем галузевих стандартів бухгалтерського обліку та запровадження інтегрованої звітності, з метою запобігання кризових явищ, забезпечення соціальної справедливості та економічної незалежності, дотримання прав і свобод громадян.

Разом з тим залишається актуальним пошук шляхів оптимізації складу показників інтегрованої звітності, запобігання підвищенню рівня інформаційного шуму в інтегрованих звітах, використання інтегрованого звіту як засобу подолання інформаційної асиметрії та підвищення рівня задоволеності інвесторів. В частині розробки концептуальної моделі руху інформаційних потоків в інтегрованій інформаційно-аналітичній системі управління підприємством потребують поглиблення методологічні аспекти розкриття інформації про фінансовий, виробничий, інтелектуальний, соціально-репутаційний, людський та природний капітали.

Вирішення окреслених питань потребує удосконалення організаційно-методологічних та інституційних засад підготовки інтегрованої звітності та тенденцій реформування вітчизняної обліково-звітної системи з метою забезпечення соціо-еколого-економічної безпеки підприємства в умовах інтеграції України до Європейського союзу, що й зумовило вибір теми дослідження, його мету, завдання та структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям досліджень відповідає загальній тематиці наукових досліджень кафедр бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування й фінансів, аналізу та страхування Харківського державного університету харчування та торгівлі за держбюджетними темами: «Адаптація вітчизняної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності до міжнародних стандартів» (номер державної реєстрації 0116U008451) (автором досліджено сучасні моделі звітування та розроблено еколого-суспільно-економічну концепцію імплементації інтегрованої звітності в Україні); «Управління фінансовою безпекою підприємств торгівлі» (номер державної реєстрації 0114U006526) (автором розроблено модель управління фінансовою безпекою, що базується на показниках інтегрованої звітності); «Методологія та організація антикризового управління підприємством в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0116U008449) (автором розроблено інформаційне забезпечення антикризового управління на базі інституціональної концепції розвитку соціокультурного господарського інституту бухгалтерського обліку та звітності); за госпдоговірними темами: «Управлінський облік фінансових результатів торговельних підприємств» (номер державної реєстрації 0114U005526) (автором досліджено системно-управлінське регулювання обліку та звітності в умовах глобалізації та конвергенції економічних систем); «Організаційно-методичні аспекти оптимізації обліку та аудиту витрат» (номер державної реєстрації 0117U004675) (автором розроблено методичні рекомендації щодо обліку витрат основної бізнес-моделі суб'єкта господарювання).

Наукове дослідження здійснювалося за сприяння Міністерства освіти і науки України відповідно до наказу МОН України «Про результати конкурсного відбору проектів наукових досліджень і розробок» від 31.10.2014 р. № 1243 за бюджетною темою «Інноваційні технології формування інформаційно-аналітичних ресурсів управління підприємницькою діяльністю» (номер державної реєстрації 0115U001116), особисто автором визначено переваги інтегрованої звітності, досліджено нормативно-правове поле звітності сталого розвитку,

проведено аналіз особливостей складання інтегрованої звітності великими зарубіжними та українськими компаніями та згруповано потреби користувачів обліково-звітної інформації; відповідно до наказу МОН України «Про затвердження переліку проектів фундаментальних і прикладних досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок» від 31.10.2016 р. № 1296 за бюджетною темою «Формування, реалізація та розвиток конкурентних переваг підприємств вітчизняного ритейлу в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0117U004336), особисто автором запропоновано науково-практичний підхід до визначення складу показників облікової інформації, яка має наводитися в інтегрованому звіті торговельного підприємства.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних та організаційно-методичних положень формування інтегрованої звітності з урахуванням зростаючих інформаційних потреб стейкхолдерів та в умовах відсутності уніфікованих підходів до визначення її показників.

Для досягнення мети дослідження поставлено і вирішено такі основні завдання:

- дослідити генезис інтегрованої звітності, концептуальною основою якої є Міжнародний стандарт інтегрованої звітності, та процес її імплементації в Україні;

- розвинути теоретико-методологічний апарат бухгалтерського обліку через застосування сучасних підходів до формування інтегрованої звітності в Україні та світі;

- здійснити систематизацію принципів та правил формування інтегрованої звітності в контексті сучасної теорії бухгалтерського обліку;

- провести критичний аналіз досвіду імплементації елементів інтегрованої звітності в обліково-звітні системи вітчизняних та зарубіжних суб'єктів господарювання;

- поглибити методологічні засади та розробити практичні рекомендації щодо формування облікової політики підприємств, з урахуванням вимог інтегрованої звітності;

- обґрунтувати інноваційні аспекти сучасної парадигми проектування облікової політики для формування показників інтегрованої звітності;
- удосконалити методологічні засади та методичні підходи до запровадження передових практик інтегрованої звітності в обліковий процес вітчизняних суб'єктів господарювання;
- удосконалити організаційне забезпечення підготовки та оприлюднення інтегрованої звітності в умовах інформаціології суспільства;
- дослідити наукове дискурсивне поле щодо основних елементів понятійного апарату теорії капіталів в системі інтегрованої звітності;
- поглибити методологічні засади ідентифікації та систематизації інформації про фінансовий капітал в інтегрованій звітності;
- удосконалити методологічні засади ідентифікації та систематизації інформації про виробничий капітал в інтегрованій звітності;
- розробити методичний інструментарій розкриття в інтегрованій звітності інформації про інтелектуальний, соціально-репутаційний та людський капітали;
- обґрунтувати класифікаційні ознаки та розробити методику вартісної оцінки природного капіталу в інтегрованій звітності;
- адаптувати методологічні положення верифікації інтегрованої звітності до вимог ЄС;
- виявити особливості концептуального середовища оцінки впливу ризиків на зміст та достовірність інтегрованої звітності суб'єкта господарювання;
- удосконалити методику ідентифікації ризиків реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання;
- розробити модель визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності.

Об'єктом дослідження є процес формування інтегрованої звітності.

Предметом дослідження є методологічні засади та організаційно-практичний інструментарій формування інтегрованої звітності.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям пізнання об'єкта та предмета дослідження стало застосування наукових постулатів теорії

системного розв'язання проблем формування та функціонування інтегрованих обліково-звітних систем на мікро- та макрорівнях управління. В процесі роботи над дисертацією використовувалися загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, конкретизація, абстрагування, метод історичного й логічного дослідження. Задіяні методичні прийоми: вибірка, узагальнення, моделювання, огляд, підрахунок, порівняння, тестування. Методи діалектичного та системного аналізу застосовувалися під час дослідження розвитку технологій формування інтегрованої звітності під впливом процесів глобалізації та конвергенції; порівняння – при проведенні аналізу вимог міжнародних нормативних актів різного рівня до структури, етапів та набору показників інтегрованої звітності; методи компаративного аналізу та групування – під час розробки науково обґрунтованої класифікації капіталів суб'єктів господарювання та ідентифікації ризиків в бізнес-моделі суб'єктів господарювання; системно-структурний аналіз – для оцінки змістовного наповнення звітів сталого розвитку вітчизняних та зарубіжних підприємств; моделювання – при побудові інтегрованої облікової системи та визначення її методологічних складових, розробці моделі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності та концептуальної моделі диспозиції капіталів в інтегрованому звіті; графічний – для наочного подання результатів дослідження; економіко-математичні – під час побудови матриці моніторингу фінансової надійності бізнес-моделі суб'єкта господарювання; процесний підхід – для функціонально-результативної декомпозиції елементів та показників інтегрованого звіту. Для розкриття генезису інтегрованої звітності та діалектики її цільового спрямування використано принцип наукової абстракції. Для дослідження онтологічних особливостей інтегрованої звітності як основи формування соціально-відповідальної економіки та впливу глобалізаційних процесів на соціо-еколого-економічний розвиток суспільства застосовано методи філософського пізнання.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові документи, що регулюють ведення бухгалтерського обліку і формування інтегрованої звітності;

інформаційні комюніке міжнародних організацій з питань сталого розвитку (Глобальна мережа організацій із запровадження Моделі досконалості (EFQM), Міжнародна рада з інтегрованої звітності (IIRC), Світовий банк (World Bank), Всесвітній економічний форум (World Economic Forum), Глобальна ініціатива з рейтингів сталого розвитку (GISR)); матеріали громадських спілок України (Економічний дискусійний клуб, Палата аудиторів і бухгалтерів України, Асоціація приватних роботодавців); результати новітніх наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених з проблем імплементації та формування інтегрованої звітності; матеріали фахових видань та міжнародних науково-практичних конференцій; спеціалізовані фахові Інтернет-сайти; оприлюднена інтегрована звітність вітчизняних і зарубіжних суб'єктів господарювання; офіційні статистичні дані, а також матеріали власних досліджень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних і методологічних постулатів формування інтегрованої звітності та розробці практичних рекомендацій щодо визначення та розкриття її показників, а саме:

Уперше:

запропоновано концептуальні засади формування інтегрованої облікової політики, яка забезпечить створення компліментарного простору взаємодії інвестицій та інновацій, пов'язаних з формуванням інтегрованої звітності, через погодження соціо-екологічних та фінансово-економічних показників, розробки методики збору інформації та визначення її відповідності стандартам сталого розвитку, що дозволить максимально використовувати можливості внутрішньої стандартизації облікових процедур і механізмів для розкриття в інтегрованому звіті цілісної, стратегічної, суттєвої, адаптивної і актуальної до різних часових вимірів обліково-звітної інформації, структурувати технічні та інституційні межі облікового процесу, визначити ступінь їх легітимності і визнання у діловому співтоваристві засобами облікової політики;

розроблено організаційно-методичні аспекти реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, який базується на методі проектного

управління PRINCE2, засоби якого використано для створення: «Корпоративної бази ідей показників інтегрованої звітності» – у якості конструктора змістовного наповнення інтегрованого звіту; формалізованих алгоритмів доцільності наведення показників в інтегрованому звіті – для забезпечення трансцендентальної апперцепції процесу інтегрованої звітності зацікавленими користувачами та її укладачам; «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту» – як додатка до проекту інтегрованої облікової політики. Це дозволило спроектувати форму та структуру інтегрованої звітності; визначити ступінь регламентації та стандартизації інформаційних потоків; забезпечити синергетичну взаємодію учасників кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності; створити автоматизовану інфраструктуру центру обробки даних для розрахунку та опису показників інтегрованого звіту;

сформовано багатовимірну модель оцінки та розкриття інформації про нематеріальні капітали в інтегрованій звітності, яка базується на використанні бінарного підходу для оцінки інтелектуального, кваліметричного методу для людського та стейкхолдерського підходу для соціально-репутаційного капіталів. Запропонована модель дозволяє: взаємопов'язано застосовувати кількісні та якісні показники ідентифікації інтелектуальних активів; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між етапами життєвого циклу елементів нематеріальних капіталів та ефективністю результатів реалізації бізнес-моделі; ефективно управляти стратегією розвитку соціально-репутаційною компонентою бізнесу; виявляти синергетичні взаємозв'язки між показниками ефективності використання трудових ресурсів та фінансовими результатами господарської діяльності задля забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання в майбутніх звітних періодах;

розроблено мультифункціональну модель опису природного капіталу в тривимірному часовому просторі, де серед функцій мікрорівня виділено забезпечення безперервності діяльності, захисну, контролюючу, розподільчу, регулюючу та інноваційну. Розроблену модель покладено в основу класифікації природного капіталу за об'єктами обліку, методики вартісної оцінки та

розкриття інформації про природний капітал в інтегрованій звітності, що забезпечить більш обґрунтоване визначення пріоритетів сталого розвитку суб'єкта господарювання з позицій його екологічної відповідальності; дозволить визначати участь природного капіталу у вартості виробленої продукції та враховувати екологічні фактори при прийнятті господарських рішень; сприятиме ресурсозбереженню та мінімізації техногенного впливу на природне середовище;

теоретично обґрунтовано концепцію структурно-логічної інтеграції облікової системи з функціями ризик-менеджменту, побудовану на засадах визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, під яким запропоновано розуміти прийнятний рівень бухгалтерських та підприємницьких ризиків, які можуть виникати під час збору, обробки та висвітлення інформації в інтегрованому звіті. Дана концепція є основою розробленого алгоритму організації та проведення експертної оцінки ризиків шляхом формування шкали ймовірності виникнення ризиків та шкали вагомості наслідків впливу ризиків, розрахунку індексу ризику, побудові матриці ризиків, що дозволяє постійно кроссекторальній робочій групі з формування інтегрованої звітності розробляти заходи з нівелювання системою ризик-менеджменту суб'єкта господарювання найбільш небезпечних ризиків.

Удосконалено:

понятійно-термінологічний апарат теорії бухгалтерського обліку шляхом уточнення поняття «інтегрована звітність», що, на відміну від існуючих, враховує вимоги чотирьох економічних течій, а саме: глобалістики, фізичної економії, інституціональної економіки та ризик-орієнтованого управління та дозволяє налагодити процес збору, консолідації, узагальнення й аналізу кількісних та якісних показників, що характеризують соціо-еколого-економічну та фінансово-господарську діяльність підприємства для формування періодичного інтегрованого звіту, який містить корисну інформацію про створення вартості в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі;

сукупність принципів інтегрованої звітності як ієрархічної системи, у якій, на відміну від існуючих, за спрямованістю та цілями використання виділено три групи принципів, які враховують поліфункціональну спрямованість інтегрованих звітів: структурні (розмежування капіталу, вартісний підхід, моніторинг і контроль ризиків, екологізація та соціогармонія), організаційні (центроорієнтованості, реагування, інформаціології, колації) та якісні (відкритості, зрозумілості, темпоральності). Дотримання запропонованих принципів інтегрованої звітності дозволить сформувати систему основних показників, які мають наводитися в інтегрованому звіті, розробити спеціалізовані технологічно-методичні підходи до процесу збору, обробки та перенесення інформації про економічну, соціальну та екологічну діяльність до інтегрованого звіту з урахуванням всіх елементів облікового процесу, який поєднує живу працю, засоби праці та її специфічні предмети;

організаційно-технологічне забезпечення оприлюднення інтегрованої звітності шляхом створення Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України, який об'єднає функції подання, верифікації та оприлюднення інтегрованих звітів з функціями адміністрування системи, авторизації користувачів, систематизації інформації та надання консультаційної підтримки, що створить належний базис зміцнення співробітництва України з країнами членами ЄС з питань розвитку інформаційного суспільства;

класифікаційну схему виробничого капіталу, в якій виділено ознаки його елементів (натурально-речовий зміст, право власності, роль виробничого капіталу в бізнес-моделі, ступінь використання), описано показники, які мають розкриватися в інтегрованому звіті в частині інформації про забезпеченість бізнес-моделі виробничими фондами та ефективність їх використання, що виступає основою виробничої програми для створення додаткової вартості протягом тривалого періоду;

концептуальні засади верифікації інтегрованої звітності, які, на відміну від існуючих, базуються на використанні принципів «Кубу COSO» за моделлю COSO-ERM, яку доповнено елементами SWOT аналізу інформаційної безпеки

та блоком оцінки відповідності критеріям цілей внутрішнього контролю за методикою SMART. Це дозволить сформувати організаційно-методичний інструментарій підтвердження еколого-економічної та корпоративної соціальної відповідальності суб'єкта господарювання, підвищити інвестиційну привабливість підприємства, створити сприятливий соціально-психологічний клімат, підвищити продуктивність праці та корпоративну лояльність, підвищити рівень взаємодії з державними органами влади, оцінити ефективність витрат на соціальні потреби, знизити ймовірність надзвичайних ситуацій по забрудненню навколишнього середовища, підвищити попит на вироблені товари і послуги на зовнішньому і внутрішньому ринку, вивести суб'єкт господарювання на міжнародний рівень за світовими стандартами екології.

Набуло подальшого розвитку:

технологія побудови інтегрованої облікової системи як постачальника облікової інформації та забезпечення синергізму її складових через розкриття інформації в технічному розділі інтегрованої облікової політики в наступній послідовності: визначення вимог до формування єдиного інформаційного простору; вибору технічних засобів автоматизації; стандартизації вимог до інтерфейсів категорії «професійні судження» при введенні не регламентованих в національному обліку показників; опису інформаційної технології, створеної на основі децентралізованої обробки облікових даних; визначення структури і порядку взаємодії зовнішнього і внутрішнього інформаційних полів; розробки технічних завдань та алгоритму впровадження програмного продукту з автоматизації процесу формування інтегрованої звітності; опису чотирьохрівневої градації топологічних ознак облікових номенклатур; наповнення облікових номенклатур інтегрованої облікової системи;

концептуальна модель диспозиції капіталів в бізнес-моделі суб'єкта господарювання за ланцюгом створення додаткової вартості, в основу якої покладено уточнений економічний зміст різних видів капіталу підприємства (фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціально-

репутаційного та природного) та траєкторію його сталого розвитку в тривимірному часовому просторі;

методичний інструментарій розкриття в інтегрованому звіті інформації про фінансовий капітал, в якому обґрунтовано основні блоки показників інтегрованого звіту у розрізі функцій фінансового капіталу суб'єкта господарювання, а саме: оперативної, забезпечення платоспроможності, забезпечення фінансової стійкості, інвестиційної та соціальної, що забезпечило можливість бюджетного планування та розкриття в інтегрованому звіті інформації про ефективність фінансової політики суб'єкта господарювання, визначення ключових напрямів обліково-аналітичних робіт в частині збору інформації про фінансовий капітал;

класифікація ризиків в інтегрованій обліковій системі, через виділення нових ознак систематизації підприємницького ризику за розділами інтегрованого звіту та бухгалтерського – за етапами інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, що виконує функцію компілятора, на основі якого: створюються управлінські інформаційні системи алгоритмізації процесу управління ризиками; формується система показників аналізу та шкала оцінювання ризиків; реалізується комплекс заходів з підтримки допустимого рівня підприємницького та бухгалтерського ризиків; розробляються карти оцінки впливу ризиків на бізнес-модель суб'єкта господарювання та карти управління ризиками.

Практичне значення одержаних результатів. Практична спрямованість отриманих теоретичних і методологічних розробок підтверджується:

на загальнодержавному рівні – методологічні рекомендації щодо оцінки та обліку природного капіталу з метою розкриття інформації про нього в інтегрованій звітності (Громадська спілка «Палата аудиторів і бухгалтерів України» – довідка № 1.1/07 від 27.04.2018 р.);

на регіональному рівні – упроваджено рекомендації щодо інтегральних оцінок розвитку області згідно національних і європейських підходів, та визначенні розрізів обліково-аналітичної інформації про соціо-еколого-

економічні показники діяльності суб'єктів господарювання Харківського регіону в рамках реалізації положень Програми економічного і соціального розвитку Харківської області на 2018 рік (Департамент економіки та Комунального майна Харківської міської ради – довідка № 456/0/45-18 від 18.01.2018 р.); методичні рекомендації щодо розкриття в інтегрованому звіті державних підприємств інформації про частку непрофільних активів в пасивній частині виробничого капіталу (Регіональне відділення Фонду державного майна України по Харківській області – довідка № 341/54-18 від 25.01.2018 р.); методичні рекомендації щодо кваліметричної оцінки людського капіталу (Харківська обласна громадська організація «Асоціація приватних роботодавців» – довідка № 0709-1 від 28.03.2018 р.);

на рівні суб'єктів господарювання, які входять в провідну фінансово-промислову Групу «Систем Кепітал Менеджмент» – наукові розробки щодо вартісної оцінки соціально-репутаційного капіталу і опису його показників в інтегрованому звіті (ПАТ «ПУМБ» – довідка № КНО-47.1.2.2/014 від 15.02.2018 р.); методика розрахунку показників інтегрованої звітності, що базується на використанні робочого документу «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту» (ПрАТ «Українська акціонерна страхова компанія «АСКА» – довідка № 34 від 10.05.2018 р.);

на рівні інших суб'єктів господарювання – методичні підходи щодо збору, опрацювання та аналізу облікової інформації в розрізі соціальних, економічних та екологічних складових сталого розвитку торговельної галузі (ТОВ «ТД «АСТОРГ» – довідка № 25 від 29.11.2017 р.); методичні підходи щодо реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, який базується на методі проектного управління PRINCE2 (ПрАТ «Страхова група «ТАС» – довідка № 227 від 15.12.2017 р.); організаційно-методологічні підходи до перевірки інтегрованої звітності (ТОВ «Бутрент» – довідка № 45/02 від 16.02.2018 р.); методичні рекомендації щодо підготовки інтегрованого звіту з дотриманням одночасно вимог Міжнародного стандарту інтегрованої звітності та стандартів сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності (GRI) (ТОВ

«ХАРЕЛЕКТРОМЕТ» – довідка № 245 від 22.03.2018 р.); наукові розробки щодо розширення та адаптації методологічних аспектів облікової політики для налагодження чіткого механізму збору та обробки облікових даних для формування інформативних показників інтегрованої звітності (ПрАТ «Газенергокомплект» – довідка №ГЭК-511/1 від 31.05.2018 р.);

в організації навчального процесу – Харківського державного університету харчування та торгівлі на кафедрі бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування під час підготовки методичного забезпечення та викладання дисциплін «Звітність підприємств», «Облікова політика» та «Облік і фінансова звітність за МСФЗ» (акт впровадження від 15.09.2017 р.), на кафедрі фінансів, аналізу та страхування – «Управління ризиками», «Фінансовий менеджмент», «Соціальна відповідальність» (акт впровадження від 19.09.2017 р.); Харківського інституту фінансів Київського національного торговельно-економічного університету під час підготовки методичного забезпечення та викладання дисциплін «Звітність підприємств», «Облікова політика підприємства», «Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами» та «Інформаційні технології управлінської звітності» (акт впровадження №01-2/109 від 23.03.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження. Наукові розробки та пропозиції, що містяться в роботі, належать особисто автору. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано тільки ті положення та пропозиції, що становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень пройшли апробацію у доповідях і виступах здобувача на 17-ти вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференціях, що відображено в публікаціях [35-51].

Публікації. Результати дисертаційної роботи опубліковано в 53 авторських публікаціях, серед них: одноосібна монографія (обсягом 21,3 друк. арк.); три монографії у співавторстві (загальним обсягом 43,5 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 18,7 друк. арк.); 25 статей у наукових фахових виданнях України (загальним обсягом 16,5 друк. арк., де особисто здобувачеві

належить 11,5 друк. арк.), із них 15 – у виданнях, внесених до наукометричних баз даних; 5 статей у зарубіжних виданнях (загальним обсягом 2,5 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 1,15 друк. арк.); одне свідоцтво на авторське право; 17 тез доповідей у збірниках за матеріалами конференцій (загальним обсягом 5,2 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 1,94 друк. арк.); один навчальний посібник, який має гриф МОН (загальним обсягом 16,6 друк. арк., де особисто здобувачеві належить 5,6 друк. арк.). Загальний обсяг публікацій становить 105,6 друк. арк., із яких особисто здобувачеві належить 60,19 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, списку публікацій за результатами дослідження, вступу, чотирьох розділів та висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний текст дисертації складає 389 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 33 таблиці і 46 рисунків на 45 сторінках. Дисертація містить список використаних джерел із 605 найменувань на 58 сторінках та 12 додатків на 63 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ В ОБЛІКОВУ ПРАКТИКУ

1.1. Інтегрована звітність: історичні аспекти виникнення та проблеми впровадження

Фінансові кризи ХХІ ст. виступають головними причинами необхідності вдосконалення існуючої інформаційно-комунікаційної взаємодії між суб'єктами господарювання та користувачами обліково-звітної інформації. Основною причиною виникнення криз як національного масштабу так і на окремому підприємстві є недосконалість облікової системи, що проявляється зокрема в: нездатності відобразити можливість виникнення ризиків та загроз діяльності підприємств; неправильній оцінці інтелектуально-інноваційного, соціального, клієнтського, людського та природного капіталів; неспроможності забезпечити оприлюднення інформації про всі елементи капіталу у фінансовій звітності; існуючій розрізненості корпоративної звітності, яка не надає цілісного уявлення про здатність організації створювати цінність для себе та стейкхолдерів протягом тривалого часу. Всі ці проблеми зумовлюють пошук нових моделей звітування та напрямів розвитку методології бухгалтерського обліку для забезпечення зростаючих вимог користувачів та покращення прозорості, повноти й релевантності обліково-звітної інформації. В умовах глобалізації та інформаціології користувачів обліково-звітної інформації цікавлять не лише фінансові показники діяльності підприємств, а й питання сталого розвитку як невід'ємної частини бізнесу, які вимірюються здебільшого нефінансовими показниками, що забезпечується шляхом формування інтегрованої звітності. На думку М.А. Проданчука «...Концепція компанії майбутнього не пропонує змін у фінансовій звітності, але відводить їй менш важливу роль у моделі розширеної звітності, яка включатиме звіти про нефінансові результати,

зокрема, про такі питання, як довкілля і зв'язки з працівниками, замовниками, постачальниками та громадськістю» [382, С. 159].

Теоретико-методологічні положення, методичні основи та практичні питання формування інтегрованої звітності знаходяться на початковому етапі дослідження науковцями-теоретиками та практиками. Питання концептуальних основ інтегрованої звітності та формування її окремих складових знайшли відображення в роботах таких українських вчених, як П.Й. Атамас, О.П. Атамас, К.В. Безверхий, О. В. Будько, Т.В. Давидюк, І.В. Замула, О.А. Зоріна, І.В. Жиглей, Р.О. Костирко, О.А. Лаговська, І.М. Ложніков, Н.О. Лоханова, М.А. Проданчук та ін. Проблемам формування інтегрованої звітності присвячені роботи зарубіжних вчених М.І. Сидорової, Т.Ю. Серебрякової, К.В. Сорокіної, О.М. Сорокіної, Т.В. Шимоханської, Х. Штукельбергера, Т.О. Хачатурової та ін.

В працях П.Й. Атамаса та О.П. Атамаса обґрунтовується необхідність та розглядаються передумови впровадження інтегрованої корпоративної звітності, визначаються вимоги провідних міжнародних організацій до її змісту і порядку подання, пропонується структура і зміст інтегрованої корпоративної звітності для українських підприємств [20]. К.В. Безверхий також досліджує методичні засади формування інтегрованої звітності підприємства, пропонує етапи її формування, уточнює підходи до оцінки якості та суттєвості інформації, яка розкривається в інтегрованій звітності підприємства, а також визначає періодичність формування та часові рамки звітності [27]. В роботах О.В. Будько проаналізовано етапи становлення нефінансової звітності, наведено характеристику та здійснено порівняльний аналіз найбільш поширених стандартів (керівництв) щодо її складання [49].

Теоретико-організаційні положення порядку формування інтегрованої звітності на основі конвергенції бухгалтерської звітності та соціальної, що задовольняє потреби користувачів інформацією про людський капітал підприємства досліджує Т.В. Давидюк [106]. Виділення об'єктів бухгалтерського обліку, пов'язаних з екологічною діяльністю і соціальною

відповідальністю, здійснено також у фундаментальних працях І.В. Замули та І.В. Жиглей [142; 151]. Організація інтегрованої системи обліку та звітності в аспекті інформаційних потреб системи управління суб'єктами господарювання досліджено в працях О.А. Зоріної, зокрема автором визначено шляхи досягнення синергетичного ефекту кожної зі складових облікової системи за допомогою постановки і вирішення задач інформаційних вимог системи управління [156].

Не зменшуючи вагомості напрацювань вчених-економістів, зауважимо, що незважаючи на значний науково-теоретичний базис щодо організації та методології формування інтегрованої звітності підприємства, інтегрована звітність так і не набула популярності серед вітчизняних компаній. Першою в Україні оприлюднила інтегровану звітність група компаній Систем Кепітел Менеджмент лише у 2005 році. На кінець 2013 року інтегровану звітність склали 31 українська компанія та 16 зарубіжних компаній, які працюють в Україні [8].

Передумовами генезису інтегрованої звітності є розвиток інституціональної теорії та поява інституційних інвесторів, діяльність яких базується на принципах соціально-відповідального інвестування, руху України до Європейського Союзу, підвищенні вимог до оприлюднення звітності фондовими біржами в різних країнах світу, розширенні міжнародної співпраці у вирішенні проблем екологічної безпеки тощо. Крім того, формування інтегрованої звітності стало можливим лише в умовах застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Як зазначають засновники компанії Google: «...найбільш революційним удосконаленням Епохи Інтернет є можливість виміряти будь-який аспект бізнесу. Рішення, які раніше ґрунтувалися на суб'єктивних поглядах та думках і непідтверджених відомостях, сьогодні базуються на даних» [501, С. 211]. Означені удосконалення та зрушення суспільно-економічних відносин сприяли тому що інтегрована звітність стала мейн-стрімом сьогодення (рис. 1.1).

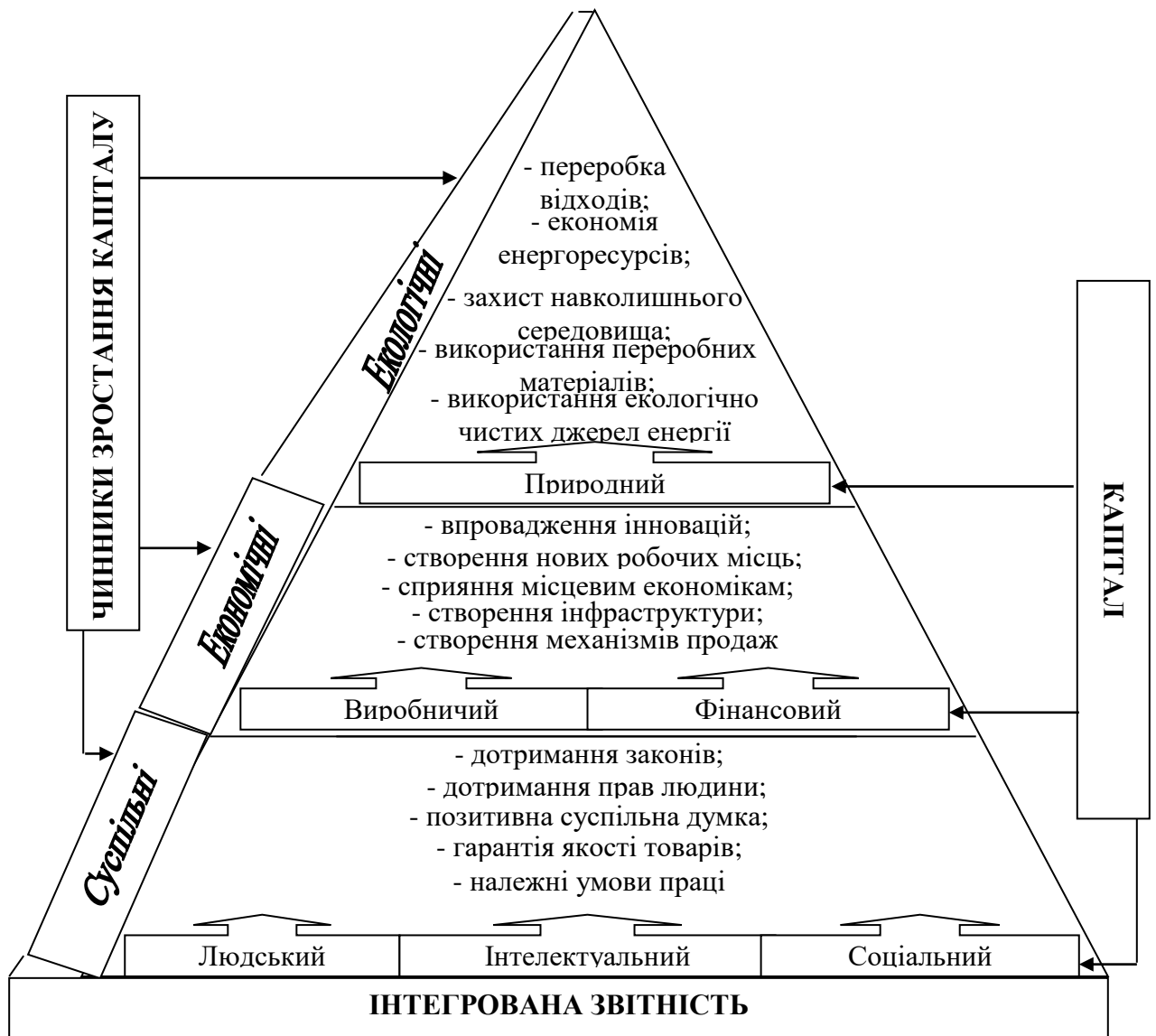

Рис. 1.1. Суспільно-еколого-економічна концепція імплементації інтегрованої звітності в Україні

На пленарному засіданні XIX Всесвітнього конгресу бухгалтерів 2014 року Міжнародна рада з інтегрованої звітності присвятила увагу темі «Інтегроване мислення: ключ до покращених показників та створення вартості» та озвучила свою стратегію – досягти глобального прийняття Міжнародних основ інтегрованої звітності протягом найближчих трьох років [112]. Стратегія Міжнародних основ інтегрованої звітності до 2017 р включає в себе низку ключових завдань, серед яких:

- поширення у всьому світі передової практики інтегрованої звітності через IR-мережі (<IR> – інтегрована звітність) і сприяння діалогу між ключовими гравцями корпоративної звітності;
- створення фундаменту для інвесторів, заснованому на інтегрованому мисленні і інтегрованій звітності, спрямованому на стимулювання інвестиційних рішень;
- взаємодія з національними і регулюючими органами для просування інтегрованої звітності [592].

За твердженням голови Комітету Міжнародної ради з інтегрованої звітності (IIRC) М. Кінга, на сьогодні Проект міжнародного формату інтегрованої звітності <IR> перебуває у фазі прориву (2014–2017 рр.), що передбачає необхідність поступового переходу від його ринкового тестування та часткового застосування до широкого застосування всіма підприємствами у світі [592]. Для реалізації завдань глобального поширення передової практики інтегрованої звітності та сприяння діалогу між інвесторами та укладачами звітності Міжнародна рада з інтегрованої звітності (IIRC) в 2014 р. запустила ряд нових проектів, спрямованих на просування основ інтегрованої звітності (табл. 1.1).

Кожна з запроваджених мереж має глобальною ціллю залучення якомога-більшого числа користувачів до визначення переваг інтегрованої звітності та виявлення й впровадження інновацій, які відповідають потребам бізнесу, держав та суспільства в соціо-еколого-економічній стабільності та сталому розвитку. Зокрема, мережа інвесторів служить форумом до якого залучено більше ніж 35 глобальних організацій інвесторів в різних країнах світу [596].

Звітність змушена еволюціонувати через необхідність відображення змін в самому бізнесі, в інформаційних технологіях, в потребах користувачів [430]. Разом з тим, ідея розробки і використання «нової моделі звітності» далеко не нова. Склалася традиція в періоди економічних катаклізм наголошувати на неспроможності усталеної моделі фінансової звітності задовольняти інформаційні потреби всіх зацікавлених користувачів і закликати до суттєвого

реформування або навіть розробки кардинально нового підходу [430]. Підтвердженням складності досягнення глобального консенсусу при впровадженні концепції інтегрованої звітності є той факт, що глобальне застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) узгоджується вже більше 30 років.

Таблиця 1.1

Проекти Міжнародної ради з інтегрованої звітності

№	Назва проекту	Користувачі мережі	Зміст проекту
1	2	3	4
1	Public Sector Pioneer Network	державний сектор	впровадження Міжнародних основ інтегрованої звітності з метою підвищення її прозорості та зміцнення довіри до урядових відомств
2	IR-Business Network	бізнес-структури	підвищення потенціалу суб'єктів господарювання до інноваційних рішень в області звітності, сприяння обміну досвідом і кращими практиками складання інтегрованої звітності та створення цінності в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі
3	IR-Academic Network	академічна спільнота	співпраця і обмін інформацією про передові практики інтегрованої звітності в межах наукового мислення між науковцями, студентами, постачальниками фінансового капіталу, державними органами та всіма зацікавленими користувачами
4	IR-Network for Professional Accountancy Bodies	професійні організації бухгалтерів	підтримка обміну ідеями, знаннями, досвідом і ресурсами між членами професійних організацій бухгалтерів та іншими зацікавленими сторонами з питань, пов'язаних з інтегрованою звітністю
5	IR-Banking Network	банківська сфера	обмін передовим досвідом в процесі підготовки інтегрованих звітів, підготовка спеціалізованих практичних керівництв для банківської галузі
6	IR-Insurance Network	страхова сфера	об'єднання страховиків і перестраховальників для зосередження уваги на актуальних для цієї галузі аспектах застосування міжнародних основ інтегрованої звітності

Продовження табл. 1.1

1	2	3	4
7	IR-Investor Network	мережа інвесторів	продовження співпраці з інституційними і приватними інвесторами з питань виявлення недоліків у корпоративній звітності та шляхів їх подолання
8	IR-Pension Fund Network	мережа пенсійних фондів	підтримка в формуванні інтегрованих звітів в сфері пенсійного страхування
9	IR-Technology Initiative	ІТ-компанії	підтримка взаємодії підприємств з запровадження технологічних рішень, консалтингу та системної інтеграції інформаційно-комунікаційних технологій в процесі формування інтегрованої звітності

Концепція інтегрованої звітності стала новою формою модифікації концепції корпоративної соціальної відповідальності, що почала своє формування в 1950-х роках. Однак, як зазначають більшість авторів перші інтегровані звіти були сформовані лише у 2000 році, і саме з цього етапу бере відлік нова концепція звітування. Це пов'язано з тим, що перша офіційна публікація робочої версії Керівництва зі звітності в області сталого розвитку, яке є одним із нормативно-методологічних актів, що регулюють процес підготовки інтегрованого звіту, відбулася в 2000 році.

Розвиток форм звітності та переліку показників, які в ній наводяться напряму пов'язані, по-перше, зі змінами інтересів конкретної групи користувачів обліково-звітної інформації, по-друге з соціо-політичними умовами, які впливають на діяльність конкретного суб'єкта господарювання зокрема, на розвиток економіки країни й світу взагалі, по-третє з нормативно-правовим регулюванням бухгалтерського обліку. Крім того, як зазначають М.В. Корягін та П.О. Куцик, базовим пріоритетом удосконалення системи бухгалтерської звітності є прогресивний або регресивний розвиток інституційного середовища [430, С. 28]. Тобто, на розвиток інтегрованої звітності впливають різноманітні інститути, до яких за ієрархією складових інституційного забезпечення бухгалтерського обліку в Україні В.М. Жука доцільно віднести: формальні інститути «в головах людей» (професійні

бухгалтери, аудитори, власники, менеджери); інститути науки, освіти, професійного забезпечення (зокрема, профорганізації, бухгалтерські видання); контролюючі інститути (такі як ДКРС, ДПАУ, аудиторські фірми); регуляторні інститути (зокрема, Мінфін, НБУ, ДКЦПФР); формальні інститути («правила гри» – законодавство, П(СБО), інструкції) [145]. Зазначені інститути формують методологічну базу представлення інтегрованої звітності, зокрема: професійні бухгалтери повинні володіти компетенціями для визначення як фінансових так і нефінансових показників інтегрованої звітності, наводити їх у взаємозв'язку та розкривати у зрозумілому вигляді для зацікавлених користувачів; аудитори – володіти сучасними методиками перевірки показників інтегрованої звітності, розробляти плани, програми, тести, робочі документи перевірки; власники та менеджери – визначати інформаційні потреби зацікавлених користувачів (інвесторів, державних органів, населення тощо) та налагодити механізм збору та передачі інформації з підрозділів підприємства до відділу в якому формується інтегрований звіт тощо.

Досліджуючи історичні аспекти виникнення інтегрованої звітності, необхідно погодитися з думкою Я.В. Соколова, який зазначав, що історія жодним чином не підтверджує наявність прогресу, насправді представляє собою лише поверхневу зміну форм [427]. Інтерпретуючи зазначене висловлювання під об'єкт дослідження, вважаємо, що інтегрована звітність є подальшим розвитком інших форм звітності, тому доцільно розглянути історичну ретроспективу становлення різних форм звітності, яка пов'язана з низкою передумов, для побудови перспектив подальшого розвитку інтегрованої звітності в Україні та визначення її оптимальної структури для різних груп користувачів в сучасних умовах господарювання.

На думку одних авторів, розвиток звітності розпочався наприкінці XV-го століття [430]. Інші вчені вважають, що усвідомлення необхідності звітності починає простежуватися в економічних теоріях кінця XI – поч. XVIII ст. [425]. Дійсно, з наукової позиції, свідомі дослідження техніки та методики формування звітності з'явилися з появою перших облікових технологій

систематизації, обробки та оприлюднення економічних даних. Досліджуючи фундаментальні праці Я.В. Соколова, М.І. Кутера, Т.Н. Малькової, присвячені історії бухгалтерського обліку, можна зробити висновок, що перші звіти, звичайно в примітивному вигляді, формувалися ще до нашої ери.

Підтвердженням існування звітності в стародавньому світі є знахідки археологів в Римі залишків амфор, на яких зафіксовано назву, кількість і місце походження продуктів, які в них знаходилися. Спеціально підготовлені люди регулярно навідувалися до власників складів і, погодившись з обліковими записами, забирали певну частину матеріальних цінностей на користь держави. Тобто, вже в ті часи звітність виконувала контрольну функцію та слугувала основою для податкових платежів. Представники багатьох інших народів залишили своєрідні звіти про свою господарську діяльність на руїнах, що залишилися від храмів і палаців найдавніших цивілізацій, вивчаючи які стає зрозумілим, що кожен правитель прагнув довести до відома громадськості стан своїх справ через публічні звіти. Звітність у Вавилоні являла собою обпалені глиняні таблички, які зберігали в спеціально призначених приміщеннях. В Афінах звітність розміщували на мармурових і бронзових плитах, на які заносилися відомості про багатства, якими володіє глава сім'ї, щоб повідомити кожного про статус, адже від величини достатку залежало суспільне становище. Історія виникнення звітності про майновий стан пов'язана з Давнім Римом, де раз в 5 років главам сімей (крім незаможних рабів) пропонувалося представляти для фіскальних цілей цензову звітність, яка характеризувала величину сімейного капіталу. Цензовий звіт був описом майна в натуральному вимірі, а з 312 р. до н.е. – в грошовому. У звіті розкривалися відомості про нерухомість, землі, інвентарі, коштовності і одяг [255]. З розвитком суспільства змінювалися носії звітності, вимірники, її форма та структура, розширювався та удосконалювався зміст інформації, яка в ній наводилася (від даних про кількість зібраного врожаю до оцінки екологічних, соціальних, інтелектуальних та ін. показників), а головне – змінювалися інформаційні потреби користувачів та інформаційні можливості звітних форм (рис. 1.2).

		Носій	Інформація	Призначення
Стародавній світ	1198-1166 рр. до н.е.	Глиняні таблички, камені	Збір зерна, продуктів, храмові володіння, доходи господарств	Для визначення господарських ресурсів та їх розподілу
	323-30 рр. до н. е. (Єгипет)	Папірус	Відомості про стан запасів та доходи і витрати господарства	Для податкових платежів та управління господарством
	190 р. до н.е. – 100 рр. н.е. (Рим)	Навосковані дощечки, а потім папірус і пергамент	Усе майно, що належало державі, включаючи осіб, які підлягають призову в армію	Для контролю за розрахунковими операціями
Середньовіччя	500 – 1500 рр.	Папір	1) надходження по маєтку; 2) інші надходження; 3) разом надходжень; 4) витрати по маєтку; 5) витрати інші і здані власнику гроші; 6) разом витрат; 7) залишок коштів на кінець періоду	Для перевірки якості облікової інформації
Новий час	1500 – 1600 рр.	Папір	Стан майна і його зв'язок з інвентарем, вперше вченим Анджело Ді Пьетро розкривається зміст звітності та порядок її представлення	Для контролю оборотів та управління господарством Для перевірки записів по рахунках та оцінки роботи підприємства, засіб для переоцінки майна, вимог і зобов'язань, для розподілу фінансових результатів між суміжними звітними періодами
	1600 – 1800 рр.	Папір	Стан майна та результат діяльності	
Новітній час	1900 р.	Папір	Нью-Йоркська фондова біржа одержала згоду всіх компаній, що зверталися на внесення у реєстр, на публікацію річних звітів про фінансовий стан	Для публічного ознайомлення користувачів з фінансовим станом компаній
	1910 р.	Папір	В балансі в активі стаття «Майно реальне», в якій 5 елементів, в пасиві в статті «Капітал» виділено 5 його видів	Для оцінки платоспроможності та фінансової стійкості підприємства
	1940-1970 рр.	Папір, машинозчитувальні документи	З'являється соціальний баланс й соціальний звіт про соціальні прибутки та збитки	Для оцінки соціально-економічних наслідків дій адміністрації фірми
	1991 рр.	Папір, документи	Річна звітність складається з балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів та звіту про власний капітал	Для надання інформації користувачам для прийняття рішень
	2005 р.	Папір, ЕД	В Україні підготовлено перший інтегрований звіт, в якому розкрито фінансові та нефінансові показники	Для вимірювання довгострокової вартості та ролі, які відіграє підприємство в суспільстві

Рис. 1.2. Періодизація розвитку звітності

Аналізуючи інформацію, наведену на рисунку, необхідно відмітити, що звітність пройшла тривалий шлях розвитку від відображення інформації на глиняних табличках до формування електронних звітів, від складання лише балансу до інтегрованої звітності, яка виникла як наслідок поступового накопичення досвіду корпоративного звітування під впливом вимог ринку.

Як бачимо, перший інтегрований звіт в Україні був сформований групою СМК (СистемКепиталМенеджмент) у 2005 році. Разом з тим, досліджуючи історичні передумови виникнення інтегрованої звітності, ми дійшли до висновку, що перші звіти, які можна ідентифікувати як інтегровані, формувалися на території України ще задовго до цієї події.

Підтвердженням цьому є, по-перше, дослідження структури звітності, яка формувалася в Харківській губернії на початку ХХ століття (на протязі 1909-1916 рр.) та порівняння її з вимогами, наведеними в Міжнародному стандарті інтегрованої звітності (МСІЗ). По-друге, той факт що й сьогодні структура інтегрованого звіту не є уніфікованою, підприємство може самостійно обирати склад його показників та розрізи представлення інформації, головне щоб його зміст відповідав основним вимогам стандарту [290].

Відповідно до МСІЗ структура інтегрованого звіту включає вісім елементів: огляд організації та зовнішнє середовище; управління; бізнес-модель; ризики і можливості; стратегія і розподіл ресурсів; результати діяльності; перспективи на майбутнє; основні принципи підготовки та презентації [290]. Майже всі ці структурні елементи представлені в Звіті Харківської губернської земської управи за 1913 рік, тому для доказовості припущення, що історії інтегрованої звітності вже більше століття, розглянемо більш детально їх розкриття в зазначеному документі [350].

1) *Огляд організації та зовнішнє середовище.* В пояснювальній записці до звіту наведено звернення голови управи до членів зборів, в якій він розкриває інформацію про фінансове положення Харківської губернської земської управи, результати виконання кошторису доходів та витрат, розмір витрат здійснених виключно для потреб повітів за рахунок кошторису

губернського збору, довгострокові позики в спеціальних капіталах для губернських потреб, заборгованість повітових земств губернському, становище та рух сум за всіма капіталами Губернії за 1913 рік. Вплив зовнішнього середовища розкрито в звіті при наведенні інформації про правову регламентацію представлення інформації в звіті, скорочення бюджету в зв'язку з військовим станом, перевитрати та економію за кожним повітом Харківської губернії, погіршення епідеміологічної ситуації в деяких повітах та розмір витрат на її виправлення.

2) **Управління.** Оскільки звіт є загальним описом діяльності всіх повітів Харківської губернії, в звіті не розкрито структуру управління за кожним окремо, лише в кінці кожного розділу наведено інформацію про членів управи, які брали участь у підготовці того чи іншого розділу звіту та бухгалтера.

3) **Бізнес-модель.** Звичайно такого поняття на початку ХХ ст. ще не існувало, але якщо взяти опис бізнес-моделі, наведений в стандарті, а саме: систему трансформації ресурсів через її комерційну діяльність в продукти і результати, спрямовану на досягнення стратегічних цілей організації і створення вартості протягом короткострокового, середньострокового і довгострокового періодів, то можна констатувати, що весь звіт є послідовним описом того які ресурси губернії і яким чином використовувались та які результати отримано.

4) **Ризики і можливості.** Інформацію про ризики в звіті наведено в розділі «Спеціальні капітали», а саме в відомості про стан та рух боргових цінних паперів, які видані окремим боржникам за рахунок спеціальних капіталів.

5) **Стратегія і розподіл ресурсів.** Стратегію в звіті розкрито в розрізі заходів спрямованих на покращення тваринництва та садівництва губернії в наступних звітних періодах, а розподіл ресурсів наведено детально за кожним повітом.

6) **Результати діяльності.** В кожному розділі, за кожним видом діяльності (освіта, медицина, торгівля тощо) розкрито інформацію про доходи

та витрати, дефіцит грошових коштів й описано за рахунок чого саме він виник. Окремо представлено фінансові звіти з виконання кошторису доходів та витрат по губернії.

7). *Перспективи на майбутнє*. Цей розділ представлено окремим звітом «Огляд заходів з покращення тваринництва в Харківській губернії».

8) *Основні принципи підготовки та презентації*. До основного принципу підготовки звіту віднесено: «строге виділення рахунків кожного з капіталів, які знаходяться в розпорядженні губернії, спеціальних капіталів та сум...» [350]. Також зазначається, що звіт розбито на дві самостійні частини: перша – звітність по губернському земському збору та деяким відомостям загального значення; друга – звіти по всім капіталам, фондам та сумах.

Проведене дослідження цілком підтверджує тезу, що історія інтегрованої звітності бере свій початок ще задовго до появи МСІЗ та офіційної публікації інтегрованої звітності окремими компаніями, а її сучасна структура сформувалася внаслідок розширення інформаційних потреб користувачів обліково-звітної інформації під впливом процесів глобалізації та інформаціології суспільно-економічних відносин.

Останніми роками річна звітність підприємств піддається кардинальним змінам, оскільки на перший план виходить поняття сталого розвитку, яке стало домінантою XXI століття, як принципово важливий чинник стратегічного планування. Саме інтегрована звітність компанії на відміну від традиційної здатна надати комплексне та найбільш повне уявлення бізнесу та надати інвесторам прозору інформацію про інструментарій створення довготермінової вартості компанії. Здебільшого науковці розкривають відмінності інтегрованої звітності від традиційної за такими показниками як: капітал, склад інформації, периметр звітності, точність відображення елементів звітності, взаємопов'язаність, придатність для прогнозування, прозорість, дотримання вимог законодавства [195, С. 5; 415]. Окремі дослідники додають до цього переліку стислість та часові рамки чи застосування сучасних технологій [249; 123]. Основним недоліком кожної з цих облікових ідей є те, що показники для

порівняння обираються не системно, що заважає розумінню переваг інтегрованої звітності широкому загалу і, відповідно, сповільнює її поширення на практиці. Дослідження нормативно-правового поля, аналіз особливостей складання інтегрованої звітності великими зарубіжними та українськими компаніями та виявлення потреб користувачів обліково-звітної інформації дозволило дійти висновку про існування конфлікту між вимогами законодавства до складання фінансової звітності та потребам управлінських систем, які традиційна звітність не може задовольнити. Тому, переваги інтегрованої звітності доцільно розкривати в розрізі двох контурів – нормативно-правового та системно-управлінського, за такими показниками: уявлення про систему створення цінності, об'єкт управління, охоплення показників, адаптивність до вимог законодавчо-нормативних актів, орієнтацію в часовому просторі, обов'язковість ведення, вектор використання для планування сталого розвитку та транспарентність (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Переваги інтегрованої звітності у порівнянні з традиційною

№ з/п	Найменування	Традиційна звітність	Інтегрована звітність	Переваги інтегрованої звітності
1	2	3	4	5
Показники нормативно-правового контуру				
1	Адаптивність	МСФЗ, НПСБО 1	МСІЗ, ризики підприємницької діяльності	визначається ризиками, можливостями і результатами, які суттєво впливають на здатність підприємства створювати цінність та додаткову вартість

Продовження табл.1.2

1	2	3	4	5
2	Охоплення	Фінансові показники	Фінансові та нефінансові показники	розкриває результати не лише об'єктів, які підлягають грошовій оцінці, а й операцій які можуть бути охарактеризованими з використанням нефінансових показників, що сприяє підвищенню якості взаємодії з інвесторами та іншими зацікавленими особами
3	Обов'язковість	Обов'язкова	Необов'язкова	демонструє бажання власників оприлюднити не лише інформацію про результати фінансово-господарської діяльності, а й про її екологічні та соціальні наслідки
4	Транспарентність	Невисока	Висока	розкриває всім зацікавленим особам інформацію щодо цілей діяльності, правових, інституційних і економічних основ, обґрунтування принципових рішень в екологічній, соціальній та економічній сферах у доступній формі та на своєчасній основі

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4	5
Показники системно-управлінського контуру				
1	Орієнтація	Минулі події	Майбутнє	орієнтується на майбутнє з урахуванням стратегічних цілей і всіх видів ризиків, дозволяє прогнозувати розвиток компанії в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі
2	Об'єкт	Фінансовий капітал	Всі види капіталів	формує інструментарій управління не лише фінансовим капіталом, а й виробничим, людським, інтелектуальним, природним і соціальним, їх взаємозалежність в досягненні успіху
3	Уявлення	Ізольоване	Інтегроване	дозволяє запровадити сучасний інструментарій моніторингу, управління та передачі обліково-звітної інформації стейкхолдерам про комплексну систему створення цінності на підприємстві та перспективах діяльності, що надає додаткові можливості створення нових джерел доходів
4	Вектор	Тактичний	Тактичний та стратегічний	придатна не лише для вирішення тактичних цілей управління, а й для стратегічного планування діяльності компанії, оскільки враховує коротко-, середньо- та довгострокові чинники

Запровадження концепції вартісно-орієнтованого управління в практику діяльності закордонних компаній сприяло прийняття різноманітних стандартів звітності сталого розвитку (додаток А) та поява понад 10-ти нових, орієнтованих на підвищення рівня прозорості бізнесу шляхом розкриття

нефінансової інформації моделей звітності, а саме: Звіт Дженкінса (Jenkins Report), Звіт компанії майбутнього (Tomorrow's Company Report), Річний звіт XXI-го століття (21st Century Annual Report), Неминуча зміна (Inevitable Change), Досконала звітність (Inside Out), Звітність про вартість (Value Reporting), звітність про сталий розвиток (GRI), звітність Бруклінського установи (The Brookings Institution), Динаміка вартості (Value Dynamics), Удосконалена звітність (Enhanced Business Reporting), Інтегрована звітність (Integrated Reporting). Наведені моделі звітності доцільно використовуватися як фреймові для розробки концепції формування інтегрованої звітності в Україні. Крім того, хоча зміни в європейському законодавстві напряду впливають лише на українські компанії, які працюють на міжнародних ринках, вони частково можуть вже сьогодні бути імплементованими у вітчизняну практику звітування. При цьому, в Україні питання інтегрованої звітності слід розглядати не лише на корпоративному рівні. Необхідно напрацювати дієві заходи з популяризації та запровадження елементів інтегрованих звітів у державному та академічному секторах, страховій та банківській сферах, у мережі інвесторів та пенсійних фондів, на рівні ІТ-компаній та професійних організацій бухгалтерів (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Перспективні напрями діяльності з імплементациі
інтегрованої звітності в Україні

Сектор	Здійснені заходи	Напрями розвитку
1	2	3
Державний сектор	єдиний веб-портал використання публічних коштів e-data.gov.ua; система моніторингу державних витрат prozorro.org	побудова державного порталу інтегрованої звітності компаній; запровадження системи громадського нагляду за діями влади; розробка інтегрованої інформаційно-аналітичної системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування; інтеграція баз даних та сервісів на рівні кабінету міністрів; розробка нормативно-правового забезпечення інтегрованої звітності та заходів з мотивації підприємств для її формування

Продовження табл. 1.3

1	2	3
Бізнес-сектор	Формування інтегрованої звітності українськими компаніями «Оболонь», «Нибулон», «Артеріум», «Тетра Пак» та ін.; переклад МСІЗ на українську мову	зміна ставлення до функцій бухгалтерської служби та ролі обліку і звітності в системі управління; внесення доповнень до облікової політики з питань формування ІЗ; формування робочих груп на підприємствах з розробки інтегрованої звітності та її оприлюднення
Академічний сектор	проведення в Україні щорічних міжнародних конференцій «МСФЗ та інтегрована звітність: сьогодні і майбутнє»; участь українських науковців в «Всесвітньому конгресі бухгалтерів»; викладання дисципліни «Інтегрована звітність» в деяких ВНЗ України	публічне обговорення переваг інтегрованої звітності на спеціально організованих міжнародних круглих столах; донесення інформації про переваги ІЗ до підприємницьких структур; впровадження знань про передові практики ІЗ в навчальні плани при викладанні дисциплін облікового циклу в ВНЗ
Професійні організації бухгалтерів	укладання Міжнародною федерацією бухгалтерів (IFAC) сумісно з Міжнародним комітетом з інтегрованої звітності (IIRC) «Меморандуму про взаєморозуміння»; залучення Федерацією професійних бухгалтерів та аудиторів України (ФПБАУ) до обговорення Проекту Основ інтегрованої звітності; проведення Центром з реформ фінансової звітності Світового банку та ФПБАУ міжнародного форуму «Бухгалтерська спільнота України: перед європейськими викликами»	надання аутсорсингових послуг з формування ІЗ; розробка програм сертифікації та підвищення кваліфікації бухгалтерів з питань ІЗ; надання професійних консультацій з питань ІЗ підприємницьким структурам

Продовження табл. 1.3

1	2	3
Банківська сфера	презентація аналізу застосування концепції «капіталів» в ІЗ банківським сектором Банківської мережі Міжнародного комітету з інтегрованої звітності; організація міжнародних конференцій «МСФЗ та інтегрована звітність: сьогодні і майбутнє» НБУ; формування інтегрованої звітності українськими банками «Надра», «Platinum Bank»	внесення до «Стратегії розвитку банківської системи України 2016-2020» питань щодо формування ІЗ у банківському секторі
Страхова сфера	функціонування аналітичної підсистеми КІС Держфінпослуг; продаж полісів та сплата страхових премій за допомогою цифрових підписів та електронних грошей; запровадження системи електронного документообігу	розробка технологічної платформи автоматизації процесів реєстрації та обробки інтегрованої звітності із використанням електронно-цифрового підпису для недержавних страхових компаній та кредитних спілок; підвищення ефективності співпраці страхових посередників зі страховиками, зменшення випадків шахрайства в страховому бізнесі
Мережа інвесторів	спільний проект ACCA та Longitude Research стосовно вивчення змін у складі вимог інвесторів до корпоративної фінансової звітності; заснування коаліції інвесторських організацій Ceres; запровадження у вимоги лістингу на світових біржах стандартів інтегрованої звітності	розробка заходів з підвищення довіри іноземних інвесторів до даних інтегрованих звітів українських компаній; створення в Україні громадської організації інвесторів та входження її до глобальної мережі інвесторів; розробка рекомендацій щодо розкриття українськими компаніями інформації про соціальну, управлінську та екологічну політику

Продовження табл. 1.3

1	2	3
Мережа пенсійних фондів	функціонування аналітичної підсистеми КІС Держфінпослуг	розробка технологічної платформи автоматизації процесів реєстрації та обробки інтегрованої звітності із використанням електронно-цифрового підпису для недержавних пенсійних фондів та адміністраторів недержавних пенсійних фондів
ІТ-сектор	технологічні платформи ведення обліку, формування та оприлюднення фінансової звітності	розвиток електронних форматів обміну даними у форматі XBRL (eXtensible Business Reporting Language) для підготовки фінансової та нефінансової звітності відповідно до принципів МСФЗ, Basel та Solvency, які дозволять описати звітність та отриману аналітичну інформацію мовою базових показників, згрупованих у моделі даних

Проведений системно-хронологічний аналіз змісту актуальних Проектів Міжнародної ради з інтегрованої звітності та її переваг у порівнянні з традиційною вказує на затребуваність нового інноваційного підходу до формування обліково-звітної інформації в світовій практиці та є внеском в наукові дослідження з даної проблематики. Серед існуючих на сьогодні ініціатив, направлених на розкриття у звітності суб'єктів господарювання нефінансових показників, які характеризують не лише економічні, а й соціальні та екологічні аспекти сталого розвитку, інтегрована звітність є найбільш передовою. Лише інтегрована звітність забезпечує інструментарій розкриття інформації про такі види капіталу підприємства, як виробничий, фінансовий, людський, інтелектуальний, соціальний та природний. Очевидно, що

враховуючи курс України на євроінтеграцію та глобальні тенденції до законодавчого регулювання питань формування та оприлюднення інформації про діяльність суб'єктів господарювання, можна стверджувати, що така практика поширюватиметься, тож українським компаніям варто бути до цього готовими.

Запровадження розроблених напрямів діяльності з імплементації інтегрованої звітності в Україні дозволить українським компаніям розпочати підготовку звітності з істотними нефінансовими індикаторами, приділити більше уваги політиці розкриття соціо-еколого-економічних елементів капіталу у звітності та підвищити інвестиційну привабливість бізнесу. В свою чергу пошук шляхів вирішення проблем оптимізації складу показників інтегрованої звітності, запобігання підвищенню в інтегрованих звітах рівня інформаційного шуму, використання інтегрованого звіту як засобу подолання інформаційної асиметрії та підвищення рівня задоволеності інвесторів мають стати перспективними напрямками подальших наукових розробок.

1.2. Формалізація категоріально-термінологічного апарату інтегрованої звітності

Головною проблемою впровадження інтегрованої звітності в Україні є відсутність чітких вимог до її підготовки. Значні розбіжності у форматах інтегрованих звітів різних підприємств ускладнюють порівняння обліково-звітної інформації та перевірку її достовірності. Крім цього, складним питанням є забезпечення можливості врахування інтересів всіх груп стейкхолдерів в одному звіті, а також необхідність правильної ідентифікації показників, які найбільш повно розкривають специфіку діяльності підприємств різних галузей економіки [259, С. 34]. На думку фахівців компанії «Ернст енд Янг (СНГ) Б.В.» одним з шляхів подолання проблеми поширення практики підготовки інтегрованої звітності підприємствами є негайне забезпечення єдиної

термінології і розробка уніфікованих підходів щодо розуміння сутності понять, визначення яких не надається чинними стандартами [498].

Для виявлення інших проблем впровадження інтегрованої звітності в діяльність підприємств компаніями «Ернст енд Янг» (міжнародним лідером в області аудиту, оподаткування, супроводу угод і консультування) та GreenBiz Intelligence Panel (ініціатор дослідження та організатор заходів, націлених на прискорення розвитку сфери сталого розвитку медіасектору) проведено опитування керівників і провідних фахівців з питань розробки та реалізації корпоративної стратегії в області охорони навколишнього середовища та впровадження інтегрованої звітності. В опитуванні взяли участь 282 респонденти, що представляють 17 секторів економіки і працюють в компаніях з річним оборотом понад 1 млрд. доларів США, в рамках якого вони поділилися своїми знаннями та прогнозами щодо корпоративних ініціатив, змін законодавства і наукових досягнень, які знаходяться в центрі уваги експертного співтовариства та мають пряме чи опосередковане відношення до процесу формування інтегрованої звітності та впровадження концепції сталого розвитку. Проведене опитування дозволило визначити проблеми, що заважають поширенню практики формування інтегрованої звітності. Систематизовані результати опитування з проблем впровадження інтегрованої звітності наведені на рисунку 1.3.

З результатів опитування можна констатувати, що ідея інтегрованої звітності достатньо нова і в зв'язку з цим у підприємств виникає ряд проблем в її просуванні, одна з яких – термінологічна. Особливі труднощі виникають при наповненні екологічної та соціальної складових звітності, при визначенні понять «природний», «інтелектуальний», «соціально-репутаційний» та «людський» капітали й розмежуванні їх складових та визначенні показників, які повинні розкриватися в розрізі кожного з них. Особливої актуальності питання розробки адекватного обліково-звітного термінологічного апарату для формування інтегрованих звітів та забезпечення концепції сталого розвитку набули після Саміту зі сталого розвитку, що проходив в Нью-Йорку в 2015 р. на

якому 193 держави-члени Організації Об'єднаних Націй одностайно прийняли нову глобальну програму сталого розвитку, що містить 17 цілей, яких світ має досягнути до 2030 року (рис. 1.4).

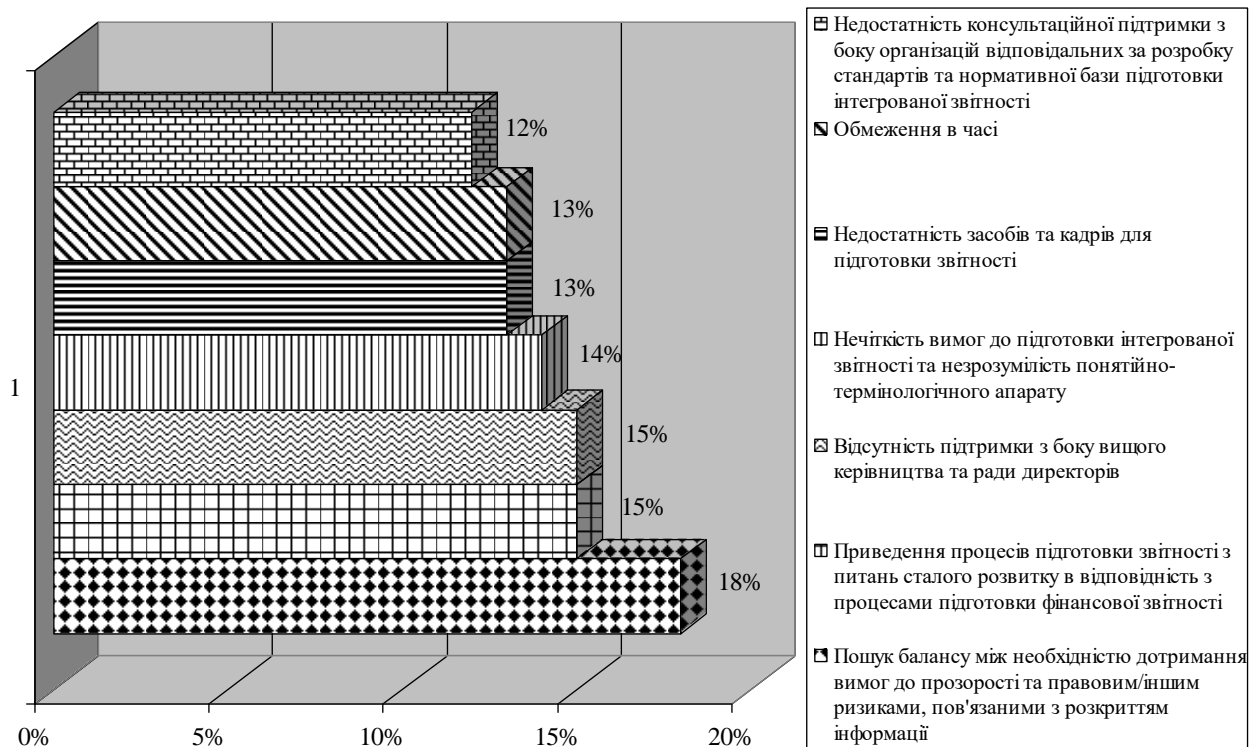

Рис. 1.3. Проблеми при підготовці інтегрованої звітності

Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун під час виступу на саміті зазначив: «Справжнім тестом відданості Порядку денному-2030 стане його виконання. Нам потрібні дії з боку всіх та всюди. Наш орієнтир – сімнадцять Цілей сталого розвитку. Вони є переліком обов'язкових справ для людей та планети, планом досягнення успіху» [597]. Визначені на саміті шляхи досягнення цілей глобальної концепції сталого розвитку повинні стати орієнтиром в діяльності кожного громадянина, кожного підприємства, держави та суспільства в цілому. Для їх розв'язання необхідно розширити межі інтегрованої звітності, щоб кожен її розділ давав відповідь на питання: «Що зроблено чи планується зробити для досягнення однієї з сімнадцяти цілей сталого розвитку?». Адже, саме інтегрована звітність – це концепція розгляду питань сталого розвитку як невід'ємної частини основної діяльності з управлінської та комунікаційної точок зору [166].

Терміни виконання: 2016-2030 рр.

<u>№ цілі</u>	<u>Коротке трактування цілі</u>	<u>Напрями для досягнення цілі</u>
ЦІЛЬ 1	Побороти бідність у всьому світі та у всіх її проявах	- захист за допомогою державних соціальних програм - забезпечення прав власності та доступу до фінансових ресурсів бідних верств населення на рівні з іншими
ЦІЛЬ 2	Побороти голод, покращити доступність та якість харчування, а також стимулювати стале сільське господарство	- рівний доступ до землі та інших природних ресурсів, фінансів, знань та ринків; - продуктивність та доходи малих виробників продуктів харчування мають бути подвоєні - доступ до безпечної, поживної їжі в достатніх обсягах
ЦІЛЬ 3	Забезпечити підтримку здоров'я та поширення здорового способу життя для всіх людей, незалежно від віку	- подолання епідемій СНІДу, туберкульозу та малярії - скорочення кількості смертей та захворювань внаслідок забруднення повітря, води та ґрунту небезпечними хімічними речовинами
ЦІЛЬ 4	Забезпечити всеохоплюючий та справедливий доступ до освіти та поширювати можливості для навчання протягом всього життя	- повна безкоштовна та якісна початкова і середня освіта всім дітям планети - доступна та якісна вища освіта і чоловікам і жінкам - включення до освітніх матеріалів знання та навички для поширення принципів сталого розвитку
ЦІЛЬ 5	Досягнути гендерної рівності та посилити права жінок	- усунення дискримінації та жорстокого поводження - цінність неоплачуваної домашньої роботи повинна бути визнана через надання соціальної допомоги та державних послуг й наданні рівних можливостей участі в суспільному, політичному та економічному житті
ЦІЛЬ 6	Забезпечити доступність води та водоочищення, а також стале управління водними ресурсами	- покращення якості води за рахунок зменшення забруднення, скорочення неочищених скидів та збільшення рівнів повторного безпечної використання води - забезпечення сталого використання та скорочення кількості людей, що потерпають від дефіциту води
ЦІЛЬ 7	Забезпечити можливість використання доступної, надійної, безпечної та сталої енергії для всіх мешканців	- доступ до надійних, безпечних та сталих джерел енергії - частка відновлюваних джерел енергії має суттєво зрости, а темп покращення енергоефективності має подвоїтися - посилення міжнародної співпраці для досліджень та технологій у сфері відновлюваної енергетики
ЦІЛЬ 8	Стимулювати стале та всеохоплююче економічне зростання, повну та продуктивну зайнятість і гідні умови праці	- зростання економік країн світу й диверсифікація напрямів діяльності, технологічного оновлення та інновацій - зростання ефективності споживання та виробництва ресурсів та зменшення деградації довкілля (декаплінг) - викорінення сучасного рабства та торгівлі людьми
ЦІЛЬ 9	Збудувати стійку інфраструктуру, поширювати всеохоплюючу та сталу індустріалізацію та пришвидшити інновації	- зростання частки промисловості в зайнятості та ВВП - модернізація промисловості та запровадження екологічних технологій в промислові процеси - посилення наукових досліджень, спрямованих на інновації та сталій розвиток
ЦІЛЬ 10	Зменшити нерівність всередині країн та між ними	- зростання доходів біднішого населення - забезпечення соціальних, економічних та політичних прав - реформи у сфері оподаткування, заробітної плати та соціального захисту - полегшення міграції та мобільності людей
ЦІЛЬ 11	Зробити міста та інші поселення зручними, безпечними, стійкими та екологічно дружніми	- доступ до безпечних та доступних транспортних систем - покращення безпеки на дорогах та розширення систем громадського транспорту - посилення діяльності із захисту та охорони світової культурної та природної спадщини
ЦІЛЬ 12	Забезпечити сталі практики споживання та виробництва	- досягнення сталого управління та ефективного використання природних ресурсів - реструктуризація податкових систем та ліквідація екологічно шкідливих субсидій - включення інформації про не фінансові аспекти діяльності до звітності
ЦІЛЬ 13	Вжити негайних дій для боротьби зі зміною клімату та її наслідками	- посилення стійкості та спроможності до адаптації до природних катастроф, пов'язаних зі зміною клімату - розпочати повноцінну діяльність Зеленого кліматичного фонду та спрямування 100 млрд доларів на рік, починаючи з 2020 року, на потреби країн, що розвиваються
ЦІЛЬ 14	Зберегти та стало використовувати ресурси океанів, морів та морських екосистем задля їх сталого розвитку	- стале управління та захист морських та прибережних екосистем й запровадження ефективних механізмів регулювання вилову рибних ресурсів - мінімізація окислення океанів, в тому числі за рахунок активізації наукової співпраці на всіх рівнях
ЦІЛЬ 15	Зберегти, відновити та сприяти сталому використанню наземних екосистем, сталому управлінню лісами, зупинити деградацію земель	- скорочення вимирання видів та втрати біорізноманіття - скорочення впливу інвазивних видів та наземні та водні екосистеми та збільшення обсягів фінансування, спрямованих на збереження та стале використання екосистем та біологічних ресурсів
ЦІЛЬ 16	Сприяти сталому розвитку мирних спільнот, надавати та збудувати ефективні, підзвітні та рівні для всіх органи влади на всіх рівнях	- викорінення знущання, експлуатації, торгівлі людьми та всіх форм жорстокості та торгур по відношенню до дітей - забезпечення рівного доступу до правосуддя - скоротити корупцію та хабарництво у всіх їх проявах - ефективні, підзвітні та прозорі державні інституції
ЦІЛЬ 17	Посилити можливості для досягнення сталого розвитку та активізувати міжнародну співпрацю в даному напрямі	- посилити спроможність країн для залучення фінансових ресурсів для сталого розвитку - розробка, передача та поширення екологічних технологій - за рахунок міжнародної допомоги покращити системи збору податкових та інших надходжень

Рис. 1.4. Цілі глобальної програми сталого розвитку до 2030 року

Як зазначають представники аудиторської компанії Deloitte: «в сучасних умовах господарювання для успішної компанії недостатньо просто отримувати високий рівень прибутку. Вона повинна здійснювати свою діяльність, таким чином, який відповідає етичним принципам і принципам соціальної відповідальності, тобто мінімізуючи негативний вплив на навколишнє середовище, з огляду на інтереси всіх груп стейкхолдерів і позитивно впливаючи на суспільство, а також на планету в цілому» [560].

Першим кроком для успішного подолання труднощів, які несуть в собі цілі сталого розвитку та наукового обґрунтування структури та показників інтегрованої звітності, як одного з засобів їх досягнення, є унормування понятійного апарату інтегрованої звітності. Рівень термінології є віддзеркаленням рівня досягнень науково-технічного розвитку як країни в цілому, так і окремої галузі наукових знань. В Україні проблема стандартизації термінології інтегрованої звітності особливо гостро постала після затвердження Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка включає 4 вектори реалізації (рис. 1.5) [437].

Для розробки понятійно-термінологічного апарату інтегрованої звітності та визначення переліку дефініцій, термінів та понять, які потребують уточнення та роз'яснення, в першу чергу необхідно дослідити положення нормативно-правового забезпечення інтегрованої звітності. Основним, і доки що єдиним, нормативним документом, який регулює організаційно-методологічні положення складання інтегрованого звіту та процедури інтегрованої звітності є Міжнародний стандарт інтегрованої звітності, прийнятий Міжнародною радою з інтегрованої звітності у 2013 році. Описана в ньому модель інтегрованої звітності ґрунтується на семи провідних принципах і складається з семи структурних елементів (рис. 1.6).

Дослідниками в галузі звітності сталого розвитку інтегрована звітність здебільшого визначається як поєднання елементів фінансової та нефінансової звітності [49].

Рис. 1.5. Вектори реалізації Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»

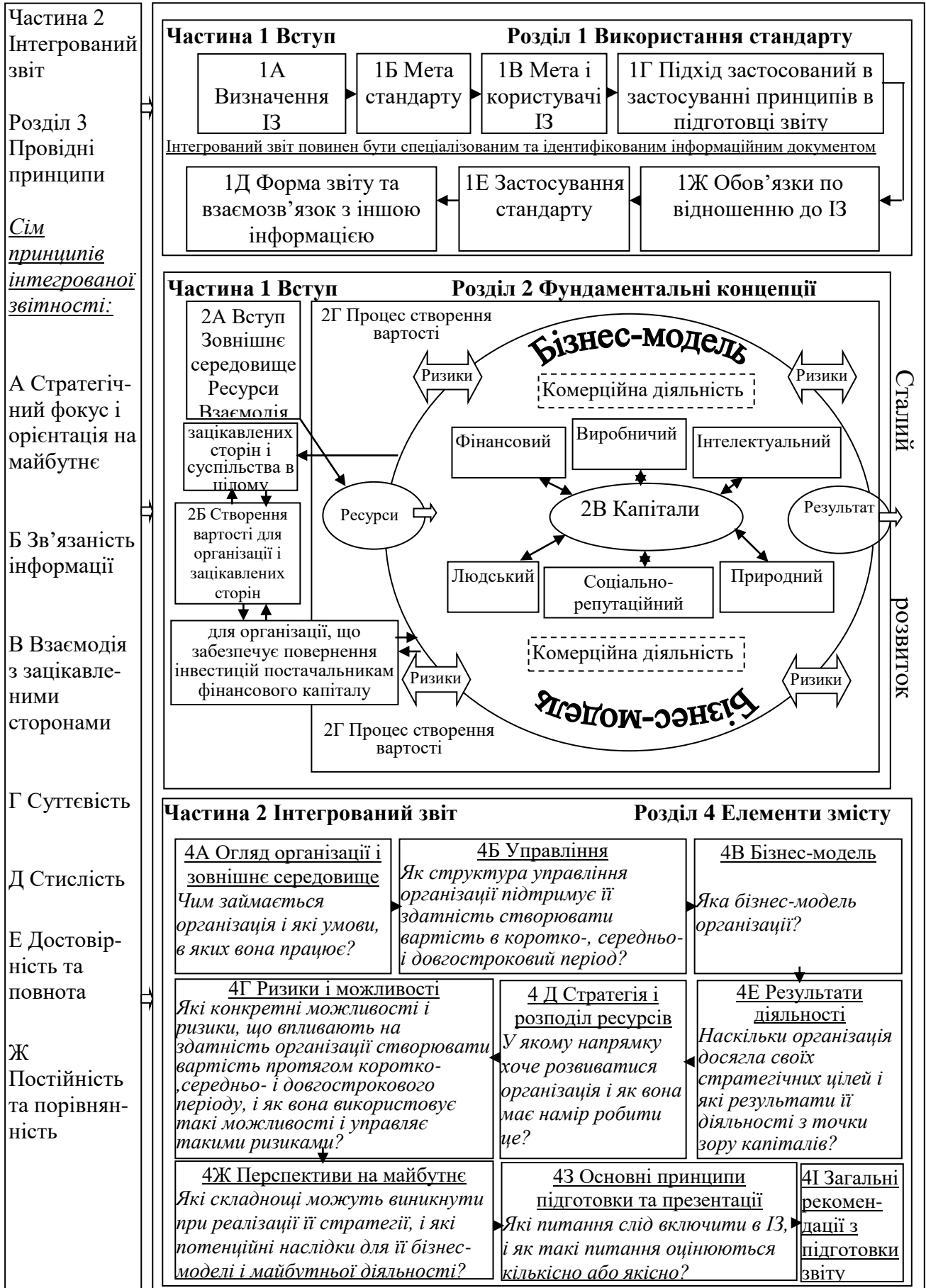

Рис. 1.6. Формалізація концептуальної основи сталого розвитку бізнесу в моделі інтегрованої звітності

Окремі автори трактують її як модель звітності, що передбачає інтеграцію традиційної фінансової звітності, нормативно затвердженої, і нефінансової інформації, в тому числі інформації, що стосується сталого розвитку, з метою найбільш повного відображення чинників створення вартості підприємства [259, С. 34].

На нашу думку, підходи до визначення інтегрованої звітності, в яких концентрується увага лише на об'єднанні елементів фінансової та нефінансової звітності дещо звужують об'єкт дослідження. Розгляд найбільш поширених визначень інтегрованої звітності в працях науковців та професійних організацій, які досліджують особливості її формування (додаток Б, табл. 1.4), дозволив виявити наступні тенденції:

- не зважаючи на розповсюджену асоціацію інтегрованої звітності та звітності сталого розвитку, лише деякі автори включають цю ознаку при трактуванні даного поняття (У. Рошкетасєва, Р. Костирко, О. Кузьменко, М. Абросімова, Н. Малиновска) [215; 249; 284; 397];

- ключовим аспектом інтегрованої звітності окремі автори вважають відображення процесу створення вартості у широкому сенсі (В. Максимова, Р. Кузіна) [282], а інші звужують результат інтегрованої звітності лише до економічних аспектів (Л. Герасімова, О. Коробкова) [78].

На нашу думку, така відмінність у поглядах виникає внаслідок відсутності єдиної думки та помилкове асоціювання понять «інтегрована звітність» та «інтегрований звіт». Подолати наявні прогалини у теоретичному забезпеченні та напрацювати дієвий термінологічний апарат звітності сталого розвитку дозволить побудова ієрархії понять у відповідності з об'єктивною реальністю та практикою онтологічного пізнання, яке існує незалежно від нашого пізнання. Стосовно об'єкту дослідження під ієрархією пропонуємо розуміти структуровану сукупність поглядів, оцінок, уявлень, які визначають загальне розуміння інтегрованої звітності та місце її окремих елементів (рис. 1.7).

Таблиця 1.4

Аналіз наукових підходів до визначення дефініції «інтегрована звітність»

Основні аспекти в трактуванні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
	Т.Н. Слепнева Л.І. Хоружий [421]	Т.О. Хачагурова [473]	А. Виручасва [72]	У.Ю. Рошектава [397]	Л.Н. Герасимова О.С. Коробкова [78]	ЕУ [498]	Ю. В. Домашенко [123]	М.В. Корягін, П.О. Куцик [214]	Спільнота СВБ [411]	В.Ф. Максимова, Р.В. Кузіна [283]	Костирко Р.О. [215]	Гриценко О. І. [95]	О. А. Кузьменко, М. В. Абросимова [249]	Копкова Е.С. [207]	Малиновська Н. В. [284]
один чіткий, взаємопов'язаний і придатний для порівняння інтегрований формат	+	+			+			+	+						
інформація з: фінансів	+									+					
громадського нагляду	+														
питань навколишнього середовища	+				+		+								
соціальних аспектів	+			+	+		+								
нефінансові показники					+				+	+		+		+	
економічні аспекти					+										
плани та перспективи розвитку фірми			+		+		+								
фінансова звітність			+	+				+	+		+	+	+	+	+
управлінська звітність				+				+			+				+
звіти в області стійкого розвитку				+							+		+		+
звіти про корпоративне управління та винагороди		+		+	+		+				+		+		+
підготовка інтегрованого звіту				+		+									
інтегроване мислення				+		+					+				+
процес збору, консолідації та аналізу показників						+									
кількісні і якісні показники						+									
звітний період для підготовки						+									
специфіка процесу створення вартості						+	+	+		+					

Інтегрована звітність це модель подання інформації про сталий розвиток в інтегрованому звіті. Теоретико-методологічне забезпечення інтегрованої звітності в Україні заклали праці мислителів, які стали основою національної моделі сталого розвитку (М. Руденко, В. Вернадський, П. Саблук, В. Жук, В. Шевчук та ін.). Дані науковці, першими наголосили на тому, що основою сталого розвитку виступає єдність трьох компонентів – економічного та соціального розвитку та збереження сприятливого навколишнього середовища й також звернули увагу на те, що для вирішення найбільш важливих для людства проблем належить вживати практичні заходи зі створення передумов рушійного переходу на засади сталого розвитку [461, С. 196-197]. Погоджуючись із твердженням класика, що вся додана енергія земної кулі походить із бухгалтерської книги, надамо відповідь на питання чи може бухгалтерська наука сформувавти внесок до ідей сталого розвитку [398, С. 243].

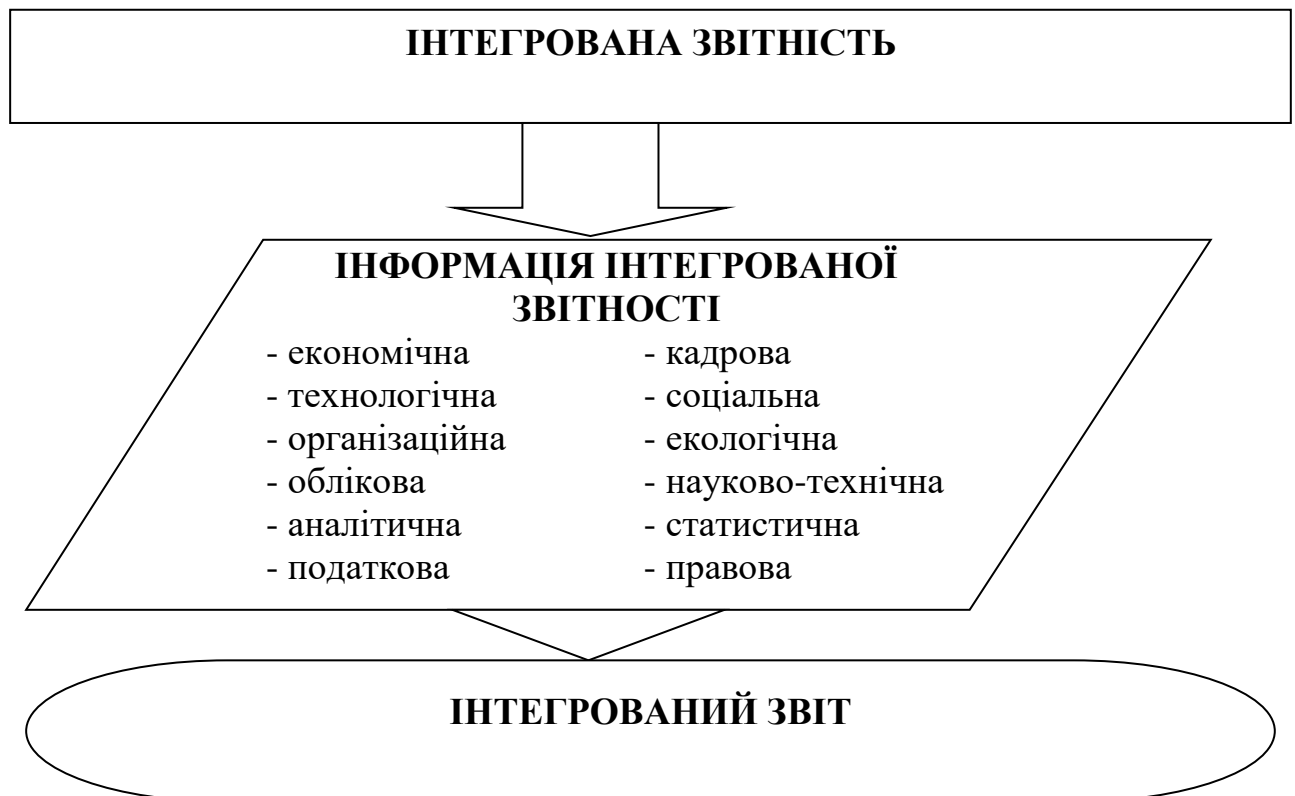

Рис. 1.7. Процес формування інтегрованого звіту

Завдання, що ставлять перед бухгалтерським обліком потребують вирішення широкого спектру проблем: і в глобальній економіці, і в перерозподілі ресурсів в національній економіці, і у забезпеченні соціальних параметрів, суспільно-економічного розвитку, забезпечення економічної безпеки підприємств на корпоративному та державному рівнях, збереженні природного та біологічного потенціалу країни та іншому [461, С. 343]. Для реалізації цих завдань, крім традиційних, фінансових показників, потрібні нефінансові показники компанії, наявність яких надасть змогу змінити якість облікової інформації, відобразити в ній характеристики впливу навколишнього середовища, соціального й наглядового факторів. Аналізуючи склад специфічних елементів методу бухгалтерського обліку можемо стверджувати, що така інформація може створюватися лише в процесі звітності, який забезпечить формування звітів за новою моделлю.

Стосовно нової моделі звітності Т. Єфименко, В. Жук та Л. Ловінська, наголошують, що вона має поєднувати фактори еколого-соціального державного управління та фінансові результати і має стати віддзеркаленням у інформаційному середовищі концепції сталого розвитку, яку міжнародна спільнота визнає новою ідеологією XXI століття [139, С. 221]. В цьому контексті варто виділити межі інформаційної бази інтегрованої звітності, яка забезпечить перехід від системи фінансового капіталу до ринкової системи інклюзивного капіталу.

Перше, загальне поняття інтегрованої звітності, було надане Комітетом з міжнародної інтегрованої звітності (IIRC) в проекті МСІЗ, згідно визначення якого – це процес, який призводить до подання організацією відомостей, які виражаються у випуску періодичного інтегрованого звіту про створення цінності протягом певного часу [383]. На сьогодні в МСІЗ наведене більш розширене визначення інтегрованої звітності, а саме – процес, заснований на інтегрованому мисленні, в результаті якого створюється періодичний інтегрований звіт організації про створення вартості протягом тривалого часу і пов'язані з ним документи, які стосуються аспектів створення вартості [290].

Таким чином, в стандарті інтегрована звітність трактується як процес, продуктом якого є інтегрований звіт. Проте, з визначення, наведеного в стандарті, не зовсім зрозуміло, які пов'язані документи мають бути в складі інтегрованого звіту.

Відповідно до визначення поняття інтеграція, наведеному в філософському словнику, інтеграція (лат. *Integratio* – відновлення, заповнення, від *integer* – цілий), сторона процесу розвитку, пов'язана з об'єднанням в ціле раніше різнорідних частин і елементів [459]. На сьогодні термін «інтеграція» набирає обороти в якості важливого кроку в еволюції корпоративної звітності в усьому світі [23, С. 9]. Відповідно процес інтегрованої звітності полягає в тому, щоб інформація з різнорідних документів знайшла відображення в інтегрованому звіті, і логічно передбачити, що це повинен бути один документ. На цьому наполягає і американський вчений Р.Р. Еккліз, який зазначає: «інтегрований звіт – це єдиний документ, який містить в собі фінансову та нефінансову інформацію про діяльність організації» [595]. С. Адамс та Р. Сімнетт відмічають, що «...інтегрована звітність є новою парадигмою звітності, яка є цілісною, стратегічною, адаптивною, суттєвою і актуальною до різних часових вимірів» [524, Р. 292].

Таким чином, під інтегрованою звітністю пропонуємо розуміти процес збору, консолідації, узагальнення та аналізу кількісних та якісних показників, що характеризують соціо-еколого-економічну та фінансово-господарську діяльність підприємства, в результаті якого створюється періодичний інтегрований звіт, який містить корисну інформацію про створення вартості в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Ключовим поняттям даного визначення і основним завданням інтегрованої звітності є інтегрований звіт, значення якого полягає у наданні інформаційної підтримки в пошуку резервів сталого розвитку і вдосконаленні діяльності підприємства за означеними напрямками.

На думку Т. Лессидренска – керівника програми з ділової етики GlobEthics.net Global Reporting Initiative (GRI), «інтегрований звіт – це,

насамперед, стратегічний аналіз, тобто практично управлінська звітність, платформа для управління компанією» [269]. Х. Драгер, менеджер із зовнішніх відносин IIRC, зазначає, що «інтегрований звіт – це такий звіт, який розповідає про стратегічні напрямки розвитку компанії і про те, як вона працює з ресурсами» [127, С. 54]. Більш змістовне трактування інтегрованого звіту наведено Л.Н. Герасимовою та О.С. Коробковою, які зазначають, що інтегрований звіт – це єдиний документ, в якому відображається істотна і точна інформація про стратегію компанії, систему корпоративного управління і показники її діяльності в соціальній, економічній та екологічній сферах [78]. Наведене дозволяє стверджувати, що на відміну від управлінської звітності, яка складає «комерційну таємницю» компанії, інтегрований звіт, є відкритим документом, націленим, насамперед, на задоволення інформаційних потреб зовнішніх користувачів.

В міжнародному стандарті інтегрованої звітності, інтегрований звіт трактується як інформація про те, яким чином стратегія, управління, виконання та перспективи організації в контексті зовнішнього середовища ведуть до створення цінності протягом коротко-, середньо- та довгострокового періодів [290]. Н.Н. Балашова та В.А. Меліхов визначають інтегрований звіт, як єдиний когерентно-уніфікований документ, в якому відображається істотна і точна інформація про стратегію підприємства, систему управління на всіх рівнях і взаємопов'язані показники в економічній, соціальній, інноваційній, кадровій і екологічній сферах діяльності [23]. Відповідно до Кодексу управління Кінга для Південної Африки (ІН) (2009 р.), інтегрований звіт є цілісним і комплексним представленням результатів діяльності компанії в контексті її фінансів та забезпечення стійкості [567, Р. 54].

Існуючий полісемантизм терміну «інтегрований звіт» пов'язаний зі спектром специфічних сучасних економічних теорій, які внесли свій вклад до дослідження інтегрованої звітності та її ядра – інтегрованого звіту (рис. 1.8).

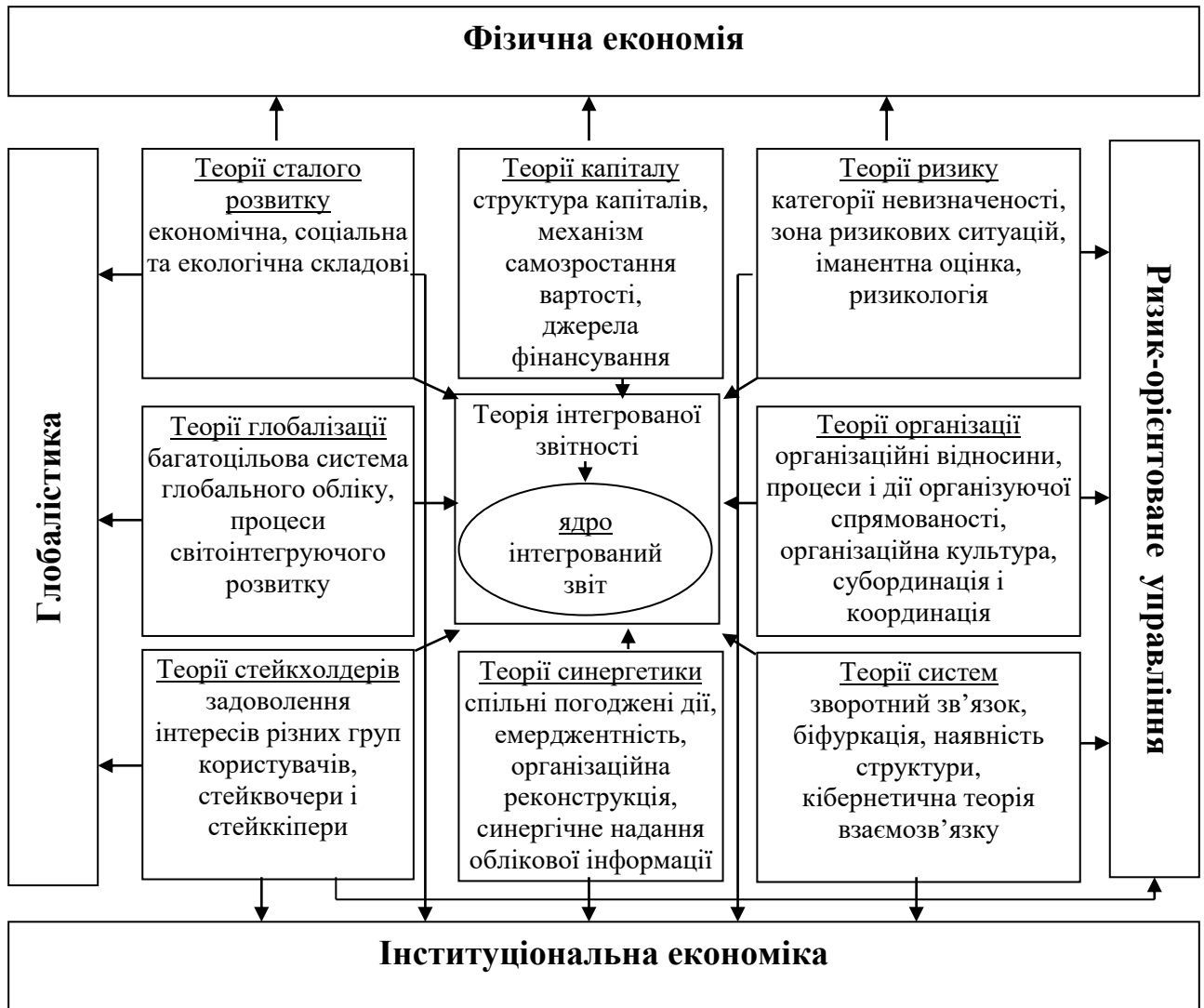

Рис. 1.8. Матрична модель впливу економічних теорій на методологію інтегрованої звітності та процес формування інтегрованого звіту

Для комплексного визначення сутності поняття «інтегрований звіт», розуміння його значущості та актуальності, необхідно проаналізувати вплив вищенаведених теорій на процес його формування більш детально. Для цього ми визначили, що на інтегровану звітність та показники інтегрованого звіту найбільший вплив мають чотири економічні течії, а саме: глобалістика, фізична економія, інституціональна економіка та ризик-орієнтоване управління, в розрізі яких ми виділили теорії, які є складовими їх наукового пізнання.

Засновником фізичної економії в Україні став видатний мислитель С.А. Подолинський, а розвинув його вчення відомий український вчений

М.Д. Руденко, який ґрунтуючись на засадах фізичної економії вивів власну формулу капіталу $K = E - F$, де K – капітал, E – енергія прогресу, F – кількість ентропії. Капітал вчений виводить не з грошового обігу, а з космічної субстанції після вирахування з неї відносної вартості та державних витрат [398]. Таким чином, істотна заслуга фізіократів полягала в тому, що «вони надали аналіз капіталу», й саме тому теорію капіталу ми пропонуємо відносити до течій фізичної економії [286; 291].

Теорію капіталу започаткували вчення К. Маркса, К. Менгера, Ф. Модільяні, М. Міллера, А. Сміта, Д. Рікардо, Ж. Б. Сея та ін., зміст її полягає в вивченні процесу виробництва і продукування доданої вартості, у тому числі додаткової вартості, обороту капіталу тощо. Зокрема, Ю. Ішікава, ґрунтуючись на теорії К. Маркса, дослідив зміни в кругообігу капіталу в ХХ ст. На його думку, спостерігається перехід від парадигми обліку продуктивного капіталу до парадигми обліку позикового або фіктивного капіталу [562]. Недоліком схеми, яку наводить Ю. Ішікава, є відсутність у ній кругообігу інтелектуального капіталу, який стає головним чинником успіху в сучасних умовах економіки знань, та одним з видів капіталу, оцінка якого повинна бути наведена в інтегрованому звіті. З позиції теорії капіталу процес інтегрованої звітності необхідно налаштувати таким чином, щоб в системі бухгалтерського обліку генерувалася інформація про всі види капіталів, для відображення відомостей про них в інтегрованому звіті з врахуванням концепції їх збереження і кругообороту.

Процеси збереження капіталу та його рух й наведення правильної інформації про них в інтегрованому звіті, напряму пов'язані з ризиком, під яким прихильники фізичної економії вважали подію, яка може відбутися, або ні в економіці [305]. Основними представниками класичної теорії були Дж. Міль та І. Сеньйор, які розглядали ризик як математичне очікування втрат, що можуть виникнути в результаті реалізації обраного рішення [294, С. 22]. Засновники неокласичної теорії ризику А. Маршал та А. Пігу вважали, що ризик – це ймовірність відхилення від поставлених цілей [364, С. 445]. В

інтегрованому звіті в частині ризиків доцільно наводити інформацію про види ризиків, які оцінюються на підприємстві в розрізі фінансових та нефінансових показників, методи управління ризиками (наприклад, відмова від надзвичайно ризикової діяльності чи трансакції, профілактика або диверсифікація, що знижує ризики; аутсорсинг затратних ризикових функцій; формування резервів або запасів тощо), перелік заходів щодо їх мінімізації на оперативному та стратегічному рівнях діяльності.

Реалізація фізіократичних ідей потребує єдності методології бухгалтерського обліку «живої економіки» та має стати передумовою сталості господарювання. Сучасну концепцію «сталого розвитку» заклала доповідь Римського клубу «Межі зростання», опублікована в 1972 році [509, С. 175]. На сьогодні існує більше ста різноманітних визначень сталого розвитку, окремі з яких асоціюють це поняття з усталеними, стійкими або збалансованими економічними процесами. «Ці епітети є безвідносними до проблеми неруйнівного для природи задоволення потреб сучасних та майбутніх поколінь або не дають рішень для їх розв'язання» [461, С. 195]. На думку Д.О. Грицишена концепція сталого розвитку має стати основою наукових досліджень в економічній та обліковій науках, а під сталим розвитком автор розуміє як певну ідеальну систему господарювання, так і шлях до неї, в ході якої відбуваються параметричні зміни в усіх складових елементах системи [96, С. 117-118]. На нашу думку сучасна динамічна концепція сталого розвитку має враховувати потреби забезпечення екологічного типу використання різних видів ресурсів (людських, матеріальних, трудових, фінансових та ін.) в процесі господарської діяльності. А інформаційним джерелом, яке дозволить оцінити місце підприємства в системі забезпечення сталого розвитку економік світу і є інтегрований звіт, який є центральним елементом, квінтесенцією національної парадигми облікового забезпечення реалізації ідей фізичної економії та екологічної безпеки.

Концепція «сталого розвитку» є також одним з напрямів дослідження глобалістики, яку визначають як науку про методологію глобалізма і

глобалізації, їх зміст, тенденції розвитку та наслідки, глобальні, регіональні стратегії, методи світового стратегічного планування і прогнозування [288, С. 88-92; 436].

Серед найбільш впливових шкіл теорії глобалізації виділяють наступні:

- Класичну школу (Р. Робертсон, І. Валлерстайн, Д. Хелд, С. Хантінгтон) – глобалізація розглядається як двоєдиний процес перетворення загального в окреме і окремого в загальне;
- Школу трансформістів (Е. Гідденс, У. Бек, Д. Розенау, О. Білорус) – глобалізація розглядається як феномен сучасного світу, який лежить в основі провідних радикальних трансформацій у всіх сферах розвитку сучасного суспільства – економіці, політиці, культурі, управлінні тощо.
- Школу гіперглобалістів (К. Омае) – вважають, що глобалізація призведе в результаті до створення нового загальносвітового порядку, при якому повноваження і легітимність національних держав практично нівелюються.
- Школу скептиків (Дж. Томпсон) – дотримуються думки, що глобалізація спричиняє лише посилення взаємодії між окремими суб'єктами з різних куточків світу. При цьому суверенні держави продовжують відігравати головну роль на міжнародній арені, і безпосередньо керують глобалізацією [385; 451, С. 51].

Готовність країни до глобалізації визначається Індексом глобальної конкурентоспроможності (ІГК). Відповідно до нещодавно опублікованого дослідження Всесвітнього економічного форуму, Україна за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 посіла 79-е місце серед 140 країн світу, втративши за рік три позиції (у попередньому рейтингу займала 76-у позицію), тобто наша держава практично беззахисна перед глобальними гравцями (Додаток В). виправити цю ситуацію можливо лише підвищенням конкурентоспроможності кожного окремо взятого українського підприємства за рахунок покращення системи обліково-аналітичного забезпечення управління, і за рахунок цього, поліпшенням всієї економічної ситуації в країні. Процеси глобалістики, як чинника появи нової парадигми бухгалтерського обліку

трактує Г.Г. Кірейцев, який стверджує, що саме глобалізація економіки спричинила потребу застосування єдиних принципів, уніфікованих правил і процедур облікового відображення підприємницької діяльності та використання єдиної для всіх національних облікових систем стандартизованих форм фінансової звітності [185]. Особливістю нової парадигми бухгалтерського обліку є те, що вона покладається в більшому ступені на віртуальну економіку, ніж на традиційну та враховує переважну більшість нематеріальних активів у складі активів підприємства. Враховуючи те, що метою фінансових звітів є, в першу чергу, забезпечення зацікавлених користувачів інформацією про реальну ринкову вартість активів підприємства можна стверджувати, що зростаючі глобалізаційні фактори, інформатизація економіки та поява нових інформаційних потреб всіх рівнів сучасної системи управління (від окремого суб'єкта господарювання до країни та цивілізації в цілому) вимагають зміни технологій, способів та методів розкриття та подання інформації про господарську діяльність. Більш обґрунтовано ця ідея сформульована в роботі С.А. Діпіази та Р.Д. Екклза – «Майбутнє корпоративної звітності». На переконання вчених досягнути транспарентності компанії можна шляхом побудови трирівневої моделі звітності, де перший рівень – це глобальні принципи фінансової звітності, другий рівень – галузеві облікові стандарти, третій рівень – вимоги керівництва компанії до розкриття інформації (стратегічні цілі, показники ефективності діяльності та ін.) [119]. Фактично третій рівень характеризує показники саме інтегрованого звіту. В свою чергу С.Ф. Голов зазначає, що налагодження системи збору, перетворення та надання зовнішнім і внутрішнім користувачам надійної, доречної та своєчасної фінансової та нефінансової інформації про минулі та майбутні параметри діяльності підприємства та його зовнішнього середовища характеризує глобальну систему бухгалтерського обліку [85, С. 212]. На нашу думку, фактично, вчений описує інтегровану звітність та процес формування інтегрованого звіту. В інтегрованому звіті питання глобального характеру мають знайти відображення при розгляді питань щодо внеску підприємства в

вирішенні глобальних проблем людства: соціальних, екологічних, етичних тощо. Формування інтегрованих звітів українськими підприємствами має підвищити їх конкурентоспроможність на глобальному ринку та залучити світових інвесторів в економіку держави.

Саме тому, прямий вплив на процес формування інтегрованого звіту в умовах глобалізації та показники, які в ньому розкриваються має теорія стейкхолдерів, яка розвивається в межах інституціональної економіки та набирає оборотів з публікацією у 1984 р. праці Е. Фрімена «Стратегічний менеджмент: стейкхолдерський підхід» [549]. Е. Фрімен запропонував визначення стейкхолдерів, яке широко використовується й дотепер, відповідно до якого це «будь-яка група або індивідуум, які можуть впливати або на яких може впливати досягнення організацією своєї мети» [549, С. 34]. На думку Н.С. Краснокутської, всі групи або особи, які мають вплив на діяльність підприємства, є його стейкхолдерами, інтереси яких керівництво мусить урахувати у своїй діяльності [218, С. 102]. Забезпечити гармонійний розвиток підприємства можливо лише порівнюючи потенційні інтереси стейкхолдерів із реальними результатами діяльності підприємства, чого можна досягти при розкритті необхідної інформації в інтегрованому звіті. Ця інформація передусім повинна бути корисною, тобто має задовольняти потреби зацікавлених сторін, в першу чергу потенційних інвесторів, насамперед в ухваленні рішень, які матимуть позитивний вплив на діяльність підприємства.

Для формування механізму збору такої інформації на підприємстві необхідно використовувати інституціонально-синергетичний підхід, який дозволяє визначити діапазон параметрів, в межах яких процес формування інтегрованого звіту буде налагодженим та стабільним. Виникнення синергетики, як самостійного напрямку наукових досліджень датується 1969 роком з використанням терміну «синергетика» в курсі лекцій з теорії лазерного випромінювання в університеті міста Штутгарта німецьким фізиком Германом Хакенном [417]. Новий термін походить від грецького слова «*Vun-ergia*», що означає співпрацю, узгоджену дію, співучасть [373]. Підхід зорієнтований на

пізнання закономірностей самоорганізації складних об'єктів в умовах хаотичного спонтанного структурування та загальні теоретичні засади синергетичного розвитку бухгалтерського обліку в хаотично структурованій економіці було обґрунтовано С.О. Кузнєцовою [574]. На нашу думку, синергія інтегрованої звітності – це підвищення ефективності процесу формування інтегрованого звіту в контексті комплексного інформаційного забезпечення його користувачів та укладачів у результаті з'єднання, інтеграції окремих складових – обліково-звітних документів у єдиний звіт та налагодження упорядкованої системи збору нефінансової інформації з внутрішніх та зовнішніх джерел її постачання.

Ще однією економічною течією, яка має вплив на інтегровану звітність та процес формування інтегрованого звіту є ризик-орієнтоване управління, яке трактують як ітеративний, динамічний процес, що представляє собою сукупність управлінських функцій, а саме: планування, організування, мотивування, контролювання та регулювання, з інтегрованими складовими управління ризиками і здійснюється з метою досягнення цілей організації [152]. Під час формування інтегрованого звіту з позиції ризик-орієнтованого управління, в межах теорії ризику, по-перше, його укладачі мають враховувати всі ризики, які впливають на стабільне та збалансоване функціонування підприємства, розробляти методики їх нівелювання, або, при неможливості уникнення, заходи з їх мінімізації чи оптимізації, а по-друге, повинні при розкритті показників інтегрованого звіту за тим чи іншим розділом, оцінювати ризик негативного сприйняття тієї чи іншої інформації стейкхолдерами, який може виникнути також в результаті неточності і некоректності подачі інформації в звіті. Нещодавно Leeds University (Великобританія) та Euromed Management School (Франція) проаналізували 4000 нефінансових звітів і знайшли «непідтвержені заяви, незрозумілі дані й неточні цифри». Наприклад, італійська компанія ENEL в інтегрованому звіті навела інформацію, що її викиди склали 122 089 млн. т., що виявилось цифрою, яка в чотири рази перевищує викиди нашої планети [174]. Таким чином, показники, які

наводяться в звіті повинні бути обґрунтованими та підтвердженими. Підвищити ступінь обґрунтованості інформації, налагодити механізм профілактики помилок для запобігання втрат та упущених вигод внаслідок організаційної непрофесійності при складанні інтегрованого звіту має стати використання надбань теорії організації, яка як самостійна наука виділилася на початку ХХ ст. Основний внесок до розвитку теорії організації зробили М. Вебер, А. Файоль, Ф. Тейлор, Р. Лайкерт, Д. Норт, Е. Мейо, А. Чандлер, А. Богданов [177]. Надбання теорії організації необхідно використовувати при налаштуванні організаційних відносин, тобто зв'язків і взаємодії між різними структурними підрозділами підприємства для збору інформації, яка буде наводитися в інтегрованому звіті, формування графіку надходження інформації до бухгалтерії, чи іншого відділу відповідального за інтегровану звітність, визначення часових рамок формування звіту тощо.

Інтегрована звітність є складною системою, яка потребує постійної багатокритеріальної оцінки різноманітних ситуацій та приведення інформації про них в інтегрованому звіті, а найбільш доцільним для процесу створення складних систем є застосування саме загальної теорії систем, яка використовує ізоморфізм (аналогічність) процесів, що протікають в системах різного типу (технічних, біологічних, економічних, соціальних). Вперше проект загальної теорії систем був представлений світу науки в 50-х роках ХХ століття і сьогодні його пов'язують з роботами відомого австрійського вченого Людвіга фон Берталанфі [531]. Під впливом теорії систем формується й узагальнюючий підхід до визначення реакцій системи обліку, як акумулятора багатопрофільної, зрозумілої і об'єктивної інформації про минулу діяльність і про перспективи розвитку суб'єкта господарювання, інформація про які наводиться в інтегрованому звіті. В той же час, певних вимог до обсягу інтегрованого звіту не існує. Він повинен бути складений в максимально стислій формі і бути зрозумілим будь-якому користувачеві, навіть не обізнаному з питаннями бухгалтерського обліку [78]. В свою чергу, процес інтегрованої звітності має бути налагоджений таким чином, щоб оброблялася лише найактуальніша

інформація, оскільки інформаційний вплив на державу, суспільство, громадянина зараз є ефективнішим, ніж політичний, економічний і навіть військовий. Інформація стає реальною, майже фізично відчутною силою [426].

Тривалий час у вітчизняній науці проблеми теорії, історії та практики вдосконалення національної моделі інформаційного забезпечення сталого розвитку на базі інституціональної концепції розвитку бухгалтерського обліку та звітності залишалися майже поза увагою практиків, а у науковому співтоваристві домінувало вузьке трактування обліково-звітної інформації. Майже повною мірою оминалася і визначальна роль фізіократичної доктрини у розвитку цього соціокультурного господарського інституту при розв'язанні соціо-еколо-економічних проблем суспільства та розвитку економічної демократії. Тому, для розвитку категоріально-термінологічного апарату інтегрованої звітності необхідне змістовне розкриття поняття «інформація інтегрованої звітності».

Існує багато різних визначень поняття «інформація». В нормативних документах її розглядають як: «документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі» [379]; «зміст будь-якого повідомлення, відомості про будь-що, які розглядаються в аспекті їх передачі у просторі і часі...» [90]; відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [377]; відомості, подані у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб тощо [381].

В перекладі з латинської мови «інформація» (information) – це роз'яснення, виклад [508]. Відповідно до класичного визначення Л. Шеннона інформація – це те, що скорочує ступінь невизначеності (ентропії) у його

адресата про будь-який об'єкт [496]. Відповідно до об'єкта дослідження це твердження можна представити в графічному вигляді (рис. 1.9). В представленій схемі процес інтегрованої звітності скорочує ступінь ентропії та виконує функцію модифікатора інформації, яка потрапляє в інтегрований звіт.

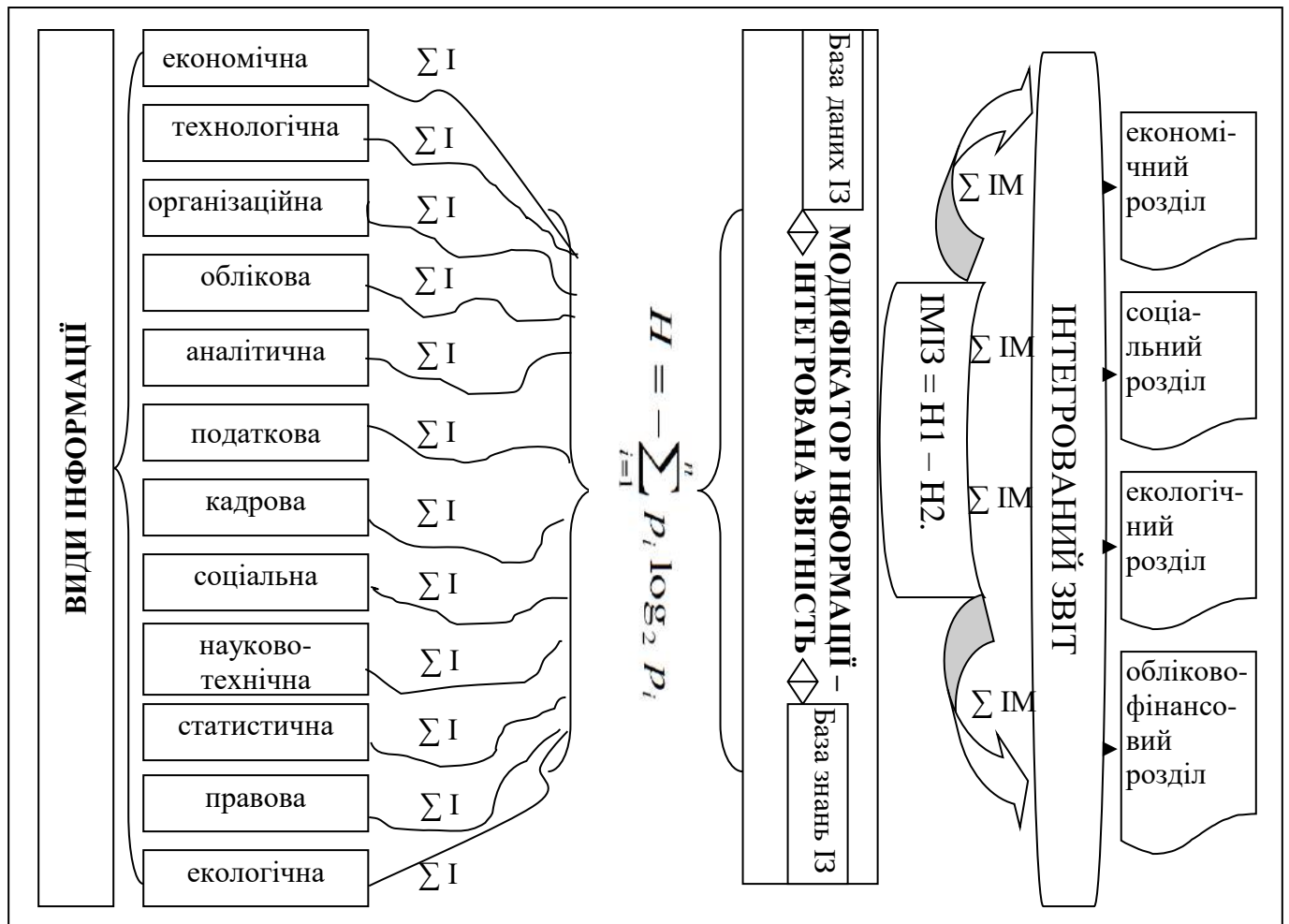

Рис. 1.9. Механізм зменшення ентропії інформації інтегрованого звіту

де: ΣI – сумарна інформація за певним її видом; n – число символів, з яких може бути складено повідомлення (алфавіт), H – міра ентропії; N – число всіх переданих і прийнятих символів в повідомленні; $P_i = m_i / N$ – ймовірність появи i -го символу в повідомленні, m_i – число появи i -го символу в повідомленні; $IMЗ$ – інформація модифікована процесом інтегрованої звітності; ΣIM – сумарний обсяг модифікованої інформації.

Інформаційні потреби, які виникають в користувачів, і відповідно, укладачів інтегрованої звітності для задоволення цих потреб, настільки багатопланові і об'ємні, що при надходженні інформації з різних підрозділів

підприємства призводять до інформаційного хаосу. За збір інформації від функціональних підрозділів підприємства потрібні відповідальні виконавці, а процес передачі інформації необхідно формалізувати і по-можливості автоматизувати. Функціональний механізм інтегрованої звітності повинен бути налаштований таким чином, щоб потрібна інформація, яка генерується в різних підрозділах підприємства модифікувалася в єдиний масив – базу даних та базу знань інтегрованої звітності, зменшуючи при цьому інформаційну ентропію та відсіюючи непотрібні інформаційні дані.

Вищевикладене детермінує визначення інформації інтегрованої звітності як неупереджених, корисних та достовірних відомостей про фінансово-господарську діяльність, прибутковість та соціо-екологічну відповідальність підприємства, які дозволять спрогнозувати його майбутні можливості, ризики та переваги при створенні вартості в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі й задовольнять інформаційні потреби стейкхолдерів, шляхом зменшення рівня їх інформаційної ентропії.

Побудова моделі інтегрованої звітності, яка могла б продукувати таку інформацію викликає низку проблем. Як зазначає К. В. Сорокіна «Одне з головних питань полягає в тому, наскільки взагалі можливо визначити в деталях інформацію, необхідну для розкриття, щоб вона була корисною» [430].

За результатами опитування, проведеного Глобальною ініціативою зі звітності (GRI) про високу затребуваність інформації щодо корпоративного управління в компанії висловилися 70 % респондентів, 64 % опитаних визначили важливою інформацію про використовувані природні ресурси, 52 % – про соціальну складову тощо [280]. В результаті проведення глобального опитування серед 85 професійних інвесторів, які поділилися думками, що саме, на їх погляд, має входити до складу інтегрованої звітності, яку вони вважають корисною, і де, на їхню думку, існують можливості для керівництва компаній щодо поліпшення існуючої звітності, визначено наступне:

- 82% респондентів повідомили, що, якщо компанії представляють чітку і коротку інформацію, інвестори відчують більшу впевненість при проведенні аналізу;

- опис бізнес-моделі є важливою частиною якісної звітності, зокрема 70% професійних інвесторів хочуть отримати роз'яснення щодо того, як компанія забезпечує надходження грошових коштів і створює додаткову вартість, яка в майбутньому перетвориться на потоки грошових коштів;

- 80% професійних інвесторів зазначили, що для того, щоб опис бізнес-моделі був інформативним, він повинен бути пов'язаним із загальною стратегією компанії;

- лише 14% професійних інвесторів вважають, що компанії, як правило, розкривають достатню кількість інформації про свої стратегічні плани;

- стосовно інформації про ключові ризики бізнес-моделі, що приводиться в інтегрованій звітності, існує ряд прогалин, що знижують її ефективність, зокрема інвесторів цікавить, яким чином компанії управляють цими ризиками або знижують їх. При цьому, незважаючи на те, що розуміння поглядів керівництва на потенційні ризики і стратегії їх зниження є важливими для інвесторів, переважання формального розкриття на основі шаблонного опису тільки ускладнює розуміння;

- інтегрований звіт є важливим вихідним документом для отримання не тільки фінансової інформації, а й інформації з управлінських, екологічних, соціальних та кадрових питань, а його головні сильні сторони – достовірність і повнота. Крім того, 91% професійних інвесторів повідомили, що зазвичай аналізують річні звіти компаній, за діяльністю яких вони стежать [559].

Враховуючи варіативність інформаційних запитів різних груп зацікавлених осіб, необхідне формування адаптивної моделі інтегрованої звітності, що дозволить нівелювати негативну реакцію стейкхолдерів при неповному, чи взагалі відсутньому інформаційному забезпеченні їх запитів. Для вирішення цього питання необхідно визначити користувачів інформації інтегрованої звітності.

Згідно з Міжнародним стандартом інтегрованої звітності основними користувачами інтегрованих звітів є організації, що надають фінансовий капітал. Крім того, в стандарті зазначено, що інтегрований звіт корисний для всіх зацікавлених сторін, яким важлива здатність організації створювати вартість на протязі довгого часу, у тому числі працівникам, клієнтам, постачальникам, бізнес-партнерам, місцевим спільнотам, законодавчим та регулятивним структурам і особам, що визначають політику. Крім перелічених користувачів інтегрована звітність може бути цікава профспілкам, екологічним та громадським організаціям, банківським структурам, страховим компаніям, органам статистики, аудиторським компаніям, вищим навчальним закладам та науково-дослідним установам (НДУ) тощо. При цьому, в процесі підготовки інтегрованої звітності дуже важливо вибудувати ефективну взаємодію зі стейкхолдерами і визначити, розкриття якої саме інформації їх цікавить – фінансової, екологічної, соціальної тощо. Для виявлення очікувань зацікавлених сторін можна провести моніторинг попиту на інформацію шляхом анкетування на сайті компанії, проведення тематичних зустрічей, конференцій з обговорення найбільш цікавих питань користувачів інтегрованої звітності та способів розкриття інформації. Таким чином, в узагальненому вигляді користувачами інтегрованої звітності є фізичні та юридичні особи, зацікавлені в інформації про фінансовий і майновий стан підприємства, соціальні та екологічні наслідки діяльності та їх вимірники для прийняття рішень. Для посилення вектору інформаційного забезпечення системи прийняття рішень пріоритетними групами користувачів інтегрованої звітності пропонуємо їх згрупувати за групами: користувачі в межах підприємства та поза ним, користувачі з прямою та відносною фінансовою зацікавленістю та без неї (рис. 1.10).

Процес розвитку підприємства передбачає ув'язування та узгодження інтересів чотирьох основних суб'єктів: власників, менеджерів, робітників і держави. Інтереси робітників – це забезпечення якості життя, підтримка фізіологічних і духовних потреб індивідуума згідно з прийнятими нормами та

стандартами за рахунок сталого розвитку підприємства. Інтерес менеджерів – сталий розвиток підприємства (прибутковість діяльності та якісне поліпшення стану за рахунок зміни структури, складу та нагромадження капіталу). Інтерес власників – забезпечення високої прибутковості на акції та високий рівень їх котирування. Інтерес держави – забезпечення соціально-економічної безпеки держави шляхом підтримання високої сталості розвитку підприємства та підвищення якості життя робітників [370]. Оцінюючи результати діяльності підприємства, користувачі інтегрованої звітності повинні мати можливість відокремити істотну інформацію від несуттєвої, при цьому кожен користувач може орієнтуватися на свій рівень суттєвості інформації інтегрованого звіту.

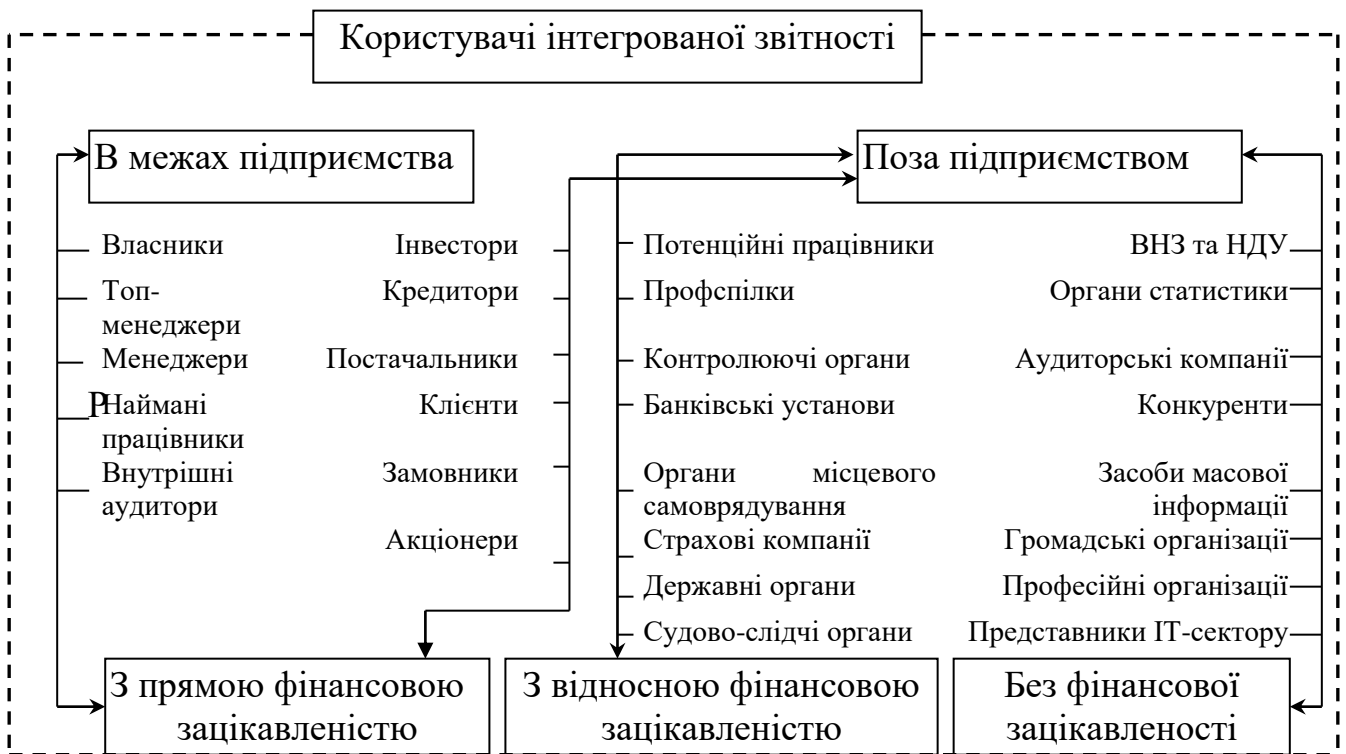

Рис. 1.10. Користувачі інформації інтегрованої звітності

Запропоноване розмежування користувачів інформації інтегрованої звітності дозволить відокремити їх інформаційні потреби та створити адекватний цим потребам механізм збору та розмежування інформації інтегрованої звітності, яка матиме цінність для стейкхолдерів. Одним з ключових аспектів формування такої звітності є дотримання ключових

принципів та правил її формування, що буде розглянуто в наступному пункті дисертації.

1.3. Основоположні принципи та правила формування інтегрованої звітності

Ще на початку ХХ ст. видатний обліковець Лев Іванович Гомберг, демонструючи до чого призводить нехтування принципами бухгалтерського обліку, зазначав: «Рахівництво як мистецтво, позбавлене точних наукових принципів, зводиться до ремесла і, представляючи собою лише сумнівні поняття, не дає поживи для розуму бухгалтера: воно стає заняттям для добування шматка хліба. Службовець втрачає будь-який інтерес до своєї роботи, він перетворюється в друкарську машинку, не віддаючи собі звіту в своїх діях. Шкода, яка може спричинитися через подібну роботу бухгалтера і руйнівний вплив помилкових обставин, які така праця може спричинити за собою, – очевидні» [88, С. 20]. Для запобігання перетворення процесу інтегрованої звітності в суто технічний прийом бухгалтерського обліку, його регулювання має ґрунтуватися на суворо формалізованих принципах, якими зобов'язані керуватися укладачі інтегрованої звітності та працівники, що здійснюють збір та передачу інформації для формування інтегрованого звіту. Набір цих принципів іманентно повинен носити комплексний характер, що можна пояснити стратегічною метою інтегрованої звітності – забезпечення стійкості бізнесу при різних умовах діяльності суб'єкта господарювання. Оскільки природа господарського середовища підприємства, як внутрішнього, так і зовнішнього, носить, як правило, динамічний характер, інтегрована звітність повинна «реагувати» на всі зміни економічної діяльності підприємства, гнучко і адаптивно «налаштовуватися» на появу нових, удосконалювати діючі та переривати застарілі бізнес-процеси. Наведене

обумовлює необхідність внесення розумних коректив в набір принципів інтегрованої звітності, вдосконалення їх складу і змісту.

Відповідно до бухгалтерського словника, принципи (від лат. *principium* – основа, початок) – 1) основні вихідні положення будь-якої теорії, основні правила діяльності, створюються у процесі систематизації знань, але, на відміну від законів, у природі не існують; 2) усталені, укорінені, загальноприйняті, найпоширеніші правила господарських дій і властивості економічних процесів; 3) початок, провідна ідея, основне правило поведінки [58, С. 143]. На цьому наполягає й О.М. Петрук, який зазначає, що методологічна помилка полягає у тому, що ефективним може бути тільки комплексне застосування принципів ведення бухгалтерського обліку та складання звітності, а десять принципів в українських стандартах не забезпечують якості бухгалтерської інформації [363, С. 85]. Підхід, заснований на застосуванні комплексу принципів у підготовці та формуванні інтегрованого звіту, призначений для досягнення належного балансу між гнучкістю і вимогами з урахуванням різноманіття обставин, в яких діють різні підприємства [138]. Таким чином, інтегрована звітність як і будь-яка обліково-звітна система базується на власних принципах, але при формуванні інтегрованого звіту мають враховуватися не лише принципи бухгалтерського обліку (фінансової звітності), а й принципи сучасних економічних теорій, які прямо або опосередковано впливають на склад його показників (рис. 1.11).

Для уніфікації і стандартизації бухгалтерських процедур, які забезпечують порівнянність даних інтегрованої звітності та взаємозв'язок між фінансовими та нефінансовими показниками інтегрованого звіту, потребує дослідження система принципів бухгалтерського обліку закріплена в нормативних документах та обговорювана в наукових колах. Як зазначає Н.О. Гура, удосконалення окремих положень науки «бухгалтерський облік» слід проводити на основі удосконалення його принципів, аксіом (постулатів) та об'єктів [100].

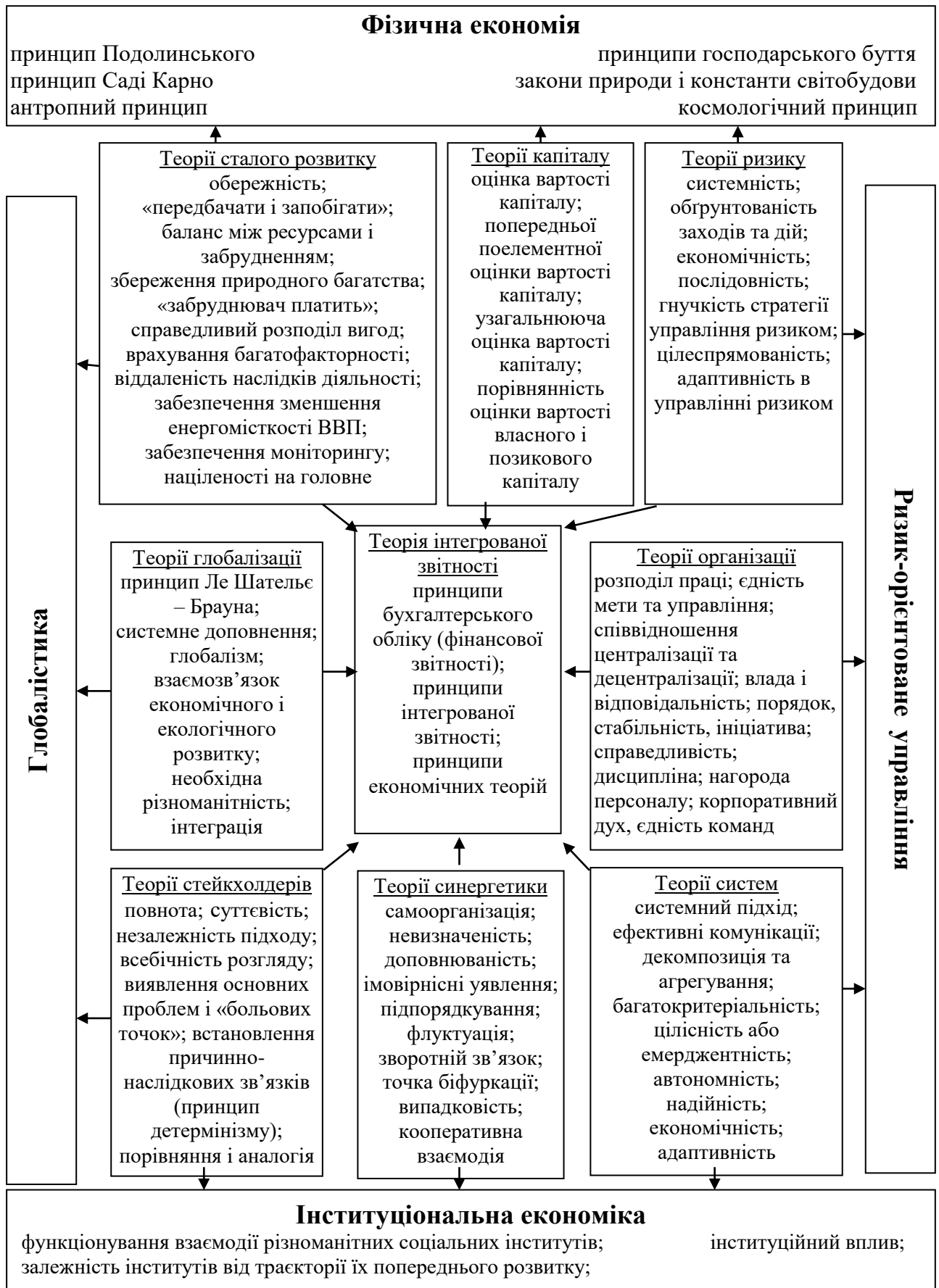

Рис. 1.11. Континуум принципів економічних теорій, які впливають на методологію інтегрованої звітності та процес формування інтегрованого звіту

Е.С. Хендріксен також визначає теорію обліку як набір широко трактованих принципів; вони (1) складають загальну систему еталонів, що дозволяють оцінити різні господарські ситуації; (2) створюють нові практичні методики і процедури. На думку автора, теорія обліку – це база для пояснення практики, що склалася, мета теорії – це уявлення узгодженої безлічі логічно виведених принципів, які служать підставою для оцінки та розвитку існуючої практики обліку [461, С. 557]. У 1947 р. Дж.А. Макфарленд та Р.Д. Ейерс в праці «Фундаментальні основи обліку» визначили науку бухгалтерський облік як класифіковане знання щодо його наукових принципів, які були розвинені в результаті навчання та досвіду [577, Р. 94]. Видатний бухгалтер Джузеппе Россі, ще в XVIII ст. зазначав: «... коли ми застосовуємо принципи рахівництва для практичних цілей, ми маємо справу з мистецтвом, дуже важливим і незамінним для завідувачів господарствами, так як воно направляє їх до найбільш досконалого досягнення господарських цілей» [442, С. 94]. Як зазначає Т.О. Терентьєва: «принципи бухгалтерського обліку існували завжди. В сутності, вони з'явилися разом з народженням обліку. Бухгалтери повинні були спиратися на якісь вихідні положення, базові конструкції, без яких було б неможливо побудувати таку завершену систему бухгалтерського обліку як подвійну бухгалтерію. Дані положення з часом трансформувалися в принципи, які стали не лише основою нашого обліку, але й увібрали в себе традиції, досвід та досягнення минулих поколінь практичних та наукових працівників» [448].

В XVIII столітті французький вчений П'єр Гарньє обґрунтував сукупність теоретичних принципів з позиції бухгалтерського факту, розділивши їх на юридичні (договори поставки, купівлі-продажу, підряду, оренди тощо) та економічні (зміна цін, тарифів, матеріальні, розкрадання, знос, втрата якості) [43]. Підхід П. Гарньє, учений В.В. Бобошко вважає постулатом, який до теперішнього часу лежить в основі визначення багатьох принципів обліку. Розуміючи при цьому під постулатом вихідні, незалежні, несуперечні і повні твердження або положення наукових теорій, що при аксіоматичній або дедуктивній побудові теорій приймаються за істинні, і з яких виводяться, за

прийнятими у них правилами виводу, всі інші положення (основні принципи) [427, С. 71, 96, 178, 204]. Відповідно до цього визначення та використовуючи метод діалектичного історизму, доцільно припустити, що постулат П. Гарнье та постулати інших видатних дослідників бухгалтерського обліку лежать в основі визначення сучасних облікових принципів (табл. 1.5).

Відомий економіст Велдон Поуел (1903-1965 рр.), який розглядав облік як чисто прикладну діяльність, побудував ланцюг, зміст якого полягає в упорядкуванні теоретичного базису облікової науки шляхом побудови ієрархії ключових засад її методології: постулати \Rightarrow принципи \Rightarrow правила \Rightarrow процедури. Цей ланцюг складається з чотирьох елементів та визначає послідовне сходження від абстрактного до конкретного, від теорії до практики і з позиції практики бухгалтерського обліку розглядається як: 1) постулати – найзагальніші базові облікові положення, очевидність яких не може бути поставлена під сумнів; 2) принципи – загальнометодологічні конструкції; 3) правила – те, що відноситься до роботи бухгалтера; 4) процедури – умови реалізації правил бухгалтерського обліку. Таким чином історична значимість постулатів обліку полягає в тому, що багато з них збереглися та/або складають основу правил ведення обліку і складання звітності і до сьогодні, й саме вони обґрунтували становлення системи сучасних принципів бухгалтерського обліку.

Таблиця 1.5

Основоположні постулати бухгалтерського обліку,
які лежать в основі його принципів

№ З/п	Вчений	Постулат	Сучасна інтерпретація принципу чи якісної ознаки
1	2	3	4
1	Джино Дзаппа (1879–1960 рр.)	з бухгалтерської точки зору доходи підприємства очевидні, а витрати сумнівні	нарахування та відповідність доходів і витрат
2	Лука Пачолі (1445–1517 рр.)	бухгалтерські книги повинні закриватися щороку, особливо в товариствах, так як регулярний облік сприяє дружбі	періодичність

Продовження табл. 1.5

1	2	3	4
3	Г.К. Дейніс (1929 р.)	точність даних, отриманих за одними об'єктами, неминуче пов'язана зі зміною точності величин за об'єктами додатковими до них	суб'єктивна оцінка
4	Жак Соварі (1622–1690 рр.)	1 – сума сальдо всіх аналітичних рахунків має дорівнювати сальдо того синтетичного рахунку, до якого вони були відкриті; 2 – сума оборотів по дебету і сума оборотів по кредиту всіх аналітичних рахунків має дорівнювати оборотам по дебету і кредиту того рахунку, до якого вони відкриті	обачність
5	Джузеппе Чербоні (1827–1917 рр.)	сума кредиторської заборгованості підприємства його власнику завжди дорівнює сальдо розрахунків цього підприємства зі своїми агентами і кореспондентами	принцип дуалістичності
6	Річард Маттессіч (1922 р.)	господарююча одиниця буде продовжувати свою діяльність досить довго, щоб виконувати свої поточні зобов'язання	безперервність
7	Йоган Фрідріх Шер (1846-1924 рр.)	необхідність розкриття сенсу бухгалтерського обліку з позицій саме споживачів облікових даних	повне висвітлення
8	В. Рігер (1878-1971 рр.)	в бухгалтерії існує лише грошова одиниця вимірювання і ніякої іншої немає	єдиний грошовий вимірник
9	Пьетро д'Альвізе (1934 р.)	відсутність достовірності породжує хаос бухгалтер витягує життя з мертвого минулого обсяг інформації, яка обліковується залежить від мети, що стоїть перед бухгалтером, він повинен провести адміністрацію між Сциллою надлишку і Харибдою інформаційних вакуумів	достовірність своєчасність повнота
10	А. Стабіліні (XVIII ст.)	обізнаний бухгалтер повинен знати, коли треба вимагати від роботи повної математичної точності і коли в цьому немає потреби	економічність, професійне судження
11	Емануель Пізані (1845-1915 рр.)	Рахівництво – це наука, яка, слідуючи законам права і економіки, користується обчисленнями, щоб характеризувати функції управління і щоб з найменшими засобами досягти найбільшого економічного ефекту	превалювання сутності над формою, економічність
12	Жан Густав Курсель-Сенель (1813-1892 рр.)	Знання (теорія) не замінює роботи (практики). Головна мета навчання – навчити майбутніх бухгалтерів їх професійної мови	професійне судження
13	Ежен Пьер Леоте (1845-1908 рр.) Адольф Гильбо (1819-1895 рр.)	щоденний або періодичний контроль готівкових залишків за допомогою описів, дозволяє щодня або періодично погоджувати сальдо рахунків відповідно до реальних залишків	безперервність

Продовження табл. 1.5

1	2	3	4
14	І. Крайбіг Бернард Больцано (1781-1848 рр.)	кожна стаття балансу повинна оцінюватися за тими принципами, які в найбільшій ступені підходять для неї	історична (фактична) собівартість
15	В. Ле Кутр (1885-1965 рр.) А. Шопенгауер (1788-1860 рр.)	ціна встановлюється, на думку одних, з практичної споживчої вартості предмета, а на думку інших – з того значення, яке предмет має для підприємства ми схильні вважати реальним те, що є цінним для нас	суб'єктивна оцінка
16	Урбен Вейс (1952 р.)	витрати повинні бути пропорційні цілям, які переслідуються. Організація бухгалтерського обліку повинна бути адекватна структурі підприємства	економічність
17	Говард К. Грир (1894-1984 рр.)	усі показники в звіті повинні бути представлені в двох колонках: за собівартістю і після переоцінки	суб'єктивна оцінка
18	Вільям Ендрю Патон (1889-1991 рр.)	необхідність відображення на рахунках обліку будь-яких змін вартості активів; бухгалтерський звіт повинен представляти точну картину поточних даних в грошовому вираженні тільки на дату звітності	історична (фактична) собівартість, суб'єктивна оцінка
19	Жак Рішар (1944 р.)	включення потенційних втрат і виключення потенційного прибутку непослідовно і заважає раціональному вимірюванню результату	обачність
20	Франческо Марчі (1822-1871 рр.)	за кожним рахунком стоїть особа	персоніфікація

* розроблено за [43; 108; 358; 427]

Як зазначає О.В. Харламова: принципи бухгалтерського обліку (фінансової звітності) – це «сито», крізь яке слід просіювати всі трансакції в бухгалтерському обліку, щоб до звітності потрапила саме та інформація, яка відповідає цим принципам [472, С. 34]. Відповідно до цього трактування, потребують обґрунтування нормативно-затвержені принципи бухгалтерського обліку, яких необхідно дотримуватися в інтегрованій звітності, щоб до інтегрованого звіту потрапила лише релевантна й корисна інформація. Окремі принципи бухгалтерського обліку (фінансової звітності), закріплені в Законі України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» №996-XIV, мають застосовуватися в інтегрованій звітності без модифікації. Разом з тим, певні принципи мають відношення лише до фінансових показників, тобто

економічної складової інтегрованої звітності. Тому вони мають застосовуватися з певною адаптацією для забезпечення задоволення потреб зацікавлених користувачів у нефінансовій інформації інтегрованих звітів. З урахуванням вищенаведеного механізм використання принципів бухгалтерського обліку (фінансової звітності) в процесі інтегрованої звітності наведено на рисунку 1.12.

Охарактеризуємо зміст основних принципів бухгалтерського обліку, які є базовими для складання будь-якої звітності, де містяться вартісні показники, по відношенню до інтегрованої звітності. Відповідно до змін, внесених до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 05.10.2017 р., деякі принципи, зокрема обачності, історичної (фактичної) собівартості та періодичність виключені як обов'язкові при веденні бухгалтерського обліку та формуванні фінансової звітності. Проте, вважаємо за необхідне дослідити їх вплив при формуванні інтегрованої звітності. Так, при формуванні інформації в системі інтегрованої звітності потребує адаптації застосування принципу обачності, який передбачає обережність в оцінюванні активів і доходів з метою недопущення їх завищення та заниження вартості зобов'язань та витрат. В процесі інтегрованої звітності принцип обачності безперечно буде дотримуватися при розкритті фінансових показників в інтегрованому звіті, наприклад при розкритті інформації про обсяги доходу в звітному періоді та їх порівняння з попередніми періодами, описі бізнес моделі підприємства, зокрема в тій частині, що стосується ресурсів та їх розподілу за видами капіталів, визначенні та описі результатів діяльності, як позитивних (які призводять до збільшення капіталів та вартості) так і негативних (які, навпаки, призводять до зменшення капіталів та вартості).

Обачність зумовлена невизначеністю, що супроводжує діяльність підприємства. Тому з твердженням Л.В. Гнилицької саме цей принцип виступає підґрунтям визнання підприємницьких ризиків, породжених такою невизначеністю в системі бухгалтерського обліку [83].

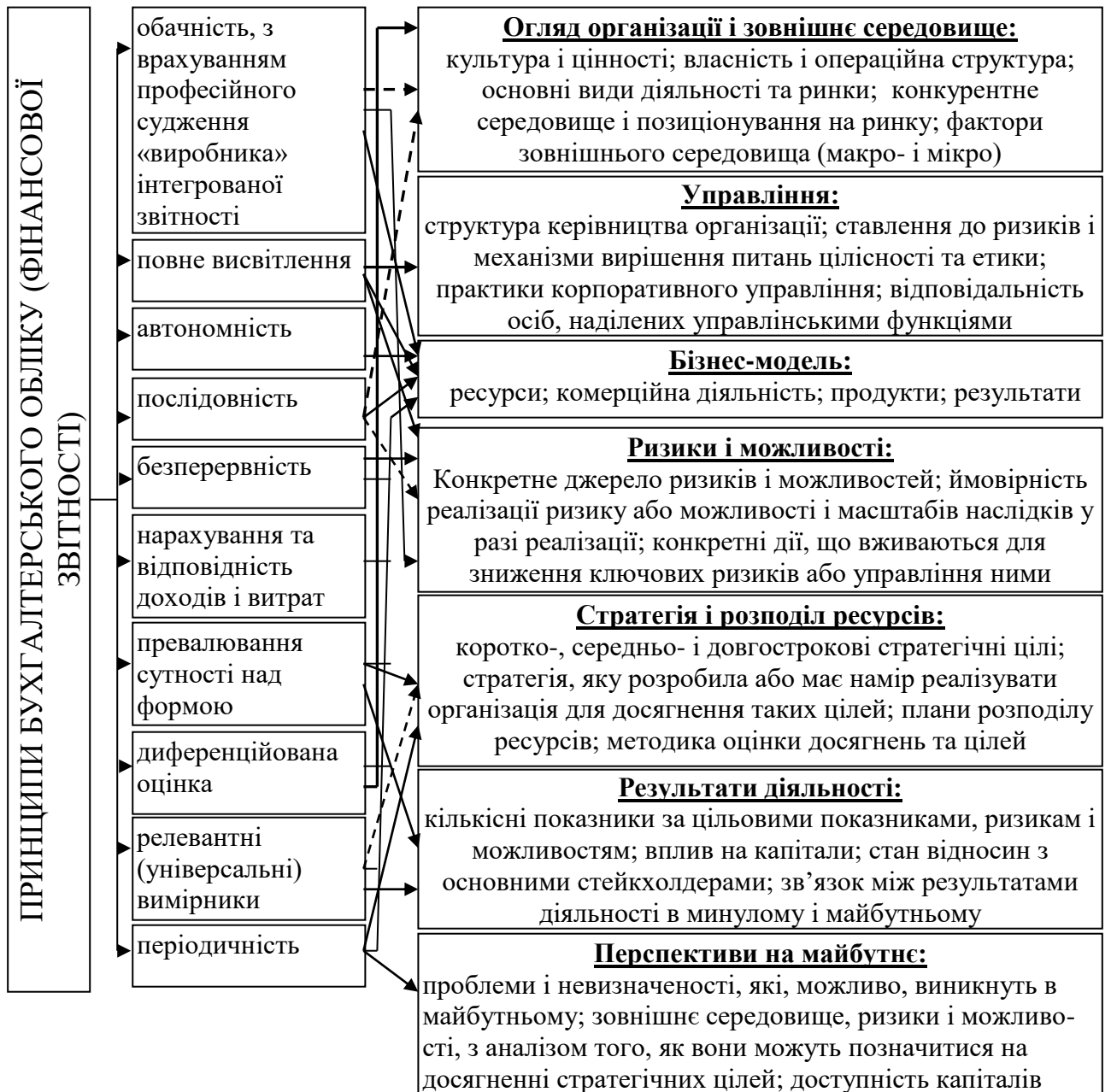

Рис. 1.12. Механізм використання принципів бухгалтерського обліку (фінансової звітності) в процесі інтегрованої звітності

Відповідно до концепції інтегрованої звітності наведення інформації про ризики діяльності є обов'язковою складовою інтегрованої звітності, й відповідно до принципу обачності, навіть, коли вірогідність того чи іншого ризику надзвичайно незначна, інформація про них повинна бути наведена в звіті. Якщо трактувати принцип обачності стосовно не минулих, а майбутніх подій, то розкриття в інтегрованому звіті інформації щодо подальшої стратегії

та перспектив підприємства на майбутнє зумовлює ризик відхилення від очікуваних наслідків й, як наслідок, порушення даного принципу. Дотримуючись принципу обачності, укладачі інтегрованої звітності, в першу чергу, повинні виходити з інтересів її користувачів, особливо інвесторів, для яких, насамперед, найбільшу цінність мають стратегічні плани підприємства й які справедливо очікують максимально правдивого відображення обліково-звітної інформації про діяльність підприємства та його перспективи. Тому з метою дотримання принципу обачності інформацію, що наводиться в цих блоках необхідно наповнювати варіативно, з оприлюдненням шкали відхилень та аргументуванням умов, які призвели до їх виникнення.

В деяких випадках фактичне використання принципу обачності може призводити до неповного відображення окремих активів підприємства (значної частини нематеріальних активів) [83]. Ця теза напряму стосується інтегрованої звітності, в якій більша частина інформації стосується саме нематеріальних активів. Дотримуватися цього принципу вкрай складно при наведенні інформації про екологічні наслідки діяльності, при розмежуванні складових інтелектуального, людського та соціально-репутаційного капіталів, при ресурсному наповненні природного капіталу тощо. Зокрема, стосовно останньої складової, в МСІЗ наведено елементи природного капіталу (повітря, вода, земля, корисні копалини і ліси біологічне різноманіття і здоров'я еко-системи), оцінка яких в бухгалтерському обліку представляється надзвичайно ускладненою і з високим ступенем вірогідності призведе до порушення принципу обачності. В зв'язку з цим в цілях відображення в інтегрованому звіті реального потенціалу підприємства в оцінювальному аспекті пропонуємо стосовно нематеріальних показників інтегрованої звітності застосовувати модифікований принцип обачності, який базується на професійному судженні «виробника» інтегрованої звітності.

Наступний принцип, а саме повного висвітлення, також стосується інтегрованої звітності опосередковано, а саме в частині фінансової звітності, деякі показники якої теж повинні розкриватися в інтегрованому звіті, оскільки

саме в фінансовій звітності розкривається вся інформація про наслідки господарської діяльності (господарських операцій, подій), які здатні вплинути на рішення, що приймаються на її основі. В нефінансовій складовій інтегрованої звітності та при визначенні стратегії і перспектив господарської діяльності на майбутнє розкрити всю інформацію про наслідки господарської діяльності фактично не можливо. Цілком слушно стосовно цього принципу зазначає професор А.С. Крутова: «...принцип повного висвітлення має сенс тільки стосовно фактичних подій, за якими бухгалтер у змозі надати відносно повну інформацію у рамках фінансової звітності або приміток до неї. У частині ж надання повної інформації про потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі, цей принцип взагалі суперечить здоровому глузду. По-перше, як та чи інша інформація вплине на рішення, що приймається на її основі, залежить не тільки від її «виробника», а й від рівня компетенції та цілей самого користувача. По-друге, ніхто не може передбачити усіх наслідків господарських подій, бо життя завжди є більш багатогранним ніж ми сподіваємося і жоден прогноз не має 100% вірогідності» [226, С. 58]. Особливо це відчутно в сучасних складних політико-економічних умовах господарювання в східних регіонах України. В інтегрованому звіті групи СКМ (Систем Кепітал Менеджмент – найбільшої фінансово-промислової групи України) за 2014 рік у вступному слові керівників зазначено: «...значна частина активів Групи СКМ опинилася безпосередньо в зоні військових дій у Донецькій і Луганській областях. Це призвело не тільки до втрат від нескінченних руйнувань, вимушеної зупинки підприємств, а й до значних витрат на виконання ремонтних робіт, відновлення пошкодженої інфраструктури й порушених господарських зв'язків між підприємствами» [167, С. 2-3]. Ця ситуація напряду підтверджує тезу, що не можливо передбачити усіх наслідків деяких господарських подій та забезпечити їх повне висвітлення.

Принцип автономності запозичений теорією бухгалтерського обліку із цивільного права. Ідея цього принципу полягає в тому, щоб підкреслити та

відобразити в бухгалтерському обліку юридичну самостійність підприємства як суб'єкта господарських відносин і, відповідно, суб'єкта бухгалтерського обліку від осіб, які є його учасниками (засновниками) [29]. Цей принцип сприяє досягненню чіткого визначення сфери підзвітності, тобто господарська діяльність пов'язується з конкретним суб'єктом господарювання. Стосовно інтегрованої звітності, цього принципу необхідно дотримуватися при розкритті інформації про фінансові показники діяльності, в частині обсягу доходу, ключових виробничих показників, розміру капіталів в розрізі їх видів тощо. Проте, в окремих випадках суб'єкти господарювання при формуванні інтегрованого звіту не дотримуються принципу автономності, зокрема це стосується холдингів, спільних компаній, підприємств, які мають сумісні активи (наприклад, однією з перших в Україні компаній, яка почала формувати інтегрований звіт, є група ДТЕК – стратегічний холдинг, що керує трьома операційними компаніями з активами у вугледобуванні, тепловій енергетиці та дистрибуції, а також в альтернативній енергетиці та видобутку газу, фактично три компанії, а звіт – один). В цьому випадку, справедливим є твердження С.Ф. Голова, який вважає, що «не слід ототожнювати сферу підзвітності лише з юридичною особою» [85, С. 419]. Крім того, в інтегрованому звіті може наводитися інформація, яка може зацікавити стейкхолдерів та пов'язана саме з діяльністю власників суб'єктів господарювання, яка не має прямого відношення до суб'єкта звітування, але, наприклад, направлена на досягнення цілей сталого розвитку (придбання еко-автомобіля, благодійність, захист біорізноманіття тощо). Таким чином, принцип автономності дозволяє виявити межі суб'єкта господарювання, який складає інтегрований звіт: територію, активи, пасиви, економічні зв'язки тощо, та має дотримуватися при наведенні інформації про фінансові показники діяльності, проте може нівелюватися при розкритті нефінансової інформації.

Принцип послідовності – це постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Ф.Ф. Бутинець напряму підводить принципи бухгалтерського обліку до облікової політики. За його трактуванням

принципи бухгалтерського обліку – це базові положення облікової політики підприємства, те на основі чого будується облікова політика [348, С. 52]. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності [375]. Цей принцип напряду стосується інтегрованої звітності, оскільки процес формування інтегрованого звіту є достатньо складним та практично не відпрацьованим на вітчизняних суб'єктах господарювання з методологічної, методичної і технічної точок зору. В інтегрованому звіті повинна наводитися не лише статичні числові дані, а обліково-аналітична інформація, яка генерується внаслідок інтегрованого мислення, має цінність для стейкхолдерів і розкриває взаємозв'язок фінансових та нефінансових показників. В обліковій політиці мають розкриватися принципи, правила, методи та процедури ведення інтегрованого обліку та інтегрованої звітності з метою збору, опрацювання та перенесення фінансових та нефінансових показників до інтегрованого звіту суб'єкта господарювання. Основною метою складання інтегрованого звіту є надання обґрунтованої та достовірної інформації постачальникам фінансового капіталу про те, яким чином підприємство створює вартість протягом тривалого часу. Тому будь-які зміни в обліковій політиці є небажаними, оскільки вони спричиняють ризик порушення порівнянності результатів діяльності підприємства за звітними періодами.

Принцип безперервності діяльності набуває особливої актуальності при досягненні суб'єктом господарювання цілей сталого розвитку, які направлені на безперервне покращення соціальних, екологічних та економічних показників діяльності як окремого підприємства, так і держави та світу в цілому. В наукових колах стосовно цього принципу існують різні точки зору, наприклад, вчені А.С. Крутова та О.В. Харламова пропонують цей принцип трактувати як одне з припущень загального характеру, а не як регламентуючу компоненту, що становить підґрунтя методології бухгалтерського обліку [226, С. 58; 472, С. 34], на думку інших вчених принцип безперервності є основним принципом

формування звітності [94] чи навіть має велике значення не стільки як окремий принцип, а як об'єднуюча ланка в традиційній системі принципів і методів бухгалтерського обліку [264]. При формуванні інтегрованого звіту цей принцип є обов'язковим до застосування, оскільки відповідно до МСІЗ в звіті має розкриватися інформація про: короткострокові, середньострокові та довгострокові стратегічні цілі організації; стратегія, яку розробила або має намір реалізувати організація для досягнення таких стратегічних цілей; плани розподілу ресурсів, які підготувала або має намір використовувати організація для реалізації своєї стратегії; як вона буде оцінювати досягнення і цільові результати в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах, а також дані про перспективи майбутньої діяльності [290]. Потреба в відображенні прогностичної інформації як обов'язкового елемента інтегрованої звітності безпосередньо пов'язана з дотриманням принципу безперервності діяльності.

Щодо періоду безперервної діяльності в українському стандарті припускається, що підприємство функціонуватиме «вічно» [94]. У п. 4.1. Концептуальної основи фінансової звітності безперервність трактується як припущення безперервної діяльності в осяжному майбутньому, і в п. 26 Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 1 період припущення щодо безперервності окреслений як щонайменше 12 місяців з кінця звітного періоду [295]. Постачальникам фінансового капіталу, як правило, потрібний більший обсяг інформації, ніж розкритий у фінансовій звітності підприємств. Мова йде в першу чергу стовно інформації про суттєві ризики припинення діяльності у майбутньому. Наявність такої інформації в інтегрованому звіті сприятиме підвищенню її якості, зокрема з позицій прогнозування рівня нестабільності компанії і дотримання принципу безперервності діяльності.

Принцип нарахування та відповідності доходів і витрат надає можливість визначати фінансовий результат діяльності підприємства на основі уніфікованого підходу до включення доходів та витрат до звітного періоду. У цілому, принцип забезпечує об'єктивність інформації, яка формується в

інтегрованій звітності в частині фінансових показників, але за умови діяльності підприємства в звичайних умовах. Проте якщо суб'єкт господарювання постраждав від надзвичайних ситуацій різного характеру, або ж його діяльність стала причиною надзвичайних ситуацій, даний принцип бухгалтерського обліку діє лише в частині нарахування [97]. Фактично це означає, що принцип може застосовуватися в інтегрованій звітності виключно при звичайних умовах господарської діяльності підприємства, а в умовах притаманних Україні кризових соціально-політичних та економічних явищ такий принцип буде навпаки створювати підстави перекручень в інтегрованій звітності.

Принцип превалювання сутності над формою означає, що господарські операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми. Цей принцип в процесі інтегрованої звітності є визначальним, особливо в процесі розмежування складових капіталів (інтелектуальний чи людський? виробничий чи фінансовий?), економічному та юридичному трактуванні соціальної та екологічної складових та розкритті інформації про них в інтегрованому звіті.

Принцип історичної (фактичної) собівартості, відповідно до якого пріоритетною є оцінка активів підприємства виходячи з витрат на їх виробництво та придбання, фактично в інтегрованій звітності може бути застосований при оцінці елементів виробничого капіталу, проте досить складно пристосований для використання при оцінці екологічних чи соціальних показників, розміру інтелектуального чи людського капіталу. В інтегрованому звіті має наводитися інформація, про те, яким чином організація створює вартість на протязі тривалого часу, тобто метою отримання інтегрованих звітних даних є діагностика (оцінювання) вартості бізнесу. У цьому випадку постачальника фінансового капіталу (інвестора) цікавить інформація про реальну, а не історичну вартість активів та зобов'язань, оцінених за ринковою (справедливою) вартістю. На думку Л. В. Гнилицької, з метою використання облікової інформації в системі інтегрованої звітності доцільно принцип історичної вартості замінити принципом гнучкості в оцінюванні, що передбачає

залежність вибору оцінки від мети та потреб користувача звітних даних [83]. С.Ф. Голов, в свою чергу, відмічає, що в системі глобального обліку вибір оцінки має залежати від мети та потреб користувача й має визначатися як принцип релевантності оцінки [85, С. 423]. Таким чином, принцип історичної (фактичної) собівартості порушує вимогу щодо подання в інтегрованій звітності прогнозних та ймовірних показників, які є обов'язковим елементом інтегрованого звіту.

Прогнозні показники забезпечують прийняття стратегічних рішень і як зазначають професори Е. Хендріксен та М. Ван Бреда цінність активу для підприємства може змінюватись в часі, протягом тривалого проміжку часу вона може втрачати значення як міра вартості ресурсів підприємства, як оцінка потенціалу чи як поточна ринкова ціна активу [474, С. 310]. Особливо ця теза актуальна в сучасних умовах діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання, що пов'язано з нестабільністю валютних курсів та складною економіко-політичною ситуацією в Україні. Тому для оцінювання елементів інтегрованого звіту пропонуємо використовувати принцип диференційованої оцінки в розрізі економічних, соціальних та екологічних показників. Методика диференційованої оцінки для кожної складової інтегрованого звіту має бути розкрита в обліковій політиці суб'єкта господарювання.

Принцип єдиного грошового вимірника в інтегрованій звітності не використовується, оскільки показники в ній наводяться як в грошових (монетизованих) вимірниках так і в натуральних чи трудових (при розкритті інформації про екологічні показники, природоохоронну діяльність, моральний дух працівників, культуру, етичні принципи та цінності тощо). Крім того, окремі показники діяльності можуть наводитися і в іноземній валюті для залучення іноземних постачальників фінансового капіталу. Тому, при розкритті різних показників інтегрованого звіту має застосовуватися принцип релевантних вимірників.

Зміст принципу періодичності полягає в можливості розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання звітності. В інтегрованій

звітності його дотримання є обов'язковим, оскільки дозволяє навести інформацію про створення вартості в короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періодах, розкрити релевантну інформацію про результати діяльності за звітний період та порівнювати її за попередні періоди для визначення позитивних чи негативних тенденцій в досягненні основних цілей господарювання.

Таким чином, дотримання в інтегрованій звітності основних нормативно-затверджених принципів бухгалтерського обліку певною мірою забезпечить включення до інтегрованого звіту лише релевантної й корисної інформації. Разом з тим, МСІЗ значно розширює перелік вихідних принципів, які мають бути покладені в основу підготовки інтегрованої звітності та чітко визначає засади, на яких має будуватися зміст інтегрованого звіту і які будуть впливати на форму подання інформації в розрізі економічних, соціальних та екологічних складових. До основних принципів підготовки Інтегрованого звіту відповідно до підходу, запропонованого Міжнародним комітетом з інтегрованої звітності, належать наступні: стратегічний фокус і орієнтація на майбутнє; зв'язаність інформації; взаємодія з зацікавленими сторонами; суттєвість; стислість; достовірність та повнота; постійність та порівнянність [290]. Крім того, прагнення України до вступу в ЄС та прийняття Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом актуалізують принципи вільної ринкової економіки серед яких: верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією та сприяння сталому розвитку визначено основою посилення відносин, що вимагає модифікації теоретичного базису інтегрованої звітності в частині основних принципів та положень.

Дослідження нормативної бази та практики застосування наведених у МСІЗ принципів дозволило дійти висновку про доцільність їх систематизації шляхом об'єднання в три групи за спрямованістю та цілями використання: структурні, організаційні та якісні. Така систематизація дозволить, по-перше, глибше зрозуміти природу кожного з принципів, і, по-друге, стане теоретичним базисом побудови ієрархічної системи принципів інтегрованої звітності.

В розробленій ієрархічній системі принципів інтегрованої звітності перша група принципів прямо впливає на структуру інтегрованого звіту та об'єднує вихідні положення, яких необхідно дотримуватися при визначенні його змісту. Вважаємо, що в стандарті не повною мірою враховані всі складові елементи інтегрованого звіту, й виділено лише принципи, які стосуються стратегії та взаємодії з зацікавленими користувачами, в той же час, поза увагою залишилися інші обов'язкові елементи бізнес-моделі, а саме: капітал, вартість, ризики та соціо-екологічні показники. Дотримання запропонованих принципів інтегрованої звітності, а саме: розмежування капіталу; вартісний підхід; моніторинг і контроль ризиків; екологізація та соціогармонія дозволить сформулювати систему основних показників, які мають наводитися в інтегрованому звіті та розробити організаційно-методичні механізми збору та розкриття інформації про них.

Організація процесу інтегрованої звітності вимагає від суб'єктів господарювання розробки спеціалізованих технологічно-методичних підходів до процесу передачі, збору, обробки та перенесення інформації про економічну, соціальну та екологічну діяльність до інтегрованого звіту, що потребує врахування спеціалізованих організаційних принципів. Цілком зрозуміло, що використання лише принципів збору інформації для інтегрованого звіту (зв'язаності інформації, постійності та порівнянності) не здатне адекватно забезпечити інтегрований процес. Тому доцільно дотримуватися організаційних принципів інтегрованої звітності, що охоплюють весь обліковий процес, у якому поєднуються жива праця працівників (принципи центроорієнтованості та реагування), засоби праці (принцип інформаціології) й специфічні предмети праці (принцип колації).

Інформація, яка наводиться в інтегрованих звітах, повинна бути дохідлива і розрахована на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації, ступінь корисності інформації, що містить інтегрований звіт визначають якісні

принципи інтегрованої звітності, які запропоновано доповнити принципами відкритості, зрозумілості та темпоральності.

Для розробки методологічних засад формування інтегрованого звіту, принципи інтегрованої звітності, визначені МСІЗ пропонуємо розширити та об'єднати в групи, які визначають їх спрямованість та систематизують за цілями використання (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Систематизація принципів інтегрованої звітності

№ з/п	Група	Назва	Трактування змісту
1	2	3	4
1	Структурні	Стратегічний фокус і орієнтація на майбутнє	Інтегрований звіт повинен включати аналіз стратегії організації і пояснювати, як ця стратегія співвідноситься зі здатністю організації створювати вартість в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах, а також з використанням нею капіталів і впливом на них.
2		Взаємодія з зацікавленими сторонами	Інтегрований звіт повинен містити аналіз характеру та якості взаємодії організації з її основними зацікавленими сторонами, в тому числі того, як і якою мірою організація розуміє і враховує їх законні і обґрунтовані потреби, інтереси і запити
3		<i>Просторового континууму</i>	Інтегрований звіт повинен містити аналіз інститутів правового, комерційного, соціального, екологічного і політичного контексту, що впливають на здатність організації створювати вартість в короткостроковому, середньостроковому або довгостроковому періоді
4		<i>Розмежування капіталу</i>	Інтегрований звіт повинен містити інформацію про види капіталів, які використовує організація для створення вартості, їх опис, складові, розмір
5		<i>Вартісний підхід</i>	Інформація в інтегрованому звіті повинна детально описувати яким чином організація створює вартість в коротко-, середньо- та довгостроковому періоді
6		<i>Моніторинг і контроль ризиків</i>	Інтегрований звіт повинен розкривати інформацію про ризики, які впливають на можливість створювати вартість організацією в коротко-, середньо- та довгостроковому періоді і на корпоративні механізми управління
7		<i>Екологізація</i>	В інтегрованому звіті має розкриватися інформація про впровадження систем технологічних, управлінських та інших рішень, що дають змогу підвищувати ефективність використання природних ресурсів з одночасним збереженням або поліпшенням природного середовища
8		<i>Соціогармонія</i>	В інтегрованому звіті має розкриватися інформація про соціальну відповідальність та соціальні показники організації

Продовження табл. 1.6

1	2	3	4
9	Організаційні	Зв'язаність інформації	Інтегрований звіт повинен представляти цілісну картину комбінацій, взаємозв'язку і взаємозалежності між факторами, що впливають на здатність організації створювати вартість протягом тривалого часу
10		Постійність та порівнянність	Інформація, що міститься в інтегрованому звіті, повинна бути представлена: (а) на основі, що не змінюється протягом довгого часу, і (б) таким чином, щоб можна було провести порівняння з іншими організаціями, в тих випадках, коли це суттєво для здатності організації створювати вартість з плином часу
11		Центро-орієнтованість	Для побудови системи збору інформації для процесу інтегрованої звітності необхідно формувати центри відповідальності за ієрархічними рівнями управління та підрозділами підприємства
12		Колація	Інформація, яка наводиться в інтегрованому звіті постійно перевіряється на адекватність
13		Реагування	Процес інтегрованої звітності повинен бути організований таким чином, щоб мати можливість послідовно реагувати на запити постачальників фінансового капіталу
14		Інформаціології	Комплексне використання інформаційних технологій на всіх стадіях проходження інформації від моменту її реєстрації до одержання результатних показників, перенесення їх до інтегрованого звіту і в процесі його презентації
15	Якісні	Суттєвість	Інтегрований звіт повинен розкривати інформацію з питань, що робить істотний вплив на оцінку здатності організації створювати вартість в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах
16		Стислість	Інтегрований звіт повинен бути стислим
17		Достовірність та повнота	Інтегрований звіт повинен включати в себе всі істотні факти, як позитивні, так і негативні, в збалансованій формі і без помилок
18		Відкритість	Інтегрований звіт повинен бути доступним для всіх зацікавлених осіб, зокрема постачальників фінансового капіталу
19		Зрозумілість	Інтегрований звіт повинен містити достатню інформацію, підготовлену таким чином, щоб вона могла легко інтерпретуватися зацікавленими особами
20		Верифікація	Для підвищення прозорості бізнесу інтегрований звіт повинен пройти верифікацію засобами незалежного аудиту
21		Темпоральність	Викладення інформації в інтегрованому звіті повинно враховувати причинно-наслідкові зв'язки в умовах часу

* курсивом виділено принципи, запропоновані автором

Побудована ієрархічна система принципів інтегрованої звітності підтверджує тезу Г.А. Портера про те, що принципи, якими керуються при складанні інтегрованої звітності, розвиваються для удосконалення умов

ведення бізнесу [582, Р. 23-24]. Вони являють собою систему поглядів на формування її показників, а їх дотримання дозволяє повніше зрозуміти процес інтегрованої звітності та визначальну роль в методології і організації практичної діяльності суб'єктів господарювання, що буде доведено в наступному пункті даної роботи.

1.4. Імплементация звітності сталого розвитку в Україні та світі

Зміна парадигми функціонування глобалізованої економіки на основі принципів сталого розвитку, що акцентують увагу на єдності економічного, екологічного та соціального компонентів у поступальному гармонізованому розвитку людства, вимагає підвищення прозорості ведення бізнесу суб'єктами господарювання та практичного утілення новітньої концепції інтегрованої звітності, що всебічно і комплексно висвітлює не тільки виробничо-фінансову діяльність суб'єктів господарювання, але й усі ресурси (фінансові, природні, соціальні, інтелектуальні), що використовуються й створюються ними, для внутрішніх і зовнішніх користувачів та забезпечують безперервність бізнесу й сталий розвиток.

До законодавчих актів та ініціатив зі сталого розвитку в Україні відносяться: Закони України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про соціальні послуги», «Про екологічну експертизу», «Про відходи», «Про екологічний аудит»; державна концепція «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»» та ін. Україна ще з початку отримання своєї незалежності підтримує основні цілі сталого розвитку сформульовані у низці міжнародних документів та програм, розроблених під егідою ООН (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Міжнародні документи та програми сталого розвитку *

№ з/п	Назва	Дата прийняття	Короткий зміст
1	2	3	4
1	Декларація Ріо-де-Жанейро по довкіллю і розвитку	14 червня 1992 р.	Включає 27 принципів сталого розвитку, основні з яких: турбота про людей, захист навколишнього середовища, знищення бідності, прийняття державами ефективних законодавчих актів в галузі навколишнього середовища, всебічна участь жінок в досягненні сталого розвитку тощо
2	Глобальна програма дій Порядок денний на XXI століття	3-14 червня 1992 р.	Розділ I. Соціальні та економічні аспекти Розділ II. Збереження та раціональне використання ресурсів з метою розвитку Розділ III. Зміцнення ролі основних груп населення Розділ IV. Засоби здійснення
3	Програма дій з подальшого впровадження Порядку денного на XXI століття	28 червня 1997 р.	I. Заява з викладенням зобов'язань; II. Оцінка прогресу, отриманого з часу проведення конференції ООН по довкіллю і розвитку; III. Здійснення в сферах, де потрібні термінові дії; IV. Міжнародні інституціональні механізми
4	Декларація тисячоліття ООН	08 вересня 2000 р.	I. Цінності і принципи; II. Світ, безпека і роззброєння; III. Розвиток та подолання бідності; IV. Охорона нашого спільного навколишнього середовища; V. Права людини, демократія і блага управління; VI. Захист вразливих; VII. Задоволення особливих потреб Африки; VIII. Зміцнення ООН
5	Йоганнесбурзька декларація зі сталого розвитку	04 вересня 2002 р.	Від наших витоків до майбутнього; Від Стокгольма до Ріо-де-Жанейро і Йоганнесбурга; Ті завдання, що стоять перед нами; Наша прихильність сталому розвитку; Майбутнє за багатостороннім підходом; Так буде так!
6	План виконання рішень Всесвітнього саміту на вищому рівні зі сталого розвитку	04 вересня 2002 р.	I. Вступ; II. Викорінювання бідності; III. Зміна нестійких моделей споживання і виробництва; IV. Охорона і раціональне використання природної ресурсної бази економічного та соціального розвитку; V. Сталий розвиток в умовах глобалізації в світі; VI. Охорона здоров'я та сталий розвиток; VII. Сталий розвиток малих острівних держав, що розвиваються; VIII. Сталий розвиток для Африки; IX. Інші регіональні ініціативи; X. Засоби здійснення
7	Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року	16 вересня 2005 р.	I. Цінності і принципи; II. Розвиток; II. Світ і колективна безпека; IV. Права людини і верховенство права; V. Зміцнення ООН

Продовження табл. 1.7

1	2	3	4
8	Майбутнє, якого ми прагнемо	27 червня 2012 р.	I. Наше спільне бачення; II. Підтвердження політичної прихильності; III. «Зелена» економіка в контексті сталого розвитку та ліквідації бідності; IV. Інституційні рамки сталого розвитку; V. Рамкова програма дій і подальші заходи; VI. Засоби здійснення
9	Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку 2030	25 вересня 2015 р.	Встановлює сімнадцять цілей: бідність, голод та безпека продовольства, здоров'я, освіта, гендерна рівність, вода та санітарія, енергетика, економічне зростання, інфраструктура та індустріалізація, нерівність, міста, стале споживання та виробництво, зміна клімату, океани, біорізноманіття, мир та правосуддя, партнерство. Кожна з цілей має свої завдання, а документ загалом – 169 завдань.

* складено за [431; 113; 202]

В липні 2016 року Міністерство економічного розвитку і торгівлі України за підтримки ООН в Україні розпочало проведення національних консультацій з адаптації та локалізації порядку денного з питань розвитку до 2030 року та 17 Цілей Сталого Розвитку. Метою консультацій є стимулювання досягнення спільного розуміння Цілей Сталого Розвитку, їх актуальності в контексті національного розвитку України взагалі, та торговельної галузі зокрема [298]. Крім того, Мінекономрозвитку України розроблено план заходів з імплементації розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії й їхніми державами-членами, з іншої сторони, на 2016-2019 роки, зокрема й стосовно 13 розділу Угоди, яка має назву «Торгівля та сталий розвиток».

Рівень розвитку країни за економічними, соціальними та екологічними показниками дозволяють оцінити міжнародні індекси, які в тій чи іншій мірі визначають сталий розвиток держав за різноманітними рейтингами. Для визначення місця України серед країн Європейського Союзу (для порівняння обрано країни, які є близькими за економічними показниками та ментальністю, та країнами, які першими стали учасниками Євросоюзу), проведено порівняння за економічними, соціальними та екологічними показниками, які визначаються за відповідними індексами (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Індекси, які характеризують рівень сталого розвитку країн

№ з/п	Індекс	Країни																				
		Естонія	Латвія	Литва	Польща	Румунія	Словаччина	Словенія	Угорщина	Хорватія	Бельгія	Італія	Люксембург	Нідерланди	Німеччина	Франція	Велика Британія	Данія	Ірландія	Греція	Україна	місце
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	місце
С	Благодійності	23	24	22	25	28	22	41	20	22	43	30	39	52	47	31	54	47	49	19	26	106
С	Соціального прогресу	82,62	76,19	76,94	79,76	72,23	78,26	84,27	76,88	77,68	86,19	82,49	*	88,65	86,42	84,79	88,58	89,39	87,94	78,27	66,43	63
С, Е	Людського розвитку	0,861	0,819	0,839	0,843	0,793	0,844	0,880	0,828	0,818	0,890	0,873	0,892	0,922	0,916	0,888	0,907	0,923	0,916	0,865	0,747	81
С	Розвитку людського капіталу	80,63	78,13	79,34	77,34	74,99	74,94	80,33	76,36	74,99	81,59	75,85	79,28	82,18	81,55	80,32	80,04	82,47	80,79	73,64	78,42	26
С	Знань	8,26	7,68	7,15	7,20	6,63	7,46	7,91	7,93	7,27	8,68	7,94	8,01	9,22	8,83	8,36	8,61	9,00	8,73	7,74	6,33	56
Е	Продовольчої безпеки	*	*	*	74,2	63,3	70,7	*	71,4	*	79,5	77,0	*	85,0	83,9	83,8	81,6	82,6	85,4	73,5	56,1	59
Екол	Екологічної ефективності	88,59	85,71	85,49	81,26	83,24	85,42	88,98	84,6	86,98	80,15	84,48	86,58	82,03	84,26	88,2	87,38	89,21	86,6	85,81	79,69	44
Е	Економічної свободи	77,2	70,4	75,2	69,3	65,6	66,6	60,6	66,0	59,1	68,4	61,2	73,9	74,6	74,4	62,3	76,4	75,3	77,3	53,2	46,8	162
Е	Процвітання	68,53	65,02	63,64	65,96	61,67	65,10	71,22	62,56	63,50	74,41	66,16	76,53	77,44	76,83	72,98	77,18	77,37	75,71	63,00	52,59	107
Комп	<i>Сталості суспільства:</i>																					
	соціальна	8,4	8,0	8,1	8,4	8,1	8,3	8,7	8,2	8,1	8,7	7,7	7,5	8,8	8,8	8,4	8,5	8,6	8,6	7,7	8,0	-
	екологічна	2,2	4,7	4,0	4,2	5,6	4,9	4,9	5,2	5,9	2,7	5,2	2,6	3,1	3,3	4,0	4,6	4,5	3,6	4,9	4,8	-
	економічна	8,1	6,6	6,9	6,6	6,7	6,0	5,2	5,2	3,6	4,8	4,4	7,7	6,0	6,6	4,5	4,6	7,6	3,9	2,5	2,9	-

-* – немає даних

Соціальну складову сталого розвитку країн можна визначити за індексами благодійності, соціального прогресу, людського розвитку, знань та розвитку людського капіталу. Індекс благодійності розраховується за результатами опитувань міського населення країн і враховує не лише грошові пожертвування, але і інші форми допомоги нужденним. Під час проведення опитування респонденти відповідають на три питання: чи жертвували вони гроші на благодійність (за останній місяць); чи займалися вони волонтерською діяльністю (за останній місяць); чи надали вони допомогу незнайомій людині, який її попросив (за останній місяць). Крім того, респонденти оцінюють за десятибальною шкалою, наскільки вони задоволені своїм життям [536].

Найпоширенішими видами благодійної допомоги в Україні у 2016 р. стали пожертвування через благодійні скарбнички (51%), допомога готівкою безпосередньо нужденним (28%), благодійні пожертвування в церкві (21%), переказ відсотків від зарплати на благодійність (20%). За даними Державної реєстраційної служби, на початок 2016-го в Україні було зареєстровано понад 15 тис. благодійних фондів та організацій (рис. 1.13) [41]. Разом з тим, не зважаючи на значну кількість благодійних організацій, Україна в світовому індексі благодійності займає лише 109 місце з 138 країн. Для покращення цієї ситуації усім суб'єктам господарювання необхідно розробляти заходи, направлені на залучення співробітників до благодійності, самим організаціям займатися благодійною діяльністю, інформацію про що обов'язково розкривати в інтегрованому звіті.

Індекс соціального прогресу (ІСП) характеризує досягнення країн світу з точки зору суспільного добробуту і базується на комбінації даних з опитувань громадської думки (12%), оцінок експертів в області розвитку (25%) і статистичної інформації міжнародних організацій (61%) [390]. При визначенні місця тієї чи іншої країни в галузі соціального прогресу враховуються понад 50 показників, які об'єднані в три основні групи: основні потреби людини, основи благополуччя людини, можливості розвитку людини (рис. 1.14).

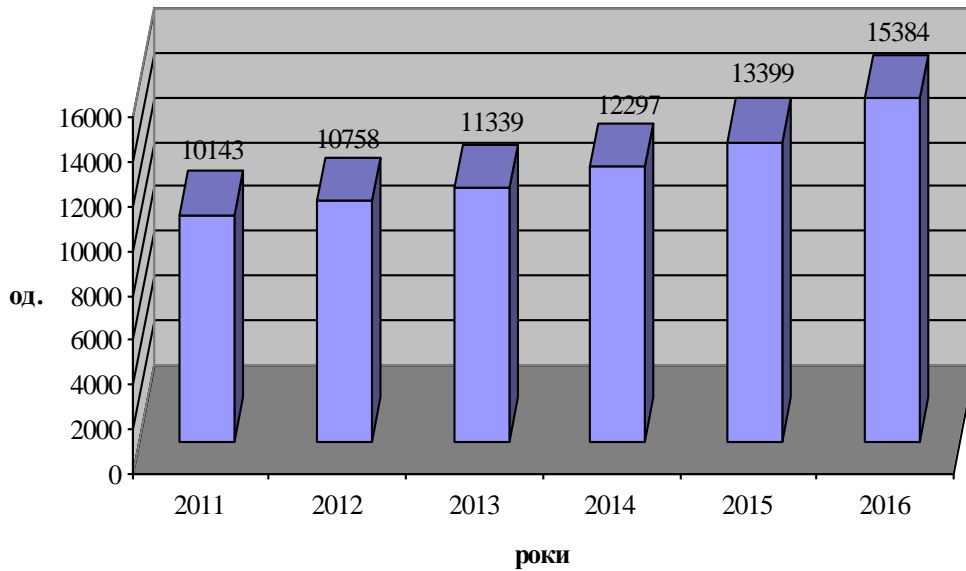

Рис. 1.13. Динаміка кількості суб'єктів господарювання, які займаються благодійною діяльністю в Україні за 2011-2016 рр.

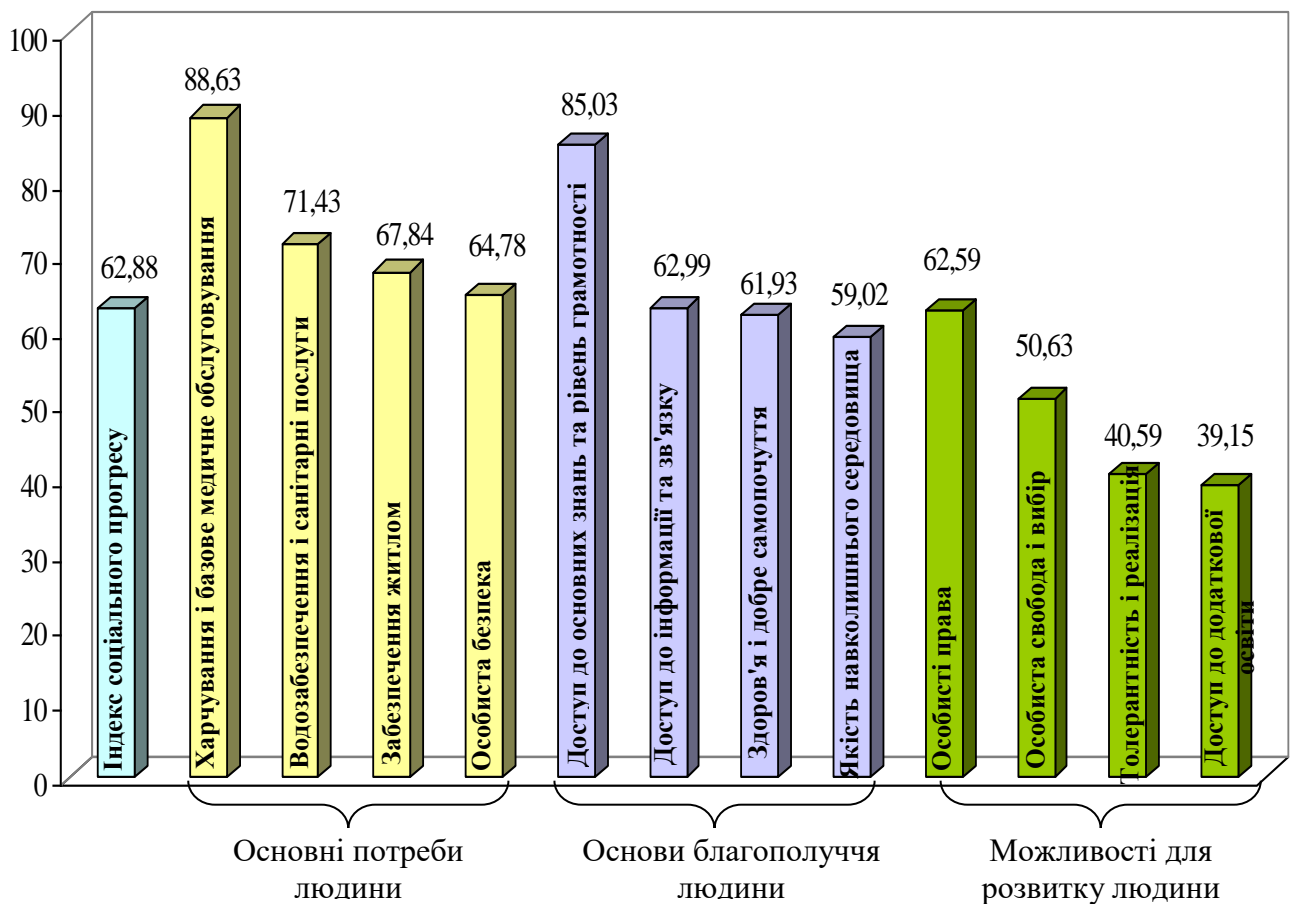

Рис. 1.14. Середній рівень загального індексу соціального прогресу та його складових у 2016 році за країнами світу

Незважаючи на соціальні, політичні та економічні складнощі, Україна за рівнем ІСП випередила усі країни СНД. Так, Білорусь посіла 66 місце, Вірменія – 67, а Росія – 75. Україна отримала 66,43 бали зі 100 можливих, увійшовши до групи країн з рівнем соціального розвитку «нижче середнього». Україна традиційно демонструє відносно високі показники у сфері доступу до вищої освіти та до базових знань, де посіла 31 та 28 місця відповідно [589]. Голова правління Deloitte Global Девід Круїкшенк зазначає, що: «...бізнес-спільнота має зробити свій внесок, а також співпрацювати із державним та громадським суспільством для того, щоб сприяти соціальному розвитку та досягти його зростання» [165]. Результати цієї співпраці мають розкриватися в інтегрованому звіті при розкритті інформації про складові соціально-репутаційного капіталу.

Індекс людського розвитку (ІЛР) – це комбінований показник, який характеризує розвиток людини в країнах та регіонах світу, розраховується експертами Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй спільно з групою незалежних міжнародних експертів, які використовують у своїй роботі, поряд з аналітичними розробками, статистичні дані національних інститутів і міжнародних організацій [390]. ІЛР вимірює досягнення країни з точки зору стану здоров'я, отримання освіти і фактичного доходу її громадян, за трьома основними напрямками, для яких оцінюються свої індекси у вигляді числових значень від 0 до 1, середнє геометричне яких є сукупний показник ІЛР в діапазоні від 0 до 1 (рис. 1.15).

У 2010 р. на додаток до згаданого індексу було введено три нові індикатори: індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності, індекс гендерної нерівності та індекс багатовимірної бідності [512]. Україна за рівнем індексу входить до списку країн «з високим рівнем людського розвитку», але займає лише 81 місце. Перше місце у рейтингу за індексом людського розвитку посіла Норвегія. До десятки лідерів увійшли також Австралія, Швейцарія, Данія, Нідерланди, Німеччина, Ірландія, США, Канада і Нова Зеландія. Перші 50 місць рейтингу –

це категорія країн з дуже високим рівнем ІЛР (група І). З країн колишнього СРСР до цієї групи потрапили лише країни Балтії: Естонія – 30-те місце, Литва – 37-ме, Латвія – 46-те. До категорії країн з високим рівнем ІЛР (група ІІ) входять країни, що посіли місця з 50-го по 105-те. У цій категорії Росія і Білорусь поділили 50-ту позицію, Казахстан має 56-те місце, Грузія – 76-те, Азербайджан – 78-ме, Вірменія – 85-те. До третьої категорії – країн із середнім рівнем ІЛР (група ІІІ) з країн колишнього СРСР увійшли Молдова – 107-ме місце, Туркменістан – 109-те, Узбекистан – 114-те, Киргизстан – 120-те і Таджикистан – 129-те. Замикає рейтинг категорія країн з найнижчим рівнем розвитку, ці країни розташовані переважно в Африці [394].

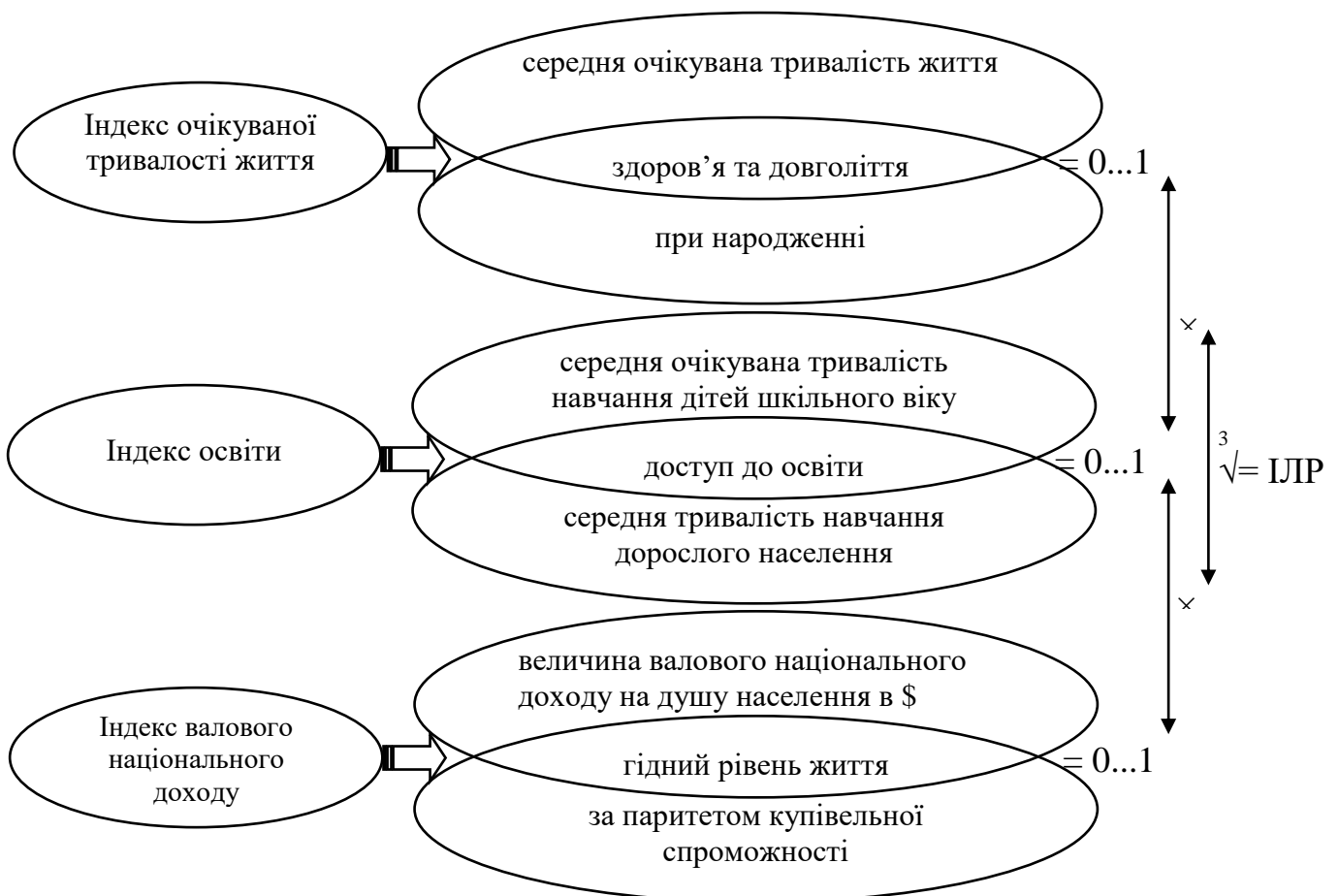

Рис. 1.15. Методика розрахунку індексу людського розвитку

Людський розвиток можуть демонструвати й інші індикатори (індекс фізичної якості життя (PhysicalQuality-of-LifeIndex), істинний показник

прогресу (Genuine Progress Indicator), індекс розвитку з урахуванням нерівності статей (Gender-related Development Index), план добробуту Вандерфорда-Райлі (Vanderford-Rileywell-beingschedule), індекс якості життя за версією Economist Intelligence Unit (The Economist Intelligence Unit's quality-of-lifeindex), валове національне щастя (Gross National Happiness) [434]. Особливо цікавим є останній індикатор – валове національне щастя, ідея якого вперше прозвучала в 1972 році з вуст четвертого короля Бутану Джігме Сінг'є Вангчук, який наголосив, що не можна оцінювати добробут країни за рівнем її ВВП та запропонував оцінювати розвиток держави за рівнем щастя населення [65]. В 2006 році методика оцінювання валового національного щастя доопрацював президент Міжнародного інституту менеджменту Мед Джонс, окресливши сім ключових критеріїв, кожен з яких має визначатися шляхом прямого опитування, а також завдяки статистичним даним у різноманітних галузях. Разом, ці критерії формують єдиний макроекономічний показник, який, на думку М. Джонса, відображає реальний рівень добробуту населення. Вищезгадані критерії включають: економічний добробут (середній дохід, мінімальна заробітна платня тощо); екологічний добробут (рівень забрудненості, шуму, якість води тощо); фізичний добробут (кількість важкохворих пацієнтів, лікарень тощо); психічний добробут (обсяги продажів антидепресантів тощо); добробут на робочому місці (частота зміни роботи, судових позовів); соціальний добробут (рівень розлучень, криміногенності тощо); політичний добробут (рівень демократії, свобода індивіда тощо) [266].

Вважаємо за доцільне оцінювати рівень щастя на кожному підприємстві, яке формує інтегрований звіт, шляхом он-лайн-анкетування його співробітників за показниками матеріального, морального, психологічного, соціального та екологічного благополуччя, для чого використовувати показник «індикатор корпоративного щастя». Напрацювання стандартизованої методики розрахунку індикатора корпоративного щастя дозволить порівнювати сукупне щастя за підприємствами різних галузей економіки та форм власності і забезпечить правомірність наведення значення цього показника в інтегрованому звіті при

розкритті інформації про людський, соціально-репутаційний та інтелектуальний капітали. Анкету доцільно формувати за групами питань: загальна оцінка задоволеності умовами та характером праці; ергономічні та технічні умови праці; матеріальна та моральна компенсація; соціальний пакет; оцінка авторитету управлінського персоналу; можливості навчання та розвитку; кар'єрні перспективи, мотивація та самореалізація; рівень співробітництва, порозуміння та довіри в колективі, можливості психологічного розвантаження. На підставі даних анкет Індикатор корпоративного щастя пропонуємо визначати за формулами (1.1, 1.2).

$$I^{ch} = \sum_{i=1}^n i^n / n \quad (1.1)$$

$$i^n = \sum_{q=1}^m q^m / m \quad (1.2)$$

Де I^{ch} – індекс корпоративного щастя,

i^n – сумарний бал n-го респондента,

q^m – відповідь респондента на m-питання,

m – кількість питань в анкеті,

n – кількість респондентів.

Періодична оцінка рівня корпоративного щастя на підприємстві сприятиме підвищенню задоволеності персоналу роботою, зниженню плинності кадрів, з'ясуванню мотиваційних переваг співробітників, виявленню основних проблем і причин їх невдоволення. Для підприємства соціально відповідальна політика бізнесу є основою його майбутнього, а наведення інформації про сукупне щастя підприємства в інтегрованому звіті дозволить надати стейкхолдерам інформацію про соціальні чинники створення вартості компанією.

Наступним показником соціальної складової сталого розвитку є індекс розвитку людського капіталу, який визначається за 46 показниками, які об'єднані у чотири основні групи: освіта (вища, середня, початкова) і професійна підготовка; здоров'я, фізичне і психологічне благополуччя; працевлаштування та зайнятість; інфраструктура, правовий захист, соціальна мобільність. В порівнянні з ІЛР, у 2016 році за Індексом людського капіталу

Україна посіла 26 місце серед 130 країн світу, покращивши за рік позицію на 5 пунктів. Для охоплення усього демографічного профіля у дослідженні надається оцінка розвитку людського капіталу за п'ятьма віковими групами: (до 15 років; від 15 до 24; від 25 до 54; від 55 до 64; 65 і більше років), що дозволяє визначити сильні і слабкі сторони в кожній з них (рис. 1.16) [391]. В 2016 році в Україні кількість населення працездатного віку скоротилася до 30,9 млн. осіб, частка зайнятих склала 60,3%, рівень безробіття оцінюється на рівні показника 2015 року – 7,2%, а середній вік населення зріс із 39 до 40 років [599]. В інтегрованому звіті для покращення індексу розвитку людського капіталу має наводитися інформація в розрізі витрачання коштів на людський капітал для його формування, використання та відтворення, а також оцінка потенційних економічних вигод, значення від цих інвестицій має бути виражена кількісними даними та доповнена якісними описами [105]. Крім того, має наводитися інформація про компетенції працівників, їх можливості і досвід, мотивацію тощо.

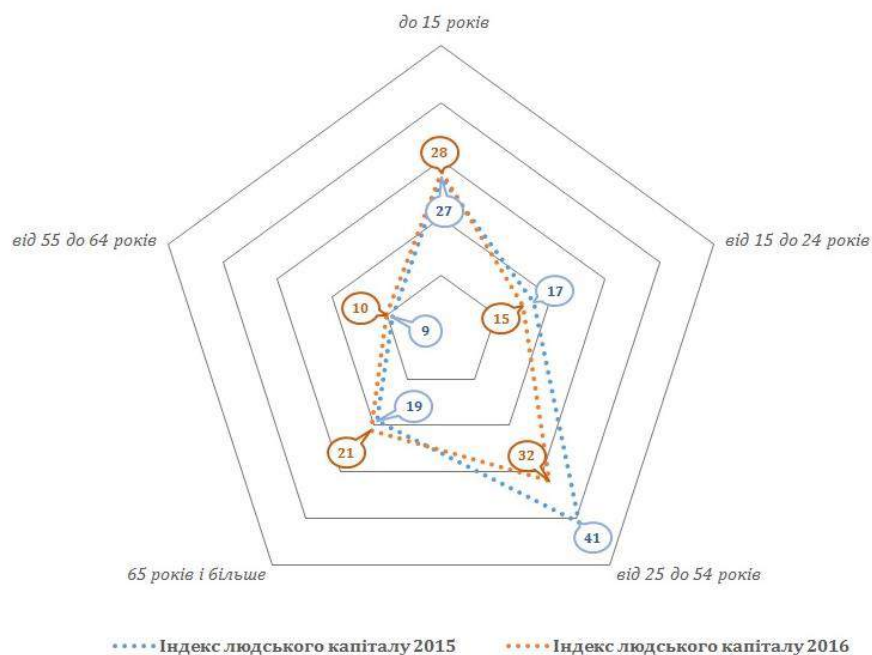

Рис. 1.16. Рейтингова оцінка індексу людського капіталу України за віковими групами за 2015-2016 рр.

Індекс знань є ключовим індикатором як для на макро, так і на мікрорівні, оскільки характеризує не лише соціальну складову сталого розвитку, а й економічну. Ще у 1969 році П. Друкер у книзі «Епоха розриву поступовості» поставив питання щодо того, який ресурс є центральним у сучасній економіці [541]. Науковець стверджував, що наразі матеріальні, фінансові й управлінські ресурси не є вирішальними факторами виробництва, і визначив економіку знань як особливий тип економіки, в якому вирішальна роль належить знанням, а їх виробництво стає джерелом економічного зростання та конкурентоспроможності. Індекс знань являє собою середню величину трьох показників – індексу освіти, індексу інновацій та індексу інформаційних технологій і комунікацій. За кожною групою показників країнам виставляється оцінка в балах – від 1 до 10, крім того при розрахунку враховуються і загальні економічні та соціальні індикатори, що включають показники щорічного зростання валового внутрішнього продукту (ВВП) і значення Індексу людського розвитку країни [568]. В інтегрованому звіті інформація про знання розкриваються в частині складових інтелектуального капіталу в розрізі корпоративних нематеріальних активів, заснованих на знаннях, зокрема інтелектуальної власності, при висвітленні місця знань в процесі створення вартості та бізнес-моделі підприємства.

Екологічну складову сталого розвитку країн характеризує індекс екологічної ефективності, який відображає досягнення країн у сфері управління природними ресурсами та їх раціонального використання. В 2016 році Україна в рейтингу посіла 44 позицію, покращивши за 10 років свої результати на 25%. Країни в рейтингу розподіляються на підставі критеріїв, об'єднаних у 9 категорій, розгорнутий аналіз яких дозволяє визначити сильні та слабкі сторони країни у сфері екологічної ефективності (рис. 1.17) [452].

Інформація про екологічні активи суб'єктів господарювання та суспільства є ключовим показником сталого розвитку економік світу та людства взагалі [481]. Необхідність оцінювання екологічного впливу підприємств України закріплено VIII розділом Податкового Кодексу України,

де визначено методичні принципи оцінки найбільш шкідливих результатів діяльності, а саме: обсяги та види забруднюючих речовин, які викидаються в атмосферне повітря стаціонарними джерелами; обсяги та види забруднюючих речовин, які скидаються безпосередньо у водні об'єкти; обсяги та види (класи) розміщених відходів, крім обсягів та видів (класів) відходів як вторинної сировини, що розміщуються на власних територіях (об'єктах) суб'єктів господарювання; обсяги та категорія радіоактивних відходів, що утворюються внаслідок діяльності суб'єктів господарювання та/або тимчасово зберігаються їх виробниками понад установлені особливими умовами ліцензії строк; обсяги електричної енергії, виробленої експлуатуючими організаціями ядерних установок (атомних електростанцій) [367].

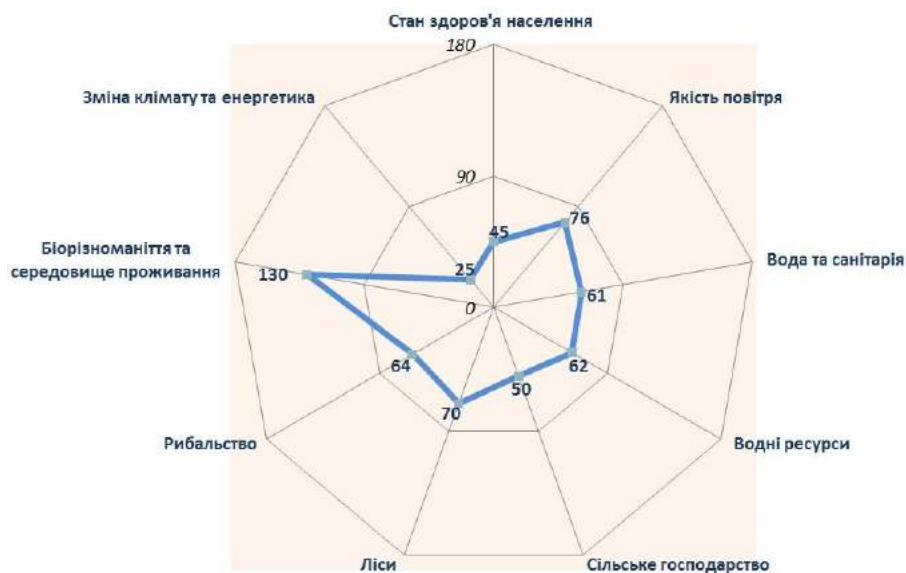

Рис. 1.17 Оцінка індикаторів екологічної ефективності України в 2016 році

В інтегрованому звіті в розрізі екологічної складової необхідно наводити наступні показники: частка вторинної сировини, що використовується; використання енергії; питоме використання енергії у натуральному вираженні; споживання свіжої води для власних потреб; питома вага води, що використовується повторно; викиди парникових газів; викиди речовин у атмосферне повітря; питомі викиди забруднюючих речовин в натуральному

вираженні; скиди стічних вод; питомі скиди стічних вод в натуральному вираженні; скиди забруднених стічних вод; обсяг відходів; питомий обсяг відходів у натуральному вираженні; кількість суттєвих аварій з екологічною шкодою; екологічна шкода, що була відшкодована; ініціативи з пом'якшення впливу продукції (робіт, послуг) на навколишнє середовище та масштаб цього пом'якшення; інвестиції в об'єкти охорони навколишнього середовища; розмір нарахованого та сплаченого у звітному періоді екологічного податку.

Економічна складова сталого розвитку країни може бути оціненою за індексами продовольчої безпеки, економічної свободи та процвітання. Продовольча безпека вважається одним з головних показників соціально-економічного розвитку держави. Глобальний індекс продовольчої безпеки враховує ключові чинники, такі як рівень доступності та споживання продуктів харчування; наявність і достатність продуктів харчування; рівень якості і безпеки продуктів харчування. Тому, інтегрований звіт повинен містити інформацію про біологічні активи, інвестиції в сільське господарство, наявність сертифікатів системи управління якістю ISO 9000 у харчовій галузі та сертифікатів з системи менеджменту харчової безпеки, мотиваційні заходи в вигляді безкоштовного або пільгового харчування працівників тощо. У 2016 р. при визначенні рейтингу України серед сильних аспектів (кількісна характеристика яких більше ніж 75 пунктів) були названі такі: невисока частка населення, яке перебуває за глобальної межею бідності (витрачає менше ніж \$1,90 за день на особу), безпека продовольства, невисокі втрати продовольства, низькі ввізні мита, достатнє постачання та наявність програм з дотримання безпеки продовольства. Слабкими сторонами були названі високий рівень корупції, ризики політичної нестабільності, низьке значення ВВП на душу населення [550].

Індекс економічної свободи розраховується на підставі 10 кількісних і якісних факторів, згрупованих в чотири широкі категорії, або індикатори економічної свободи: верховенство права (захист прав власності, свобода від корупції); обмеження уряду (фіскальна свобода, державні витрати);

регуляторна ефективність (свобода бізнесу, свобода ринку праці, монетарна свобода); відкритість ринків (свобода торгівлі, свобода інвестицій, фінансова свобода). Кожна з десяти економічних свобод в рамках цих категорій оцінюється за шкалою від 0 до 100 балів (табл. 1.9). Україна в 2016 році в рейтинговій оцінці посіла 162 місце з-поміж 178 країн світу і визнана країною з невилною економікою – Індекс нашої економічної свободи становить 46,8 балів зі 100 можливих.

Таблиця 1.9

Значення індексу економічної свободи

№ з/п	Значення індексу	Градація
1	80-100	Вільні (free)
2	70-79,9	В основному вільні (mostly free)
3	60-69,9	Помірно вільні (moderately free)
4	50-59,9	В основному не вільні (mostly unfree)
5	0-49,9	Не вільні (repressed)

В інтегрованому звіті інформацію про рівень економічної свободи слід розкривати при описі зовнішнього середовища, в якому безпосередньо функціонує підприємство, зокрема, при висвітленні інформації про законодавчо-нормативне поле та політичне середовище країн, де працює підприємство, яке може позначитися на здатності підприємства реалізувати свою стратегію.

Низький показник Україна має також за індексом процвітання – лише 107 місце. Індекс складається на основі безлічі різних показників, об'єднаних у дев'яти категоріях, які відображають різні аспекти життя суспільства і параметри суспільного добробуту: економіка; підприємництво; управління; освіта; охорона здоров'я; безпека; особисті свободи; соціальний капітал; екологія. Фактично ці показники розкриваються в кожному розділі інтегрованого звіту й для покращення значення індексу процвітання нашої держави, необхідно змістовно розкривати якісні та кількісні параметри кожного показника.

Комплексним показником, який характеризує рівень сталого розвитку країн за соціальною, екологічною та економічною складовими є індекс сталості суспільства, в основу розрахунку якого покладено оцінку 21 індикатора: 9 індикаторів – за соціальним виміром, 7 індикаторів – за екологічним виміром та 5 індикаторів – за економічним виміром (рис. 1.18).

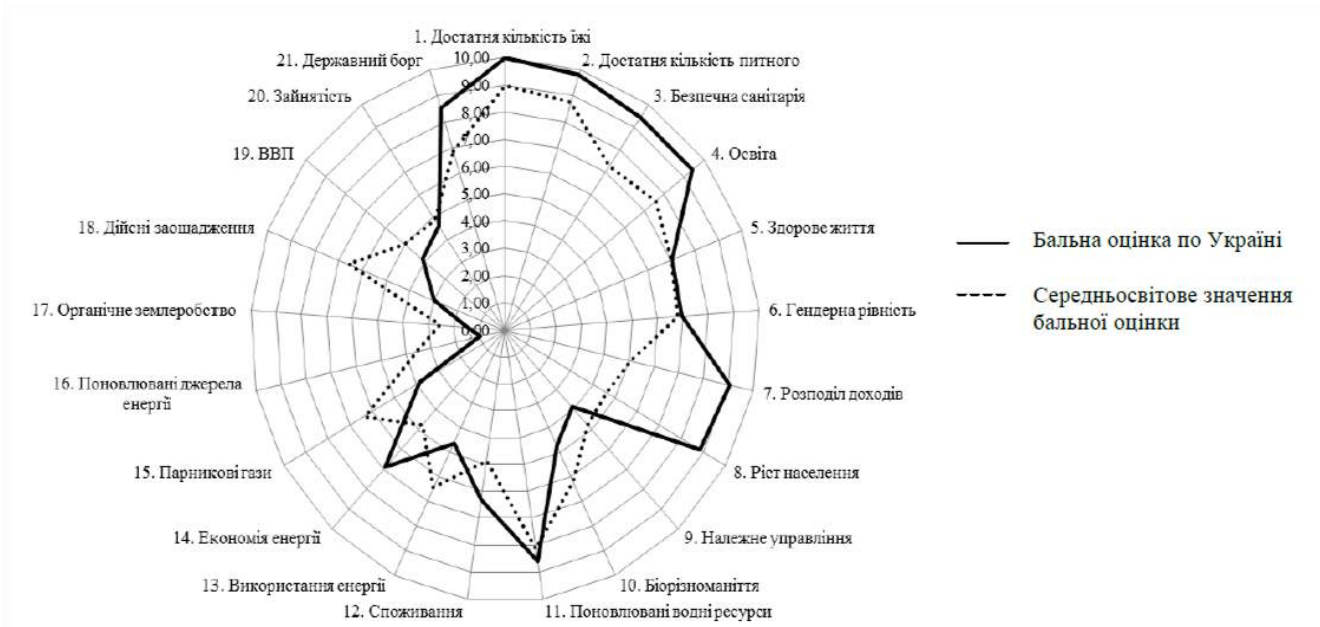

Рис. 1.18. Результати бального оцінювання індикаторів сталого розвитку в Україні та світі у 2016 р.

Крім індексу сталості суспільства, який визначає рейтинг країни у досягненнях сталого розвитку, існує методика оцінки рівня сталого розвитку безпосередньо підприємств за допомогою індексу стійкості Доу-Джонса. Він розраховується на підставі системи критеріїв для різних якісних і кількісних показників у трьох областях: економічний вплив – оцінюються ефективність корпоративного управління, розвиненість системи антикризового та ризик-менеджменту, дотримання кодексу ділової етики / протидія корупції; вплив на навколишнє середовище – оцінюється якість екологічної звітності та звітності у сфері сталого розвитку; соціальний вплив – оцінюються розвиток людського капіталу, залучення і збереження талановитих співробітників, трудові відносини, корпоративна соціальна відповідальність і філантропія, соціальна

звітність [212]. Основним інформаційним джерелом для оцінки індексу стійкості Доу-Джонса підприємств є інтегрована звітність, в якій повинна розкриватися вся вищенаведена інформація, опитування топ-менеджерів і співробітників, огляд інформації ЗМІ та feedback аналіз відгуків стейкхолдерів про діяльність компанії.

Таким чином, до переваг досліджених інтегральних показників оцінки різних аспектів сталого розвитку належать простота їх розрахунку та зручність інтерпретації результатів, до недоліків – наявність методологічних проблем, пов'язаних з вибором індикаторів, які увійдуть до індексу, проведенням процедури зважування, а головною проблемою є відсутність обліково-аналітичної інформації про соціо-еколого-економічні показники діяльності суб'єктів господарювання, які мають розкриватися в інтегрованих звітах, оскільки при визначенні рейтингу країни за тим чи іншим індексом комбінація даних зазвичай отримується із загальнодоступних джерел, а також інформація від міжнародних організацій та експертів в області розвитку, яка також отримується шляхом аналізу звітності зі сталого розвитку. Проте, як показує практика, вітчизняні суб'єкти господарювання, які складають інтегровані звіти, зазвичай розміщують їх на власному веб-сайті або взагалі випускають звіти зі сталого розвитку лише в паперовій формі, що ускладнює або навіть унеможлиблює процедуру отримання обліково-звітної інформації стейкхолдерами.

Для покращення рейтингу України за індексами сталого розвитку доцільно створити «Єдиний портал інтегрованої звітності підприємств та організацій України», на якому суб'єкти господарювання могли б розміщувати звіти зі сталого розвитку у формі відкритих даних. Підприємства та організації України (чи які здійснюють господарську діяльність на її території) на «Єдиному порталі інтегрованої звітності підприємств та організацій України» мають бути згруповані за галузями економіки, регіонами, організаційно-правовими формами, розмірами, формами власності, відповідністю звітів МСІЗ, що дозволить налагодити простий і зручний механізм пошуку інтегрованих

звітів за різними фільтрами. Створення такого порталу сприятиме поширенню ідей інтегрованої звітності, забезпечить інформаційне підґрунтя державної підтримки формування звітності сталого розвитку та підвищить мотивацію суб'єктів господарювання до формування інтегрованих звітів.

Прийняття Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом вимагає спрямування діяльності сторін на обмін інформацією та досвідом щодо існуючих систем та нововведень у сфері захисту прав акціонерів, кредиторів та інших заінтересованих осіб шляхом покращення інформаційної взаємодії між національними реєстрами економічної інформації та бізнес-реєстрами держав-членів ЄС. Необхідність створення Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України актуалізується і тим фактом, що вступ України до Європейського Союзу зобов'яже великі компанії формувати інтегровані звіти. У 2017 набули обов'язкового характеру положення Директив 2013/34/ЄС від 26 червня 2013 р. щодо річної фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та пов'язаних звітів певних видів суб'єктів економічної діяльності та 2014/95/ЄС від 22 жовтня 2014 р. щодо розкриття нефінансової інформації. Зокрема, остання директива вимагає від компаній з персоналом понад 500 осіб (злиття та поглинання) надавати нефінансові звіти, розкриваючи екологічні аспекти, соціальні аспекти і питання зайнятості, питання щодо поваги прав людини, аспекти боротьби з корупцією та хабарництвом, інформацію про корпоративне управління. Директива визначає наступні обов'язкові до розкриття в нефінансовому звіті елементи: короткий опис діючої бізнес-моделі; опис політик прийнятих на адресу вищевказаних аспектів, включаючи впровадження процесу дью-ділідженс (англ. Due diligence – належна добросовісність); результати вищевказаних політик; істотні ризики, які виникають у зв'язку з діяльністю компанії, охоплюючи вироблені продукти або послуги, що надаються та які з високою ймовірністю можуть викликати значні несприятливі наслідки, а також інформацію про те, які кроки зроблені компанією з управління цими ризиками [540; 539].

Найбільшою перепорою для формування інтегрованих звітів вітчизняними суб'єктами господарювання є відсутність чи неповне розуміння змісту та форми представлення інформації в ньому. Тому, на порталі доцільно також розміщувати довідкову інформацію про інтегровану звітність: МСІЗ; вимоги щодо визнання звіту інтегрованим; нормативно-правову базу сталого розвитку; наукові публікації та практичні рекомендації; консультації провідних вітчизняних та міжнародних спеціалістів в галузі інтегрованої звітності; інформацію щодо проведення круглих столів, конференцій чи презентацій та їх результатів; міжнародні практики імплементації інтегрованої звітності тощо. Крім того, доцільно надати користувачам, які формують інтегровані звіти, можливість отримувати професійні відповіді щодо різних питань з інтегрованої звітності, а консультантам в області корпоративної звітності, аналітикам, інвесторам та іншим зацікавленим сторонам релевантну інформацію в різних розрізах за матеріалами інтегрованих звітів. Тому, організаційно-технологічну схему Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України доцільно будувати за логікою, що об'єднує функції подання, верифікації та оприлюднення інтегрованих звітів з функціями адміністрування системи, авторизації користувачів, систематизації інформації та надання консультаційної підтримки (рис. 1.19).

Функціонування «Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України» створить належний базис зміцнення співробітництва України з країнами членами ЄС з питань розвитку інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій, полегшення доступу до ринків послуг електронних комунікацій та сприяння конкуренції й надходженню інвестицій в економіку України. Крім того, оприлюднення звітів компаній на порталі інтегрованої звітності забезпечить поліпшення діалогу суб'єктів господарювання, які розміщують на порталі інтегровані звіти з усіма зацікавленими сторонами, зокрема, з постачальниками фінансового капіталу.

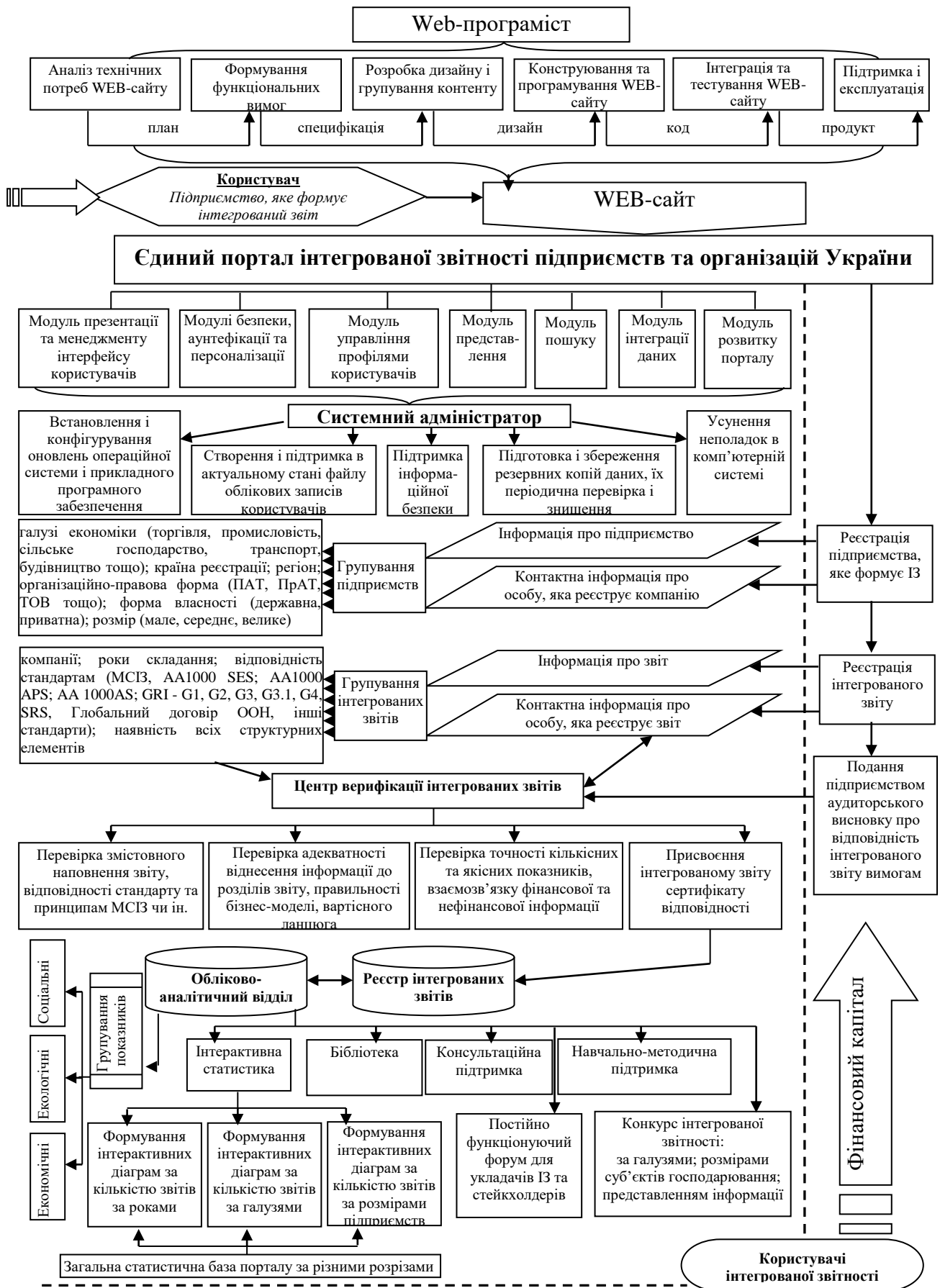

Рис. 1.19. Функціональна структура «Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України»

Директиви ЄС стосовно інтегрованої звітності розроблені в нерегуляторному стилі, тому присутня висока ступінь гнучкості в питанні вибору найбільш відповідної моделі для розкриття необхідної фінансової та нефінансової інформації. Суб'єкти господарювання можуть використовувати національні рамкові підходи, або загальноєвропейські (наприклад систему екологічного менеджменту та аудиту EMAS (Eco-Management and Audit Scheme)), але для визнання звітів в усьому світі, доцільно використовувати міжнародні підходи до яких і відноситься інтегрована звітність.

Відсутність єдиних методологічних засад та напрацьованої практики формування інтегрованої звітності вітчизняними підприємствами, призвело до того, що в звітах, які деякі суб'єкти господарювання іменують «інтегрованими» чи «звітністю сталого розвитку», інформація наводиться не пов'язана, в деяких випадках непрозора чи взагалі не зрозуміла. Основною причиною таких недоліків, є те, що суб'єкти господарювання при формуванні інтегрованої звітності використовують різні стандарти; не дотримуються і принципи складання інтегрованого звіту; значна кількість показників та чинників зовнішнього середовища залишаються не розкритими, особливо тих, які стосуються негативних наслідків діяльності, екологічної складової звіту, ризиків тощо.

Для виявлення недоліків в звітності суб'єктів господарювання проаналізуємо їх за відповідністю МСІЗ чи іншим стандартам сталого розвитку, розкриттям основних показників інтегрованої звітності та за дотриманням принципів при складанні інтегрованої звітності (табл. 1.10, табл. 1.11). Для порівняння обрані вітчизняні підприємства та іноземні корпорації, які функціонують на вітчизняному ринку.

Проведена оцінка змістовного наповнення звітності сталого розвитку показала, що серед вітчизняних суб'єктів господарювання лише Група ДТЕК зазначає, що її звіт є інтегрованим, проте у звіті наводить лише деякі показники визначені МСІЗ. А загалом структура звітів вітчизняних підприємств формується відповідно до Керівництва по звітності у сфері сталого розвитку

Глобальної ініціативи зі звітності (GRI), яке є превалюючим стандартом для наведення інформації про економічні, екологічні та соціальні показники, які характеризують сталий розвиток. Дослідження структури та змістовного наповнення звітів за стандартами GRI показала, що звітність, складена за їх вимогами, є різноспрямованою, базується в основному на наведенні інформації про вплив на навколишнє середовище та засоби його зменшення, та різноманітні соціальні показники діяльності підприємства. На наш погляд, до складу інтегрованої звітності слід вводити конкретне коло показників, які стосуються безпосередньо бізнес-моделі суб'єкта господарювання та процесу створення вартості, інакше внаслідок перевантаження звітності інформацією про екологічні та соціальні наслідки діяльності можуть виникнути складнощі з її сприйняттям з боку зацікавлених користувачів, особливо постачальників фінансового капіталу. Найбільш обґрунтовано, структурованою та змістовною є звітність міжнародних корпорацій, в основу формування якої покладено як стандарти GRI так і MCI3. Інформація наведена в таких звітах є взаємопов'язаною, відповідає всім принципам інтегрованої звітності, розкриває як позитивні сторони діяльності так і негативні наслідки, містить фінансові показники, що характеризують процеси створення вартості та розподілу капіталу в вартісному ланцюзі бізнес-моделі, кількісну та якісну оцінку ризиків, оцінку впливу на екологію та інформацію про заходи зі зменшення такого впливу.

Це свідчить про доцільність при наведенні фінансових показників інтегрованої звітності дотримання вимог MCI3, які поелементно надають рекомендації щодо розкриття складових бізнес-моделі, розподілу капіталу за видами, вартісного розкриття інформації в коротко-, середньо та довгостроковому періоді тощо. В той же час MCI3 практично не розкриває вимог та не надає рекомендацій щодо висвітлення екологічної та соціальної складової інтегрованої звітності.

Таблиця 1.10

Експертна оцінка змістовного наповнення звітів сталого розвитку вітчизняних та зарубіжних підприємств

Суб'єкти господарювання	Стандарт						Розділи звіту																			
	GRI	МСЗ	AA1000	CDP	SASB	Глобальний Договір ООН	Не визначено	Звернення керівництва	Загальна інформація про компанію	Ключові події	Зовнішнє середовище	Управління	Створення вартості та бізнес-модель	Ризики та можливості	Стратегія та розподіл ресурсів	Фінансовий капітал	Виробничий капітал	Інтелектуальний капітал	Людський капітал	Соціально-репутаційний капітал	Природний капітал	Результати діяльності	Перспективи на майбутнє	Кількість балів	Рейтинг	
Група ДТЕК	✓	✓				✓		+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	14	3
Корпорація «Оболонь»	✓					✓		+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	9	4
Агропромхолдинг «Астарта-Київ»	✓					✓		+	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	+	9	4
Компанія «Воля»						✓		+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	5	8
Platinum Bank	✓					✓		+	+	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	+	+	8	5
ТОВ «Нестле Україна»						✓		+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	7	6
«Ернст енд Янг Глобал Лімітед» (діяльність в Україні)	✓					✓		+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-	-	6	7
Компанія Amway Europe	✓							+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	6	7
Coca-Cola HBC	✓	✓				✓		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	16	1
BDO Ukraine	✓	✓	✓					+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	15	2
Samsung Electronics Co	✓							+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	14	3
Metinvest							✓	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	14	3
Група компаній ASE	✓	✓	✓					+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	16	1
АТ «ГНЦ НІАР»	✓	✓	✓					+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	16	1
ПАТ «КМЗ»	✓	✓	✓					+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	16	1

Таблиця 1.11

Експертна оцінка дотримання принципів інтегрованої звітності
вітчизняними та зарубіжними підприємствами

Підприємства	Принципи інтегрованої звітності																				
	Стратегічний фокус і орієнтація на майбутнє	Взаємодія з зацікавленими сторонами	Просторового континууму	Розмежування капіталу	Вартісний підхід	Моніторинг і контроль ризиків	Екологізація	Соціогармонія	Зв'язаність інформації	Постійність та порівнянність	Центроорієнтованість	Коліація	Реагування	Інформаціології	Суттєвість	Стилість	Достовірність та повнота	Відкритість	Зрозумілість	Верифікація	Темпоральність
Група ДТЕК	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+
Корпорація «Оболонь»	-	+	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	+
Агропром-холдинг «Астарта-Київ»	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+
Компанія «Воля»	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+
Platinum Bank	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-
ТОВ «Нестле Україна»	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-
«Ернст енд Янг Глобал Лімітед» (діяльність в Україні)	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	+	+
Компанія Amway Europe	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-
Coca-Cola HBC	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
BDO Ukraine	+	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+
Samsung Electronics Co	+	-	+	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+
Metinvest	+	-	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+
Група компаній ASE	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
АТ «ГНЦ НІСАР»	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
ПАТ «КМЗ»	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Чіткі рекомендації стосовно цих складових висвітлені в стандартах сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності, які були переглянуті та удосконалені в 2016 році, і на які підприємства, які складають звітність сталого розвитку за цими стандартами мають перейти з червня 2018 року. Тому при

розкритті нефінансових показників інтегрованої звітності доцільно використовувати рекомендації, наведені в стандартах GRI.

Підготовка інтегрованого звіту з дотриманням одночасно вимог МСІЗ та GRI надасть компаніям значні переваги, але висуває і низку проблем, головна з яких полягає у забезпеченні порівнянності даних, отриманих у різних форматах, від різних підрозділів компаній за різними напрямками діяльності. Ще однією проблемою є дотримання балансу між розкриттям позитивної та негативної інформації про діяльність суб'єкта господарювання. Необхідність вирішення означених проблем актуалізує потребу у розробці організаційних і методичних основ інтегрованої звітності.

Ключову роль в процесі розробки організаційних і методичних основ інтегрованої звітності та формуванні інтегрованого звіту відіграє облікова система підприємства, бо саме на неї покладається завдання ув'язати все різноманіття показників стратегії, бізнес-моделі, прогнозних і фактичних показників фінансового та нефінансового характеру в рамках єдиного і системно упорядкованого документа, який дозволить відобразити реальність бізнес-моделі та стратегії розвитку діяльності і її забезпеченість фінансовими, інтелектуальними, виробничими та іншими видами ресурсів, а також результативність діяльності суб'єкта господарювання за всіма основними напрямками сталого розвитку – економічними, екологічними, соціальними. Існуюча організація облікової системи вітчизняних суб'єктів господарювання не задовольняє вимоги щодо формування інформаційного забезпечення інтегрованої звітності. Тому побудову інформаційної системи підприємства, яке формує інтегрований звіт, потрібно починати з моделювання облікової системи, тобто, з формування облікової політики. В зв'язку з цим, виникає необхідність в розробці складових облікової політики, яка здатна сформувати уніфікований методологічний базис оцінки всіх елементів капіталу підприємства, забезпечити високу достовірність і інформативність звітних даних та задовольнити баланс інтересів різних груп користувачів інтегрованої звітності.

Висновки до розділу 1

Узагальнюючи результати дослідження, які містяться у першому розділі, можна зробити наступні висновки.

Для реалізації завдань глобального поширення передової практики інтегрованої звітності та сприяння діалогу між інвесторами та укладачами звітності в роботі досліджено проекти Міжнародної ради з інтегрованої звітності, які направлено на впровадження у: державному секторі, бізнес-структурах, академічній спільноті, професійних організаціях бухгалтерів, банківській та страховій сферах, мережах інвесторів та пенсійних фондів, ІТ-компаній. Визначено, що кожен з запроваджених проектів має глобальною ціллю залучення якомога-більшого числа користувачів до визначення переваг інтегрованої звітності та виявлення й впровадження інновацій, які відповідають потребам бізнесу, держав та суспільства в соціо-еколого-економічній стабільності та сталому розвитку.

Для побудови перспектив подальшого розвитку інтегрованої звітності в Україні та визначення її оптимальної структури для різних груп користувачів в сучасних умовах господарювання, в роботі розглянуто історичну ретроспективу та передумови становлення різних форм звітності. Обґрунтовано, що звітність пройшла тривалий шлях розвитку від відображення інформації на глиняних табличках до формування електронних звітів, від складання лише балансу до інтегрованої звітності, яка виникла як наслідок поступового накопичення досвіду корпоративного звітування під впливом вимог ринку. В результаті проведеного дослідження доведено, що історія інтегрованої звітності бере свій початок ще задовго до появи МСІЗ та офіційної публікації інтегрованої звітності окремими компаніями, а її сучасна структура сформувалася внаслідок розширення інформаційних потреб користувачів обліково-звітної інформації під впливом процесів глобалізації та інформаціології суспільно-економічних відносин.

Визначено переваги інтегрованої звітності в розрізі двох контурів – нормативно-правового та системно-управлінського, за такими показниками: уявлення про систему створення цінності, об'єкт управління, охоплення показників, адаптивність до вимог законодавчо-нормативних актів, орієнтацію в часовому просторі, обов'язковість ведення, вектор використання для планування сталого розвитку та транспарентність. Обґрунтовано заходи з популяризації та запровадження елементів інтегрованих звітів в Україні.

Для розробки понятійно-термінологічного апарату інтегрованої звітності та визначення переліку дефініцій, термінів та понять, які потребують уточнення та роз'яснення, досліджено положення нормативно-правового забезпечення інтегрованої звітності. Розвинуто сучасний понятійно-категоріальний апарат теорії сталого розвитку шляхом уточнення поняття «інтегрована звітність», що на відміну від існуючих враховує вимоги чотирьох економічних течій, а саме: глобалістики, фізичної економії, інституціональної економіки та ризик-орієнтованого управління.

Для посилення вектору інформаційного забезпечення системи прийняття рішень пріоритетними групами користувачів інтегрованої звітності їх систематизовано за групами: користувачі в межах підприємства та поза ним, користувачі з прямою та відносною фінансовою зацікавленістю та без неї. Запропоноване розмежування користувачів інформації інтегрованої звітності дозволить відокремити їх інформаційні потреби та створити адекватний цим потребам механізм збору та розмежування інформації інтегрованої звітності, яка матиме цінність для стейкхолдерів.

Для запобігання перетворення процесу інтегрованої звітності в суто технічний прийом бухгалтерського обліку, обґрунтовано, що його регулювання має ґрунтуватися на суворо формалізованих принципах, якими зобов'язані керуватися укладачі інтегрованої звітності та працівники, що здійснюють збір та передачу інформації для формування інтегрованого звіту. Методологічний базис обліку поглиблено шляхом удосконалення системи принципів формування

інтегрованої звітності, які об'єднано в три групи за спрямованістю та цілями використання: структурні, організаційні та якісні.

В дослідженні проведено аналіз індикаторів оцінки рівня сталого розвитку. Запропоновано соціальну складову сталого розвитку країн визначити за індексами благодійності, соціального прогресу, людського розвитку, знань та розвитку людського капіталу; екологічну складову сталого розвитку країн – за індексом екологічної ефективності; економічну складову сталого розвитку країни – за індексами продовольчої безпеки, економічної свободи та процвітання. Для покращення рейтингу України за індексами сталого розвитку запропоновано створювати «Єдиний портал інтегрованої звітності підприємств та організацій України». Організаційно-технологічну схему Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України запропоновано будувати за логікою, що об'єднує функції подання, верифікації та оприлюднення інтегрованих звітів з функціями адміністрування системи, авторизації користувачів, систематизації інформації та надання консультаційної підтримки.

В дослідженні проаналізовано звітність сталого розвитку вітчизняних підприємств та іноземних корпорацій, які функціонують на вітчизняному ринку за критеріями: відповідності вимогам Міжнародного стандарту інтегрованої звітності чи іншим стандартам сталого розвитку, розкриття основних показників інтегрованої звітності та за дотриманням принципів при складанні інтегрованої звітності. В результаті було виявлено, що суб'єкти господарювання при формуванні інтегрованої звітності використовують різні стандарти; не дотримуються і принципи складання інтегрованого звіту; значна кількість показників та чинників зовнішнього середовища залишаються не розкритими, особливо це стосується показників, що відображають негативні наслідки діяльності, ризики діяльності та вплив діяльності підприємства на екологію. Для нівелювання визначених недоліків запропоновано при наведенні фінансових показників інтегрованої звітності дотримуватися вимог Міжнародного стандарту інтегрованої звітності, а при розкритті нефінансових

показників інтегрованої звітності дотримуватися вимог стандартів сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності.

Основні результати дослідження за розділом 1 опубліковані у працях: [229; 231; 233; 237; 238; 316; 317; 319; 320; 326; 338; 515; 517; 570; 571].

РОЗДІЛ 2.

МОДЕЛЮВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

2.1. Методологічні аспекти формування облікової політики

В основу інформаційного забезпечення формування інтегрованої звітності має бути покладено пріоритетне сприйняття бухгалтерського обліку як продуцента обліково-звітної інформації. За дослідженням американського вченого М.Х. Еванса більше 70% всієї інформації, що використовується в системі фінансового менеджменту надходить в результаті обробки господарських операцій системою бухгалтерського обліку [546]. Саме облік є основною функцією управління, тобто одним із способів досягнення поставлених цілей перед керованою системою на рівні з такими функціями як планування, бюджетування, прогнозування, аналіз, контроль, справедливим є твердження, що за допомогою бухгалтерського обліку можна впливати на результати певних операцій, висвітлюючи їх у інтегрованій звітності підприємства [248]. Система управління формує для бухгалтерського обліку мету і завдання стосовно обсягу, якості, терміновості подання інформації про господарські операції та процеси, а система обліку передає дані в систему управління, тому облік повинен бути максимально інформативним [253].

В свою чергу О. М. Петрук зазначає, що останнє десятиріччя в Україні характеризується переходом від суцільної регламентації у питаннях ведення бухгалтерського обліку до надання права вибору облікових методик на підставі професійного судження, що є особливо актуальним для процесу інтегрованої звітності [363]. Результатом вищезазначених змін є поява у вітчизняному бухгалтерському обліку такого інструменту, як облікова політика. Це є проявом змішаного підходу до організації обліку, який на сучасному етапі набуває широкого розповсюдження, і передбачає поєднання централізованого регулювання (державного або професійними організаціями) з власними

правилами організації облікового процесу, виходячи з галузевої належності та особливостей діяльності підприємства.

Інтегрована звітність, як новий інструмент розкриття інформації про наслідки та перспективи діяльності суб'єктів господарювання, потребує удосконаленого підходу до налагодження облікового процесу. Першочерговим завданням для підприємств, що формують інтегровану звітність або планують впровадити такий елемент звітування в практичну діяльність є розробка чи доповнення діючої облікової політики, яка є інформаційною базою системи управління та основою для ведення бухгалтерського обліку, який забезпечить налагоджений механізм передачі, групування та реєстрації господарських операцій з метою складання повного, достовірного та зрозумілого інтегрованого звіту. Саме правильно сформована облікова політика дозволить скоординувати інформаційні потоки в системі інтегрованої звітності та забезпечить задоволення інформаційних потреб в ієрархічній структурі користувачів звітних даних.

Поняття «облікова політика» увійшло в сучасну науку і практику вітчизняного бухгалтерського обліку з прийняттям Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та пакета національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, в яких облікова політика визначається як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання і подання фінансової звітності [375]. Відповідно до нормативно-правового забезпечення бухгалтерського обліку, облікова політика перш за все спрямована на обробку та упорядкування облікових даних за допомогою загальноприйнятих принципів, методів та процедур з метою формування звітності.

Стосовно процесу формування інтегрованої звітності необхідно зазначити, що по-перше, як було доведено раніше, принципи інтегрованої звітності є набагато ширшими від загальноприйнятих принципів бухгалтерського обліку. Тому в обліковій політиці з метою формування інтегрованого звіту мають дотримуватися запропоновані принципи

інтегрованої звітності. По-друге, поліфункціональна спрямованість інтегрованої звітності потребує більшого ступеня деталізації інформації у розрізі економічних, соціальних та екологічних показників, який не може бути досягнутий стандартними обліковими методами та процедурами. Тому, потребують розширення та адаптації методологічні аспекти облікової політики, які дозволять налагодити чіткий механізм збору та обробки облікових даних для формування інформативних показників інтегрованої звітності. Саме методологічні складові облікової політики розкривають концептуальні засади організації та ведення бухгалтерського обліку з метою складання інтегрованої звітності, націлюють побудову облікової системи з системи, яка оцінює господарську діяльність в ретроспективі, на систему яка формує інформаційну базу на перспективу. З цього приводу цілком слушно П. Є. Житний зазначає, що «головним економічним принципом облікової політики є забезпечення поступового економічного розвитку виробничої системи» [143]. Крім того, як зазначає Я. В. Соколов, облікова політика є засобом, що дозволяє адміністрації підприємства легально маніпулювати фінансовими результатами [428, С. 397]. Облікова політика впливає на соціо-еколого-економічні результати господарювання через способи ведення обліку та алгоритми формування як фінансових, так і нефінансових показників, інтегрованої звітності, які необхідно розкривати в розрізі її складових. Тому при розробці облікової політики суб'єкт господарювання повинен прагнути до досягнення оптимальних – з точки зору стратегії розвитку підприємства – кінцевих результатів фінансово-господарської діяльності для розкриття їх в інтегрованому звіті.

Дослідження та удосконалення методологічних аспектів облікової політики дозволить адаптувати особливості її формування до вимог інтегрованої звітності, а на практиці конкретизувати їх до певної методики (порядку використання методів) і техніки дій (прийомів) в інтегрованому обліковому процесі. Враховуючи динамічність розвитку ринкових відносин особливість методологічних проблем облікової політики з метою формування

інтегрованої звітності пов'язана з необхідністю постійної адаптації облікового процесу до змін конкурентного середовища. Під методологічними проблемами слід розуміти засновані на принципах облікової науки невирішені завдання, які належать до сфери методології, або ж розробку й обґрунтування такої системи методів та порядку їх застосування, яка забезпечила б досягнення поставленої мети і максимальну достовірність, отриманих з їх допомогою результатів для розкриття інформації про них в інтегрованому звіті.

До невирішених методологічних проблем облікової політики доцільно віднести:

- теоретичне визначення сутності поняття облікова політика, яке враховуватиме основне її призначення, як інструмента налагодження облікової системи на виконання завдань інтегрованої звітності;

- обґрунтування мети та завдань облікової політики відповідно до вимог інтегрованої звітності;

- обґрунтування рівнів реалізації облікової політики для забезпечення єдності методології обліку та одержання звітної інформації й визначення суб'єктів її формування;

- визначення впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на процес розробки чи доповнення облікової політики і оцінку їх впливу на формування інтегрованої звітності;

- уніфікація процедур облікової політики та систематизація підходів до формування її розділів.

Свого часу французький вчений Ежен П'єр Леоте щодо організації бухгалтерського обліку зазначав: «Колесо економіки рухається не тільки за допомогою праці і капіталу, але і завдяки «обліковому порядку», який має бути досягнутий завдяки ефективно сформованій обліковій політиці [428, С. 79]. Тому, вирішення вищенаведених методологічних проблем сприятиме побудові ефективної облікової політики, яка стане головним системоформуючим елементом процесу інтегрованої звітності.

На думку В. А. Ядова актуальним питанням для методології науки є систематизація основних понять, «інтерпретація понять в певних термінах означає пошук емпіричних ознак, що пояснюють їх значення в деякому істотному для нашого завдання відношенні, а суттєве відношення, в свою чергу, буде визначатися проблемою та предметом дослідження» [510, С. 50]. В сучасних умовах розкриттю змісту поняття «облікова політика» присвячено велику кількість наукових робіт, аналіз яких дозволив виявити неоднорідність трактування цього терміну різними науковцями (додаток Д). Окремі вчені (В. П. Астахов, Ф. Ф. Бутинець, Н. М. Малюга, Н. М. Кондакова С. А. Ніколаєва) трактують її як сукупність способів ведення бухгалтерського обліку. Разом з тим, відповідно до словника української мови спосіб – це певна дія (послідовність дій), прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось [422, С. 578]. Тому трактування досліджуваного феномену лише як сукупності способів ведення обліку не враховує правила та принципи, яких мають дотримуватися при формуванні та реалізації облікової політики і відповідно звужує значення облікової політики в системі бухгалтерського обліку бізнес одиниці.

Т. В. Барановською облікова політика інтерпретується як певний порядок дій, спрямованих на збір, обробку та надання необхідної інформації відповідним користувачам для реалізації власних інтересів у сфері бухгалтерського обліку [26, С. 18]. При цьому автор не конкретизує для реалізації чийх інтересів формується облікова політика: користувачів облікової інформації чи осіб, які її формують та реалізують її положення? Недосконалим є й підхід до розкриття економічної сутності облікової політики, в якому автори не акцентують увагу на меті її формування, тобто не розкривають її цільової направленості (В. П. Астахов, Н. М. Кондакова, Н. П. Кондраков, С. А. Ніколаєва, О. М. Петрук, В. Г. Швець).

Т. Кучеренко визначає облікову політику як домовленості й практику, що проявляються у сукупності принципів, методів і процедур, які використовує підприємство для складання та подання фінансової звітності з метою її

гармонізації та створення єдиних підходів до визначення, визнання й оцінки окремих її елементів [258]. Досить доречним є введення терміну «домовленості» до визначення облікової політики, оскільки перш ніж оформити її у вигляді розпорядчого документа, доцільно обговорити суттєві умови за яких обробка інформаційних масивів буде здійснюватися без відхилень від прийнятих принципів, методів та процедур між співробітниками, відповідальними за ведення обліку та групування показників для інтегрованої звітності.

І. О. Дземішкевич методику формування інтегрованої звітності у обліковій політиці підприємства пропонує реалізувати за допомогою додаткового наказу про методику формування інтегрованої звітності на підприємстві, який пропонує розробляти та затверджувати разом з наказом про облікову політику, або ж у момент коли підприємство вирішило складати інтегровану звітність [116, С. 37]. На нашу думку, такий підхід буде переобтяжувати роботу бухгалтерської служби та суперечить загальноприйнятим обліковим правилам, оскільки інтегрована звітність не є відокремленим процесом, а є кінцевим продуктом облікового процесу, і основним завданням для підприємницьких структур, які формують чи планують формувати інтегровану звітність є навпаки імплементація її вимог у вже налагоджену систему бухгалтерського обліку завдяки обліковій політиці. На цьому наголошують і П. Й. Атамас та О. П. Атамас, які зазначають, що питання методики складання та подання інтегрованої звітності повинні стати складовою частиною облікової політики підприємства, обов'язковою для виконання всіма посадовими особами [20, С. 81].

Інші науковці пов'язують визначення облікової політики з нормативним регулюванням системи бухгалтерського обліку, і зазначають, що лише в правових межах можна обрати принципи, методи і процедури обліку та звітності після погодження з Міністерством фінансів [273]. Для формування інтегрованої звітності такий підхід є досить складним. Застосування облікової політики визначається принаймні двома моментами, коли законодавством

передбачено декілька альтернативних варіантів та у випадку, коли законодавча регламентація не розроблена і підприємство самостійно розробляє способи ведення обліку. Специфічні складові інтегрованого звіту не мають затверджених процедур бухгалтерського обліку, тому необхідно самостійно їх розробляти на підприємстві та розкривати інформацію про особливості облікової обробки даних в обліковій політиці. Більш пристосоване до вимог інтегрованої звітності визначення облікової політики надає Т. Попітіч, яка трактує її як закріплені у нормативних актах допустимі та дозволені законодавством організаційні, методологічні підходи, правила, методики, присвячені організації та функціонуванню інформаційного простору суб'єктів господарювання [371]. Іншими словами, облікова політика – це збір правил організації і ведення бухгалтерського обліку та формування фінансової звітності підприємства, закріплений в його внутрішньому регламенті. Таким чином, якщо певні правила та процедури не суперечать законодавству, але нормативно не закріплені, проте необхідні для формування інтегрованої звітності, вони мають наводитися в обліковій політиці. За таких умов укладач облікової політики повинен спиратися на професійне судження бухгалтерів, що передбачено Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку, а саме МСБО 8 п.10, в якому зазначено, що у випадку відсутності стандарту або тлумачення, які конкретно застосовуються до операції, іншої події або умови, управлінський персонал має застосовувати судження під час розробки та застосування облікової політики, що приводить до інформації, яка є доречною для потреб користувачів з прийняття економічних рішень та достовірною [297].

Згідно МСБО 8 п.12 також потрібно враховувати: «професійну літературу з обліку та прийняті галузеві практики, тою мірою, якою вони не суперечать стандартам та тлумаченням» [297]. З цього приводу Л. М. Васільєва доречно зазначає, що облікова політика підприємства має бути спрямована на розкриття творчих здібностей підприємців у підвищенні ефективності господарювання, впровадженні нових технологій для задоволення власних потреб і виконання зобов'язань перед державою [60, С. 323].

І. В. Колос трактує облікову політику як зведення нормативно встановлених принципів, правил, методів та процедур ведення обліку з метою формування інтегрованої звітності суб'єкта господарювання для задоволення інформаційних потреб різних груп користувачів [199]. Визначення автора спрямоване на формування інтегрованої звітності, проте не враховує того, що нормативне регулювання не визначає притаманних інтегрованій звітності специфічних методів обробки облікової інформації в частині оцінки природного та соціально-репутаційного капіталів, формування прогнозних показників, розкриття інформації про стратегічні аспекти діяльності та існуючі ризики, наведення яких в інтегрованій звітності є результатом застосування професійного судження. Разом з тим спеціалісти облікових служб можуть не мати достатніх компетенцій та вихідних даних для оцінки вищенаведених елементів інтегрованого звіту. За таких умов обґрунтованим є твердження Б. Гейтса, що на обліково-звітну систему має працювати весь колектив організації [75]. Необхідним чинником формування інтегрованої звітності є спільна праця кількох людей або організацій, що мають спільні інтереси і працюють для досягнення єдиної мети, що вимагає введення колаборації до суттєвих характеристик інтегрованої облікової політики. Термін «колаборація» (від фр. *collaboration* – «співробітництво») означає спільну діяльність кількох суб'єктів у будь-якій сфері. При колаборації між спеціалістами різних галузей знання відбувається обмін професійними знаннями, навчання і досягнення згоди.

Враховуючи викладене, запропоновано авторське визначення інтегрованої облікової політики як сукупності всіх пов'язаних облікових принципів, правил, методів, процедур та процесів формування інтегрованої звітності, які колаборативно ініціюються та виконуються шляхом винесення професійного судження з метою підвищення соціально-економічної безпеки та рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, активізації просторово-екологічної свідомості бізнесу, підвищення рівня життя населення та забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів.

Обов'язковою умовою ефективного формування інтегрованої облікової політики є мета, задля реалізації якої вона буде здійснюватися. В науковій спільноті метою облікової політики вважають врегулювання правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності [488]; забезпечення одержання достовірної інформації про майновий і фінансовий стан підприємства результати його діяльності, що є необхідним для всіх користувачів фінансової звітності з метою прийняття відповідних рішень [374]; вдосконалення якості фінансової звітності через підвищення доречності, надійності та порівнянності фінансової звітності у часі та з фінансовою звітністю інших підприємств [472]; вибір найкращих методів і процедур ведення бухгалтерського обліку, що сприятимуть достовірному відображенню фінансового стану і результатів діяльності підприємства та підвищенню якості обліково-аналітичного інформаційного забезпечення [277]. Тобто мету облікової політики, по-перше, пов'язують з розкриттям адекватної інформації в фінансовій звітності, по-друге, з задоволенням інформаційних потреб зацікавлених користувачів. Вважаємо, що метою інтегрованої облікової політики є забезпечення розкриття максимально обґрунтованої й достовірної фінансової та нефінансової інформації про поточну та стратегічну діяльність суб'єкта господарювання в інтегрованій звітності, шляхом вибору загальноприйнятих, чи розробки відповідних обліково-аналітичних методів і процедур, для ефективного регулювання цієї діяльності в інтересах бізнесу і зацікавлених осіб, що досягається шляхом постановки та вирішення певних завдань, які наведені на рис. 2.1.

Для забезпечення єдності методології обліку та налагодження процесу збору звітної інформації потребують обґрунтування рівні реалізації інтегрованої облікової політики й визначення суб'єктів її формування, від яких залежать зміст окремих елементів та методи, що використовуються під час формування інтегрованої звітності. Разом з тим, серед науковців не має єдності у визначенні цих питань. Так Г.М. Давидов пропонує виокремлювати три рівні реалізації облікової політики: державний, проміжний (галузевий, відомчий) та

локальний (підприємства) [344]. Такий підхід не враховує потреб інтегрованої звітності, оскільки основні нормативні документи, яких необхідно дотримуватися при її складанні є міжнародними і саме ними керуються суб'єкти господарювання при формуванні показників інтегрованого звіту та мають враховувати при реалізації облікової політики.

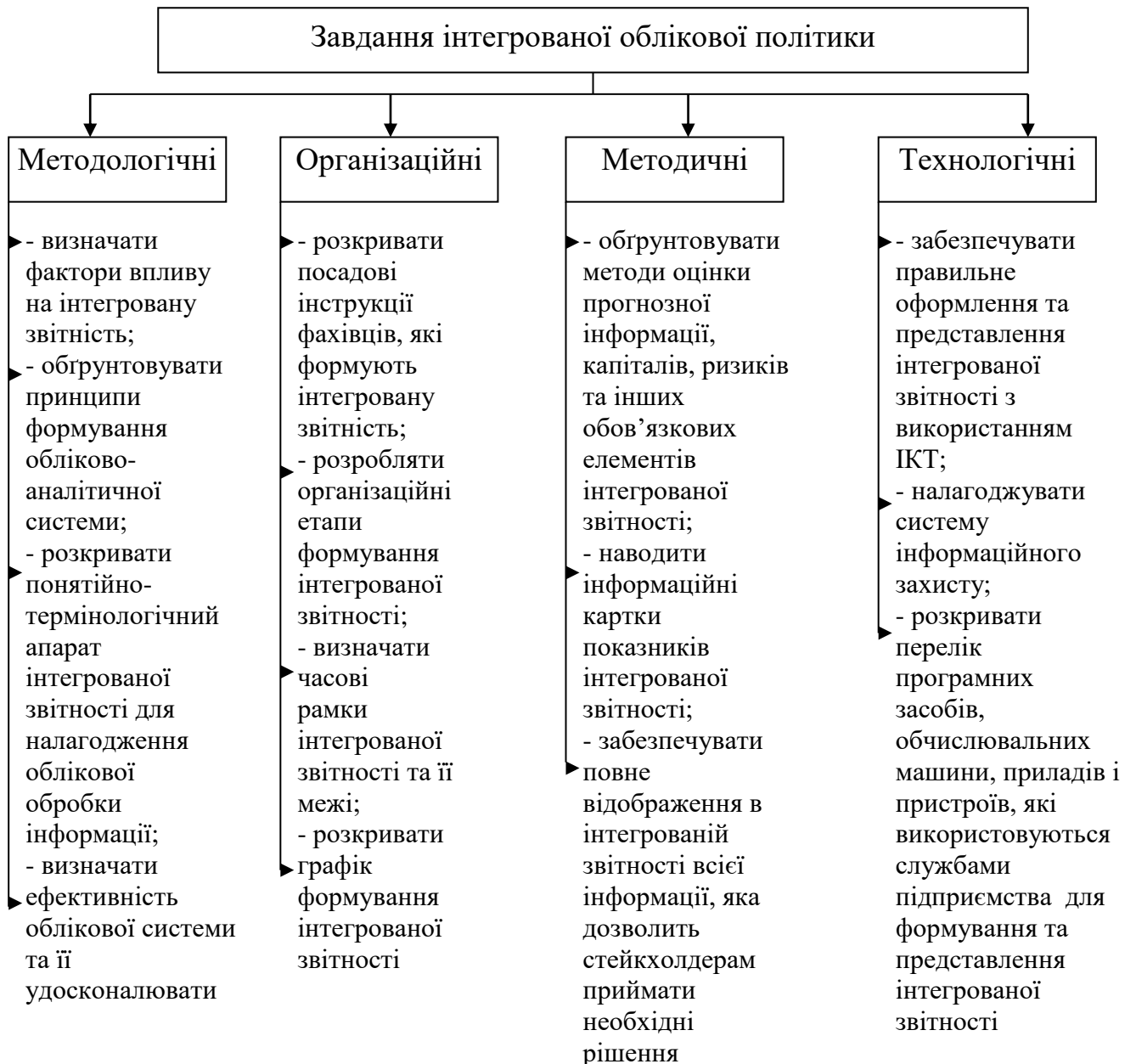

Рис. 2.1. Завдання інтегрованої облікової політики

Більш змістовно до цього питання підходить В. А. Кулик, яка пропонує п'ять рівнів застосування облікової політики, а саме: міжнародний, міждержавний, державний, галузевий та підприємства, які більш змістовно розкривають методологічне забезпечення впровадження сучасної технології збору, обробки обліково-економічної інформації для вимог інтегрованої звітності. Відносно інтегрованої звітності, на нашу думку, недоречним є виділення галузевого рівня реалізації облікової політики, оскільки немає жодного нормативно-правового акту, який би визначав особливості формування облікової політики в різних галузях. І, як сам автор трактує: «галузева облікова політика – це розробка на основі загальноприйнятих принципів та правил функціонування фінансового обліку в межах країни методичних рекомендацій (вказівок, інструкцій) щодо формування облікової політики підприємств конкретної галузі» [253, С. 14]. Є окремі накази різних міністерств та відомств, які регламентують правила погодження наказу про облікову політику (наприклад, промислових та аграрних), але вони базуються на загальноприйнятих на державному рівні правилах формування облікової політики, які визначені законами, положеннями, методичними рекомендаціями з обліку основних засобів, нематеріальних активів, виробничих запасів та інших об'єктів, та методичними рекомендаціями щодо облікової політики, які затверджуються Міністерством фінансів України та відносяться до державного рівня реалізації облікової політики.

Крім того, дослідження звітності сталого розвитку вітчизняних підприємств показало, що цей новий інструмент звітування в практичну діяльність впроваджують, зазвичай не окремі відособлені організації, а групи та об'єднання підприємств різних галузей, створення яких є об'єктивною практикою сучасної глобалізованої та трансформаційної економіки. Як приклад можна навести інтегрований звіт групи «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ), яка веде свою діяльність у 7 країнах (Україні, Великобританії, Італії, Болгарії, США, Росії та Швейцарії). СКМ – найбільша в Україні багатогалузева група, що об'єднує 14 напрямів бізнесу: телекомунікаційний, енергетичний,

фінансовий, машинобудування, автозаправки, транспортний, сільське господарство, гірничо-металургійний, медіа, нерухомість, роздрібну торгівлю, виробництво глини, футбол, фармацевтичний. До підприємств об'єднаного бізнесу на вітчизняному ринку також відносяться корпорація «Оболонь», Група компаній «Фокстрот», група «Метінвест», ДТЕК, Віді Груп та інші, на зарубіжному – група компаній ASE, компанія Coca-cola, AT & T, які теж мають практичний досвід складання звітності сталого розвитку.

Серед основних організаційно-правових форм об'єднаного бізнесу, що утворені як господарські об'єднання є асоціації, корпорації, консорціуми, концерни (стаття 120 Господарського кодексу України) та холдинги (стаття 126 Господарського кодексу України), а також групи асоційованих підприємств (стаття 126 Господарського кодексу України), що не створюють спільну юридичну особу, а пов'язані між собою відносинами економічної та/або організаційної залежності у формі участі в статутному капіталі та/або управлінні [222, С. 53]. Для таких сучасних підприємницьких утворень при формуванні інтегрованої звітності пропонуємо виділяти такий рівень реалізації інтегрованої облікової політики як рівень об'єднаного бізнесу (рис. 2.2).

На рівні об'єднаного бізнесу учасники бізнес-утворення та відповідальні особи за збір та обробку інформації для інтегрованої звітності повинні погодити розрізи соціо-еколого-економічних показників, методику збору інформації, розрахунку основних показників, відповідність стандартам сталого розвитку, методи оцінювання капіталів, тобто ті елементи облікової політики, які необхідні для формування статей інтегрованого звіту групи підприємств. На цьому рівні необхідно також визначити відповідальних виконавців за збір інформації від кожного учасника об'єднаного бізнесу, зведення її в одну базу даних, формування, верифікацію та оприлюднення інтегрованої звітності.

Якщо компанія входить до складу об'єднаного бізнесу, то процес інтегрованої звітності слід розпочинати відповідно до індикаторів, за якими звітує головна компанія, і які повинні затверджуватися в обліковій політиці. У випадку, коли новостворене підприємство стає учасником об'єднання, яке

давно вже формує інтегровану звітність, то доцільно при налагодженні облікового процесу, перш за все, взяти за основу інтегровану облікову політику, яка реалізується на рівні об'єднаного (консолідованого) бізнесу.

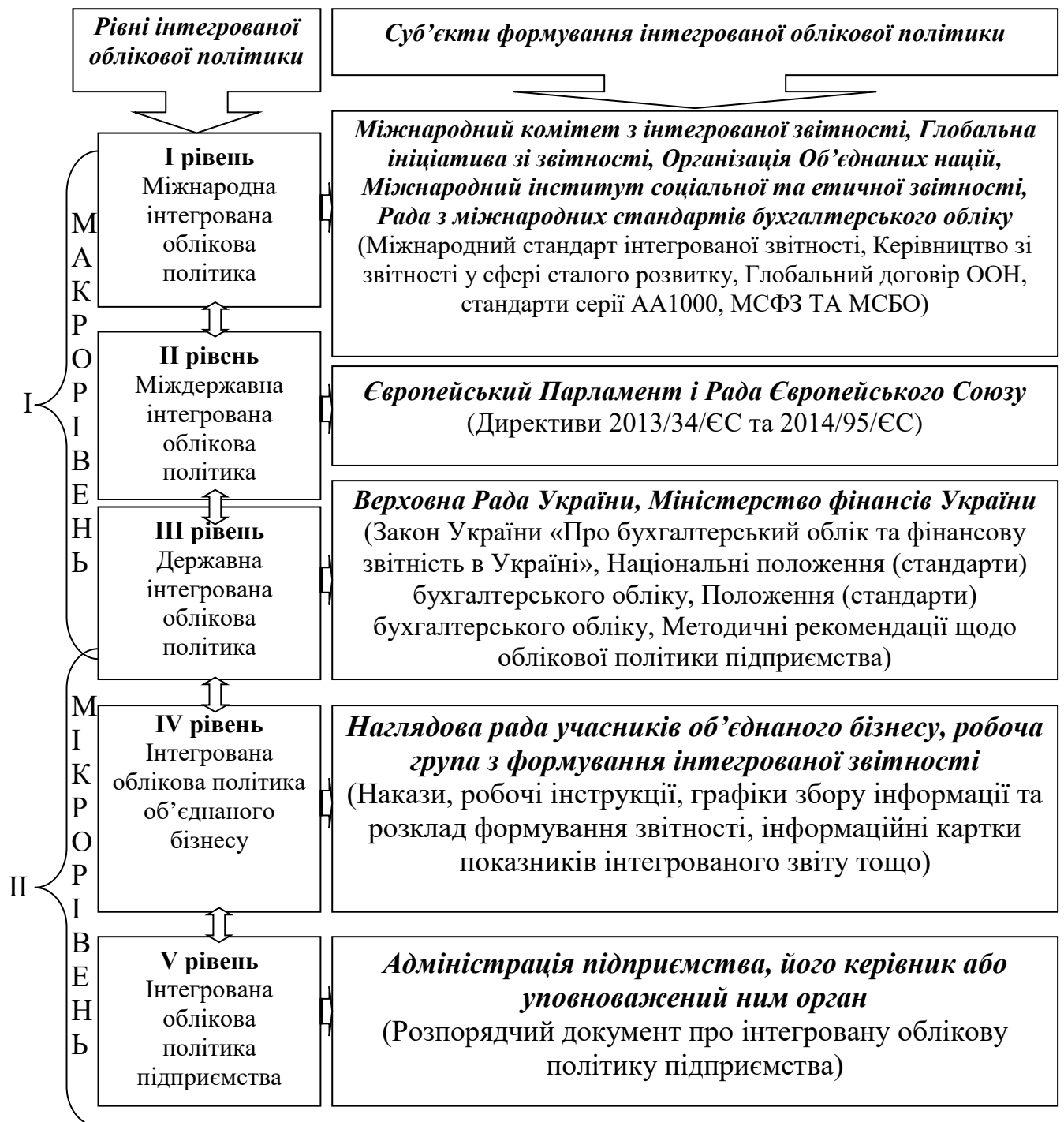

Рис. 2.2. Рівні реалізації та суб'єкти формування інтегрованої облікової політики

Процес вибору показників для розкриття в інтегрованому звіті, роз'яснення співробітникам, навчання та збору даних може зайняти близько 2-х років [246]. Тому доцільним є застосування бенчмаркінгу, який припускає використання методів формування обліково-інформаційного забезпечення управління, які у результаті порівняння зі звітними практиками, що застосовуються іншими сферами підприємницької діяльності або в діяльності конкурентів, дозволять виявити слабкі сторони звітного процесу в своїй організації. Стосовно впровадження інтегрованого звітування бенчмаркінг – це процес визначення, розуміння і адаптації наявних прикладів ефективного функціонування компанії з метою поліпшення власної роботи, який в рівній мірі включає в себе два субпроцеси: оцінювання і зіставлення. Засоби бенчмаркінгу, крім того, забезпечать порівняльний аналіз на основі еталонних показників учасників об'єднаного бізнесу та дозволять взяти на озброєння передовий досвід підприємств-членів групи.

Погодження елементів інтегрованої облікової політики на рівні об'єднаного (консолідованого) бізнесу сприятиме інтенсифікації обміну інформацією, дозволить реалізувати у повному обсязі мультиспрямованість облікових процедур неоднорідних елементів групи в рамках координації та інтеграції спільних дій, максимально використовувати можливості внутрішньої стандартизації облікових процедур і механізмів для розкриття в інтегрованому звіті цілісної, стратегічної, суттєвої, адаптивної і актуальної до різних часових вимірів обліково-звітної інформації.

При формуванні інтегрованої облікової політики важливим завданням є визначення та зосередження уваги на чинниках, які суттєво впливають на функціонування суб'єкта господарювання та показники його інтегрованої звітності та згрупувати їх за відповідними ознаками. Найдоцільніше для цього застосовувати системний підхід, який дозволить класифікувати їх за певними групами, щоб мати змогу аналізувати вплив чинників та обирати оптимальний варіант інтегрованої облікової політики для зниження бухгалтерських ризиків суб'єкта господарювання. Вивчення літературних джерел дозволило

класифікувати їх за відношенням до підприємства (зовнішні та внутрішні); за часом дії (постійні, тимчасові, минулі, поточні та майбутні); за змістом (економічні, соціальні та екологічні) (рис. 2.3).

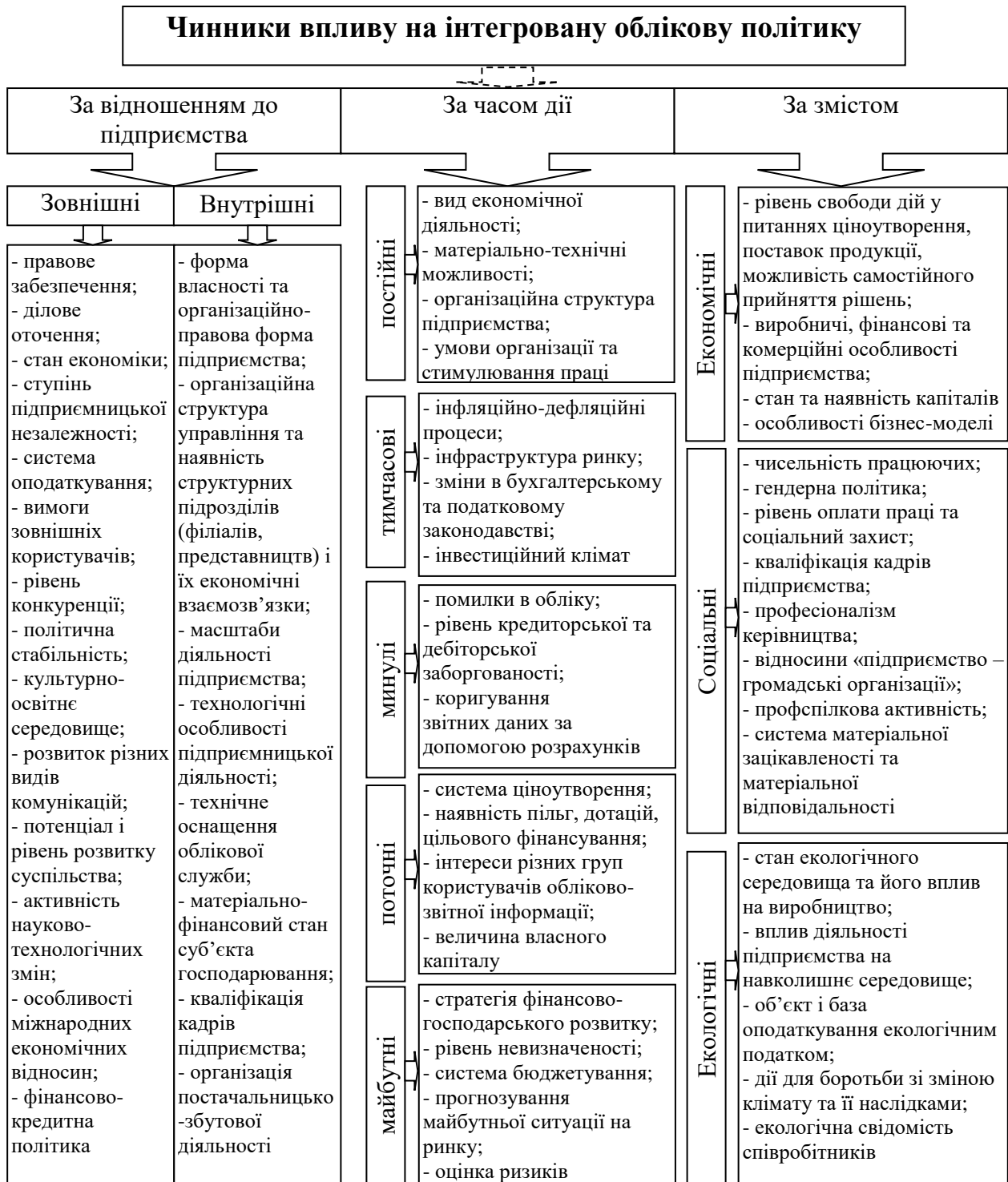

Рис. 2.3. Чинники впливу на інтегровану облікову політику

З огляду на важливість залежності підприємства від зовнішнього середовища американський економіст І. Ансофф зазначає, що проблеми, які ставить перед компанією зовнішнє середовище, визначають оптимальну модель поведінки фірми [12]. Врахування зовнішніх чинників на стадії формування інтегрованої облікової політики надає змогу своєчасно зосередити увагу управлінського персоналу та робочої групи з формування інтегрованої звітності на напрямках господарської діяльності, які суттєво залежать від впливу зовнішнього середовища, та обрати адекватні облікові методи та процедури, що дозволять нівелювати ступінь негативного впливу шляхом прийняття ефективних управлінських рішень, уникнути кризових ситуацій, зробити підприємство менш уразливим у конкурентному середовищі, знизити податковий ризик. Врахування зовнішніх чинників при формуванні облікової політики дозволить надати в інтегрованому звіті чітке і ясне уявлення всіх суттєвих взаємозв'язків між впливом чинників зовнішнього середовища і стратегією підприємства. Крім того, опис зовнішнього оточення організації є обов'язковим елементом інтегрованої звітності та потребує відповідного обліково-аналітичного забезпечення, яке дозволить зменшити загальну невизначеність, притаманну господарській діяльності, структурувати технічні та інституційні межі облікового процесу, визначити ступінь їх легітимності і визнання у діловому співтоваристві засобами облікової політики. Чинники зовнішнього середовища допомагають встановити єдиний формат, порядок, а також межі достовірності і точності інформації для зовнішніх користувачів інтегрованої звітності.

Підгрупа внутрішніх чинників визначає безпосередньо умови формування інтегрованої облікової політики конкретного підприємства, оскільки вони враховують багатогранність і складність внутрішньої структури діяльності. Механізми впливу внутрішнього середовища на інтегровану облікову політику піддаються меншій формалізації порівняно із зовнішніми, і, як правило, чітко визначені і структуровані юридично, організаційно і економічно, оскільки напряду залежать від особливостей діяльності

підприємства, яке формує інтегровану звітність. При врахуванні внутрішніх чинників в інтегрованій обліковій політиці необхідно конкретизувати методи бухгалтерського обліку, чітко описати вплив обраних методів на кількісні показники діяльності підприємства, встановити критерії ефективності та визначити результативність альтернативних варіантів господарської діяльності, які залежать від методів обліку. Формування інтегрованої облікової політики з врахуванням внутрішніх чинників орієнтовано на прийняття управлінських рішень щодо ефективності обраних бізнес-моделей.

Чинники впливу на інтегровану облікову політику класифіковані за ознакою «час дії» позначаються вже безпосередньо на затвердженій обліковій політиці, виникнення деяких з перелічених видів чинників вимагатиме внесення змін чи доповнень до Розпорядчого документа про інтегровану облікову політику підприємства. При внесенні доповнень чи змін до інтегрованої облікової політики під впливом постійних, тимчасових, минулих, поточних чи майбутніх чинників, необхідно дотримуватися принципів зв'язаності та порівняльності інтегрованої звітності, згідно яких інформація в інтегрованому звіті має подаватись пов'язано, щоб можна було її порівняти впродовж певного часу (кількох звітів) та прослідкувати еволюцію моделі продукування доданої вартості суб'єкта господарювання. Саме тому, в інтегрованих звітах, компанія обов'язково повинна розкривати зміни чи доповнення до облікової політики та наводити чинники, які призвели до цих змін. Це дозволить збільшити довіру та впевненість зацікавлених стейкхолдерів до показників інтегрованої звітності, а також доводити законність облікових операцій та порівнювати інтегровану звітність підприємства як за різні звітні періоди так і надавати можливість користувачам звіту порівнювати інтегровану звітність різних підприємств.

Для досягнення паритету соціально-економічних та екологічних цінностей суспільства, який є основою сталого розвитку, при формуванні інтегрованої облікової політики необхідно враховувати економічні, соціальні та екологічні чинники. Як зазначив німецький вчений Фредерік Вестер:

«...людина у своїй поведінці повинна керуватися принципами природної рівноваги з урахуванням взаємодій економічних, соціальних, екологічних і тому подібних факторів з використанням основних принципів біокібернетичної саморегуляції...» [604].

В сучасних економічних дослідженнях використовується широковідома аббревіатура «ESG» (environmental, social, and corporate governance). Тобто інформація про екологічний та соціальний вплив, а також корпоративне управління має розкриватися в інтегрованій звітності, що потребує розробки відповідного обліково-аналітичного забезпечення та адекватних методів й процедур її розкриття.

Глобальна асоціація фахівців з інвестицій CFA Institute в результаті онлайн-опитування щодо ставлення інвесторів до врахування у своїй діяльності ESG-факторів, в якому взяли участь близько 1325 членів асоціації (портфельні інвестори та професійні аналітики), виявила, що 73% опитаних респондентів беруть до уваги ESG-фактори в процесі здійснення інвестиційного аналізу та при прийнятті інвестиційних рішень, зокрема, питання корпоративного управління – 64%, екологічні проблеми – 50% і соціальні питання – 49% [545]. Такі результати актуалізують питання розробки та висвітлення в обліковій політиці організаційних та методичних положень виявлення, вимірювання, реєстрації, нагромадження, узагальнення, зберігання, оброблення та підготовки релевантної інформації про діяльність підприємства в розрізі економічної, соціальної та екологічної складових з метою передачі її внутрішнім і зовнішнім користувачам інтегрованої звітності для прийняття оптимальних рішень.

Таким чином, в процесі формування, доповнення чи зміни інтегрованої облікової політики потрібно відслідковувати усі чинники, які так чи інакше мають вплив на рівень її ефективності, який залежить від прийнятих методів та процедур, що мають бути систематизовані в розрізі розділів інтегрованої облікової політики, та забезпечать уніфікацію правил формування інтегрованих звітів, що буде розглянуто далі.

2.2. Проектування інтегрованої облікової політики для формування показників інтегрованої звітності

У главі 13 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і його державами-членами визнано важливість комплексного застосування ефективних правил і методик у сферах законодавства щодо заснування і діяльності компаній, корпоративного управління, а також щодо бухгалтерського обліку та аудиту з метою створення повноцінно функціонуючої ринкової економіки. Угода передбачає впровадження на національному рівні відповідних міжнародних стандартів і поступового наближення до права ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту згідно з Додатками XXXIV-XXXVI до Угоди [527]. Реалізація євроінтеграційної стратегії вимагає від вітчизняних суб'єктів господарювання дотримання положень директиви Європейської Комісії 2014/95/ЄС від 22 жовтня 2014 р. щодо розкриття нефінансової інформації, яка спрямована на зміни законодавства ЄС по звітності та схвалена Європейським парламентом, та запровадження звітування за передбаченими директивою вимогами протягом фінансового року, що розпочався з 1 січня 2017 року. Ключовим постулатом Директиви є теза про те, що прозорість веде до кращих результатів [540].

Загалом, появі Директиви сприяли такі передумови:

- лише 10% європейських компаній з 42 тисяч звітують за нефінансовими показниками;
- спостерігаються недоліки в звітах: неадекватність наданої нефінансової інформації, відсутність даних за різноманітністю (гендерна рівність, екологічні та соціальні наслідки діяльності, опис бізнес-моделі, питання хабарництва та боротьби з корупцією тощо);
- деякі країни ЄС самостійно посилювали законодавчі вимоги до нефінансової звітності, зокрема, країни-лідери: Великобританія, Швеція, Іспанія, Данія і Франція [246].

Не зважаючи на те, що обліково-фінансові фахівці ЄС і підраховали, що підготувати інтегрований звіт компанії коштуватиме приблизно 5 000 євро на рік (в масштабах ЄС – це 30 мільйонів євро), експерти досить скептично ставляться до цієї цифри та вважають, що витрати можуть бути значно більшими, особливо для компаній, які проводять незалежний аудит звіту. Можливо, саме висока вартість і є причиною того, що переважна більшість компаній не розкриває інформацію про бюджет підготовки звіту і, загалом, зазначає, що для них це інвестування коштів в інноваційний проект, оскільки підготовка інтегрованої звітності дозволить конкурувати у боротьбі за іноземні інвестиції (зовнішні фактори), підвищити прозорість і порівнянність звітності, і, як наслідок, її якість для зацікавлених користувачів (внутрішні фактори).

Будь-яка інвестиційна тактика підприємства покликана безпосередньо спрямовувати інноваційну діяльність у ту цільову сферу його життєдіяльності, яка буде приносити інвестиції, тому інвестиції та інновації є нерозривно пов'язаними сферами господарської діяльності. Дослідження існуючих підходів до визначення сутності поняття «інновація» показало, що всі вони мають одну загальну рису, а саме – інновації завжди спрямовані на створення нового чи значне удосконалення існуючого (чи то товару, чи то продукту, чи то технології, чи то процесу) (додаток Е). Таким чином, інновації завжди супроводжуються якісними нововведеннями чи змінами, але вони стають інноваціями лише тоді, коли вони можуть бути застосовані на практиці та надати підприємству певний ефект, тобто принести інвестиції. Беручи до уваги вищенаведене, вважаємо, що для суб'єкта господарювання формування та оприлюднення інтегрованої звітності є інновацією, а сама процедура збору, обробки та групування інформації в інтегрованому звіті є інноваційним проектом, який потребує внутрішніх інвестицій для його реалізації та приверне зовнішні інвестиції після його реалізації. Компліментарний простір взаємодії інвестицій та інновацій, пов'язаних з формуванням інтегрованої звітності наведено на рисунку (рис. 2.4). Під інвестиційно-інноваційним процесом формування інтегрованої звітності необхідно розуміти еклектичне поєднання

інвестиційної та інноваційної діяльності, в результаті якої створюється інтегрований звіт, оприлюднення якого дозволить отримати суб'єкту господарювання синергетичний соціо-еколого-економічний ефект.

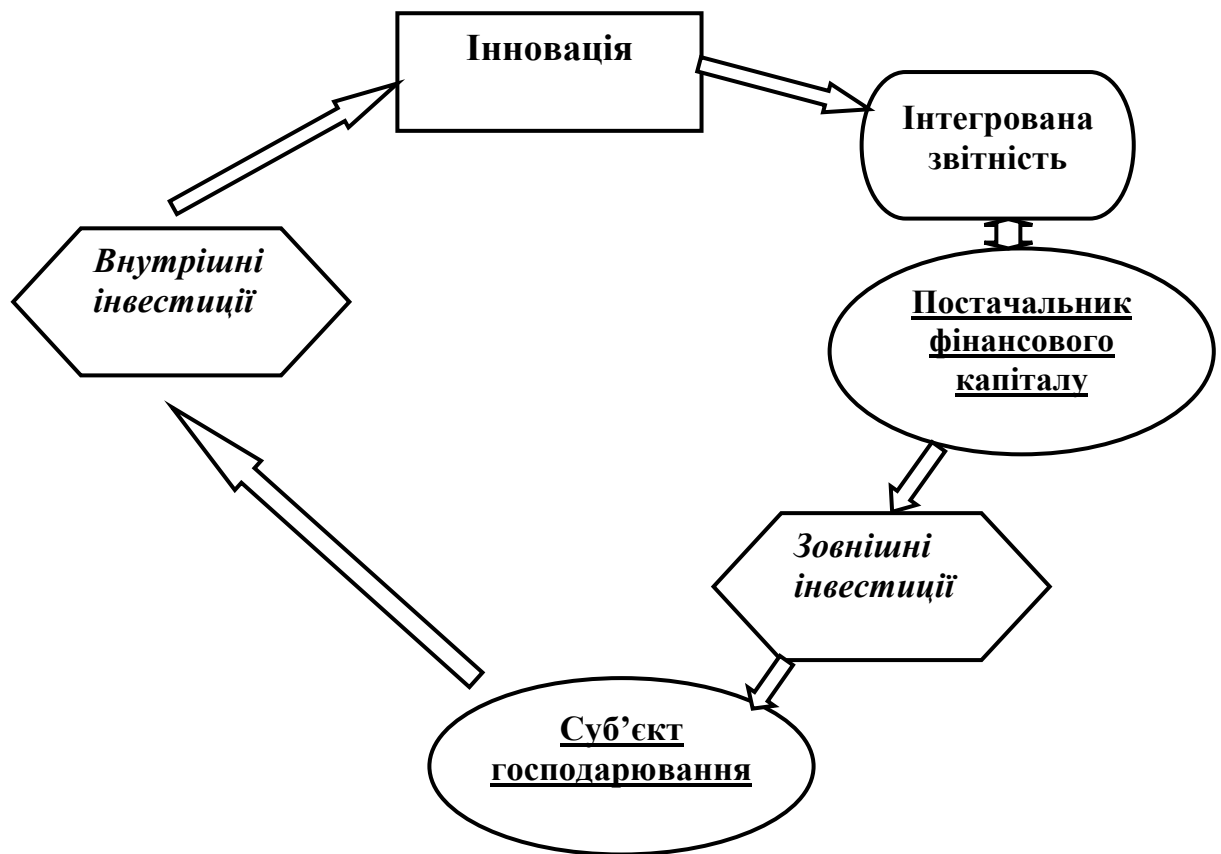

Рис. 2.4. Інвестиційно-інноваційний процес суб'єкта господарювання при формуванні інтегрованої звітності

Згідно з Законом України «Про інноваційну діяльність» інноваційний проект – комплект документів, що визначає процедуру і комплекс усіх необхідних заходів (у тому числі інвестиційних) щодо створення і реалізації інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції. Інноваційним визнається проект, яким передбачаються розробка, виробництво і реалізація інноваційного продукту і (або) інноваційної продукції [378]. Основним документом для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності є інтегрована облікова політика, якісно спроектована концепція якої допоможе структурувати й упорядкувати роботу зі створення

багатофункціональної інформаційної системи для визначення показників інтегрованого звіту з урахуванням вимог законодавства, практики діяльності суб'єкта господарювання та потреб зацікавлених користувачів, які при задоволенні їх інформаційних запитів можуть стати постачальниками фінансового капіталу.

Будь-який інноваційний проект потребує підвищеної уваги до ходу його реалізації («акцент на процес»), саме тому при виконанні інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності потребують визначення його етапи, які мають бути детально сплановані, а процедури та методи їх реалізації мають розкриватися в інтегрованій обліковій політиці, оскільки «хвилина, витрачена на планування, економить десять при виконанні» [186]. Тому планування, делегування, моніторинг та контроль всіх аспектів реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності і постійна мотивація тих, хто залучений до досягнення його цілей, з урахуванням очікуваних параметрів виконання за часом, витратами, змістовним наповненням, якістю, концентрацію його показників та ризиками мають здійснюватися з використанням сучасних методів управління проектами.

Управління проектами – це процес управління командою, ресурсами проекту за допомогою спеціальних методів та прийомів з метою успішного досягнення поставленої мети [301]. Для вибору найбільш обґрунтованого методу управління інноваційним проектом з формування інтегрованої звітності на основі аналізу літературних джерел, присвячених проектному управлінню, надано характеристику найбільш популярним методам управління проектами й визначено можливість їх застосування при реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності (табл. 2.1).

Найбільш пристосованим до потреб інтегрованої звітності є метод PRINCE2 («**PR**ojects **IN** Controlled Environments version 2»), який був розроблений в 1989 році Central Computer and Telecommunications Agency (ССТА) у Великобританії як стандарт для керівництва проектами в сфері інформаційних технологій [584]. Використання методу PRINCE2 при реалізації

проекту з формування інтегрованої звітності дозволяє: визначити мету проекту й провести його обґрунтування; виявити структуру проекту (підділі, основні етапи роботи); визначити необхідні обсяги й джерела фінансування; підібрати виконавців (зокрема сформуванню робочу групу, яка буде займатися обробкою та представленням інформації в інтегрованому звіті); визначити строки виконання проекту, скласти графік його реалізації, розрахувати необхідні ресурси, кошторис і бюджет проекту, спланувати й урахувати ризики; забезпечити контроль за ходом виконання проекту від передпроектної стадії до стадії верифікації та оприлюднення інтегрованого звіту (рис. 2.5).

На передпроектній стадії інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності домінуюче значення має розробка проекту інтегрованої облікової політики, оскільки саме в цьому документі мають розкриватися всі методи та процедури формування інтегрованої звітності, а сам наказ про інтегровану облікову політику є своєрідною покроковою інструкцією реалізації інноваційного проекту, яка враховує всю багатовекторність його цілеспрямування.

Після прийняття суб'єктом господарювання рішення про реалізацію інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності мають бути проведені збори колективу підприємства чи групи підприємств для визначення питань, які мають розкриватися в інтегрованому звіті, оцінки внутрішніх трудових, технічних і матеріальних ресурсів компанії, збору ідей колективу щодо показників звітування та визначення учасників кроссекторальної робочої групи, які будуть відповідальними за збір та обробку інформації для наповнення розділів інтегрованого звіту. На початку проведення наради доцільно обліковому чи управлінському персоналу підприємства ознайомити колектив з передовими практиками звітування, донести переваги інтегрованої звітності та складнощі, які можуть виникнути при її формуванні.

Таблиця 2.1

Характеристика сучасних методів управління проектами та їх застосування при формуванні інтегрованої звітності

№ з/п	Назва методу	Опис	Етапи реалізації	Переваги	Недоліки	Можливість застосування при реалізації проекту ІЗ
1	2	3	4	5	6	7
1	Класичний проектний менеджмент	Передбачає розбивку процесу управління проектом на конкретні етапи лінійної структури, завдання проекту реалізуються за фіксованими ітераціями, час виконання яких заздалегідь визначено на етапі планування	Ініціація-планування-розробка-реалізація і тестування-моніторинг і завершення	Дозволяє уникнути непередбачених ситуацій через наявність запасного часу на кожному етапі, закладеному на випадок будь-яких ускладнень; керівник проекту завжди знає, якими ресурсами він володіє	Обмеження в послідовності виконання завдань, не можна перейти на наступний етап не завершивши попередній; виключає внесення змін на будь-якому етапі проекту	Не доцільно, оскільки показники за різними розділами інтегрованого звіту можуть групуватися в різних підрозділах і досить складно дотримуватися чіткого виконання етапів без змін
2	Agile	Гнучкий ітеративно-інкрементальний метод при якому проект розбивається не на послідовні фази, а на маленькі підпроекти, які потім «збираються» в готовий продукт	Ініціація і планування проводяться для всього проекту, а наступні етапи: розробка, тестування та інші проводяться для кожного міні-проекту окремо	Гнучкість і адаптивність, підлаштування під практично будь-які умови і процеси організації	Відсутність чіткого процесу і процедур, розбиття проекту на підпроекти і часті зміни, при відсутності чіткого напрямку з боку керівництва може привести до втрати орієнтирів і розуміння того, що важливо, а що вторинне	Може застосовуватися, але потребує постійного контролю показників інтегрованого звіту, з метою запобігання розкриттю інформації, яка має другорядне значення для стейкхолдерів

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7
3	Scrum	Проект розбивається на частини – заділи продуктів (product backlog), які відразу можуть бути використані для отримання цінності. Проект ділиться на спринти – ітерації в Scrum, що тривають від 2 до 4 тижнів	Упорядкування заділів, планування спринту, наради з планування спринту, підведення підсумків спринту і його ретроспективи	Пристосованість до змін, постійні комунікації між членами командами, можливість швидкого запуску проекту з найбільш пріоритетними функціями і мінімально можливим бюджетом	Відсутність фіксованого бюджету і технічного завдання; значна кількість винятків; вузька спеціалізація методів	Може застосовуватися невеликими суб'єктами господарювання, де є можливість проведення щоденних засідань; не доцільно застосовувати в об'єднаному бізнесі
4	Lean	Виконання проекту розбивається на невеликі пакети поставки, які реалізуються окремо і незалежно, але для розробки кожного пакета поставки існує потік операцій (workflow) з етапами	Планування, розробка, виробництво, тестування і поставка	Гнучкість і структурованість; дозволяє паралельно виконувати декілька завдань на різних етапах	Не пропонує чіткого робочого процесу для реалізації структурних елементів проекту, що сприяє розтягуванню його термінів	Не доцільно, оскільки етапи проекту реалізуються окремо і незалежно, а при формуванні показників інтегрованої звітності це неможливо
5	Kanban	Основа підходу – зниження кількості виконуваних в даний момент задач. Етапи проекту зображують у вигляді стовпців на дошці (електронній або реальній). Завдання видаються картками, які переміщуються за етапами. Після проходження кожного з них ми отримуємо готовий до постачання замовнику елемент продукту або цілий продукт	«Зробити» - «робиться» - «зроблено»	Підходить для згуртованих і мотивованих команд, немає фіксованих дедлайнів, ідеальний розрахунок навантаження між фахівцями, чітка розстановка обмежень і акцент на постійне поліпшення, економія трудових ресурсів, максимальна гнучкість	Для максимального ефекту від роботи навички фахівців з команди повинні перетинатися (для спільного вирішення складних завдань), відсутність чітких термінів виконання проекту	Не можливо, оскільки застосовується в основному в проектах з виробництва нової продукції чи товарів, є трудомістким та розтягнутим в часі

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7
6	Six Sigma	Суть концепції зводиться до необхідності поліпшення якості виходів кожного з процесів, мінімізації дефектів і статистичних відхилень в операційній діяльності. Концепція використовує методи управління якістю, в тому числі, статистичні методи, вимагає використання вимірних цілей і результатів, а також передбачає створення спеціальних робочих груп на підприємстві, що здійснюють проекти щодо усунення проблем і вдосконалення процесів	Визначення (Define) – вимірювання (Measure) – дослідження (Explore) – розробка (Develop) – контроль (Control)	Чітка схема для реалізації проектів і постійного поліпшення процесів, підходить для складних проектів, в яких багато нових і складних операцій	Основною декларованою метою є зниження витрат і підвищення ефективності, але задоволення замовника часто виходить на перший план, може демотивувати співробітників	Не можливо, оскільки застосовується в основному в проектах з виробництва нової продукції чи товарів
7	PRINCE2 (« PR ojects IN C ontrolled E nvironmen ts version 2» - «Проекти в контрольованому середовищі версія 2»)	Структурований підхід до управління проектами, який спрямований на управління проектами в рамках чітко визначеної організаційної структури, описує процедури координації людей та завдань в проекті, кожний процес зазначено з ключовими вхідними та вихідними даними, а також з специфічними цілями та завданнями	Початок проекту - керівництво проектом - ініціація проекту - стратегічне управління проектом - управління створенням продукту - управління межами етапів - закриття проекту	Підходить для реалізації крупних проектів, що знаходяться під чітким наглядом керівництва; акцент на комунікації	Можуть виникати затримки з політичних причин і надмірної бюрократизації	Доцільно використовувати, оскільки дозволяє налагодити структурований процес підготовки проектної заявки, управління проекту реалізацією проекту формування інтегрованої звітності і представлення інтегрованого звіту

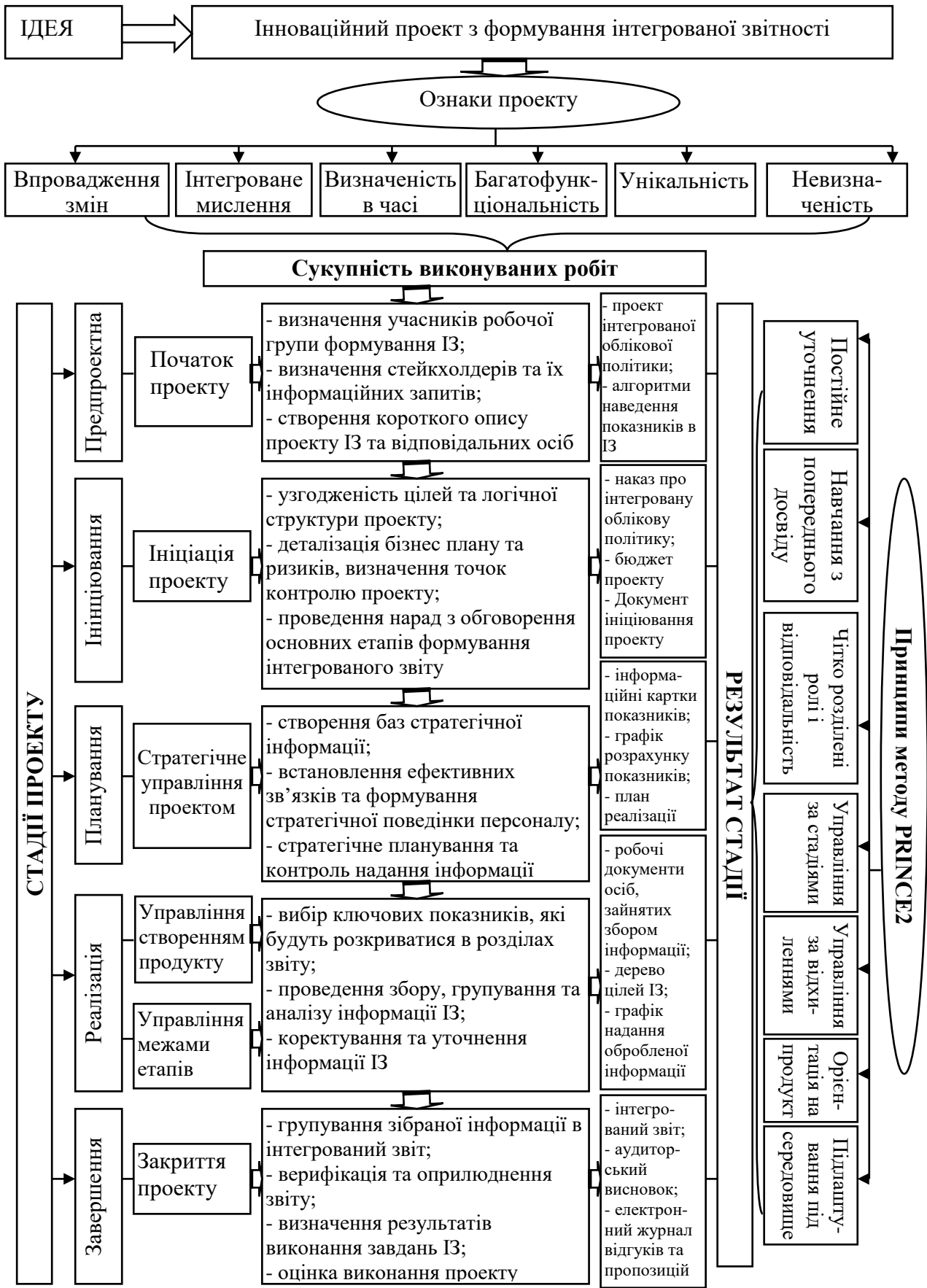

Рис. 2.5. Реалізація інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності з використанням методу PRINCE2

В залежності від розміру суб'єкта господарювання кількість осіб, які будуть входити до складу кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності буде варіювати. Якщо інноваційний проект з формування інтегрованої звітності реалізує велике підприємство (як правило, малі підприємства інтегровану звітність не формують), то є доцільним створення повноцінного відділу, до складу якого входитимуть висококваліфіковані фахівці, які володіють необхідними обліковими та соціо-екологічними компетенціями, мають відповідні знання з питань міжнародного нормативно-правового забезпечення інтегрованої звітності чи можуть їх швидко опанувати та практичний досвід формування фінансової звітності. Відділ відповідальний за інтегровану звітність повинен мати чіткі цілі і завдання, часові рамки, підпорядковуватися керівництву і бути органічно вписаним в структуру компанії, для налагодження чіткого механізму збору та обробки інформації й унеможливлення виникнення конфліктних ситуацій між відділом та іншими структурними підрозділами. В проекті наказу інтегрованої облікової політики необхідно розкрити склад учасників кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності, в вигляді додатків навести посадові інструкції, які розкриватимуть їх права та обов'язки, сферу відповідальності, механізми преміювання тощо. При формуванні інтегрованої звітності невеликими підприємствами, можливе створення тимчасової робочої групи, яка в необхідні терміни буде формувати інтегрований звіт. Як правило, це команда співробітників, яка працює безпосередньо над підготовкою інтегрованої звітності на чолі з керівником і розпускається після реалізації проекту. Такий підхід до формування робочої групи може використовуватися невеликими підприємствами. Функціональні обов'язки між членами кроссекторальної робочої групи можуть бути розподілені за розділами звіту, з чітко визначеним переліком показників, які мають розкриватися кожним учасником та наводитися в інтегрованій обліковій політиці.

Структура корпоративного управління кроссекторальною робочою групою з чіткою ієрархією забезпечує необхідну підтримку з боку вищого

керівництва та відповідальність на рівні виконавців. У деяких компаніях рівень винагороди учасників кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності залежить від показників ефективності в галузі сталого розвитку, що дозволяє підвищити ступінь пріоритетності даного питання в інтегрованому звіті.

Щоб визначити сильні та слабкі сторони діяльності суб'єкта господарювання та перелік питань, які доцільно розкривати в інтегрованому звіті доцільно провести опитування співробітників, які працюють в різних підрозділах, і відповідно є більш компетентними з тих чи інших питань та можуть надати рекомендації управлінському персоналу та членам кроссекторальної робочої групи щодо змістовного наповнення інтегрованого звіту та показників, які можуть зацікавити постачальників фінансового капіталу.

Як зазначають фахівці незалежної української компанії, яка надає послуги в сфері аудиту, бізнес консультивання, незалежної оцінки, бухгалтерського та управлінського обліку «Baker Tilly», шлях створення інтегрованої звітності у кожній компанії свій. Немає чітких критеріїв, що включити, а що виключити зі звітності. Наприклад, в інтегрованому звіті компанії «Sasol» розглянуто питання «Як впливають страйки на бізнес». І хоча даний показник не передбачено ні МСІЗ ні Керівництвом по звітності у сфері сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності (GRI), на практиці виявилось, що ця тема дуже цікава інвесторам [170].

Для ефективної реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності доцільно створити на підприємстві базу даних ідей показників інтегрованого звіту, яка дозволить зафіксувати пропозиції співробітників щодо розкриття інформації, «захистивши» її від забування та отримати додаткову можливість комбінувати ідеї створивши таким чином «конструктор» змістовного наповнення інтегрованого звіту. Опитування співробітників можна провести шляхом анкетування при якому кожен з учасників працює над переліком пропозицій показників чи інформації

інтегрованої звітності самостійно, а потім запропоновані ідеї зводяться в єдиний список, виключаючи дублювання та формують «Корпоративну базу ідей показників інтегрованої звітності». Ідеї можуть групуватися у вигляді електронної таблиці, яка міститиме інформацію про автора ідеї, його посаду, запропонований показник інтегрованого звіту, короткий опис показника, розділ в якому автор пропонує його розкривати, потенційні зацікавлені користувачі в інформації, яка описується за допомогою запропонованого показника (табл. 2.2).

Кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності має провести оцінку ідей, наведених в «Корпоративній базі ідей показників інтегрованої звітності», обрати показники за якими буде звітувати підприємство, згрупувати їх за розділами інтегрованого звіту, визначити інформаційні запити стейкхолдерів та їх відношення до обраних показників інтегрованого звіту для виключення інформаційної асиметрії. О. А. Лаговська пропонує визначати інформаційну асиметрію як недосконалу або неповну інформацію про господарську діяльність суб'єкта господарювання, яка виникає через те, що різні учасники господарських процесів мають різні відомості для управлінських рішень [260]. По відношенню до інтегрованої звітності інформаційна асиметрія може виникати внаслідок неповного розкриття інформації за розділами звіту, відсутністю взаємозв'язку нефінансових показників з фінансовими, неврахуванням інформаційних запитів зацікавлених користувачів.

Надання зацікавленим користувачам ширшого спектра інформації позитивно впливає на ринкову капіталізацію компаній. Згідно з результатами опитування міжнародної організації «Ernst & Young», біржові аналітики при оцінці публічних компаній та присвоєнні їм рейтингу дедалі частіше беруть до уваги показники сталого розвитку (43% респондентів). Ретельно підготовлений інтегрований звіт допомагає сформувати репутацію прозорої компанії і завоювати довіру зацікавлених користувачів. Дослідження, проведене фахівцями Глобальної ініціативи зі звітності (GRI), показує, що 82%

представників американських компаній і 66% європейських вважають прозорість основним аспектом, що впливає на корпоративну репутацію. Ці показники перевищують частку респондентів, які називають головним аспектом довіру, якість продукції/обслуговування, лідерство або навіть фінансові результати [456].

Таблиця 2.2

Корпоративна база ідей показників інтегрованої звітності

№ з/п	Автор ідеї	Посада	Показник інтегрованого звіту	Короткий опис показника	Розділ інтегрованого звіту	Користувачі інформації
1	2	3	4	5	6	7
1	Коненко В.А.	Еколог	Сума екологічного податку за видами, сплаченого суб'єктом господарювання	Характеризує вплив суб'єкта господарювання на навколишнє середовище та покликаний його зменшити, слугуючи економічним стимулом до переобладнання виробництва та використання технологій, які менше забруднюють довкілля	Розкриття інформації про природний капітал	Інвестори, податкові органи тощо
2	Кісь Г.В.	Менеджер персоналу	Чисельність персоналу жіночої та чоловічої статі, середній рівень їх заробітної плати в межах однієї професійної групи, розподіл посад серед управлінського персоналу	Характеризує гендерну рівність на підприємстві, рівень захищеності жіночої праці та кар'єрні перспективи	Розкриття інформації про людський та соціально-репутаційний капітал	Профспілкові організації, інвестори тощо
3	Грищенко О.І.	Зав. виробництвом	Корпоративний індекс щастя	Характеризує задоволеність персоналу роботою, мотиваційні переваги співробітників тощо	Розкриття інформації про людський та соціально-репутаційний капітал	Інвестори

Продовження табл. 2.2

1	2	3	4	5	6	7
4	Дей-нека Н.П.	Бухгалтер	Оцінка непрофільних активів в вартості підприємства	Характеризує вартість активів, які існують на балансі, але не відповідають за реалізацію бізнес-стратегій та не приносять економічних вигід на даному етапі господарської діяльності	Розкриття інформації про бізнес-модель та створення вартості та виробничий капітал	Інвестори
5	Дей-нека Н.П.	Бухгалтер	Прибуток постачальників фінансового капіталу	Характеризує відповідальність суб'єкта господарювання перед постачальниками фінансового капіталу, описує величину вартості, яка створена для інвесторів	Розкриття інформації про результати діяльності	Інвестори
...

Провідні зарубіжні корпорації розкривають в своїх інтегрованих звітах інформацію, відповідно до виявленого в ході діалогів запиту зацікавлених сторін з метою переорієнтації своєї діяльності згідно принципів сталого розвитку. Діалог з зацікавленими користувачами можна проводити шляхом онлайн-анкетування, при цьому анкети для опитування доцільно розміщувати на сайті суб'єкта господарювання в вільному доступі, для того, щоб кожен користувач, який заходить на сайт та, відповідно, цікавиться напрямками діяльності підприємства міг висловити свою думку стосовно показників звітування та навести пропозиції стосовно їх розширення. Перевагами такого методу збору інформації є висока швидкість збирання та оброблення даних, відносно низька вартість, можливість користуватися різними інформаційними джерелами комп'ютерної мережі тощо.

Після формування приблизного переліку показників інтегрованої звітності кроссекторальною робочою групою має бути визначена собівартість та послідовність збору інформації для визначення кожного показника з

корпоративної бази ідей показників інтегрованої звітності та запропонованих зацікавленими користувачами, а вже потім повинно бути прийняте рішення про доцільність їх розкриття в інтегрованому звіті. Ідея розкриття того чи іншого показника може бути цікавою, характеризувати рівень сталого розвитку діяльності суб'єкта господарювання, але може виявитися, що існує висока ймовірність виникнення певних фінансових чи інших труднощів, які несуть завеликі ризики, в процесі збору інформації для розкриття показника. При цьому, при визначенні змісту інтегрованого звіту учасники кроссекторальної робочої групи повинні акцентувати увагу не стільки в частині обсягу інформації, яка розкривається, скільки на тому, щоб в інтегрованому звіті була наведена цілісна картина опису процесу створення вартості суб'єктом господарювання в коротко- та довгостроковому періоді з дотриманням основних цілей сталого розвитку. Цілком слушно, проф. Н. О. Лоханова виділяє проблеми складання інтегрованої звітності в частині її змістовного наповнення, які полягають в складності забезпечення суттєвості інформації; необхідності забезпечення балансу між розкриттям потрібної, але не надмірної інформації; складності забезпечення вимог різних груп користувачів [275, С. 307].

Для уникнення виділених науковцем проблем, в інтегрованій обліковій політиці доцільно розкривати алгоритми доцільності наведення показників в інтегрованому звіті. Це сприятиме трансцендентальній апперцепції процесу інтегрованої звітності зацікавленими користувачами та її укладачами. Трансцендентальна апперцепція трактується Іммануїлом Кантом як діяльність чистого інтелекту, за допомогою якої він, використовуючи існуючі в ньому форми мислення, з сприйнятого матеріалу вражень може створити весь обсяг понять і уявлень [65]. Апперцепцію видатний філософ Іоганн Готліб Фіхте називав продуктивною силою уяви (*produktive Einbildungskraft*) [587]. З позиції застосування цього терміну в бухгалтерському обліку найбільш обґрунтовано його розкривають Я. В. Соколов і І. А. Смирнова. На їхню думку, основна складність застосування будь-якої інформаційної системи обмежена апперцепцією користувачів інформації. Розглядаючи вплив суб'єктивного

фактору на ступінь корисності облікової інформації, Я. В. Соколов і І. А. Смирнова формулюють наступне правило: ефективність облікової системи прямо пропорційна розвиненості апперцепції її користувачів. Як наслідок з правила, вчені роблять висновок, що чим більше розрив між складністю системи і рівнем апперцепції користувачів, тим менше ефективною, непотрібною і навіть шкідливою стає ця система [14, С. 930]. Таким чином, якщо певний показник інтегрованого звіту не має суттєвого впливу на рішення, які приймаються зацікавленими користувачами, чи є складним у сприйнятті та не є обов'язковим до розкриття відповідно до вимог МСІЗ, кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності шляхом побудови алгоритмів та винесення професійного судження повинна прийняти рішення щодо доцільності його розрахунку та наведення інформації про нього в інтегрованому звіті. Методичні засади формування алгоритмів наведення показників в інтегрованому звіті наведено на рисунку 2.6.

Після визначення доцільності наведення показника в інтегрованому звіті, кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності має бути сформовано уніфікований альбом показників за розділами інтегрованого звіту з розподілом показників за видами (наприклад кількісних, якісних та фінансових), та описом інформації, яку вони характеризують, а також з визначенням цілі глобальної програми сталого розвитку, яку характеризує показник для визначення внеску підприємства в їх досягнення. Альбом показників інтегрованого звіту дозволяє розподілити обов'язки з визначення показників за учасниками робочої групи, розробити графіки надання інформації, налагодити обліково-аналітичний процес на підприємстві, який буде відповідати вимогам інтегрованої звітності (табл. 2.3). Альбом показників інтегрованого звіту доцільно наводити в вигляді додатка до проекту інтегрованої облікової політики, а в методичному розділі наказу розкривати безпосередньо методику розрахунку всіх наведених в альбомі показників.

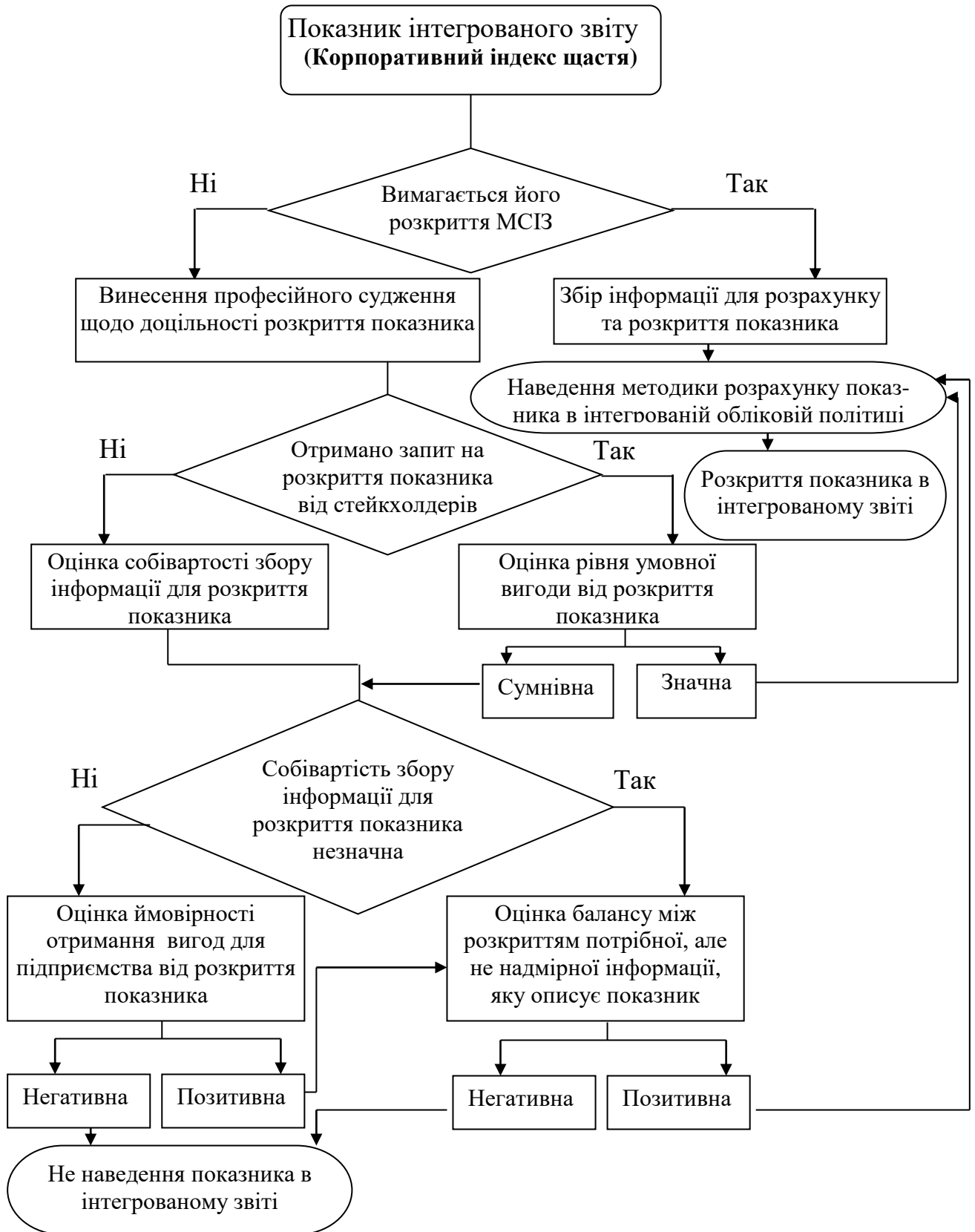

Рис. 2.6. Алгоритм визначення доцільності наведення показника в інтегрованому звіті

Вже в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності до уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту можуть вноситися зміни (збільшення або зменшення кількості показників, їх модифікація тощо), які повинні обов'язково розкриватися в інтегрованій обліковій політиці. Наповнення уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту для кожного суб'єкта господарювання буде індивідуальним, оскільки залежить від галузі діяльності, розмірів підприємства, підтримки та реалізації цілей сталого розвитку, затвердженого та розкритого в інтегрованій обліковій політиці змісту інтегрованого звіту, інформаційних вимог зацікавлених користувачів (потенційних інвесторів) та реальних постачальників фінансового капіталу суб'єкта господарювання, особливостей бізнес-моделі та наявності капіталів за їх видами та використанням в процесі створення вартості, різноманіття ризиків, які мають вплив на діяльність суб'єкта господарювання в звітному періоді, чи можуть вплинути на стратегію і розподіл ресурсів суб'єкта господарювання в майбутньому, рівень інформаційної відкритості та прозорості суб'єкта господарювання, розвиток електронних форматів обміну даними на підприємстві, кваліфікацій та компетенцій учасників кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності тощо.

Використання «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту» дозволяє автоматично завантажувати інформацію для визначення показників в розрахункові таблиці та бази даних, використовувати його в порівняльній та аналітичній роботі управлінського та обліково-аналітичного персоналу, для оціночних дій та прийняття зважених рішень зацікавленими користувачами та постачальниками фінансового капіталу. Наведення «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту» в інтегрованій обліковій політиці дозволяє спроектувати форму та структуру інтегрованої звітності; визначити ступінь регламентації та стандартизації інформаційних потоків; забезпечити синергетичну взаємодію учасників кроссекторальної робочої групи формування інтегрованої звітності; створити автоматизовану інфраструктуру центру обробки даних для розрахунку та опису показників інтегрованого звіту.

Таблиця 2.3

Уніфікований альбом показників інтегрованого звіту

№ з/п	Розділ інтегрованого звіту	Показники інтегрованого звіту			Інформація, яку характеризують показники розділу	Ціль глобальної програми сталого розвитку
		Якісні	Кількісні	Фінансові		
1	2	3	4	5	6	7
1	Звернення вищого керівництва	Подяка співробітникам та інвесторам	Кількість країн в яких ведеться діяльність	Обсяг річного доходу та % його зміни	Відповідальність керівництва; досягнення в економічній, екологічній та соціальній сфері діяльності за звітний період тощо	№8 №9
		Найсуттєвіші події періоду, за який формується звіт (як позитивні так і негативні)	Частка ринку, яку займає компанія (%)	Обсяг податкових платежів		
			
2	Загальна інформація про підприємство	Контактні дані та історична довідка	Кількість компаній, які входять до об'єданого бізнесу	Розмір статутного капіталу	Наявність у підприємства налагодженого виробництва і можливості працювати прибутково, контроль з боку керівництва за основними напрямками діяльності підприємства, забезпеченість підприємства основними ресурсами тощо	№8 №9 №10 №12 №17
		Регіони присутності та офіси суб'єкта господарювання	Кількість філіалів	ЕВІТДА (обсяг прибутку до вирахування витрат за відсотками, сплати податків та амортизаційних відрахувань)		
		Форма власності	Кількість робочих місць	Обсяг активів		
		Основні напрямки діяльності та сегменти	Кількість співробітників з повною зайнятістю	Обсяг капітальних інвестицій		

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
2	Загальна інформація про підприємство	Організаційна структура управління	Кількість співробітників	Портфель іноземних замовлень		
		Членство в організаціях	Частка у загальноукраїнському виробництві	Структура продажу за товарними категоріями чи наданими послугами		
		Цінності підприємства та місія	Частка населення, яка надає перевагу продукції	Операційні затрати / витрати		
		Зацікавлені сторони і механізм співпраці з ними	Кількість іноземних та вітчизняних інвесторів	Структура інвестицій від постачальників фінансового капіталу		
			
3	Характеристика зовнішнього середовища	Огляд галузей до яких відноситься діяльність підприємства чи об'єднаного бізнесу	Структура виробничих потужностей за регіонами України	Коефіцієнт фінансової незалежності	Вплив на діяльність суб'єкта господарювання чинників зовнішнього середовища: економічних, політичних, нормативних, екологічних, соціальних та ін.	№10 №11 №12
		Основні нормативно-правові акти, які регулюють діяльність суб'єкта господарювання та їх зміни	Рівень інфляції та її вплив на рівень ціноутворення	Коефіцієнт фінансової стабільності		
		Політичний вплив на діяльність	Рівень цін на аналогічну продукцію			
		Розвиток ІКТ та їх вплив на діяльність	Кількість конкурентів та їх активність			
		Кредитна політика	Кількість податків та рівень їх ставок			
		Мобільність населення та їх освітній рівень	Кількість постійних замовників та їх структура			
			

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
4	Корпоративне управління	Склад керівних органів і розбиття працівників за статтю, віком, членством в групах меншин та іншими показниками різноманітності	Кількість і структура бізнес-процесів, які підлягають обов'язковій перевірці управлінським персоналом	Коефіцієнт корпоративного управління CGQ	Оцінка забезпечення прав акціонерів, ефективності діяльності ради директорів та правління, реалізація інформаційної прозорості структури власності, гендерна структура керуючої ланки тощо	№5 №16
		Статут та внутрішні документи	Структура освіти управлінського персоналу за віком, статтю, посадами	Інтегральний індекс корпоративного управління Українського інституту розвитку		
		Дивідендна політика	Кількість корпоративних конфліктів та методи їх вирішення	Обсяг виплачених дивідендів управлінському персоналу		
		Перелік та характеристика регламентів, що спрямовані на протидію корупції, виявлення шахрайства та негативного впливу ймовірних конфліктів інтересів	Кількість звернень на «Гарячу лінію» суб'єкта господарювання	Обсяг витрат на корпоративне управління		
			
5	Створення вартості та бізнес-модель	Характеристика базових елементів бізнес-моделі підприємства	Кількість бізнес-моделей підприємства	Обсяги капіталів, які задіяні в ланцюзі створення вартості	Ланцюг створення вартості, довгострокова стратегія створення вартості, система управління бізнес-моделлю, продукти та послуги бізнес-моделі, результати діяльності зі створення вартості і їх внесок в довгостроковий приріст капіталів, інфраструктура та безпека бізнес-моделі тощо	№8, №9, №12
		Критерії результативності процесів бізнес-моделі	Кількість продуктів та послуг бізнес-моделі	Продуктивність капіталів		
		Якість технологічних процесів за підсумками контролю технологічної дисципліни	Темп росту обсягів виробництва	Достатність капіталів		

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
5	Створення вартості та бізнес-модель	Якість продукції, що закупається	Темп росту продуктивності праці	Забезпечення виробництва необхідною сировиною, матеріалами та комплектуючими виробами		
		Виконання графіку технічного обслуговування і ремонту устаткування	Темп росту виконання плану зі зниження собівартості	Чистий прибуток бізнес-моделі		
		Опис основних технологічних циклів	Структура поставок продукції і послуг	Прибуток на інвестований капітал		
		Опис системи управління, спрямованої на максимально ефективно використання доступних капіталів		Потік грошових коштів, який генерує бізнес-модель		
		Опис факторів, які впливають на вартість				
		Взаємозв'язок бізнес-процесів				
			
6	Управління капіталами:					
6.1	Фінансовий капітал	Сукупність умов формування фінансового капіталу	Рівень очікуваних прибутків на вкладений фінансовий капітал	ЕВІТДА	Структура фінансового капіталу, процес формування та відтворення фінансового капіталу, функції фінансового капіталу, основні фінансові показники діяльності, фінансові бюджети тощо	№8, №12
		Джерела та напрями формування фінансового капіталу	Темп зміни власного капіталу	ЕВІТ		
		Напрями використання фінансового капіталу	Окупність витрат основної бізнес-моделі	ЕВТ		
		Лінія фінансової надійності бізнес-моделі	Прибутковість витрат основної бізнес-моделі	НОРАТ		
		Фінансова політика	Рентабельність інвестицій	ОІВДА		
			

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7	
6.2	Виробничий капітал	Натурально-речовий зміст виробничого капіталу	Частка непрофільних активів	Фондовіддача власного виробничого капіталу	Виконання виробничих планів, виробнича безпека, структура виробничого капіталу, показники виробничих потоків, результати виробничої діяльності, технічний стан елементів виробничого капіталу тощо	№8, №9, №12	
		Джерела та напрями формування	Ступінь використання виробничого капіталу	Вартість необоротних активів			
		Роль виробничого капіталу в бізнес-моделі	Обсяг і структура власного виробничого капіталу	Обсяг капітальних інвестицій			
		Період (строк) окупності капітальних вкладень	Питома вага активної частини виробничого капіталу	Очікувані фінансові наслідки використання виробничого капіталу			
		Технічний рівень активної частини виробничого капіталу	Фондовіддача елементів виробничого капіталу	Обсяг орендованого виробничого капіталу			
				
6.3	Інтелектуальний капітал	Винахідницька діяльність	Кількість патентів, корисних моделей тощо	Вартість елементів інтелектуального капіталу	Основні напрями НДР, опис правової безпеки інноваційної діяльності, основні елементи інтелектуального капіталу, їх місце в бізнес-моделі, оцінка, показники використання тощо	№4, №8, №9	
		Забезпечення науково-технічною інформацією	Кількість НДР	Інвестиції в НМА			
		Опис об'єктів промислової власності	Частка нових товарів, послуг	Інвестиції в НІОКР			
		Опис об'єктів авторського права	Частка нових елементів ІК	Обсяг додаткового прибутку, який отримано від ІК			
		Подання заявок на авторські права	Коефіцієнти ефективності ІК	Обсяг амортизації елементів ІК			
				
6.4	Природний капітал	Плани споживання еко-ресурсів та еко-послуг	Частка прибутку на поточне відновлення природного капіталу	Вартість елементів природного капіталу	Природоохоронна діяльність, участь природного капіталу у господарських процесах постачання, виробництва та	№6, №7, №11, №13, №14, №15	
		Екологічна політика	Кількість об'єктів природоохоронного призначення	Витрати на придбання необоротного та оборотного природного капіталу			

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
6.4	Природний капітал	Опис енергетичних ресурсів, які використовуються в діяльності	Термін окупності інвестицій природо-охоронного характеру	Обсяг витрачання природного капіталу в виробництві	реалізації, енергоефективність бізнес-моделі, викиди парникових газів, споживання води і забруднення повітря, поточні та прогнозовані наслідки діяльності на навколишнє середовище	
		Плани природо-охоронної діяльності	Кількість сертифікатів оцінки якості діяльності природоохоронним нормам	Доходи та витрати від використання природного капіталу		
		Норми природокористування	Маса відходів виробництва	Обсяг капітальних інвестицій природо-охоронного характеру		
			
6.5	Людський капітал	Профспілковий комітет	Кількість жінок в структурі співробітників	Бюджети соціальних програм і благодійності	Якісні характеристики людського капіталу, кількісні та структурні значення, вплив інвестицій в розвиток людського капіталу на ефективність його відтворення, корпоративний індекс щастя, витрати на оплату праці персоналу, навчання, підвищення кваліфікації, страхування, на страхові внески та податки з заробітної плати, зміни в обсязі людського капіталу	№1, №2, №3, №4, №5, №8, №9, №12
		Розподіл працівників за віком	Кількість днів на лікарняному (середня на 1-го співробітника)	Відсоток жінок в кількості персоналу		
		Розподіл працівників за ступенем зайнятості	Кількість працівників з особливими потребами	Фонд заробітної плати		
		Розподіл працівників за статтю	Плинність персоналу	Витрати на навчання персоналу		
		Розподіл працівників за спеціалізацією	Середня кількість годин навчання на одного працівника на рік (з розбиттям за категоріями працівників)	Обсяг реалізації продукції на одного працівника		
		Розподіл працівників за підприємствами	Рівень травматизму, професійних захворювань, коефіцієнт втрачених днів і коефіцієнт відсутності на робочому місці	Витрати на додаткову мотивацію персоналу		
			

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
6.6	Соціально-репутаційний капітал	Портфель брендів	Різноманіття складу управлінського персоналу (вік, досвід, стать, національність)	Гудвіл (вартість ділової репутації)	Ступінь інтеграції соціально-репутаційного капіталу в корпоративну стратегію, корпоративна соціальна відповідальність, взаємодія з ключовими стейкхолдерами, показники вартісної оцінки елементів соціально-репутаційного капіталу, використання ресурсів соціально-репутаційного капіталу для досягнення стратегічних цілей та сталого розвитку бізнес-моделі	№1, №2, №3, №4, №5, №8
		Рангова карта зацікавлених сторін	Коефіцієнт «Збереження» покупців	Витрати на маркетинг і післяпродажне обслуговування		
		Ключові інтереси зацікавлених сторін	Кредитний рейтинг	Обсяг засобів, спрямованих на підтримку культури, спорту, муніципальних установ		
		Опис корпоративної соціальної відповідальності	Частка коштів спрямована на соціальні витрати	Обсяг податкових платежів в різні бюджети		
		Способи взаємодії з зацікавленими сторонами	Рівень капітальної дохідності вкладень в акції компанії	Витрати на утримання медпунктів, баз відпочинку, культурно-спортивні заходи; харчування працівників		
			
7	Ризики і можливості	Класифікатор ризиків	Динаміка ризиків	Сума резервів на ризикові операції	Інформація про ризики, які впливають на можливість створювати вартість організацією в коротко-, середньо- та довгостроковому періоді і на корпоративні механізми управління, наслідки впливу ризиків в бізнес-моделі	№12
		Матриця ризиків	Ймовірність виникнення ризиків	Обсяги страхування ризиків		
		Заходи з управління ризиками	Вагомість наслідків впливу ризику	Ризик-апетит		
		Опис ключових можливостей				
			

Продовження табл. 2.3

1	2	3	4	5	6	7
8	Стратегія і розподіл ресурсів	Опис місії та цінностей підприємства	Кількість стратегій	Обсяги капіталів, необхідних для реалізації стратегії	Інформація про короткострокові, середньо-строкові і довгострокові стратегічні цілі підприємства, розподіл ресурсів, які використовує підприємство для реалізації своєї стратегії	№8, №12
		Взаємозв'язок стратегії з капіталами та ресурсами	Частки підвищення показників діяльності (%)	Обсяги необхідних ресурсів		
			
9	Результати діяльності	Вплив на капітали за всім ланцюгом створення вартості	Кількість отриманих подяк та нагород	Обсяги зростання доходів в результаті зусиль по підвищенню якості капіталів	Якісна і кількісна інформація про результати реалізації бізнес-моделі, ключові результативні показники, зміна капіталів	№8, №12
		Зв'язки між результатами діяльності в минулому і майбутньому	Динаміка результатів діяльності за всіма напрямками	Доходи від реалізації бізнес-моделі		
			
10	Перспективи на майбутнє	Очікувані якісні показники за всіма капіталами	Очікувані кількісні показники за всіма капіталами	Очікувані фінансові показники за всіма капіталами	Опис очікувань щодо зовнішнього середовища, в в короткостроковій, середньо-строковій і довгостроковій перспективі	№1, №2, №3, №4, №5, №8, №9, №12
			
11	Висновок про верифікацію звіту	Завірення якісних показників	Завірення кількісних показників	Завірення фінансових показників	Інформація про завірення показників звіту системою внутрішнього та зовнішнього аудиту, стейкхолдерами	№12

Важливе місце у налагодженні обліково-аналітичного процесу суб'єктів господарювання, які реалізують інноваційний проект з формування інтегрованої звітності займає розробка метричних систем і методики оцінки фінансових та нефінансових показників інтегрованого звіту, які дозволять максимально точно і достовірно оцінити результати діяльності компанії з точки зору різних сфер. Узгодження та впровадження у практичну діяльність суб'єкта господарювання процесу збору даних для розрахунку та опису показників може суттєво вплинути на час, необхідний для підготовки інтегрованого звіту. В зв'язку з цим виникає необхідність в розробці методичних параметрів інтегрованої облікової політики, які дозволять впровадити процес формування інтегрованої звітності в обліковий процес підприємства та забезпечать високу достовірність і інформативність показників інтегрованого звіту для задоволення балансу інтересів різних груп зацікавлених користувачів інтегрованої звітності й максимально ефективному використанню часу учасниками кроссекторальної робочої групи на підготовку та оприлюднення інтегрованого звіту.

2.3. Впровадження процесу формування інтегрованої звітності в обліковий процес підприємства

Для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності необхідно розробити послідовні кроки впровадження методики і організації її формування в обліково-аналітичний процес суб'єкта господарювання шляхом розробки відповідних параметрів інтегрованої облікової політики. К. В. Безверхий під кроками впровадження інтегрованої звітності підприємства розуміє ряд заходів, які сприятимуть забезпеченню функціонування системи підготовки інтегрованої звітності на підприємстві [28]. Вчений пропонує два етапи реалізації цього процесу: перший етап – підготовка методичної бази для

формування звітності; другий – процес організації збору необхідної інформації для складання звітності [27, С. 10].

Особливу увагу на етапі ініціювання інноваційного проекту формування інтегрованої звітності необхідно приділити узгодженості мети, цілей та логічної структури проекту. Для цього на базі запропонованого уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту кроссекторальній робочій групі з формування інтегрованої звітності доцільно розробити «дерево цілей» інноваційного проекту формування інтегрованої звітності та визначити, які показники будуть відповідати за реалізацією конкретної цілі.

«Дерево цілей» – це наочне графічне зображення підпорядкованості та взаємозв'язку цілей, що демонструє розподіл місії на цілі, підцілі, завдання та окремі дії шляхом їх декомпозиції [491, С. 185]. Методику «дерева цілей» запропонував У. Черчмен у зв'язку з проблемою прийняття рішень в сфері промислового виробництва. Методика побудови «дерева цілей» надає змогу комплексно подати діяльність суб'єкта господарювання з метою досягнення ним заданого результату з врахуванням наявних організаційних та матеріальних ресурсів [395, С. 89].

М. Ф. Аверкіна визначає наступні вимоги до побудови «дерева цілей»: повнота відображення процесу або явища; на кожному рівні сукупність підцілей має бути достатньою для опису цілі вищого рівня; несуперечливість цілей нижчого рівня та верхнього рівнів; декомпозиція мети на підцілі на кожному рівні має виконуватися за одним методологічним підходом [2].

При побудові «дерева цілей» інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності доцільно дотримуватися особливих рекомендацій, які впливають з особливостей змістовного наповнення інтегрованого звіту:

- при визначенні цілей в економічній, екологічній та соціальній сферах обов'язково мають опрацьовуватися такі позиції як корисність, значення та наслідки проекту;

- формування цілей має впливати з чітко сформульованої моделі стратегічного розвитку господарської діяльності, а цілі відповідати вектору

еволюційного розвитку економічної, екологічної та соціальної складової господарської діяльності суб'єкта господарювання;

– при розробці цілей слід враховувати особливості соціокультурного простору, специфіку соціальної, екологічної та економічної ситуації в країні, регіоні, місці де провадиться чи планує провадитися господарська діяльність;

– при формуванні цілей слід враховувати інтереси усіх зацікавлених користувачів інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності чи на яких розрахована інформація інтегрованого звіту;

– при формуванні цілей інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності треба враховувати значення попереднього аналізу економічних, соціальних та екологічних змін, та оцінювати їх віддалені наслідки.

Враховуючи вищенаведені рекомендації та вимоги щодо побудови «дерева цілей», пропонуємо для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності будувати його за моделлю, наведеною на рисунку 2.7. Застосування методу «дерева цілей» надає можливість довести зміст місії і цілей інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності до кожного рівня та виконавця на підприємстві, визначити внесок кожного з працівників у стратегічний успіх підприємства, встановити конкретні, вимірювані завдання, що лежать в основі конкретних видів робіт кожному учаснику кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності, розробити інтегровану систему бухгалтерського обліку.

Для задоволення інформаційних запитів різних інституцій професор С.Ф. Голов пропонує використовувати багатоцільову теорію бухгалтерського обліку, яка, на думку автора, має бути досить гнучкою, щоб забезпечити різноманітні інформаційні потреби як зовнішніх, так і внутрішніх користувачів [87, С. 5]. В той же час, в наукових колах існують досить протилежні думки, щодо доцільності введення поняття «багатоцільової теорії бухгалтерського обліку». Наприклад, Н. О. Лоханова, зазначає, що більш доречним здається не обґрунтування концепції нового формату бухгалтерського обліку, як багатоцільового, а розмежування різних завдань цілісної інтегрованої обліково-

аналітичної системи підприємства з орієнтацією на досягнення єдиної координуючої мети – створення інформаційної моделі господарської діяльності та її тенденцій і задоволення обґрунтованих інформаційних вимог всіх зацікавлених груп користувачів (інститутів) відносно параметрів діяльності підприємства, а також його зовнішнього середовища при дотриманні балансу економічних інтересів між ними [276].

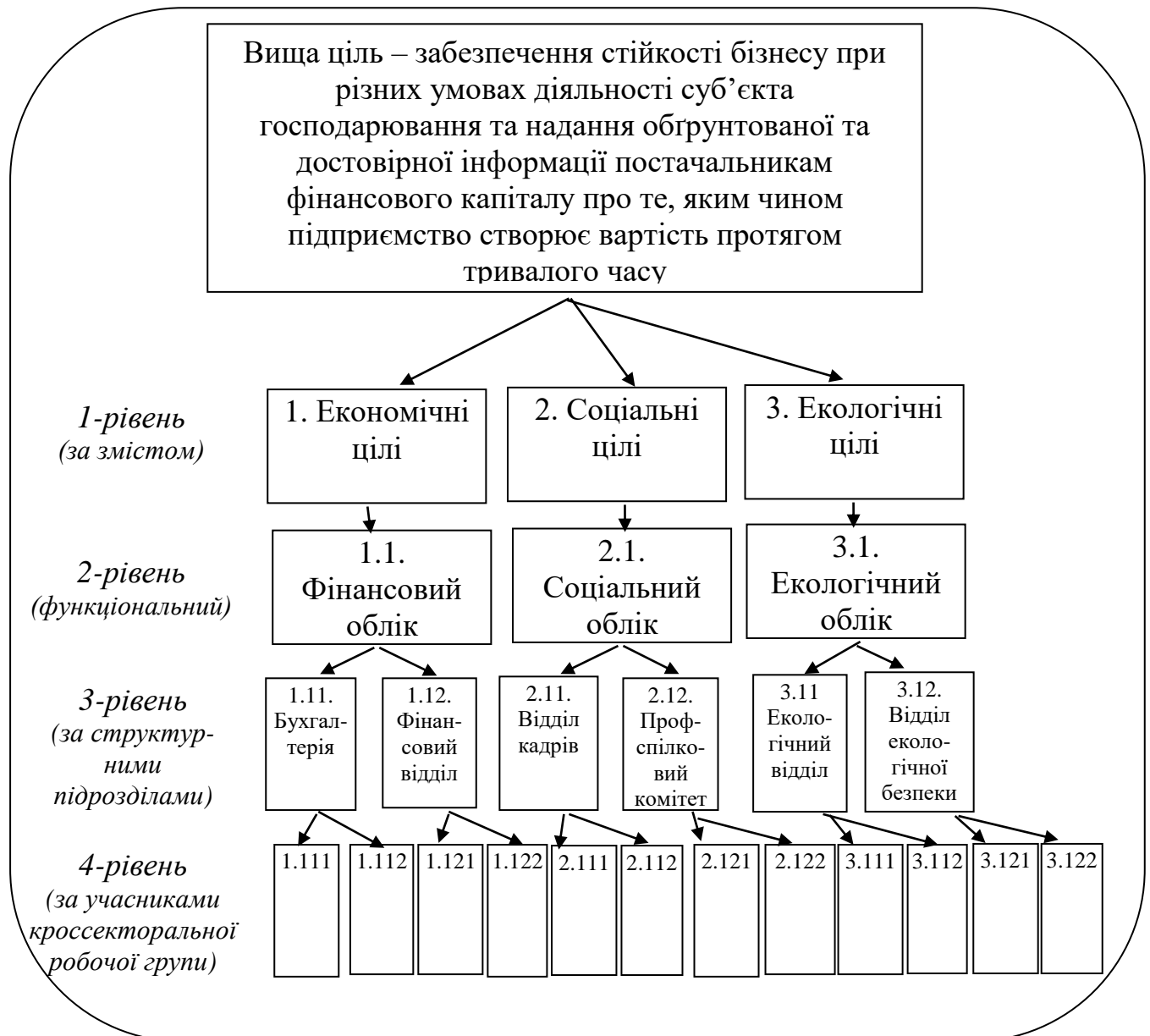

Рис. 2.7. «Дерево цілей» інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності

Не підтримує теорію багатоцільового обліку і професор Б. Валуєв, який зазначає: «...у будь-якому разі систему бухгалтерського обліку не можна розглядати як багатоцільову. Запитів і потреб у зовнішніх користувачів може бути багато, а мета перед нею стоїть тільки одна – інформаційна, що визначає в усіх випадках зміст її існування навіть тоді, коли вона стосується інтересів внутрішніх структур свого підприємства» [59].

На нашу думку, постійно зростаючі потреби стейкхолдерів в різновекторній інформації, зокрема про зовнішні впливи, перспективи розвитку, соціо-екологічну відповідальність суб'єктів господарювання та сталий (і тим самим обмежений) склад об'єктів бухгалтерського обліку породжують дисонанс між запитом зацікавлених користувачів й потребами реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності та можливостями облікової системи, й для задоволення цих потреб доцільно використовувати багатоцільову теорію бухгалтерського обліку. Тому, для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності доцільно впроваджувати багатоцільову інтегровану облікову систему, яка буде спроможною надавати інформацію для розрахунку показників інтегрованого звіту за всіма розділами та дозволить розширити об'єктний склад бухгалтерського обліку.

Професор Ф. Ф. Бутинець, цілком слушно зазначає: «...приступаючи до проекту створення системи обліку, будь-яке підприємств рано чи пізно зіткнеться з проблемою інтеграції наявних видів обліку. Щоб ця задача не стала каменем спотикання на етапі реалізації задуму, необхідно передбачити її вирішення ще на стадії розробки концепції проекту» [55]. С. Суворова, розглядаючи питання формування комплексної облікової системи організації та економічного інформаційного простору, вказує на те, що: «...облікова система підприємства як сукупність різних видів обліку демонструє перехід від диференційованості до інтегрованості, і в інтегративному аспекті найбільший інтерес представляють дослідження, що відображають взаємозв'язки між цими видами обліку» [439]. Л. М. Пісьмаченко вважає, що «...задоволення

інформаційних потреб користувачів різного гатунку можна здійснити через організацію на підприємстві вираженої та узгодженої за всіма параметрами інтегрованої системи обліку» [366]. Використання інтегрованої системи на підприємствах полегшує ведення та поліпшує якість бухгалтерського обліку [136].

До складу інтегрованої облікової системи науковці пропонують включати різні види обліку, а саме: 1). оперативно-технічний, бухгалтерський та статистичний облік [39]; 2). фінансовий і управлінський облік [191]; 3). фінансовий облік, управлінський облік, облік статистичних показників, облік розрахунків з бюджетом за податками та зборами (податковий) [263]; 4). бухгалтерський оперативний та управлінський облік, бухгалтерський стратегічний облік, бухгалтерський фінансовий облік [169]; 5). управлінський та стратегічний облік [479]; 6). бухгалтерський та податковий [51]; 7). бухгалтерський, податковий та управлінський [33]; 8). фінансовий, податковий та управлінський [134].

Стосовно включення оперативно-технічного, бухгалтерського та статистичного обліку до інтегрованої облікової системи, то відповідно ці взаємопов'язані види обліку є складовими господарського обліку, кожен з яких має свої предмет та об'єкти, завдання, способи одержання й опрацювання інформації, здійснює свої функції, інтегрувати які складно. Включення управлінського обліку до інтегрованої облікової системи з метою формування інтегрованої звітності є недоцільним, оскільки його дані є комерційною таємницею, а інтегрована звітність носить відкритий характер. І як зазначає професор З. Гуцайлюк, що, не зважаючи на наявність вагомих наукових досліджень, і на сьогодні ані теоретично, ані практично не існує цілісної системи управлінського обліку як окремої інформаційної системи. Однією з причин цього вважається обставина, що більшість його елементів входять у традиційний бухгалтерський та оперативний облік [103].

Таким чином, методологічною помилкою є визначення бухгалтерського оперативного, бухгалтерського стратегічного обліку та бухгалтерського

фінансового обліку, оскільки оперативний та бухгалтерський облік є видами господарського обліку, а фінансовий та управлінський різновидами бухгалтерського обліку. Аналогічна ситуація склалася і з податковим обліком, особливо після внесення останніх змін до податкового кодексу України, які ліквідували майже всі відмінності між визначенням фінансового результату в фінансовому та податковому обліку. Тобто на сьогодні дані податкового обліку та звітності базуються на основі облікової інформації фінансового обліку, й виділяти податковий облік в складі інтегрованої облікової системи як окремий вид обліку є необґрунтованим. Крім того, легітимна дефініція «податковий облік» не закріплена в жодному нормативно-правовому акті України.

Однією з вимог МСІЗ є розкриття в інтегрованому звіті облікової інформації стратегічного характеру, що потребує розширення предмета бухгалтерського обліку елементами зовнішнього середовища, виділення нових розрізів агрегації облікової інформації, тобто пропозиція щодо включення до інтегрованої облікової системи методів стратегічного обліку є доцільною. Разом з тим, традиційний бухгалтерський облік з багатьох точок зору не є придатним для адекватного врахування соціальних та екологічних цілей інтегрованої звітності і виконання функцій соціально-екологічного свідомого управління і контролю та прогнозування майбутніх наслідків діяльності для планування майбутньої стратегії й тактики функціонування суб'єкта господарювання, і відповідно, розкриття інформації про ці аспекти в інтегрованому звіті. Тому, бухгалтерський облік як основна інформаційна система про стан і рух активів, джерел їх утворення і господарських процесів повинен бути адаптованим до змінених умов діяльності сучасного підприємства і більш повно враховувати екологічний та соціальний аспекти сталого розвитку й стратегічне планування наслідків господарської діяльності. Іншими словами, традиційна система бухгалтерського обліку повинна бути розвинена і доповнена екологічною, соціальною та стратегічною складовими. Графічна інтерпретація адаптованої інтегрованої облікової системи до потреб інтегрованої звітності та реалізації цілей сталого розвитку наведена на рис. 2.8.

Рис. 2.8. Облікові складові сталого розвитку господарської діяльності

Формування та впровадження в діяльність суб'єкта господарювання інтегрованої облікової системи потребує грамотної її організації та напрацювання відповідного термінологічного та обліково-аналітичного забезпечення для кожної її складової. П. О. Куцик визначає інтегровану систему обліку як інформаційну модель господарської діяльності підприємства, але зазначає, що жодна модель не може відобразити всі сторони та зв'язки об'єкта, що моделюється, оскільки в процесі моделювання відбувається абстрагування від несуттєвих (у межах конкретного дослідження) ознак

об'єкта. Тому інтегровану систему обліку доцільніше розглядати як комплекс (або систему) моделей господарської діяльності підприємств [257]. Л. Я. Шевченко трактує інтегровану систему обліку як об'єднання (кооперацію) діючих елементів господарювання для досягнення спільних цілей у результаті створення якого утворюється система нового економічного рівня [494, С. 134]. Ф. Ф. Бутинець визначає досліджуване поняття як збір, систематизацію та оцінку всієї інформації підприємства для того, щоб сприяти керівництву в ухваленні рішень, здійсненні планування, управління і оцінки роботи підприємства [55]. Я. Д. Крупка та В. В. Муравський вважають, що основою інтегрованої системи обліку може бути єдина база даних, до якої вся первинна інформація надходить і яка використовується для реалізації комплексу функцій управління [224]. В. Мосаковський та Т. Кононенко під інтегрованою обліковою системою розуміють процес інтеграції всієї управлінської інформації в єдину інформаційну систему на основі поєднання всіх напрямів виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність суб'єктів економічних відносин [303]. На думку О. П. Колумбет, інтегрований облік це процес виявлення, вимірювання, збору, аналізу, підготовки, інтерпретації, передачі і прийому інформації, необхідної менеджменту для контролю, виявлення відхилень та виконання всіх інших функцій управління [201].

Проаналізувавши вищенаведені підходи до визначення інтегрованого обліку, вважаємо, що їх можна об'єднати в дві групи: системний та функціональний. Прихильники системного підходу (П. Куцик, Л. Шевченко, В. Мосаковський, Т. Кононенко) основний акцент в визначенні інтегрованого обліку роблять на об'єднанні окремих елементів в єдине ціле шляхом виникнення специфічних зв'язків між ними. Прихильники функціонального підходу (Ф. Ф. Бутинець, О. П. Колумбет, Я. Д. Крупка та В. В. Муравський) розглядають інтегрований облік як механізм, що володіє набором функцій, які характеризуються логічною послідовністю стадій та здійснюються для досягнення певних цілей. З метою реалізації інноваційного проекту з

формування інтегрованої звітності вважаємо за доцільне використовувати системно-функціональний підхід та пропонуємо визначати інтегровану облікову систему як цілісний обліково-аналітичний комплекс, що охоплює процеси виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання, передачі та прогнозування соціо-еколого-економічної інформації про господарську діяльність підприємства стейкхолдерам для прийняття рішень шляхом розкриття її в інтегрованому звіті. При цьому, інтегрованій обліковій системі, яка формується з метою реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності притаманні певні властивості, а саме:

- наявність взаємозв'язків (прямих і зворотних) між бухгалтерським, екологічним, соціальним та стратегічним обліком;
- багатоаспектна цільова спрямованість;
- структуризація та упорядкованість показників кожного виду обліку;
- досягнення цілей сталого розвитку;
- стійкість та адаптованість до впливу зовнішніх факторів;
- постійне підлаштування до вимог зацікавлених сторін (особливо постачальників фінансового капіталу);
- дотримання відповідних нормативно-правових вимог;
- наявність синергії між організаційними, інформаційними, обліковими та управлінськими механізмами суб'єкта звітування; інтегроване мислення.

Розглянемо більш детально кожен з запропонованих складових інтегрованої облікової системи.

Однією з перших концепцій соціального обліку в своїй діяльності застосувала Американська консалтингова фірма «АВТ Associates», яка в 1970 р. здійснила перевірку своїх попередніх річних фінансових звітів в розрізі наступних питань: продуктивність праці; внесок в підвищення рівня знань; вплив діяльності фірми на сферу зайнятості, охорону здоров'я, освіту і саморозвиток; фізичне виховання; транспортне забезпечення; організація вільного часу; вплив діяльності фірми на навколишнє середовище. Через ці показники, оприлюднені у фінансовій звітності, робилась спроба визначити

соціальний вплив компанії [564]. Дотепер в наукових колах точаться дискусії стосовно доцільності чи недоцільності виділення соціального обліку в окремий вид бухгалтерського обліку. До прихильників соціального обліку та визнання його як нового виду бухгалтерського обліку можна віднести зарубіжних науковців: Е. Алігаджиєву, С. Діпіазу, М. Добія, Р. Екклза, М.Р. Метьюса, Р. Лікерта, М.Х.Б. Переру, Р. Хермансона, В. Ціммермана та ін. Серед вітчизняних дослідників, які вивчали проблеми соціального обліку доцільно виокремити Ж. Богданову, О. Герасименка, Т. Давидюк, І. Жиглей, О. Зоріну, С. Король, С. Левицьку, О. Пацулу, Л. Чижевську та ін. Інші вчені, вважають, що виділяти соціальний облік в окремий вид обліку немає потреби, проте акцентують увагу, що для забезпечення сталого розвитку господарської діяльності теорія бухгалтерського обліку має бути доповнена соціальною функцією. Зокрема, професор З. Гуцайлюк зазначає, що оскільки теоретичних напрацювань з приводу соціального обліку, як окремого виду бухгалтерського обліку, немає, то, ймовірно, слід вести мову про окрему функцію обліку – соціальну, а також про нові його об'єкти [102]. Н. М. Малюга теж вважає необхідним реалізацію соціальної функції, за якою «... розвиток бухгалтерського обліку повинен відбуватися відповідно до суспільних потреб» ... оскільки «облік втрачає можливість забезпечення справедливості та соціального захисту» [285, С. 112].

На нашу думку, з метою формування інтегрованої звітності, соціальний облік необхідно трактувати як новий напрям в бухгалтерському обліку, що розширює його межі, сприяє підвищенню уваги суб'єкта господарювання до питань соціальної відповідальності бізнесу, збереженню стабільності корпоративної культури, дозволяє проводити постійний моніторинг показників соціальної роботи підприємства та виступає інформаційною системою для прийняття управлінських рішень щодо впливу наслідків господарської діяльності підприємства на суспільство в цілому та відображенню соціальних показників в інтегрованому звіті для прийняття обґрунтованих рішень зовнішніми користувачами. Крім того, систематизація даних соціального обліку

необхідна для розкриття інформації про соціально-репутаційний та людський капітали й визначення їх місця в процесі створення вартості в бізнес-моделі суб'єкта господарювання.

За останні півстоліття у промислових масштабах вироблялося близько 50 тисяч різноманітних хімічних речовин, з них майже 80% речовин з маловивченим впливом на організм людини і довкілля [147]. Суттєве збільшення антропогенного втручання у біосферу нашої планети в останні роки, актуалізує питання розробки організаційно-методичних положень екологічного обліку та впровадження їх в інтегровану облікову систему. В той же час, як свідчить практика, в Україні більшість підприємств вважає за краще не розкривати інформацію про екологічні витрати в інтегрованій звітності, оскільки їх діяльність спричиняє забруднення навколишнього середовища.

Перша спроба створення розширеної системи екологічного обліку «Система впливу – відгук» була започаткована в Канаді. Потім у Франції була розроблена перша серія рахунків-сателітів навколишнього середовища, а в 1986 р. опублікована система обліку природної спадщини. Наприкінці 1980-х років Міністерство статистики й Федеральне агентство Німеччини розробили комплексну систему екологічного обліку, яка включала десять моделей інформаційних блоків, а в 2003 році Європейська комісія ООН, за сприяння Міжнародного фонду економічного співробітництва й розвитку та Світового банку, опублікувала посібник з Національного обліку «Комплексний екологічний і економічний облік» [558].

Вперше ідея екологічного оподаткування з'явилась у працях економіста-теоретика Пігу, який запропонував стягувати податки з підприємств-забруднювачів і надавати субсидії тим, хто знижує рівень викидів у навколишнє природне середовище [364]. На сучасному етапі питання екологізації економіки, екологічного управління, сутності, призначення і організації екологічного обліку та екологізації облікової інформації в своїх наукових працях висвітлюють наступні вчені: М. Агапова, О. Бондар, О. Валуйський, О. Вороновська, П. Гайдуцький, В. Голян, Д. Грицишен, В. Жук, І.

Замула, С. Літвак, П. Майданевич, Н. Малюга, Л. Пелиньо, Л. Сорока, К. Стецюк, В. Фостолович, М. Хвесик, В. Шевчук та інші.

Для вітчизняних суб'єктів господарювання поняття екологічного обліку не є новим, оскільки відповідно до вимог Податкового кодексу України, а саме розділу VIII «Екологічний податок», за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення, скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти, розміщення відходів, суб'єкти господарювання, юридичні особи, що не провадять господарську (підприємницьку) діяльність, бюджетні установи, громадські та інші підприємства, установи та організації, постійні представництва нерезидентів мають сплачувати екологічний податок [367]. Відповідно до визначення, наведеного у п. 14.1.57 Податкового кодексу, «екологічний податок – це загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів, накопичених до 1 квітня 2009 р.» [367]. З 1 січня 2017 року Законом № 1791 ставку екологічного податку в Україні було збільшено у порівнянні з 2016 роком на 12 % [376].

Для обчислення розміру екологічного податку використовуються дані екологічного обліку, проте в фінансовій звітності інформація про нього не наводиться, що не надає можливості зацікавленим користувачам ознайомитися з екологічною відповідальністю суб'єктів господарювання. Крім того, методика відображення екологічного податку в обліку є недосконалою та потребує доопрацювання для розкриття інформації про потенційні екологічні зобов'язання та їх погашення в інтегрованому звіті. Потребує також розкриття інформація щодо екологізації виробничого процесу (використання екологічно безпечної сировини, обладнання, інвестиційної нерухомості природоохоронного призначення, витрати на екологічну реконструкцію виробництва, впровадження мало відхідних, енерго- і ресурсозберігаючих

технологій та нетрадиційних видів енергії тощо), внесок підприємства у вирішення проблеми розвитку «зеленої економіки», визнаної пріоритетною для суспільства в умовах теперішньої критичної техногенно-кліматичної ситуації, що також потребує напрацювання відповідних організаційно-методичних положень екологічного обліку. Виокремивши в інтегрованій обліковій системі екологічну складову, можливим стане проведення оцінки впливу наслідків виробничого процесу на стан довкілля та економічні результати діяльності та розкриття інформації про ці наслідки в інтегрованому звіті.

Президент Гільдії інвестиційних та фінансових аналітиків А. Б. Ідрісов вважає: «... підприємство, яке не має стратегії, – це не бізнес, а всього лише набір активів, обтяжених борговими зобов'язаннями, і, отже, має оцінюватися з використанням майнового підходу, наприклад, на основі ліквідаційної вартості» [80]. Проте традиційна система бухгалтерського обліку не має напрацьованого інструментарію відображення прогностичної інформації, що не дозволяє при використанні засобів лише традиційного обліку розкривати в інтегрованому звіті стратегічну інформацію, яка є обов'язковим елементом інтегрованої звітності відповідно до МСІЗ, в якому вказано, що «...бізнес-модель представляє собою систему трансформації ресурсів організації через її комерційну діяльність в продукти і результати, спрямовану на досягнення стратегічних цілей організації і створення вартості протягом короткострокового, середньострокового та довгострокового періодів» [290]. Тому обов'язковою складовою інтегрованої облікової системи для збору, обробки та відображення прогностичної інформації в інтегрованому звіті є стратегічний облік, який має важливе значення при розробці перспективних планів еколого-соціальної та фінансово-господарської діяльності та для підвищення ефективності управління функціонуванням та сталим розвитком підприємства, що в довгостроковій перспективі забезпечить зростання вартості інституційних одиниць і досягнення ними стратегічних цілей.

Формування та розвиток системи стратегічного обліку досліджували в своїх працях І. Богата, С. Голов, З. Гуцайлюк, А. Дайле, М. Друрі,

В. Залевський, З. Канурна, С.Каплан, І. Криштопа, Я. Крупка, А. Кузьмінський, А. Крутова, С. Ніколаєва, Д. Нортон, А. Пилипенко, Б. Райан, К. Уорд, А.Щемелев М. Пушкар, Б. Райан, Я. Соколов, С. Суворов, К. Уорд, М. Чумаченко, А. Шайкан, Л. Юр'єва та інші. Так, професор А. Кузьмінський ще у 1990 році передбачав, що застосування в обліку комп'ютерної техніки буде сприяти розвитку в системі господарського обліку нових видів обліку, зокрема прогностичного обліку, який в результаті був названий стратегічним, оскільки здійснював вивчення та відображення господарських операцій, котрі можуть відбутися в результаті відхилень від встановлених параметрів [250]. Як стверджує М. С. Пушкар, «...для стратегічного менеджменту потрібна інформація ймовірного характеру, а тому стратегічний облік повинен забезпечити формування вхідного масиву даних та отримання інформації для розробки і контролю оточуючого середовища» [386]. Для акумулювання прогностичної інформації стратегічний облік повинен використовувати специфічні інструменти, під якими А.С. Крутова пропонує розуміти сукупність спеціальних прийомів, які спрямовані на формування фінансової та нефінансової інформації з метою прийняття ефективних управлінських рішень стратегічного характеру (калькулювання, планування, контроль та вимірювання продуктивності, стратегічне прийняття рішень, облік конкурентів, облік споживачів, облік середовища діяльності) [569, Р. 13].

Визначення прогностичної (перспективної) фінансової звітності надається Радою з нагляду за бухгалтерським обліком публічних компаній (РСАОВ) у внутрішньому атестаційному стандарті АТ 301 «Фінансові прогнози і передбачення», де під нею розуміються будь-які фінансові прогнози або фінансові передбачення, включаючи резюме значимих припущень та облікової політики [528, Р. 1351-1385]. Саме стратегічний облік за допомогою специфічного інструментарію акумулює в інтегрованому звіті інформацію із зовнішнього середовища про економічні, соціальні, екологічні, конкурентні, політичні, технологічні зміни, вплив міжнародних чинників на діяльність підприємства у сфері управління його потенціалом, та надає перспективну

інформацію про всі аспекти діяльності замість ретроспективної, яка формується в системі бухгалтерського обліку, що дозволяє своєчасно передбачати та відреагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі суб'єкта господарювання й знизити вплив невизначеності, шляхом формулювання підконтрольних показників відповідно до встановлених стратегічних цілей та визначення пріоритетних напрямів господарської діяльності.

Інтегровану облікову систему, не дивлячись на наявність відмінних рис облікових методик окремих видів обліку, об'єднує провідна функція – створення різнобічної інформаційної моделі економічного стану (перспективного і ретроспективного, внутрішнього і зовнішнього) господарюючого суб'єкта через систему спеціальних показників, які розкриваються в інтегрованій звітності. Всі специфічні облікові системи, які є складовими інтегрованої облікової системи, крім власних інструментів, використовують методи традиційної системи бухгалтерського обліку (документування та інвентаризацію, оцінювання та калькулювання, рахунки і подвійний запис, баланс та звітність). З метою формування показників інтегрованого звіту в інтегрованій обліковій системі необхідно упорядкувати систему руху носіїв інформації. Для цього в інтегрованій обліковій політиці необхідно розкривати методичні прийоми інвентаризації для підтвердження правильності соціальних, екологічних, стратегічних та інших показників інтегрованого звіту та методику оцінювання фінансових та нефінансових показників інтегрованого звіту та розкривати особливості їх впливу на собівартість виготовленої продукції (товарів, робіт, послуг). Крім того в якості додатків доцільно наводити:

- форми документів, які є письмовими свідоцтвами розкриття відомостей про екологічні, соціальні, стратегічні та інші господарські операції та свідченням їх здійснення;

- робочий план рахунків для відображення результатів екологічної, соціальної, стратегічної та іншої господарської діяльності;

- форму екобалансу для більш повного відображення (з урахуванням часового аспекту) зовнішніх екологічних витрат, екоактивів та джерел їх формування тощо;

- форму соціобалансу для розкриття соціальних витрат за певний проміжок часу, інформацію про рух персоналу за категоріями, заробітну плату і соціальні відрахування, особливості охорони праці, підготовки персоналу, умов життя персоналу тощо;

- форму стратегічного балансу для розкриття інформації про прогностичні активи та пасиви суб'єкта господарювання, розмір яких визначається методами коректування звичайного бухгалтерського балансу;

- форми екологічних, соціальних, стратегічних звітів, інформація з яких переноситься до інтегрованого звіту та перелік показників фінансової звітності, які розкриваються в інтегрованому звіті.

В класичній теорії бухгалтерського обліку метод бухгалтерського обліку трактується як сукупність спеціальних прийомів, за допомогою яких вивчають його предмет. Я. В. Соколов зазначає, що предмет бухгалтерського обліку не даний йому від природи, а задається інтересами та потребами людей, що приймають участь у господарському житті [428, С. 15]. Відповідно до твердження вченого, при зміні інформаційних потреб зацікавлених користувачів, предмет бухгалтерського обліку може бути розширений, а це, відповідно, потребує розширення методологічного інструментарію облікової системи.

Для створення різнобічної інформаційної моделі економічного стану суб'єкта господарювання (перспективного і ретроспективного, внутрішнього і зовнішнього) та розкриття цієї моделі в інтегрованій звітності, інтегрована облікова система має використовувати доповнений методологічний інструментарій, який ми пропонуємо розширити етапом інтеграції, на якому виділити методи формалізації та моделювання (рис. 2.9).

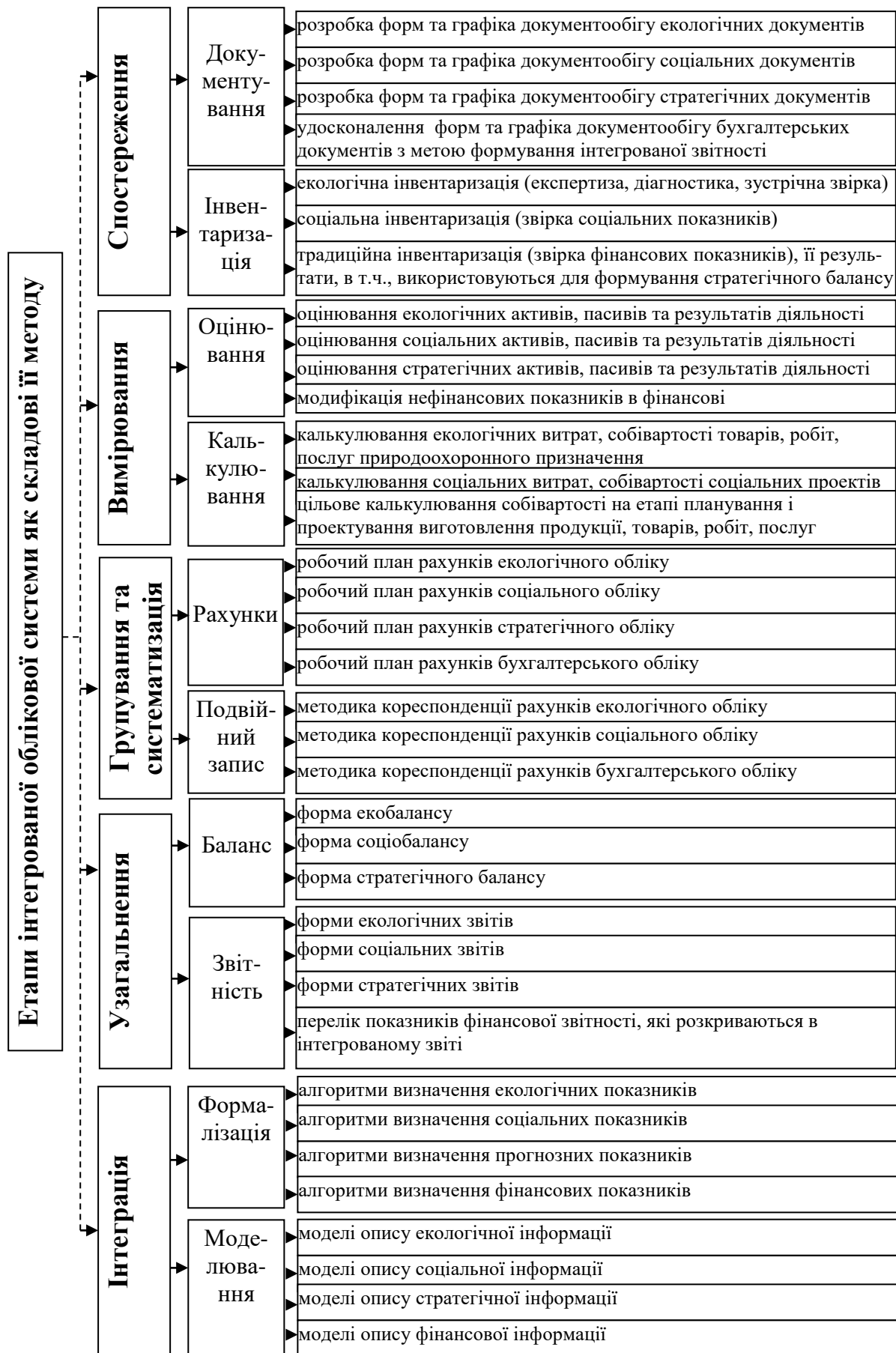

Рис. 2.9. Методологічний інструментарій інтегрованої облікової системи

Саме на етапі інтеграції відособлені показники бухгалтерського, соціального, екологічного та стратегічного обліку за допомогою методів формалізації та моделювання трансформуються в цілісну систему взаємопов'язаних показників інтегрованого звіту, які комплексно описують діяльність суб'єкта господарювання за допомогою інформаційних моделей та алгоритмів.

Метод формалізації бере свій початок в логіці, а його засновником вважають Арістотеля, який виходив з того, що різні за своїм конкретним змістом думки можуть бути виражені в одній і тій же логічній формі [16]. Використання методу формалізації в інтегрованій обліковій системі передбачає структурування інформації, її кодування (математичне, символічне чи знакове), розподіл за розділами інтегрованого звіту шляхом формування алгоритмів визначення його показників. Формалізовані алгоритми визначення показників інтегрованого звіту переносяться на мову машинного програмування, що дозволяє автоматизувати процес формування інтегрованої звітності. Після формалізації показників інтегрованого звіту повинні бути розроблені моделі опису визначених показників шляхом використання методу моделювання.

Вперше розглядати моделювання як метод бухгалтерського обліку, спосіб інформаційного відображення фактів господарського життя запропонував Е. К. Гільде. Вчений побудував перші моделі нормативного обліку, орієнтовані на технологічні процеси, а не на галузі промисловості [79]. В. М. Жук, в сучасному розумінні, трактує моделювання в бухгалтерському обліку, як комплексне застосування його методів та наукових підходів для відображення господарських процесів й явищ не прямо чи безпосередньо, а через специфічно створені символи та описання [146].

В інтегрованій обліковій системі на етапі інтеграції за допомогою методу моделювання описується бізнес-модель, яка включає характеристику ресурсів (фінансових, матеріальних, людських, природних тощо), комерційної діяльності, продуктів, які створюються в процесі цієї діяльності та її результатів. Розвиток моделювання, як методу інтегрованої облікової системи,

дозволить трансформувати під завдання управління моделі, пов'язані з урахуванням при формуванні інтегрованого звіту не тільки фінансової інформації, а й нефінансової, опису моделей визначення фінансового результату, з урахуванням фінансових та нефінансових показників. Важливо, що моделювання спирається на обліково-аналітичну інформацію, накопичення якої в інтегрованій обліковій системі дозволить оцінити динамічні тенденції сталого розвитку при розкритті стратегічної інформації.

Розроблені методологічні засади налаштування та використання інтегрованої облікової системи передбачають узгодженість цілей та логічної структури інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності; плану робіт з ресурсами і видатками у розрізі збору та обробки інформації за розділами інтегрованого звіту; плану робіт з організаційною структурою кроссекторальної робочої групи виконавців проекту; об'єднання і координацію всіх інформаційних систем інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності в єдину систему та зв'язок усіх складових для розроблення і втілення проекту в інформаційну систему управління суб'єкта господарювання. В аспекті побудови інтегрованої облікової системи як постачальника облікової інформації та забезпечення синергізму її складових важливе значення має інформатизація такої системи шляхом поєднання й інтеграції теоретичної, методологічної та організаційної складових формування та зведення всього спектра інформації в інтегрований звіт в автоматичному режимі. Слушною з цього приводу є думка О. А. Зоріної, яка зазначає, що процес побудови інтегрованої системи обліку та звітності дозволить побудувати інформаційні системи таким чином, щоб задовольняти всі види і системи обліку, що ведуться на підприємстві, та складати відповідні форми звітності для задоволення потреб різних користувачів [156]. Імплементация запропонованих рекомендацій з побудови інтегрованої облікової системи з метою реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності в інформаційну систему суб'єкта господарювання шляхом визначення елементів технічного розділу інтегрованої облікової політики буде розглянуто в наступному пункті дослідження.

2.4. Удосконалення облікової політики для цілей складання інтегрованої звітності в інформаційній системі підприємства

Реалізація інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності неможлива або надзвичайно трудомістка без застосування сучасних інформаційних технологій, а виникнення помилок чи неточностей при розкритті інформації в інтегрованому звіті в результаті неавтоматизованої обробки даних значно зростає. Не зважаючи на суттєві переваги автоматизації інтегрованої облікової системи та процесу реалізації інноваційного проекту формування інтегрованої звітності й впровадження цього процесу в обліково-звітну практику суб'єкта господарювання, інтегрована звітність є досить новою практикою звітування, тому комплексних програмних продуктів, які б забезпечували автоматизацію від етапу збору інформації до формування інтегрованого звіту не розроблено. Тому основні вимоги та методологічні основи автоматизації інтегрованої облікової системи та процесу реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності необхідно розкрити в технічному розділі інтегрованої облікової політики.

Пропонуємо в технічному розділі інтегрованої облікової політики розкривати інформацію в наступній послідовності:

I етап – визначення вимог до формування єдиного інформаційного простору інтегрованої облікової системи;

II етап – перелік технічних засобів для автоматизації інтегрованої облікової системи;

III етап – стандартизація вимог до інтерфейсів категорії «професійні судження» для введення відсутніх в національному обліку даних;

IV етап – опис інформаційної технології, створеної на основі децентралізованої обробки бухгалтерських даних;

V етап – визначення структури і порядку взаємодії зовнішнього і внутрішнього інформаційного полів;

VI етап – розробка технічних завдань та алгоритму впровадження програмного продукту автоматизації процесу формування інтегрованої звітності;

VII – опис чотирьохрівневої градації топологічних ознак облікових номенклатур;

VIII – наповнення облікових номенклатур інтегрованої облікової системи.

Розглянемо реалізацію визначених етапів наповнення технічного розділу інтегрованої облікової політики.

Формування інтегрованої облікової системи вимагає створення єдиного інформаційного простору, який забезпечить однократне введення даних екологічного, соціального, стратегічного та бухгалтерського обліку при здійсненні відповідних господарських операцій з метою обробки та перетворення інтегрованою обліковою системою в інформацію для потреб різних груп користувачів (як кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності, так і обліковим персоналом для формування фінансової та податкової звітності чи управлінським персоналом для прийняття відповідних рішень) (рис. 2.10).

Формування єдиного інформаційного простору інтегрованої облікової системи має наступні переваги:

- виключення багаторазового введення та дублювання даних за господарськими операціями, одночасно з можливістю багаторазового використання інформації в бухгалтерському, екологічному соціальному чи стратегічному обліку;

- забезпечення високого рівня достовірності облікової інформації, що досягається завдяки однократному введенню даних і за рахунок мінімізації ймовірності помилки при багаторазовій обробці однієї і тієї ж інформації в інтегрованій обліковій системі різними підсистемами;

- порівнянність і відповідність даних різних систем обліку та звітності, яка ними формується, шляхом використання єдиного інформаційного простору;

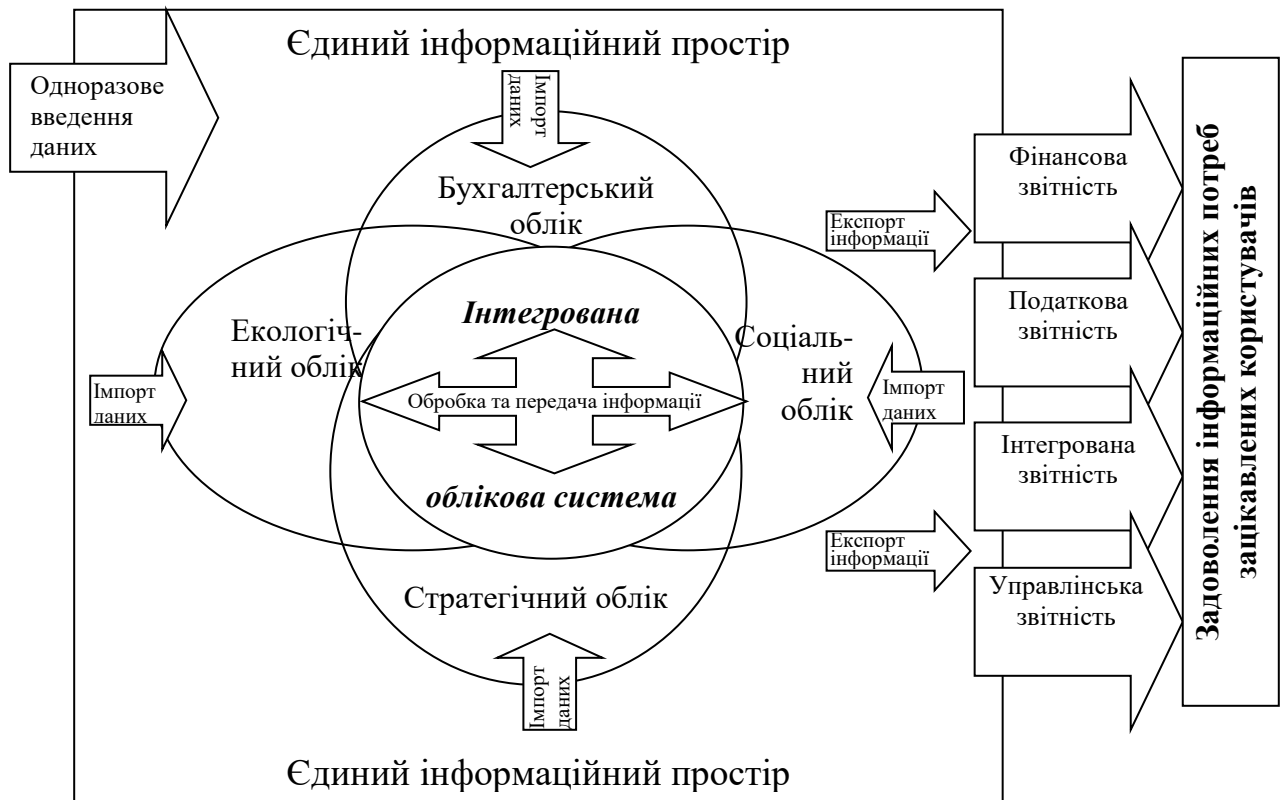

Рис. 2.10. Формування єдиного інформаційного простору інтегрованої облікової системи

- зменшення витрат на утримання персоналу, шляхом відсутності необхідності в утриманні додаткових служб для паралельного ведення різних видів обліку;

- оптимізація документообігу в компанії шляхом зменшення обсягу оброблюваної документної інформації, мінімізації етапів узгодження та кількості документів, що вимагають затвердження, забезпечення оперативної та одночасної колективної роботи з документами різними підсистемами інтегрованої облікової системи, побудови тематичних і зведених схем документообігу, розробка облікових номенклатур та системи кодування документів тощо;

- мінімізація трудовитрат і термінів формування інтегрованої звітності;

- можливість автоматичної перевірки інформації як на етапі введення її в інформаційну систему, так і на етапі контролю несуперечності фінансових та нефінансових показників в інтегрованій звітності;

- можливість впровадження сучасного міжнародного формату передачі регуляторної, фінансової та інтегрованої звітності, підготовленої відповідно до принципів МСФЗ, Basel (звітність банківських установ), Solvency (звітність страхувальників), МСІЗ і іншими – XBRL (eXtensible Business Reporting Language – «розширювана мова ділової звітності»), який описує звітність не мовами форм, а мовою базових показників, згрупованих в моделі даних, які дозволяють отримати аналітичну інформацію в фінансових, екологічних, соціальних та стратегічних розрізах.

На другому етапі наповнення технічного розділу інтегрованої облікової політики для автоматизації інтегрованої облікової системи виключне значення має наявність та чітке функціонування технічних засобів накопичення, обробки і зберігання інформаційних потоків, організаційно-методичне забезпечення автоматизованої системи, спеціалісти з налаштування та експлуатації інформаційної системи, відповідні програмні продукти (система електронного документообігу, електронний архів, інтегрований банк даних тощо), розробка технічних завдань з інтеграції програмного продукту автоматизації інтегрованої облікової системи. Процес автоматизації інтегрованої облікової системи повинен базуватися на методі трансформації даних бухгалтерського, екологічного, соціального та стратегічного обліку в показники інтегрованого звіту шляхом використання технології інтегрованого банку даних. Інтегрований банк даних представляє собою комплекс, що включає: спеціальні контури кодування та трансформації даних в інформацію; алгоритми розрахунку показників інтегрованого звіту на базі запропонованого уніфікованого альбому показників; програмні та технічні засоби, які в сукупності забезпечують створення та експлуатацію системи накопичення інформації. Крім того інтегрований банк даних має забезпечити:

- автоматичне оновлення, коригування та багатоаспектне використання інформації в інтересах кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності та інших користувачів облікової інформації;

- прямий зв'язок з зацікавленими користувачами для отримання відповідей на будь-які інформаційні запити шляхом формування електронних каталогів (законодавчих та нормативних документів, практичних видань з бухгалтерського обліку, інструкцій щодо заповнення облікових документів) та графіків перенесення інформації до всіх видів звітності.

Важливе значення при автоматизації процесу реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності має введення в інформаційну систему даних категорії «професійні судження». Використання професійного судження при формуванні інтегрованого звіту пов'язано з відсутністю чітких стандартизованих вимог до його формату та змістовного наповнення, зокрема:

- необхідністю розкриття інформації про нові об'єкти бухгалтерського обліку (природний, інтелектуальний, соціально-репутаційний капітали, прогностичні показники, елементи бізнес-моделі, ділова репутація, ризики діяльності тощо), які не відображаються у фінансовій звітності підприємства;

- необхідністю усунення невизначеності, зумовленою недосконалістю чи розбіжністю облікових нормативно-правових актів або відсутністю конкретних, визначених законодавством підходів до відображення тих чи інших господарських операцій;

- застосування професійного судження щодо визначення суттєвості та обачності при визначенні змісту інтегрованої звітності;

- застосування професійного судження при виборі методів оцінки фінансових та нефінансових показників інтегрованої звітності;

- застосування професійного судження при визначенні складових інтегрованої облікової політики;

- вчасне реагування на інформаційні запити зацікавлених сторін в інформації інтегрованої звітності, особливо постачальників фінансового капіталу.

На думку О. В. Харламової, професійне судження розглядається як фундаментальний підхід до формування звітності, який накладає певні обмеження на масиви обліково-звітної інформації і створює обов'язкові для дотримання орієнтири при визнанні, оцінці, поданні та розкритті інформації у звітності [472, С. 47]. Таке виключне значення професійного судження при формуванні інтегрованої звітності вимагає при автоматизації процесу реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності передбачити в інформаційній системі інтерфейси для введення відсутніх в національному обліку даних, в тому числі параметрів оцінки ризиків, методів оцінювання фінансових та нефінансових показників, методик відображення неспецифічних господарських операцій тощо.

Ще однією особливістю інформаційної системи для автоматизації процесу реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності є застосування інформаційної технології, створеної на основі децентралізованої обробки бухгалтерських даних, оскільки, дослідження звітності сталого розвитку вітчизняних підприємств показало, що цей новий інструмент звітування в практичну діяльність впроваджують, зазвичай не окремі відособлені організації, а групи та об'єднання підприємств різних галузей економіки, на кожному з яких є відособлена бухгалтерія.

Особливість інформаційної технології, створеної на основі децентралізованої обробки даних полягає в формуванні багаторівневих і локальних обчислювальних мереж; збільшенні складу бухгалтерських та інших розрахунків, необхідних для визначення показників інтегрованого звіту, які виконуються обчислювальною технікою; створення єдиного інтегрованого банку даних; можливість інформаційно-довідкового обслуговування співробітників бухгалтерії, проведення аналізу та оцінки стану системи управління ефективністю виробництва, отриманого маржинального доходу і прибутку в кожному підрозділі суб'єкта господарювання чи підприємства учасника об'єднаного бізнесу. Таким чином, автоматизація процесу формування інтегрованої звітності передбачає децентралізацію з метою

забезпечення можливості збору більш повної та деталізованої інформації для задоволення потреб різних груп споживачів інформації інтегрованого звіту та централізацію навколо єдиного інтегрованого банку даних, в який одноразово передається вся первинна інформація та групується за відповідними тематичними розділами. Децентралізована обробка первинних облікових даних спрямована на наступне:

- створення умов для незалежності підрозділів підприємства чи групи підприємств без втрати переваг об'єднання, передачі до інтегрованої облікової системи більш деталізованих даних, рішення про розкриття чи нерозкриття яких приймається вже безпосередньо кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності;

- узгодження діяльності керівників низових ланок зі стратегічною політикою центрального управління компанії;

- зниження витрат на передачу інформації в корпоративний центр з одночасним зменшенням вірогідності її часткової втрати при передачі;

- покращення інформаційних, аналітичних та контрольних функцій бухгалтерського обліку безпосередньо в місцях здійснення господарських операцій.

Обов'язковим елементом інтегрованого звіту є опис зовнішнього оточення організації, тому інформаційне поле автоматизованої інтегрованої облікової системи підрозділяється на внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє інформаційне поле формується в рамках суб'єкта господарювання на основі інформації, яка формується внаслідок його діяльності (дані про господарські операції, активи, капітали, зобов'язання, результати діяльності, податкові платежі, соціальна та екологічна відповідальність, стратегія діяльності, маркетингова політика тощо). Зовнішнє інформаційне поле формується сукупністю елементів, що оточують суб'єкт господарювання та справляють на його діяльність опосередкований чи суттєвий вплив, наприклад, політичні процеси у країні, правове регулювання, стан економіки, рівень науково-технічного та технологічного розвитку суспільства, соціальна та культурна

складові суспільства, демографічні фактори, стан навколишнього середовища, ринкове середовище, фінансовий стан контрагентів та конкурентів, тенденції розвитку товарних та фінансових ринків і їх суб'єктів, світові глобальні процеси тощо. Для ефективного налагодження автоматизованого процесу формування інтегрованої звітності суб'єкту господарювання необхідно контролювати і постійно вдосконалювати структуру і порядок взаємодії зовнішнього і внутрішнього інформаційного полів. При цьому, особливістю і перевагою внутрішнього інформаційного поля є його безпосередня залежність від управлінських рішень керівництва суб'єкта господарювання, під впливом яких формується стратегія формування внутрішнього середовища діяльності. Зовнішнє інформаційне поле, на яке суб'єкт господарювання безпосереднього впливу не має, визначає стратегію адаптації діяльності до незалежних факторів (зовнішнього середовища).

Кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності в процесі розробки технічного розділу інтегрованої облікової політики при описі кожного структурного елементу інтегрованого звіту повинна визначатися потреба в інформації для його опису, тобто розроблятися технічне завдання (ТЗ), яке включає характеристику та алгоритми визначення показників структурного елементу, вимоги до проходження даних в інформаційній системі та передачі інформаційних ресурсів до єдиного інформаційного простору для формування інформаційного продукту, опис організації робіт при зборі та обробці інформації. На підставі технічного завдання, оформленого у вигляді додатку до технічного розділу облікової політики, розробляється структура необхідної інформації, постійно визначається, в якій інформації суб'єкт господарювання відчуває нестачу, яка важлива інформація існує у зовнішньому чи внутрішньому інформаційному полі, але невідома кроссекторальній робочій групі, періодичність надходження інформації. Проектування інформаційних потоків на базі технічних завдань дозволяє повною мірою реалізувати основоположні принципи та правила побудови інтегрованої звітності, визначити достатність інформації у центрах прийняття управлінських рішень та забезпечити її захист від несанкціонованого втручання.

За умови відсутності програмних продуктів для формування інтегрованої звітності суб'єкт господарювання може замовити індивідуальну розробку програми чи придбати програму автоматизації бухгалтерського обліку та адаптувати її до особливостей формування інтегрованої звітності власними силами чи з залученням зовнішніх фахівців ІТ-сфери. І перший, і другий варіанти передбачають виконання послідовних етапів, наведених на рисунку 2.11.

Автоматизація інтегрованої облікової системи та процесу формування інтегрованої звітності стає неможливою без розробки облікових номенклатур та алгоритмізованої системи їх кодування. Інформаційною базою розробки облікових номенклатур мають стати елементи методичного розділу інтегрованої облікової політики, які забезпечать логічну консолідацію інформації в інтегрованому звіті з застосуванням інформаційних технологій. Не зважаючи на виключне значення облікових номенклатур при автоматизації облікових процедур, у навчальній літературі з організації бухгалтерського обліку та наукових працях, питання розуміння змісту облікових номенклатур та їх розробки і кодування здебільшого залишаються поза увагою науковців. Можливо це пов'язано з тим, що в «коробкових» програмах автоматизації бухгалтерського обліку їх перелік уже визначено, й на підприємстві спеціалісти фірми-розробника програмного забезпечення чи власного ІТ-відділу лише здійснюють їх заповнення відповідно до облікових потреб суб'єкта господарювання, галузі діяльності чи форми власності.

Проте, як цілком слушно зазначав професор Є. В. Мних, раціональний рівень інтегрування інформаційних ресурсів у прийнятті управлінських рішень дасть можливість підвищити якість управління на всіх ієрархічних рівнях лише із використанням наукового інструментарію доведень та аргументацій [299]. Тому потребує наукового обґрунтування змістовне наповнення та організаційно-методичні аспекти розробки облікових номенклатур для вимог автоматизації інтегрованої облікової системи та процесу формування інтегрованої звітності.

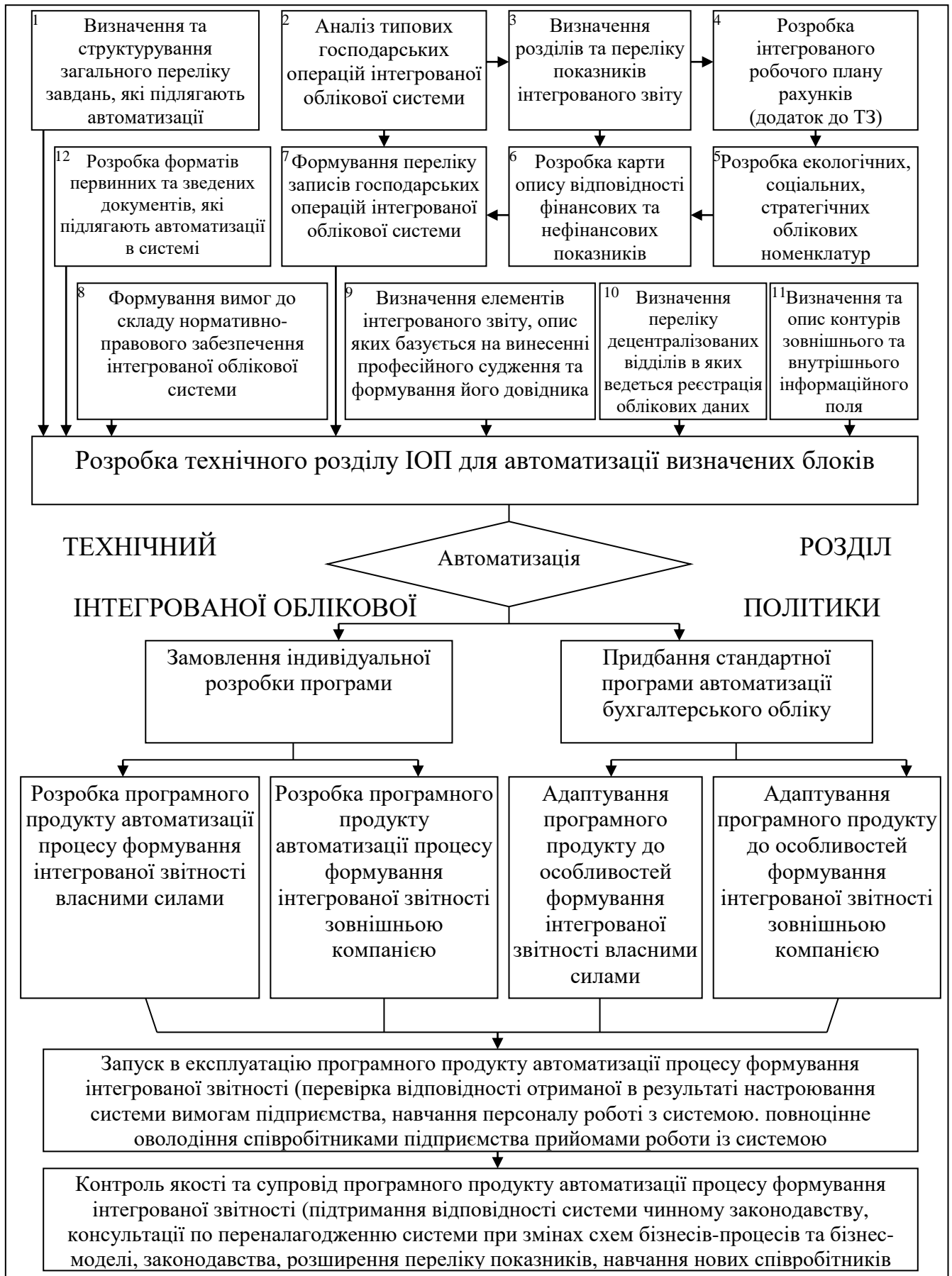

Рис. 2.11. Алгоритм впровадження програмного продукту автоматизації процесу формування інтегрованої звітності

Термін «номенклатура» відповідно до сучасного тлумачного словника української мови має декілька визначень, а саме: 1) сукупність або перелік назв, термінів, які використовують у певній галузі науки, техніки, виробництва тощо; 2) перелік рахунків, що їх відкриває бухгалтерія; 3) працівники, призначені чи затверджені вищими органами на певні посади [441, С. 465]. На підставі такого підходу до розуміння змісту облікової номенклатури, І. А. Бігдан стверджує, що в бухгалтерському обліку номенклатура – це перелік назв господарських засобів, джерел їх формування, господарських процесів: основні засоби, грошові кошти, резервний капітал, виробництво тощо [37, С. 47]. Вважаємо, що такий підхід звужує розуміння основного призначення облікових номенклатур, яке полягає в описі облікових параметрів перелічених об'єктів бухгалтерського обліку, а не лише в кодуванні їх назв. Більш змістовне визначення поняття «облікова номенклатура» надає С. В. Свірко, та трактує їх як кількісні або якісні параметри, що характеризують бізнес-процес та його результат (відповідно до процесного підходу до організації управління) та сукупність облікової даних, які стосуються господарських фактів і операцій [414]. Найбільш науково обґрунтоване визначення облікової номенклатури, яке задовольняє вимогам автоматизованої обробки даних надає А. С. Крутова, яка пропонує під обліковою номенклатурою розуміти об'єктивну, первинну інформаційну сукупність щодо певного факту господарської діяльності підприємства, яка характеризується мінімальним складом реквізитів, уводиться до банку даних інформаційної системи й підлягає відображенню в системі бухгалтерського обліку [245, С. 214].

З метою автоматизації інтегрованої облікової системи та процесу формування інтегрованої звітності пропонуємо під обліковою номенклатурою розуміти систематизований перелік параметрів опису даних про господарські факти екологічного, соціального, стратегічного та бухгалтерського обліку, які кодуються, формують інформаційно-пошуковий обліковий довідник та підлягають введенню до інтегрованого банку даних. Такий підхід до розуміння сутності облікових номенклатур дозволяє оптимізувати процес складання інтегрованого звіту шляхом виключення дублювання інформації,

обґрунтованого вибору первинних документів та облікових реєстрів, розроблення форм документів і графіку документопотоків.

Різноманітність та велика кількість об'єктів інтегрованої облікової системи вимагає при розробці облікових номенклатур розподіляти їх за топологічними групами. З метою формування інтегрованого звіту пропонуємо виділяти чотирьохрівневу градацію топологічних ознак:

1) за розділами інтегрованого звіту: загальна інформація про підприємство; характеристика зовнішнього середовища; корпоративне управління; створення вартості та бізнес-модель; фінансовий капітал; природний капітал; виробничий капітал; інтелектуальний капітал; людський капітал; соціально-репутаційний капітал; ризики і можливості; стратегія і розподіл ресурсів; результати діяльності; перспективи на майбутнє, та інших розділів передбачених кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності;

2) за видами обліку: екологічний, соціальний, стратегічний, бухгалтерський;

3) за об'єктами бухгалтерського обліку: основні засоби, нематеріальні активи, біологічні активи, капітальні інвестиції, запаси, товари, готова продукція, грошові кошти, розрахунки, капітали, зобов'язання тощо;

4) за технологічним етапом інтегрованої облікової системи: первинний, поточний та підсумковий облік.

Для ідентифікації облікових номенклатур в автоматизованій системі та перенесенні інформації про них до інтегрованого звіту вони підлягають реквізитному наповненню. Реквізит є мінімальною структурно-інформаційною одиницею облікової номенклатури, яка не підлягає подальшому смислому розподілу. Фактично перелік реквізитів формує облікову номенклатуру. Розрізняють два, види реквізитів: реквізити-ознаки та реквізити-основи. Перші характеризують якісну, а другі – кількісну сторону обліковуваних об'єктів – господарських фактів, явищ та процесів. Прикладом реквізитів-ознак є: номер

документа, назви матеріалу і постачальника тощо, а реквізитів-основ – кількість матеріалів, що надійшли, сума тощо [48].

Реквізити-основи облікових номенклатур для автоматизації процесу формування інтегрованого звіту можуть бути кількісні, трудові, грошові (вартісні), абсолютні, відносні, а реквізити-ознаки – якісні, довідкові, групувальні, спеціальні тощо. В ході автоматизованої обробки інформації, яка продукується інтегрованою обліковою системою за реквізитами-ознаками здійснюється пошук інформації, її вибір, сортування, порівняння (логічна обробка), а над реквізитами-основами виконуються арифметичні операції (арифметична обробка). З суми реквізитів-основ і певної кількості реквізитів-ознак утворюється показник інтегрованої звітності – структурна одиниця виражена через мінімальну сукупність інформації, яка характеризує конкретний елемент інтегрованого звіту з кількісного та якісного боків.

Оскільки спеціалізованих програмних продуктів для формування інтегрованої звітності не розроблено, то для автоматизації процесу налаштування облікових номенклатур та визначення показників інтегрованої звітності доцільно використовувати програмне облікове забезпечення, яке вже використовується на підприємстві. Дослідження інформаційних систем і технологій, що використовуються на вітчизняних підприємствах показало, що переважна більшість використовує програмні продукти фірми «1С», які дозволяють автоматизувати процес формування та наповнення облікових номенклатур інтегрованої облікової системи з метою автоматичного визначення показників інтегрованого звіту (рис. 2.12).

Використання програми «1С: Підприємство» при формуванні інтегрованої звітності дозволяє: маніпулювати різними типами об'єктів предметної області інтегрованої облікової системи (константами, довідниками, документами, регістрами, бухгалтерськими рахунками, і т. ін.); багаторазово працювати з одним і тим же документом декільком учасникам кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності, кожен з яких відповідає за певну частину інформації, що вноситься в документ, а потім

переноситься в інтегрований звіт; підтримувати ефективну роботу з великими обсягами економічної, екологічної, соціальної та стратегічної інформації, з використанням різноманітних засобів обчислювальної техніки і топологій обчислювальної мережі; додавати реквізити нового учасника кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності в загальний список і встановлювати для нього індивідуальний інтерфейс користувача; автоматично обирати та розраховувати показники інтегрованої звітності передбачені уніфікованим альбомом показників за описаними алгоритмами; формувати інтегрований звіт в міжнародному форматі звітності XRBL. Таким чином, «1С: Підприємство» є тією інструментальною системою, на базі якої може бути успішно автоматизований процес реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності.

Рис. 2.12. Наповнення облікових номенклатур інтегрованої облікової системи в програмі «1С»

Одним з найважливіших розділів інтегрованого звіту є опис капіталів, які суб'єкт господарювання використовує в бізнес-моделі. Концепція капіталів є фундаментальною категорією інтегрованої звітності. Проте, у Міжнародному стандарті інтегрованої звітності не закріплені конкретні ключові показники ефективності використання та методи оцінки фінансового, виробничого, інтелектуального, соціально-репутаційного та природного капіталів, що потребує додаткового розгляду та удосконалення, й буде розглянуто в наступному розділі дисертаційної роботи.

Висновки до розділу 2

Узагальнюючи результати дослідження, які містяться у другому розділі, можна зробити наступні висновки.

Визначено, що першочерговим завданням для підприємств, що формують інтегровану звітність або планують впровадити такий елемент звітування в практичну діяльність є розробка чи доповнення діючої облікової політики, яка є інформаційною базою системи управління та основою для ведення бухгалтерського обліку, який забезпечить налагоджений механізм передачі, групування та реєстрації господарських операцій з метою складання повного, достовірного та зрозумілого інтегрованого звіту. Для формування інтегрованої звітності запропоновано адаптовані методологічні аспекти «інтегрованої облікової політики», під якою пропонується розуміти сукупність всіх пов'язаних облікових принципів, правил, методів, процедур та процесів формування інтегрованої звітності, які колаборативно ініціюються та виконуються шляхом винесення професійного судження з метою підвищення соціально-економічної безпеки та рівня конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, активізації просторово-екологічної свідомості бізнесу, підвищення рівня життя населення та забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів. Визначено мету та обґрунтовано завдання інтегрованої облікової політики в методологічному, організаційному, методичному та технічному розділах відповідно до вимог

інтегрованої звітності, що дозволило уніфікувати процедури інтегрованої облікової політики та систематизувати підходи до формування її розділів з урахуванням рівнів реалізації облікової політики, впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на процес розробки чи доповнення її розділів та на процес формування інтегрованої звітності.

Доведено, що для суб'єкта господарювання формування та оприлюднення інтегрованої звітності є інновацією, а сама процедура збору, обробки та групування інформації в інтегрованому звіті є інноваційним проектом, який потребує внутрішніх інвестицій для його реалізації та приверне зовнішні інвестиції після його реалізації. Під інвестиційно-інноваційним процесом формування інтегрованої звітності запропоновано розуміти еклектичне поєднання інвестиційної та інноваційної діяльності, в результаті якої створюється інтегрований звіт, оприлюднення якого дозволить отримати суб'єкту господарювання синергетичний соціо-еколого-економічний ефект.

Для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої запропоновано використовувати метод проектного управління PRINCE2 («PRojects IN Controlled Environments version 2»). Адаптація даного методу до вимог інтегрованої звітності дозволила визначити мету проекту й провести його обґрунтування; виявити структуру проекту (підцілі, основні етапи роботи); визначити необхідні обсяги й джерела фінансування; сформувати кроссекторальну робочу групу, яка буде займатися обробкою та представленням інформації в інтегрованому звіті; визначити строки виконання проекту та скласти графік його реалізації; розрахувати необхідні ресурси, кошторис і бюджет проекту, спланувати й урахувати ризики; розробити організаційно-методичні засади контролю над ходом виконання проекту від предпроектної стадії до стадії верифікації та оприлюднення інтегрованого звіту.

Запропоновано шляхом анкетування співробітників створювати на підприємстві «Корпоративну базу ідей показників інтегрованої звітності», яка дозволить зафіксувати пропозиції співробітників щодо розкриття інформації та створити «конструктор» змістовного наповнення інтегрованого звіту шляхом

застосування розроблених методичних засад формування алгоритмів наведення показників в інтегрованому звіті. Розроблено форму «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту», в якому згруповано показники за розділами інтегрованого звіту, видами (кількісні, якісні та фінансові) та описом інформації, яку вони характеризують, а також з визначенням цілі глобальної програми сталого розвитку, яку характеризує показник для визначення внеску підприємства в їх досягнення.

Обґрунтовано, що для розширення об'єктного складу бухгалтерського обліку при формуванні інтегрованої звітності необхідно впроваджувати в практичну діяльність суб'єктів господарювання багатоцільову автоматизовану інтегровану облікову систему, яка включає традиційну систему бухгалтерського обліку та доповнена екологічною, соціальною та стратегічною складовими. Для налаштування інтегрованої облікової системи пропонується використовувати системно-функціональний підхід та визначати інтегровану облікову систему як цілісний обліково-аналітичний комплекс, що охоплює процеси спостереження, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання, передачі та прогнозування соціо-еколого-економічної інформації про господарську діяльність підприємства стейкхолдерам для прийняття рішень шляхом розкриття її в інтегрованому звіті.

Інформатизацію багатоцільової інтегрованої облікової системи запропоновано здійснювати шляхом інтеграції в технічному розділі інтегрованої облікової політики теоретичної, методологічної та організаційної складових інформаційного процесу за наступними етапами: I етап – визначення вимог до формування єдиного інформаційного простору інтегрованої облікової системи; II етап – перелік технічних засобів для автоматизації інтегрованої облікової системи; III етап – стандартизація вимог до інтерфейсів категорії «професійні судження» для введення відсутніх в національному обліку даних; IV етап – опис інформаційної технології, створеної на основі децентралізованої обробки бухгалтерських даних; V етап – визначення структури і порядку взаємодії зовнішнього і внутрішнього інформаційного полів; VI етап – розробка

технічних завдань та алгоритму впровадження програмного продукту автоматизації процесу формування інтегрованої звітності; VII – опис чотирьохрівневої градації топологічних ознак облікових номенклатур; VIII – наповнення облікових номенклатур інтегрованої облікової системи.

Основні результати дослідження за розділом 2 опубліковані у працях: [227; 228; 230; 232; 239; 242; 317; 323; 331; 335; 514; 518].

РОЗДІЛ 3.

ФОРМАЛІЗАЦІЯ ЕЛЕМЕНТІВ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНЦЕПТУАЛЬНІЙ ОСНОВІ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

3.1. Структура капіталу та її значення для підготовки інтегрованої звітності

Масштаб, успішність і ефективність господарської діяльності бізнес-одиниці в будь-який період економічного розвитку визначає величина капіталу, яка виступає і головним вимірником її ринкової вартості. Крім того, саме капітал, незважаючи на умовність багатьох критеріїв його підрахунку, у всі часи виступає центральною категорією бухгалтерського обліку. Цілком змістовно стосовно цього зазначає І. Й. Яремко, на думку якого науково-теоретичні розробки, спрямовані на адаптивний розвиток (формування) методологічної основи системи бухгалтерського обліку підприємства постіндустріального типу, повинні предметно базуватися на основоположній категорії «капітал», яка фундаментально визначатиме всі інші (похідні) поняття теорії обліку [519]. Схожою є думка і французького вченого Ш. Пангло, який зазначав, що бухгалтерський облік це прикладна політична економія, і як остання, маючи своїм предметом капітал, так точно всі поняття бухгалтерського обліку (природа рахунків, подвійний запис та ін.) повинні бути виведені з поняття капіталу. На думку науковця: «...Бухгалтерський облік – дзеркало капіталу, і тільки ця категорія дозволяє пояснити природу рахунків» [427, С. 177]. В той же час, цілком слушно відзначає лауреат Нобелівської премії П. Самуельсон, теорія капіталу – є одним з найскладніших розділів економічної теорії [408, С. 437].

Зростаюча складність фінансово-економічних процесів та їх різноманіття в умовах прагнення суб'єктів господарювання до сталого розвитку вимагають інформаційного відображення змін величини і структури різних видів капіталу

на різних стадіях кругообігу господарських засобів. Адекватна оцінка капіталу за умови, щоб всі його значущі компоненти знаходили відповідне їх ролі відображення у вартості компанії та ланцюгу її створення, має своєю основою насамперед повноцінний облік та опис цих компонентів в інтегрованій звітності.

Відповідно до МСІЗ, капітал – це запас вартості, який збільшується, зменшується або трансформується внаслідок діяльності організації та результатів цієї діяльності [290]. Міжнародний стандарт інтегрованої звітності рекомендує при описі бізнес-моделі використовувати концепцію різноманітності видів капіталу в розрізі фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціально-репутаційного та природного капіталів, характеристика яких відповідно до стандарту наведена в таблиці 3.1. Застосування концепції різноманітності видів капіталу при розкритті інформації в інтегрованому звіті надає зацікавленим користувачам більше можливостей для формування уявлення про основні пріоритети розвитку і стійкості компанії в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі за різними напрямками господарської діяльності.

Таблиця 3.1

Характеристика видів капіталу відповідно до Міжнародного стандарту інтегрованої звітності

№ з/п	Вид капіталу	Визначення	Об'єкти
1	2	3	4
1	Фінансовий	резерв коштів, які є у організації для використання при виробництві товарів або наданні послуг; надходять через фінансування (боргове, часткове фінансування і гранти) або створюються в результаті операцій або інвестицій	грошові кошти
2	Виробничий	виробничі фізичні об'єкти (на відміну від природних фізичних об'єктів), наявні у організації для виробництва товарів або надання послуг	будівлі, обладнання, інфраструктура (дороги, порти, мости, сміттєпереробні заводи, водоочисні споруди тощо)

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
3	Інтелектуальний	організаційні нематеріальні активи, засновані на знаннях	інтелектуальна власність, наприклад, патенти, авторські права, програмне забезпечення, права і ліцензії; «організаційний капітал», наприклад, знання, що припускаються, системи, процедури і протоколи
4	Людський	компетенції співробітників, їх здатності і досвід, а також їх мотивація впроваджувати інновації, в тому числі їх відповідність структурі управління організації та її підтримка, підхід до управління ризиками та етичні цінності; здатність розуміти, розробляти і реалізовувати стратегію організації; лояльність і мотивація для вдосконалення процесів, товарів і послуг, включаючи їх здатність керувати, управляти і співпрацювати	інвестиції в навчання персоналу, лояльність працівників до компанії, їх мотивація; етичні цінності; знання, навички, уміння, кваліфікації, здібності працівників тощо
5	Соціально-репутаційний	інститути і відносини в рамках спільнот і між ними, а також між групами зацікавлених сторін і іншими групами, і здатність ділитися інформацією для підвищення індивідуального і колективного добробуту	загальні норми і цінності та зразки поведінки; відносини/зв'язки між основними зацікавленими сторонами, а також довіра і готовність співпрацювати; нематеріальні активи, пов'язані з брендом і репутацією, створеними організацією; соціальні ліцензії на роботу організації
6	Природний	всі поновлювальні і невідновлювальні природні ресурси і процеси, які дозволяють створювати товари або послуги, що підтримують минуле, сьогодення або майбутнє процвітання організації	повітря, вода, земля, корисні копалини і ліси; біологічне різноманіття і здоров'я екосистеми

Існує низка проблем, пов'язаних з розкриттям в інтегрованому звіті інформації про визначені в стандарті види капіталів. Одна з них – наскільки можливо визначити в деталях підтверджену обліковими даними та корисну для інвесторів та інших стейкхолдерів інформацію, необхідну для розкриття за кожним видом капіталу. Крім того, в самому стандарті зазначено, що він не вимагає застосування наведених вище категорій в інтегрованому звіті або

структуризації звіту за капіталами й незалежно від того, як суб'єкт господарювання розподіляє капітали за категоріями для своїх власних цілей.

Запропоновані стандартом категорії капіталів мають використовуватися в якості орієнтира того, що організація при формуванні інтегрованого звіту не випускала з уваги будь-який капітал, який вона використовує або на який вона впливає. Ще однією проблемою висвітлення в інтегрованому звіті обґрунтованої інформації про капітали є те, що повноцінний облік невартісних форм капіталу (людського, соціально-репутаційного, природного) не отримав широкого впровадження в бізнес-практиці. Науковці пов'язують таке становище з наступними причинами [469; 532; 555]:

- в консервативному мисленні постачальників фінансового капіталу, акціонерів і менеджерів суб'єктів господарювання, які не сприймають людський, соціально-репутаційний та природний капітали як об'єкти для інвестицій. Існує ігнорування або нерозуміння взаємозв'язку між створюваними цими видами капіталу благами і ефективністю та, відповідно, прибутковістю бізнесу. Деякі керівники підприємств не володіють знаннями і досвідом в галузі управління створенням соціальних та екологічно-стійких корпоративних цінностей;

- у відсутності єдиної термінології, в нерозвиненості кількісних методів вимірювання цінності невартісних форм капіталу, їх обліковій оцінці, в методичній складності вимірювання їх впливу на інші компоненти капіталу суб'єкта господарювання і на грошові потоки, визначення їх місця в бізнес-моделі. Стандартні критерії, які застосовуються при оцінці бізнесу не дозволяють безпосередньо пов'язувати людський, соціально-репутаційний та природний капітали з визначенням фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання. На сьогодні не лише відсутні загальновизнані правила включення цих форм капіталу в фінансову звітність, але і відсутня єдина методика оцінювання показників багатьох компонентів людського, соціально-репутаційного та природного капіталів;

- в загальноприйнятих методах ведення бізнесу, згідно з якими, як правило, пріоритет віддається організаційним рішенням, які забезпечують швидкий економічний ефект, в той час як заходи в соціальній сфері та в галузі природокористування зазвичай пов'язані з пролонгованими ефектами. Дана особливість – схильність представників бізнесу до короткострокового мислення – ще більш посилилася в кризовий та посткризовий періоди через невизначеність перспектив економічних змін;

- у відсутності ясних і однозначно трактованих економічних сигналів ринку, що обумовлює слабку вмотивованість суб'єктів господарювання до впровадження в свою діяльність принципів соціально і екологічно сталого розвитку.

Ще однією проблемою розкриття інформації про капітали в інтегрованому звіті є відсутність напрацьованих методологічних засад узгодженого подання інформації щодо обраної стратегії із розкриттям взаємопов'язаних даних про її забезпечення всіма необхідними ресурсами в розрізі елементів фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціально-репутаційного та природного капіталів, що призводить до поверхневого опису набору їх розрізнених елементів в інтегрованому звіті. У зв'язку з цим, як цілком слушно зазначає Сандра Пітерс, необхідні кардинальні зміни звітності, при цьому «поліпшення у звітності потрібні не стільки в частині обсягу інформації, скільки в тому, щоб була представлена цілісна картина» [405].

Принципово важливим є максимально повне відображення в інтегрованій звітності суб'єкта господарювання всіх аспектів, пов'язаних із взаємодією в рамках його бізнес-моделі капіталів та визначення ефективності результатів цієї взаємодії. При розробці стратегічної політики визначення структури капіталу важливе значення має прогнозування такої структури капіталів та їх взаємодії, яка допомагатиме підтримувати стабільні доходи і дивіденди від господарської діяльності для акціонерів та постійну прибутковість для власників.

Вищенаведене вимагає більш детального розгляду історичної ретроспективи розвитку різних видів капіталу, визначення основних елементів понятійно-термінологічного апарату теорії капіталів та обґрунтування їх місця в бізнес-моделі по всьому ланцюжку створення додаткової вартості суб'єктом господарювання.

Якісні трансформації капіталу, які полягають в диференціації і появі його нових видів та його масштабне кількісне зростання, спричинені еволюцією капіталу в історичній ретроспективі мають суттєвий вплив на показники інтегрованої звітності. Цей вплив проявляється в абсолютизації вартості, посиленні впливу фінансового капіталу на показники господарської діяльності, його проникненні в системні процеси різних сегментів економіки і перетворенні на рубежі тисячоліть вартості і фінансового капіталу як її носія в домінанту економічних відносин.

На початку створення капіталістичної системи господарювання фінансовий капітал розглядався як грошові кошти, що використовуються для розвитку будь-якої діяльності, наприклад, виробництва товарів чи торгівлі. Актуалізація досліджень фінансового капіталу посилилася в кінці XIX початку XX століття, що було пов'язано з розвитком акціонерної форми господарювання в промисловості і участі в цьому процесі різних фінансових установ, зокрема банків.

Сам термін «фінансовий капітал» на відміну від поняття «капітал» з'явився в науковому обороті відносно недавно, на початку XX століття після виходу в 1910 р. книги німецького соціаліста Р. Гільфердінга [81]. В ході аналізу форми руху капіталу при його трансформації в фінансовий капітал Р. Гільфердінг приходить до висновку, що фінансовий капітал є грошовим капіталом і володіє його формою Г-Г, тобто представляє собою гроші, які приносять гроші. У той же час усувається самотійність торгового капіталу, а банківський і промисловий капітал поєднуються в фінансовому капіталі.

Проведений термінологічний аналіз трактування дефініції «фінансовий капітал» показав, що сучасна економічна наука розглядає його з декількох

сторін, що обумовлено різними теоретичними моделями його побудови, інтеграційними процесами, змінами соціально-економічного устрою, розвитком науково-технічного прогресу, інноваційними процесами та глобалізацією економіки. Аналіз поглядів вчених дозволив виділити ключові характеристики поняття «фінансовий капітал» (додаток Ж, табл. Ж1) та об'єднати підходи до його визначення в декілька груп:

- монетарний підхід, представники якого (В. Г. Артеменко, В. Г. Белолипецкий, Ю. М. Воробйов, В. П. Лещук, С. С. Свірідова) аналізують фінансовий капітал, перш за все в контексті забезпечення суб'єктів господарювання грошовими засобами в їх різній формі;

- інституціональний підхід, прихильники якого (Л. М. Алексеєнко, Д. Гарднер, Р. Гільфердінг, Н. В. Мещерова, В. І. Ленін) підходять до визначення фінансового капіталу в аспекті його використання різноманітними інститутами (банками, промисловими групами, державними установами, акціонерними товариствами тощо) та описують взаємовідносини, які виникають в результаті такого використання чи перетворення;

- обліковий підхід, з позиції якого вчені (І. О. Бланк, Л. Д. Буряк, С. В. Моїсєєв, І. В. Олександренко, В. І. Терьохін) розглядають фінансовий капітал як джерело формування активів суб'єкта господарювання та відображення його в фінансовій звітності;

- інвестиційний підхід, в рамках якого дослідники (О. П. Дісяк, Н. В. Дрозд, В. Г. Федоренко) трактують фінансовий капітал з точки зору двох його найважливіших функцій – розподільчої (визначення права власності) і трансформаційної (втілення в цінних паперах з метою отримання доходу).

Проаналізувавши погляди науковців до визначення фінансового капіталу, які сформувалися в історичній ретроспективі, виявлено, що жоден з них не враховує вимоги інтегрованої звітності до його змістовного наповнення, а лише описує ту чи іншу функцію, яка ним виконується. Враховуючи вищенаведене, фінансовий капітал пропонуємо розглядати як сукупність грошових коштів та їх еквівалентів, що залучаються їх власниками в процес створення додаткової

вартості шляхом часткового їх поглинання та відтворення в бізнес-моделі суб'єкта господарювання в вигляді доходу чи інших форм капіталу.

Одними із перших дослідників, які зробили крок до осмислення виробничого капіталу, який в літературі трактується ще як фізичний чи основний, як категорії сфери виробництва, були фізіократи на чолі з Франсуа Кене. Зокрема, Ф. Кене зазначав, що капітал – це не гроші, а ті засоби виробництва, за допомогою яких створюється «чистий продукт» – «багатство, яке формує дохід націй і є продуктом, який залишається після сплати всіх видатків з доходу, що отримується з володінь» [168, С. 194]. Новим етапом у змістовному наповненні та дослідженні функціональних складових виробничого капіталу став період класичної політичної економії, видатними представниками якої стали В. Петі, А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.-Б. Сей, Дж. Міль, Н. Сеніор, В. Франклін та ін. А. Сміт розглядав капітал як накопичені засоби виробництва, що використовується для потреб виробництва і приносять дохід. До виробничого капіталу А. Сміт відносив: машини й інші необхідні засоби праці; будівлі і споруди, призначені для торгово-промислових цілей; покращення землі (розчистка, осушення, обгороджування, удобрювання тощо), що роблять її придатною для оброблювання. Вчений зазначив, що всі доходи в суспільстві формуються за рахунок факторів виробництва [423]. Теорія капіталу, й як її основна складова – виробничий капітал, становила значний науковий інтерес також для відомого представника класичної політичної економії Д. Рікардо. У своїй праці «Основи політичної економії та оподаткування» (1817 р.) капіталом він називав ту частину багатства, що використовується у виробництві й складається з машин, механізмів, інструментів, товарів повсякденного вжитку та тривалого використання (їжі, одягу, побутових предметів), що є необхідними для приведення в дію праці [393]. Тобто процес виробництва представниками класичної політичної економії був визнаний як головний чинник розміщення капіталу.

Підходи до визначення дефініції «виробничий капітал» наведені в додатку Ж, табл. Ж2, дозволили дійти висновку, що сучасні вчені при

визначенні економічної сутності акцентують увагу на наступних його основних характеристиках: по-перше, це втілення вартості виробничого капіталу в активах довготривалого споживання; по-друге, безпосереднє використання в виробничому процесі; по-третє, отримання доходу від використання виробничого капіталу протягом тривалого періоду. З метою розкриття інформації про виробничий капітал в інтегрованому звіті необхідно крім вищенаведених враховувати його специфічні характеристики, притаманні йому як виробничому ресурсу, та які в сучасних умовах господарювання впливають на ефективність діяльності підприємства та його сталий розвиток. Виробничий капітал не є обмеженим ресурсом, його можна накопичувати та використовувати як джерело інвестиційних вкладень, які можуть відтворюватися в процесі кругообігу і приносити нову, додаткову вартість. Крім того, виробничий капітал має властивість ліквідності та може перетворюватися в інші форми капіталу, наприклад, продаж необоротних активів виробничого призначення приносить додатковий фінансовий капітал. Якість виробничого капіталу також впливає на вартість і корисність товарів чи послуг, які виробляються чи надаються, і цей вплив принципово відрізняється від впливу інших ресурсів: по-перше, виробничий капітал формує умови виробництва, створюючи ту чи іншу виробничу інфраструктуру бізнес-моделі; по-друге, від ступеня технічної досконалості знарядь праці і якості предметів праці, автоматизації виробничого процесу здійснюється якісний вплив на людський капітал суб'єкта господарювання шляхом збільшення продуктивності праці, зменшення енерговитрат працівників, підвищення їх задоволеності та мотивації; по-третє, використання в процесі створення додаткової вартості виробничого капіталу природоохоронного призначення матиме якісний вплив на природний капітал, шляхом зменшення антропогенного впливу на навколишнє природне середовище та пришвидшення відтворення природних ресурсів. З метою розкриття обґрунтованої інформації про виробничий капітал в інтегрованому звіті пропонуємо під ним розуміти сукупність фізичних виробничих об'єктів, які неодноразово використовуються в бізнес-моделі

суб'єкта господарювання для трансформації оборотних ресурсів в кінцеві продукти чи послуги для отримання позитивного економічного ефекту.

За оцінками Світового банку, інтелектуальний капітал у сучасній економіці формує понад 60 % загального обсягу багатства кожної країни, зокрема у таких країнах як, Японія та Німеччина, частка інтелектуального капіталу становить до 80 % національного багатства [477]. У деяких міжнародних гігантів, таких як «Microsoft» інтелектуальний капітал складає 94% загальної вартості (ринкова вартість компанії оцінюється в 350-400 млрд. дол., а залишкова вартість – 5-10 млрд. дол.), «Intel» – 85% [11]. Така статистика свідчить про те, що роль інтелектуального капіталу в економічному розвитку суб'єктів господарювання зростає, випереджаючи значущість засобів виробництва і фінансових ресурсів, й саме інтелектуальний капітал стає головним джерелом конкурентних переваг, інноваційного розвитку, генерування нових знань та драйвером сталого розвитку бізнесу. Саме інтелектуальний капітал задає темп і характер відновлення технології виробництва і, як результат, дозволяє підвищити якість кінцевої продукції, що потім стає головною конкурентною перевагою на ринку, оскільки підприємства, які мають приблизно однакові виробничі та фінансові можливості, використовуючи інтелектуальний капітал, матимуть значні переваги перед конкурентами.

Розгляд історичної ретроспективи розвитку інтелектуального капіталу показав, що питання існування інтелектуального капіталу вперше було встановлено П. Друкером у роботі «Концепція корпорації» (1946), присвяченій загальним питанням менеджменту, проте сам термін «інтелектуальний капітал» вчений не вживав [542]. Надалі цю проблему піднімав Дж. Гелбрейт у роботі «Нове індустріальне суспільство» (1969) в контексті зростання ролі наукоємних виробництв у сучасній йому економіці, який вперше визначив інтелектуальний капітал як дещо більше, ніж «чистий інтелект» людини, що включає цілеспрямовану інтелектуальну діяльність [76]. Науково-теоретичний статус поняття «інтелектуальний капітал» набуло завдяки дослідженням Л. Едвінсона

та М. Мелоуна, згідно позиції яких, одна частина інтелектуального капіталу включає в себе знання, які невід'ємні від людини (людина ними володіє та розпоряджається), а друга частина інтелектуального капіталу формує об'єктивні умови використання цих знань для підвищення ефективності та конкурентоспроможності підприємства [544, Р. 375]. Крім того, значним здобутком головного архітектора ініціатив шведської компанії «Skandia» професора Л. Едвінсона є розробка нової бізнес-стратегії в рамках «бізнес-логіки інтелектуального капіталу», результатом якої стала розроблена з метою впровадження нової таксономії звітності про управління інтелектуальним капіталом система Skandia Navigator [543]. Саме шведська компанія «Skandia» першою випустила звіт про інтелектуальний капітал. Система звітування «Skandia Navigator» базується на застосуванні матриці для оцінки інтелектуального капіталу, яка побудована на основі використання 73 показників і має вигляд комп'ютерної програми. Система дозволяє простежити як інтелектуальний капітал у взаємодії зі споживчим капіталом, внутрішніми процесами й здатностями компанії до інновацій, створює фінансову цінність суб'єкта господарювання.

Проведений термінологічний аналіз поняття «інтелектуальний капітал» (додаток Ж, табл. Ж3) дозволив виділити три підходи до розуміння його сутності: прихильники першого підходу – Д. Ковилін, В. Никифорова, Т. Стюарт, В. Діба, М. Кунасз, Я. Крупка – до інтелектуального капіталу відносять виключно суму знань та навичок, а також досвід і кваліфікацію працівників підприємства; послідовники другого підходу – Ж. Шульга, О. Бутнік-Сіверський, Д. Ендрієсен, К. Стем, К. Свейбі, О. Коваленко, Г. Урбанек, Й. Русс – навпаки вважають, що втіленням інтелектуального капіталу є виключно об'єкти інтелектуальної власності виражені в нематеріальних активах; представники третього підходу – А. Мустафаєв, О. Зьолко, Л. Едвінсон, І. Іванюк, В. Супрун, С. Корновенко, А. Кендюхов – поєднують два попередні підходи, та стверджують, що інтелектуальний капітал

акумульований в знаннях працівників та об'єктах прав інтелектуальної власності.

Для вимог інтегрованої звітності найбільш пристосованим є другий підхід до розуміння інтелектуального капіталу, оскільки МСІЗ розмежовує складові інтелектуального та людського капіталів, й визначає, що основна складова інтелектуального капіталу – це інтелектуальна власність, представлена у вигляді патентів, ліцензій, прав на ноу-хау та ін. Звичайно, необхідно відзначити, що саме люди створюють інтелектуальний капітал та є його носіями, проте для його ідентифікації в інтегрованому звіті, його необхідно комерціалізувати для адекватної грошової оцінки та набуття права власності. Враховуючи вищенаведене, під інтелектуальним капіталом пропонуємо розуміти сукупність створених, придбаних або отриманих в тимчасове чи постійне користування інтелектуальних продуктів, ідентифікованих як нематеріальні ресурси, які утримуються суб'єктом господарювання з метою використання в бізнес-моделі для забезпечення сталого розвитку, одержання додаткової вартості й конкурентних переваг.

За даними Всесвітнього банку і Програми розвитку ООН, сьогодні на планеті фізичний капітал або накопичені матеріальні блага складають лише 16 % загального надбання, природні багатства – 20%, а людський капітал або накопичені інвестиції в людину – 64%. У багатьох розвинених країнах частка останнього сягає 80% [164]. За розрахунками Світового банку, у складі національного багатства США основні виробничі фонди становлять всього 19%, а людський капітал – 76%. В Західній Європі відповідні показники – 23,2 і 74% [492].

В світлі інтелектуалізації господарської діяльності в умовах інформаціології суспільства зростає роль людського капіталу в ланцюгу створення додаткової вартості на рівні бізнес-одиниць. Проте, до теперішнього часу в наукових колах не склалося єдиної теоретичної точки зору щодо економічного змісту людського капіталу та методологічних засад розкриття інформації про нього в інтегрованому звіті. Дослідники єдині лише в тому, що

людський капітал стає капіталом тільки після внесення інвестицій в нього і лише після цього набуває спроможності надавати відповідну віддачу в часі у вигляді економічних благ.

Теоретико-методологічна концепція «людського капіталу» зародилися ще в економічних дослідженнях класичного періоду, а широке використання поняття «людський капітал» стало можливим після виходу у світ книги Г. Беккера «Людський капітал» (1964 р.), за яку в 1992 році за значний внесок у розробку та популяризацію ідей теорії людського капіталу автору присудили Нобелівську премію в галузі економіки. Автор визначив людський капітал підприємства як «сукупність навичок, знань та вмінь людини, витрати на отримання яких (шляхом освіти, внутрішньо корпоративного навчання тощо) могли приносити з часом вагомий прибуток і самому працівникові, і його роботодавцеві» [31, С. 110].

Вивчення сучасних підходів до трактування терміну «людський капітал» дозволило узагальнити позиції вчених за наступними його ключовими характеристиками (додаток Ж, табл. Ж4), які мають вплив на розкриття інформації про нього в інтегрованому звіті та визначають його зміст:

- людський капітал це сукупність знань, здібностей, навиків, досвіду, загальної культури, умінь, здоров'я, мотивації, власних якостей тощо, втілених в його носій – людину;
- людський капітал підлягає розвитку за допомогою інвестицій та підлягає накопиченню;
- людський капітал сприяє зростанню продуктивності праці й, завдяки цьому, впливає на зростання доходів не лише його власника, а й суб'єкта господарювання та країни в цілому.

Враховуючи потреби інтегрованої звітності та ключові характеристики людського капіталу, пропонуємо визначати його як сукупність виробничих, професійних та загальнолюдських знань, здібностей, навиків, досвіду, загальної культури, умінь, здоров'я, мотивації, власних якостей, компетенцій співробітників, які вони використовують для реалізації та вдосконалення

бізнес-моделі суб'єкта господарювання, що сприяє зростанню продуктивності праці та приносить дохід їх носію та роботодавцю.

На думку В. Сікори головним напрямом економічного мислення є соціальний капітал, який стає новою парадигмою сталого розвитку. Автор вказує, що соціальний капітал фактично складає 78 % в сукупному багатстві розвинених ринкових економік [420]. Концепція «соціального капіталу» отримала надзвичайно широке поширення в сучасній західній соціології в останні десятиліття, незважаючи на те, що саме поняття «соціальний капітал» з'явилося ще на початку ХХ століття та було введено П. Бурдьє в статті «Форми капіталу» для позначення соціальних зв'язків, які можуть виступати ресурсом отримання вигод. За визначенням П. Бурдьє, «соціальний капітал є продуктом суспільного виробництва, матеріальних і тим самим класових практик, засобом досягнення групової солідарності» [534]. В розумінні вченого соціальний капітал виступає не тільки і не стільки причиною економічних вигод, скільки проявом соціально-економічних умов і обставин; він є суспільним ресурсом і не може бути виміряний на індивідуальному рівні.

Репутаційний капітал являє собою свого роду мультиплікатор стійкого зростання доходу суб'єкта господарювання. За даними бізнес-школи Гарвардського Університету за останні 11 років компанії по всьому світу, цілеспрямовано працюючи зі своєю репутацією і ведучи активну соціальну діяльність, підвищили дохід на 682%, прибуток – на 756%, а чисельність співробітників – на 282%. У той же час, компанії, які не приділяють цим питанням уваги, продемонстрували результати в 166%, 1% і 36% відповідно [533]. Глобальне дослідження компаній Interbrand і журналу BusinessWeek показало, що в середньому вартість «невловимих цінностей» становить від 10 до 25% їх ринкової капіталізації. Зниження індексу репутації компанії на 1% веде до падіння її ринкової вартості на 3%. За даними Ernst & Young в компанії Yahoo частка ділової репутації становить 91%, Disney – 66%, Nike – 76% [35, С. 43]. Понад 80% керівників компаній з Fortune 500 вважають ділову репутацію таким же важливим активом, як і фінансовий стан підприємства, так

як 49% акцій даних компаній продаються тільки завдяки позитивній діловій репутації [121]. Термін «корпоративна репутація» був вперше вжитий професором С. Фомбраном у 1996 році під час дослідження маркетингових комунікацій. Вчений визначав корпоративну репутацію як колективне уявлення про минулі дії фірми і їх результати, яке відображає здатність фірми надавати необхідні продукти різним зацікавленим сторонам [548, Р. 258]. Як специфічний капітал підприємницької структури в економічну теорію поняття «репутація» вперше ввів відомий австрійський економіст і соціолог Йозеф Шумпетер.

У сучасній науковій літературі соціальний капітал неодмінно пов'язується із соціальною відповідальністю і корпоративною репутацією, до складу якої долучають корпоративну культуру, ділову репутацію, імідж бренда, імідж керівників, якісну стратегію, систему ефективних комунікацій із цільовими аудиторіями та ін. Саме тому в МСІЗ ці два капітали поєднані в один – соціально-репутаційний. Проте, дослідження літературних джерел показали, що в наукових колах відсутні підходи щодо трактування економічного змісту поняття соціально-репутаційний капітал, тому було розглянуто окремо визначення соціального та репутаційного капіталів (додаток Ж, табл. Ж5).

При визначенні соціального капіталу вчені акцентують увагу на таких його складових як соціальні зв'язки, довіра в колективі, неформальні норми або цінності, надійність і прозорість у стосунках тощо. З метою розкриття інформації про соціально-репутаційний капітал в інтегрованому звіті важливою складовою соціального капіталу є соціальна відповідальність бізнесу, що полягає в відповідальності суб'єкта господарювання за вплив рішень і дій на суспільство, персонал, стейкхолдерів тощо. Керівники підприємств позитивно оцінюють вплив соціальних інвестицій на вартість бізнесу: понад 80% з них вважають, що соціальна відповідальність компаній впливає на її репутацію і зміцнення бренду; близько 60% відзначають підвищення мотивації співробітників; близько 50% стверджують, що соціальна відповідальність сприяє підвищенню конкурентоспроможності компанії на ринку [40].

При розкритті економічного змісту категорії «репутаційний капітал» більшість науковців вбачають його як сукупність нематеріальних активів (Г. Буряк, Т. Головченко, Т. Гранчак, Г. Даулінг, К. Джексон, М. Коханова, А. Остапенко, В. Самсонов, Т. Тривайло); формування системи стосунків із зацікавленими особами (О. Дзямулич, К. Куценко, Ф. Малахов, О. Савченко); додаткової вартості, яка створюється за рахунок покращення ділової репутації (А. Короткевич, К. Куценко, Н. Лисенко, І. Решетнікова). На рівні суб'єкта господарювання важливою складовою репутаційного капіталу є корпоративна репутація, яка дозволяє істотно підвищити ефективність практично всіх основних бізнес-процесів суб'єкта господарювання, які формують загальну бізнес-модель, а також підвищити рівень довіри інвесторів та споживачів.

Враховуючи потреби інтегрованої звітності та загальновизнані складові соціального та репутаційного капіталів, пропонуємо визначати соціально-репутаційний капітал як сукупність взаємовідносин суб'єкта господарювання в колективі та з зацікавленими особами, які характеризуються соціальними зв'язками, нормами, цінностями та традиціями, корпоративною соціальною відповідальністю та корпоративною репутацією, що виражається в додатковій вартості бізнесу на ринку та зміцненні його конкурентних позицій.

Багато наукових досліджень сьогодні присвячено визначенню сутності природного капіталу, як важливої складової національного багатства. Перше відкрите посилання на природний капітал є в дослідженні британського економіста Е. Ф. Шумахера «Малий є прекрасним», в якій він стверджував, що незамінні запаси природного капіталу складають велику частину всього капіталу, а сучасні економісти помилково ставляться до їх виснаження як до доходу [588]. Вчений запропонував виділення двох видів природного капіталу – видобуток вуглеводородів та інших видів палива, які швидко виснажуються, та здатність природних систем до відновлення під загрозою нових хімічних речовин, щодо яких природа не має захисту.

Всю історію досліджень категорій «національне багатство», «багатство», «природний капітал» можна розділити на чотири етапи (рисунок 3.1).

Рис. 3.1. Еволюція поняття «природний капітал»

І. Г. Черваньов, В. О. Боков та О. О. Карасьов пропонують під природним капіталом розуміти сукупність тіл та властивостей природних або антропізованих систем, які здатні створювати нові цінності (додану вартість та

природну ренту) або модифікувати наявні ресурси, надаючи їм додаткової споживчої вартості) [485]. На думку Т. В. Воробьової та Є. Н. Крючкова природний капітал – це сукупність природних компонентів та явищ, які використовуються або можуть використовуватися в виробництві товарів та послуг, а також надавати екосистемі і «духовні» послуги [69]. На економічній та екологічній функції природного капіталу базується і змістовне наповнення досліджуваного поняття О. В. Кривень, яка визначає природний капітал як сукупність наземних екологічних систем (екосистем), що є вихідним капітальним активом (запасом природних ресурсів), з якого ресурси втягуються в господарський оборот (потік ресурсів, похідний актив) і нарівні з іншими активами (традиційним фізичним капіталом) беруть уже безпосередню участь у виробництві [220].

Сучасні науковці розглядають природний капітал в контексті життєдіяльності людини, як елемент забезпечення її різноманітних потреб та підтримку сталого розвитку екосистем (додаток Ж, табл. Ж6).

Для вимог інтегрованої звітності пропонуємо під природним капіталом розуміти сукупність природних ресурсів та екологічних активів, які залучаються суб'єктом господарювання в виробничий цикл для реалізації бізнес-моделі та підтримки біологічного різноманіття в процесі господарської діяльності.

Проведений історико-ретроспективний та понятійно-термінологічний аналіз теорії капіталів доводить їх визначальне значення для реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання та розкриває їх внесок в процес створення додаткової вартості в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Уточнений економічний зміст різних видів капіталів забезпечить розкриття в інтегрованому звіті достовірної інформації про використання і перетворення різних видів капіталу в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, дозволить визначити вартість бізнес-моделі суб'єкта господарювання та надавати

постачальникам фінансового капіталу інформацію про те як новостворена вартість відшкодовує використаний капітал та як відновлюються або частково поглинаються окремі види капіталу в процесі створення додаткової вартості. Крім того, уточнення економічного змісту різних видів капіталу організації створить умови для адекватного прогнозування необхідних обсягів окремих видів капіталу для забезпечення сталого розвитку бізнес-моделі суб'єкта господарювання. Для ідентифікації та визначення диспозиції фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціально-репутаційного та природного капіталів в бізнес-моделі суб'єкта господарювання пропонуємо при розкритті інформації в інтегрованому звіті використовувати розроблену концептуальну модель диспозиції капіталів в бізнес-моделі за ланцюгом створення додаткової вартості суб'єктом господарювання (рис. 3.2).

Якість бізнес-моделі суб'єкта господарювання є одним з визначальних чинників обґрунтованого використання різних видів капіталу, що є основою безперервності та ефективності його діяльності та фундаментом сталого розвитку в цілому. Збалансована бізнес-модель здатна допомогти у вирішенні більшості завдань управління фінансовим, виробничим, інтелектуальним, людським, соціально-репутаційним та природним капіталами. Для наукового обґрунтування інформації, яка має наводитися в інтегрованому звіті стосовно кожного виду капіталу потребує подальших досліджень визначення функціонального призначення кожного капіталу, особливості їх облікової класифікації та оцінки, що буде розглянуто в наступних розділах дисертації.

3.2. Методологія розкриття в інтегрованій звітності інформації про фінансовий та виробничий капітал

Фінансовий капітал суб'єкта господарювання та його оптимальна структура є ключовим критерієм ефективності діяльності, визначає її потенціал, а його обсяг – основним показником, який враховується при прийнятті рішень постачальниками фінансового капіталу при інвестуванні коштів. Форми фінансового капіталу динамічно й постійно розвиваються, трансформуються за структурою і збагачуються за змістом, що вимагає відповідного методологічно обґрунтованого інструментарію інтегрованої звітності для відображення інформації щодо його змісту і процесу формування та використання в бізнес-моделі при розкритті цієї інформації в інтегрованому звіті.

Інтегрована звітність заснована на розумінні того, що майбутні грошові потоки та інші концепції цінності залежать від більш широкого спектра капіталів, взаємодій, діяльності, причин і наслідків, а також від відносин, які безпосередньо пов'язані зі змінами у фінансовому капіталі [282, С. 245]. Фінансовий капітал суб'єкта господарювання як економічна категорія існує об'єктивно, і його природа визначається реальним процесом формування підприємницьких структур і механізмом фінансування їхньої діяльності. Залучення фінансового капіталу в бізнес-модель починається з моменту створення суб'єкта господарювання, а процес його формування та відтворення триває протягом усього життєвого циклу підприємства, при цьому постійно змінюється його конфігурація – при створенні підприємства фінансовий капітал трансформується в операційні активи (необоротні та оборотні), перетворюючись в його продуктивну форму; при запуску та реалізації бізнес-моделі підприємства фінансовий капітал в процесі виробництва перетворюється в товарну форму (включаючи й форму виконаних робіт чи наданих послуг); при реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) товарний капітал знову перетворюється на фінансовий. Ефективність процесу відтворення фінансового

капіталу та його продуктивність залежить від джерел його залучення, які визначають фінансову стабільність суб'єкта господарювання та можуть бути умовно об'єднані в дві групи: внутрішні та зовнішні, умови формування та структура яких наведена на рисунку 3.3.

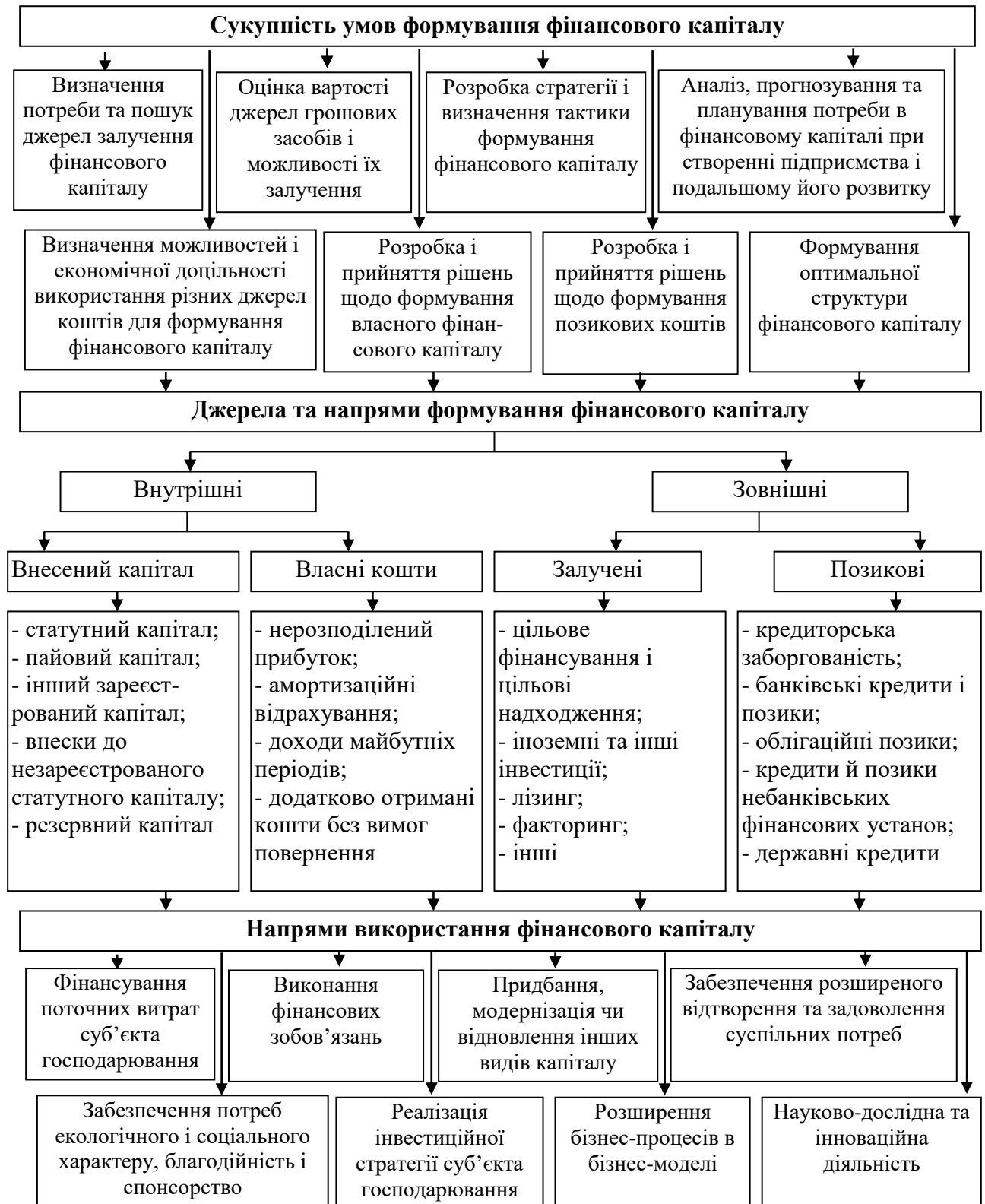

Рис. 3.3. Сукупність умов та джерела формування фінансового капіталу

Головною змістовною характеристикою та основним призначенням фінансового капіталу є отримання доходу від його використання і інтенсивний вплив на відтворювальні процеси в бізнес-моделі. Проте, для того щоб не порушувати відтворювальний процес, необхідно будь-яку економічну зміну та її наслідки розглядати з позиції динаміки кругообігу фінансових ресурсів і з урахуванням даних змін та ризиків, які супроводжують ці зміни, будувати стратегію управління фінансовим капіталом. Найбільше значення для суб'єктів господарювання має дослідження проблем вартості і структури фінансового капіталу, оптимізації потреби в ньому, виходячи з розмірів підприємства, галузевої специфіки, форми власності, організаційно-правового устрою. Тому в процесі функціонування системи управління фінансовим капіталом доцільно постійно оцінювати ризики, які можуть виникати при очікуванні надприбутків від його використання і при виникненні певних відхилень вносити відповідні корективи (рис. 3.4).

Для оперативного впливу на рівень фінансових ризиків, які виникають в бізнес-моделі суб'єкта господарювання, та обґрунтування інформації, яка має наводитися в інтегрованому звіті при описі фінансового капіталу потребують більш детального дослідження його функції, які безпосередньо пов'язані з його роллю на підприємстві та показниками ефективності використання фінансового капіталу, які мають наводитися в інтегрованому звіті. Основна місія фінансового капіталу суб'єкта господарювання полягає в фінансово-інвестиційному забезпеченні ефективного та сталого розвитку всієї господарської системи. Співвідносячи зазначену місію до потреб функціонування і розвитку суб'єкта господарювання, встановимо основні функції фінансового капіталу, які засвідчують багатоаспектність даної категорії та комплексно визначають його економічну природу.

На початку життєвого циклу суб'єкта господарювання й забезпечення безперервності господарської діяльності на наступних етапах, основною функцією фінансового капіталу є оперативна, яка полягає в тому, що фінансовий капітал є основним джерелом вкладень в матеріальні активи, які

необхідні для запуску бізнес-моделі та подальшого її функціонування, зокрема, придбання необоротних основних засобів (виробничого обладнання, інструментів, приладів, інвентарю, техніки, транспортних засобів тощо), виробничих запасів (сировини і матеріалів, які використовуються в процесі створення додаткової вартості, напівфабрикатів, палива тощо), формування зареєстрованого (пайового) капіталу.

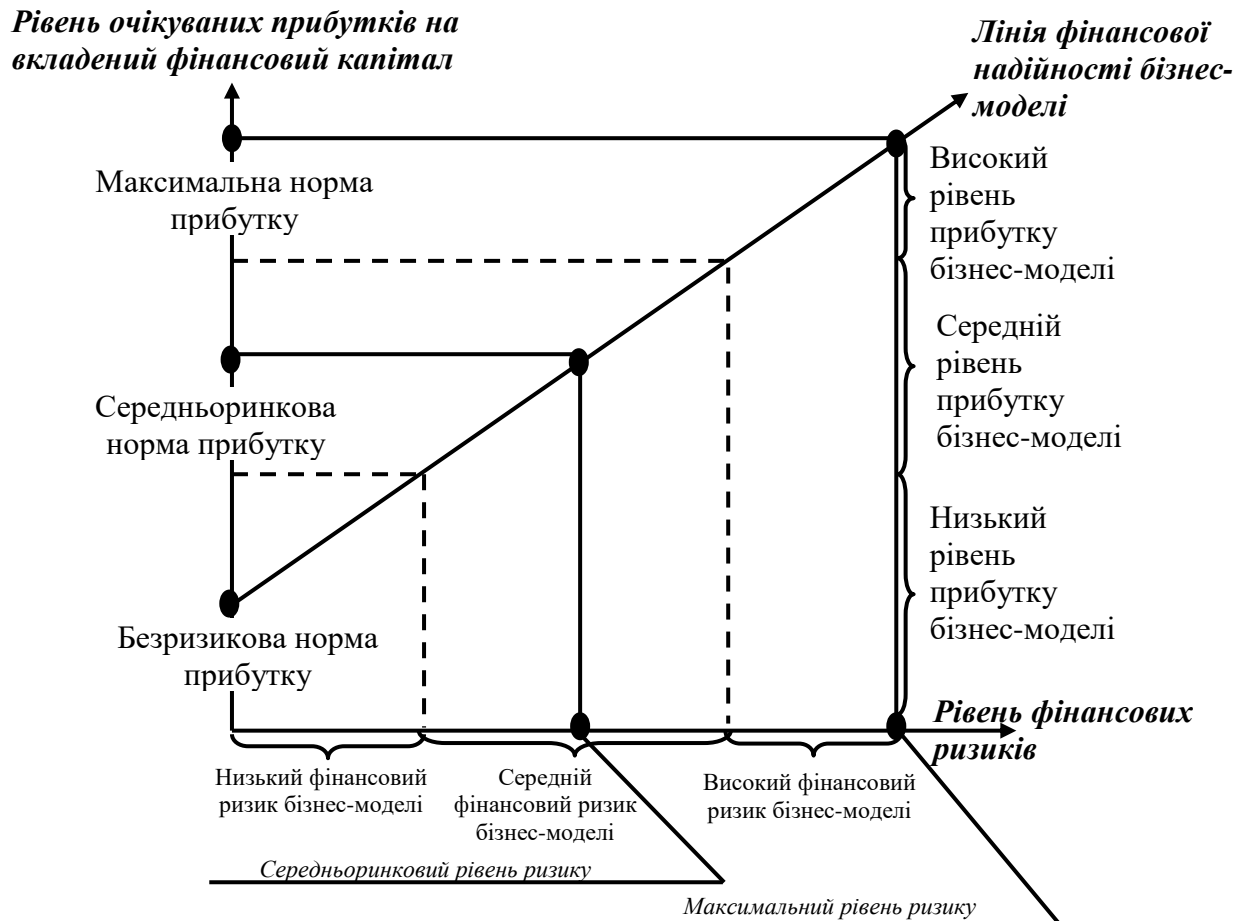

Рис. 3.4. Матриця моніторингу фінансової надійності бізнес-моделі суб'єкта господарювання

На наступних етапах життєвого циклу суб'єкта господарювання ця функція полягає в спрямуванні фінансового капіталу на вчасну модернізацію, оновлення чи ремонт необоротних активів, поновлення матеріальної бази, збільшення статутного капіталу тощо. Реалізація цієї функції в інтегрованому звіті має описуватися показниками: забезпеченість необоротними активами

(характеризує рівень виробничої потужності та обсяг фінансового капіталу вкладеного в необоротні активи); темп зміни необоротних активів (характеризує перспективи розвитку та розширення господарської діяльності); співвідношення матеріальних активів і дебіторської заборгованості (показує скільки матеріальних активів, які безпосередньо залучені в процес господарювання, припадає на обсяг дебіторської заборгованості); темп зміни власного капіталу (характеризує наміри підприємства щодо залучення власних інвестицій); маневреність власних коштів (описує, яка частка власного фінансового капіталу вкладена в найбільш мобільні активи).

Наступною важливою функцією фінансового капіталу є забезпечення платоспроможності, яка визначає можливість суб'єкта господарювання вчасно здійснювати розрахунки за обов'язковими зобов'язаннями та характеризує стійкість бізнес-моделі й забезпечує фінансове благополуччя суб'єкта господарювання. Достатність реалізації функції забезпечення платоспроможності в інтегрованому звіті можна охарактеризувати показниками чистого руху грошових коштів у результаті операційної діяльності (операційний Cash-flow); загальної платоспроможності (відображає достатність ресурсів оборотних активів для погашення своїх поточних зобов'язань); абсолютної платоспроможності (показує, яку частину платіжних зобов'язань підприємство може погасити негайно); проміжної платоспроможності (характеризує потенційну здатність погасити короткотермінові зобов'язання за умови отримання від короткотермінових реальних дебіторів всієї суми заборгованості); синхронності грошових потоків (оцінює ступінь узгодженості грошових потоків у часі).

Ще однією функцією фінансового капіталу, суміжною з забезпеченням платоспроможності, є функція забезпечення фінансової стійкості, яка передбачає, що фінансовий капітал, вкладений в підприємницьку діяльність, повинен окупитися за рахунок грошових надходжень від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), які виробляються в бізнес-моделі суб'єкта господарювання, а отриманий прибуток забезпечувати самофінансування та

незалежність підприємства від зовнішніх залучених джерел формування активів. В інтегрованому звіті функцію забезпечення фінансової стійкості можна охарактеризувати показниками: рентабельність власних коштів (ROE) (характеризує ефективність використання власного капіталу); рентабельність активів, ROA (характеризує ефективність використання всіх активів підприємства); мультиплікація власного капіталу (фінансова залежність) (відображає частку позикового капіталу в джерелах грошових коштів); маневреність власного капіталу (показує, яку частину власного капіталу вкладено в виробничий робочий капітал); покриття готівковими ресурсами процентних виплат (характеризує можливість суб'єкта господарювання погашати свої борги).

В сучасних кризових умовах, які характеризуються браком вільних грошових коштів для підвищення ефективності використання фінансового капіталу вагоме місце належить інвестиційній функції фінансового капіталу, яка полягає в трансформації наявних фінансових ресурсів в інвестиції. В інтегрованому звіті відносно реалізації інвестиційної функції фінансового капіталу потребують розкриття наступні показники: чиста теперішня вартість інвестиційного проекту (NPV) (визначає динамічну норму ефективності інвестицій як норму приведення (дисконту), при якій сума дисконтованого доходу (прибутків) за певний час стає рівною інвестиційним витратам); внутрішня норма дохідності (IRR) (показує у відсотках прибуток з вкладеного капіталу за рік); дисконтовані показники рентабельності (RI) (показує скільки в рік одержуємо чистого грошового потоку або чистого прибутку на одну грошову одиницю інвестиційних витрат); період окупності (Pod) (показує з якого моменту часу (року, місяця) проект починає приносити прибуток або за скільки років вкладені інвестиції повернуться (окупляться)); ефективність інвестицій (характеризує відповідність розрахункової прибутковості портфеля інвестиційних проектів плановій, а також виконання встановлених на поточний рік ключових подій).

Для забезпечення безперервності діяльності суб'єкта господарювання важливе значення має функція відтворення фінансового капіталу, яка полягає в збалансуванні матеріальних і фінансових ресурсів на всіх стадіях реалізації бізнес-моделі для отримання прибутку на останній її стадії та перетворення його знову в фінансовий капітал. Функцію відтворення фінансового капіталу доцільно описувати в інтегрованому звіті сучасними фінансовими показниками, які використовуються для аналізу фінансового стану і оцінки вартості компаній а саме: EBITDA (earnings before interest, taxes, depreciation and amortization – прибуток до вирахування відсотків, податків і амортизації основних засобів і нематеріальних активів), EBIT (earnings before interest and taxes – прибуток до вирахування відсотків і податків); EBT (earnings before taxes – прибуток до вирахування податків), NOPAT (net operating profit after tax – чистий операційний прибуток після сплати податків), OIBDA (operating income before depreciation and amortization – операційний дохід до вирахування амортизаційних відрахувань).

В практичних виданнях з бухгалтерського обліку ці показники називаються non-GAAP financial measures («показники, які не є фінансовими величинами US GAAP»), проте дуже широко використовуються аналітиками, інвесторами та іншими зацікавленими особами для оцінки фінансового становища та вартості компаній й найчастіше наводяться в частині опису фінансового капіталу в інтегрованих звітах підприємств.

Історично показник EBITDA використовувався для визначення здатності компанії до обслуговування боргу, тобто даний показник в поєднанні з показником чистого прибутку служив джерелом інформації про те, яку суму процентних платежів може забезпечити компанія в найближчій перспективі. В першу чергу EBITDA користувалися інвестори, які розглядали компанію не як довгострокову інвестицію, а в якості сукупності активів, які можна вигідно продати окремо, при цьому EBITDA характеризував величину, яка може бути спрямована на погашення кредитів. Така схема (leveraged buyouts – фінансований викуп, при якому компанія викупується за рахунок позикових

коштів) була широко поширена в 80-х роках [154]. На сьогодні EBITDA став одним з найпопулярніших показників, який показує дохід, який принесла бізнес-модель суб'єкта господарювання в звітному періоді, і, отже, може використовуватися для оцінки рентабельності інвестицій і можливостей самофінансування, а також братися до уваги постачальниками фінансового капіталу при прийнятті рішення щодо розширення чи припинення вкладання коштів в господарську діяльність підприємства. Крім того, перевагою показника EBITDA для постачальників фінансового капіталу в процесі ознайомлення з інтегрованими звітами різних підприємств є те, що він дозволяє порівнювати бізнес-одиниці з різним рівнем боргового навантаження, різними умовами оподаткування або різними обліковими політиками (наприклад, в частині обліку амортизації або переоцінки активів).

Показник EBIT розкриває в інтегрованому звіті прибутковість діяльності суб'єкта господарювання без врахування податкової та фінансової політики. Позитивне значення EBIT показує, яку максимальну величину фінансових витрат може дозволити собі підприємство, зменшивши таким чином і податкові витрати без ризику отримати збитки. В той же час, віднімання відсотків і податків дозволяє абстрагуватися від структури капіталу організації (частки позикового капіталу) і податкових ставок, отримавши можливість порівнювати за цим показником на основі інтегрованої звітності різні підприємства.

Після виключення з показника EBIT виплачених відсотків за зобов'язаннями, отримаємо наступний показник, який характеризує відтворювальну функцію фінансового капіталу – EBT – це прибуток до вирахування податків. Прибуток до оподаткування є показником, що дозволяє порівнювати ефективність відтворення фінансового капіталу суб'єктів господарювання, що знаходяться в різних податкових юрисдикціях.

Операційний прибуток після сплати податків без урахування нарахованих відсотків по кредитах і отриманими позиками характеризує показник NOPAT. При його розрахунку враховуються всі доходи і витрати підприємства, відображені в звіті про фінансові результати, в тому числі податок на прибуток.

Для визначення NOPAT до чистого прибутку звітного періоду необхідно додати відсотки до сплати.

Показник OIBDA відрізняється від EBITDA, так як основою для його розрахунку є операційний прибуток, а не чистий прибуток. Таким чином, OIBDA не включає в себе неопераційні доходи, обсяг яких, як правило, змінюється з року в рік. Він включає лише дохід, отриманий за рахунок постійних процесів в бізнес-моделі, і не схильний до впливу одноразових нарахувань, наприклад, пов'язаних з курсовими різницями або податковими знижками.

Реалізація функції відтворення фінансового капіталу може мати різні фінансові результати, як позитивні (прибуток), так і негативні (збиток). Позитивний фінансовий результат в інтегрованому звіті описується показниками, які характеризують функцію прибутковості фінансового капіталу. Прибутковість фінансового капіталу комплексно розкриває інформацію про ефективність реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання, та описується в інтегрованому звіті показниками: окупність витрат основної бізнес-моделі (показує величину виробничих витрат, яка здійснюється для того, щоб отримати одну грошову одиницю чистого доходу); прибутковість витрат основної бізнес-моделі (визначає, скільки прибутку припадає на одну грошову одиницю понесених операційних витрат); рентабельність продажів (характеризує частку прибутку в ціні продукції); рентабельність інвестицій (показує, скільки грошових одиниць потрібно підприємству для отримання однієї грошової одиниці прибутку); виробничий важіль (показує, на скільки зміниться прибуток від основної діяльності підприємства при зміні виручки на 1%).

При ефективному виконанні вищеперелічених функцій фінансовим капіталом суб'єкт господарювання забезпечує акумулювання значних фінансових ресурсів та отримує ширші можливості для розвитку соціальної сфери, фінансової підтримки соціальних програм, спонсорства і доброчинності, що характеризує соціальну функцію фінансового капіталу. З одного боку,

розвиток фінансового капіталу, як відомо, сприяє значній соціальній поляризації суспільства, а з іншого боку – його нагромадження означає одночасно і збільшення ресурсів державного бюджету, різних суспільних і позабюджетних фондів [359]. Соціальна функція фінансового капіталу полягає в його спрямуванні суб'єктом господарювання на поліпшення умов праці та відпочинку працівників, створення сприятливого психологічного клімату в колективі, надання допомоги та пільг працівникам підприємства і членам їх сімей та у благодійницькій й спонсорській діяльності, спрямованій на реалізацію міждержавних, державних чи місцевих соціальних проєктів. Крім того, соціальна функція фінансового капіталу орієнтована на формування необхідного соціального іміджу суб'єкта господарювання.

В інтегрованому звіті соціальна функція фінансового капіталу частково описується показниками корпоративної соціальної відповідальності, які в останній час мають не менше значення, ніж розвинута економічна інфраструктура, фінансова стабільність або реалізація проєктів інноваційного розвитку. На думку А. М. Колот, за своєю суттю корпоративна соціальна відповідальність – це імплементований у корпоративне управління певний тип соціальних зобов'язань (здебільшого добровільних) перед працівниками, партнерами, державою, інститутами громадянського суспільства та суспільством у цілому [200]. Враховуючи вищенаведене, в інтегрованому звіті відносно реалізації соціальної функції фінансового капіталу доцільно розкривати наступні показники: обсяг витраченого фінансового капіталу на спонсорську допомогу в неприбуткові підприємства; благодійну діяльність; обсяг витраченого фінансового капіталу на соціальні програми працівникам (програми додаткової освіти, підвищення кваліфікації, перекваліфікації, стажування, вивчення іноземних мов тощо); на загальнодержавні чи місцеві соціальні програми; довготермінові вкладення фінансового капіталу в об'єкти соціальної сфери (дитячі садки, санаторії для персоналу, бази відпочинку тощо).

Проведений функціональний аналіз фінансового капіталу обґрунтовує основні блоки показників інтегрованого звіту в частині розкриття інформації про ефективність фінансової політики суб'єкта господарювання, визначає ключові напрями обліково-аналітичних робіт в частині збору інформації про фінансовий капітал та виступає основою бюджетного планування на наступні звітні періоди, що наведено на рис. 3.5.

Окремі дослідники визначають одну, на їх думку, цільову функцію фінансового капіталу – забезпечення виробничого процесу [313]. Тобто вважають, що накопичення фінансового капіталу не є самоціллю діяльності суб'єкта господарювання, куди важливішою є функція постійного розширення та модернізації виробничого процесу, що реалізується можливостями виробничого капіталу. Розгляд форм взаємозв'язку фінансового та виробничого капіталів показує, що виробничий капітал завжди потенційно спроможний генерувати фінансовий капітал за умови ефективного його використання. Тому розглянемо особливості групування, обробки та розкриття інформації про виробничий капітал в інтегрованому звіті.

Наведена в першому розділі дослідження експертна оцінка змістовного наповнення звітів сталого розвитку вітчизняних та зарубіжних підприємств, показала, що виробничий капітал є найменш розкритою категорією інтегрованої звітності, лише 5 з 15 досліджених суб'єктів господарювання (Група ДТЕК, Coca-Cola HBC, Група компаній ASE, АТ «ГНЦ НІАР», ПАТ «КМЗ») розкривають інформацію про показники ефективності використання виробничого капіталу в своєму інтегрованому звіті. При цьому змістовний аналіз наведеної інформації показав, що вона є неструктурованою, показники розкриваються не взаємопов'язано, в основному наводиться опис виробничої оснащеності тих об'єктів, які є новими чи модернізованими.

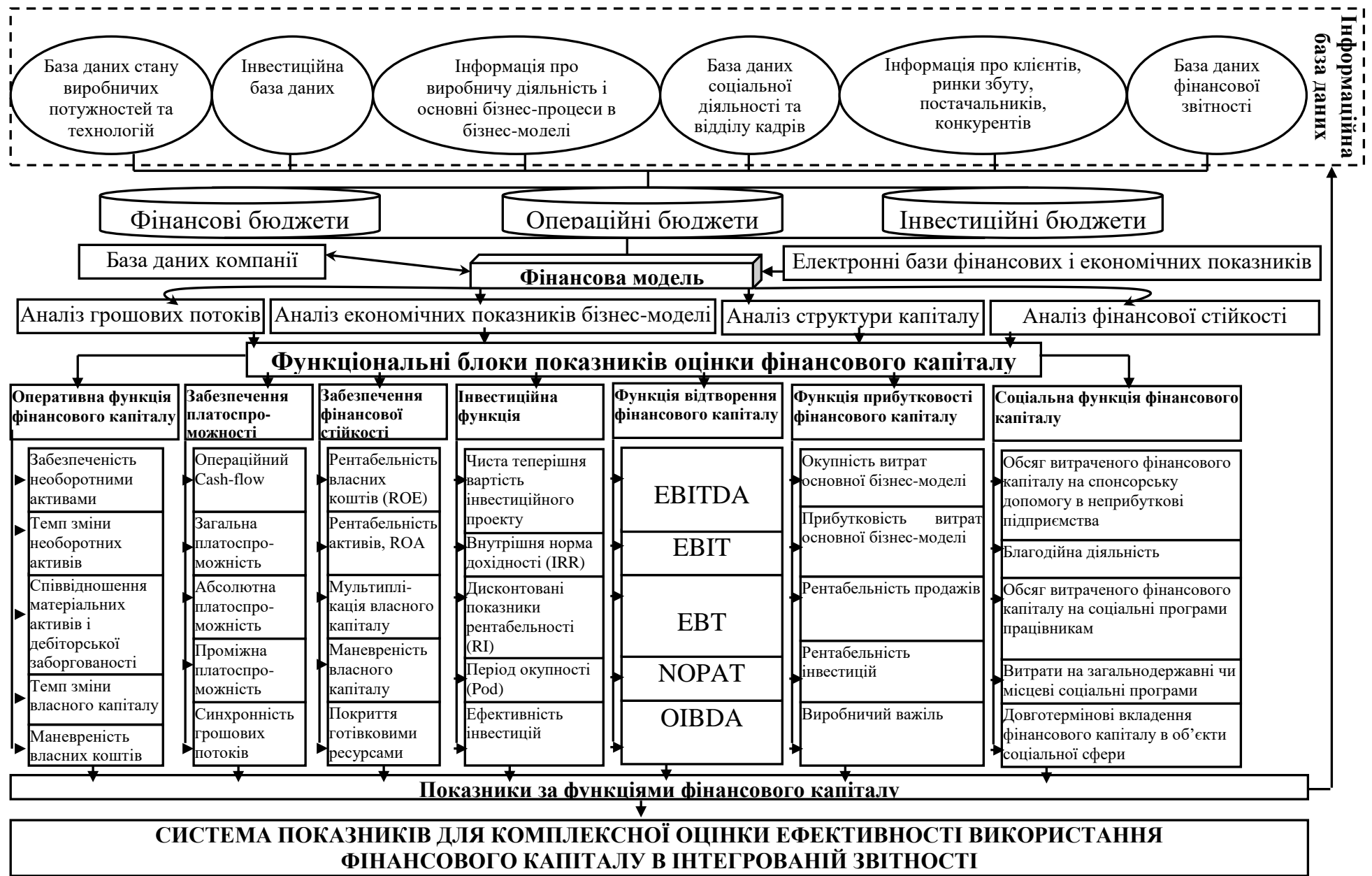

Рис. 3.5. Показники оцінки фінансового капіталу в інтегрованій звітності

Інформація в інтегрованих звітах розділена за двома блоками: управління виробничим капіталом (описується обсяг виробленої продукції за звітний період, відсоток виконання зобов'язань по поставкам, темп росту цих показників тощо); результати впровадження в виробничий процес нових об'єктів (описуються технічні характеристики придбаних чи вироблених (побудованих) об'єктів виробничого капіталу, описуються бізнес-цілі суб'єкта в частині виробничої діяльності, відображаються показники виробничих потоків). Такий опис виробничого капіталу не виконує основних призначень інтегрованої звітності, які полягають в підвищенні якості інформації, доступної постачальникам фінансового капіталу, для забезпечення більш ефективного і продуктивного розподілу коштів та посилення підзвітності та відповідальності в відношенні широкого набору капіталів і поліпшення розуміння їх взаємозалежності.

При розкритті інформації про виробничий капітал необхідно враховувати наступні його економічні особливості:

- по-перше, виробничий капітал становить основу бізнес-моделі суб'єкта господарювання та вартості компанії. Фактично, коли відбувається придбання чи продаж готового бізнесу, купується чи продається виробничий капітал, який має форму фізичних виробничих об'єктів чи об'єктів інфраструктури. Якщо технологічна лінія виробничої бізнес-моделі не втратила актуальності та є сучасною, то можна розраховувати на вигідний продаж бізнесу, який окупить майже всі витрати, понесені в процесі його створення та налагодження бізнес-моделі.

- по друге, виробничий капітал при використанні його безпосередньо у бізнес-моделі при виробництві продукції (товарів, робіт, послуг) обов'язково створює нові робочі місця. Створення нових робочих місць, в свою чергу, призводить до цілої низки позитивних соціальних наслідків: поліпшення зайнятості, зростання заробітної плати та продуктивності праці, розширення виробництва, поліпшення показників соціально-репутаційного капіталу тощо.

- по-третє, знаючи капіталізований обсяг виробничого капіталу, суб'єкт господарювання визначає, на яку приблизно суму йому можна взяти кредит в

банку під заставу майна, а постачальники фінансового капіталу приймають рішення щодо інвестування коштів та розраховують за показниками якості виробничого капіталу швидкість повернення інвестицій та відсоток їх збільшення.

Для реалізації вищенаведених вимог щодо розкриття інформації про виробничий капітал та її логічного структурування, потребує розробка класифікаційних ознак елементів виробничого капіталу та визначення показників, які мають розкриватися в інтегрованому звіті щодо кожної класифікаційної ознаки.

В інтегрованій обліковій системі для збору інформації за елементами виробничого капіталу першочергове значення має класифікаційна ознака за натурально-речовим змістом, за якою в складі виробничого капіталу доцільно виділяти основні засоби, інші необоротні матеріальні активи, капітальні інвестиції, в розрізі яких розкривати елементи за робочим планом рахунків обліку виробничих активів. Ця класифікаційна ознака використовується суб'єктом господарювання для обліку основних виробничих фондів, визначення і планування їх структури, розрахунку норм амортизаційних відрахувань тощо. Для користувачів інтегрованої звітності класифікація виробничого капіталу за натурально-речовим змістом розкриває інформацію щодо забезпеченості бізнес-моделі елементами виробничого капіталу та про його загальну вартість.

З метою оцінки вартості власного виробничого капіталу суб'єкта господарювання постачальниками фінансового капіталу важливе значення має класифікація виробничого капіталу за правом власності, яка розподіляє елементи виробничого капіталу на власні та орендовані (взяті в фінансову чи операційну оренду). Така класифікація дозволяє визначити забезпеченість бізнес-моделі елементами власного виробничого капіталу та її безперервність в випадку вилучення з господарської діяльності орендованих виробничих фондів, дослідити вплив оренди на показники фінансово-економічного стану суб'єкта господарювання. Оренда високотехнологічних елементів виробничого капіталу

є одним з засобів підвищення ефективності реалізації бізнес-моделі, що нарощує виробничий потенціал суб'єкта господарювання.

За роллю виробничого капіталу в бізнес-моделі суб'єкта господарювання його елементи доцільно класифікувати на активні (елементи виробничого капіталу, які безпосередньо беруть участь у процесі виробництва продукції (товарів, робіт, послуг)) й впливають на предмети праці та пасивні (елементи виробничого капіталу, які створюють умови для виробництва та вирішують різноманітні соціальні завдання). До активної частини виробничого капіталу відносяться машини, технологічне та цехове обладнання, транспортні засоби, виробничий інвентар тощо, пасивну частину виробничого капіталу складають будівлі, споруди, об'єкти соціальної сфери (дитячі садки, об'єкти для відпочинку працюючих, основні засоби житлово-комунального господарства, медичні пункти, клуби, басейни тощо). Розкриття в інтегрованому звіті інформації про питому вагу активної частини виробничого капіталу надає зацікавленим користувачам відомості про технічну оснащеність, виробничу потужність підприємства та фондвіддачу бізнес-моделі, інформація про питому вагу пасивної частини виробничого капіталу характеризує умови праці, рівень корпоративної соціальної відповідальності, вплив на продуктивність праці.

В розрізі пасивної частини виробничого капіталу в інтегрованому звіті потребує розкриття інформація про частку непрофільних активів. На думку Н.О. Каморджанової, до непрофільних активів відносяться всі види активів, які не відповідають умовам їх визнання, визначеними нормативними документами з бухгалтерського обліку [174]. Відповідно до Концептуальної основи фінансової звітності, актив визнається в звітності, коли є ймовірним надходження майбутніх економічних вигід до суб'єкта господарювання і актив має собівартість або вартість, яку можна достовірно виміряти [206]. При цьому ці дві умови повинні застосовуватися для визнання активів одночасно, виключення однієї з них є недопустимим.

До непрофільних активів можуть належати надлишкові активи, які являють собою реальний баласт для суб'єкта господарювання та не

використовуються при реалізації бізнес-моделі. Може виявитися, що активи вже багато років числяться на балансі, але реально не приносять ніякого економічного результату, а витрати підприємства на їх підтримку з кожним роком збільшуються. Такі елементи виробничого капіталу можна перенести в основну діяльність і використовувати для отримання фінансового результату, таким чином непрофільні активи перетворюються в профільні. Крім того, їх можна передати в оренду або в управління іншому суб'єкту господарювання чи власній філії або їх можна продати. Інформація про непрофільні активи в інтегрованому звіті необхідна постачальникам фінансового капіталу для визначення ефективності використання суб'єктом господарювання інвестованих коштів в бізнес-моделі.

Для оцінки зношеності елементи виробничого капіталу доцільно класифікувати за ступенем використання, а саме: виробничий капітал задіяний в бізнес-моделі та обслуговуючих підрозділах; виробничий капітал в запасі (резерві); виробничий капітал на консервації; виробничий капітал в стадії добудови, дообладнання, реконструкції та модернізації. В інтегрованому звіті така класифікація дозволяє визначити рівень завантаження та ефективності використання виробничого капіталу, вчасність заміни зношених виробничих об'єктів, безпечність виробничого процесу та реалізації бізнес-моделі. Представлення в інтегрованому звіті інформації про оновлення виробничого капіталу повинно супроводжуватися відповідним графічними та фотопідтвердженням, що підвищує показники соціально-репутаційного капіталу.

Запропонована класифікація виробничого капіталу визначає показники інтегрованого звіту в частині розкриття інформації про забезпеченість бізнес-моделі виробничими фондами та ефективність їх використання й виступає основою виробничої програми для створення додаткової вартості протягом тривалого періоду, що наведено на рис. 3.6.

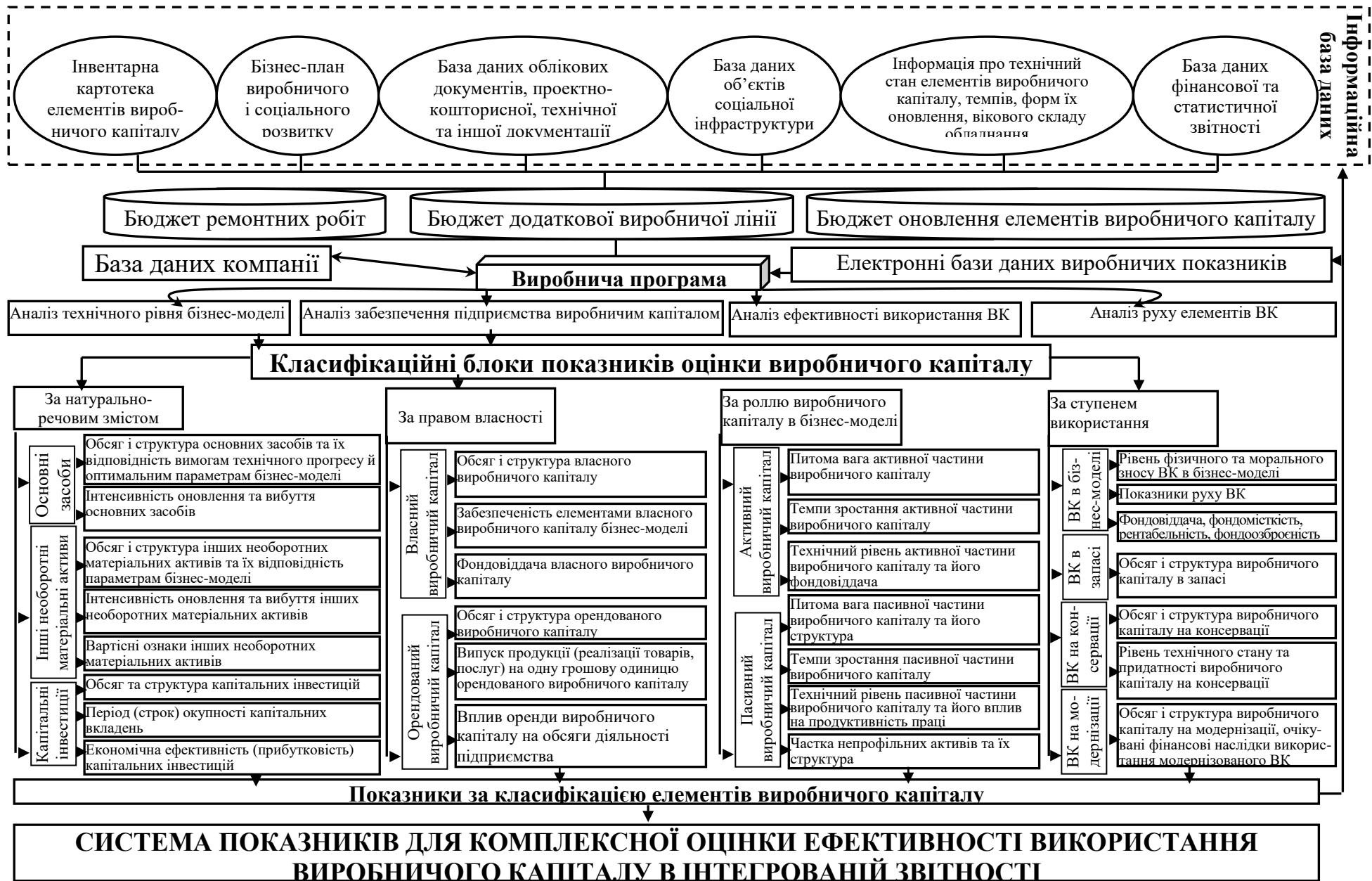

Рис. 3.6. Показники оцінки виробничого капіталу в інтегрованій звітності

Як справедливо зазначає вчений-економіст Е.А. Іванов, будь-яка розвинута сукупність машин складається з трьох різних частин: машини-двигуна, яка приводить в рух увесь механізм, передаточного механізму, що регулює рух і змінює його форму, та машини-засобу або робочої машини, яка безпосередньо впливає на предмети праці і цілеспрямовано змінює їх [158]. За відношенням до місця капіталів в бізнес-моделі суб'єкта господарювання машиною-двигуном є фінансовий капітал, передаточним механізмом – виробничий капітал, а роль робочої машини, безпосередньо, виконують людський, інтелектуальний та соціально-репутаційний капітали. Ці види капіталів за своєю економічною суттю є нематеріальними, тому при розкритті інформації про них в інтегрованому звіті потребує напрацювання методика їх вартісного оцінювання та структурування показників, які характеризують місце людського, інтелектуального та соціально-репутаційного капіталів в бізнес-моделі суб'єкта господарювання, що буде розглянуто в наступному пункті дослідження.

3.3. Вартісна оцінка інтелектуального, соціально-репутаційного та людського капіталу й методика розкриття інформації про них в інтегрованій звітності

Глобальна інформаціологія суспільства, інтелектуалізація та актуалізація економіки знань в значній мірі ґрунтуються на нематеріальних факторах, втілення яких в елементи інтелектуального капіталу є пріоритетним напрямком діяльності для інноваційно-орієнтованої економіки будь-якої соціально-економічної системи. «Інформація та знання – термоядерна зброя в конкурентній боротьбі нашого часу ...» зазначав один з перших дослідників інтелектуального капіталу Т. Стюарт [590, Р. 15]. В економіці, заснованій на знаннях та інноваціях, інтелектуальний капітал вважається головною конкурентною перевагою суб'єкта господарювання, а його обсяг визначає траєкторію сталого розвитку діяльності, формує інвестиційну привабливість

для постачальників фінансового капіталу та забезпечує стійкі позиції бізнес-одиниці на вітчизняних та міжнародних ринках капіталів. Євроінтеграційний рух України у міжнародне бізнес-співтовариство зумовлює необхідність співпраці на засадах рівноцінного партнерства та конкуренції вітчизняних суб'єктів господарювання з провідними компаніями світу, і саме інформація про інтелектуальний капітал вітчизняних підприємств та установ цікавить сьогодні майбутніх закордонних інвесторів, що вимагає розробки адекватного інструментарію висвітлення її в інтегрованій звітності, яка є основним незалежним постачальником необхідної інформації про складові інтелектуального капіталу зацікавленим користувачам. Крім того, інтелектуальний капітал має ключове значення для розвитку інноваційної діяльності суб'єкта господарювання, покращення виробничих можливостей бізнес-моделі та досягнення стратегічних цілей діяльності.

В той же час традиційна система бухгалтерського обліку не має відповідного повноцінного обліково-аналітичного забезпечення для відображення елементів інтелектуального капіталу в звітності, неспроможна відобразити та обґрунтовано оцінити нематеріальні складові бізнес-моделі компанії й інвестиції в інтелектуальний капітал, які за загальноприйнятою моделлю списуються на витрати, внаслідок цього постачальники фінансового капіталу одержують консервативні оцінки поточної вартості підприємства та його здатності до створення додаткової вартості у майбутньому.

Цілком слушно стосовно цього зазначає Г. Уманців: «...на сучасному етапі традиційна бухгалтерія не може досить ефективно обслуговувати сучасну інтелектуальну економіку, основним потенціалом якої вважаються технології та людські ресурси. Результатом такого недоліку бухгалтерського обліку стала суттєва невідповідність даних публічної звітності реальному стану підприємства його ринковій вартості. Це провокує не тільки асиметричний розподіл інформації в економічному середовищі з відповідними наслідками для різних груп користувачів фінансової звітності, але й є чинником ризику для всієї фінансової системи» [454]. У свою чергу, автори колективної монографії

за редакцією академіків В.М. Гейця та А.А. Гриценка, зазначають, що: «Низький рівень відображення інтелектуальних активів у балансах українських підприємств зменшує рівень їх ринкової капіталізації, дає занижену оцінку національного інтелектуального капіталу, що є негативним орієнтиром для інвесторів, які цікавляться інформацією про стан компаній, у які вони могли б інвестувати кошти. Серед причин такого стану є рамки бухгалтерської моделі, відсутність методичних інструментів оцінки та ідентифікації складових інтелектуального капіталу» [176, С. 166].

Ці недоліки вітчизняної облікової системи вимагають розробки універсальної методики вартісної оцінки елементів інтелектуального капіталу в інтегрованій обліковій системі з метою розкриття структурованої інформації про них в інтегрованій звітності. Для вимірювання інтелектуального капіталу на рівні підприємств в даний час запропоновано багато різних економічних підходів і їх кількість продовжує постійно зростати. Проте в запропонованих методиках для оцінювання складових інтелектуального капіталу зазвичай, багато методів, засновані на нефінансових показниках і якісній інформації та не здатні дати узагальнюючу інтегральну оцінку, використовуються умовні або натуральні показники, зрозумілі лише вузькому колу менеджменту компанії, вартісні ж способи оцінки часто мають суб'єктивне забарвлення, та, як правило, не мають універсального характеру й є складними в застосуванні на практиці. Цю тезу підтверджує дослідження американських вчених Т. Ковіна і Б. Стіверса, які вивчили 253 американські компанії, що входять в список U.S. Fortune 500 і Canadian Post 300. Результати показали, що хоча 63% компаній з вибірки вважали вимірювання інтелектуального капіталу важливим фактором вартості компанії, тільки 14% дійсно вимірювали його, і всього 10% реально використовували результати оцінки для стратегічного розвитку [591]. Для наведення обґрунтованої інформації в інтегрованому звіті елементи інтелектуального капіталу повинні оцінюватися з застосуванням специфічних методів оцінки, які дозволяють визначити як теперішню, так і майбутню (стратегічну) вартість інтелектуального капіталу, яка є більш важливою для

майбутніх інвесторів. Для визначення найбільш прийняттого методу оцінки інтелектуального капіталу необхідно проаналізувати вже існуючі, найбільш досліджені підходи, запропоновані різними дослідниками та визначити їх переваги та недоліки з метою використання в інтегрованій звітності (табл. 3.2). Всі існуючі на сьогодні економічні підходи до оцінки інтелектуального капіталу зарубіжні вчені групують за чотирма групами: методи прямого вимірювання інтелектуального капіталу (Direct Intellectual Capital Methods, DICM) – оцінюють грошову цінність нематеріальних активів або інтелектуального капіталу за допомогою оцінки його окремих компонентів які, в свою чергу, можуть оцінюватися безпосередньо окремо або через сукупність показників; методи ринкової капіталізації (Market Capitalization Methods, MCM) – розраховують вартість інтелектуального капіталу як різницю між ринковою капіталізацією компанії і цінністю її балансової вартості; методи віддачі на активи (Return on Assets methods, ROA) – визначають відношення середнього доходу суб'єкта господарювання до вирахування податків до матеріальних активів компанії (ROA компанії), яке порівнюється з аналогічним показником для галузі в цілому. Для розрахунку середнього додаткового доходу від ІК, отримана різниця множиться на матеріальні активи компанії; методи підрахунку очок (Scorecard Methods, SC) – передбачають ідентифікацію різних компонентів нематеріальних активів або ІК, а потім визначаються індикатори та індекси, які представляються як графіки чи оціночні карти.

Для формування більш широкої та репрезентативної інформаційної бази для вартісної оцінки інтелектуального капіталу в інтегрованій звітності необхідно накопичувати уніфіковані дані про оцінку його окремих елементів. В той же час інтелектуальний капітал суб'єктів господарювання в залежності від способу його отримання й накопичення та галузі їх діяльності є неоднорідним за своєю структурою. Цим обумовлена відсутність єдиної, загальновизнаної методики оцінки інтелектуального капіталу та його окремих структурних елементів та розпорошеність інформації про інтелектуальний капітал в інтегрованих звітах.

Таблиця 3.2

Методичні економічні підходи до оцінки інтелектуального капіталу

Групи методів оцінки ІК	Метод оцінки ІК	Автор методики	Характеристика методу	Переваги методу	Недоліки методу	Можливість застосування в інтегрованій звітності
1	2	3	4	5	6	7
Методи прямого вимірювання інтелектуального капіталу (Direct Intellectual Capital Methods, DIC)	Дослідник вартості (The Value Explorer™)	Рене Тіссен, Даніел Г. Андріссен (2000 р.)	Розподіл вартості ІК між п'ятьма видами активів: активами, навиками та неявними знаннями, колективними цінностями та нормами, технологіями та явними знаннями, основними та управлінськими процесами	Використовує інструментальну методологію, має певну стратегічну спрямованість	Потребує залучення сторонніх фахівців, поєднує якісні та кількісні оцінки	В оцінку ІК включено елементи ЛК, що є недоцільним для використання в ІЗ
	Технологічний брокер (Technology Broker)	Е. Брукінг (1996 р.)	Оцінка вартості ІК організації базується на результатах аналізу відповідей організації на 20 питань, які включають чотири основні компоненти ІК: ринкові, інфраструктурні, інтелектуальні та людські активи	Комплексна методика до вимірювання загальної вартості ІК	Можливе маніпулювання даними, складність обробки якісних результатів опитування та переведення їх в кількісні	В оцінку ІК включено елементи ЛК, методика не є репрезентативною для інвесторів та недоцільною для ІЗ
	Оцінка патентів зважених з врахуванням цитування (Citation-Weighted Patents)	Д. Чемікал та Н. Бонтіс (1996 р.)	ІК вимірюється виходячи з впливу НІОКР на ряд показників, що описують патенти організації (кількість патентів, доля витрат на НІОКР у розрахунку на одну грошову одиницю продажів тощо)	Комплексна методика оцінки одного з елементів ІК з врахуванням стратегічних методів оцінки	Не придатна для суб'єктів господарювання, які не мають патентів, не враховує інші нематеріальні активи	В оцінку ІК включено лише патенти, що не дозволяє комплексно описати ІК в ІЗ
	Облік в ім'я майбутнього (Accounting for the Future)	Г. Неш (1998 р.)	ІК оцінюється системою дисконтованих грошових потоків, яку очікує отримати компанія від його використання	Дозволяє оцінити стратегічну вартість ІК	Носить ймовірнісний, приблизний характер	Доцільно використовувати для розкриття перспектив на майбутнє

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7
Методи ринкової капіталізації (Market Capitalization Methods, MCM)	Коефіцієнт Тобіна (Tobin's Q)	Дж. Тобін (1969 р.)	Вартість інтелектуального капіталу відповідно до моделі розраховується як різниця між ринковою вартістю фірми та відновлювальною вартістю матеріальних активів	Надійні дані оцінки – фін. звітність, простота застосування	Потрібен активний фінансовий ринок, не враховуються зовнішні умови,	Неможливість висвітлення в ІЗ вартості окремих складових ІК
	Ринкова вартість очами інвестора (Investor assigned market value (IAMV™))	К. Стенфілд (1998 р.)	Приймає біржову цінність компанії за її Істинну цінність і розподіляє її на: Матеріальний капітал + Реалізований інтелектуальний капітал + Розмивання (ерозія) інтелектуального капіталу + Стійка конкурентна перевага	Вартість ІК визначається фактично інвестором на базі фінансових показників	Не враховуються не ринкові фактори, які впливають на оцінку ІК	Неможливість висвітлення в ІЗ вартості окремих складових ІК, не враховує при оцінці набір капіталів визначених МСІЗ
	Метод співвідношення ринкової та балансової вартості (Market-to-book Value)	Т. Стюарт (1997 р.) Д. Люти (1998 р.)	Вартість ІК визначається як різниця між ринковою і балансовою вартістю підприємства	Дозволяє порівнювати компанії інвесторам за відсутності інших оцінок	Не враховуються не ринкові фактори, які впливають на оцінку ІК	Не є доцільним в ІЗ, оскільки не висвітлює вартість окремих елементів ІК та їх місця в бізнес-моделі
	Баланс невидимих активів (Invisible Balance Sheet)	К. Свейбі (1989 р.)	Різниця між ринковою вартістю капіталу фірми і історичною вартістю її чистих активів пояснюється впливом трьох категорій інтелектуального капіталу (людського, організаційного, клієнтського)	Дозволяє порівнювати компанії інвесторам за відсутності інших оцінок	Не враховуються не ринкові фактори, які впливають на оцінку ІК	Не є доцільним в ІЗ, оскільки поєднує елементи людського та соціально-репутаційного капіталів в ІК

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7
Методи віддачі на активи (Return on Assets methods, ROA)	Економічна додана вартість (Economic Value Added (EVA))	Т. Стюарт (1997 р.)	Розраховується шляхом коригування прибутку компанії і її витрат на інтелектуальний капітал. Зміни в EVA визначають ефективність чи неефективність ІК. Визначається, яку кількість доданої вартості створили нематеріальні активи	Досить висока універсальність методики дозволяє розраховувати ІК для широкого спектру компаній, простота оцінки	Більшість показників, що беруть участь в розрахунку є об'єктами маніпулювання (завищення / заниження), в залежності від ситуаційних обставин, що виникають перед компанією	Не підходить для вимірювання кількісного значення вартості ІК
	Інтелектуальний коефіцієнт доданої вартості (Value Added Intellectual Coefficient, VAIC)	А. Пуліч (1997 р.)	Вимірює наскільки і чи ефективно інтелектуальний капітал і фінансовий капітал створюють вартість на основі взаємодії трьох складових: фінансового, людського і структурного капіталів	Стандартизована оцінка ефективності використання ІК, дозволяє простежувати динаміку ІК і в вартісному і у відносному вираженні	Формула для розрахунку додаткової вартості досить спірна	Не є доцільним в ІЗ, оскільки не висвітлює вартість окремих елементів ІК та їх місця в бізнес-моделі
	Дохід від капіталу знань (Knowledge Capital Earnings)	Б. Лев (1999 р.)	Доходи від капіталу знань розраховуються як потоку надприбутків компанії за ряд років. Надприбуток обчислюється як різниця між прибутком, який отримує компанія (середньогалузеве трирічне значення і експертні оцінки майбутнього прибутку), над прибутком, який може бути отриманий тільки за рахунок реального капіталу	Дає можливість відстежувати динаміку вартісної зміни ІК за декілька років	Обґрунтування вибору ставки очікуваної прибутковості для різних компонент капіталу дуже суперечливе. Відкритим залишається питання про визначення частки ІК в прибутку для конкретної компанії	Може наводитися як окремий показник ефективності ІК, для комплексної оцінки не підходить

Продовження табл. 3.2

1	2	3	4	5	6	7
Методи підрахунку очок (Scorecard Methods, SC)	Навігатор «Скандія» (Skandia Navigator)	Л. Едвінсон і М. Мелоун (1997 р.)	Оцінка ІК здійснюється розрахунком показників за напрямками: фінанси, клієнти, процеси, оновлення і розвиток, людські ресурси. При цьому об'єднані грошові показники показують грошову цінність ІК, а процентні – коефіцієнт ефективності ІК. Множення сукупних грошових і процентних показників визначає вартість ІК	Модель базується на історичній інформації і за своєю структурою здатна характеризувати (виділяти) основні причини (драйвери) оцінки ІК	Система розрахунку трудомістка і вимагає досить великих витрат часу, комплексної оцінки різних рівнів управління компанії, не враховує динаміку ІК	Не є репрезентативною для розкриття інформації про вартість ІК в ІЗ
	Система збалансованих показників (Balanced Scorecard)	Р. Каплан і Д. Нортон (1996 р.)	Ефективність інноваційної роботи компанії оцінюється за допомогою індикаторів, що відображають чотири основних фокусних напрямки: 1) фінанси; 2) клієнти; 3) внутрішні процеси; 4) навчання. Індикатори визначаються на основі стратегічних цілей фірми.	Комплексний підхід до якісного опису елементів ІК	Показники оцінки ІК є нефінансовими, які перевести в грошову форму складно	Не підходить для вимірювання кількісного значення вартості ІК
	Монітор НМА (Intangible Asset Monitor)	К. Свейбі (1997 р.)	Менеджмент компанії обирає показники, виходячи із стратегічних цілей, для вимірювання чотирьох аспектів створення вартості НМА: зростання; оновлення; використання і ефективність; зниження ризиків і стабільність	Має стратегічну спрямованість, емпірична апробація	Суб'єктивна оцінка вихідних даних, фундаментальна слабкість деяких параметрів моделі	Може використовуватися для оцінки НМА створених на підприємстві власними силами
	Навігатор ІК та Індекс ІК (IC-Index™)	Й. Руус та ін. (1997 р.)	Об'єднує всі показники, які представляють інтелектуальну власність, в єдиний індекс. Зміни індексу пов'язані зі зміною ринкової оцінки компанії	Включає навігатор – концептуальну схему функціонування компанії з точки зору елементів ІК	Оцінка в відносних показниках (інтегральний індекс)	Може наводитися як окремий показник ефективності ІК

В таких умовах доцільно використовувати комплекс існуючих методів оцінки та індикаторів стану інтелектуального капіталу з корекцією на особливості та потреби конкретного суб'єкта господарювання. Для вартісного вимірювання інтелектуального капіталу в інтегрованій звітності пропонуємо використовувати бінарну систему оцінки інтелектуального капіталу, яка поєднує обліковий та економічний підходи. Облікова оцінка елементів ІК формується в залежності від способу їх отримання. Запропонований шведським дослідником К.Е. Свейбі економічний підхід – метод монітору нематеріальних активів – визначає вартість ІК на різних етапах реалізації бізнес-моделі та життєвого циклу нематеріального активу [593].

Облікова оцінка інтелектуального капіталу є найбільш доцільною для визначення теперішньої вартості його елементів, а метод монітору нематеріальних активів дозволяє визначити стратегічну вартість інтелектуального капіталу та ефективність його використання в бізнес-моделі.

В класичному вигляді метод монітору нематеріальних активів виділяє три напрями оцінювання інтелектуального капіталу: наші клієнти, наша компанія, наші люди. В інтегрованій звітності з метою вартісної оцінки інших видів нематеріальних капіталів напрям «наші клієнти», доцільно використовувати для оцінки соціально-репутаційного капіталу, а «наші люди» – для оцінки людського капіталу. В запропонованій бінарній системі оцінки інтелектуального капіталу пропонуємо з методики монітору нематеріальних активів використовувати напрям «наша компанія», з виділеними К. Свейбі етапами оцінки елементів інтелектуального капіталу – зростання; оновлення; використання і ефективність; зниження ризиків і стабільність. Модифікація методу монітору нематеріальних активів під вимоги інтегрованої звітності дає змогу отримати інформацію, не про минулі наслідки використання елементів інтелектуального капіталу в бізнес-моделі компанії, а про те, які переваги отримає компанія в майбутньому від їх використання. При цьому, кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності самостійно визначає набір показників, які найбільш повно характеризують ефективність

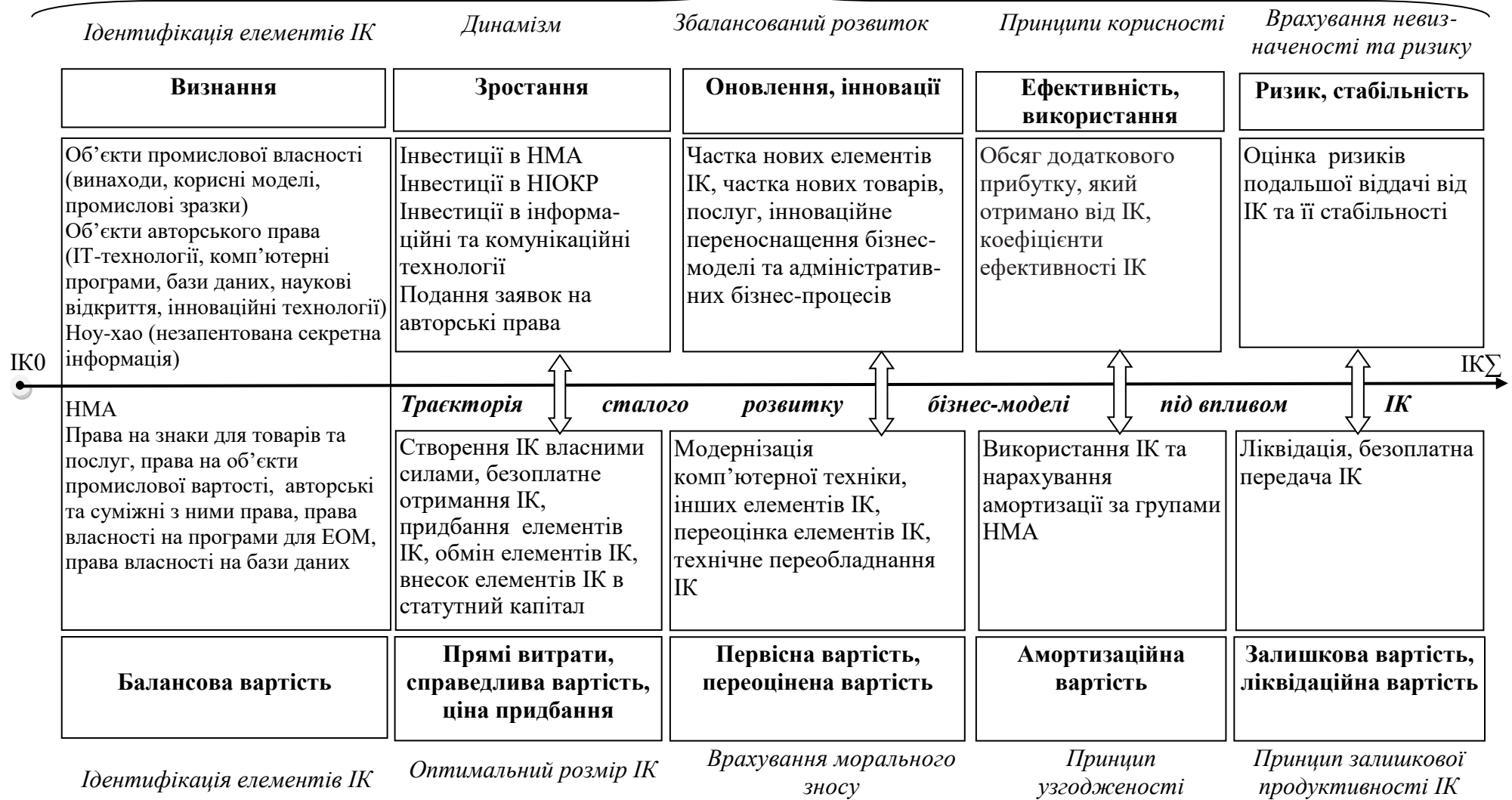
використання інтелектуального капіталу при реалізації бізнес-моделі та розмір майбутніх грошових потоків, які очікуються від нього.

Бінарний підхід до оцінки інтелектуального капіталу дозволяє реалізувати основне призначення інтегрованої звітності, а саме інтегроване прийняття рішень і дій, зосереджених на створенні вартості в короткостроковому, середньостроковому і довгостроковому періодах. Відповідно до вимог інтегрованої звітності, яка виділяє три види нематеріальних капіталів (інтелектуальний, людський та соціально-репутаційний) до показників інтелектуального капіталу доцільно відносити права на об'єкти інтелектуальної власності, які стають нематеріальними активами після оприбуткування їх в бухгалтерському обліку. Запропонована бінарна система оцінки інтелектуального капіталу у взаємозв'язку з показниками, які його характеризують в інтегрованому звіті та принципами оцінки на кожному етапі ідентифікації інтелектуального капіталу за етапами його життєвого циклу наведена на рисунку 3.7.

Використання бінарної системи оцінки інтелектуального капіталу дозволяє в інтегрованому звіті при описі інформації про використання елементів інтелектуального капіталу в бізнес-моделі суб'єкта господарювання застосовувати сукупність кількісних, якісних та показників ідентифікації інтелектуальних активів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між етапами життєвого циклу елементів інтелектуального капіталу та ефективністю результатів реалізації бізнес-моделі; надає можливість ефективно управляти стратегією розвитку інтелектуальною складовою бізнесу; дозволяє виявляти синергетичні взаємозв'язки між показниками ефективності інтелектуального капіталу та фінансовими результатами господарської діяльності та забезпеченні сталого розвитку суб'єкта господарювання в майбутніх звітних періодах.

Дослідження елементів інтелектуального капіталу показало, що вчені не мають спільної думки щодо співвідношення між інтелектуальним капіталом підприємства в цілому та його складовими елементами. Одні з них стверджують, що загальна вартість інтелектуального капіталу дорівнює сумі людського, структурного та клієнтського капіталів [196; 268].

Метод монітору нематеріальних активів

Облікова оцінка інтелектуального капіталу

Рис. 3.7. Бінарна система оцінки інтелектуального капіталу

Але переважна більшість наголошують на відсутності подібного лінійного зв'язку. З одного боку, це пояснюють тим, що різні складові інтелектуального капіталу перетинаються, перетікають з одної форми в іншу. З іншого, – існуванням синергетичного ефекту від взаємодії різних структурних елементів інтелектуального капіталу, який призводить до перевищення його загальної вартості над вартістю його складових [447].

Вважаємо така відмінність наукових поглядів пов'язана зі складністю розподілу усієї сукупності елементів невлимого (нематеріального) потенціалу фірми, а також системи економічних відносин з його використання для створення вартості бізнесу, між видами нематеріальних капіталів. Проте, на нашу думку, методологічною помилкою є віднесення елементів соціально-репутаційного капіталу до інтелектуального, оскільки складові інтелектуального капіталу виникають в процесі інноваційної діяльності суб'єкта господарювання, можуть бути придбані чи внесені власниками при створенні підприємства, в той час, елементи соціально-репутаційного капіталу придбати неможливо, й фактично, на початку ведення господарської діяльності його рівень дорівнює нулю. Дослідження практичних аспектів ведення бізнес-діяльності показує, що про соціально-репутаційний капітал суб'єкти господарювання починають піклуватися не на початковому етапі реалізації бізнес-моделі, а на етапі зростання і розвитку бізнесу. Саме зростання компанії, її розвиток вимагають зростання і розвитку соціально-репутаційного капіталу як основи для залучення нових і зміцнення взаємин зі старими клієнтами, розвитку зв'язків з різними групами стейкхолдерів, включаючи власних співробітників, адміністративні структури, ЗМІ, громадські організації, споживачів, досягнення лояльності бізнес-партнерів, особливо на міжнародних ринках. Високий рівень соціально-репутаційного капіталу стає необхідною умовою досягнення суб'єктом господарювання сталого розвитку і тривалого ділового успіху, а також є головним чинником конкурентоспроможності як на вітчизняному, так і міжнародному ринках капіталу. Суб'єкти господарювання, які не займаються комплексним та системним формуванням соціально-

репутаційного капіталу стикаються зі зниженням ділової продуктивності, ефективності в роботі, плінністю кадрів, і в результаті – появою негативної динаміки доходів, зниженням прибутку і можливою нерентабельністю бізнес-моделі.

Зарубіжні дослідження, наприклад Walker Information, виявили прямий зв'язок між фінансовими і соціально-репутаційними показниками компанії – між прибутковістю активів, прибутковістю продажів і соціально-репутаційною цінністю компанії, між прибутковістю капіталу і доходом на акціонерний капітал. В результаті експертних досліджень зафіксовано, що на протязі 10 років у компаній, що реалізують концепцію соціальної відповідальності та мають високий рівень корпоративної репутації, фінансові показники кращі, ніж у соціально не відповідальних компаній: дохід на інвестований капітал – вище на 9,8%, дохід з активів – на 3,55%, дохід з продажів – на 2,79%, прибуток – на 63,5%. Протягом 15 років приріст доходу акціонерів соціально відповідальних компаній був в два рази вище середнього (43% проти 19%) [525].

Аналіз наукових джерел дозволив виділити наступні особливості соціально-репутаційного капіталу, які мають вплив на його вартісну оцінку та склад і опис його показників в інтегрованому звіті [5; 194; 310]:

- багатовимірність капіталу, його зв'язок з безліччю суб'єктів поза підприємством і всередині нього, взаємний вплив і синергетичний взаємозв'язок між соціально-репутаційним капіталом і всіма іншими видами капіталу (фінансовим, виробничим, інтелектуальним, людським, природним);

- складність ідентифікації та оцінки, оскільки цей капітал має суспільну, а не індивідуальну природу і не може перебувати в будь-чій власності;

- зростаюча віддача від капіталу, на відміну від тенденції до зниження віддачі від матеріального капіталу, його потенційна здатність приносити надприбуток;

- недостатність інвестицій в соціально-репутаційний капітал, оскільки цей капітал дає ефект в довгостроковому періоді, що збільшує ризикованість вкладень.

Крім того, вартісна оцінка соціально-репутаційного капіталу з метою розкриття його показників в інтегрованій звітності має деякі складності, які пов'язані з необхідністю переходу від абстрактних нематеріальних складових соціально-репутаційного капіталу (корпоративна соціальна відповідальність, корпоративна репутація, клієнтська база) до певних фінансових показників. Нарощування показників соціально-репутаційного капіталу безпосередньо впливає на капіталізацію бізнес-моделі суб'єкта господарювання, і побічно – на ринкову вартість продукції компанії нарівні з іншими показниками ефективності ведення бізнесу. Ще однією особливістю соціально-репутаційного капіталу є складність і довготривалість процесу його формування і швидкість втрати його цінності, оскільки на ці процеси впливають поведінка, емоції та очікування зацікавлених осіб.

Найважливішим показником ступеня інтеграції соціально-репутаційного капіталу в корпоративну стратегію є відповідність цілей корпоративної соціально-репутаційної діяльності стратегічним орієнтирам розвитку суб'єктів господарювання. При розкритті інформації про ступінь досягнення стратегічної мети управління соціально-репутаційним капіталом в інтегрованій звітності, необхідно, в першу чергу, враховувати інтереси наявних та стратегічних стейкхолдерів.

Основні організаційні положення щодо взаємодії суб'єкта господарювання зі стейкхолдерами регламентовані Стандартом взаємодії із зацікавленими сторонами (Stakeholder Engagement Standard (AA1000SES)), розробленим Інститутом AccountAbility, положення якого необхідно враховувати при інтерпретації показників соціально-репутаційного капіталу в інтегрованій звітності [522]. Стандарт AA1000 SES являє собою загальноприйнятну, загальнодоступну нормативну базу для планування, виконання, оцінки, інформування та нефінансової аудиторської перевірки якості взаємодії із зацікавленими сторонами. Відповідно до стандарту в основі взаємодії із зацікавленими сторонами повинні лежати три принципи, які повинні враховуватися кроссекторальною робочою групою з формування

інтегрованої звітності при розкритті показників соціально-репутаційного капіталу, модифікація яких під вимоги інтегрованої звітності дозволяє описати їх наступним чином:

- істотність – кроссекторальна робоча група повинна визначити перелік стейкхолдерів, а також їх інтереси в частині соціально-репутаційного капіталу, які є для них суттєвими (значимими) шляхом розробки рангової карти зацікавлених сторін;

- повнота – кроссекторальна робоча група перед презентацією інтегрованого звіту повинна визначити зміст звіту, виходячи не тільки з вимог МСІЗ, але і з відображення результатів його діяльності з урахуванням розумних очікувань та інтересів основних зацікавлених сторін. Для виконання цього принципу необхідно сформувати аудиторію зацікавлених сторін для проведення діалогів і громадських консультацій, виявити області і форми взаємодії із зацікавленими сторонами, де необхідні додаткові заходи щодо підвищення ефективності і взаємної задоволеності взаємодією, постійно відслідковувати тренди зміни рангу стейкхолдерів в карті зацікавлених сторін.

- реагування – кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності повинна послідовно реагувати на істотні питання, що стоять перед зацікавленими сторонами і самою організацією в частині соціально-репутаційного капіталу.

Методика визначення рангу стейкхолдерів кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності базується на побудові карти зацікавлених сторін в системі координат, де X – індекс залежності стейкхолдерів від діяльності суб'єкта господарювання, а Y – індекс впливу стейкхолдерів на діяльність суб'єкта господарювання. Визначається значення індексів методом експертних оцінок, за п'ятьма пунктами (табл. 3.3). Оцінка залежності / впливу за кожним пунктом коливається в межах від 1 до 4 (0 – відсутня, 1 – незначна, 2 – слабка, 3 – значна, 4 – висока).

Таблиця 3.3

Шкала оцінки рангу стейкхолдерів кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності

X_n	Вид залежності	Y_m	Вид впливу
x_1	участь в капіталі	y_1	підконтрольність активів
x_2	пов'язані особи	y_2	нормативно-правовий
x_3	соціально-репутаційна	y_3	громадський
x_4	підконтрольність	y_4	управлінський
x_5	фінансова	y_5	фінансовий
	$X = \sum_{n=1} X_n$		$Y = \sum_{m=1} Y_m$

Перелік стейкхолдерів для рангової карти зацікавлених сторін доцільно формувати з визначених в першому розділі дослідження користувачів інформації інтегрованої звітності. Карта відображає ранг стейкхолдерів та дозволяє визначити, хто з них найбільшою мірою впливає на діяльність суб'єкта господарювання і залежить від нього сьогодні і в перспективі (рис. 3.8). Карта рангу стейкхолдерів розбивається на 4 квадранта: I – найменш пріоритетні учасники взаємодії, II – учасники без керівного впливу, III – учасники з керівним впливом, IV – найбільш пріоритетні учасники.

Рангова карта зацікавлених сторін наводиться в інтегрованому звіті в розділі опису соціально-репутаційного капіталу та має значний вплив на перелік показників соціально-репутаційного капіталу, які наводяться в інтегрованому звіті в залежності від рангу стейкхолдерів та їх інформаційних запитів. Після розробки рангової карти зацікавлених сторін в інтегрованому звіті доцільно навести інформацію про ключові інтереси зацікавлених сторін та способи взаємодії з ними, що підвищує рівень соціальної відповідальності перед стейкхолдерами та позитивно впливає на рівень корпоративної репутації суб'єкта господарювання та визначити показники вартісної оцінки елементів соціально-репутаційного капіталу, які дозволять задовольнити інформаційні потреби стейкхолдерів (табл. 3.4).

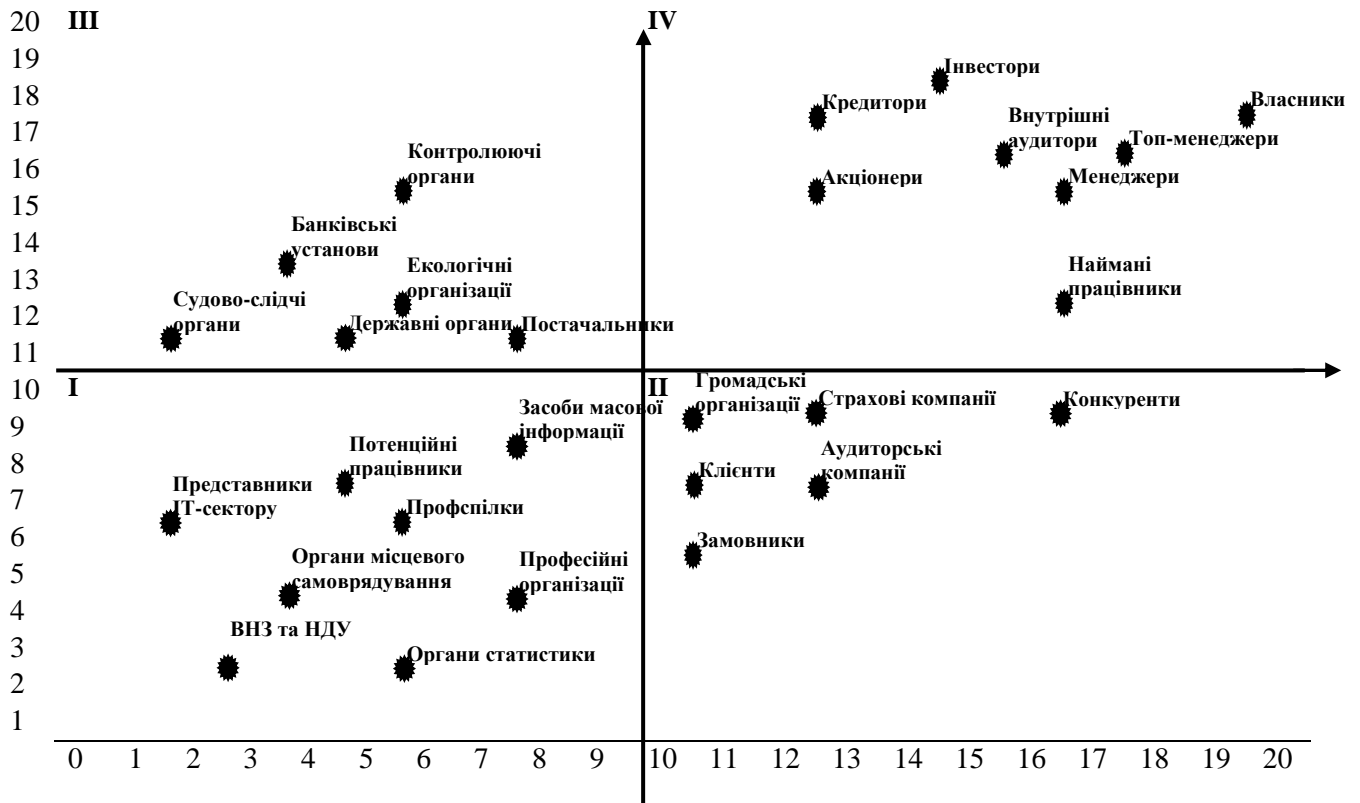

Рис. 3.8. Рангова карта зацікавлених сторін

Стейкхолдерський підхід до оцінки соціально-репутаційного капіталу та розкриття інформації про його елементи в інтегрованій звітності дозволяє суб'єктам господарювання підвищити рівень корпоративної соціальної відповідальності та ділової репутації, приймати якісні рішення в умовах стрімких внутрішніх і зовнішніх змін шляхом налагодження постійного інформаційного діалогу з зацікавленими сторонами, заснованими на багатосторонніх синергетичних зв'язках, більш ефективно використовувати ресурси соціально-репутаційного капіталу для досягнення стратегічних цілей та сталого розвитку бізнес-моделі. Крім того, дотримання стейкхолдерського підходу при розкритті інформації про соціально-репутаційний капітал в інтегрованому звіті дозволяє суб'єкту господарювання формувати додатковий фактор конкурентоспроможності за рахунок формування іміджу соціально-відповідальної компанії, контролювати і управляти рівнем репутаційного ризику в частині питань, що відносяться до області корпоративної соціальної

відповідальності, брати участь у формуванні нових ринків екологічно і соціально орієнтованих продуктів і послуг та ефективно взаємодіяти з внутрішніми стейкхолдерами, що сприяє підвищенню лояльності співробітників, збільшенню продуктивності праці за рахунок їх залучення до вирішення соціально-репутаційних питань.

Важливе значення для підвищення рівня соціально-репутаційного капіталу є сфера розвитку людського капіталу суб'єкта господарювання, який є найціннішим з усіх видів капіталу, оскільки саме людина продукує всі інші види капіталу, а її потенціал є основним стратегічним ресурсом і чинником економічного зростання та сталого розвитку як окремого підприємства, так і світу в цілому. В той же час, віддача від використання людського капіталу та його продуктивність при реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання, залежить від декількох факторів: по-перше, від якостей його носіїв наданих природою (спадковість, здоров'я, середовище становлення (біологічне і соціальне)); по-друге, якостей зумовлених волею людини – власника цього капіталу, її індивідуальними інтересами та перевагами, зацікавленістю, відповідальністю, світоглядом і загальним рівнем культури та освіти, зокрема й економічної; по-третє, від рівня інвестицій в його розвиток безпосередньо роботодавцем, які збільшують професійні можливості та передбачають кар'єрний ріст, продуктивність праці, підтримку здоров'я та соціальний захист (рис. 3.9).

Проте, як цілком справедливо зазначають Л. В. Овчаренко та Т. С. Ожелевська, капіталовкладенням у людину притаманний вищий, ніж для звичайних капіталовкладень ступінь ризику та невизначеності, а зміни в обсязі людського капіталу залежно від витрат принципово неможливо оцінити з тією самою точністю, що й відносно фізичних форм капіталу.

Таблиця 3.4

Градація ключових інформаційних запитів зацікавлених сторін та показники вартісної оцінки елементів соціально-репутаційного капіталу в інтегрованому звіті

№ з/п	Група зацікавлених користувачів	Предмет інтересів	Методи взаємодії	Показники оцінки соціально-репутаційного капіталу (СРК)
1	2	3	4	5
1	Власники	Підвищення рівня СРК	Контроль за показниками СРК	Гудвіл (вартість ділової репутації)
2	Топ-менеджери, менеджери	Реалізація стратегії підвищення рівня СРК	Удосконалення системи управління СРК, програми підвищення його ефективності	Різноманіття складу управлінського персоналу (вік, досвід, стать, національність); частка управлінського персоналу в статутному капіталі; винагороди менеджерському персоналу та ін.
3	Наймані працівники, профспілкові організації, потенційні працівники	Розвиток компанії, кар'єрний ріст, безпечні умови праці, з/пл	Кадрова політика і політика в галузі охорони праці; зустрічі менеджменту підприємства з трудовим колективом; реалізація соціальних програм і програм матеріального стимулювання; соціальне партнерство; розробка Колективного договору; збір відгуків персоналу про умови праці; проведення корпоративних свят, спортивних заходів та конкурсів; проведення медичних оглядів	Частка персоналу в статутному капіталі; кількість створених робочих місць і середня плинність кадрів; частка працівників, що беруть участь в колективному договорі; кількість травм, пропуску робочих днів через хворобу, а також нещасних випадків на роботі зі смертельними наслідками; витрати на утримання медпунктів, баз відпочинку; витрати на культурно-спортивні заходи; витрати на харчування працівників; середній обсяг з/пл. на 1-го працівника; кількість скарг на трудові відносини поданих і врегульованих та ін.
4	Внутрішні аудитори	Відповідність діяльності нормам СВ та КР	Достовірність і наочність внутрішнього аудиту СРК, діяльність в рамках діючих соціально-репутаційних правил і норм	Кількість проведених внутрішніх аудитів; порівняльна таблиця відповідності СРК запланованим показникам; основні внутрішні ризики зниження показників СРК
5	Інвестори, акціонери	Вчасна виплата дивідендів, наявність стратегічного плану розвитку СРК	Загальні збори акціонерів та інвесторів; постійна публікація на інтернет-сайті матеріалів з питань поточної та стратегічної діяльності підприємства; презентації, відео конференції; зустрічі з керівництвом на галузевих конференціях і нарадах	Індикатори розподільчої політики: величина і періодичність дивідендних виплат, обсяг коштів, спрямованих на викуп акцій; індикатори капіталізації компанії: рівень капітальної дохідності вкладень в акції компанії; ринкова частка компанії; частка присутності на міжнародних ринках

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5
6	Постачальники	Якість, стабільність і надійність поставок, прозорість системи закупівель, вигідна ціна	Проведення тендерів в області закупівель; зустрічі з (потенційними) постачальниками і діловими партнерам	Частка закупівель у вітчизняних та зарубіжних постачальників; екологічна оцінка продукції постачальників; рівень валютних ризиків при роботі з іноземними постачальниками
7	Клієнти, замовники	Споживчі якості продукції та послуг, оперативність, задоволеність очікувань, сервісний супровід, технічний рівень, гарантії	Програми підвищення якості та екологічної безпеки продукції; надання повної та достовірної маркетингової інформації; регулярний аналіз запитів споживачів і рівня їх задоволеності якістю продукції і роботою із замовленнями	Стабільність клієнтської бази: коефіцієнт «Збереження» покупців, частка «втрачених» покупців, частка нових покупців; обсяг покупок середнього покупця; середня виручка і прибуток, що припадають на одного покупця; показники концентрації покупців; репутація компанії, як комерційного партнера; наявність зривів поставок; наявність реклаमाцій і повернень продукції; витрати на маркетинг і післяпродажне обслуговування
8	Банківські установи, кредитори	Своєчасна сплата відсотків, своєчасне повернення кредитів і позик	Надання документів згідно з переліком, встановленим кредитором	Рівень боргового навантаження і процентних ставок; кредитний рейтинг; кредитний портфель; частка кредитних коштів спрямована на соціальні витрати
9	Екологічні організації	Екологічне партнерство; охорона навколишнього середовища; відповідність діяльності еко-нормам	Спільні обговорення спірних питань еко-діяльності, проведення зустрічей, консультацій і громадських слухань з питань природокористування, участь в державних екологічних програмах	Частка витрат на екологічні програми; частка матеріалів, що представляють собою перероблені або повторно використовувані відходи; загальні витрати і інвестиції на охорону навколишнього середовища; штрафи і загальне число нефінансових санкцій, накладених за недотримання екологічного законодавства і нормативних вимог
10	Державні, контролюючі, органи місцевого самоврядування	Соціальні та благодійні програми; податки; зайнятість; залучення заходів державної підтримки	Проведення громадських слухань і консультацій; реалізація спільних проєктів; організація виборчих кампаній; консультації з питань, що зачіпають інтереси територій	Податкові пільги і податкові кредити, обсяг державної допомоги, інвестиційні гранти, інші види грантів, інші виплати, які були отримані від органів державної влади; обсяг податкових платежів в різні бюджети; штрафні санкції; результати протидії корупції; обсяг засобів спрямованих на благодійність; види та обсяг винагород
11	ЗМІ, професійні та громадські організації	Сприяння у розвитку громадських організацій, висвітлення діяльності підприємства, спільне інформпланування	Проведення громадських слухань і консультацій; зустрічі з представниками місцевого населення, ЗМІ; реалізація спільних проєктів; система зворотного зв'язку зі ЗМІ	Обсяг допомоги, що здійснюється компанією соціально незахищеним групам громадян, соціальні, благодійні та спонсорські проєкти компанії, кошти, спрямовані на підтримку культури, спорту, муніципальних установ, громадських організацій; цитованість сайту компанії

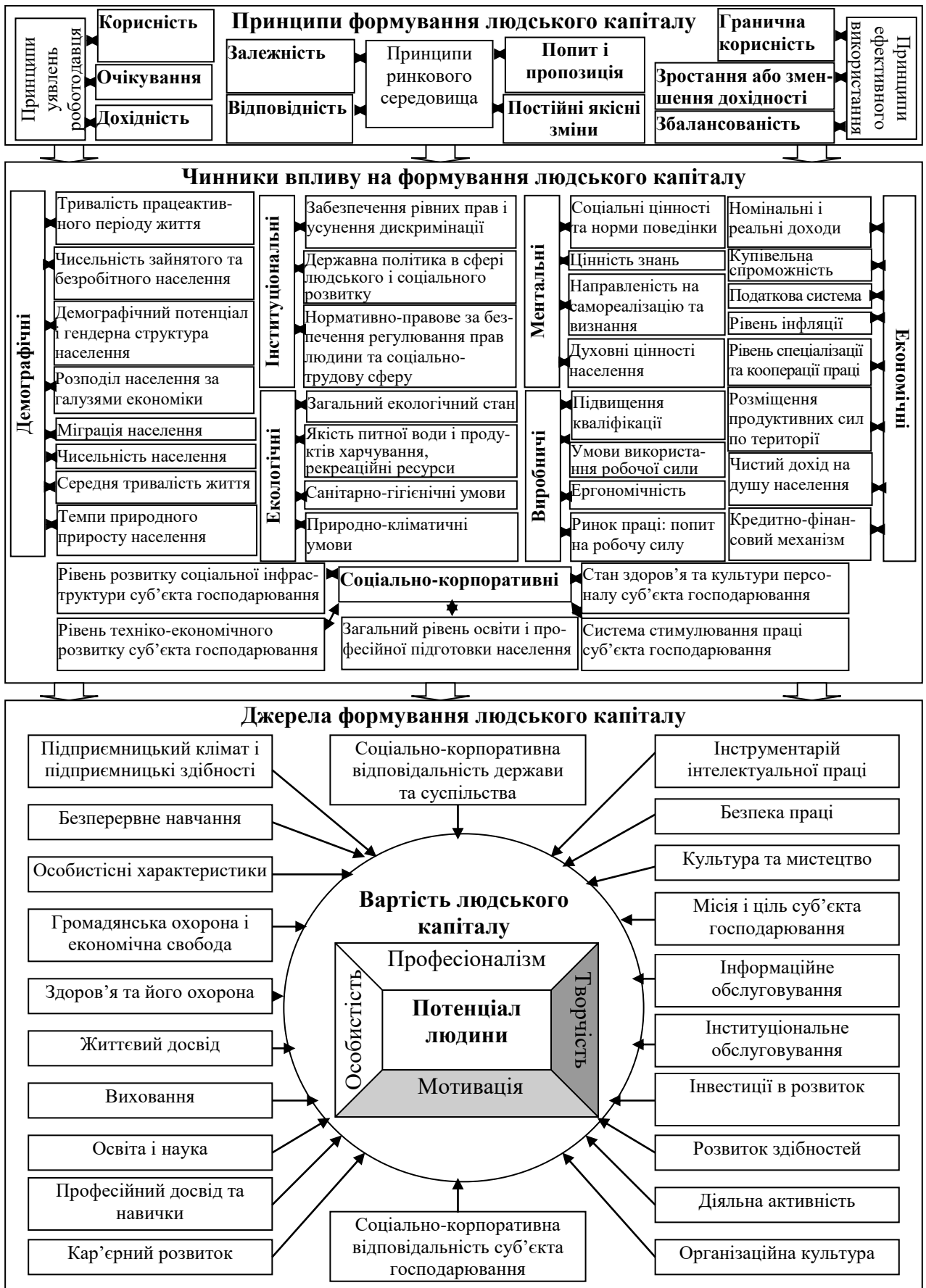

Рис. 3.9. Концепція формування людського капіталу

Вкладення в людський капітал дають значний за обсягом, тривалий за часом та інтегральний за характером економічний і соціальний ефекти. Власники підприємств, роблячи навіть незначні інвестиції в своїх працівників, можуть отримати мультиплікативний ефект [345].

Така багатоаспектність поняття людського капіталу потребує розробки специфічних методів його оцінки для розкриття інформації про нього в інтегрованій звітності. Як зазначають Д. А. Панков та А. Н. Короб, для визнання людського капіталу об'єктом бухгалтерського обліку, необхідно обґрунтувати його вартість, за якою його можна прийняти до обліку [354, С. 77]. У даний час існує три підходи до оцінки вартості людського капіталу:

- 1) людський капітал як складова інтелектуального капіталу;
- 2) людський капітал як сукупність витрат з його створення;
- 3) людський капітал як об'єкт інтелектуальної власності і відповідно нематеріальний актив.

Найбільш поширеним методом для оцінювання вартості людського капіталу є метод, заснований на аналізі витрат на його створення та відтворення. Метод, заснований на аналізі витрат на людський капітал, передбачає систематизацію витрат на оплату праці персоналу, навчання, підвищення кваліфікації, страхування, на страхові внески та податки з заробітної плати тощо (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Показники оцінки людського капіталу за видами вкладень в його розвиток

Групи вкладень	Види вкладень та показники їх ефективності для оцінки людського капіталу та розкриття інформації про нього в інтегрованій звітності
1	2
Основні вкладення	Річний фонд оплати праці суб'єкта господарювання
	Середньомісячний фонд оплати праці
	Річний та середньомісячний фонд оплати праці за посадами працівників
	Заробітна плата в розрахунку на одного працівника
	Витрати на утримання висококваліфікованих спеціалістів
	Виплати персоналу не зайнятому в процесі реалізації бізнес-моделі

Продовження табл. 3.5

1	2
Основні вкладення	Витрати на сплату податку з доходів фізичних осіб
	Витрати на сплату єдиного соціального внеску нарахованого на заробітну плату працівників
Витрати на навчання персоналу	Витрати на перепідготовку та підвищення кваліфікації працівників
	Витрати на формальне і неформальне професійне навчання працівників
	Витрати на атестацію та тестування персоналу
	Річний економічний ефект від збільшення обсягу прибутку суб'єкта господарювання у результаті професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації персоналу
Витрати на наукову діяльність	Витрати на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, які здійснюються працівниками суб'єкта господарювання
	Витрати на залучення фахівців, які надають консультаційні послуги з НІОКР
	Фонд стимулювання науково-дослідної та дослідно-конструкторської роботи
	Витрати на відрядження працівників пов'язаних з НІОКР
Витрати на охорону здоров'я та безпеку праці	Витрати на медичний огляд та медичне обслуговування працівників
	Витрати на виплату лікарняних, придбання страхових полюсів для співробітників
	Витрати на профілактику професійних захворювань
	Витрати на оздоровчі та спортивні заходи для працівників
	Витрати на дотримання санітарно-гігієнічних умов праці
	Витрати на заходи з охорони праці та техніку безпеки на робочих місцях
	Витрати на стимулювання працівників, які ведуть здоровий спосіб життя
Додаткові витрати на персонал	Витрати на додаткові виплати працівникам, які отримали виробничі травми
	Витрати на залучення персоналу (найм, відбір, маркетинг)
	Витрати на звільнення персоналу (виплата вихідної допомоги)
	Оплата транспортних витрат працівників
	Оплата житлово-комунальних послуг працівників
	Витрати на мотиваційні виплати персоналу (бонуси, премії, надбавки)
	Витрати на спецодяг, харчування працівників
Показники ефективності використання людського капіталу	Витрати на санаторно-курортне обслуговування персоналу
	Забезпеченість трудовими ресурсами (порівняння кількості працівників за категоріями і професіями з плановою потребою)
	Ступінь використання фонду робочого часу
	Обсяг реалізації в розрахунку на одного працівника
	Обсяг прибутку в розрахунку на одного працівника
	Річний виробіток продукції на 1 середньооблікового працівника підприємства
	Частка приросту обсягу виробництва продукції внаслідок зростання продуктивності праці
	Коефіцієнт обороту з вибуття (відношення чисельності всіх звільнених працівників до їх загальної середньооблікової чисельності)
Коефіцієнт плинності (відношення до середньооблікової чисельності працівників чисельності осіб, звільнених за власним бажанням, за прогули та інші порушення трудової дисципліни)	

Оцінка людського капіталу за видами вкладень в його розвиток дозволяє визначити загальний обсяг капіталовкладень в розвиток персоналу та оцінити

загальноприйняті показники ефективності його використання. Проте цей метод не дозволяє визначити цінність конкретного працівника, рівень його особистісних та професійних якостей, які впливають на ефективність реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання. Тому, при розкритті інформації про людський капітал в інтегрованій звітності пропонуємо додатково використовувати кваліметричний метод (кваліметрія походить від латинської (quales – який за якістю) та грецької (μετρέω – вимірюю) і означає наукову дисципліну, сферу, що поєднує кількісні методи оцінки якості [180]. Кваліметричний метод дозволяє представляти якісні характеристики людського капіталу кількісними значеннями та визначити вплив інвестицій в його розвиток на ефективність його відтворення. Метою кваліметричної оцінки людського капіталу є розробка і вдосконалення кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності методик і способів, за допомогою яких якісні характеристики конкретного працівника можуть бути виміряні одним числовим значенням, що характеризує ступінь задоволення даним працівником суб'єкта господарювання або його особистих потреб.

Відповідно до принципів кваліметрії на першому етапі оцінки людського капіталу важливою передумовою правильності та обґрунтованості розрахунків є систематизація груп показників оцінювання його використання, які з метою ефективної реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання пропонуємо групувати наступним чином: трудовий потенціал, організаторські здібності, кваліфікаційні та мотиваційні якості, психологічне співробітництво. На другому етапі кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності визначає характеристики, за якими буде оцінюватися конкретна група показників й вагомість кожної характеристики та оцінює значення критеріїв за якими буде проводитися оцінка. Шкала для визначення вагомості показників, які використовуються для кваліметричної оцінки людського капіталу наведена в таблиці 3.6. За наведеною шкалою експертна комісія проводить оцінку кожного співробітника суб'єкта господарювання з використанням формул (3.1, 3.2).

$$K_i = \sum_{n=1} x_{ij} \times a_n \quad (3.1)$$

$$K_1 = X_{\text{прац.}} \times a_{\text{прац.}} + X_{\text{як.пр.}} \times a_{\text{як.пр.}} + X_{\text{прод.}} \times a_{\text{прод.}}$$

$$\text{Загальна оцінка } n\text{-співробітника} = \sum_{n=1} K_n \quad (3.2)$$

Таблиця 3.6

Методика кваліметричної оцінки людського капіталу

Група показників (K _n)	Складові оцінки (i)	Вагомість складових, a _i	Критерії оцінки (j=1, 2, 3 ..., n)	Значущість критерію, x _{ij}
1	2	3	4	5
Трудовий потенціал (K ₁)	Працьовитість	0,35	Висока працьовитість	1,00
			Середня працьовитість	0,60
			Низька працьовитість	0,25
			Ухилення трудових обов'язків	0,00
	Якість праці	0,35	Трудові обов'язки виконуються в повній відповідності до посадових інструкцій	1,00
			Трудові обов'язки виконуються з порушеннями певних формальних вимог посадових інструкцій	0,75
			Трудові обов'язки виконуються з порушеннями технічних вимог	0,50
			Якість праці не відповідає вимогам	0,25
			Трудові обов'язки виконуються в повній невідповідності до посадових інструкцій чи взагалі не виконуються	0,00
	Продуктивність	0,30	Висока продуктивність	1,00
			Середня продуктивність	0,50
			Низька продуктивність	0,00
	Організаторські здібності (K ₂)	Творча ініціатива	0,30	Постійно проявляє творчі здібності
Часто проявляє творчі здібності				0,60
Іноді проявляє творчі здібності				0,25
Не проявляє творчі здібності				0,00
Авторитетність		0,30	Яскраво виражені лідерські якості	1,00
			Високі компетенції у сфері тимбілдінгу	0,75
			Може працювати лише в якості виконавця	0,50
			Не користується повагою колег	0,25
			Не має організаторських здібностей	0,00
Цілеспрямованість		0,40	Здатний формулювати завдання та долати опір зовнішніх і внутрішніх чинників	1,00
			Стабільно орієнтований на результат	0,60
			Не завжди проявляє цілеспрямованість	0,25
			Пасивна поведінка	0,00

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4	5
Кваліфікаційні якості (К ₃)	Знання своєї спеціальності	0,50	Висока кваліфікація	1,00
			Середня кваліфікація	0,60
			Низька кваліфікація	0,25
			Не відповідність заявленій кваліфікації	0,00
	Професійна мобільність	0,25	Працівник здатний швидко переключатися на інші види діяльності	1,00
			Працівник здатний швидко реагувати на технологічні зміни	0,60
			Працівник здатний з часом опанувати зміни	0,25
			Працівник з низькою професійною мобільністю	0,00
	Здатність до розвитку	0,25	Реалізовує потребу постійного самовдосконалення, в т.ч. професійного	1,00
			Епізодично реалізовує потребу самовдосконалення та розвитку	0,60
			Має приховану потребу для розвитку	0,25
			Не реалізовує потребу у розвитку	0,00
	Мотиваційні якості (К ₄)	Сбалансованість вимог	0,35	Працівник зацікавлений в матеріальних і нематеріальних стимулах мотивації праці та прикладає максимум зусиль для їх отримання
Працівник зацікавлений лише в матеріальних стимулах мотивації праці та прикладає зусилля лише коли може їх отримати				0,50
Працівник не зацікавлений в стимулах мотивації до праці та не прикладає зусиль для їх отримання				0,00
Кар'єризм		0,25	Статусне просування не є самоціллю, але працівник прагне до кар'єрного росту відповідно до своїх професійних досягнень	1,00
			Статусне просування є самоціллю, а не результатом досягнень в сфері діяльності, але працівник обирає обґрунтовані засоби і методи для його досягнення	0,50
			Нерозбірливість у засобах і методах досягнення статусних цілей	0,00
Лояльність		0,4	Лояльний до своєї організації працівник, його влаштовує практично все, він готовий жертвувати деякими власними інтересами заради успіху організації	1,00
			Лояльний і відданий працівник, розділяє переконання організації та її цінності	0,75
			В цілому лояльний працівник, зовнішня поведінка відповідає нормам корпоративної культури	0,50
			Працівник регулярно виконує передбачені правила і вимоги, але лише з побоювання покарання або через очікування винагороди	0,25
			Працівник абсолютно не лояльний до організації	0,00

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4	5	
Психологічне співробітництво (K ₅)	Кому-нікабельність	0,35	Висока	1,00	
			Середня	0,50	
			Низька	0,00	
	Толерантність	0,25		Висока	1,00
				Середня	0,50
				Низька	0,00
	Психологічна стабільність	0,40		Висока	1,00
				Середня	0,50
				Низька	0,00

Після оцінки якостей кожного співробітника проводиться загальна оцінка всього персоналу та визначається інтегральне значення ефективності використання людського капіталу за шкалою, наведеною в таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Градація шкали кваліметричної оцінки людського капіталу

Інтервали				
Низький рівень	Нижче середнього	Середній рівень	Вище середнього	Високий рівень
0,0-0,2	0,2-0,4	0,4-0,6	0,6-0,8	0,8-1,0

Кваліметричний метод оцінки людського капіталу дозволяє визначити резерви підвищення ефективності використання трудових якостей працівників шляхом аналізу залежності між обсягом інвестицій в розвиток їх трудового потенціалу, організаторських здібностей, кваліфікаційних та мотиваційних якостей, психологічного співробітництва та трудовою активністю персоналу. Отримані в результаті кваліметричної оцінки дані доцільно використовувати при формуванні системи матеріальних та нематеріальних заохочень, яка відповідатиме запитам конкретних працівників та враховуватиме оцінку їх трудових якостей.

Кваліметричну оцінку людського капіталу доцільно проводити на підприємстві систематично (наприклад щоквартально), оскільки з часом змінюються як трудові якості персоналу, так і їх особисті потреби та мотиви. Систематична оцінка дозволить встановити залежність між заходами

управління персоналом та ефективністю використання людського капіталу в процесі реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання.

Неодмінною умовою для відтворення людського капіталу та реалізації бізнес-моделі є наявність та ефективне використання природного капіталу, оскільки природні ресурси необхідні для життєзабезпечення населення та для збереження життя на планеті і мають важливе значення для здоров'я людини. На всесвітній конференції під егідою ООН з управління навколишнім середовищем і розвитку, що відбулася в 1992 р в Ріо-де-Жанейро, було прийнято декларацію, яка містить 27 принципів сталого розвитку. Першорядним принципом декларації було проголошено турботу про людей, забезпечення їх прав на здорове і плідне життя в гармонії з природою.

Природний капітал поряд з іншими видами капіталів є важливим чинником, який забезпечує реалізацію бізнес-моделі суб'єкта господарювання. Заниження витрат природного капіталу при аналізі економічних показників в інтегрований звітності призводить до неадекватної оцінки бізнесу стейкхолдерами і неправильних висновків про якість та ефективність соціо-еколого-економічних взаємозв'язків в ланцюзі створення додаткової вартості. Розширення практики застосування економічних методів управління природокористуванням передбачає розробку облікових вартісних оцінок природного капіталу і його компонентів в інтегрований звітності.

3.4. Сутність, класифікація та оцінка природного капіталу в інтегрований звітності

Для управління змінами на шляху до побудови стійкої глобальної економіки шляхом поєднання довгострокової прибутковості із соціальною справедливістю та захистом навколишнього середовища життєво важливе значення має розкриття нефінансової інформації. Тому згідно Директиви 2014/95/ЕС щодо розкриття нефінансової та різноманітної інформації деякими

великими підприємствами і групами з метою підвищення відповідності та порівнянності нефінансової інформації, що підлягає розкриттю, на всій території Європейського Союзу великі підприємства повинні готувати нефінансовий звіт, який міститиме інформацію щодо охорони навколишнього середовища. У випадках підготовки підприємствами нефінансового звіту, він повинен включати такі елементи: екологічний аспект, детальна інформація про поточні та прогнозовані наслідки діяльності даного підприємства на навколишнє середовище, а також у разі необхідності на здоров'я і безпеку, використання відновлюваних та/або непоновлюваних джерел енергії, викиди парникових газів, споживання води і забруднення повітря.

Сьогодні питання охорони навколишнього середовища та збереження природного капіталу стали наріжним каменем управління на мезо-, макро- та мікрорівні і основним аспектом уваги суспільства. У 2013 році ТЕЕВ (The Economics of Ecosystems and Biodiversity – економіка екосистем та біорізноманіття) для бізнес-коаліції опублікував знамениту доповідь, в якій стверджувалося, що первинні виробничі та переробні сектора в світі несуть відповідальність за витрати «екологічні екстерналії» на загальну приголомшливу суму 7300 млрд. доларів на рік [581]. Через рік, результати дослідження, опублікованого в журналі глобальних змін навколишнього середовища показали, що загальна вартість екосистемних послуг в світі склала в два рази більше світового сукупного ВВП – до 124,8 трильйонів доларів в рік [605]. Згідно з доповіддю Міжнародного фонду дикої природи «Жива планета – 2012», щороку ми витрачаємо на 50% більше ресурсів, ніж планета може відновити за цей період [141]. Щорічно, темпи виснаження природного капіталу збільшуються й за приблизними прогнозами, за період з 2009 по 2035 рік енергоспоживання виросте на 55%, а населення планети складе близько 8 млрд. до 2030 року. І якщо не приймати жодних заходів з охорони навколишнього середовища, то до 2030 року для існування людству буде потрібен природний капітал, обсяг якого еквівалентний двом планетам Земля.

З фінансовим капіталом, коли ми витрачаємо дуже багато у нас виникають борги, які в кінцевому підсумку можуть призвести до банкрутства. З природним капіталом, коли ми «емітуємо» занадто багато акцій нашого природного середовища у нас виникають борги, які неодмінно необхідно повертати, наприклад, шляхом підсадки лісів, або поповнення водоносних горизонтів після використання води. Витрачання природного капіталу без належного відновлення може стати причиною місцевого, регіонального або навіть глобального колапсу екосистеми.

При неефективному управлінні природний капітал стає не тільки об'єктом екологічної відповідальності, а й соціальної та економічної. Надмірна експлуатація природного капіталу може мати катастрофічні наслідки не тільки з точки зору втрати біорізноманіття, а й загрожує катастрофічними наслідками для продуктивності екосистем і зниження конкурентоспроможності та втрати економічної незалежності найбільш схильних до екстремальних явищ регіонів. Крім того, як справедливо зазначає І. Шуїнар реальні зміни прийдуть лише тоді, коли подібні розрахунки, які зараз здійснюються під егідою високих міжнародних організацій, стануть невід'ємною частиною бухгалтерського обліку кожної компанії [505, С. 44]. Вищезазначене актуалізує розгляд перспектив формування адекватної та достовірної інформації про наявний природний капітал та розробку способів доведення такої інформації до широкого загалу шляхом розкриття її в інтегрованому звіті.

Природний капітал за своєю природою є відмінним від інших форм капіталу, які в кінцевому рахунку доповнюють, а не замінюють один одного. Не достатньо просто встановити ціну на природний капітал та імплементувати його в конкурентоспроможні межі ринку. Замість цього, економічні інститути повинні адаптуватися до того, що природний капітал є незамінним і краще генерує потік суспільних благ та послуг, коли він захищається корпоративними зусиллями [547, Р. 266]. Незважаючи на те, що природа безцінна, для того, щоб екологічні інтереси збереження природного капіталу були «конкурентоспроможними» з економічними інтересами збільшення добробуту

потрібно їх оцінювати за допомогою економічних параметрів. Саме через систему адекватних оцінок цінності ресурсів довкілля можна впливати на прийняття потрібних з екологічної точки зору економічних рішень [461, С. 99]. Разом з тим, дотепер бракує досліджень з питань фінансового розрахунку вартості природного капіталу з екологічної, соціальної та економічної точок зору, а також його розкриттю у інтегрованій звітності суб'єктів господарювання.

Підписання Асоціації з Європейським Союзом вимагає від України подальших кроків у напрямку співпраці з ЄС з питань упровадження державної стратегії екологічної політики до 2020 року та втілення гармонізованого з європейськими стандартами Національного плану дій (державної програми) з охорони довкілля. Реалізація цього плану дій передбачає розробку науково-обґрунтованої класифікації екосистемних товарів і послуг, яка стане базисом напрацювання методологічних засад оцінки та обліку природного капіталу. Вирішенню означених питань сприяє міжнародний ТЕЕВ-проект в Україні (The Economics of Ecosystems and Biodiversity, ТЕЕВ), який покликаний забезпечити системне інтегрування екологічної оцінки біорізноманіття у рішення відповідних органів влади в країні та в загальну систему еколого-економічних розрахунків, що вимагає, у першу чергу, розробки методологічних засад обліку окремих елементів природного капіталу та їх розкриття у звітності суб'єктів господарювання.

Незважаючи на широку світову популярність інтегрованої звітності як інформаційного базису прийняття рішень на різних рівнях управління, в Україні вона дотепер не отримала достатнього розповсюдження, а існуючі нефінансові звіти поки що недостатньо деталізовані у частині природного капіталу, щоб надати користувачам уявлення про ризики негативного впливу втрат природного капіталу на майбутнє та сталий розвиток бізнесу. Тому, основним завданням бухгалтерського обліку природного капіталу є визначення випадків, коли витрачання природного капіталу потребує більш широкого підходу до оцінки бізнес-ризиків і розкриття корпоративної інформації.

Нехтування цими питаннями, з одного боку, може призвести до викривлень при прогнозуванні майбутніх ризиків і пов'язаних з ними витрат для бізнесу, а з іншого, до недооцінки можливостей збільшення ланцюжка додавання вартості, забезпечення і підтримки умов експлуатації, а також перспектив виходу на нові ринки (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Вплив наявності чи відсутності обліково-аналітичного забезпечення обліку природного капіталу на діяльність суб'єкта господарювання

Ризики	Можливості
Негативний вплив неврахованих втрат природного капіталу на майбутнє компанії	Укріплення виробництва та оздоровлення бізнес-моделей, підвищення надійності постачання
Неконтрольована трансформація видів капіталу	Виокремлення зв'язку між фінансовим і природним капіталом
Зростаюча складність забезпечення фінансування або більш високі витрати капіталу для компаній з високою залежністю від природного капіталу	Краще прийняття рішень для довгострокової життєздатності бізнесу шляхом виокремлення потреби суб'єкта господарювання в природному капіталі і можливих наслідків від його використання навколишньому середовищу
Виникнення репутаційних ризиків, які впливають на розмір соціально-репутаційного капіталу	Конкурентні переваги від створення нових ринків і потенційних джерел доходу
Високі екологічні податки та штрафи	Позитивний імідж у споживачів і постачальників фінансового капіталу
Дефіцит природних ресурсів та їх якості, що впливає на бізнес-операції в різних ланцюжках поставок та призводить до збільшення її вартості	Кращий результат для бізнесу і планети
Зниження загального енергетичного потенціалу	Створення єдиної системи еколого-економічних рахунків

За твердженням авторів колективної монографії «Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання» наземні екологічні системи продукують природні товари і природні послуги. Природні послуги – це послуги з самовідтворення природи і всіх живих систем в ній. Вони також забезпечують життєдіяльність людей через поглинання відходів, колообіг речовин, реакцію фотосинтезу, регенерацію кисню, формування ґрунтів та підтримку їх природної родючості [461, С. 94]. Всі ці послуги на думку вчених є життєпідтримуючими функціями природного капіталу.

На нашу думку, визначати зміст та сутність функцій природного капіталу необхідно базуючись на класичних постулатах фізичної економії Ф. Кене та М. Руденка. Існує два шляхи розвитку суспільства: коли природним капіталом виробляється абсолютна додана вартість – в даному випадку його виснаження припиняється а плодючість землі починає зростати; або коли не виробляється – і тоді (особливо при бурхливому розвитку промисловості) виснаження природного капіталу призводить до відмирання економіки, а накопичується речове багатство небіологічного походження [398, С. 93]. Відповідь на питання як природний капітал трансформується у екосистемі товари та послуги і приймає участь у формуванні доданої вартості полягає у площині базових енергетичних трансформацій: сировина – енергоресурси – енергія – засоби праці – виробництво – товар – капітал.

Сучасні вчені по різному ставляться до визначення функціональних можливостей природного капіталу. Так, С. А. Кобелева пропонує виділяти ресурсну, екосистемну та забезпечуючу функцію природного капіталу [187, С. 95], І. Г. Черваньов, В. О. Боков та О. О. Карасьов додають до цього переліку регулюючу, духовно-естетичну та оздоровчу функції [485, С. 79], Л.С. Гринів навпаки більшість перелічених функцій поєднує в енергетичну, якій віддає домінуючу роль в локальних біогеоценозах [92, С. 67]. Всі вище перелічені підходи до визначення функцій природного капіталу мають місце при дослідженні його місії на макрорівні, проте з метою розкриття інформації про його елементи в інтегрованому звіті потребують дослідження його функції саме у відношенні до діяльності суб'єкта господарювання, тобто на мікрорівні. Серед функцій природного капіталу на мікрорівні слід виділяти забезпечення безперервності діяльності, захисну, контролюючу, розподільчу, регулюючу та інноваційну, що знайшло відображення в мультифункціональній моделі природного капіталу (рис. 3.10).

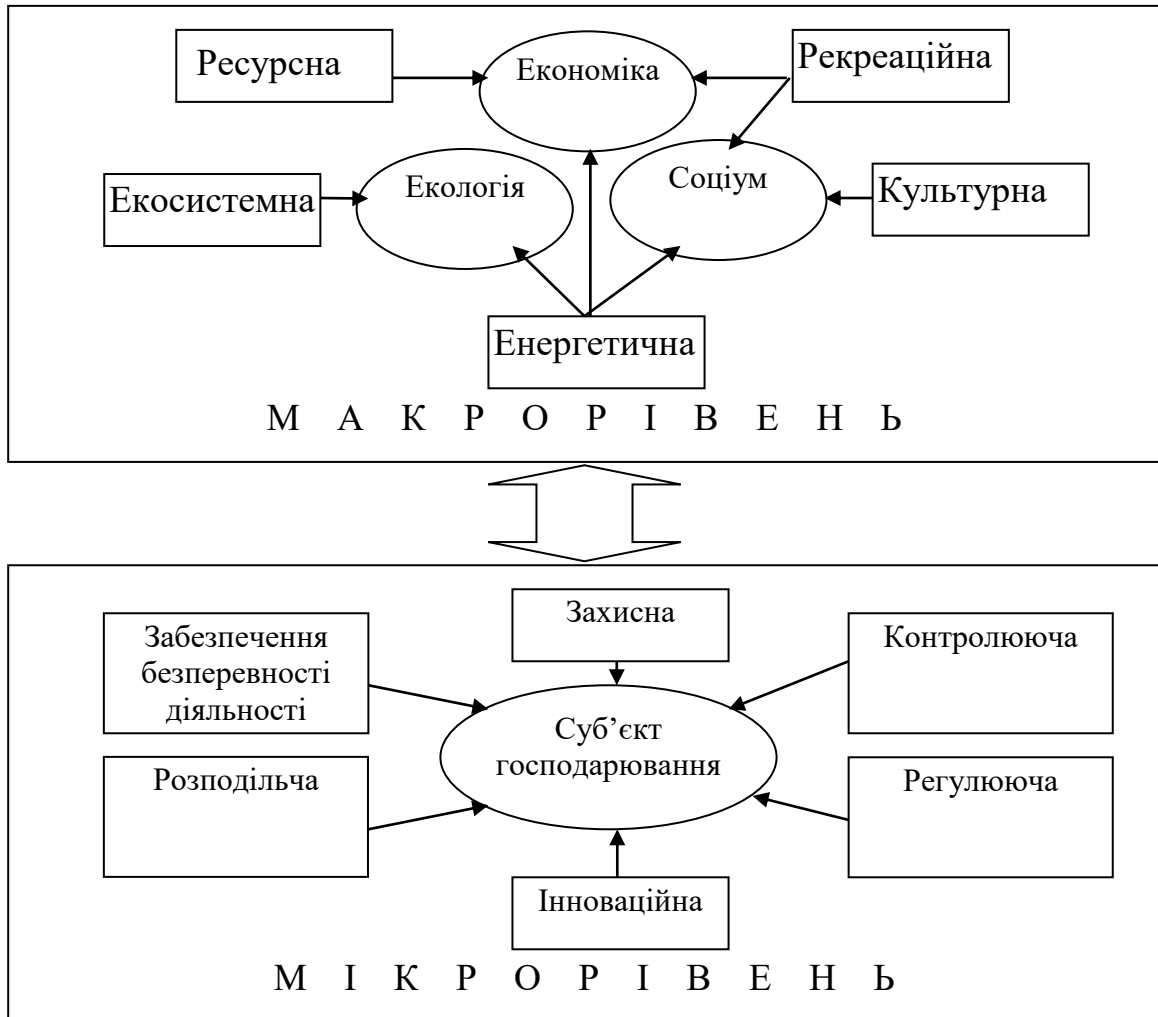

Рис.3.10. Мультифункціональна модель природного капіталу

Функція забезпечення безперервності діяльності на підприємстві полягає у використанні запасів природних ресурсів для досягнення безперебійності бізнес-процесів суб'єкта господарювання. Для постійної підтримки цієї функції природного капіталу на підприємстві необхідно розробляти стратегічні плани споживання еко-ресурсів та еко-послуг, плани витрачання частини прибутку на поточне відновлення природного капіталу та плани заходів з подолання наслідків непередбачуваних ситуацій. З реалізацією функції забезпечення безперервності діяльності безпосередньо пов'язана дія розподільчої функції природного капіталу. Природний капітал лежить в основі всіх інших форм капіталу, включаючи фінансовий, адже в кінцевому підсумку все наше існування залежить від нього. Тому, сутність розподільчої функції полягає в тому, що за її допомогою здійснюється розподіл і перерозподіл еко-ресурсів та

еко-послуг за галузями господарства, регіонами, окремими суб'єктами господарювання їх видами діяльності.

В рамках контролюючої функції реалізується комплексний та багатоетапний підхід з впровадження технічних та програмних засобів контролю стану навколишнього середовища на корпоративному рівні, регламентація дій, розподіл відповідальності та навчання персоналу, відповідального за контроль використання еко-ресурсів та еко-послуг і відновлення елементів природного капіталу. Близькою за змістом до контролюючої є регулююча функція дія якої проявляється в регульованому економічними інструментами стимулюванні бізнесу до збереження природних ресурсів та охорону навколишнього середовища шляхом встановлення еко-податку за викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря та у водні об'єкти, розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах, а також за утворення та зберігання радіоактивних відходів.

Безсумнівно, найбільш значущим ресурсом на світовому ринку в найближчій перспективі виявляться природні екосистеми, здатні в повному обсязі виконувати кліматоутворюючі, водорегулюючі, енергетичні, продукційні і деякі інші захисні функції. В рамках захисної функції природного капіталу відбувається забезпечення природою асиміляції забруднень і відходів діяльності суб'єкта господарювання, регулювання режиму водних об'єктів, які використовуються у виробничій діяльності суб'єкта господарювання, очищення повітря та оновлення озонового шару шляхом озеленення і т. ін.

Природний капітал протягом всього існування людства виконував свою інноваційну функцію. Природа є найкращим винахідником, значна кількість звичних нам промислових зразків та інженерних рішень є втіленням природних інновацій в діяльність суб'єкта господарювання. Тому, саме інноваційна функція природного капіталу здатна забезпечити розвиток бізнесу, появу нових товарів та послуг, створення більш досконалих матеріалів та конструкцій, що в кінцевому результаті забезпечить безперервність діяльності суб'єктів господарювання.

Проведене аудиторською фірмою KPMG анкетування понад 200 представників аудиторсько-бухгалтерської професії доводить, що переважна частина респондентів (60%) відносить природний капітал до факторів ризику в процесі оцінки бізнесу, а 49% опитаних назвали природний капітал суттєвим фактором ризику і пов'язують його безпосередньо з операційними, репутаційними, регулятивними та фінансовими ризиками компанії [351]. У 2014 році Інститутом присяжних бухгалтерів в області управлінського обліку (СІМА) спільно з Міжнародною федерацією бухгалтерів (IFAC), Об'єднанням з проблем природного капіталу (Natural capital coalition) і міжнародною аудиторською компанією «Ernst & Young» була підготовлена доповідь «Природний капітал: очевидність, яка не береться до уваги» [523]. У доповіді обґрунтована неприпустимість безкоштовного (або платного, але з неадекватно низькою ціною) користування природними ресурсами, а також необхідність відображення витрат природного капіталу в обліку підприємств. Але, як справедливо стверджував А. Ейнштейн «наука є не що іншим як впорядкування мислення». Тому, основою методологічних засад обліку природного капіталу має стати науково обґрунтована класифікація його елементів у відповідності з виконуваними функціями та видами екосистемних товарів та послуг.

Більшість науковців пропонують класифікувати природний капітал за критеріями використання у виробничому процесі. Так, Н.П. Іватанова та А.А. Пугачова пропонують виділяти такі види природного капіталу як мінерально-сировинний та екологічний [161, С. 80]. Дещо нетрадиційно підходить до цього питання А.Г. Харін. У запропонованій ним класифікації природний капітал розподілено на комерціалізований (природні ресурси) і некомерціалізований (природні умови), що, на думку автора, дозволяє сформуванню економічно обумовлену концептуальну основу для побудови комплексних моделей оцінки і управління вартістю компанії, які враховують всі компоненти використовуваного в їх діяльності капіталу [468, С. 53]. Найбільш ємну та деталізовану класифікацію природного капіталу розроблено Ю.В. Разовським та Е.Ю. Горенковою, в якій елементи природного капіталу згруповано в 7

класів, в рамках яких виділено 15 їх видів та 29 підвидів [388, С. 12]. В даній класифікації враховано і такі капітали як космічний (орбітальний, місячний, марсіанський та астероїдний) або повітряний (навколоземний та стратосферний), які є глобальними за своєю природою та вплив яких на діяльність окремих суб'єктів господарювання оцінити неможливо. Незважаючи на високу деталізацію елементів природного капіталу, в ній, як і в інших класифікаціях не враховано потреби оцінки та відображення в обліку і звітності.

Така ситуація пояснюється тим, що існуюча методологія обліку та структура фінансової звітності формувалася в той час, коли природні ресурси сприймалися як вільне (безкоштовне) благо, яке не закінчиться ніколи, в повному розумінні слова «дари природи» [523]. Крім того, традиційно підтримувалася концепція орієнтованості менеджменту на короткостроковий фінансовий результат, що також призводить до нераціонального використання природного капіталу. Інтегрована звітність вимагає від суб'єкта господарювання розкривати інформацію про природний капітал в тривимірному часовому просторі – скільки природного капіталу використано чи було в наявності в минулому звітному періоді, скільки задіяно в виробничому процесі чи є в наявності в звітному періоді, скільки буде задіяно та використано в прогностному звітному періоді. Така тривимірна система оцінки потребує налагодженої інтегрованої облікової системи, яка базується на класифікації природного капіталу за об'єктами бухгалтерського обліку не на рівні держави чи планети в цілому, а на рівні суб'єкта господарювання.

Сучасні науковці долучалися до розробки класифікації природного капіталу для потреб організації обліку [9; 15; 463]. Проте у всіх запропонованих класифікаціях зосереджено увагу лише на систематизації природного капіталу за видами засобів праці, а саме основних засобів підприємства. Лише в окремих працях враховано роль елементів природного капіталу у формуванні фінансового результату діяльності суб'єкта господарювання [493]. Проте, неможливо заперечувати суттєву роль природного капіталу у забезпеченні

предметами праці – сировиною, матеріалами, поточними біологічними активами, розрахунками з державними цільовими фондами. Виникають у суб'єктів господарюванні у зв'язку з використанням природного капіталу і чисельні зобов'язання – забезпечення відновлення земельних ділянок, зобов'язання за обтяжливими контрактами, резерви на покриття втрат природного капіталу, зобов'язання по розрахунках за податками і т. ін. Тому, з метою комплексного врахування багатогранної структури природного капіталу при формуванні інтегрованої звітності в розробленій класифікації виділено таку класифікаційну ознаку як об'єкти обліку: активи, пасиви (рис. 3.11, 3.12). Крім того, всі елементи природного капіталу включені в господарську діяльність, яка характеризується множиною господарських процесів.

Господарські процеси, як об'єкти бухгалтерського обліку, характеризують рух засобів у системі кругообороту природного капіталу та є класичними для будь-якого бізнесу. Участь природного капіталу у господарських процесах постачання, виробництва та реалізації, як єдиного цілого в кінцевому підсумку призводить до отримання фінансового результату. Враховуючи вагому роль природного капіталу в забезпеченні сталого розвитку суб'єкта господарювання, доцільною дослідити його участь у формуванні фінансового результату (рис. 3.13).

Використання у інтегрованій обліковій системі розробленої класифікації природного капіталу за об'єктами обліку та визначення його місця у формуванні фінансового результату для розкриття інформації про нього в інтегрованому звіті вимагає адекватної системи оцінки його елементів. Реальна облікова оцінка природного капіталу дозволить більш обґрунтовано визначити пріоритети сталого розвитку суб'єкта господарювання, його екологічну відповідальність, визначити участь природного капіталу у вартості виробленої продукції, що дозволить враховувати екологічні фактори при прийнятті господарських рішень, сприятиме ресурсозбереженню та забезпечить мінімізацію техногенного впливу на природне середовище.

Класифікація природного капіталу за об'єктами обліку	А К Т И В И	Необоротні	Основні засоби природоохоронного призначення	Станції біологічного, фізико-хімічного та механічного очищення виробничих і комунальних зворотних вод
				Оборотні системи водопостачання
				Устаткування для вловлювання і знешкодження забруднювальних речовин із газів
				Об'єкти поводження з відходами
				Поля фільтрації та акумулювальні місткості
				Устаткування та обладнання для проведення моніторингу охорони та раціонального використання водних ресурсів, атмосферного повітря тощо
			Біорізноманіття	Земельні ділянки
				Водні екосистеми і екологічні комплекси
				Тварини
			Природні ресурси	Багаторічні насадження
				Родовища корисних копалин
				Ресурси енергії природних процесів
			Нематеріальні активи (права користування природними ресурсами)	Рекреаційні ресурси (місця відпочинку)
				Повітряні ресурси
		Право землекористування		
		Право лісокористування		
		Право водокористування		
		Право користування надрами		
		Право користування тваринним світом		
		Право користування рослинним світом		
		Капітальні інвестиції природоохоронного характеру	Право користування територіями і об'єктами природно-заповідного фонду	
			Витрати на охорону та раціональне використання земель	
			Придбання (вирощування) довгострокових біологічних активів	
			Капітальне будівництво природоохоронних об'єктів, будівель і споруд; придбання машин та обладнання, інших робіт та витрат з охорони довкілля капітального характеру	
			Витрати на охорону і раціональне використання водних ресурсів	
			Витрати на охорону атмосферного повітря	
			Витрати на охорону та раціональне використання природних рослинних та тваринних ресурсів	
			Витрати на охорону та збереження природно-заповідного фонду	
Витрати на раціональне використання, зберігання та знешкодження відходів виробництва та побутових відходів				
Інші витрати з охорони довкілля капітального характеру				
Оборотні	Виробничі запаси		Паливо (вугілля, нафта, газ, торф, деревина, горючі сланці тощо)	
	Поточні біологічні активи	Кольорові метали		
		Пісок, щебінь, граніт тощо		
		Фосфорити, кухонна та калійна солі, алмази		
	Органічне виробництво	Вода, сировина рослинного та тваринного походження		
		Поточні біологічні активи рослинництва		
		Поточні біологічні активи тваринництва		
Виробництво органічних морських водоростей				
Готова продукція	Виробництво органічної продукції аквакультури			
	Виробництво органічної продукції бджільництва			
Розрахунки	Виробництво органічної продукції тваринного походження			
	Виробництво органічної продукції рослинного походження			
Витрати майбутніх періодів	Готова продукція за видами органічного виробництва			
	Розрахунки з різними дебіторами за операціями з природними активами			
	Розрахунки з державними цільовими фондами за операціями з природними активами			
	Витрати з освоєння органічного виробництва			
	Витрати, що пов'язані з освоєнням природних ресурсів, розвідкою корисних копалин, геологорозвідувальними та гірничо-підготовчими роботами, на придбання прав користування природними ресурсами, орендні платежі за основні засоби природоохоронного призначення, інші прями витрати майбутніх періодів екологічного характеру			

Рис. 3.11. Класифікація природного капіталу за об'єктами обліку (активи)

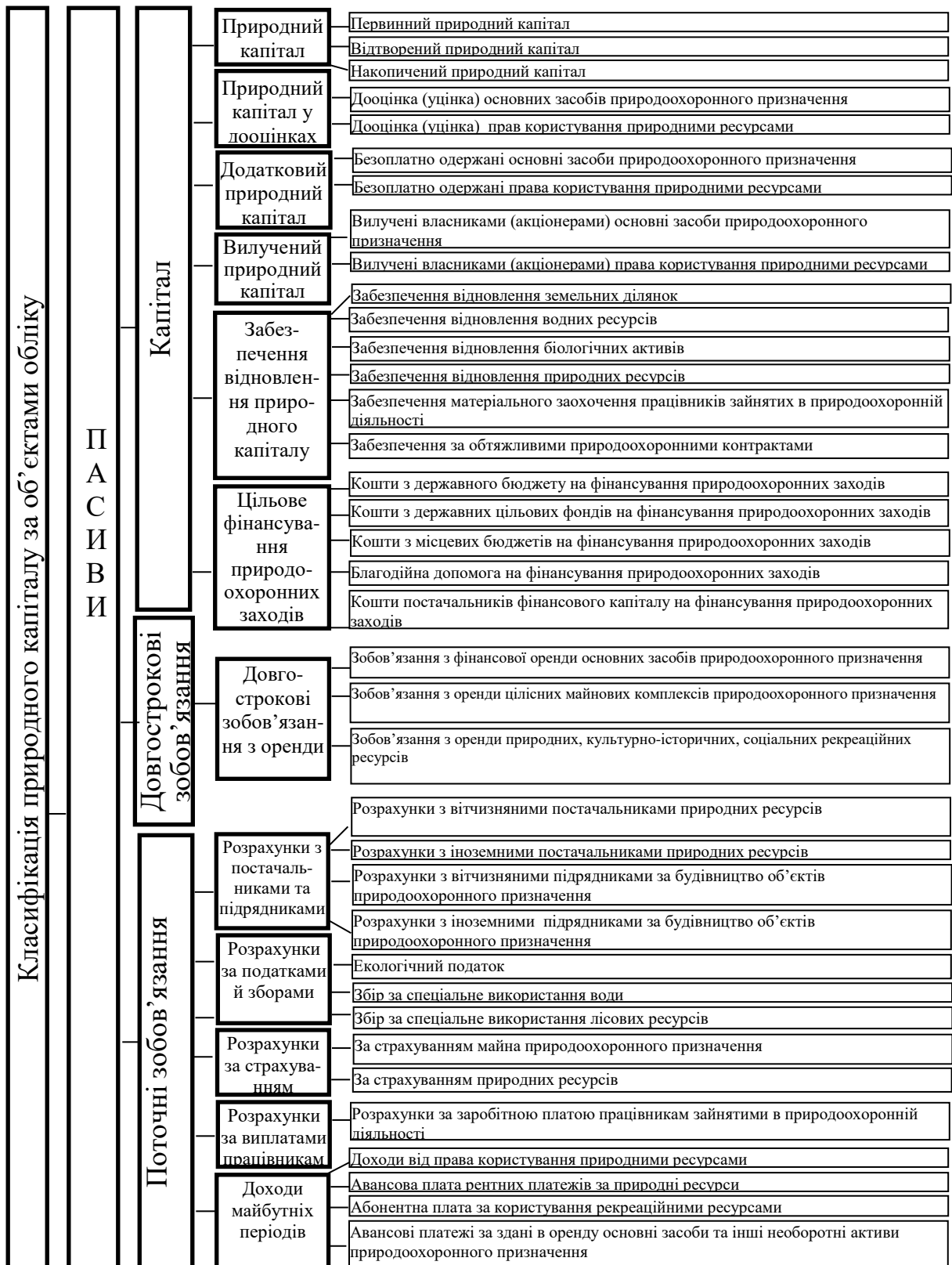

Рис. 3.12. Класифікація природного капіталу за об'єктами обліку (пасиви)

Рис. 3.13. Участь природного капіталу у формуванні фінансового результату

В економічній літературі виділяють декілька підходів до оцінки природного капіталу, а саме: ринковий, рентний, витратний, відтворювальний та на основі запасів природного ресурсу, альтернативної вартості і загальної економічної цінності, витратний [50; 71; 153]. Їх сутність, переваги та недоліки й можливість використання при оцінці природного капіталу з метою наведення інформації про його елементи в інтегрованому звіті наведено на рисунку 3.13.

Л. Г. Ловінською визначено, що функція оцінки впливає із її сутності і полягає у вимірюванні вартості об'єктів бухгалтерського обліку. Оцінка виступає як передумова обліку і як його мета, результат.

Метод оцінки природного капіталу	Змістова характеристика методу	Переваги методу	Недоліки методу	Можливість використання в інтегрованому звіті
Ринковий	Природний капітал оцінюється шляхом застосування ринкових цін, що відображаються в статистиці	Розвинутий ринок дозволяє сформувати реальні ціни на газ, нафту, залізну руду, землю, лісові, водні та інші природні ресурси	Оцінка асиміляції відходів і забруднень не знаходить свого адекватного відображення в ринковому методі	Можливо використовувати для елементів природного капіталу, щодо яких існує активний ринок
Рентний	Оцінка природного капіталу здійснюється на основі ренти – доходу, що регулярно отримує власник ресурсу внаслідок передачі його у користування іншій особі (платнику ренти)	Дозволяє врахувати вплив на ціну сприятливих природних властивостей оцінюваного природного ресурсу, об'єктивна оцінка земельних ресурсів	Гірші природні ресурси отримують нульову оцінку, хоча їх використання може бути економічно ефективним; складності у визначенні диференціальної ренти	Можливо використовувати для елементів природного капіталу, які передані у користування (оренду) іншій особі
Відтворювальний	Оцінка природного капіталу визначається як сукупність витрат, необхідних для відновлення (або компенсаційних витрат) ресурсу на певній території	Використання природного капіталу враховує його відновлення у попередньому стані (для відновних ресурсів) і кількості або (для невідновних) компенсації з врахуванням непогіршення якості навколишнього середовища	Підхід передбачає потенційний дефіцит природних ресурсів і, в багатьох випадках, може призвести до їх завищених оцінок	Можливо використовувати для оцінки відтвореного природного капіталу
На основі запасів природного ресурсу	Вартість визначається як добуток ціни одиниці ресурсу на весь обсяг запасу	Дає змогу оцінити масштаби природних запасів, можливість використання і комплекс необхідних охоронних заходів	Основною умовою застосування цього підходу є наявність натуральних оцінок запасів природних ресурсів	Є недоцільним в використанні, оскільки не завжди є можливість оцінити весь обсяг запасу
Альтернативної вартості	Оцінка проводиться на основі розрахунку упущених доходів і вигод, які можна одержати при використанні природного капіталу в інших цілях	Дозволяє оцінити природний ресурс, який має занижену ринкову ціну або взагалі не має її	Складності у визначенні вартісного вираження вигод від альтернативного використання	Є недоцільним, оскільки не завжди є можливість оцінити упущені доходи і вигоди
Загальної економічної цінності	Комплексна оцінка природного капіталу, яка є сумою двох агрегованих показників: вартість використання і вартість невикористання	Простота підрахунку прямої вартості використання	Складності у визначенні непрямой і можливої вартостей	Є недоцільним, придатний для оцінки природного капіталу на макрорівні
Витратний підхід	Базується на оцінці витрат на створення природного ресурсу, його розвідку, підготовку та використання	Відносна простота і можливість широко-го використання, незамінний для оцінки вартості відтворення природного об'єкта при його втраті або деградації	Не враховує екологічну значимість природного ресурсу, не застосовують для стимулювання раціонального природокористування	Є недоцільним, чим менше витрати на розвідку та використання природного капіталу, тим меншу оцінку він одержить

Рис. 3.13. Економічні методи оцінки природного капіталу

Як передумова обліку оцінка забезпечує можливість узагальнювати різноманітні об'єкти при їх відображенні в синтетичному обліку і звітності [274]. Відносно облікової оцінки природного капіталу слушною є думка С.Ф. Голова, який зазначає: «...У сучасних умовах спостерігається розширення сфери застосування в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності негрошових вимірників та описової інформації, що призводить до необхідності адаптації традиційних методів бухгалтерського обліку для потреб управління і розробки нових методів [86].

Згідно з визначенням, наведеним у П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», облікова оцінка – це попередня оцінка, яка використовується підприємством з метою розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами [369]. Облікова оцінка природного капіталу поряд з іншими, економічними методами оцінки, необхідна для розкриття в інтегрованому звіті інформації про його вартість та ефективність використання як в поточному звітному періоді так і в майбутніх звітних періодах. Тому, запропонований підхід до класифікації природного капіталу покладено в основу розробленої системи оцінки його об'єктів з метою відображення в обліку та розкриття в інтегрованій звітності (рис. 3.14).

Для кожної групи елементів природного капіталу з запропонованої класифікації природного капіталу за об'єктами обліку кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності доцільно застосовувати динамічний підхід до їх облікової оцінки.

В фінансовій звітності показники, що використовуються для оцінки фінансового стану, за своєю суттю статичні, оскільки розраховуються на основі балансових даних, що характеризують стан підприємства на конкретну дату.

З метою підвищення об'єктивності оцінки природного капіталу підприємства, визначення відповідності діяльності суб'єкта господарювання нормам природокористування та визначеній екологічній політиці в інтегрованому звіті при розкритті інформації необхідно враховувати рівень

динаміки його зміни, зіставити результати господарської діяльності підприємства з загальноприйнятими нормами та стандартами та з даними інших підприємств для оцінки ефективності корпоративного управління та екологічної відповідальності; аналізувати дані за попередні звітні періоди для вивчення тенденцій поліпшення або погіршення показників використання природного капіталу. Крім того, кожен елемент природного капіталу має підлягати стратегічній екологічній оцінці, яка полягає в завчасному прогнозуванні можливих екологічних наслідків господарської діяльності, відповідності її екологічним вимогам, що, в свою чергу, запобігає порушенням, зменшує шкоду, заподіяну навколишньому середовищу та загалом зменшує ймовірність санкцій і штрафів тощо.

Застосування запропонованої класифікації та системи оцінки природного капіталу при розробці методичних засад обліку його елементів та процесів, пов'язаних в витрачанням та відновленням природного капіталу дозволить не лише суб'єктам господарювання, а й суспільству в цілому:

- усвідомити глобальне стратегічне значення природного капіталу, переглянути існуючі відносини бізнесу до природних ресурсів, оцінити зв'язок існуючої стратегії, бізнес-моделі, іміджу і соціальної значимості компанії з природним капіталом, сприятиме врахуванню впливу на бізнес всіх потенційних ризиків і можливостей, що відкриваються природним капіталом;

- кількісно оцінити витрати природного капіталу на підприємстві в натуральному та вартісному вираженні, виміряти матеріальні наслідки використання природного капіталу, переглянути виробничий ланцюжок на предмет виявлення проблемних для природного капіталу компанії сегментів

- формувати необхідні навички для обліку природного капіталу так само ретельно, як і фінансового, розвивати та підтримувати у співробітників екологоорієнтований світогляд як одну з основних цінностей корпоративної культури підприємства.

Облікова оцінка об'єктів природного капіталу	А К Т И В И	Необоротні	Основні засоби природоохоронного призначення	первісна, справедлива, залишкова вартість, чиста вартість реалізації, теперішня вартість майбутніх грошових надходжень, ліквідаційна вартість
			Біорізноманіття	оцінка за шкалою екосистемної схоронності, рентний підхід, бонітування, нормативна грошова оцінка сільськогосподарських земель
			Природні ресурси	експертна, ринкова, фактична собівартість
			Нематеріальні активи (права користування природними ресурсами)	первісна, справедлива вартість, оцінка на основі прибутковості, ринкова, залишкова вартість, рентний підхід
			Капітальні інвестиції природоохоронного характеру	оцінка терміну окупності інвестицій, бухгалтерська рентабельність інвестицій, інвестиційна вартість, оцінка за історичною собівартістю, нормативними затратами, первісною і залишковою вартістю, оцінка за поточною, чистою, справедливою і дисконтованою вартістю, експертна оцінка
		Оборотні	Виробничі запаси	фактичної собівартості придбання або історичної собівартості; відновної вартості або поточної собівартості; можливої ціни продажу або вартості реалізації (погашення); дисконтованої або теперішньої вартості
			Поточні біологічні активи	первісна чи справедлива вартість
			Органічне виробництво	виробнича собівартість органічної продукції
			Готова продукція	фактична виробнича собівартість, оптові ціни реалізації, планова або нормативна виробнича собівартість, вільні відпускні ціни і тарифи, вільні ринкові ціни
			Розрахунки	первісна вартість, чиста вартість реалізації, за сумою виставленого рахунку
			Витрати майбутніх періодів	теперішня вартість

Рис. 3.14. Бухгалтерська оцінка елементів природного капіталу

Сьогодні людству потрібна корінна зміна мислення, яка допоможе суб'єктам господарювання адаптуватися до ризиків і можливостей, що породжується проблемою виснаження природного капіталу та зменшення біорізноманіття. Україні також необхідно долучитися до участі в міжнародних дебатах через зв'язки з міжнародними та професійними організаціями та обговоренню проблем природного капіталу на державному рівні. Саме запровадження у практику розробленої класифікації природного капіталу дозволить вітчизняним суб'єктам господарювання підтримати інтеграцію

природного капіталу в бухгалтерський облік та формувати інтегровану звітність згідно до міжнародних норм.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи результати дослідження, які містяться у третьому розділі, можна зробити наступні висновки.

Для ідентифікації та визначення місця фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціально-репутаційного та природного капіталів в бізнес-моделі суб'єкта господарювання розроблено концептуальну модель диспозиції капіталів за ланцюгом створення додаткової вартості суб'єктом господарювання в бізнес-моделі. Запропоновано наступні дефініції капіталів: фінансовий капітал – сукупність грошових коштів та їх еквівалентів, що залучаються їх власниками в процес створення додаткової вартості шляхом часткового їх поглинання та відтворення в бізнес-моделі суб'єкта господарювання в вигляді доходу чи інших форм капіталу; виробничий капітал – сукупність фізичних виробничих об'єктів, які неодноразово використовуються в бізнес-моделі суб'єкта господарювання для трансформації оборотних ресурсів в кінцеві продукти чи послуги для отримання позитивного економічного ефекту; інтелектуальний капітал – сукупність створених, придбаних або отриманих в тимчасове чи постійне користування інтелектуальних продуктів, ідентифікованих як нематеріальні ресурси, які утримуються суб'єктом господарювання з метою використання в бізнес-моделі для забезпечення сталого розвитку, одержання додаткової вартості й конкурентних переваг; соціально-репутаційний капітал – сукупність взаємовідносин суб'єкта господарювання в колективі та з зацікавленими особами, які характеризуються соціальними зв'язками, нормами, цінностями та традиціями, корпоративною соціальною відповідальністю та корпоративною репутацією, що виражається в додатковій вартості бізнесу на ринку та зміцненні його конкурентних позицій; людський капітал – сукупність

виробничих, професійних та загальнолюдських знань, здібностей, навиків, досвіду, загальної культури, умінь, здоров'я, мотивації, власних якостей, компетенцій співробітників, які вони використовують для реалізації та вдосконалення бізнес-моделі суб'єкта господарювання, що сприяє зростанню продуктивності праці та приносить дохід їх носію та роботодавцю; природний капітал – сукупність природних ресурсів та екологічних активів, які залучаються суб'єктом господарювання в виробничий цикл для реалізації бізнес-моделі та підтримки біологічного різноманіття в процесі господарської діяльності.

Доведено, що основна місія фінансового капіталу суб'єкта господарювання полягає в фінансово-інвестиційному забезпеченні ефективного та сталого розвитку всієї господарської системи. До основних функцій фінансового капіталу, які мають розкриватися в інтегрованому звіті, запропоновано відносити наступні: оперативну, забезпечення платоспроможності, забезпечення фінансової стійкості, інвестиційну, відтворювальну, забезпечення прибутковості, соціально-репутаційну. Проведений функціональний аналіз фінансового капіталу обґрунтовує основні блоки показників інтегрованого звіту в частині розкриття інформації про ефективність фінансової політики суб'єкта господарювання, визначає ключові напрями обліково-аналітичних робіт в частині збору інформації про фінансовий капітал та виступає основою бюджетного планування на наступні звітні періоди.

Удосконалено класифікацію виробничого капіталу за ознаками: натурально-речовий зміст (основні засоби; інші необоротні матеріальні активи; капітальні інвестиції); право власності (власний виробничий капітал та орендований виробничий капітал); роль виробничого капіталу в бізнес-моделі (активний виробничий капітал та пасивний виробничий капітал); ступінь використання виробничого капіталу в бізнес-моделі (виробничий капітал в запасі, виробничий капітал на консервації, виробничий капітал на модернізації). Запропонована класифікація визначає показники інтегрованого звіту в частині

розкриття інформації про забезпеченість бізнес-моделі виробничими фондами та ефективність їх використання.

Для вартісного вимірювання інтелектуального капіталу в інтегрованій звітності запропоновано використовувати бінарну систему його оцінки, яка поєднує обліковий та економічний підходи. Облікова оцінка елементів інтелектуального капіталу формується в залежності від способу їх отримання. Економічний підхід – метод монітору нематеріальних активів – визначає вартість інтелектуального капіталу на різних етапах реалізації бізнес-моделі та життєвого циклу нематеріального активу. Облікова оцінка інтелектуального капіталу є найбільш доцільною для визначення теперішньої вартості його елементів, а метод монітору нематеріальних активів дозволяє визначити стратегічну вартість інтелектуального капіталу та оцінити ефективність його використання в бізнес-моделі.

Обґрунтовано, що при розкритті інформації про ступінь досягнення стратегічної мети управління соціально-репутаційним капіталом в інтегрованій звітності, необхідно, враховувати інтереси наявних та стратегічних стейкхолдерів. Визначено принципи розкриття показників соціально-репутаційного капіталу: істотність – визначення переліку стейкхолдерів, а також їх інтересів в частині соціально-репутаційного капіталу, які є для них суттєвими (значимими) шляхом розробки рангової карти зацікавлених сторін; повнота – визначення змісту звіту, виходячи не тільки з вимог МСІЗ, але і з відображення результатів його діяльності з урахуванням розумних очікувань та інтересів основних зацікавлених сторін; реагування – послідовне реагування на істотні питання, що стоять перед зацікавленими сторонами і самою організацією в частині соціально-репутаційного капіталу. Для врахування визначених принципів розроблено методику визначення рангу стейкхолдерів кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності, яка базується на побудові карти зацікавлених сторін в системі координат, яка розбивається на 4 квадранта: I – найменш пріоритетні учасники взаємодії, II –

учасники без керівного впливу, III –учасники з керівним впливом, IV – найбільш пріоритетні учасники.

Для розкриття інформації про людський капітал в інтегрованій звітності запропоновано використовувати кваліметричний метод, який дозволяє представляти якісні характеристики людського капіталу кількісними значеннями та визначити вплив інвестицій в його розвиток на ефективність його відтворення. Кваліметричний метод оцінки людського капіталу дозволяє визначити резерви підвищення ефективності використання трудових якостей працівників шляхом аналізу залежності між обсягом інвестицій в розвиток їх трудового потенціалу, організаторських здібностей, кваліфікаційних та мотиваційних якостей, психологічного співробітництва та трудовою активністю персоналу. Розроблено мультифункціональну модель природного капіталу до якої на мікрорівні віднесено функції забезпечення безперервності діяльності, захисну, контролюючу, розподільчу, регулюючу та інноваційну. Комплексно врахувати багатогранну структуру природного капіталу при формуванні інтегрованої звітності дозволить розроблена класифікація природного капіталу за об'єктами обліку: активи (оборотні), активи (необоротні) та пасиви. Досліджено участь природного капіталу у формуванні фінансового результату для забезпечення сталого розвитку діяльності суб'єкта господарювання. З метою наведення інформації про елементи природного капіталу в інтегрованому звіті досліджено сутність, переваги та недоліки динамічного підходу до їх облікової оцінки, який базується на застосуванні економічних методів оцінки його елементів, а саме: ринкового, рентного, витратного, відтворювального та на основі запасів природного ресурсу, альтернативної вартості і загальної економічної цінності.

Основні результати дослідження за розділом 3 опубліковані у працях: [234; 235; 236; 240; 241; 243; 244; 315; 317; 318; 322; 325; 327; 329; 333; 334; 336; 337; 412; 513].

РОЗДІЛ 4.

ПЕРСПЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД КОНТРОЛЮ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

4.1. Адаптація методологічних положень верифікації інтегрованої звітності до Європейських вимог

Важливим аспектом впровадження інтегрованої звітності в бізнес-діяльність суб'єктів господарювання є підвищення довіри до цієї нової концепції звітування з боку різноманітних стейкхолдерів – користувачів інтегрованого звіту. Одним з основних механізмів підвищення довіри до показників інтегрованого звіту є верифікація його даних в процесі аудиту. Представлення аудиторського висновку як окремого елементу інтегрованого звіту дозволяє постачальникам фінансового капіталу приймати аргументовані та цілісні рішення при розробці стратегії взаємодії з суб'єктом господарювання на майбутні звітні періоди. З одного боку інтегрований звіт дозволяє представити компоненти реалізації бізнес-моделі та результати діяльності суб'єкта господарювання в позитивному світлі, маючи за мету підвищити свій соціально-репутаційний капітал перед стейкхолдерами, проте, з іншого боку, для потенційних інвесторів цінність має лише звітність, яка пройшла аудиторську перевірку.

Нещодавнє опитування фінансових директорів великих компаній приватного сектора економіки України, проведене інформаційним агентством «РБК-Україна», щодо значущості наданих їм аудиторських послуг показав, що вони побачили відчутну цінність аудиту, як в отриманні фінансування, так і в залученні внутрішніх вигод для компаній. Так, 53% фінансових директорів компаній відповіли, що аудиторські звіти допомогли їм отримати зовнішнє фінансування, 87% відзначили, що аудит сприяв поліпшенню внутрішнього контролю в компанії. Аудит є важливим для акціонерів компанії в частині

отримання надійних фінансових звітів, відзначили 80% респондентів. Також більше 80% опитаних фінансових директорів компаній зазначили, що аудит допоміг їм удосконалити бухгалтерські системи, сприяв професійному розвитку бухгалтерів компанії, поліпшив податковий облік і звітність, а також фінансовий менеджмент в цілому [480].

Стрімка інтеграція України до Європейського союзу передбачає при розробці організаційно-методологічних засад аудиту інтегрованої звітності враховувати вимоги нормативно-правового регулювання аудиторської діяльності країн членів ЄС, Міжнародних стандартів аудиту, адаптувати вітчизняні практики аудиту під вимоги інтегрованої звітності з дотриманням положень вітчизняного аудиторського законодавства. Згідно з Угодою про Асоціацію з ЄС, положення глави 13 розділу V «Економічне і галузеве співробітництво», Україна зобов'язана поступово наблизити своє законодавство до законодавства ЄС, зокрема, вимог Директиви 2006/43/ЄС Європейського Парламенту та Ради про обов'язковий аудит річної звітності та консолідованої звітності, зі змінами, внесеними Директивою 2014/56/ЄС Європейського Парламенту та Ради. Зміни мають бути впроваджені протягом трьох років з дати набрання чинності угоди про асоціацію. Згідно Угоди, положення розділу V застосовуються з 01.11.2014 р., а отже норми Директиви 2006/43/ЄС (зі змінами) мали бути впроваджені до 01.11.2017 р.

Адаптація українського законодавства в сфері регулювання аудиторської діяльності до європейських вимог розпочалося в Україні ще в 2015 році, з першим опублікуванням на сайті Міністерства фінансів України проекту закону «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», яким започатковано сучасну систему суспільного нагляду за аудиторською діяльністю і транспарентністю ведення бізнесу, як це відбувається в європейських державах [162]. Слід зазначити, що зміни в регулюванні аудиторської діяльності, передбачені нормами закону «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» в більшості своїх положень ґрунтуються на Директиві № 2014/56/ЄС «Про обов'язковий аудит річних звітів та

консолідованих звітів» та Правилах (ЄС) № 537/2014 Європейського парламенту та Ради від 16 квітня 2014 р. щодо конкретних вимог до обов'язкового аудиту суб'єктів господарювання суспільного інтересу (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Основні положення закону «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» відповідно до вимог ЄС

№ з/п	Основні положення	Характеристика положень
1	2	3
1	Термінологія	Приведення визначень Закону України «Про аудиторську діяльність» у відповідність до Директиви 2014/56 / ЄС та Регламенту (ЄС) № 537/2014
2	Мета	Підвищення рівня довіри інвесторів до фінансової звітності вітчизняних підприємств, у т.ч. державних компаній, забезпечення її прозорості й зіставності; дерегуляція аудиторської діяльності; можливість виходу аудиторських компаній України на європейські ринки за рахунок визнання еквівалентності систем; розширення ринку аудиторської діяльності; підвищення престижу та довіри до діяльності аудиторів; викорінення корупції; підвищення довіри населення до українських банків, страхових компаній, інших публічних компаній, у т.ч. державних підприємств; створення належних умов для виходу національних компаній на ринки капіталу; підвищення довіри регуляторних органів до фінансової звітності компанії; створення позитивного інвестиційного клімату України
3	Розмежування послуг, які надаються аудиторами	На регульовані Міжнародними стандартами аудиту (послуги з аудиту, огляду фінансової звітності, виконання інших завдань з надання впевненості, супутні послуги), і визначення спільних з аудитом послуг
4	Впровадження вимог щодо проходження стажування	Для отримання кандидатом сертифіката аудитора, (приводиться у відповідність до статті 10 Директиви 2014/56 / ЄС) особа повинна пройти практичне навчання тривалістю не менше трьох років у сфері, зокрема, аудиту річної звітності, консолідованої звітності або подібних фінансових звітів. Принаймні дві третини такого практичного навчання повинно бути пройдено з аудитором або аудиторською фірмою, допущеними в будь-якій державі-члені
5	Дія сертифікату аудитора	Встановлення необмеженого терміну дії сертифікату аудитора і обов'язок для аудиторів брати участь у відповідних програмах безперервного навчання, що дозволить підвищити якість аудиторських послуг і довіру суспільства до професії аудитора (приводиться у відповідність до статті 13 Директиви 2014/56 / ЄС, згідно з якою держави-члени повинні забезпечити висунення вимог до аудиторів щодо участі у відповідних програмах безперервної освіти з метою збереження теоретичних знань, професійних навичок і цінностей на досить високому рівні)

Продовження табл. 4.1

1	2	3
6	Реєстр аудиторів	Конкретизація Реєстру аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності шляхом створення окремих розділів, що містять окрему інформацію про: сертифікованих аудиторів, аудиторських фірмах, аудиторів, які одноособово надають аудиторські послуги, а також представництвах іноземних аудиторських фірм (приводиться у відповідність до Директиви 2014/56 / ЄС, яка передбачає реєстрацію аудиторів та аудиторських фірм)
7	Додаткові вимоги до суб'єктів аудиторської діяльності	Встановлення додаткових вимог до суб'єктів аудиторської діяльності, які будуть проводити обов'язковий аудит (приводиться у відповідність до положень Директиви 2014/56 / ЄС, згідно з якими обов'язковий аудит проводиться тільки аудиторами або аудиторськими фірмами, допущеними державою-членом, що вимагає проведення обов'язкового аудиту);
8	Громадський нагляд за діяльністю аудиторів	Створення професійного самоврядування аудиторів, а також органу громадського нагляду з метою забезпечення системи громадського нагляду за аудиторською діяльністю (приводиться у відповідність до положень Директиви 2014/56 / ЄС, згідно з якими держави-члени організують ефективну систему громадського нагляду за аудиторами та аудиторськими фірмами на основі принципів, викладених у Директиві)
9	Державний нагляд за діяльністю аудиторів	Визначення порядку здійснення державного контролю за аудиторською діяльністю, зокрема, повноважень Міністерства фінансів України у сфері аудиторської діяльності, а також передбачений порядок взаємодії аудиторів з державними регуляторними органами

Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» вдосконалює систему регулювання аудиторської діяльності в Україні та підвищує якість аудиторських послуг до європейського рівня й довіру суспільства до фінансових установ та фінансової звітності суб'єктів суспільного інтересу. На відміну від аудиту фінансової звітності, який надає уявлення лише про окремі сторони діяльності суб'єкта господарювання, аудит інтегрованої звітності дозволяє проводити її перевірку комплексно й може вважатися аудитом всього бізнесу.

Одним з основних принципів інтегрованої звітності відповідно до МСІЗ є достовірність (точне подання), яка відповідно до стандарту посилюється такими механізмами, як повноцінні системи внутрішнього контролю і звітності, взаємодія із зацікавленими сторонами, внутрішній аудит або аналогічні функції, а також незалежне зовнішнє завірення [290]. Таким чином, стандартом

передбачено чотири рівні перевірки достовірності інтегрованого звіту, а саме: внутрішній контроль; завірення стейкхолдерами шляхом проведення діалогів та громадських консультацій, в результаті яких, підтверджується залученість зацікавлених сторін до процесу підготовки звіту і реагування компанії на їх запити; внутрішній аудит; зовнішній аудит професійними незалежними аудиторськими компаніями. Така багаторівнева система перевірки інтегрованого звіту виключає можливість маніпулювання його показниками, оскільки навіть не виявлені на попередніх етапах перевірки порушення в результаті проведення внутрішніх контрольних процедур будуть обов'язково розкриті.

При проведенні аудиторської перевірки інтегрованої звітності застосовується максимальний обсяг вибірки, прийнятний для висловлення думки про достовірність ведення господарської діяльності та реалізації бізнес-моделі, мають використовуватися модифіковані аудиторські процедури, які дозволять визначити як правильність опису нематеріальних форм капіталу, так і перевірити достатність аналітичної бази при визначенні перспектив діяльності суб'єкта господарювання на майбутнє, відповідність діяльності цілям сталого розвитку тощо. Зазначені обставини визначають актуальність та необхідність розвитку організаційно-методологічних засад внутрішнього контролю, завірення, внутрішнього та зовнішнього аудиту інтегрованої звітності, які можуть використовуватися як в якості інструменту сприяння при підготовці інтегрованої звітності (стандартом визначено, що ведення аудиторського журналу при підготовці інтегрованого звіту допомагає вищому керівництву і особам, наділеним управлінськими функціями, розглядати звіт і застосовувати професійне судження для прийняття рішення, чи достатньо достовірна інформація для включення її в звіт), а також для контрольної оцінки якості даних інтегрованого звіту – надійності та достовірності зацікавленими сторонами з метою підвищення прозорості бізнесу.

Відповідно до статті 347 Угоди про асоціацію з ЄС, для повноцінної участі нашої держави в міжнародних економічних відносинах, сторони

обмінюються інформацією, досвідом, найкращою практикою та здійснюють інші заходи, зокрема, у галузі внутрішнього контролю, шляхом його подальшого розвитку через гармонізацію з міжнародно визнаними стандартами (Інститут внутрішніх аудиторів (ІА), Міжнародна федерація бухгалтерів (ІFAC), ІNТOСАІ) та методологіями, а також найкращою практикою ЄС щодо внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту [527]. Тому при розробці методологічних засад верифікації інтегрованої звітності потребують детального дослідження вимоги міжнародної практики щодо першого етапу багаторівневої перевірки інтегрованої звітності, а саме її внутрішнього контролю.

До основних міжнародних нормативних актів, які регулюють організаційно-методичні положення внутрішнього контролю суб'єктів господарювання та державних установ, вимог яких необхідно дотримуватися при внутрішньому контролі інтегрованої звітності, відносяться: МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» (переглянутий); «Керівні принципи стандартів внутрішнього контролю», розроблені Міжнародною організацією Вищих аудиторських установ (ІNТOСАІ – the Internal Control Standards Committee of the International Organization of Supreme Audit Institutions); модель COSO, розроблена Комітетом Спонсорських Організації Комісії Тредуея (COSO – Committee of Sponsoring Organizations); Стандарт COBIT «Цілі контролю при використанні інформаційних технологій» (COBIT – Control Objectives for Information and Related Technology). Визначення дефініції «внутрішній контроль» в перелічених нормативних документах наведено в таблиці 4.2., в літературних джерелах підходи до трактування досліджуваного поняття узагальнено в додатку 3.

Для трактування дефініції «внутрішній контроль» в міжнародних стандартах використовується процесний підхід, за яким досягнення цілей внутрішнього контролю розглядається як процес, що полягає у виконанні серії неперервних взаємопов'язаних дій.

Таблиця 4.2

Визначення внутрішнього контролю в міжнародних документах

№ з/п	Міжнародні документи	Визначення внутрішнього контролю
1	МСА 315 «Ідентифікація та оцінювання ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» [554]	процес, розроблений, впроваджений і підтримуваний тими, кого наділено найвищими повноваженнями, управлінським персоналом, а також іншими працівниками, для забезпечення обґрунтованої впевненості в досягненні цілей суб'єкта господарювання стосовно достовірності фінансової звітності, ефективності та результативності діяльності, а також дотриманні застосовуваних законів і нормативних актів
2	ISSAI GOV 9100 «Керівні принципи щодо стандартів внутрішнього контролю для державного сектору» [183]	інтегрований процес, який здійснюється керівництвом об'єкта та персоналом і створюється щодо ризиків і забезпечення раціональної гарантії того, що у виконанні місії об'єкта було досягнуто такі загальні цілі: діяльність проводилась належно, етично, економно, ефективно та результативно, виконувалися зобов'язання щодо відповідальності, було дотримано відповідні закони та регуляторні акти, а також ресурси було захищено від втрат, неправильного використання і пошкодження
3	Модель COSO [551]	процес, що здійснюється радою директорів, менеджментом, співробітниками організації, призначений для забезпечення розумної впевненості в досягнення цілей за наступними критеріями: ефективність та результативність діяльності; надійність фінансової звітності; відповідність певним вимогам
4	Стандарт COBIT [537]	система політик, процедур, практик та організаційних структур, передбачених для забезпечення розумних гарантій того, що бізнес-цілі будуть реалізовані, а небажані події буде попереджено, або виявлено та вжито коригувальних заходів щодо їх наслідків

В науковій літературі внутрішній контроль з позиції процесного підходу трактують І. А. Басіста, Г. Л. Вознюк, Р. М. Воронко, Н. І. Дорош, А. Г. Загородній, Т. О. Каменська, Г. В. Ковальова, Г. О. Партин, О. Ю. Редько. В наукових колах при визначенні «внутрішнього контролю» крім процесного використовують системний підхід, за яким досягнення цілей внутрішнього контролю забезпечується шляхом комплексного здійснення контрольних заходів як єдиної цілісної системи у нерозривному зв'язку з усіма її складовими елементами (В. Д. Андрєєв, М. Т. Білуха, Н. Г. Виговська, О. А. Галич, Л. Г. Годована, Є. В. Калюга, М. Д. Корінько, В. М. Мурашко, Т. М. Сторожук, В. П. Пантелеєв, Ю. Ю. Ярова) та функціональний підхід, за яким досягнення цілей внутрішнього контролю забезпечується виділенням і формалізованим

здійсненню сукупності послідовних або паралельних функцій, методів, прийомів, процедур (О. Б. Акентьєва, Т. А. Бутинець, В. А. Биков, О. І. Волошина, Ю. Н. Гузов, Н. П. Кузик, О. В. Назаренко, Я. В. Соколов).

При розробці організаційно-методичних положень внутрішнього контролю інтегрованої звітності недоліком системного підходу є необхідність залучення до здійснення контрольних процедур персоналу найвищої кваліфікації. Інтегрована звітність є новою концепцією звітування й на підприємствах, на яких її формують, як правило, не розроблено навіть стандартизованих процедур щодо наповнення розділів інтегрованого звіту, що ускладнює проведення внутрішнього контролю за системним підходом. Крім того, системний підхід передбачає використання інформаційних технологій та автоматизованих систем контролю високої вартості, а відсутність спеціалізованого програмного забезпечення з формування інтегрованої звітності лише ускладнює процес внутрішнього контролю.

Функціональний підхід при організації внутрішнього контролю інтегрованої звітності призводить до: диференціації завдань контролю інтегрованої звітності на окремі, як правило, не пов'язані між собою фрагменти робіт, які орієнтовані на проміжний результат, наслідком чого є розпорошення відповідальності за кінцевий результат перевірки бізнес-моделі в цілому; побудови функціональної ієрархії, яка сповільнює перевірку інтегрованої звітності й призводить до високих накладних витрат та ускладнення організаційної структури через збільшення чисельності персоналу суб'єкта господарювання; відсутності зацікавленості персоналу, задіяного в процесі перевірки інтегрованої звітності в кінцевому результаті, оскільки кожен, хто проводить перевірку зацікавлений лише в результатах контролю певної групи показників інтегрованого звіту чи ділянки бізнес-моделі; складності налагодження єдиної системи інформаційних потоків через дискретну автоматизацію діяльності окремих функціональних підрозділів.

У чисельних наукових працях подається протиставлення функціонального та процесного підходів, що, за позиціями авторів, мають

принципові відмінності та є взаємно несумісними. Результатом такого порівняння, як правило, є констатація того, що процесний підхід – це нове, передове, ефективне, тоді як функціональний – застаріле, реакційне, невиправдано високо витратне [132]. Порівнюючи функціональний та процесний підходи, О.А. Даниленко зазначає, що: «функціональний підхід концентрується на оптимізації виконання власне функцій з точки зору того, як реалізація функцій одних центрів затрат впливає на ефективність виконання функцій інших центрів затрат і відповідно на загальну ефективність виду діяльності» [107]. Таким чином, вважаємо, що при розробці організаційних засад внутрішнього контролю доцільно використовувати саме процесний підхід, який є найбільш перспективним та оптимальним для перевірки інтегрованої звітності.

Впровадження ідей процесного підходу в діяльність суб'єктів господарювання в наукових джерелах пов'язується з дослідженнями науковців М. Хаммера, Дж. Чампі та Дж. Харрінгтона. Так, ідею про суттєве підвищення ефективності роботи корпорації шляхом радикальної трансформації схеми її операцій уперше висунули М. Хаммер та Дж. Чампі [467]. Першим використав термін «процесне підприємство» М. Хаммер, основними ознаками якого вчений визначив організацію роботи за принципом побудови бізнес-процесів, що зумовлює необхідність усвідомлення працівниками цілей організації бізнес-процесів, знання вимог клієнтів і прагнення їх виконати, консолідацію зусиль колективу для забезпечення результативності бізнес-процесів [466]. Контроль є одним із головних принципів управління, і першим термін «процесний підхід до менеджменту» використав Дж. Харрінгтон у своїй книзі «Покращення бізнес-процесів» (1991 р.), присвяченій розгляду теоретичних аспектів процесного підходу в управлінні [556]. В міжнародних стандартах сертифікації системи якості серії ISO 9000 підкреслюється, що у досягненні якості основним є саме процесний підхід. Зокрема, у стандарті ISO 9001 відмічається, що «стандарт відстоює використання принципу «процесного підходу» під час розроблення, впровадження та покращання результативності системи

менеджменту якості з метою підвищення задоволеності споживачів завдяки виконанню їх вимог» [419]. Термін «процесний підхід» розкривається у стандарті ISO 9000:2015, в якому зазначається: «щоб результативно функціонувати, організації повинні управляти численними взаємозв'язаними та взаємодіючими процесами. Систематична ідентифікація та менеджмент процесів, що використовуються організацією, та особливо взаємодія таких процесів можуть вважатися «процесним підходом» [418].

Серед переваг процесного підходу, автори колективної монографії «Дисциплінарна матриця управлінської звітності» В. В. Сопко, М. М. Бенько, О. В. Гончаренко та ін. виділяють можливість самостійного вирішення проблем працівниками в рамках процесу без залучення вищого керівництва та оперативність впливу на результат; зміну поняття структури організації, коли основним елементом стає процес, а сама організація складається не з підрозділів, а з процесів; ключовим аспектом ефективної господарської діяльності є результат процесу, а не робота конкретного працівника [429]. Тому, з позицій процесного підходу пропонуємо визначати внутрішній контроль інтегрованої звітності як перманентний процес, ініційований радою директорів, та здійснюваний кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності, що покликаний забезпечити обґрунтовану впевненість різноманітних стейкхолдерів в: ефективності, законності та раціональності здійснюваних операцій в бізнес-моделі; достовірності показників інтегрованого звіту; дотриманні законів і нормативних актів при веденні господарської діяльності та опису її наслідків в інтегрованому звіті; постійному здійсненні вимірювання і моніторингу минулих, поточних та стратегічних наслідків діяльності суб'єкта господарювання.

В процесі розробки організаційних засад внутрішнього контролю інтегрованої звітності процесний підхід дозволяє:

- знизити функціональні бар'єри між підрозділами підприємства за рахунок підсилення горизонтальних зв'язків та визначення відповідальних за

перевірку інформації про кожен бізнес-процес, яка наводиться в звіті кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності;

- визначити відповідальність кожного учасника кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності, що сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів в бізнес-моделі суб'єкта господарювання;

- стандартизувати діяльність з проведення внутрішнього контролю, регламентувати зміст і послідовність виконання робіт у межах процесу «Внутрішній контроль інтегрованої звітності»;

- скоротити кількість рівнів прийняття рішень з питань перевірки інтегрованого звіту;

- оптимізувати використання ресурсів, виявити зони відповідальності, налагодити взаємодію процесу «Внутрішній контроль інтегрованої звітності» та інших процесів;

- розробити систему показників і критеріїв оцінки результативності кожного субпроцесу на кожному етапі перевірки;

- впорядкувати документаційне забезпечення процесу «Внутрішній контроль інтегрованої звітності» та його субпроцесів;

- налагодити інформаційний обмін в рамках реалізації процесу «Внутрішній контроль інтегрованої звітності»;

- своєчасно здійснювати коригуючі дії для досягнення максимальної ефективності процесу «Внутрішній контроль інтегрованої звітності».

Спеціалізованих стандартів, які визначають особливості організації та методики внутрішнього контролю інтегрованої звітності не існує, тому, доцільно розглянути вимоги міжнародних стандартів щодо особливостей реалізації контрольних процедур адаптуючи їх під потреби інтегрованої звітності. В МСА 15 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» рішення чи заходи внутрішнього контролю розглядаються з позиції доречності та оцінки ефективності при проведенні аудиторських перевірок. До складових внутрішнього контролю за МСА 315 віднесено: а) середовище контролю

(загальне ставлення, обізнаність і дії управлінського персоналу щодо служби внутрішнього контролю та її важливості); б) процес оцінки ризиків суб'єкта господарювання; в) інформаційні системи, у тому числі пов'язані з ними бізнес-процеси, що стосуються фінансової звітності, й обмін інформацією; г) заходи контролю; д) моніторинг заходів контролю [554]. Графічно компоненти внутрішнього контролю за МСА 315 представляють собою систему, інтерпретацію якої під вимоги інтегрованої звітності наведено на рисунку 4.1.

Основним елементом процесу внутрішнього контролю інтегрованої звітності є середовище контролю, яке фактично формують працівники, які мають відношення до інтегрованої звітності разом з їх індивідуальними властивостями і корпоративним соціальним середовищем, в якому вони працюють. В межах середовища контролю визначаються організаційні питання його побудови. Як цілком справедливо зазначають Н. І. Петренко та Т. А. Бутинець: «... середовище контролю – це сукупність передумов, в яких здійснюється внутрішній контроль. Середовище контролю – це ті обставини, умови, які надають можливість здійснювати внутрішній контроль» [360].

Наступним елементом внутрішнього контролю інтегрованої звітності є оцінка ризиків, які впливають на здатність суб'єкта господарювання створювати вартість протягом короткострокового, середньострокового і довгострокового періоду. Цей етап внутрішнього контролю передбачає:

- класифікацію ризиків, які мають місце при складанні інтегрованої звітності та реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання для впорядкування системи їх вчасної ідентифікації;
- оцінку значущості ризиків за їх істотністю для розробки заходів, що спрямовані на мінімізацію їх негативного впливу;
- оцінку ймовірності виникнення ризиків, яка проводиться шляхом визначення переліку якісних і чисельних (у тому числі складених) критеріїв оцінювання вразливостей та їх наслідків й методів їх зменшення чи ліквідації;

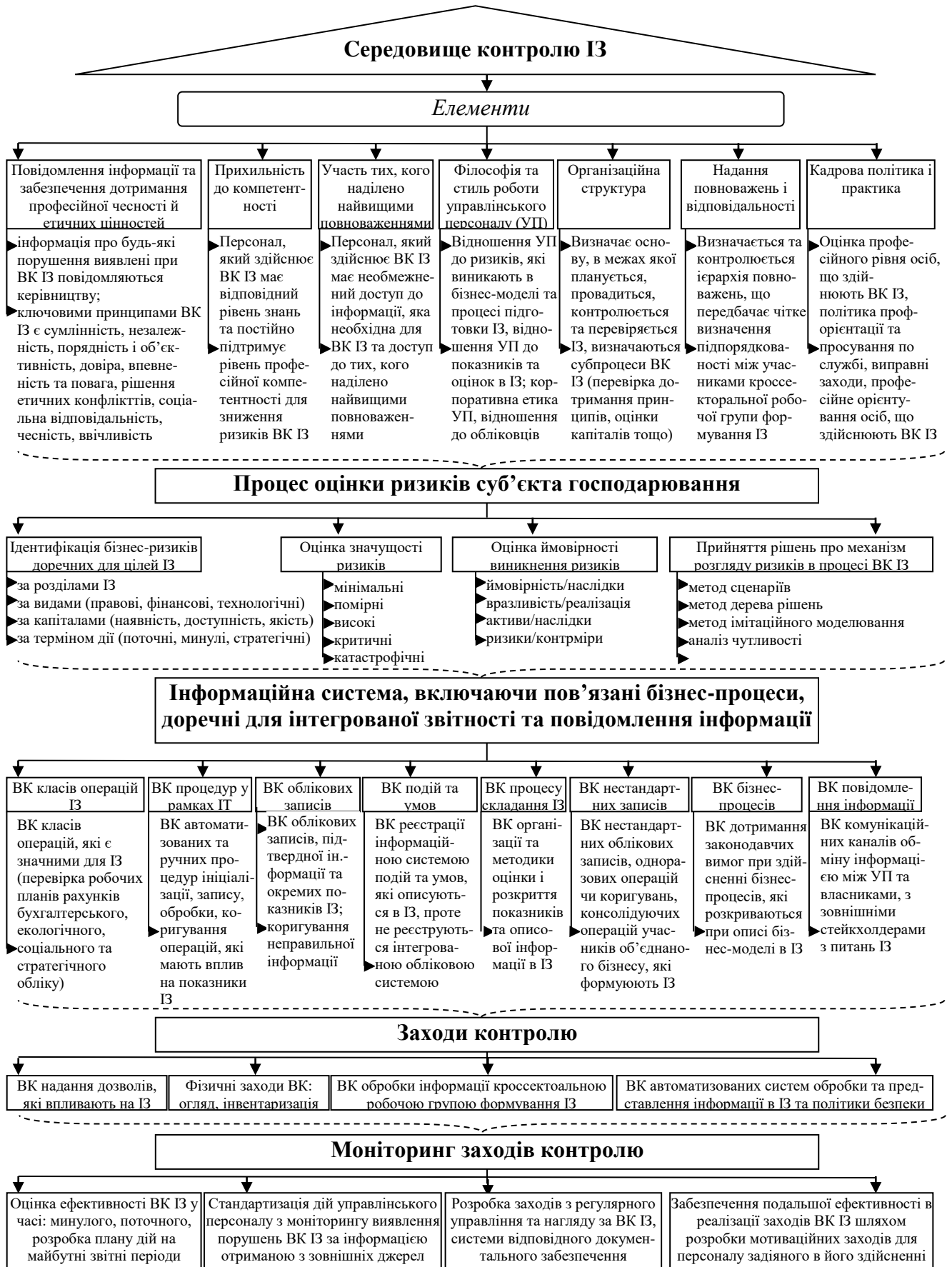

Рис. 4.1. Адаптація вимог МСА 315 до процесу внутрішнього контролю ІЗ

- прийняття рішень про механізм розгляду ризиків в процесі внутрішнього контролю інтегрованої звітності, який може здійснюватися з використанням методу сценаріїв (генерування сценаріїв з прогнозування ефективних рішень нівелювання ризиків при настанні тих чи інших ризикових ситуацій, коли це можливо, чи зведення рівня очікуваних втрат до мінімуму в тих ризикових ситуаціях, коли втрати неминучі), методу дерева рішень (схематичне подання проблеми прийняття рішень в умовах ризикових ситуацій у вигляді деревовидної структури, на якій графічно представлено очікуваний рівень витрат і доходу, а кожна гілка визначає раціональність управлінського впливу, враховуючи ймовірність настання негативної події), методу імітаційного моделювання (автоматизованої побудови графіків профілю ризику, які демонструють ймовірність кожного з можливих варіантів розвитку подій), методу аналізу чутливості (послідовна одинична заміна всіх факторів ризику, що впливають на певний результуючий показник ефективності реалізації проекту з формування інтегрованої звітності, та вибір найбільш небезпечних на основі ранжування отриманих кількісних показників).

Неодмінною складовою внутрішнього контролю в умовах інформаціології суспільно-економічних відносин є інформаційна система, включаючи пов'язані бізнес-процеси, які розкриваються в інтегрованій звітності. На цьому етапі розробляються контрольні процедури для перевірки єдиного інформаційного простору інтегрованої облікової системи (класів операцій, процедур, облікових записів, подій та умов, нестандартних записів, бізнес-процесів), технічних засобів для автоматизації інтегрованої облікової системи, структури і порядку взаємодії зовнішнього і внутрішнього інформаційного середовищ при формуванні та оприлюдненні інтегрованої звітності.

Ключовим елементом внутрішнього контролю інтегрованої звітності є здійснення власно контрольних заходів, що полягає в наступному: розподілі обов'язків та наданні дозволів в процесі формування та представлення

інтегрованої звітності; перевірці інформаційного процесу; фізичному контролю та проведенні нагляду; розробці та реалізації політики інформаційної безпеки, як суб'єкта господарювання загалом, так і безпеки процесу формування та представлення інтегрованого звіту.

Розвиток процедур контролю щодо цих типів політики та процедур зазвичай проявляється в таких п'яти типах специфічних процедур контролю: адекватний розподіл обов'язків; відповідне санкціонування господарських операцій та процесів; належна документація та ведення системних бухгалтерських записів; фізичний контроль активів та облікових записів; незалежна перевірка виконання [124]. Тому, моніторинг заходів контролю слід вважати процесом, спрямованим на оцінку результатів здійснення внутрішнього контролю інтегрованої звітності за певний проміжок часу. Він передбачає оцінку структури та своєчасної реалізації процедур внутрішнього контролю інтегрованої звітності, а також внесення необхідних змін відповідно до змін в умовах формування та представлення інтегрованого звіту.

При проведенні внутрішнього контролю, крім положень МСА 315, доцільно дотримуватися вимог Стандартів Міжнародної організації Вищих аудиторських установ (INTOSAI), яка була створена у 1953 р. з метою сприяння розвитку співробітництва та інформаційного обміну між вищими контрольними органами, уніфікації стандартів в галузі фінансового контролю. Кількість членів INTOSAI зростає з 34 країн від моменту її створення до 194 повних членів та 5 асоційованих членів в 2017 році [561]. Рахункова палата України входить до структури INTOSAI з 1998 р. Міжнародні стандарти INTOSAI розміщено на сайті www.issai.org, де з наданням загального доступу подано більш як 80 офіційних стандартів і керівних принципів INTOSAI. Вони є результатом майже 50-річної роботи провідних Вищих Аудиторських Органів країн-членів цієї організації [341]. Рамкова структура стандартів, визначена Комітетом INTOSAI з професійних стандартів наведена на рисунку 4.2.

INTOSAI – ISSAI	I рівень	Лімська декларація (1997 р.)	Основоположні керівні принципи аудиту
	II рівень	Мексиканська декларація незалежності (ISSAI 10, 2007 р.) Кодекс етики (ISSAI 30)	Основи функціонування Вищих Аудиторських Органів
	III рівень	ISSAI 100 – Базові принципи, ISSAI 200 – Загальні стандарти, ISSAI 300 – Стандарти проведення аудиту, ISSAI 400 – Стандарти звітування	Фундаментальні принципи аудиту – Стандарти аудиту
INTOSAI – GOV	IV рівень	Керівні принципи: фінансового аудиту (financial audit) (ISSAI 1000–2999); з аудиту діяльності (performance audit) (ISSAI 3000–3999); з аудиту відповідності (compliance audit) (ISSAI 4000–4999); щодо міжнародних інституцій (ISSAI 5000–5099); аудиту навколишнього середовища (ISSAI 5100–5199); щодо приватизації (ISSAI 5200–5299); IT-аудиту (ISSAI 5300–5399); аудиту державного боргу (ISSAI 5400–5499); аудиту допомоги при катастрофах (ISSAI 5500–5599)	Керівні принципи (Guidelines) та спеціалізовані керівні принципи
	V рівень	Керівництва до стандартів внутрішнього контролю (GOV 9100); Керівництва для звітності по внутрішньому контролю (GOV 9110); Внутрішній контроль для забезпечення основи для підзвітності в управлінні (GOV 9120); Керівництва з ВК та ВА в держсекторі (GOV 9120-9150); Стандарти бухгалтерського обліку (Accounting Standards) (GOV 9200-9299); Інтегрована система фінансової відповідальності (IFAF) (GOV 9250)	Окремі керівні принципи належного управління (good governance)

Рис. 4.2. Рамкова структура стандартів INTOSAI

У 1992 р Керівництва до стандартів внутрішнього контролю в державному секторі (INTOSAI GOV 9100) були визнані професійною спільнотою «живим» документом, що відображає точку зору про застосування стандартів до розробки, впровадження та оцінки внутрішнього контролю [399]. На рівні Європейського союзу стандарти INTOSAI 9100 стали основою для створення моделі системи внутрішнього фінансового державного контролю (PIFC), розробленої Європейською комісією (Генеральний департамент з питань бюджету) для національних урядів країн ЄС. Не зважаючи на те, що стандарт GOV 9100 стосується державного сектору, в ньому наводиться

базовий еталонний рівень для оцінки стану внутрішнього контролю, тому його положення доцільно враховувати при проведенні внутрішнього контролю інтегрованої звітності й недержавних установ. Відповідно до стандарту, засоби внутрішнього контролю складаються з п'яти взаємопов'язаних елементів, які, фактично, дублюють компоненти внутрішнього контролю, визначені МСА 315, а саме: середовище контролю; оцінка ризиків; діяльність зі здійснення контролю; інформація і засоби зв'язку та моніторинг. Відповідно до прикладів внутрішнього контролю, наведених в якості додатків до стандарту GOV 9100 проілюструємо на процесі перевірки оцінки елементів природного капіталу в інтегрованій звітності реалізацію положень INTOSAI (табл. 4.3). Стандарти INTOSAI щодо внутрішнього контролю використовують положення стандартів Комітету COSO для приватного сектору, який був створений в 1985 році в США національною комісією по боротьбі з недостовірною фінансовою звітністю, відомою як Комісія Тредуея (названа в честь першого свого голови Джеймса С. Тредуея (James C. Treadway)) [151].

Комісія Тредуея сформувалася за участі та за рахунок фінансування п'яти професійних саморегульованих організацій, а саме: Американського інституту сертифікованих громадських бухгалтерів (AICPA – American Institute of Certified Public Accountants), Американської Асоціації з обліку і звітності (AAA – American Accounting Association), Міжнародної асоціації фінансових керівників (FEI – Financial Executives Institute), Інституту внутрішніх аудиторів (ІА – Institute of Internal Auditors) і Інституту фахівців управлінського обліку (ІМА – Institute of Management Accountants). Головною метою діяльності Комітету Спонсорських Організацій Комісії Тредуея є дослідження причин та чинників, які можуть призвести до недостовірного розкриття показників звітності, а також розробка рекомендацій щодо їх усунення.

Таблиця 4.3

Внутрішній контроль показників інтегрованого звіту
за методикою INTOSAI

Внутрішній контроль оцінки капітальних інвестицій природоохоронного характеру (КПХ) для розкриття інформації в інтегрованому звіті				
Середовище контролю	Оцінка ризиків	Діяльність зі здійснення контролю	Інформація і засоби зв'язку	Моніторинг
В кроссекторальній робочій групі формування інтегрованої звітності визначається відповідальна особа, яка перевіряє діяльність суб'єктів, які приймають участь в ініціюванні здійснення КПХ, які проводять підготовку до здійснення КПХ, які приймають участь у здійсненні КПХ, які займаються оцінкою, документуванням, реєстрацією господарських операцій та перенесенням до звітності інформації про КПХ. Особа, яка здійснює ВК та суб'єкти, які задіяні в процесі КПХ володіють необхідними повноваженнями та компетенціями, що закріплено в посадових інструкціях	Ризик помилок при оформленні проектно-кошторисної документації (завищення чи заниження вартості об'єктів); надійність підрядників для здійснення КПХ; ризик завищення чи заниження оцінки фактичного витрачання матеріальних, трудових та інших ресурсів під час здійснення КПХ; недотримання методу оцінки КПХ, закріпленого в інтегрованій обліковій політиці; ризики ймовірності невиконання чи порушення інвестиційних планів; ризик недостатності фінансування КПХ; природні та екологічні ризики	Діяльність з контролю полягає в: перевірці проектно-кошторисної документації КПХ; перевірці показників діяльності та надійності підрядників, які будуть залучені для здійснення КПХ; перевірці на місцях процесу здійснення КПХ та звітів за кожним етапом КПХ; перевірці правильності оцінки матеріальних, трудових та інших ресурсів під час здійснення КПХ; перевірка положень інтегрованої облікової політики, правильності документування та відображення в інтегрованій обліковій системі КПХ; постійному контролю бюджету в формі порівняння фактичних та запланованих показників	Кожен етап перевірки оцінки капітальних інвестицій природоохоронного характеру підлягає документуванню; проведенню особистих зустрічей та опитування підрядників, суб'єктів, які приймають участь в ініціюванні здійснення КПХ, які проводять підготовку до здійснення КПХ, які приймають участь у здійсненні КПХ, які займаються оцінкою, документуванням, реєстрацією господарських операцій та перенесенням до звітності інформації про КПХ; інформація за результатами перевірки ідентифікується, переводиться в електронну форму на підставі якої готуються звіти, графіки та підтверджуються показники інтегрованого звіту	Моніторинг систем внутрішнього контролю оцінки КПХ включає в себе принципи і алгоритми, спрямовані на забезпечення адекватного і оперативного реагування на результати проведення контролю, кроссекторальна робоча група формування інтегрованої звітності та керівництво оперативно оцінює висновки за результатами ВК, приймають рішення про вчинення належних дій за результатами висновків і рекомендацій, складеними на підставі перевірок, і у встановлені терміни виконують всі дії, які коригують помилки в оцінці КПХ

Принципи COSO протягом багатьох років використання у великих зарубіжних компаніях довели ефективність базисних підходів і цільових установок даної методології – це, перш за все, підвищення ефективності управління організацією на основі своєчасного виявлення та аналізу ризиків в обліку; забезпечення достовірності фінансової і управлінської інформації та звітності; ефективності господарських операцій та запобігання різних видів фінансових порушень [566]. Набір компонентів Моделі COSO конкретизують інструменти та прикладні рішення залежно від відповідних цілей внутрішнього контролю (управлінська ефективність, достовірність звітності, комплаєнс) і направлені перевірки (рівень бізнесу та процесів) та подані у вигляді рівнів «Кубу COSO» [304]. Наразі існують Модель COSO-I, яка містить п'ять взаємозалежних елементів: середовище контролю, оцінку ризиків, заходи контролю, інформацію та комунікацію, моніторинг й вдосконалена Модель COSO-II, яка містить вісім елементів, оскільки оцінку ризиків було розділено на опис процесів, ідентифікацію та оцінку ризиків і способи реагування на них [552].

У 2001 році було створено Модель COSO-ERM, в якій встановлено основні принципи та концепції управління ризиками, узагальнено термінологію і розроблено вказівки та рекомендації, орієнтовані на управління ризиками, шляхом їх виявлення, оцінки та побудови ефективної системи внутрішнього контролю, яка охоплює всі рівні компанії як з боку організаційної структури, так і з боку бізнес-процесів притаманних бізнес-моделі суб'єкта господарювання. Розглянемо на прикладі внутрішнього контролю інтегрованої звітності базові принципи та методологію «Кубу COSO» за моделлю COSO-ERM, що наведено на рисунку 4.3.

Ключовим аспектом при здійсненні внутрішнього контролю інтегрованої звітності за моделлю COSO-ERM є врахування поняття «ризик апетит» на всіх етапах організації та проведення перевірки інтегрованої звітності. Відповідно до визначення, наведеного в документі «Управління ризиками організацій. Інтегрована модель», розробленого Комітетом спонсорських організацій

Комісії Тредвея (COSO) в 2004 р., Risk Appetite (Ризик-апетит) – це ступінь ризику, яку компанія або інша організація вважає для себе прийнятним в процесі досягнення своїх цілей [455]. Директор програм в НОСК Training (компанії, що надає послуги з підготовки до міжнародних кваліфікаційних іспитів в області бухгалтерського обліку і аудиту) Карл Берч, зазначає, що якщо організація (будь то велика чи маленька компанія) не зробила формалізованої заяви про свій ризик апетит, то вона має всі шанси зіткнутися в майбутньому з проблемами контролю, в свою чергу, знаходження балансу між ризик-апетитом і контролем – нелегке завдання, але кожна компанія повинна прагнути до цього і постійно працювати над пошуком цієї рівноваги [36].

Рис. 4.3. Внутрішній контроль інтегрованої звітності за моделлю COSO-ERM

На рівень «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності буде впливати стратегія суб'єкта господарювання, особливості та кількість бізнес-моделей, наявність та достатність капіталів, компетенції кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності, а сам «ризик-апетит» буде впливати на процес управління ризиками від процесу збору та обробки обліково-аналітичної й іншої інформації до її оприлюднення в інтегрованому звіті. Пряма залежність багаторівневої системи перевірки інтегрованого звіту від рівня «ризик апетиту» як бізнес-моделі суб'єкта господарювання так і процесу реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, вимагає розробки адаптованих методів оцінки, обмеження і зниження ризиків, а також порядку управління ризиками в процесі формування інтегрованої звітності та її перевірки, що буде розглянуто в наступному пункті роботи.

4.2. Теоретичний інструментарій ідентифікації ризиків у інтегрованій звітності суб'єкта господарювання

У Моделі всеохоплюючої звітності бізнесу (Comprehensive Business Reporting Model), запропонованої Інститутом сертифікованих фінансових аналітиків Великобританії, серед основних резервів підвищення вартості бізнесу визначено мінімізацію ризиків [579]. При цьому розробники моделі наголошують, що для управління ризиком слід використовувати інструменти бухгалтерського обліку, а один з принципів, на якому ґрунтуються її положення, наголошує, що в звітності має розкриватися вся додаткова інформація, яка необхідна інвесторові для розуміння статей, визнаних у звітах, оцінювання власності та ризику. З цього приводу О. Хорін зазначає, що «...внаслідок зміни цільових установок бізнесу змінюється парадигма звітності компанії: ключовим звітом стає звіт про вартість компанії та звіт про ризики, що додається до нього» [478].

Саме інтегрована звітність дозволяє керівництву компанії вибудувати цілісну картину процесу створення вартості компанії, оцінити реалізацію стратегії розвитку, досягнуті результати, і, найголовніше, виявити проблемні аспекти діяльності суб'єкта господарювання і вчасно усунути або запобігти їм, оскільки наслідки впливу ризиків в бізнес-моделі найбільш повно проявляються в процесі формування інтегрованої звітності, а також на етапі прийняття за її даними рішень зацікавленими особами. Структурно інтегрований звіт повинен розкривати інформацію про ризики, які впливають на можливість створювати вартість організацією в коротко-, середньо- та довгостроковому періоді і на корпоративні механізми управління, а інтегрована облікова система повинна забезпечити оцінку можливих наслідків ризиків (загроз) та сприяти розробленню дієвих заходів для їх мінімізації.

При цьому, при реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності доцільно розглядати ризики з двох сторін, по-перше, це ризики, які виникають в бізнес-моделі суб'єкта господарювання та мають розкриватися в інтегрованому звіті, по-друге, це власне бухгалтерські ризики інтегрованої звітності, які повинні враховувати члени кроссекторальної робочої групи та управлінський персонал в процесі формування та оприлюднення інтегрованої звітності. До другої групи ризиків доцільно віднести ризики недостовірного розкриття показників інтегрованого звіту за розділами, неочікуваної реакції стейкхолдерів на показники інтегрованого звіту, невчасного чи занадто розгорнутого формату подання інформації тощо.

Для розробки адекватного обліково-аналітичного інструментарію розкриття інформації про ризики бізнес-моделі та інтегрованої звітності й їх нівелювання чи мінімізації, доцільно провести термінологічний аналіз сутності підприємницького та бухгалтерського ризиків, розробити науково обґрунтовану класифікацію ризиків, надати методичні рекомендації щодо кількісної та якісної оцінки ризиків та визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, розробити організаційно-

методичні засади ідентифікації внутрішніх і зовнішніх ризиків та заходи щодо їх мінімізації на процес формування та оприлюднення інтегрованого звіту.

Дослідження наукових літературних та нормативних джерел показало, що на сьогодні відсутнє однозначне розуміння ризику, зокрема як в підприємстві так і в обліку. Ризик, в будь-якому його прояві – це складне багатоаспектне явище, що має безліч визначень. Така ситуація пояснюється, зокрема, певним ігноруванням теорії ризиків у існуючому національному господарському законодавстві, недостатністю науково методичних розробок з імплементації заходів з виявлення, оцінки, ідентифікації та мінімізації ризиків у реальній економічній практиці й управлінській діяльності.

Як було вже зазначено, для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, доцільно змістовно дослідити два види ризиків, а саме: підприємницький, який повинен розкриватися в інтегрованому звіті, та бухгалтерський, який безпосередньо виникає в процесі формування та оприлюднення інтегрованого звіту.

В процесі досягнення суб'єктом господарювання цілей сталого розвитку особливої актуальності набуває принцип безперервності діяльності, який займає в умовах економічної кризи домінуючу позицію в системі принципів бухгалтерського обліку та інтегрованої звітності й передбачає наведення в звітності інформації про перспективи існування бізнесу в доступному для огляду майбутньому, що викликає виникнення різноманітних підприємницьких ризиків, як в поточній діяльності так і в прогнозованому майбутньому. Підприємницький ризик є обов'язковим атрибутом діяльності суб'єктів господарювання в конкурентному середовищі, оскільки ринкові відносини передбачають економічну свободу, за якої вигода одних суб'єктів господарювання стає втратою для інших.

Таким чином, підприємницька діяльність – це діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання на свій ризик. Відповідне визначення наведено і в Законі України «Про підприємництво», згідно з яким підприємництво – це безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик

діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [380].

Як цілком справедливо зазначають американські дослідники історичного розвитку підприємницької концепції Р. Хизрич і М. Пітерс, місце ризику в теорії підприємництва – тема, за якою автори як в минулому, так і за теперішніх часів схильні до різнобічних думок [475]. І дійсно, проведені дослідження показали, що кількість праць, присвячених проблемам управління підприємницькими ризиками постійно зростає, але в сучасній науково-практичній літературі зустрічаються цілком різні розуміння терміну «підприємницький ризик», що викликає термінологічну плутанину та не сприяє розробці дієвих заходів з мінімізації чи нівелювання ризикових ситуацій. Розглянемо найбільш поширені підходи до трактування підприємницького ризику.

На думку В. Вітлінського, підприємницький ризик – це ризик, який виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, реалізацією їх, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів [66]. Таке визначення дещо звужує об'єкт дослідження, оскільки в ньому не визначено події, які можуть призвести до ризику, незрозумілим є і те, що саме автор розуміє під ризиком (чи то відхилення від зазначеної мети діяльності, чи небезпеку, чи виникнення непередбачуваних ситуацій).

Більш змістовне визначення підприємницького ризику надає І.О. Доценко, яка визначає його як властивість суб'єкта підприємницької діяльності під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників переходити зі стану нормального функціонування в непередбачений стан, тобто у стан функціонування гірший, ніж планувався, при якому виникає ймовірність втрати підприємством частини своїх активів, неотримання доходів або виникнення

додаткових витрат внаслідок здійснення виробничо-комерційної діяльності [126]. Проте, підхід автора пов'язує поняття підприємницького ризику з відхиленнями від зазначеної мети тільки негативного характеру. На нашу думку, підприємницька діяльність в умовах ризику хоча й може призвести до збитків чи непередбачених втрат, направлена, перш за все, на отримання додаткового доходу. Даний погляд висловлював ще Адам Сміт, характеризуючи ризик «як шанс виграти або шанс програти» [423]. Такий підхід підтримують і вітчизняні науковці Д. А. Штефаніч, П. Г. Вашків, С. Ю. Попіна, які підтверджують заємозв'язок між ризиком і додатковим доходом, та визначають ризик, як «імовірність понесення фірмою втрат або одержання прибутку в процесі здійснення підприємницьких операцій у порівнянні з встановленими завданнями» [504]. А вчені М. Г. Лапуста та Л. Г. Шаршукова взагалі зазначають, що «хоча наслідки ризику частіше всього проявляються у вигляді втрат або неможливості одержання очікуваного прибутку, проте ризик – це не тільки небажані результати прийняття рішень. При певних варіантах підприємницьких проектів існує не тільки небезпека не досягти наміченого результату, але і ймовірність перевищити очікуваний прибуток. В цьому і полягає підприємницький ризик, який характеризується поєднанням можливості досягнення як небажаних, так і особливо сприятливих відхилень від запланованих результатів» [261].

Проведений термінологічний аналіз поняття «підприємницький ризик» (додаток И, табл. И1, И2) дозволив виявити його основні характеристики, згруповані на рисунку 4.4. Проведене дослідження дозволяє виявити сутнісні характеристики підприємницького ризику, який виникає в бізнес-моделі суб'єкта господарювання та підлягає опису в інтегрованій звітності:

– імовірнісний характер (підприємницький ризик пов'язаний з бізнес-процесами, які здійснюються в рамках бізнес-моделі суб'єкта господарювання, а фінансові чи інші наслідки бізнес-процесів можуть коливатися в певних межах, й відповідно імовірно впливати чи не впливати на кінцевий фінансовий

результат всієї господарської діяльності чи соціально-екологічні показники, які характеризують бізнес-модель);

– соціо-еколого-економічна природа (підприємницький ризик носить багатомірний характер та проявляється на всіх етапах та видах економічної діяльності, соціальних взаємовідносинах як всередині підприємства, так і з суспільством загалом, екологічних наслідках діяльності тощо);

– невизначеність результатів (підприємницький ризик завжди виникає в умовах вибору, при цьому очікуваний рівень ризику може коливатися в певному діапазоні, його наслідком може бути як негативний, так і позитивний соціо-еколого-економічний вплив на здійснення бізнес-процесів всередині бізнес-моделі суб'єкта господарювання);

– суб'єктивно-об'єктивне походження (підприємницький ризик по різному сприймається різними суб'єктами, які приймають управлінські рішення щодо здійснення одних і тих самих господарських операцій внаслідок відмінності психологічних, етичних та інших цінностей разом з об'єктивністю існування підприємницького ризику, який супроводжує практично всі види господарських операцій в бізнес моделі).

Таким чином, підприємницький ризик пропонуємо визначати як об'єктивно-суб'єктивну економічну категорію, яка характеризує імовірність виникнення негативних чи позитивних наслідків соціо-еколого-економічної діяльності в рамках реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання в ситуації невизначеності.

Незаперечним є факт, що задля уникнення кризових явищ на підприємстві чи зменшення негативного впливу підприємницького ризику на результати реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання необхідна чітка ідентифікація ризикових подій та їх наслідків в системі бухгалтерського обліку. Разом з тим, як справедливо констатує професор Ю. А. Кузьмінський, «...проблема полягає у відсутності загальних правил для всіх бухгалтерів. Норми задає безкінечний потік фактів господарської діяльності. Правила витікають із умов вміння розгледіти в ході роботи випадкові та непередбачені

дії» [252]. Цим пояснюється визначний вплив бухгалтерського обліку на результати діяльності, який є засобом нівелювання підприємницьких ризиків з одного боку, а з іншого – причиною виникнення бухгалтерського ризику.

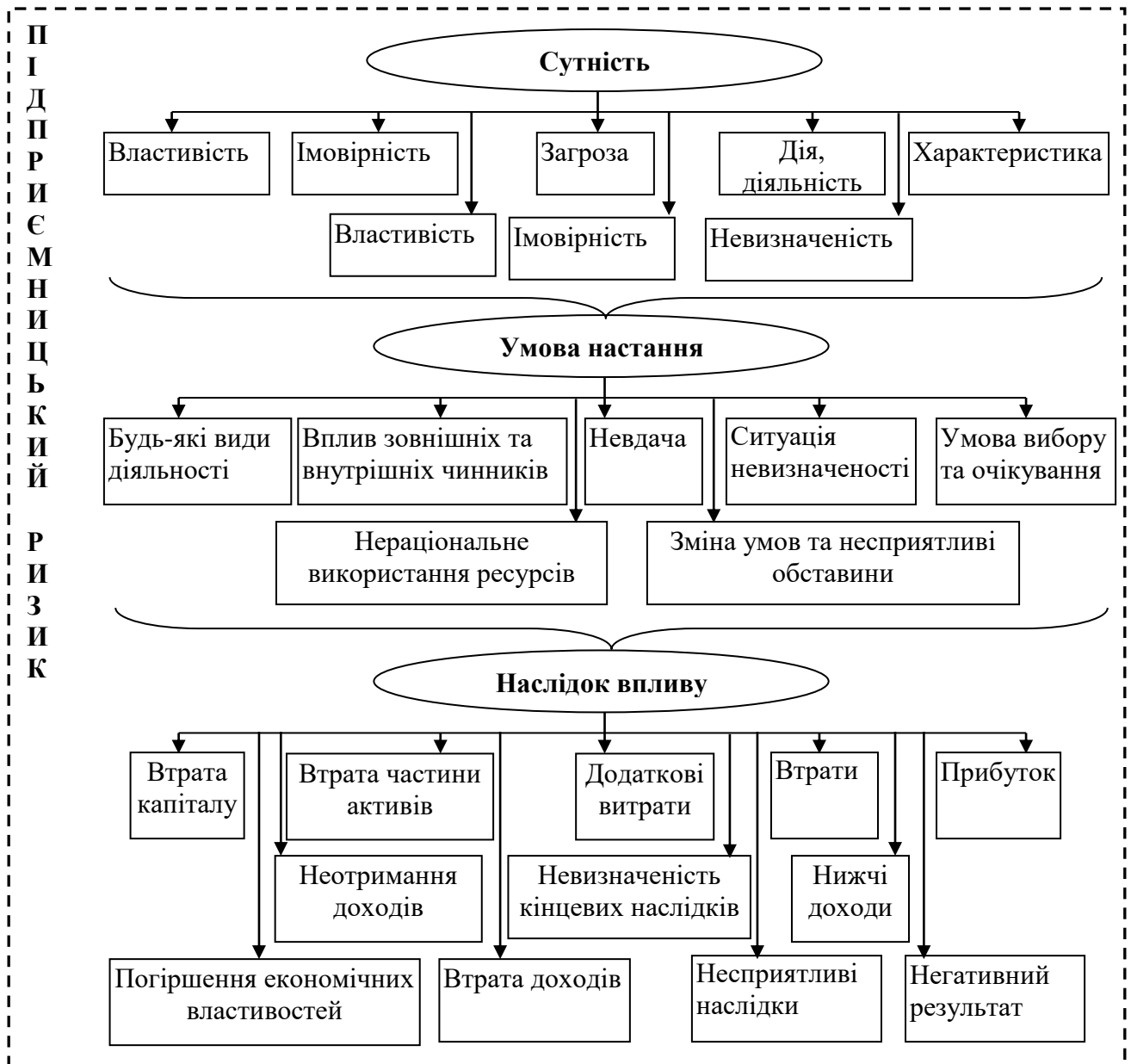

Рис. 4.4. Термінологічний аналіз поняття «підприємницький ризик»

В даному контексті, професор З. В. Гуцайлюк доречно акцентує увагу на тому, що «...саме брак інформації є причиною виникнення ризиків. А остання на рівні підприємств практично повністю формується у системі бухгалтерського обліку» [101]. Вчений підтверджує виняткове місце

бухгалтерського обліку в системі ризик-менеджменту підприємства та зазначає: «...реалізація функції бухгалтерського обліку в системі забезпечення економічної безпеки господарюючих суб'єктів потребує проведення комплексу робіт, пов'язаних як з інформаційним забезпеченням управління економічними ризиками, так і з ризиками у самій системі бухгалтерського обліку» [101, С. 11].

Н. В. Чебанова, Т. І. Єфіменко та В. М. Орлова трактують ризики в бухгалтерському обліку як ризики вибору методичного підходу до формування облікової інформації. Під бухгалтерським ризиком вчені розуміють ризик недостовірності обліку і звітності, тобто ризики, що несуть загрозу для якості звітної інформації, а відповідно і для якості прийняття на її основі управлінських рішень [484]. Основним наслідком прояву бухгалтерського ризику науковці визначають саме якість звітної інформації, як основного заключного етапу облікового процесу.

П. Й. Атамас, О. П. Атамас та Г. О. Крамаренко під бухгалтерським ризиком розуміють ймовірність несприятливого фінансового результату для підприємства внаслідок неправильного відображення фактів господарської діяльності (неправильна інтерпретація змісту господарської операції, помилки при визначенні кореспондуючих рахунків, неточності в оцінці активів тощо), невідповідності обраної облікової політики, що застосовується на підприємстві [18]. Тобто, вчені вважають, що вплив бухгалтерського ризику полягає, перш за все, в погіршенні фінансового становища суб'єкта господарювання, що, на нашу думку, більше характеризує наслідки підприємницького ризику.

В наукових колах поняття «бухгалтерський ризик» є менш дослідженим у порівнянні з «підприємницьким ризиком» (додаток К), при його визначенні вчені акцентують увагу на таких основних аспектах:

- по-перше, бухгалтерський ризик завжди пов'язаний з людським фактором, а саме некомпетентністю чи помилками працівників, які ведуть бухгалтерський облік та складають звітність на підприємстві;

- по-друге, наслідок впливу бухгалтерського ризику як правило носить негативний характер (понесення додаткових майнових, фінансових та

репутаційних втрат, прийняття невірних управлінських рішень, збиткова діяльність, недоотримання прибутку тощо);

– по-третє, причиною виникнення бухгалтерського ризику можуть виступати методологічні неточності (вибір альтернативних методів в обліковій політиці, нечіткістю певних положень принципів та стандартів бухгалтерського обліку, зміна нормативно-правових вимог в галузі бухгалтерського обліку та оподаткування).

Таким чином, з метою врахування бухгалтерського ризику в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності пропонуємо визначати його як ймовірність виникнення несприятливих наслідків внаслідок організаційних, методологічних та методичних помилок в інтегрований обліковій системі, що несуть загрозу для якості, точності та достовірності звітної інформації про соціо-еколо-економічну діяльність в інтегрований звітності та неправильного прийняття рішень стейкхолдерами на базі інформації інтегрованого звіту.

Під час формування інтегрованого звіту з позиції ризик-орієнтованого управління, в межах теорії ризику, його укладачі повинні: по-перше, враховувати всі підприємницькі ризики, які впливають на стабільне та збалансоване функціонування підприємства, розробляти методики їх нівелювання, або, при неможливості уникнення, заходи з їх мінімізації чи оптимізації; а по-друге, при розкритті показників інтегрованого звіту за тим чи іншим розділом, повинні оцінювати бухгалтерський ризик негативного сприйняття тієї чи іншої інформації стейкхолдерами, який може виникнути в результаті некоректності подачі інформації в звіті.

Підприємницький та бухгалтерський ризики в бізнес-моделі суб'єкта господарювання виникають внаслідок перманентної трансформації чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. При цьому, зовнішні чинники безпосередньо впливають перш за все на рівень підприємницького ризику (крім правових). Як правило суб'єкт господарювання не має значного впливу на зовнішні чинники, що ускладнює розробку заходів з управління ними.

Внутрішні чинники мають двосторонній вплив (крім виробничих та фінансових, які не істотно впливають на бухгалтерський ризик) та є більш керованими, в порівнянні з зовнішніми (рис. 4.5). Розглянемо більш детально вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на рівень підприємницьких та бухгалтерських ризиків в бізнес-моделі суб'єкта господарювання.

Політичні чинники безпосередньо пов'язані з державним урядуванням в країнах, де здійснюється господарська діяльність чи в країнах, в яких в суб'єкта господарювання є бізнес-партнери. Під впливом політичних чинників при реалізації бізнес-моделі можуть виникати наступні підприємницькі ризики: ризик припинення чи скорочення господарської діяльності внаслідок військових конфліктів, революцій, державних переворотів тощо; ризик погіршення інвестиційного клімату в країні, й як наслідок, складність залучення іноземних постачальників фінансового капіталу; ризик націоналізації та експропріації бізнесу суб'єкта господарювання; ризик трансферту, пов'язаний з можливими обмеженнями на конвертування іноземної чи вітчизняної валюти тощо.

Економічні чинники залежать від стану економічної ситуації в країні, впорядкованості та надійності її фінансової системи, загального рівня економічного розвитку та інфляції, курсів обміну валют тощо. В процесі реалізації бізнес-моделі під впливом економічних чинників можуть виникати валютні, інвестиційні, кредитні ризики, які можуть мати як негативний так і позитивний вплив на фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання.

Правові чинники пов'язані зі змінами нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності, відсутністю чітких положень законодавчого регулювання певних бізнес-процесів, порушенням контрагентами договірних правових відносин тощо. Під впливом правових чинників в бізнес-моделі можуть виникати підприємницькі ризики втрати доходу, капіталу або виникнення збитків у зв'язку з порушеннями або невідповідністю внутрішніх і зовнішніх правових норм, законів, підзаконних актів, правил, регламентів, статутних документів тощо.

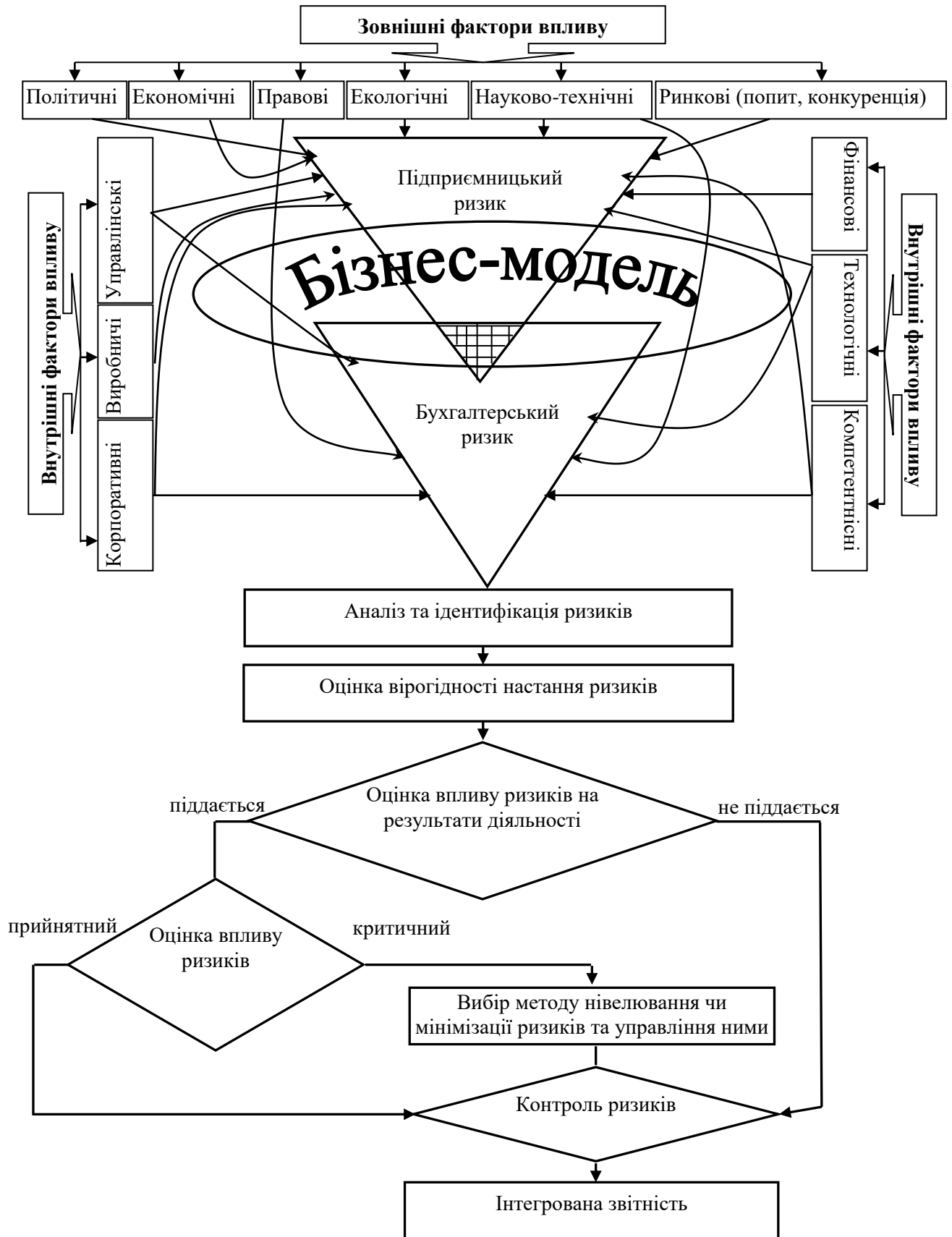

Рис. 4.5. Місце підприємницького та бухгалтерського ризиків в бізнес-моделі суб'єкта господарювання

Під впливом правових чинників можуть також виникати бухгалтерські ризики, які пов'язані з недотриманням чи невірним трактуванням обліковим персоналом податкового та бухгалтерського законодавства, що може призвести до штрафних санкцій чи іншої відповідальності.

Екологічні чинники впливають на рівень підприємницького ризику через доступність природного капіталу, необхідного для здійснення господарської діяльності, кліматичні та географічні особливості території на якій вона ведеться, стан оточуючого природного середовища, достатність енергоресурсів тощо. Особливістю впливу екологічних чинників на підприємницький ризик є їх двостороння направленість, по-перше, сам процес реалізації бізнес-моделі залежить від достатності природних ресурсів, й їх недостатність чи неналежна якість може викликати ризик порушення виробничого процесу, по-друге, в процесі реалізації бізнес-моделі існує ризик заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, ризик виникнення надзвичайних ситуацій через забруднення довкілля, ризик негативних наслідків для здоров'я та безпеки людей внаслідок здійснення господарської діяльності тощо.

Науково-технічні чинники пов'язані з розвитком продуктивних сил під впливом корінної перебудови технічних основ реалізації бізнес-моделі на основі перетворення науки в провідний чинник виробництва, поширення інформаціології в усі сфери господарської діяльності. Науково-технічні чинники можуть викликати підприємницькі ризики невідповідності технічного рівня виробництва рівню інновацій, ризики недостатнього патентного захисту, ризики негативних результатів науково-дослідної діяльності тощо.

До чинників ринкового зовнішнього середовища відносять демографічні умови в регіоні продажу товарів чи надання послуг, життєві цикли товарів чи послуг, легкість проникнення на ринок, розподіл прибутків та рівень конкуренції в галузі, купівельна спроможність покупців, загальний попит на продукцію бізнес-моделі, особливості ціноутворення тощо. Під впливом ринкових чинників в бізнес-моделі викають ризики недоотримання прибутку внаслідок низького попиту на продукцію чи низької купівельної спроможності

населення, ризик залежності від крупних клієнтів монополістів, ризик високої конкуренції, коливання ринкової вартості продукції.

Вплив зовнішніх чинників в процесі реалізації бізнес-моделі передбачити практично неможливо, як і розробити ефективні заходи щодо нівелювання ризиків, які виникають в результаті їх дії. Внутрішні чинники впливу є більш прогнозованими, що дозволяє розробити організаційно-методичний базис з попередження, нівелювання, скорочення та управління ризиками, які виникають в бізнес-моделі під їх впливом.

Фінансові чинники впливу полягають в достатності фінансового капіталу для реалізації бізнес-моделі, структурі джерел утворення фінансового капіталу (власних та залучених), подорожчання чи здешевлення обслуговування існуючих кредитів через зростання чи зниження процентної ставки, коливання валютних курсів. Під впливом фінансових чинників в бізнес-моделі виникають ризики фінансової нестабільності, недостатності власних джерел в фінансовому капіталі, ризики ліквідності та ін.

Технологічні та виробничі чинники впливу залежать від технологічної оснащеності виробничого процесу, ефективності або надійності нової технології виробництва в порівнянні з технологіями конкурентів, в тому числі потенціалу розвитку технології, зниженням намічених обсягів виробництва та реалізації продукції бізнес-моделі внаслідок спаду продуктивності праці, простоїв обладнання, втрат робочого часу, відсутності необхідної кількості матеріалів та комплектуючих, підвищення відсотка браку, фізичним чи моральним зносом виробничого обладнання. Під впливом перелічених чинників виникають підприємницькі ризики зниження рентабельності, прибутковості, технічного забезпечення виробничого процесу. Технологічні чинники можуть також викликати появу бухгалтерських ризиків, наприклад відсутності необхідної інфраструктури для реалізації новітніх інформаційних технологій з обліку, аудиту, для автоматизації процесу формування інтегрованої звітності та ін.

Управлінські, компетентнісні та корпоративні чинники впливу пов'язані з людським капіталом та якістю його використання в процесі реалізації бізнес-моделі. Ці чинники є ключовими та впливають на всі етапи реалізації бізнес-моделі. Під їх впливом виникають як підприємницькі, так і бухгалтерські ризики, а саме: дотримання корпоративної етики; рівня соціально-репутаційного капіталу; не розголошення конфіденційної інформації; шахрайства; неефективного витрачання коштів; відсутності компетенцій, необхідних для розвитку компанії, ефективної реалізації бізнес-моделі, здійснення облікових та звітних функцій; залежності від ключових співробітників, звільнення ключових співробітників; справедливих управлінських рішень тощо.

При розробці сукупності послідовних заходів антиризикової реалізації бізнес-моделі необхідно комплексно та системно враховувати взаємозв'язок між підприємницьким та бухгалтерським ризиками, вчасно проводити аналіз та ідентифікацію ризиків, що дозволить розробляти прогнози ймовірності їх виникнення в майбутній господарській діяльності, оцінювати вплив ризиків на результати діяльності, розробляти заходи з постійного контролю для нівелювання чи мінімізації ризиків, обирати найкращі практики звітування для опису ризиків в інтегрованій звітності. Здійснювати вище перелічені заходи комплексно та системно можливо лише при впорядкуванні всіх ризиків в певні групи за ознаками, які мають визначальне значення для управління ними як в бізнес-моделі так і при реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, що буде розглянуто в наступному пункті дослідження при розробці науково обґрунтованої класифікації ризиків.

4.3. Класифікація ризиків реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання

В процесі реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання виникає значна кількість різноманітних ризиків, управляти якими неможливо без застосування системного підходу до визначення їх складу. Основою для ідентифікації, аналізу, оцінки та визначення напрямків зниження ризиків й результативного управління ними в бізнес-моделі суб'єкта господарювання та в процесі формування інтегрованої звітності є їх науково обґрунтована класифікація. Під класифікацією ризиків пропонуємо розуміти розподіл ризику, який виникає в процесі реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання та в процесі її опису під час формування інтегрованої звітності, на конкретні групи за певними ознаками для реалізації науково обґрунтованого управлінського впливу. Класифікація ризиків в інтегрованій обліковій системі виконує функцію компілятора, на основі якого: розробляються і створюються управлінські інформаційні системи, які алгоритмізують процес управління ризиками; формується система показників аналізу та шкала оцінки ризиків; здійснюються аналітичні та оціночні процедури стосовно ризиків; розробляється і реалізується комплекс заходів з підтримки допустимого рівня підприємницького та бухгалтерського ризиків; побудови карти оцінки впливу ризиків на бізнес-модель суб'єкта господарювання та карти управління ризиками, які є структурними елементами інтегрованого звіту.

Вперше класифікація підприємницьких ризиків була запропонована Д. М. Кейнсом. Витратами ризику вчений визначав суму, на яку збільшується вартість товару, яка виникає внаслідок втрат, пов'язаних з підвищенням зносом устаткування, змінами ринкової кон'юнктури і цін, а також з руйнуваннями в результаті аварій і катастроф, які він називав, необхідними для компенсації відхилень фактичної виручки товару від очікуваної величини. Д. М. Кейнс запропонував в економічній сфері виділяти три основні види підприємницьких

ризиків, а саме: ризик підприємця або позичальника, ризик кредитора та ризик інфляції [181]. Разом з тим, як цілком слушно зазначає В. С. Романов, очевидно, що чітко розробленої класифікації ризиків не існує. Більше того, нараховується понад 40 різних критеріїв ризику та більше 220 видів ризиків, й в економічній літературі немає єдиного розуміння цього питання [396]. За визначенням В. В. Євдокимова «...питання класифікації ризиків по цей час являють собою досить складну проблему. Існує безліч підходів до класифікації ризиків, але загальноприйнятих і стандартизованих класифікаторів поки не існує. До причин, з яких не існує єдиних критеріїв для класифікації ризиків, відноситься специфіка діяльності господарюючих суб'єктів» [135].

Розглянемо більш детально найбільш поширені підходи до класифікації ризиків, які запропоновані міжнародними стандартами ризик-орієнтованого управління та в науковій літературі з метою адаптації їх під вимоги формування інтегрованої звітності. Як зазначає представник IAIS (Міжнародна асоціація органів страхового нагляду, Великобританія) та один з модераторів стандарту Solvency I (Директиви для страхових і перестраховальних компаній) Роб Кертис: «...спочатку ми будуюмо фундамент, а вже потім зводимо будинок. Так і впровадження міжнародних стандартів і універсальних правил роботи – це перше, що необхідно зробити для нормальної роботи ринку» [25].

Історія стандартизації в області ризик-менеджменту почалася в 1995 році з виходом національного стандарту «AS/NZS 4360 – Управління ризиком», розробленого організацією «Стандарти Австралії і Нової Зеландії», який було переглянуто та доповнено в 1999, 2004, 2009 та 2013 роках [529]. Питання управління ризиками були частково порушені в міжнародних стандартах ISO 9001: 2000 «Управління якістю», ISO 15489: 2001 «Оперативний облік», ISO 14001: 2004 «Заходи з охорони навколишнього середовища», ISO 31000:2009 «Ризик Менеджмент – Принципи і керівництва». Впровадження і використання даних стандартів при розробці заходів з управління ризиками в бізнес-моделі суб'єкта господарювання дозволяє більш ефективно контролювати

підприємницькі та бухгалтерські ризики, з найменшими втратами досягати поставлених цілей і максимізувати доходи.

Проте, Євроінтеграційний рух України вимагає враховувати при розробці заходів з управління ризиками рекомендації міжнародних європейських стандартів, які регулюють ці питання. До основоположних європейських міжнародних документів з ризик-менеджменту відносять стандарт, розроблений Федерацією Європейських Асоціацій Ризик Менеджерів («FERMA») спільно з інститутом ризик-менеджменту у Великобританії (The Institute of Risk Management), Асоціацією ризик-менеджменту та страхування (The Association of Insurance and Risk Management) і Національним Форумом ризик-менеджменту в Громадському Секторі (The National Forum for Risk Management in the Public Sector) [432]. У розробку цього стандарту великий внесок внесли також організації, що на професійному рівні займаються питанням управління ризиками. Даний документ містить основні визначення, пояснює внутрішні та зовнішні фактори ризику, процеси управління ризиками, методологію та технологію оцінки та аналізу ризиків, а також загальні обов'язки ризик менеджера. В стандарті «FERMA» ризики класифікуються за чотирма групами в залежності від факторів впливу, а в складі факторів, які враховуються при розробці класифікації ризиків враховується лише один вид капіталу – інтелектуальний. В класифікації ризиків з метою їх врахування при формуванні інтегрованої звітності необхідно також враховувати показники фінансового, виробничого, соціально-репутаційного, людського та природного капіталів за схемою, наведеною на рисунку 4.6.

І. В. Чуприна зазначає, що класифікація ризиків є диверсифікованою і з позицій підприємницької діяльності найбільш важливим є поділ їх за суб'єктами, видами та проявами. Під суб'єктом ризику автор розуміє юридичну або фізичну особу, що знаходиться в ситуації ризику і усвідомлює це; під видом підприємницького ризику – угруповання ситуацій, близьких по усвідомленню ризику і поведінці в ризикових ситуаціях; під проявами підприємницького ризику – поєднання окремого суб'єкта з окремим видом

ризиків [490]. Запропоновані автором ознаки класифікації підприємницьких ризиків доцільно використовувати для групування ризиків на макрорівні (галузями економічної діяльності, регіону чи взагалі країни), з метою врахування підприємницьких ризиків реалізації бізнес-моделі та бухгалтерських ризиків, які виникають в процесі формування інтегрованої звітності, запропонована автором класифікація є не інформативною та не дозволить розробити дієві заходи з управління ризиковими господарськими операціями.

Практичний підхід до класифікації ризиків пропонує П. Ф. Друкер, який виділяє наступні види ризику: ризик, який необхідно приймати; ризик, який є «вбудованим» в саму природу бізнесу; ризик, який компанія може собі дозволити; ризик, який компанія не може собі дозволити; ризик, який компанія не може собі не дозволити [130]. Практична спрямованість класифікаційних ознак запропонованих автором полягає в можливості їх використання при визначенні ризик-апетиту бізнес-моделі суб'єкта господарювання та реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності. Застосовувати визначені П. Ф. Друкером класифікаційні ознаки доцільно після розробки загальної класифікації ризиків, за схемою, наведеною на рис. 4.7.

А.В. Дресвяннікова пропонує класифікувати ризики за ознакою «характер впливу на результати діяльності підприємства» та пропонує наступні його види: ризики, настання яких несе позитивний чи негативний результат; ризики з реальним чи можливим результатом; ризики, настання яких несе матеріальний чи нематеріальний результат [128]. Запропоновані автором класифікаційні ознаки можна використовувати при класифікації як бухгалтерських так і підприємницьких ризиків. Яскравим прикладом ризику з позитивним результатом є історія компанії Xerox Corporation. Вченими на той час був розроблений новий технологічний процес для подолання обмеження в технології копіювання офісних документів. Спочатку він пропонувався багатьом великим компаніям, але всі вони відкинули його як занадто ризикований та дорогий.

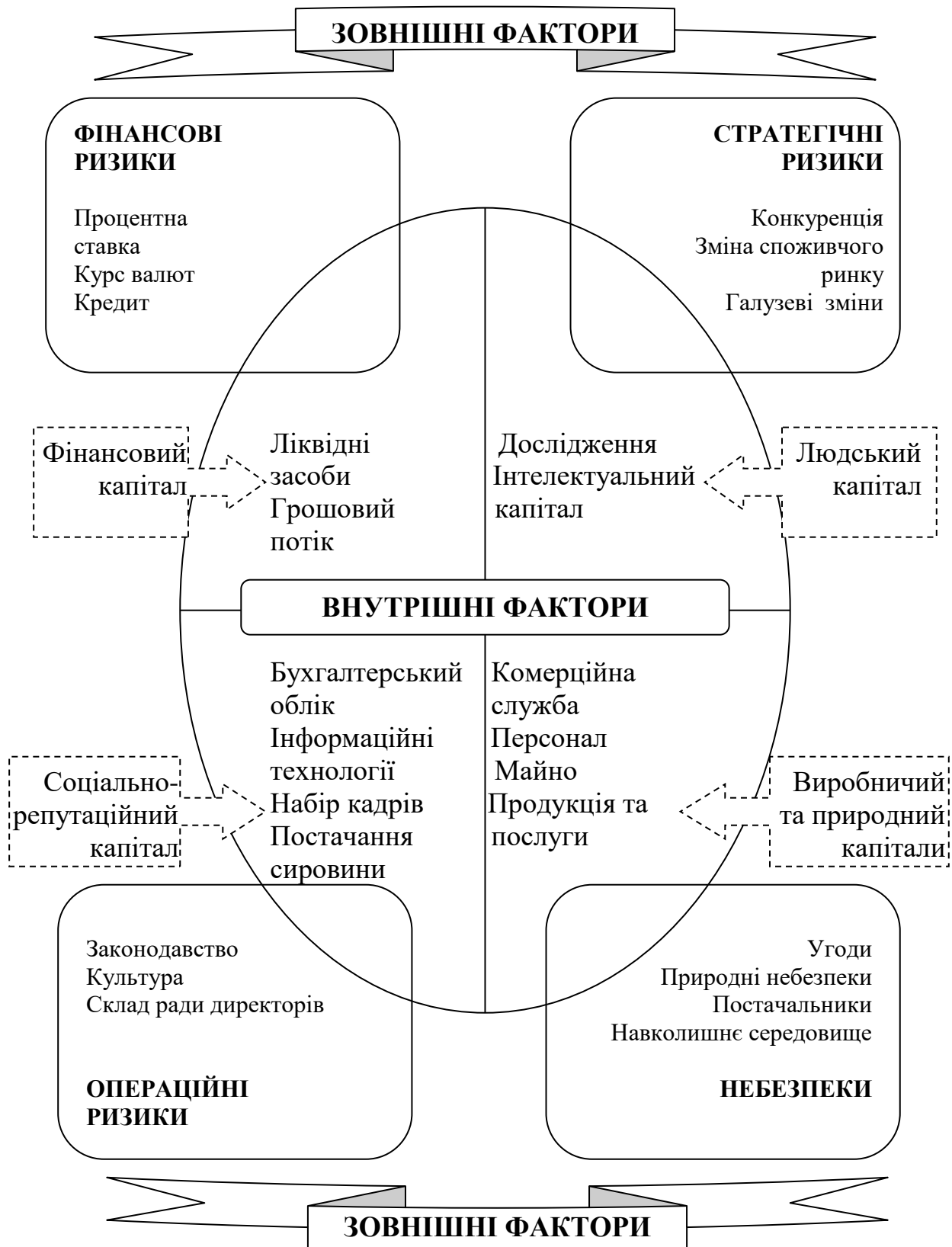

Рис. 4.6. Класифікація ризиків за стандартом FERMA

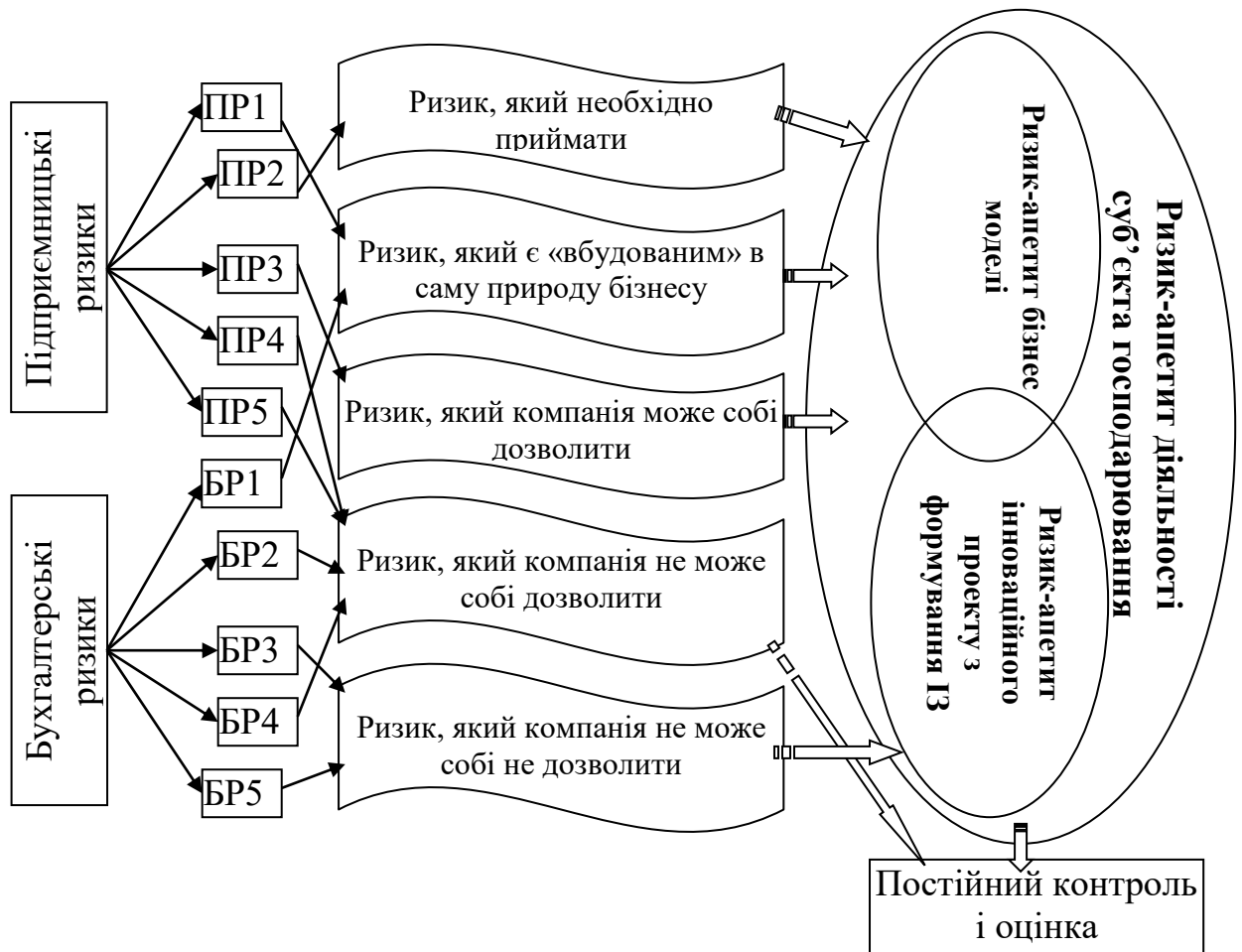

Рис. 4.7. Визначення «ризик-апетиту» діяльності суб'єкта господарювання за класифікацією ризиків П. Ф. Друкера

А Haloid Corporation (так у той час називалася компанія Xerox) була невеликою фірмою, але взяла технологію на озброєння. Їй довелося зайняти і інвестувати 40 млн. дол., щоб зробити новий технологічний процес досконалим. Але позитивний результат ризику проявився в перетворенні невеликої компанії в 5-мільярдного гіганта [443].

При реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності позитивним ефектом ризику може бути залучення додаткових постачальників фінансового капіталу, підвищення рівня соціально-репутаційного капіталу, вихід на міжнародні ринки тощо. Негативними наслідками ризиків можуть виступати, навпаки, втрата ключових інвесторів, зниження довіри серед стейкхолдерів, скорочення ринкової ніші та ін. Класифікаційну ознаку за імовірністю результатів доцільно використовувати на стадії ініціації проекту з

формування інтегрованої звітності, на якій всі визначені попередньо види ризиків градуюються за певними значеннями з використанням методів експертних оцінок, кореляційного аналізу, імплікаційних шкал чи інших. Після проведення градації ризиків, ризики з 0% вірогідністю настання не визнаються ризиками членами кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності, так як не можуть відбутися. Ризики з імовірністю, від 1% до 50%, носять можливий характер настання ризикової події та повинні братися до уваги, від 50 % до 80% – високовірогідний характер, а ризики з імовірністю вище 80% є ризиками з реальними наслідками настання, які в обов'язковому порядку передбачаються проектом та враховуються при його реалізації. Класифікацію ризиків за матеріальною чи нематеріальною формою прояву доцільно застосовувати при розробці стратегії використання в бізнес-моделі суб'єкта господарювання вартісних (фінансового, виробничого, інтелектуального) та невартісних форм капіталу (людського, соціально-репутаційного, природного).

Згідно дослідження проведеного міжнародною консалтинговою компанією А.Т. Керні (А.Т. Kearney), за 6 місяців 2015 р. в 16 галузях з 18 обстежених компаній, які демонстрували прихильність ідеям сталого розвитку та ефективного управління ризиками, принесли своїм акціонерам на 650 млн. дол. більше (мається на увазі ринкова капіталізація), ніж їх колеги, які не приділяли уваги цим питанням [352]. Тому, пропонуємо в основу класифікацій ризиків бізнес-моделі суб'єкта господарювання та процесу формування інтегрованої звітності покласти наступні принципи:

системності – сукупність ризиків, які виділяються за кожною ознакою мають знаходитися у взаємозв'язку і взаємозалежності один від одного і утворювати певну цілісність, єдність;

комплексності – ризики повинні включатися до класифікатора на основі всебічного аналізу всіх існуючих і запланованих бізнес-процесів і операцій всередині бізнес-моделі;

безперервності – класифікація ризиків підлягає постійному перегляду з врахуванням зміни впливу внутрішніх та зовнішніх чинників на реалізацію бізнес-моделі суб'єкта господарювання та процес формування інтегрованої звітності;

залучення зацікавлених сторін – врахування різних точок зору (як внутрішніх, так і зовнішніх стейкхолдерів) на види та значущість ризиків при розробці їх класифікації;

фасилітація постійного поліпшення – використання історичних даних і накопиченого досвіду з виникнення ризиків в минулій діяльності суб'єкта господарювання;

відкритості – класифікація ризиків носить відкритий характер та має бути донесена до всіх працівників суб'єкта господарювання;

структурності – класифікація ризиків повинна мати чітку структуру;

інформованості – процес класифікації ризиків супроводжується наявністю об'єктивної, достовірної та актуальної інформації;

розподілу повноважень – в процес розробки класифікатора ризиків мають залучатися всі працівники, які мають відношення до ризикових бізнес-операцій.

Дотримання визначених принципів при класифікації ризиків дозволить розробити дієві методи та заходи протидії ризикам, пошуку та встановлення сутності протиризикової реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання. Для дотримання організаційних принципів класифікації ризиків (системності, комплексності, структурності) класифікувати ризики необхідно першочергово при визначенні етапів реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності (рис. 4.8).

На препроектному етапі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності виникають ризики пов'язані з людським чинником (кадрові), ризики очікування стейкхолдерів та організаційно-управлінські ризики. Розглянемо більш детально визначені групи ризиків та їх вплив на процес формування інтегрованої звітності.

Рис. 4.8. Класифікація ризиків за етапами реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності

За класифікаційною ознакою «кадрові ризики» пропонуємо враховувати наступні види ризиків:

- компетентнісні – пов’язані з включенням до учасників кроссекторальної робочої групи фахівців, які не володіють необхідними компетенціями в області інтегрованої звітності. Зокрема, відповідно до розробленої робочою групою МСІЗ Матриці компетенцій [594], фахівці, які формують інтегровану звітність повинні володіти чотирма групами компетенцій: інтегрована звітність – бачення кращої корпоративної звітності; інтегроване мислення – створення вартості в довгостроковій перспективі; підготовка інтегрованого звіту – опис вартісного ланцюга, імплементація інтегрованої звітності – запровадження передових практики інтегрованої звітності в систему фінансового менеджменту корпорації;

- індивідуально-особистісні – пов’язані з особливостями характеру, самооцінки, адаптаційного потенціалу до різноманітних професійних ситуацій, рівнем освіти і культури, мотиваційними і життєво-ціннісними перевагами персоналу;

- психофізіологічні – пов’язані з темпераментом, рівнем фізичних та нервово-психічних навантажень, станом здоров’я, здатностями до розподілу і концентрації уваги учасників кроссекторальної робочої групи з формування ІЗ;

- конфліктні – ризики непорозуміння, які виникають в процесі соціально-емоційних та ділових відносин між учасниками кроссекторальної робочої групи, або між ними та персоналом інших структурних підрозділів, або між ними та управлінським персоналом під час формування інтегрованої звітності.

Інтегрована звітність представляє собою інноваційну методику інформування зацікавлених сторін про стан і діяльність суб’єкта господарювання, і дозволяє визначати не тільки досягнуті результати, але і коротко-, середньо- і довгострокові перспективи розвитку. Саме очікування стейкхолдерів є ключовим орієнтиром при визначенні змісту інтегрованого

звіту і, відповідно, має бути виділено в окрему класифікаційну ознаку, яка градує ризики за наступними видами:

- групування – ризики вибору засобів формування аудиторії зацікавлених сторін для проведення діалогів і громадських консультацій, недосконалості форм взаємодії із зацікавленими сторонами, недостатньої зацікавленості постачальників фінансового капіталу;

- ієрархії – ризики невірного визначення рангу стейкхолдерів в карті зацікавлених сторін; недостатнього врахування інформаційних потреб стейкхолдерів, які мають найбільший вплив на діяльність суб'єкта господарювання; недосконалості схем мотивування внутрішніх стейкхолдерів;

- цільової функції – ризики недоотримання економічних вигід від пріоритетних стейкхолдерів.

Ефективна реалізація будь-якого інноваційного проекту залежить перш за все від правильності визначення організаційних засад його здійснення та якості управління зв'язками та відносинами, які виникають в межах проекту. Тому важливе значення має класифікація ризиків за ознакою організаційно-управлінські за наступними видами:

- проектні – ризики невірного визначення етапів реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, виникнення помилок в проектній документації;

- розподілу обов'язків – ризики недосконалого розмежування функцій та розподілу повноважень і відповідальності між учасниками кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності;

- технологічні – ризики відсутності чи недосконалості технологічного забезпечення формування інтегрованої звітності (наприклад, відсутності прогресивних інформаційних технологій, прийняття помилкових технологічних рішень).

На етапі ініціювання інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності ризики доцільно класифікувати за наступними ознаками: структурні, бізнес-планування й адміністративні. До структурних ризики пропонуємо

відносити: ризик вибору цілей – пов’язаний з визначенням превалюючих та другорядних цілей інтегрованої звітності в коротко-, середньо- та довгостроковому періодах; ризик невідповідності стратегічних цілей технічним – пов’язаний з неможливістю збору та обробки певної інформації, яка передбачена проектом інтегрованого звіту внаслідок недостатності технічних засобів її збору та обробки; методичні ризики – пов’язані з вибором недосконалого методологічного інструментарію для розкриття інформації за розділами інтегрованого звіту. За класифікаційною ознакою «ризики бізнес-планування» пропонуємо виокремлювати наступні їх види: фінансові – перевищення реальних витрат над передбаченими в бюджеті проекту; функціональні – виникають внаслідок порушення крос-функціональних процесів в плані проекту; збору, обробки, групування інформації – витрати на систематизацію визначених планом проекту масивів інформації можуть виявитися занадто тривалими і значними. В розрізі класифікаційної ознаки «адміністративні ризики» пропонуємо виділяти: мотиваційні – виникають внаслідок невідповідності обраних менеджментом суб’єкта господарювання корпоративних методів мотивації і стимулювання персоналу очікуваним, не проведення періодичної оцінки задоволеності співробітників; управлінські дисфункції – пов’язані зі спонтанно виникаючими на підприємстві видами діяльності, які заважають досягненню цілей реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, несвоєчасним проведенням нарад з обговорення основних етапів формування інтегрованого звіту; корпоративно-соціальні – проявляються внаслідок жорсткої регламентованості корпоративної культури в процесі формування ІЗ, що викликає соціальне напруження в колективі; контрольні – пов’язані з невірним визначенням контрольних точок реалізації проекту, несвоєчасним виявленням негативних ситуацій і тенденцій.

На етапі планування реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності формується інформаційне забезпечення, налагодження інтегрованої облікової системи, її технічне забезпечення. На цьому етапі ризики класифікуються за наступними ознаками:

інфраструктурні (пов'язані з: можливим витоком інформації; збоями чи навмисним пошкодженням технічних засобів реалізації проекту; втратою інформації через інформаційно-комунікаційні системи (спамові, фішингові чи вірусні атаки); заволодіння стратегічною секретною інформацією шляхом обману чи зловживання довірою);

корпоративні (пов'язані з: порушенням дотримання посадових інструкцій та норм безпеки праці; виникненням конфліктів між персоналом внаслідок соціально-емоціональних відносин чи конфліктів, які мають в своїй основі психологічні чинники; недоотриманням професійних обов'язків працівниками; порушенням комунікаційних каналів в процесі збору, передачі та обробки звітної інформації);

моніторингові (ризики, пов'язані з навмисним чи ненавмисним порушенням термінів збору, подачі та обробки інформації та планів реалізації проекту та контролем цих ситуацій).

Найважливішим етапом формування інтегрованої звітності є власне процес реалізації на якому виникає найбільша кількість ризиків, які можуть мати визначальний вплив на процес розкриття інформації в інтегрованому звіті. Адекватне, об'єктивне, кількісне оцінювання вартості бізнесу суб'єкта господарювання через показники інтегрованої звітності залежить від ризиків, які ми пропонуємо класифікувати за ознакою «експонентні», в межах якої мають місце наступні їх види:

- неповного розкриття – ризики формування недостатньо репрезентативної вибірки фінансових та нефінансових показників інтегрованого звіту в уніфікованому альбомі, які не повною мірою розкривають здатність бізнес-моделі суб'єкта господарювання створювати цінність компанії протягом коротко-, середньо- та довгострокового часу;

- порушення ієрархії показників – ризики акцентування уваги в звіті на показниках, які мають другорядне значення та не мають суттєвого впливу на рішення, які приймаються стейкхолдерами;

- юридичні – ризики порушення або недотримання кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності вимог законів, нормативно-правових актів, угод, прийнятої практики або етичних норм при зборі та обробці інформації для визначення показників інтегрованого звіту;

- недостатності інформації – ризики неможливості вартісної оцінки певних показників інтегрованого звіту, визначених уніфікованим альбомом показників через брак даних;

- перевищення кількості показників – ризики наведення в інтегрованому звіті показників, які ускладнюють сприйняття інформації зацікавленими особами та призводять до перевищення обсягів звіту.

Інтегрований звіт є підґрунтям для оцінки дотримання суб'єктом господарювання цілей сталого розвитку через комплексний аналіз внутрішніми та зовнішніми користувачами інформації, яка в ньому наводиться. Розкриття в інтегрованому звіті показників, які характеризують не тільки історичну, а й прогнозу інформацію представляє більш широку перспективу для оцінки діяльності компанії, сприяє зміцненню відносин з інвесторами та іншими зацікавленими сторонами, підвищує інвестиційну привабливість компанії на внутрішньому та зовнішньому ринку. Це актуалізує виділення як окремої класифікаційної ознаки «аналітичні ризики», які проявляються за наступними видами:

- інформаційно-комунікаційні – ризики, пов'язані з недосконалістю чи відсутністю програмного забезпечення для збору, групування та аналізу інформації ІЗ;

- порушення вибіркової сукупності – ризики, пов'язані з розходженням між середніми величинами або частками ознаки вибіркової сукупності показників інтегрованої звітності, які призводять до помилок репрезентативності, та, як наслідок, прийняття помилкових рішень стейкхолдерами на базі аналізу інформації;

- неправильне обрання інструментарію збору інформації – ризики, які пов'язані з розходженнями між визначеними показниками ІЗ і реальними

даними внаслідок недбалого ставлення, неточності, випадкової описки, різного розуміння тих чи інших положень інтегрованої облікової політики, професійного судження персоналу, помилками в методах дослідження тощо.

Правильне складання інтегрованої звітності не менш важливе питання, ніж фінансової та податкової. І хоча за неправильне відображення показників інтегрованих звітів штрафні санкції не передбачені законодавством, він надає інформацію про стан діяльності суб'єкта господарювання зацікавленим особам, й помилки, допущені в звіті, можуть призвести до недовіри постачальників фінансового капіталу й навіть до банкрутства. Тому в окрему групу ризиків пропонуємо виділяти «коригуючі» за наступними видами:

- порушення загальної концепції інтегрованого звіту – ризики, які виникають внаслідок помилок, які призводять до несистематизованого наведення інформації в інтегрованому звіті;

- додаткові фінансові та трудові витрати – ризики, які пов'язані з неможливістю самостійного виправлення помилок, виявлених в інтегрованому звіті, що призводить до залучення сторонніх фахівців (аутсорсингових чи аудиторських компаній).

На етапі завершення інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності пропонуємо класифікувати ризики на «узагальнюючі» та ризики «завірення». Визначені групи ризиків пов'язані з процесом верифікації інтегрованого звіту, та проявляються внаслідок зниження довіри з боку різноманітних стейкхолдерів внаслідок недостовірного розкриття інформації у звіті.

Визначені в запропонованій класифікації за етапами реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності види ризиків відносяться в основному до бухгалтерських ризиків, які можуть виникати в процесі підготовки інтегрованого звіту, але, безпосередньо, в ньому не описуються. Відповідно до МСІЗ: «...інтегрований звіт повинен відповідати на наступне питання: Які конкретні можливості та ризики, що впливають на здатність організації створювати вартість протягом короткострокового,

середньострокового і довгострокового періоду, і як організація використовує такі можливості і управляє такими ризиками?» [290].

Для комплексного опису інформації про ризики, які впливають на процес створення додаткової вартості в бізнес-моделі суб'єкта господарювання потребує також розгляду класифікація підприємницьких ризиків. Оскільки з підприємницькими ризиками стикаються всі підрозділи суб'єкта господарювання, то роботу з виявлення та групування ризиків доцільно вести збалансовано і в усіх напрямках. Найбільш прийнятним підходом до класифікації підприємницьких ризиків є їх групування за розділами інтегрованого звіту, який дозволяє визначити і конкретизувати причину їх виникнення, відповідає стратегії суб'єкта господарювання, рівню і етапу його розвитку (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Класифікація підприємницьких ризиків за розділами інтегрованого звіту

№ з/п	Розділ інтегрованого звіту	Підприємницькі ризики
1	Характеристика зовнішнього середовища	військові; політичні; законодавчі; стихійно-техногенні; інфляційні; демографічні; фрикційні; галузеві; податкові;
2	Корпоративне управління	неадекватної поведінки акціонерів та адміністрації; відповідальності; прозорості; домінантності; організаційні;
3	Створення вартості та бізнес-модель	достатності капіталів; операційні; ринкові; виробничі; фінансові; природні; соціальні; репутаційні; людські; комерційні; інноваційні; інфраструктурні; трудові; матеріальні; транспортні; логістичні; конкурентні; рентабельності; форс-мажорні; договірні; корупційні; штрафні
4	Фінансовий капітал	кредитні; валютні; ліквідності; інвестиційні; біржові; процентні; селективні; депозитні
5	Природний капітал	екологічні; енергетичні; кліматичні; антропогенні; геологічні; метеорологічні; гідрологічні
6	Виробничий капітал	майнові; технологічні; аварійні; санітарні; технічні
7	Інтелектуальний капітал	інформаційні; інсайду; плагіату; наукові; авторські
8	Людський капітал	мотиваційні; компетентнісні; гендерні; професійні; освітні; психофізіологічні; взаємодії; лояльності; поведінкові; плинності кадрів; безпеки праці
9	Соціально-репутаційний капітал	культурні; ділові; маркетингові; довіри; працездатності; страхові; пенсійні; стейкхолдерські
10	Стратегія і розподіл ресурсів	стратегічні; економічні; ресурсні
11	Результати діяльності	втраченої вигоди; прибутковості; достовірності
12	Перспективи на майбутнє	прогнозні; стійкості

Класифікація підприємницьких ризиків діяльності суб'єкта господарювання за розділами інтегрованого звіту в розрізі бізнес-процесів, результати яких безпосередньо пов'язані між собою, сприятиме розробці ефективніших заходів зі зниження чи взагалі нівелювання ризиків, ніж використання класичних прийомів зниження ризику (страхування, хеджування, відмова). Крім того, розроблена класифікація дозволяє отримувати інформацію про фактичний стан справ не тільки на основі перевірок, ревізій, аналізу, але і за рахунок моделювання бізнес-процесів під час формування інтегрованої звітності. Розроблені класифікації ризиків мають стати підґрунтям для розробки методичних рекомендацій щодо кількісної та якісної оцінки ризиків та визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, що буде розглянуто далі.

4.4. Розробка моделі визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності

Сучасне розуміння управління ризиками як концепції базується на широкому використанні поняття «прийнятний ризик». У сфері аудиторської діяльності прийнятний ризик розглядається як «міра готовності аудитора визнати той факт, що фінансова звітність може містити суттєві помилки, після того як завершено аудит і надано безумовно-позитивний аудиторський висновок» [384]. У Концептуальних основах COSO зазначається, що відправною точкою при формуванні стратегії виступає ризик-апетит підприємства, тобто прийнятне співвідношення між темпами росту, рівнем ризику та доходності або як збільшення вартості підприємства, скориговане на ризик [551].

Між ризик-апетитом та стратегією існує тісний зв'язок. Тому, управління ризиками під час реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності полягає в оптимальному розподілі ресурсів та зусиль

кроссекторальної робочої групи відповідно до наперед визначених в класифікаторі структури і значень ризиків, які є прийнятними для суб'єкта господарювання та відповідають його розумінню «ризик-апетиту». Під «ризик-апетитом» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності пропонуємо розуміти прийнятний рівень бухгалтерських та підприємницьких ризиків, який може дозволити кроссекторальна робоча група під час збору, обробки та висвітлення інформації в інтегрованому звіті.

З.Н. Омарова стверджує, що управління ризиками на 5% – процес, на 95% – культура, а розвиток культури управління ризиками – це поступовий процес, що вимагає від керівництва послідовних дій [347]. Застосування комплексної послідовної системи ризик-менеджменту надає можливість отримати якісні оцінки за всіма видами бухгалтерських та підприємницьких ризиків і агрегувати їх; створити єдине електронне сховище даних, яке міститиме узгоджену і перетворену інформацію про минулі, теперішні та майбутні ризикові події, які виникають в бізнес-моделі суб'єкта господарювання та процесі формування інтегрованої звітності; сформувати компроміс між вибором господарських операцій з різним рівнем окремих ризиків і моделлю загального, інтегрованого ризику, який визначений рівнем «ризик-апетиту»; імплементувати функції аналізу факторів ризику в єдину інтегровану облікову систему. Для налагодження інтегрованої системи управління ризиками в процесі реалізації бізнес-моделі та інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності потребують впорядкування організаційно-методичні етапи її впровадження в практичну діяльність суб'єкта господарювання. На кожному етапі необхідно визначити перелік завдань інтегрованої системи управління ризиками, перелік робіт, відповідальних осіб, процесів та методів управління ризиками, що схематично наведено на рисунку 4.9.

I етап	Організація системи ризик-менеджменту (РМ)	<p>Мета етапу: Розробка системи організаційних заходів управління ризиками</p> <p>Завдання етапу: Формування культури і розробка концепції ризик-менеджменту Визначення цілей і вимог до системи ризик-менеджменту Вибір організаційної структури Розробка документації по РМ</p>	<p>Перелік робіт: Визначення місця механізму управління ризиками в стратегії діяльності підприємства Визначення об'єктів та суб'єктів системи РМ Формування робочої групи РМ Розподіл функціональних обов'язків та відповідальності між працівниками відділу РМ</p>	<p>Перелік документів: Регламентні документи структурних підрозділів Положення про відділ РМ Штатний розпис відділу РМ Посадові інструкції учасників робочої групи РМ</p>
II етап	Ідентифікація ризиків	<p>Мета етапу: Опис можливих бухгалтерських та підприємницьких ризиків</p> <p>Завдання етапу: Розробка програм зі збору інформації й діагностики ризиків Виявлення БР та ПР Розробка класифікації БР та ПР Визначення ступеня ризиків та їх синергетичності</p>	<p>Перелік робіт: Проведення аналізу зовнішнього і внутрішнього середовища діяльності суб'єкта господарювання Виявлення ризикових подій, процесів та операцій Вибір методів ідентифікації БР та ПР Групування БР та ПР Формалізований опис БР та ПР</p>	<p>Перелік документів: Анкета-опитувальник «Оцінка вразливості бізнесу»; Форма збору статистичних даних про ризики; Опитувальник для виявлення ризиків експертним шляхом; Класифікатор ризиків; Реєстр ризиків</p>
III етап	Оцінка ризиків і результатів їх впливу	<p>Мета етапу: Визначення кількісними або якісними методами величини (ступеня) ризиків</p> <p>Завдання етапу: Визначення вірогідності виникнення БР та ПР Визначення ступеня впливу БР та ПР на бізнес-модель та процес формування ІЗ</p>	<p>Перелік робіт: Вибір кількісних та якісних методів оцінки ризиків Вартісна та експертна оцінка суттєвості ризику Оцінка тенденцій ризиків Визначення ризик-апетиту бізнес-моделі, реалізації інноваційного проекту з формування ІЗ, діяльності суб'єкта господарювання</p>	<p>Перелік документів: Реєстр ризиків за пріоритетами Карта ризиків Матриця оцінки ризиків Вартісний ідентифікатор ризиків Положення про визначення ризик-апетиту</p>
IV етап	Обробка ризиків та розробка заходів впливу	<p>Мета етапу: Розробка організаційно-методичних засад впливу на ризик та зниження ступеню впливу ризиків на діяльність до прийнятного рівня</p> <p>Завдання етапу: Визначення прийнятного рівня ризиків; Визначення заходів зі зниження рівня ризиків</p>	<p>Перелік робіт: Аналіз можливих методів управління ризиками Вибір методів управління ризиками та засобів їх мінімізації Вибір стратегії управління ризиками Підготовка програм з управління ризиками</p>	<p>Перелік документів: Антиризикова програма реалізації бізнес-моделі Антиризикова програма реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності Політика управління БР та ПР суб'єкта господарювання</p>
V етап	Формування системи моніторингу та контролю за ризиками	<p>Мета етапу: Розробка порядку дій з оцінки заходів управління ризиками та результатів їх оптимізації</p> <p>Завдання етапу: Визначення ефективності процесів ідентифікації, оцінки, обробки ризиків та обраних заходів впливу на їх рівень Розробка заходів для постійного моніторингу та контролю ризиків Розробка методів ухилення, локалізації, компенсації ризиків</p>	<p>Перелік робіт: Створення інформаційної бази даних для управління, контролю та корегування ризиків Переоцінка і корегування операцій з підвищеним рівнем ризику Прийняття оперативних рішень в разі виявлення відхилень рівня ризиків від затвердженого «ризик-апетиту» Оцінка результативності заходів, направлених на мінімізацію ризиків</p>	<p>Перелік документів: Документи для контролю та моніторингу ризиків (анкети, інвентаризаційні описи); Звіт з аналізом ризиків бізнес-моделі та процесу формування ІЗ; Перелік рекомендованих контрмір з поліпшення системи РМ; Плани діяльності відділу РМ на наступні звітні періоди; Регламент мінімізації ризиків</p>

Рис. 4.9. Структурно-логічна схема інтегрованої облікової системи з функціями ризик-менеджменту

Розроблена структурно-логічна схема інтеграції системи ризик-менеджменту включає набір взаємопов'язаних елементів, об'єднаних в єдиний процес, в рамках якого кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності, керівництво і працівники всіх структурних підрозділів, кожен на своєму рівні, беруть участь у виявленні потенційних подій, які можуть вплинути на реалізацію бізнес-моделі, а також в управлінні цими подіями в рамках прийнятного рівня ризику.

Впровадження в практичну діяльність підприємства визначених етапів ризик-менеджменту дозволяє своєчасно ідентифікувати та вживати заходи щодо зниження рівня бухгалтерських та підприємницьких ризиків, які можуть негативно впливати на вартість і репутацію суб'єкта господарювання шляхом:

- оперативного попередження виникнення подій та господарських операцій, які загрожують досягненню стратегічних і операційних цілей діяльності та процесу створення вартості в бізнес-моделі протягом короткострокового, середньострокового і довгострокового періоду;

- мінімізації негативного впливу таких подій та господарських операцій, якщо вони наступають, до прийнятного рівня чи навпаки максимізації позитивних наслідків компенсації ризиків;

- інформаційної підтримки систематичного процесу управління бухгалтерськими та підприємницькими ризиками, що є частиною загального процесу забезпечення ефективності внутрішнього контролю реалізації бізнес-моделі та інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності;

- надання розумної гарантії зацікавленим сторонам про те, що суб'єкт господарювання постійно ідентифікує, оцінює та ефективно управляє бухгалтерськими та підприємницькими ризиками.

В результаті проведеного міжнародною аудиторською мережею компаній «Делойт» (Великобританія) дослідження «Оцінка зрілості управління ризиками 2017», в якому прийняли участь 50 крупних підприємств різних галузей економіки, до основних факторів, які перешкоджають ефективному управлінню ризиками респондентами віднесено низьку зацікавленість керівництва компаній

в проведенні аналізу і системному управлінні ризиками (67% респондентів) та відсутністю навиків, необхідних для проведення оцінки ризиків й визначення впливу ризиків на цілі та бюджет компанії (39% респондентів) [416]. Перша група факторів пов'язана з індивідуально-особистісними характеристиками управлінського персоналу, а друга – потребує розробки методичних підходів до оцінки бухгалтерських та підприємницьких ризиків, адекватних вимогам бізнес-моделі суб'єкта господарювання та процесу формування інтегрованої звітності.

Одним з перших науковців, який запропонував методичний підхід до вимірювання ризику був американський економіст Мілтон Фрідмен. Вчений розглядав проблему розрахунку (оцінки) рівня ризику крізь призму теорії корисності. М. Фрідмен зазначав, що в умовах спадної корисності і наявності ризику звичайні принципи максимізації не можуть бути використані, оскільки необхідна певна додаткова плата у вигляді компенсації за фактор ризику. Рішення, пов'язані з ризиком М. Фрідмен класифікував наступним чином: невеликий ризик, пов'язаний із заздалегідь відомим результатом; помірний ризик без великих доходів і витрат; великий ризик, пов'язаний із великими доходами або збитками [464]. Тобто, вчений виходив із припущення, що економічна одиниця має певну систему переваг, яка може бути описана функцією, що надає чисельні значення різним альтернативам.

О. А. Зоріна з метою проведення фінансового аналізу виділяє десять методів оцінки ризиків, а саме: комплексний, систематичний, статистичний, аналітичний, експертний, фінансової стійкості, рейтинговий, нормативний, фундаментальний та метод аналогів [155]. Згруповані автором методи оцінки дозволяють визначити міру впливу фінансових ризиків на результати діяльності підприємств і рівень їх фінансової безпеки, проте для оцінки ризиків, які виникають в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності більшість з визначених методів застосовувати складно.

Дослідження напрацьованої практики оцінки ризиків дозволило згрупувати найбільш прийнятні методи для вимірювання бухгалтерських та

підприємницьких ризиків, які виникають в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, що наведено в таблиці 4.5.

Таблиця 4.5

Методи оцінки бухгалтерських та підприємницьких ризиків

№ з/п	Назва методу	Характеристика методу	Особливості застосування в бізнес-моделі та інтегрованій звітності
1	Статистичний	Визначення вірогідності виникнення втрат на основі статистичних даних попереднього періоду і встановленні області (зони) ризику на майбутній період	Доцільно застосовувати при оцінці ПР та БР в бізнес-моделі, якщо є дані за попередні періоди; неможливо застосовувати при першому формуванні ІЗ
2	Скоринг	Визначення рівня ймовірності та рівня збитку в результаті ризикових подій на основі балів в діапазоні від 0 до 100	Найбільш доцільно застосовувати для оцінки ПР та БР, які неможливо оцінити в грошових показниках
3	Експертний	Визначення рівня ймовірності та величини збитку ґрунтуючись на досвіді і експертній думці ризик-менеджера або власника ризику	Експертну оцінку доцільно застосовувати в умовах дефіциту і браку інформації, є найбільш прийнятним методом для вимірювання ризиків реалізації ІПФІЗ
4	Колективний	Визначення рівня ризиків базується на оцінці декількох ризик-менеджерів або власників ризику. Окремі оцінки консолідуються в єдиний результат аналізу ризику автоматично або за допомогою перевіряючого користувача	Доцільно застосовувати для ідентифікації ПР та БР в поєднанні з іншими методами оцінки ризиків. Дозволяє оцінити ризики без залучення зовнішніх експертів, що прийнятно для невеликих підприємств
5	Аналоговий	Визначення рівня ризиків базується на аналізі суб'єктом оцінки бази даних схожих об'єктів, щоб відстежити характерні взаємозв'язки і спроектувати їх на об'єкт оцінки	Доцільно застосовувати для ідентифікації ПР та БР, якщо інші методи неможливі. Є не доцільним для застосування при оцінці ризиків реалізації ІПФІЗ, оскільки не існує достатньої інформаційної бази для оцінки
6	Автоматичний	Визначення рівня ризиків базується на автоматичній оцінці ризиків на підставі даних з інформаційної системи SAP ERP або на підставі інформації про інциденти, зафіксовані в системі SAP GRC RiskManagement	Можливо застосовувати суб'єктам господарювання, які мають відповідне програмне забезпечення. Дозволяє автоматично переоцінювати ПР та БР на підставі значень ключових індикаторів ризику (KRI)
7	Сценаріїв	Визначення рівня ризиків базується на розрахунку для кожної події результатного показника з аналізом імовірнісних оцінок його відхилень	Доцільно застосовувати для ідентифікації ПР. Основні труднощі при застосуванні методу пов'язані зі ступенем наявності даних і здатністю аналітиків та осіб, які приймають рішення, розробляти реалістичні сценарії

Зважаючи на те, що інтегрована звітність є непоширеним методом звітування, відповідно, не існує апробованих методів оцінки ризиків, які виникають під час її формування. В умовах дефіциту і навіть повної відсутності інформації найбільш доцільно застосовувати експертний метод оцінки ризиків. Дана методика полягає у використанні досвіду експертів в процесі аналізу особливостей реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності з врахуванням впливу різних якісних та кількісних чинників на виникнення ризикових ситуацій. При правильній організації експертний метод дозволяє керівництву підприємства та кроссекторальній робочій групі з формування інтегрованої звітності оперативно отримати достовірну необхідну інформацію для прийняття управлінського рішення в умовах ризику. Алгоритм організації та проведення експертної оцінки ризиків наведено на рисунку 4.10.

Одним з важливих етапів оцінки ризиків, які виникають в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності є формування робочої групи та призначення керівника з експертної оцінки ризиків. Робоча група не лише здійснює вимірювання ризикових ситуацій, а й є головним органом з управління ризиками, формує класифікатор підприємницьких та бухгалтерських ризиків, розробляє відповідні документи для ідентифікації та подальшого контролю ризиків, генерує стратегії реагування на ризики і відповідні плани дій, а також заходи з моніторингу виконання розроблених планів дій. В складі робочої групи зазвичай виділяють координатора з ризиків – це один з членів кожної з експертної робочих груп відповідно з їх компетенцією (кадрові ризики – працівники відділу кадрів, адміністративні ризики – управлінський персонал, ризики завірення – аудитори тощо), який сприяє здійсненню процесу оцінки та управління ризиками за їх групами з класифікатора. При цьому, координатор з ризиків не приймає самостійних рішень з управління ризиками, зазвичай він виконує суто організаційні функції. Відповідно до класичних постулатів ризик-менеджменту, особа, що відповідає за всі аспекти управління ризиком є його «власником».

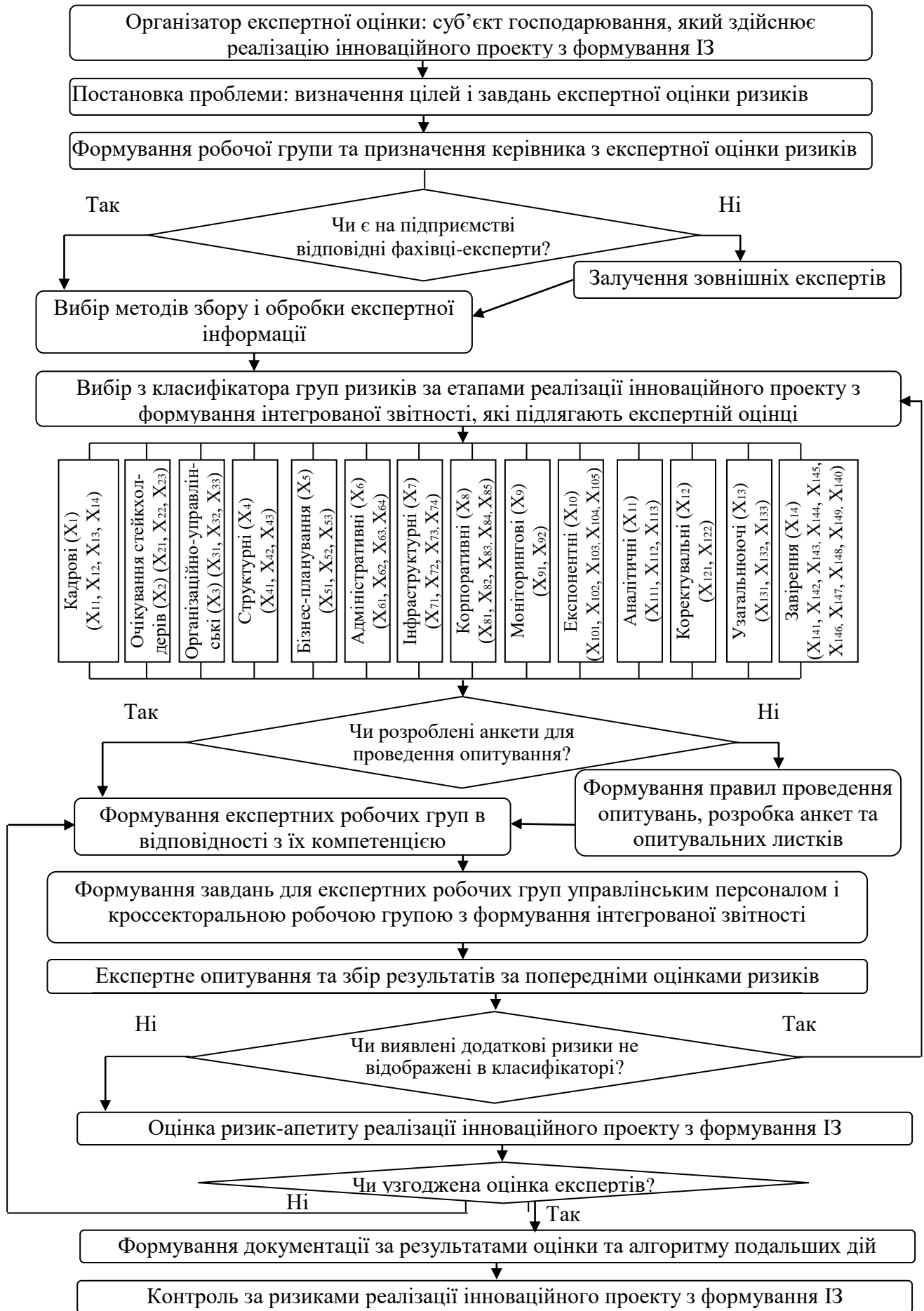

Рис. 4.10. Алгоритм проведення експертної оцінки ризиків

Власниками ризиків в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності є обліковий персонал, який здійснює збір, ідентифікацію, оцінку та обробку звітної інформації; працівники інших структурних підрозділів, які приймають рішення пов'язані з бізнес-моделлю суб'єкта господарювання, збутом продукції чи послуг, маркетингом тощо. Власники ризиків відповідають за зменшення ймовірності і / або потенційного впливу ризиків; максимізацію потенціалу щодо забезпечення і реалізації можливостей ризикових операцій; здійснення певних заходів, передбачених «Переліком рекомендованих контрмір з поліпшення системи ризик-менеджменту» або «Регламентом мінімізації ризиків».

Робоча група з експертної оцінки обирає методи збору і обробки експертної інформації для кожної групи потенційних ризиків, які можуть виникати в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності. Вибір конкретного методу виявлення ризиків визначається специфікою господарської діяльності, особливостями бізнес-моделі та інтегрованої облікової системи, масштабом змін, наявністю інформації про підприємницькі та бухгалтерські ризики. В залежності від наявності задокументованих даних робочою групою з експертної оцінки ризиків можуть використовуватися різні методи виявлення інформації за видами ризиків, згрупованих в класифікаторі (табл. 4.6).

Для ідентифікації всіх можливих ризиків, які виникають в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності робочій групі з експертної оцінки ризиків необхідно: проводити збори та інші регулярні зустрічі координаторів та власників бухгалтерських та підприємницьких ризиків; проводити спеціальні семінари робочими групами з управління ризиками з метою виявлення / інвентаризації ризиків (в тому числі за участю внутрішніх експертів з оцінки ризиків і зовнішніх консультантів); здійснювати оперативну експертну оцінку ймовірності настання ризикової події і сценарний аналіз можливих наслідків для суб'єкта господарювання в цілому працівниками різних підрозділів на місцях («екстрені звіти про ризики»); аналізувати

зовнішні джерела інформації (публікації в пресі, інтегровані звіти бізнес конкурентів, дослідження професійних консалтингових агентств тощо); здійснювати розсилку опитувальних листів всім підрозділам, які приймають участь в процесі формування інтегрованої звітності та реалізації бізнес-моделі з метою виявлення нових і збору даних про ризики, які вже виникали; використовувати робочі матеріали за результатами інших перевірок (внутрішнього контролю, внутрішнього чи зовнішнього аудиту, незалежного завірення інтегрованого звіту стейкхолдерами тощо).

Таблиця 4.6

Методи виявлення ризиків реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності

Методи виявлення ризиків	Кадрові	Очікування стейкхолдерів	Організаційно-управлінські	Структурні	Бізнес-планування	Адміністративні	Інфраструктурні	Корпоративні	Моніторингові	Експонентні	Аналітичні	Коректувальні	Узагальнюючі	Завірення
Індивідуальні експертні методи (опитування, анкети, інтерв'ю)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		
Збір та аналіз статистичних даних	+		+		+		+	+	+		+			
Аналіз бізнес-процесів			+		+	+	+	+					+	+
Групові методи (мозковий штурм, ділова гра)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Моніторинг публікацій та виступів		+		+			+	+		+	+	+		
Розгляд і аналіз первинних документів, управлінської і фінансової звітності			+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+
Аналіз звітності з аудиторських та інших перевірок				+	+			+	+	+	+	+	+	+

Основним засобом отримання інформації для виявлення ризиків експертним методом є опитувальний листок, який формується у вигляді анкети.

Як зазначає професор А. Старостіна, розробка анкети балансує на межі науковості і таланту тому, що фахівець з розробки анкет крім професійних знань в певній галузі має володіти прийомами ділового спілкування, розумітися в питаннях психології, а методологічно правильно складена анкета дозволяє досліднику отримати достовірну інформацію. І навпаки, непрофесійно розроблена анкета – це основне джерело помилок в отриманні інформації [433]. Для ідентифікації ризиків пропонуємо анкету, яка має формуватися за кожним етапом реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності (табл. 4.7).

Розроблену анкету для виявлення ризиків експертним методом необхідно заповнювати в кожному підрозділі суб'єкта господарювання, який задіяний в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності. Після обробки всіх анкет в кінці звітного періоду (місяць, квартал, півріччя чи рік) доцільно заповнювати статистичну форму збору даних за ризиками, які фактично виникали під час реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, приклад якої наведено в табл. 4.8

Заповнення статистичних форм за ризиками дозволить в кінці звітного періоду визначити фактично понесені витрати (грошові чи інші), які виникають внаслідок здійснення ризикових операцій; сформувати електронні бази даних ризиків; визначити рівень суттєвості ризиків та оцінити «ризик-апетит» процесу формування інтегрованої звітності на наступний звітний період на базі історичного аналізу факторів та «поведінки» ризику.

В першому звітному періоді формування інтегрованого звіту, коли статистичних даних за групами ризиків ще немає, єдиним методом для оцінки ймовірності настання ризикової події є експертне ранжування ризиків, яке базується на побудові матриці суттєвості ризиків, на якій графічно на базі експертних оцінок ризиків на одній шкалі наводиться величина впливу ризику, а на іншій – ймовірність його настання.

Таблиця 4.7

Анкета для виявлення ризиків за етапами реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності експертним методом

Направлення діяльності: <u>Реалізація інноваційного проекту з формування ІЗ</u>															
Етап проекту: <u>Планування</u>															
Терміни виконання етапу: <u>10.01.17 р. – 10.02.17 р.</u>															
Підрозділ, який бере участь в оцінці ризиків ТОВ «Восторг»: <u>Відділ інформаційних технологій</u>															
Відповідальний за управління ризиками: <u>Грищенко О.І.</u> <u>провідний інженер</u> (ПІБ) (посада)															
Заповнив: <u>Грищенко О.І.</u> <u>провідний інженер</u> _____ (ПІБ) (посада) (підпис)															
Дата заповнення: <u>10.02.17 р.</u>															
Частина 1: Цілі й основні характеристики етапу															
Основне призначення етапу					Стратегічне управління проектом										
Основні заходи етапу					- створення баз стратегічної інформації; - встановлення ефективних зв'язків та формування стратегічної поведінки персоналу; - стратегічне планування та контроль надання інформації										
Результати етапу					Електронні інформаційні картки показників ІЗ; Графік розрахунку показників ІЗ; План реалізації проекту										
Основні елементи, які можуть викликати ризикові ситуації					Достатність програмного забезпечення Відповідність програмного забезпечення вимогам ІЗ										
Частина 2: Ризики етапу															
№ з/п	Група ризику	Вид ризику	Причина ризику	Періодичність виникнення ризику	Власник ризику	Внутрішній ризик?	Зовнішній ризик?	Ризик наведений в класифікаторі?	Процедура контролю	Ступінь потенційного впливу	Ймовірність	Запропоновані заходи моніторингу	Запропоновані заходи зі зниження ризику	Заходи при настанні ризикової події	Коментар
1	Інфраструктурні	ІТ-безпеки	Інформаційна атака	1 раз за місяць	Програміст Іванов С.С.	Ні	Так	Так	Постійне спостереження	Значна	Постійно	Оновлення програмного забезпечення	Підвищення стабільності та захищеності ІТ-систем	Обмеження доступу до ІТ-систем	-
..

Експертні оцінки носять суб'єктивний характер, тому робочій групі з оцінки ризиків, які виникають в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності доцільно застосовувати вербально-числову шкалу оцінок. Найбільш універсальний характер для якісної оцінки будь-яких об'єктів експертним методом носить шкала Харінгтона, яка встановлює

відповідність між якісною оцінкою параметра та його кількісним значенням та може застосовуватися робочою експертною групою для оцінки ймовірності виникнення ризиків (табл. 4.9).

Таблиця 4.8

Форма збору статистичної інформації за ризиками реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності

Форму заповнив:										
ПІБ				Липовий Р.В.						
Контактні дані (електронна пошта, тел.)				lipovyy@ukr.net; +380506543542						
Структурний підрозділ ТОВ «Восторг»				Відділ кадрів						
1	Період спостереження			10.01.17 р. – 10.01.18 р.						
2	Проект			Реалізація інноваційного проекту з формування ІЗ						
3	Група ризику			Кадрові						
4	Вид ризику			Компетентнісні						
5	Фактори ризику			1. відсутність компетенцій в області інтегрованої звітності 2. звільнення персоналу 3.						
6	Наслідки ризику			Недостатність компетенцій для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності						
7	Чи виникав даний ризик на протязі періоду спостереження?								Так √	Ні
	Дата	Короткий опис ризикової події (сценарій ризику)	Грошові втрати		Часові втрати	Фізичні втрати		Фактор ризику з блоку 5	Заходи з усунення ризику	
			тис. грн.	% від бюджету проекту	Дні	Абсолютна величина	Од. виміру фактичних втрат		Опис	Вартість заходу (грн)
Подія 1	27.04.17 р.	Відсутність фахівця з оцінки соціально-репутаційного капіталу	-	-	30	-	-	1	Направлення бухгалтера Сидоренко С.С. на платні курси	3000,00
Подія 2
Подія 3

Таблиця 4.9

Шкала Харінгтона для оцінки ймовірності виникнення ризиків

Кількісна шкала	Вербальна шкала	Характеристика (за шкалою Харрінгтона)
1	2	3
1	Дуже низька ймовірність	ризик виникає під впливом певних чинників з ймовірністю від 0% до 20%
2	Низька ймовірність	ризик виникає під впливом певних чинників з ймовірністю від 20% до 37%
3	Середня ймовірність	ризик виникає під впливом певних чинників з ймовірністю від 37% до 63%

Продовження табл. 4.9

1	2	3
4	Висока ймовірність	ризик виникає під впливом певних чинників з ймовірністю від 63% до 80%
5	Дуже висока ймовірність	ризик виникає під впливом певних чинників з ймовірністю від 80% до 100

Для оцінки вагомості наслідків впливу ризиків (за умови їх виникнення в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності) експертним методом пропонуємо використовувати шкалу наведену в таблиці 4.10.

Таблиця 4.10

Шкала для оцінки вагомості наслідків впливу ризиків

Кількісна шкала	Вербальна шкала	Характеристика
1	Дуже низький рівень впливу	Вплив ризику на процес реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності мінімальний та не призведе до коригування календарного графіку й бюджету та погіршення змістовного наповнення інтегрованого звіту
2	Низький рівень впливу	Вплив ризику на процес реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності незначний та може призвести до незначного коригування календарного графіку й бюджету та погіршення змістовного наповнення інтегрованого звіту
3	Середній рівень впливу	Вплив ризику на процес реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності помірний та може призвести до помірного коригування календарного графіку й бюджету та погіршення змістовного наповнення інтегрованого звіту
4	Високий рівень впливу	Вплив ризику на процес реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності істотний та може призвести до значного коригування календарного графіку й бюджету та погіршення змістовного наповнення інтегрованого звіту
5	Дуже високий рівень впливу	Вплив ризику на процес реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності максимальний та може призвести до неможливості формування інтегрованої звітності суб'єктом господарювання

За допомогою запропонованої шкали ймовірності виникнення ризиків та шкали вагомості наслідків впливу ризиків базуючись на даних сформованого класифікатора ризиків, проведеного анкетування та опитування працівників всіх підрозділів суб'єкта господарювання робоча група здійснює експертну оцінку ризиків реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої

звітності (табл. 4.11) та визначає індекс ризику, який є добутком ймовірності виникнення та вагомості наслідків впливу ризику та визначається за формулою:

$$R_j = P_j \times I_j \quad (4.1)$$

де R_j – індекс ризику (бали); P_j – ймовірність виникнення ризику у відповідності із шкалою, наведеною в табл. 4.9 (бали); I_j – вагомість наслідків впливу ризику у відповідності із шкалою табл. 4.10 (бали).

Таблиця 4.11

Експертна оцінка ризиків за етапами реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності

Група ризику	Вид ризику	Загрози	Експертна оцінка			Заходи щодо зниження ризику
			Ймовірність	Вагомість наслідків	Індекс ризику	
1	2	3	4	5	6	7
Кадрові	Компетентнісні (X11)	Помилки чи неможливість визначення та опису певних показників ІЗ	4	3	12	Організація курсів перепідготовки персоналу
	Індивідуально-особистісні (X12)	Виникнення стресових ситуацій в колективі	4	1	4	Проведення бесід, тренінгів
	Психофізіологічні (X13)	Порушення комунікаційних зв'язків в проєкті	2	2	4	Покращення умов праці і відпочинку
	Конфліктні (X14)	Напруження в кроссекторальній робочій групі	2	3	6	Впровадження різноманітних санкцій
Очікування стейкхолдерів	Групування (X21)	Складність налагодження діалогу зі стейкхолдерами	3	3	9	Піар-акції, підвищення КСВ, благодійність
	Ієрархії (X22)	Зменшення мотивації внутрішніх стейкхолдерів та зацікавленості зовнішніх	3	4	12	Розробка систем мотивації внутрішніх та зовнішніх стейкхолдерів
	Цільової функції (X23)	Недоотримання інвестицій	5	4	16	Підвищення інвестиційного іміджу
Організаційно-управлінські	Проєктні (X31)	Недооцінка складності проєкту та порушення графіків реалізації проєкту	2	2	4	Визначення регламентів взаємодії учасників проєкту та органів управління
	Розподілу обов'язків (X32)	Зниження якості змістовного наповнення інтегрованого звіту	2	3	6	Виявлення взаємозв'язку функціональних обов'язків та їх документальне затвердження
	Технологічні (X33)	Ускладнення умов праці, зниження продуктивності праці	3	2	6	Організація процедур експертизи технологічних умов праці
Структурні	Вибору цілей (X41)	Недосягнення основних цілей ІЗ	1	5	5	Проведення додаткових робіт щодо визначення цілей ІЗ
	Невідповідності технічних цілей стратегічним (X42)	Невідповідність інтегрованого звіту вимогам проєкту, невідповідна графічна якість звіту	1	1	1	Підвищення технічної оснащеності процесу реалізації інноваційного проєкту з формування інтегрованої звітності
	Методичні (X43)	Помилки в розрахунку показників ІЗ	4	4	16	Підвищення компетенцій учасників формування ІЗ

Продовження табл. 4.11

1	2	3	4	5	6	7
Бізнес-планування	Фінансові (X ₅₁)	Значні фінансові витрати, неможливість завершення проекту	5	5	25	Детальна перевірка бюджету проекту, планування резервів
	Функціональні (X ₅₂)	Порушення строків проектування	2	5	10	Фіксація взаємозв'язків у графіках реалізації проекту
	Збору, обробки, групування інформації (X ₅₃)	Перевищення часу та трудових витрат	2	4	8	Упорядкування інформаційних потреб та масивів даних
Адміністративні	Мотиваційні (X ₆₁)	Зниження ефективності проекту під впливом персоналу	2	3	6	Підвищення соціального клімату в колективі
	Управлінські дисфункції (X ₆₂)	Збільшення термінів реалізації проекту	1	2	2	Виділення окремих менеджерів для контролю
	Корпоративно-соціальні (X ₆₃)	Соціальне напруження в колективі	2	3	6	Створення задовільних умов праці
	Контрольні (X ₆₄)	Порушення термінів проекту	2	4	8	Оперативний контроль
Інфраструктурні	Інформаційні (X ₇₁)	Втрата конфіденційної інформації	3	5	15	Обмеження доступу до ІТ-систем
	Технічні (X ₇₂)	Додаткові витрати на ІТ	3	3	9	Додаткова ІТ-безпека
	ІТ-безпеки (X ₇₃)	Віруси, спами, фішинг	3	4	12	Додатковий антивірусний захист
	Шахрайства (X ₇₄)	Втрата конфіденційної інформації	3	5	15	Додатковий паролльний та ін. інформаційний захист
Корпоративні	Посадової практики і безпеки праці (X ₈₁)	Підвищений травматизм, штрафні санкції, недостатність документального забезпечення	2	4	8	Постійний контроль за ергономічними показниками праці, дотриманням положень охорони праці
	Соціально-емоціональних відносин (X ₈₂)	Погіршення соціально-емоціональних відносин між учасниками робочої групи	5	1	5	Визначення регламентів взаємодії між учасниками робочої групи
	Мобінгу (X ₈₃)	Звільнення важливого фахівця	1	3	3	Перевірка психологічних умов праці
	Професійні (X ₈₄)	Недотримання професійних обов'язків	2	3	6	Впровадження штрафних санкцій
	Синергетичні (X ₈₅)	Порушення комунікаційної взаємодії	4	2	8	Розробка графіків відповідальності підрозділів
Моніторингові	Порушення термінів подачі інформації, планів реалізації проекту (X ₉₁)	Порушення плану-графіку реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, зниження якості інформаційного обміну	5	2	10	Призначення відповідальної особи з учасників кроссекторальної робочої групи, що контролює строки та якість виконання проекту
	Контролю (X ₉₂)	Відсутність постійного моніторингу	3	3	9	Чітке закріплення графіків контрольних перевірок
Експонентні	Неповного розкриття (X ₁₀₁)	Помилки в оцінці вартості бізнес-моделі	4	5	20	Залучення незалежних фахівців з оцінки бізнесу
	Порушення ієрархії показників (X ₁₀₂)	Наявність порушень в репрезентативності показників в ІЗ	3	5	15	Додаткове опитування стейкхолдерів щодо їх інформаційних потреб
	Юридичні (X ₁₀₃)	Додаткові штрафні санкції, зниження репутації	2	5	10	Постійне відстеження змін законодавства, етичних аспектів ведення бізнесу
	Недостатності інформації (X ₁₀₄)	Неповне розкриття показників в ІЗ	5	3	15	Формування електронних баз даних за всіма аспектами діяльності
	Перевищення кількості показників (X ₁₀₅)	Значне перевищення обсягу звіту, ускладнення сприйняття інформації ІЗ	3	4	12	Розробка графіків взаємоузгодження інформації, перегляд уніфікованого альбому

Продовження табл. 4.11

1	2	3	4	5	6	7
Аналітичні	Інформаційно-комунікаційні (X ₁₁₁)	Неможливість чи ускладнення формування інтегрованої звітності внаслідок відсутності ІТ	5	5	25	Розробка власного програмного забезпечення чи придбання уніфікованого
	Порушення вибіркової сукупності (X ₁₁₂)	Виникнення помилок при розкритті інформації в ІЗ, втрата інвесторів	3	5	15	Проведення додаткового аналізу вибіркової сукупності інформації ІЗ
	Неправильне обрання інструментарію збору інформації (X ₁₁₃)	Підвищення трудових та фінансових витрат на збір, обробку та групування інформації в ІЗ, помилки в ІЗ	4	4	16	Проведення додаткової оцінки професійних здібностей учасників крос-секторальної робочої групи з формування ІЗ
Коректувальні	Порушення загальної концепції ІЗ (X ₁₂₁)	Ускладнення сприйняття інформації інтегрованого звіту	2	4	8	Постійна перевірка взаємозв'язку між розділами інтегрованого звіту
	Додаткові фінансові та трудові витрати (X ₁₂₂)	Перевищення бюджету реалізації інноваційного проекту з формування ІЗ внаслідок залучення сторонніх фахівців	2	3	6	Включення до кроссекторальної робочої групи фахівців, які володіють необхідними професійними знаннями
Узагальнюючі	Недостатності чи перевищення обсягу інформації (X ₁₃₁)	Порушення графіків формування ІЗ в зв'язку з вибором інформації при перевищенні її обсягу чи додаткового збору при її відсутності	1	3	3	Постійний контроль за проведенням робіт щодо збору, аналізу та формалізації вхідних даних та їх обробки
	Організаційної структури та кадрів (X ₁₃₂)	Недосконалий розподіл функціональних обов'язків на етапі узагальнення інформації	2	2	4	Перегляд посадових інструкцій, чіткий розподіл обов'язків адміністрацією
	Інформаційної безпеки (X ₁₃₃)	Небезпека втрати баз даних на етапі узагальнення інформації	3	5	15	Постійний контроль за інформаційною безпекою
Завірення	Негативної реакції стейкхолдерів (X ₁₄₁)	Виникнення конфлікту інтересів між внутрішніми чи зовнішніми стейкхолдерами внаслідок інформації ІЗ	3	4	12	Постійний діалог зі всіма групами стейкхолдерів на всіх етапах реалізації інноваційного проекту з формування ІЗ
	Відмови від верифікації (X ₁₄₂)	Не підтвердження правильності змістовного наповнення ІЗ незалежними перевіряючими	2	4	8	Налагодження комунікацій з незалежними перевіряючими (аудиторами, контролерами)
	Отримання негативного чи умовно-позитивного аудиторського висновку (X ₁₄₃)	Не отримання аудитором всієї необхідної інформації й пояснень (наприклад, через незадовільний стан інтегрованої облікової системи, через обмеження у часі перевірки)	3	4	12	Надання аудитору необхідної інформації, подовження термінів аудиторської перевірки, зміна аудиторської компанії
	Втрати інвесторів (X ₁₄₄)	Зменшення зовнішнього фінансування внаслідок даних ІЗ	2	5	10	Надання додаткових пояснень інвесторам, пошук нових
	Зменшення рівня соціально-репутаційного капіталу (X ₁₄₅)	Погіршення умов господарської діяльності під впливом зменшення ділової репутації внаслідок некоректних даних ІЗ	2	4	8	Надання додаткових пояснень, налагодження соціальних зв'язків, побудованих на взаємній довірі і репутації
	Напруження в колективі (X ₁₄₆)	Неправильна організація мотивації працівників за наслідками реалізації проекту	2	1	2	Проведення опитування персоналу, впорядкування мотиваційних заходів
	Плинність кадрів (X ₁₄₇)	Звільнення ключових учасників кроссекторальної групи	2	4	8	Впровадження додаткових заходів мотивації персоналу
	Додаткові витрати (X ₁₄₈)	Виникнення додаткових витрат на організацію звірення ІЗ	2	2	4	Аналіз ринку аудиторських послуг
	Юридичні (X ₁₄₉)	Настання юридичної відповідальності внаслідок даних ІЗ	1	4	4	Додатковий юридичний аналіз інформації ІЗ
	Маркетингові (X ₁₄₀)	Перевищення витрат на представлення ІЗ	1	3	3	Аналіз засобів представлення ІЗ та його поширення

Практикуючі експерти в галузі вивчення та зменшення ризиків методом, що використовуються найчастіше для їх управління та оцінки називають матрицю ризику (risk matrix). Такого висновку дійшли дослідники Цюріхського федерального інституту технологій, які здійснили експертне опитування (понад 60 респондентів відповідали на 3 запитання: якими методами оцінювання ризику вони володіють, які методи використовують або використовували у минулому та які з них вважають найбільш прийнятними для своєї сфери діяльності) [553]. Численні європейські методики оцінки ризику також засновані на матричному методі [579]. Базовий метод «Матриця наслідків та вірогідностей», де ризик визначено як добуток ймовірності настання та серйозності наслідків, було також викладено у британському стандарті BS8800:2004 (ISO18004:2008) [535].

Тому, після проведення експертної оцінки ризиків, які виникають в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності формується матриця ризиків, яка дозволяє постійно контролювати та розробляти заходи з нівелювання найбільш небезпечних ризиків системою ризик-менеджменту суб'єкта господарювання (рис. 4.11).

В залежності від розміщення ризику в певному квадранті матриці, кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності приймає відповідні дії щодо управління цим ризиком та розробляє заходи щодо його нівелювання. Ризики, що розміщені в діапазоні квадрантів $1 \leq R_j \leq 4$ мають вважатися прийнятними. Під час формування інтегрованої звітності вони мають прийматися кроссекторальною робочою групою, але періодично переоцінюватися на базі аналізу інформації, яка групується в розробленій формі збору статистичної інформації за ризиками. Ризики, що розміщені в діапазоні квадрантів $5 \leq R_j \leq 10$ мають вважатися оправданими. Під час формування інтегрованої звітності учасники кроссекторальної робочої групи повинні запобігати причинам їх виникнення та постійно контролювати як причини, так і наслідки ризиків, делегувати певні функції ризик-менеджменту, зменшувати рівень ризику та постійно його переоцінювати і продовжувати

дотримуватись графіків та бюджету виконання проекту. Ризики, що розміщені в діапазоні квадрантів $12 \leq R_j \leq 25$ мають вважатися недопустимими, можуть значно вплинути на якість та вартість проекту, на загальний час його виконання та навіть на успіх проекту в цілому. Під час формування інтегрованої звітності учасники кроссекторальної робочої групи повинні тримати цю групу ризиків під пильним постійним контролем та постійно їх переоцінювати.

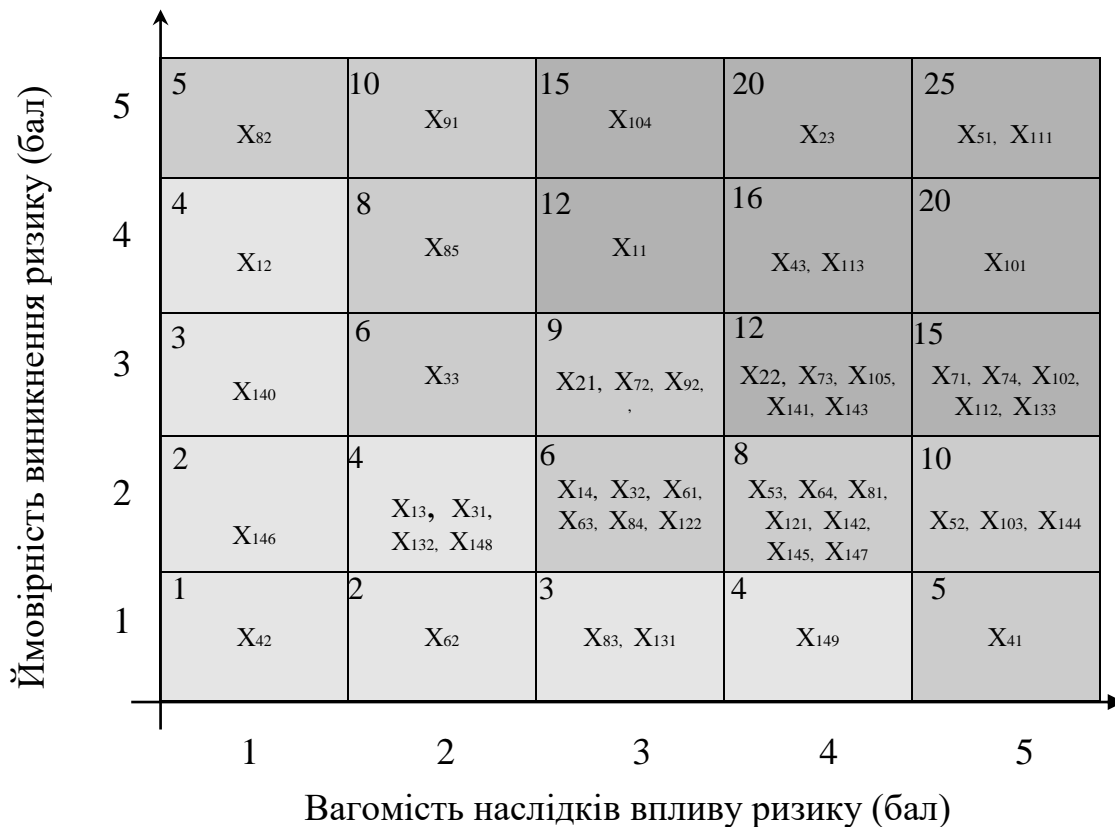

Рис. 4.11. Матриця ризиків реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності

Управління ризиками реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності – складний та важливий процес, який слід провадити на кожному етапі його реалізації. Заходи з управління, контролю та нівелювання ризиків включають: обговорення ризиків після їх ідентифікації та експертної оцінки з усіма зацікавленими особами, моніторинг планів мінімізації ризиків, постійне дослідження наявних ризиків за допомогою матриці ідентифікації

ризиків, повідомлення всіх зацікавлених осіб щодо планів управління ризиками.

Висновки до розділу 4

Узагальнюючи результати дослідження, які містяться у четвертому розділі, можна зробити наступні висновки.

Визначено елементи багаторівневої системи перевірки інтегрованого звіту, яка виключає можливість маніпулювання його показниками та передбачає: внутрішній контроль; завірення стейкхолдерами шляхом проведення діалогів та громадських консультацій, в результаті яких, підтверджується залученість зацікавлених сторін до процесу підготовки звіту і реагування компанії на їх запити; внутрішній аудит; зовнішній аудит професійними незалежними аудиторськими компаніями. Досліджено вимоги основних міжнародних нормативних актів, які регулюють організаційно-методичні положення внутрішнього контролю суб'єктів господарювання та державних установ, положення яких необхідно дотримуватися при верифікації інтегрованої звітності, а саме: МСА 315 «Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення через розуміння суб'єкта господарювання і його середовища» (переглянутий); «Керівні принципи стандартів внутрішнього контролю», розроблені Міжнародною організацією Вищих аудиторських установ (INTOSAI – the Internal Control Standards Committee of the International Organization of Supreme Audit Institutions); модель COSO, розроблена Комітетом Спонсорських Організації Комісії Тредуея (COSO – Committee of Sponsoring Organizations).

Визначено, що ключовим елементом внутрішнього контролю інтегрованої звітності є здійснення власно контрольних заходів, які полягають в наступному: розподілі обов'язків та наданні дозволів в процесі формування та представлення інтегрованої звітності; перевірці інформаційного процесу; фізичному контролю та проведенні нагляду; розробці та реалізації політики інформаційної безпеки, як суб'єкта господарювання загалом, так і безпеки

процесу формування та представлення інтегрованого звіту. Враховуючи перелічені елементи внутрішній контроль формування інтегрованої звітності на підприємствах запропоновано здійснювати із застосуванням базових принципів «Кубу COSO» за моделлю COSO-ERM, яку доповнено елементами SWOT аналізу інформаційної безпеки та блоком оцінки відповідності критеріям цілей внутрішнього контролю за методикою SMART.

При реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності запропоновано розглядати ризики з двох сторін, по-перше, це ризики, які виникають в бізнес-моделі суб'єкта господарювання та мають розкриватися в інтегрованому звіті, по-друге, це власне бухгалтерські ризики інтегрованої звітності, які повинні враховувати члени кроссекторальної робочої групи та управлінський персонал в процесі формування та оприлюднення інтегрованої звітності. Для розробки адекватного обліково-аналітичного інструментарію розкриття інформації про ризики бізнес-моделі та інтегрованої звітності й їх мінімізації, проведено термінологічний аналіз сутності підприємницького й бухгалтерського ризиків, та представлено авторські підходи до визначення цих понять.

З метою розробки дієвих методів та заходів протидії ризикам, пошуку та встановлення сутності протиризикової реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності запропоновано класифікувати бухгалтерські ризики за етапами його реалізації за ознаками: кадрові (компетентнісні; індивідуально-особистісні; психофізіологічні; конфліктні); очікування стейкхолдерів (групування; ієрархії; цільової функції); організаційно-управлінські (проектні; розподілу обов'язків; технологічні); структурні (вибору цілей; невідповідності технічних цілей стратегічним; методичні); бізнес-планування (фінансові; функціональні; збору, обробки, групування інформації); адміністративні (мотиваційні; управлінські дисфункції; корпоративно-соціальні; контрольні); інфраструктурні (інформаційні; технічні; IT-безпеки; шахрайства); корпоративні (посадової практики і безпеки праці; соціально-емоціональних відносин; мобінгу; професійні; синергетичні); моніторингові

(порушення термінів подачі інформації, планів реалізації проекту; контролю); експонентні (неповного розкриття; порушення ієрархії показників; юридичні; недостатності інформації; перевищення кількості показників); аналітичні (інформаційно-комунікаційні; порушення вибіркової сукупності; неправильне обрання інструментарію збору інформації); коригуючі (порушення загальної концепції ІЗ; додаткові фінансові та трудові витрати); узагальнюючі (недостатності чи перевищення обсягу інформації; організаційної структури та кадрові; інформаційної безпеки); завірення (негативної реакції стейкхолдерів; відмови від верифікації; отримання негативного чи умовно-позитивного аудиторського висновку; втрата інвесторів; зменшення рівня соціально-репутаційного капіталу; напруження в колективі; плинність кадрів; додаткові витрати; юридичні; маркетингові). Для комплексного опису інформації про ризики, які впливають на процес створення додаткової вартості в бізнес-моделі суб'єкта господарювання розроблено класифікацію підприємницьких ризиків за розділами інтегрованого звіту.

Доведено, що управління ризиками за моделлю COSO-ERM під час реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності полягає в оптимальному розподілі ресурсів та зусиль кроссекторальної робочої групи відповідно до наперед визначених в класифікаторі структури і значень ризиків, які є прийнятними для суб'єкта господарювання та відповідають його розумінню «ризик-апетиту». Під «ризик-апетитом» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності запропоновано розуміти прийнятний рівень бухгалтерських та підприємницьких ризиків, який може дозволити кроссекторальна робоча група під час збору, обробки та висвітлення інформації в інтегрованому звіті. Визначено, що на рівень «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності впливає стратегія суб'єкта господарювання, особливості та кількість бізнес-моделей, наявність та достатність капіталів, компетенції кроссекторальної робочої групи з формування інтегрованої звітності, а сам «ризик-апетит» впливає на процес

управління ризиками від процесу збору та обробки обліково-аналітичної й іншої інформації до її оприлюднення в інтегрованому звіті.

Для розробки методичних рекомендацій щодо кількісної та якісної оцінки ризиків та визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності, розроблено алгоритм експертної оцінки ризиків, застосування якого забезпечить розробку ефективних заходів зі зниження чи взагалі нівелювання ризиків, ніж використання класичних прийомів зниження ризику (страхування, хеджування, відмова). Для ідентифікації ризиків запропоновано використовувати «Анкету для виявлення ризиків за етапами реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності експертним методом», яка має формуватися за кожним етапом реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності. Після обробки всіх анкет в кінці звітного періоду (місяць, квартал, півріччя чи рік) необхідно заповнювати розроблену статистичну форму збору даних за ризиками, які фактично виникали під час реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності.

Експертне ранжування ризиків запропоновано проводити шляхом побудови матриці суттєвості ризиків, на якій графічно на базі експертних оцінок ризиків на одній шкалі наводиться величина впливу ризику, а на іншій – ймовірність його настання. В залежності від розміщення ризику в певному квадранті матриці, кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності приймає відповідні дії щодо управління цим ризиком та розробляє заходи щодо його нівелювання.

Основні результати дослідження за розділом 4 опубліковані у працях: [314; 317; 321; 324; 328; 330; 332; 516].

ВИСНОВКИ

Результатом наукового дослідження є теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблеми, що полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних і методологічних постулатів формування інтегрованої звітності та розробці практичних рекомендацій щодо визначення та розкриття її показників. На основі проведеного дослідження сформульовано наступні висновки та пропозиції.

1. Передумовами генезису інтегрованої звітності є розвиток інституціональної теорії та поява інституційних інвесторів, діяльність яких базується на принципах соціально-відповідального інвестування, руху України до Європейського Союзу, підвищенні вимог до оприлюднення звітності фондовими біржами в різних країнах світу, розширенні міжнародної співпраці у вирішенні проблем екологічної безпеки, розвитку сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Означені зрушення суспільно-економічних відносин сприяли тому, що інтегрована звітність стала мейн-стрімом сьогодення. Для впровадження нової моделі звітування в практичну діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання розроблено суспільно-еколого-економічну концепцію імплементації інтегрованої звітності, яка дозволить реалізувати завдання глобального поширення передової практики інтегрованої звітності та сприяти діалогу між інвесторами та укладачами звітності.

2. Для розробки понятійно-термінологічного апарату інтегрованої звітності в роботі досліджено нормативно-правове забезпечення її формування. Під терміном «інтегрована звітність» запропоновано розуміти процес узагальнення показників, що характеризують соціо-еколого-економічну та фінансово-господарську діяльність підприємства, в результаті якого створюється періодичний інтегрований звіт, який містить корисну інформацію про створення вартості в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі. Враховуючи зазначене визначення та ґрунтуючись на результатах дослідження впливу сучасних економічних течій (фізичної економії, інституціональної економіки, глобалістики та ризик-орієнтованого управління) на процес

формування інтегрованого звіту, визначено перелік основних його показників, які враховують сучасну багатогранність, масштабність та філігранність змін господарської діяльності суб'єктів господарювання

3. Дослідження нормативної бази та практики застосування наведених у Міжнародному стандарті інтегрованої звітності принципів дозволило дійти висновку про доцільність їх систематизації шляхом об'єднання в три групи за спрямованістю та цілями використання: структурні, організаційні та якісні. Дотримання запропонованих структурних принципів інтегрованої звітності, а саме: розмежування капіталу; вартісний підхід; моніторинг і контроль ризиків; екологізація та соціогармонія дозволить сформувати систему основних показників, які мають наводитися в інтегрованому звіті та розробити організаційно-методичні механізми збору та розкриття інформації про них. В розрізі організаційних принципів інтегрованої звітності, що охоплюють весь обліковий процес запропоновано виділяти принципи центроорієнтованості та реагування, інформаціології та колації. Ступінь корисності інформації, що містить інтегрований звіт визначають якісні принципи інтегрованої звітності, які запропоновано доповнити принципами відкритості, зрозумілості та темпоральності.

4. Проведений аналіз звітності сталого розвитку вітчизняних підприємств та іноземних корпорацій, які функціонують на вітчизняному ринку, дозволив встановити, що суб'єкти господарювання при формуванні інтегрованої звітності використовують різні стандарти; не дотримуються принципи складання інтегрованого звіту; значна кількість показників та чинників зовнішнього середовища залишаються не розкритими, особливо тих, які стосуються негативних наслідків діяльності, екологічної складової звіту, ризиків тощо. Для усунення перелічених негативних тенденцій запропоновано при наведенні фінансових показників інтегрованої звітності дотримуватися вимог Міжнародного стандарту інтегрованої звітності, які поелементно надають рекомендації щодо розкриття складових бізнес-моделі, розподілу капіталу за видами, вартісного розкриття інформації в коротко-, середньо та

довгостроковому періоді, а при розкритті нефінансових показників інтегрованої звітності дотримуватися вимог стандартів сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності.

5. Визначено основні вимоги та методологічні засади автоматизації інтегрованої облікової системи та процесу реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності шляхом розкриття в технічному розділі інтегрованої облікової політики інформації в наступній послідовності: визначення вимог до формування єдиного інформаційного простору; вибору технічних засобів автоматизації; стандартизації вимог до інтерфейсів категорії «професійні судження» при введенні не регламентованих в національному обліку показників; опису інформаційної технології, створеної на основі децентралізованої обробки облікових даних; визначення структури і порядку взаємодії зовнішнього і внутрішнього інформаційного полів; розробки технічних завдань та алгоритму впровадження програмного продукту з автоматизації процесу формування інтегрованої звітності; опису чотирьохрівневої градації топологічних ознак облікових номенклатур; наповнення облікових номенклатур інтегрованої облікової системи.

6. Визначено, що для суб'єкта господарювання формування та оприлюднення інтегрованої звітності є інновацією, а сама процедура збору, обробки та групування інформації в інтегрованому звіті є інноваційним проектом, який потребує внутрішніх інвестицій для його реалізації та приверне зовнішні інвестиції після його реалізації. Розроблено компліментарний простір взаємодії інвестицій та інновацій, пов'язаних з формуванням інтегрованої звітності, який еkleктично поєднує інвестиційну та інноваційну діяльність, в результаті якої створюється інтегрований звіт, оприлюднення якого дозволить отримати суб'єкту господарювання синергетичний соціо-еколого-економічний ефект.

7. Для реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності запропоновано використовувати метод проектного управління PRINCE2 («PRojects IN Controlled Environments version 2»), адаптація якого під

вимоги інтегрованої звітності дозволила визначити мету проекту й провести його обґрунтування; виявити структуру проекту (підцілі, основні етапи роботи); визначити необхідні обсяги й джерела фінансування; підібрати виконавців (зокрема сформувати кроссекторальну робочу групу, яка буде займатися обробкою та представленням інформації в інтегрованому звіті); визначити строки виконання проекту та скласти графік його реалізації; розрахувати необхідні ресурси, кошторис і бюджет проекту, спланувати й урахувати ризики; розробити організаційно-методичні засади контролю за виконанням проекту від передпроектної стадії до стадії верифікації та оприлюднення інтегрованого звіту.

8. Запропоновано шляхом анкетування співробітників створювати на підприємстві «Корпоративну базу ідей показників інтегрованої звітності», яка дозволить зафіксувати пропозиції співробітників щодо розкриття інформації та створити «конструктор» змістовного наповнення інтегрованого звіту шляхом застосування розроблених методичних засад формування алгоритмів наведення показників в інтегрованому звіті. Розроблено форму «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту», в якому згруповано показники за розділами інтегрованого звіту, видами (кількісні, якісні та фінансові) та описом інформації, яку вони характеризують, а також з визначенням цілі глобальної програми сталого розвитку, яку характеризує показник для визначення внеску підприємства в їх досягнення. Використання «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту» при реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності дозволить розподілити обов'язки з визначення показників за учасниками робочої групи; розробити графіки надання інформації; налагодити обліково-аналітичний процес на підприємстві, який буде відповідати вимогам інтегрованої звітності; створити автоматизовану інфраструктуру центру обробки даних для розрахунку та опису показників інтегрованого звіту; застосовувати його в порівняльній та аналітичній роботі управлінського та обліково-аналітичного персоналу, для оціночних дій та прийняття зважених рішень зацікавленими користувачами та постачальниками фінансового капіталу.

9. Для покращення рейтингу України за індексами сталого розвитку запропоновано створити «Єдиний портал інтегрованої звітності підприємств та організацій України», на якому суб'єкти господарювання могли б розміщувати звіти зі сталого розвитку у формі відкритих даних. Організаційно-технологічну схему Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України запропоновано будувати за логікою, що об'єднує функції подання, верифікації та оприлюднення інтегрованих звітів з функціями адміністрування системи, авторизації користувачів, систематизації інформації та надання консультаційної підтримки. Функціонування «Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України» створить належний базис зміцнення співробітництва України з країнами членами ЄС з питань розвитку інформаційного суспільства на користь приватних осіб і бізнесу через забезпечення загальнодоступності інформаційно-комунікаційних технологій, полегшення доступу до ринків послуг електронних комунікацій та сприяння конкуренції й надходженню інвестицій в економіку України. Оприлюднення звітів компаній на порталі інтегрованої звітності забезпечить поліпшення діалогу суб'єктів господарювання, які розміщують на порталі інтегровані звіти з усіма зацікавленими сторонами, зокрема, з постачальниками фінансового капіталу.

10. З метою розкриття в інтегрованій звітності обґрунтованої інформації про капітали розглянуто історичну ретроспективу їх розвитку та визначено основні елементи понятійно-термінологічного апарату теорії капіталів. Уточнено економічний зміст фінансового, виробничого, інтелектуального, людського, соціально-репутаційного та природного капіталів, що забезпечить розкриття в інтегрованому звіті достовірної інформації про використання і перетворення різних видів капіталу в їх взаємозв'язку і взаємозалежності, а також дозволить визначити вартість бізнес-моделі суб'єкта господарювання та надавати постачальникам фінансового капіталу інформацію про те як новостворена вартість відшкодовує використаний капітал та як відновлюються

або частково поглинаються окремі види капіталу в процесі створення додаткової вартості.

11. Проведений функціональний аналіз елементів фінансового капіталу дозволив обґрунтувати основні блоки показників інтегрованого звіту в частині розкриття інформації про ефективність фінансової політики суб'єкта господарювання; визначити ключові напрямки обліково-аналітичних робіт в частині збору інформації про фінансовий капітал; розробити мультифункціональну модель опису фінансового капіталу в інтегрованому звіті, яка покладена в основу розробки методичних засад бухгалтерського обліку його складових.

Визначено класифікаційні ознаки елементів виробничого капіталу (натурально-речовий зміст; право власності; роль виробничого капіталу в бізнес-моделі; ступінь використання) та описано показники, які мають розкриватися в інтегрованому звіті в частині розкриття інформації про забезпеченість бізнес-моделі виробничими фондами та ефективність їх використання, що виступає основою виробничої програми для створення додаткової вартості протягом тривалого періоду.

12. Розроблено бінарну систему оцінки інтелектуального капіталу, яка поєднує обліковий підхід з методом монітору нематеріальних активів та враховує взаємозв'язок показників інтелектуального капіталу та принципи їх оцінки на кожному етапі ідентифікації капіталу за етапами його життєвого циклу. Використання бінарної системи оцінки інтелектуального капіталу дозволяє: застосовувати сукупність кількісних і якісних показників для ідентифікації інтелектуальних активів; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між етапами життєвого циклу елементів інтелектуального капіталу та ефективністю результатів реалізації бізнес-моделі; надає можливість ефективно управляти стратегією розвитку інтелектуальною складовою бізнесу; дозволяє виявляти синергетичні взаємозв'язки між показниками ефективності інтелектуального капіталу, фінансовими результатами господарської діяльності

та забезпеченні сталого розвитку суб'єкта господарювання в майбутніх звітних періодах.

В результаті емпіричних досліджень виявлено доцільність застосування для оцінки соціально-репутаційного капіталу та розкриття інформації про його елементи в інтегрованій звітності стейкхолдерського підходу, який базується на використанні розробленої методики визначення рангу стейкхолдерів шляхом розрахунку індексу залежності стейкхолдерів від діяльності суб'єкта господарювання та індексу впливу стейкхолдерів на діяльність суб'єкта господарювання. Це дозволить суб'єктам господарювання: підвищити рівень корпоративної соціальної відповідальності та ділової репутації; приймати якісні рішення в умовах стрімких внутрішніх і зовнішніх змін шляхом налагодження багатосторонніх синергетичних зв'язків та постійного інформаційного діалогу з зацікавленими сторонами; ефективно використовувати ресурси соціально-репутаційного капіталу для досягнення стратегічних цілей та сталого розвитку бізнес-моделі; підвищити конкурентоспроможність завдяки іміджу соціально-відповідальної компанії; контролювати і управляти рівнем репутаційного ризику; брати участь у формуванні нових ринків екологічно і соціально орієнтованих продуктів і послуг.

Розроблено концепцію формування людського капіталу, яка базується на принципах уявлення роботодавця, ринкового середовища та ефективного використання, а також враховує вплив демографічних, інституціональних, екологічних, ментальних, виробничих та соціально-корпоративних чинників. Для забезпечення комплексності оцінки елементів людського капіталу запропоновано використовувати кваліметричний метод, який дозволяє представляти якісні характеристики людського капіталу кількісними значеннями. З метою ефективної реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання елементи людського капіталу згруповано наступним чином: трудовий потенціал, організаторські здібності, кваліфікаційні та мотиваційні якості, психологічне співробітництво.

13. З метою інтеграції природного капіталу в бухгалтерський облік розроблено класифікацію його елементів за об'єктами обліку (активи, пасиви) та визначено його місце у формуванні фінансового результату. Використання запропонованої класифікаційної схеми забезпечить методологічний базис формування агрегованих показників використання природного капіталу країни в системі національних рахунків та дозволить відстежувати інформаційні потоки за конкретним внеском елементів природного капіталу в бізнес-моделі інституційних одиниць за етапами відтворювального процесу, що сприятиме ресурсозбереженню та забезпечить мінімізацію техногенного впливу на природне середовище.

14. З метою підвищення довіри до нової концепції звітування з боку різноманітних стейкхолдерів – користувачів інтегрованого звіту визначено чотири рівні перевірки його достовірності, а саме: внутрішній контроль; завірення стейкхолдерами шляхом проведення діалогів та громадських консультацій, в результаті яких, підтверджується залученість зацікавлених сторін до процесу підготовки звіту і реагування компанії на їх запити; внутрішній аудит; зовнішній аудит професійними незалежними аудиторськими компаніями. З позицій процесного підходу запропоновано визначати внутрішній контроль інтегрованої звітності як перманентний процес, ініційований радою директорів, та здійснюваний кроссекторальною робочою групою з формування інтегрованої звітності, що покликаний забезпечити обґрунтовану впевненість різноманітних стейкхолдерів в: ефективності, законності та раціональності здійснюваних операцій в бізнес-моделі; достовірності показників інтегрованого звіту; дотриманні законів і нормативних актів при веденні господарської діяльності та опису її наслідків в інтегрованому звіті; постійному здійсненні вимірювання і моніторингу минулих, поточних та стратегічних наслідків діяльності суб'єкта господарювання.

15. Доведено пряму залежність багаторівневої системи перевірки інтегрованого звіту від рівня «ризик апетиту» як бізнес-моделі суб'єкта

господарювання так і процесу реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності. В зв'язку з цим, при реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності запропоновано розглядати ризики з двох сторін, по-перше, це ризики, які виникають в бізнес-моделі суб'єкта господарювання та мають розкриватися в інтегрованому звіті, по-друге, це власне бухгалтерські ризики інтегрованої звітності, які повинні враховувати члени кроссекторальної робочої групи та управлінський персонал в процесі формування та оприлюднення інтегрованої звітності. Для розробки адекватного обліково-аналітичного інструментарію розкриття інформації про ризики бізнес-моделі та інтегрованої звітності й їх нівелювання чи мінімізації, проведено термінологічний аналіз сутності підприємницького й бухгалтерського ризиків, та представлено авторські підходи до визначення цих понять.

Обґрунтовано склад та сутність принципів класифікації підприємницького й бухгалтерського ризиків, до яких віднесено: системність, комплексність, безперервність, залучення зацікавлених сторін, фасилітація постійного поліпшення, відкритість, структурність, інформованість та розподіл повноважень. З метою розробки дієвих методів та заходів протидії ризикам, пошуку та встановлення сутності протиризикової реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності запропоновано класифікувати бухгалтерські ризики за етапами його реалізації за ознаками: кадрові; очікування стейкхолдерів; організаційно-управлінські; структурні; бізнес-планування; адміністративні; інфраструктурні; корпоративні; моніторингові; експонентні; аналітичні; коригуючі; узагальнюючі; завірення. Для комплексного опису інформації про ризики, які впливають на процес створення додаткової вартості в бізнес-моделі суб'єкта господарювання розроблено класифікацію підприємницьких ризиків за розділами інтегрованого звіту. Розроблені класифікації ризиків стали підґрунтям для розробки методичних рекомендацій щодо кількісної та якісної оцінки ризиків та визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності.

16. Розроблено структурно-логічну схему інтеграції системи ризик-менеджменту, яка включає набір взаємопов'язаних елементів, об'єднаних в єдиний процес, в рамках якого кроссекторальна робоча група з формування інтегрованої звітності, керівництво і працівники всіх структурних підрозділів, кожен на своєму рівні, беруть участь у виявленні потенційних подій, які можуть вплинути на реалізацію бізнес-моделі, а також в управлінні цими подіями в рамках прийнятного рівня ризику. Для оцінки ризиків, які виникають в процесі реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності рекомендовано застосовувати експертний метод. Розроблено алгоритм організації та проведення експертної оцінки ризиків, який базується на визначенні шкали ймовірності виникнення ризиків й шкали вагомості наслідків впливу ризиків та розрахунку індексу ризику, побудові матриці ризиків, яка дозволяє постійно контролювати та розробляти заходи з нівелювання найбільш небезпечних ризиків системою ризик-менеджменту суб'єкта господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова М. А., Ветрова Д. К. Построение системы риск-ориентированного управленческого учета в организации. Экономика. Бизнес. Банки. 2013. №2 (3). С. 55–59.
2. Аверкина М. Ф. «Дерево цілей» в якості методу забезпечення стійкого розвитку міста. Економічний форум. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://3/2013/irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe.
3. Акентьева О. Б. Підвищення економічної ефективності внутрішнього контролю підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». Донецьк, 2007. 20 с.
4. Алборов Р. А. Основы теории бухгалтерского учета. М. : Дело и сервис, 2002. 288 с.
5. Алексеева Е. П. Формирование основных характеристик репутационного капитала современной российской компании. Психология, социология и педагогика. 2012. № 5. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://psychology.snauka.ru/2012/05/610/>.
6. Алексеєнко Л. М. Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми та перспективи: монографія. К.: Вид. буд-к «Максимум». Тернопіль: Економічна думка, 2004. 424 с.
7. Амосов О., Дегтяр А. Формування людського капіталу в умовах інноваційної економіки: Методологічний аспект. Публічне управління: теорія та практика. Збірник наукових праць Асоціації докторів наук з державного управління. Х.: «ДокНаукДержУпр». 2011. № 3(7). С. 164–172.
8. Аналітичний Огляд СВБ [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.svb.org.ua/sites/default/files/csr_ukraine_white_paper_2013_july_integrated_reporting.pdf.

9. Андел І. В. Природоохоронний ефект від модернізації основного капіталу регіону [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=24472813>.
10. Андреев В. Д. Практический аудит : справочное пособие. М.: Экономика, 1994. 366 с.
11. Андрейчіков О.О. Аналіз значення інтелектуального капіталу в сучасному світі. Системи обробки інформації. Вип. 5(86). Харків, 2010. 283 с.
12. Ансофф І. Новая корпоративная стратегия. СПб. : Питер, 2009. 414 с.
13. Антонюк Л. Л., Поручник А. М., Савчук В. С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія. К. : КНЕУ, 2003. 394 с.
14. Апчерч А. Управленческий учет: принципы и практика ; пер. с англ. под ред. Соколова Я. В., Смирновой И. А. М. : Финансы и статистика, 2002. С. 930.
15. Ардатьяева Т. І. Теоретико-методичні основи обліку основних засобів природоохоронного призначення. Економіка будівництва і міського господарства. 2013. Т. 9. № 3. С. 197–206.
16. Арістотель. Політика ; пер. з давньогр. та передм. Кислюка О. К.: Основи, 2000. 239 с.
17. Артеменко В. Г., Беллендир М. В. Финансовый анализ. М.: Новосибирск: Дело и сервис, 1999. 264 с.
18. Астахов В. П. Теория бухгалтерского учета. М. : Контур, 1998. 352 с.
19. Атамас П. Й., Атамас О. П., Крамаренко Г. О. Роль бухгалтерського обліку в управлінні ризиками підприємництва. Академічний огляд. 2016. № 1. С. 60–69.
20. Атамас П. Й., Атамас О. П. Інтегрована корпоративна звітність: проблеми впровадження. Академічний огляд. 2015. № 1. С. 78–85.
21. Багров Н. В. Устойчиво-ноосферное развитие региона. Проблемы. Решения. Симферополь, 2010. 207 с.

22. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента: учеб. пособ. М.; Харьков; Минск: Питер, 2000. 386 с.
23. Балашова Н. Н., Мелихов В. А. Организационно-методические подходы к разработке учетной политики для целей формирования когерентно-интегрированной отчетности агропромышленных холдингов. Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса. 2014. № 2 (27). С. 99–104.
24. Балашова Н. Н., Мелихов В. А. Развитие методологии организации системы интегрированного учета и механизма верификации интегрированной отчетности группы компаний: монография. Волгоград: ФГБОУ ВО Волгоградский ГАУ, 2015. 128 с.
25. Баранов А. Международные стандарты управления рисками: не Базелем единым. Рынок ценных бумаг. 2015. № 5. С. 23–33.
26. Барановська Т. В. Облікова політика: рівні, суб'єкти, складові. Вісник ЖДТУ. Економічні науки. 2003. № 3(25). С. 18–26.
27. Безверхий К. В. Методичні засади формування інтегрованої звітності підприємства. Облік і фінанси. 2014. №3. С. 8–14.
28. Безверхий К. Інтегрована звітність підприємства: удосконалення організації і методики її складання. Бухгалтерський облік і аудит. 2014. №5. С. 23–28.
29. Безверхий К. Принципи бухгалтерського обліку та їх вплив на обліково-звітну інформацію підприємства. Галицький економічний вісник. 2012. №6(39). С.76–92.
30. Безухов Д. А., Халиков М. А. Математические модели и практические расчеты оптимальной структуры производственного капитала предприятия с неоклассической функцией. FUNDAMENTAL RESEARCH. 2014. № 11. С. 114–123.
31. Беккер Г. Человеческий капитал (главы из книги). США : экономика, политика, идеология. 1993. № 11, 12. С. 110.
32. Белолипецкий В. Г. Финансы фирмы. М.: Инфра-М, 1999. 220с.

33. Белоусова Н. И. Роль и место учетной политики в формировании интегрированного учета в организациях системы потребительской кооперации. FUNDAMENTAL RESEARCH. № 11, 2015. С. 1512–1516.
34. Бернар И., Колли Ж.-К. Толковый экономический и финансовый словарь. М.: Международные отношения, 1994. 783 с.
35. Берницька Д. І., Кравчук Н. О. Ділова репутація як стратегічний чинник розвитку підприємства. Інноваційна економіка. 2011. №3. С. 41–45.
36. Берч К. Риск Appetit: «Не откусывайте больше, чем можете проглотить» [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.cfin.ru/finanalysis/risk/Risk_Appetite.shtml.
37. Бігдан І. А., Фадєєва Г. М. Організація облікових номенклатур як першооснова організації облікового процесу. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. Х : ХДУХТ, 2012. Вип. 2. С. 47.
38. Білоусова І. А., Барановська Т. В. Облікова політика в Україні : теоретичні засади формування та практика застосування. Житомир, ЖДТУ, 2003. 512 с.
39. Білуха М. Т. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. Київ, 2000. 692 с.
40. Благов Ю. Е. Доклад о социальных инвестициях. М.: Ассоциация менеджеров, 2008. 95 с.
41. Благодійність в Україні: післясмак 2016-го [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/SOCIUM/blagodiynist-v-ukrayini-pislyasmak-2016-go-.html>.
42. Бланк И. А. Управление использованием капитала. К.: Ника-Центр, 1999. 398 с.
43. Бобошко В. И. Развитие принципов бухгалтерского учета и отчетности. Инновационное развитие экономики. № 5. 2011. С. 88–91.
44. Бобух І.М. Пропорції та перспективи формування національного багатства України: монографія. Ін-т екон. та прогнозув. К., 2010. 372 с.

45. Бобылев С. Н. Захаров В. М. Экосистемные услуги и экономика. М.: ООО «Типография ЛЕВКО», Институт устойчивого развития, Центр экологической политики России, 2009. 72 с.
46. Борисов А. Б. Большой экономический словарь ; издание 2-е перераб. и доп. М.: Книжный мир, 2006. 860 с.
47. Бородіна О. М. Людський капітал як основне джерело економічного зростання. Економіка України. 2003. № 7. С. 48–53.
48. Борщ Л. М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. К. : Т-во «Знання», КОО, 2002. 318 с.
49. Будько О. В. Розвиток та необхідність складання інтегрованої звітності. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 6. Частина 5. С. 114–117.
50. Буркинський Б. В., Горячук В. Ф. Оцінка природного капіталу регіонів України як умова формування зеленої економіки. Економічні інновації. 2013. Вип. 52. С. 9–20.
51. Бурков А. В., Мурзина Е. А. Интегрированная система учета на малых предприятиях как способ совмещения бухгалтерского и налогового учета доходов и расходов. Инновационное развитие экономики. №2(8). 2012. С. 104–116.
52. Буряк Г. С., Ковальчук Ю. С. Міжнародне управління репутаційним капіталом у сучасному бізнес-середовищі. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2012. № 6. С. 52–55.
53. Буряк Л. Д. Фінансові ресурси підприємства. Фінанси України. 2000. № 10. С. 63–65.
54. Бутинець Т. А. Внутрішній контроль: суть і зміст. Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2008. № 2(44). С. 31–42.
55. Бутинець Ф. Ф., Драбаніч А. В. Інтегрований облік як засіб управління підприємством. Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: проблеми теорії, методології, організації. 2016. № 2. С. 12–24.

56. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект. Інтелектуальний капітал. 2002. № 1. С. 16–27.
57. Бухгалтерський облік в торгівлі ; за ред. проф. Бутинця Ф. Ф. та доц. Малюги Н. М. Житомир : ПП. «Рута», 2002. 576 с.
58. Бухгалтерський словник ; за ред. проф. Бутинця Ф. Ф. Житомир: ПП «Рута», 2001. 224 с.
59. Валуєв Б. Про багатоцільовий бухгалтерський облік: деякі необґрунтовані уявлення. Бухгалтерський облік і аудит. 2012. № 5. С. 3–9.
60. Васільєва Л. М., Бондарчук Н. В., Павлова Г. Є. Принципи формування облікової політики. Інноваційна економіка: Всеукраїнський науково-виробничий журнал. 2013. № 2. С. 322–324.
61. Введение в институциональную экономику ; под ред. Д. С. Львова. М.: Экономика, 2005. 639 с.
62. Веклич О., Яхєєва Т. Урахування природного капіталу як базового компонента економічного розвитку України. Економіка України. 2004. №12. С. 75–80.
63. Вигівська І. Виникнення підприємницьких ризиків за об'єктами бухгалтерського обліку. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2008. № 3(12). С. 112–118.
64. Виговська Н. Г. Внутрішньогосподарський контроль та внутрішній аудит: порівняльний аспект. Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2005. № 1 (31). С. 45–54.
65. Вікіпедія Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
66. Вітлінський В. В., Верченко П. І., Сігал А. В., Наконечний Я. С. Економічні ризики: ігрові моделі: навч. посібник. К.: КНЕУ. 2002. 446 с.
67. Волошин І. Визначення економічної сутності інновацій як об'єкта обліку і аналізу. Економічний аналіз. 2008. № 3 (19). С. 261–264.
68. Воробйов Ю. М. Фінансовий капітал акціонерних компаній. Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. 2013. №1. С. 7–11.

69. Воробьева Т. В., Крючков Е. Н., Дебелова Н. Н., Завьялова Е. Н., Самойлюк И. К. Природный капитал в экономике. Известия Томского политехнического университета. Инжиниринг георесурсов. 2009. Т. 315. № 6. С. 13–18.
70. Воронко Р. М., Басіста І. А. Трактуння внутрішнього контролю та проблеми його застосування на підприємствах. Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. 2013. Вип. 10(3). С. 139–146.
71. Выварец К. А., Карелов А. С. Концептуальный подход к определению износа природного капитала [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://vestnik.urfu.ru/ru/arkhiv/journal/13/article/189/>
72. Выручаева А. Особенности интегрированной отчетности. Актуальная бухгалтерия. 2013. № 10. С. 97–100.
73. Галич О. А. Внутрішньогосподарський контроль в системі управління аграрних підприємств. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Вип. 1 (4). Т. 3. Полтава : ПДАА. 2012. С. 26–30.
74. Гарднер Д., Оуэн Р., Конвей Р. Привлечение капитала ; пер. с англ. М.: Джон Уайли энд Санз, 1995. 464 с.
75. Гейтс Б. Бизнес со скоростью мысли [изд. 2-е, испр.]. М. : Эксмо, 2002. 480 с.
76. Гелбрейт Дж. Знание – как капитал ; пер. с англ. под ред. М.В. Грега. М.: Знание, 1998. 217 с.
77. Генкин Б. М. Экономика и социология труда: учебник для вузов. 3-е изд. М.: НОРМА, 2001. 448 с.
78. Герасимова Л. Н., Коробкова О. С. Развитие интегрированной бухгалтерской отчетности в России. Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития. 2014. №17. С. 85–88.
79. Гильде Э. К. Модели организации нормативного учета в промышленности. М. : Финансы, 1970. 246 с.
80. Гильдия инвестиционных и финансовых аналитиков [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cfin.ru/org/guild.shtml>.

81. Гильфердинг Р. Финансовый капитал. М. :Прогресс, 1910. 231с.
82. Глеба Т. И. Эволюция системы функционирования капитала как основа перехода на постиндустриальную стадию развития. Экономический вестник университета. Сборник научных трудов ученых и аспирантов. 2013. №20-1. С.103–105.
83. Гнилицька Л. В. Сучасні підходи до квінтесенції публічної звітності підприємства в контексті забезпечення його економічної безпеки. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2016. Вип. 1 (34). С. 48–65.
84. Голюкова Н. В. Людський капітал як фактор зростання і розвитку економіки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.01.01; Нац. акад. наук України, Ін-т екон. прогнозування. К., 2004. 23 с.
85. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік в Україні: аналіз стану та перспективи розвитку : монографія. К. : Центр учбової літератури, 2007. 522 с.
86. Голов С. Ф. Предмет і метод бухгалтерського обліку: міфи і реалії. Облік і фінанси АПК. 2004. № 1. С. 17–23.
87. Голов С. Ф. Теорія багатоцільового бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік і аудит. 2011. № 4. С. 3–13.
88. Гомберг Л. И. Счетоводство и его научная система. Бюллетень Московского общества бухгалтеров. 1909. №4. С. 20.
89. Горожанкина М. Е. Экономический институт в контексте теории социального капитала. Научные труды ДонНТУ. Серия Экономическая. 2004. Выпуск 70. С. 70–76.
90. ГОСТ 15971-84. Информационное обеспечение АСУ. Термины и определения. Введ. 01.01.85. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://polyset.ru/GOST/all-doc/GOST/GOST/>
91. Гранчак Т. Український журнал з питань з агробізнесу «Пропозиція» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.propozitsiya.com/?page=146&itemid=3035>

92. Гринів Л. С. Економічна теорія природного капіталу: нові моделі, функції та оцінки. Науковий вісник. 2005. Вип. 15.6. С. 65–71.
93. Гринів Л. С. Економічні функції природного капіталу. Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. Випуск 7. Львів: Коопосвіта, 2000. С. 227–232.
94. Гринчишин Я. Принцип безперервності в Україні: порівняння з міжнародними стандартами. Бухгалтерський облік і аудит. №11. 2013. С. 3–8.
95. Гриценко О. І. Тенденції та проблеми формування інтегрованої звітності суб'єктами господарювання. Молодий вчений. 2014. № 2(05). С. 31–34.
96. Грицишен Д. О. Бухгалтерський облік в системі управління економіко-екологічною безпекою промислових підприємств: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2015. 540 с.
97. Грицишен Д. О. Модифікація принципів бухгалтерського обліку в контексті положень сталого розвитку промислових підприємств. Економічний простір. 2015. № 100. С. 108–124.
98. Грیشнова О. А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. К. : Т-во «Знання», 2001. 254 с.
99. Гузов Ю. Н., Быков В. А., Соколов Я. В. Аудит. СПб: ГОУ ДПО ЦПКС СПб.: Региональный центр оценки качества образования и информационных технологий”, 2008. 169 с.
100. Гура Н. О. Бухгалтерський облік як наука, його принципи, предмет і об'єкти. Бухгалтерський облік у системі економічних наук. 2007. № 6. С. 3–8.
101. Гуцайлюк З. В. Економічні ризики в інформаційній системі бухгалтерського обліку. Бухгалтерський облік і аудит. 2010. №7. С.8–13.
102. Гуцайлюк З. В. Облік і контроль у ринковій економіці: елементи концепції: монографія. Тернопіль: Крок, 2013. 176 с.
103. Гуцайлюк З. Оперативний облік та оперативний економічний аналіз в системі бухгалтерського обліку. Галицький економічний вісник. 2012. №2(35). С. 166–170.

104. Давидюк Т. В. Бухгалтерський облік в системі управління людським капіталом: теорія та методологія : автореф. дис. ... док. екон. наук; спец. 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Житомир, 2011. 36 с.

105. Давидюк Т. В. Людський капітал як об'єкт інтегрованої звітності: напрямки реалізації міжнародного стандарту інтегрованої звітності. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матер. 3-ї Міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовтня 2014 р. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. С. 13–14.

106. Давидюк Т. В. Социальная отчетность в Украине как инструмент управления человеческим капиталом. Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 3(21). С. 96–101.

107. Даниленко О. А. Обґрунтування процесного підходу до управління персоналом організації [Електроний ресурс]. Режим доступу: ir.kneu.edu.ua:8080.

108. Даньків Й. Я., Остап'юк М. Я., Сливка Я. В. Від обліково-правової культури до облікової науки. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. Вип. 2 (48). 2016. С. 318–325.

109. Дарбалаева Д. А. Сущность и место природного капитала в эколого-экономической системе. ЭТАП. 2014. №4. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-i-mesto-prirodnogo-kapitala-v-ekologo-ekonomicheskoy-sisteme>

110. Даулинг Г. Репутация фирмы: создание, управление и оценка эффективности ; пер. с англ. М.: ИМИДЖ-Контакт, Инфра-М, 2003. 386 с.

111. Дацій О. І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України : монографія. К. : ННЦ ІАЕ, 2004. 428 с.

112. Дев'ятнадцятий Всесвітній конгрес бухгалтерів. Незалежний аудитор. 2014. № 10 (IV). С. 2–4.

113. Декларация Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_455

114. Демянчук О. І. Формування властивостей соціального капіталу підприємства. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2011. Вип. 16. С. 270–276.

115. Деревяго И. П. Анализ воспроизводственных процессов в системе устойчивого развития. Проблемы современной экономики. 2008. № 2(26) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1934>.

116. Дземішкевич І. О. Особливості відображення методики формування інтегрованої звітності в обліковій політиці підприємства. Розвиток бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту в умовах трансформації системи управління : матеріали Міжвузівського круглого столу (м. Черкаси, 22 квітня 2015 р.). Черкаси : ЧІБС УБС НБУ, 2015. С. 37.

117. Дзямулич О. С. Репутаційний капітал як основа репутаційної системи суб'єктів підприємництва. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. 2014. Вип. 9–1. Ч. 4. С. 52–55.

118. Диба В. М. Інтелектуальний капітал: формування та облік. Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». Київ : КНЕУ, 2009. Вип. 21. С. 517–526.

119. Дипиаза С. А., Эклз Р. Дж. Будущее корпоративной отчетности: Как вернуть доверие общества; пер. с англ.: В. Ионов, Ю. Езерский. М.: Альпина Паблшер, 2003. 211 с.

120. Дісяк О. П. Фінансовий капітал підприємства та джерела його формування. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.confcontact.com/2007may/5_disyak.php.

121. Довбенко В. І., Кузьмич О. С. Роль ділової репутації в управлінні розвитком підприємства. Національний університет «Львівська політехніка». 2012. С. 126–127.

122. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Микроэкономика ; пер. с англ. В. Лукашевича и др. СПб., 1994. 448 с.
123. Домашенко Ю. В. Интегрована звітність: вдосконалений облік операцій як показник ефективності діяльності. Економічний вісник. 2013. №1. С. 65–72.
124. Дорош Н. І. Аудит внутрішнього контролю підприємства Міжнародний збірник наукових праць. Випуск 2(5) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://pbo.ztu.edu.ua/article/viewFile/103493/98689>.
125. Дорош Н. І. Внутрішній контроль та аудит в управлінні ризиками на підприємстві. Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна. Випуск 44. Львів: Львівська комерційна академія. 2014 р. С. 148–152.
126. Доценко І. О. Систематизація класифікаційних ознак підприємницького ризику. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2011. № 4. С. 83–91.
127. Драгер Х. Интервью. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.csrjournal.com/interview/5666-integririvannaya-otchetnost-vozmozhnost-dlya-rossiyskih-kompaniy-naverstat-upuschennoe-v-oblasti-korporativnoy-otchetnosti.html>
128. Дресвянникова А. В. Классификация рисков по характеру воздействия на результаты деятельности предприятия. Российское предпринимательство. 2007. Том 8. № 10. С. 98–103.
129. Дрозд Н. В. Концептуальні підходи до розуміння категорії фінансового капіталу. Економіка: проблеми теорії та практики: збірн. наук. праць. Вип. 251: В 6 т. Т.IV. Дніпропетровськ: ДНУ, 2009. С. 889–895.
130. Друкер П. Ф. Эффективное управление предприятием ; пер. с англ. М.: ООО «И.Д. Вильямс», 2008. 224 с.
131. Дятлов С. А. Основы теории человеческого капитала. СПб.: Изд-во СПбУЭФ, 1994. 160 с.

132. Евдокиенко В. Бизнес-процессы, процессное управление и эффективность [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.aup.ru/articles/management/20.htm>.

133. Економічний словник-довідник: [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://subject.com.ua/economic/dict/813.html>

134. Євдокимов В. В. Концепція інтегрованої системи бухгалтерського обліку: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... докт. екон. наук : 08.00.09 ; Житомирський державний технологічний університет. Житомир, 2011 р. 37 с.

135. Євдокимов В. В., Дика О. С., Ніколаєва С. П., Прокопенко Ж. В. Облікове забезпечення управління небанківськими фінансовими установами в умовах ризику: ломбарди, лізингові та страхові компанії : монографія. Житомир : Євенок О. О., 2017. 572 с.

136. Євдокимов В. В., Довгаль Ю. Д. Ефективність впровадження комп'ютерної системи бухгалтерського обліку у корпораціях Міжнародний збірник наукових праць. 2010. Випуск 1(16). С. 76–87.

137. Євдокимов В. В., Легенчук С. Ф., Грицишен Д. О., Баришнікова О. М. Інтегрована звітність підприємств: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2014. 180 с.

138. Єршова Н. Ю. Розвиток методологічних основ формування інтегрованої звітності. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. 2016. Вип. 1(1). С. 451–459.

139. Єфименко Т. І., Жук В. М., Ловінська Л. Г. Інформація в антикризовому управлінні: глобальний аспект стандартизації обліку та фінансової звітності : монографія. Держ. навч.-наук. установа «Акад. фін. упр.». Київ : ДННУ «Акад. фін. упр.», 2015. 399 с.

140. Железняк В. В. Формування страхових фондів підприємств як матеріальна основа їх захисту від підприємницьких ризиків. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. Д., 2014. №11. [Електронний

ресурс]. Режим доступу: http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3430/1/Zheleznyak_1.pdf

141. Живая планета 2012 – краткое содержание [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.footprintnetwork.org/content/images/uploads/LPR_2012_Russian_summary.pdf.

142. Жиглей І. В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2010. 496 с.

143. Житний П. Є. Облікова політика в умовах розвитку фінансово-промислових систем: методологія та організація : монографія. Луганськ, СНУ ім. В. Даля, 2007. 352 с.

144. Жогова О. Аудиторські процедури до прийняття завдання. Незалежний АУДИТОР. 2012. №9. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://n-auditor.com.ua/uk/component/na_archive/555?view=material.

145. Жук В. М. Концепція розвитку бухгалтерського обліку в аграрному секторі економіки : монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2009. 648 с.

146. Жук В. М. Розвиток моделювання в бухгалтерському обліку. Облік і фінанси АПК. 2010. № 3. С. 26–32.

147. Жук П. В., Соха Ю. І. Регіональні природно-техногенні загрози в системі національної безпеки. Регіональна економіка. 2011. № 4. С. 210–216.

148. Завора Т. М., Лебедин А. Г. Алгоритм оцінювання ризиків в контексті забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Економіка та управління підприємствами регіонів України в контексті європейської інтеграції: матеріали Всеукр. студ. Інтернет-конф., 14–15 жовт. 2015 р. Полтава: ПолтНТУ, 2015. С. 168–171.

149. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Партин Г. О. Облік і аудит: Термінологічний словник. Львів : Центр Європи, 2002. 671 с.

150. Зайцев Ю. К. Соціалізація економіки України як стратегічна потреба її розвитку : автореф. дис. д-ра.ekon. наук: 08.01.01 ; Київ. нац. екон. ун-т. К., 2002. 36 с.
151. Замула І. В. Бухгалтерський облік екологічної діяльності у забезпеченні стійкого розвитку економіки: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2010. 440 с.
152. Занора В. О. Ризик-орієнтоване управління виробничо-технологічними витратами машинобудівних підприємств. Бізнес Інформ. 2014. № 4. С. 157–161.
153. Заплітна Т. В. Вартісна оцінка природного капіталу в ринковій економіці. Вчені записки : зб. наук. пр. Київ : КНЕУ, 2014. Вип. 16. С. 20–23
154. Золотухина Т. В. Показатели ЕБИТ и ЕБИТДА: особенности вычисления по данным МСФО-отчетности Корпоративная финансовая отчетность. 2015. №5. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://finotchet.ru/articles/90/#>
155. Зоріна О. А. Методи аналізу фінансових ризиків. Міжнародний збірник наукових праць. 2010. Вип. 20. С. 221–229.
156. Зоріна О. А. Організація інтегрованої системи обліку та звітності як інформаційної бази аналізу. Економіка Крима. 2011. № 2 (35). С. 265–269.
157. Зьолко О. Сутність інтелектуального капіталу: підходи до визначення. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2013. №53. С. 11–18.
158. Иванов Е. А. Основные фонды: воспроизводство и повышение фондоотдачи. Москва: «Знание», 1978. С. 11–12.
159. Иванюк И. А. Воспроизводство интеллектуального капитала в современных маркетинг-системах. Журнал депонированных рукописей. 2002. № 6 [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.cis2000.ru/publish/books/book_44/index.shtml.
160. Ивасенко А. Г. Банковские риски. М.: Вузовская книга, 1998. 143 с.

161. Иватанова Н. П., Пугачева А. А. Теоретико методологическое обоснование необходимости эколого-экономической оценки природного капитала. Известия ТулГУ. Экономические и юридические науки, 2013. №3–1. С. 77–87.

162. Изменение правил проведения аудита затронет украинских бизнесменов [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://business.vesti-ukr.com/113429-izmenenie-pravil-provedeniya-audita-i-buhucheta-zatronet-i-biznes>.

163. Ілляшенко С. М. Економічний ризик: навч. посібник ; 2-ге вид., доп. перероб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 220 с.

164. Іляш О. І. Оцінка розвитку людського капіталу України. Економіка і регіон. 2008. №3(18). С. 141–145.

165. Индекс социального развития [Электронный ресурс]. Режим доступа: 2016<https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2016.html>.

166. Інтегрована звітність: варіанти розвитку KPMG: Сайт Центру «Розвиток КСВ». [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://csr-ukraine.org/news>.

167. Інтегрований звіт ДТЕК 2014. 172 с.

168. Історія економічних учень: підручник у 2-х ч. Ч. 1 ; за ред. В. Д. Базилевича. [3-тє вид., випр. і доп.]. К.: Знання, 2006. 1157 с.

169. Кадыров И. С. Проблемы информационного обеспечения анализа денежных потоков в коммерческих организациях. Век качества. 2011. №4. С. 72–75.

170. Как готовить интегрированный отчет: полезные советы и рекомендации экспертов [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.bakertilly.ua/ru/page_1.htm.

171. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління. К.: Ельга, Ніка Центр, 2002. 360 с.

172. Каменецкий В. А., Патрикеев В. П. Капитал (от простого к сложному). М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2006. 583 с.

173. Каменська Т. О., Редько О. Ю. Внутрішній контроль і аудит в управлінні. К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2015. 375 с.
174. Каморджанова Н. А. Развитие интегрированной системы учета и отчетности: методология и практика: монография. Москва: Проспект, 2015. 192 с.
175. Кантаєва О. В. Бухгалтерський облік і аналіз інноваційної діяльності підприємств: організація і методологія : монографія. Житомир : ФОП Кузьмін Дн. Л., 2010. 424 с.
176. Капіталізація економіки ; за ред. В. М. Гейця та А. А. Гриценка. К., 2007. 199 с.
177. Карамішев Д. В., Набока Л. В., Кононов І. О. Теорія організації. Х.: «Точка», 2011. 300 с.
178. Карпова Ю. А. Введение в социологию инноватики : учебное пособие. СПб. : Питер, 2004. 192 с.
179. Кафка С. М. Капітал: бухгалтерський підхід. Молодий вчений. 2017. № 3 (43). С. 668–674.
180. Квалиметрия. Материал из Википедии [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
181. Кейнс Д. М. Общая теория занятости, процента и денег. Шедевры мировой мысли: В 3 т. Т. 3. Петрозаводск: Петроком, 1993. 307 с.
182. Кендюхов А. Гносеология интеллектуального капитала. Экономика Украины. 2003. № 4. С. 28–34.
183. Керівні принципи щодо стандартів внутрішнього контролю для державного сектору : ISSAI GOV 9100 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.issai.org/media\(574,1033\)/INTOSAI_GOV_9100_E.pdf](http://www.issai.org/media(574,1033)/INTOSAI_GOV_9100_E.pdf).
184. Кивачук В. С., Слапик Ю. Н. Кругооборот капитала действующего предприятия: современные формы функционирования. Проблемы теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу: міжнародний збірник наукових праць. Серія: бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Житомир: ЖДТУ, 2007. Випуск 2(28). 276 с.

185. Кірейцев Г. Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки : монографія. Житомирський держ. технол. ун-тет. Житомир: ЖДТУ, 2007. 236 с.
186. Кобзарев О. Фандрейзинг. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування. Асоціація міст України. К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 84 с.
187. Кобелева С. А. Значение и оценка «природного капитала» в строительном комплексе. Строительство и техногенная безопасность. 2013. №48. С. 93–97.
188. Ковалев Г. Д. Основы инновационного менеджмента ; под ред. проф. В. А. Швандара. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 1999. 208 с.
189. Коваленко О. М. «Интеллектуальный капитал» як економічна категорія. Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. Київ : КНЕУ, 2006. Вип.16. С. 56–63.
190. Ковальова Г. В. Роль внутрішнього контролю в системі управління господарською діяльністю підприємства. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 1(1). С. 240–247.
191. Ковальчук Т. М. Оперативний економічний аналіз в управлінні агропромисловим виробництвом. К.: ІАЕ, 2001. 520 с.
192. Ковпотина Е. А. Интегрированная отчетность как современная модель формирования отчетности. Вестник Ессентукского института управления, бизнеса и права 2015. № 11. С. 122–125.
193. Ковылин Д. М. Управление знаниями организации: от знаний к интеллектуальному капиталу. Российское предпринимательство. 2011. №3–1. С. 89–96.
194. Когденко В. Г. Анализ интегрированной отчетности: социально-репутационный капитал. Экономический анализ: теория и практика. 2016. № 6. С. 100–114.

195. Когденко В. Г., Мельник М. В. Интегрированная отчетность: вопросы формирования и анализ. Международный бухгалтерский учет. 2014. № 10. С. 2–15.
196. Козырев А. Н., Макаров В. Л. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности. М. : Интерреклама, 2003. 352с.
197. Кокурин Д. И. Инновационная деятельность. М. : Экзамен, 2001. 576 с.
198. Колесова Є. В. Ризики, як невід’ємна частина професії бухгалтера : монографія. Київ: КНТЕУ. Київ, 2005. 168 с.
199. Колос І. В. Облікова політика як елемент звітності підприємства. Актуальні проблеми економічного та соціального розвитку підприємств харчової промисловості : програма і матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 квітня 2015 р. К.: НУХТ, 2015. С. 12–14.
200. Колот А. М. Корпоративна соціальна відповідальність: еволюція та розвиток теоретичних поглядів. Економічна теорія. 2013. № 4. С. 5–26.
201. Колумбет О. П. Роль і місце сучасної концепції інтегрованої системи бухгалтерського обліку. Збірник наукових праць Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2015. Вип. (6). С. 39–49.
202. Конвенции и соглашения [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.
203. Кондакова Н. М. Учетная политика в условиях гармонизации и стандартизации бухгалтерского учета. Вісник ЖДТУ. №3 (25), 2003. С. 94–101.
204. Кондраков Н. П. Бухгалтерский учет. М. : ИНФРА-М, 1996. 560 с.
205. Кондрашихін А. Б., Пепа Т. В. Теорія та практика підприємницького ризику. К. : Центр навчальної літератури, 2009. 224 с.
206. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.
207. Копкова Е. С. Интегрированная отчетность и интегрированное мышление в эволюции стратегического управления. Вестник современной науки. 2015. №12. С. 64–65.

208. Корінько М. Д. Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація: монографія. К. : Інформат.–аналіт. агентство, 2007. 429 с.

209. Корновенко С. В., Тараненко О. М. Інтелектуальний капітал та його вплив на розвиток інноваційної економіки. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. 2015. № 10. С. 79–84.

210. Королюк Н. М. Облік і контроль у системі управління людським капіталом підприємства: методика та організація: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 ; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. К., 2010. 19 с.

211. Короткевич А. В. Корпоративна культура як основа репутаційного капіталу: методологія побудови, нові методи і форми впливу. Маркетинг і маркетингові дослідження. 2008. № 4. С. 300–311.

212. Корпоративна соціальна відповідальність ; під заг. ред. В. Я. Горфинкеля, Н. Ст. Родіонової. М: Юрайт, 2014. 570 с.

213. Корчагин Ю. А. Российский человеческий капитал: фактор развития или деградация? : монографія. Воронеж: ЦИРЭ, 2005. 252 с.

214. Корягін М. В., Куцик. П. О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія. Київ: Інтерсервіс, 2016. 276 с.

215. Костирко Р. О. Перспективи міжнародної інтегрованої звітності [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21CO

216. Коулман Дж. Капитал социальный и человеческий. Общественные науки и современность. 2001. № 3. С. 121–139.

217. Коханова М. Имидж и репутационный капитал фирмы: к проблеме модернизации PR. RELGA, 2005. №12. С. 14–22.

218. Краснокутська Н. С., Ришкова Я. С. Теорія зацікавлених сторін: основні положення та сфери дослідження Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг: зб. наук. пр. Харків: ХДУХТ, 2014. Вип. 1(19). С. 96–104.

219. Краткий словарь терминов / Всемирный банк. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.worldbank.org/depweb/beyond/mirross/glossary.html>

220. Кривень О. В. Еволюція поняття «природний капітал». Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент». 2004. Вип. 3-4 (13–14). С. 208–214.

221. Кривень О. В. Природний капітал в системі формування екологічно збалансованої економіки: автореф. дис... канд. екон. наук / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2005. 21 с.

222. Криштопа І. І. Стратегічний облік об'єднаного бізнесу: методологія, моделювання, організація : монографія. Держ. ВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». Кривий Ріг : Чернявський Д. О. [вид.], 2016. 463 с.

223. Крупка Я. Д. Варіанти обліку інноваційних процесів на підприємстві // Бухгалтерський облік і аудит. 2006. № 5. С. 11–18.

224. Крупка Я. Д., Муравський В. В. Облікові системи та їх інтеграція в умовах повністю автоматизованої обробки інформації. Збірник наукових праць «Вісник НТУ «ХПІ» : Технічний прогрес та ефективність виробництва 2008. №54. С. 75–82.

225. Крупка Я., Хвищун І. Інтелектуальний капітал у підприємницькій діяльності [Електронний ресурс]. Режим доступу: [nbuv.gov. Soc_Gum](http://nbuv.gov.ua/Soc_Gum).

226. Крутова А. С. Облік в системі електронної комерції : монографія. Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. Х., 2010. 395 с.

227. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Класифікація чинників впливу на інтегровану облікову політику. Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.: у 2-х ч. Ужгород: УжНУ «Говерла», 2017. Ч. 2. С. 127–130.

228. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Впровадження проекту формування інтегрованої звітності в обліково-аналітичний процес. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія : матеріали Міжнар. наук.-

практ. інтернет-конференції, м. Тернопіль, 30 червня 2017 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 196–199.

229. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Ентропія інформації інтегрованої звітності та механізми її усунення. Тенденції розвитку національних економік: економічний та правовий виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18-19 травня 2017 р. Київ : ККІБП, 2017, 1 т. С. 49–51.

230. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Завдання інтегрованої облікової політики. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю заснування Харківського державного університету харчування та торгівлі, м. Харків, 18 травня 2017 р. : тези у 2-х ч. Харків : ХДУХТ, 2017. Ч. 2. С. 35–36.

231. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інтегрована звітність як засіб реалізації цілей сталого розвитку. Соціально-економічний розвиток системи фінансів і управління в інноваційному середовищі: проблеми, ефективність, перспективи : тези доповідей ІХ симпозиуму, м. Харків, ХІФ КНТЕУ, 25 листопада 2016 р. Харків : ХІФ КНТЕУ, 2016. С. 367–369.

232. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Моделювання облікової політики програм лояльності в підприємствах роздрібної торгівлі. *Wirtschaft und Management: Theorie und Praxis: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel. Vol. 2* Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. S. 152–158.

233. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Модель соціальної відповідальності суб'єктів державного сектору економіки. *Бізнес-інформ.* 2017. №5. С. 17–25.

234. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Мультифункціональна модель опису фінансового капіталу в інтегрованому звіті. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Вип. 2. № 23. С. 397–404.

235. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Облік праці та її оплати в інформаційній системі підприємства торгівлі. Житомир : ЖДТУ, 2015. Вип. 2 (32). С. 174–187.

236. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Обліково-звітні аспекти монетизації продуктів ігрової індустрії з використанням електронних грошей. Бізнес Інформ. 2016. № 7. С. 147–152.

237. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Переваги інтегрованої звітності та перспективи її імплементації в Україні. Innovation in science and education: challenges of our time. London: IASHE, 2016. С. 52–58.

238. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Перспективи імплементації інтегрованої звітності в Україні. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 31 травня–1 червня 2018 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 55–57.

239. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Перспективи розвитку облікової системи підприємств України. Бізнес-інформ. 2018. №4. С. 261–266.

240. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Професіограма бухгалтера як необхідний чинник формування компетентного фахівця. Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Науково-інформаційна підтримка навчального процесу: матеріали XII Всеукр. наук.-метод. конф., м. Харків, 30 вересня 2015 р. Х. : ХДУХТ, 2015. С. 367–368.

241. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Теоретико-методичний інструментарій врахування трансакційних витрат у звітності підприємств готельного господарства. Innovation in science and education: challenges of our time. London: IASHE, 2017. С. 29-33.

242. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Фінансове обґрунтування інноваційних проектів в обліку та звітності. Вісник ХНАУ: Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. Харків: ХНАУ, 2017. №3. С. 38–47.

243. Крутова А. С., Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Особливості нарахування та обліку військового збору. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2015. Вип. 1 (21). С. 19–29.

244. Крутова А. С., Нестеренко О. О., Левіна М. В. Обліково-звітне забезпечення управління трансакційними витратами : монографія. Харків : Видавець Іванченко І.С., 2016. 224 с.
245. Крутова А.С. Синтез ієрархічної структури інформаційних ресурсів управління суб'єктами електронної комерції. Проблемы экономики. 2017. №2. С. 210–216.
246. КСВ сніданок «Звітність з КСВ: нова директива ЄС. Інтегрована звітність та GRI G4 рік потому» [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://csr-ukraine.org/article/ксов-сніданок-звітність-з-ксов-нова-дир/>.
247. Кузик Н. П. Система внутрішнього контролю в акціонерному товаристві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.04 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». Київ, 2004. 24 с.
248. Кузнецова С. Система бухгалтерського обліку: методологічні та правові аспекти формування. Бухгалтерський облік і аудит. 2008. №43. С. 12–16.
249. Кузьменко О. А., Абросимова М. В. Интегрированная отчётность – новая модель отчётности для российских корпораций. Академический вестник. 2014. № 1 (27). С. 102–113.
250. Кузьминский А. Н. Теория бухгалтерского учета: учебник. К.: Вища школа, 1990. 311 с.
251. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г. Основи менеджменту. К.: «Академвидав», 2003. 416 с.
252. Кузьмінський Ю. А. Про сьогоднішнє та майбутнє облікової професії. Незалежний аудитор. 2012. №4. С. 33–35.
253. Кулик В. А. Облікова політика підприємства: набутий досвід та перспективи розвитку : монографія. Полтава : ПУЕТ, 2014. 373 с.
254. Кутер М. И. Теория бухгалтерского учета ; 2-е изд., перераб, и доп. М. : Финансы и статистика, 2002. 640 с.
255. Кутер М. И., Гурская М. М. История бухгалтерского учета капитала. Бухгалтерский учет. № 3. 2010. С. 106–107.

256. Куценко К. В. Ділова репутація банку як капітал. Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1399>.

257. Куцик П. О. Організація впровадження інтегрованої системи обліку та звітності. Торгівля, комерція, підприємництво. 2012. Вип. 14. С. 48–59.

258. Кучеренко Т. Регламентування облікової політики фінансової звітності. Бухгалтерський облік і аудит. 2009. № 5. С. 24–34.

259. Лаговская Е. А. Интегрированная модель отчетности: преимущества и недостатки применения. Вестник Брестского государственного технического университета. 2012. №3. С. 33–36.

260. Лаговська О. А., Шайдецька І. І. Корпоративні конфлікти та інформаційна асиметрія: причини і шляхи подолання. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2016. Том 26. № 1. С. 170–178.

261. Лапуста М. Г., Шаршукова Л. Г. Риски в предпринимательской деятельности. М.: ИНФРА-М, 1998. 224 с.

262. Левицька О. О. Особливості методології обліку інноваційної діяльності. Збірник наукових праць ЧДТУ: серія Економічні науки, 2008. Вип. 21. С. 111–114.

263. Левицька С. О., Осадча О. О. Управлінський облік соціального забезпечення працівників на підприємстві. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2016. Вип. 2–3 (35). С. 214–227.

264. Легенчук С. Ф., Брехун Н. С. Принцип безперервності в бухгалтерському обліку: історичні аспекти, сутність та шляхи розвитку. Вісник Львівської комерційної академії. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2011. Вип. 38. С. 197–205.

265. Лейф Э. Корпоративная долгота. Навигация в экономике, основанной на знаниях : пер. с англ. М. : ИНФРА-М, 2005 (АООТ Твер. полигр. комб.). 247 с.

266. Лекція Меда Джонса «Валове національне щастя» [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kneu.edu.ua/ua/news_main/news_2011_09_12/
267. Ленин В.И. Полн. собр. соч. 5-е изд. Т. 27. С. 386.
268. Леонтьев Б. Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе. М. : Акционер, 2002. 200 с.
269. Лессидренска Т. Интегрированный отчет – платформа для управления компанией [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.inesnet.ru/magazine/mag_archive/free/2012_05/ES2012-05-Teodorina_Lessidrenska.pdf
270. Лещук В. П. Роль фінансового капіталу у формуванні інтегрованих структур бізнесу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua>
271. Либерзон В. Бизнес – это риск. Нужно только уметь рисковать. Бизнес. 2003. № 50. С. 77–81.
272. Ловінська Л. Г. Облікова політика – інструмент організації бухгалтерського обліку. Наукові праці НДФІ. 2005. №4 (33). С. 195–205.
273. Ловінська Л. Г., Стефанюк І. Б. Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролю в сучасних умовах господарювання в Україні : монографія. К., 2006. 237 с.
274. Ловінська Л. Оцінка в сучасній системі бухгалтерського обліку підприємств України : автореф. дис ... д-ра екон. наук: 08.00.09. Київ : 2007. 29 с.
275. Лоханова Н. А. Интеграционные процессы в учете в условиях институциональных преобразований: монография. Херсон: Гринь Д.С., 2012. 400 с.
276. Лоханова Н. О. Економічні інтереси користувачів облікової інформації – конфліктність, взаємозалежність і вплив на цільову спрямованість обліку. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки: Випуск 30: У трьох частинах. Черкаси: ЧДТУ, 2012. Частина II. С.123–128.

277. Лучик Г. М. Облікова політика як інструмент формування обліково-аналітичної інформації в управлінні. Ефективна економіка. 2015. № 12 [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4664>.

278. Лысенко Н. Как корпоративная репутация отражается на финансовом состоянии компании? [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://fdk.net.ua/article/kak-korporativnaya-reputatsiya-otrazhaetsya-na-fynansovom-sostoyanuu-kompanuu>

279. Мазуров Ю. Л., Пакина А. А. Экономика и управление природопользованием. М.: МГУ, 2003. С. 37–42.

280. Макаренко І.О. Інтегрована звітність як майбутнє корпоративної звітності. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез доповідей XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 24 – 25 жовтня 2013 р. В 2 т. Т. 2. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. С. 63–65.

281. Макарова Н. Н. Влияние учетной политики на оценку бухгалтерского и налогового риска. Аудит и финансовый анализ. 2009. № 2. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.auditfin.com/fin/2009/2/Makarova/Makarova%20.pdf>.

282. Максимова В. Ф., Кузіна Р. В. Деякі питання формування складу фінансових і нефінансових показників інтегрованої звітності. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер. : Економіка. 2015. Вип. 2(1). С. 243–249.

283. Малахов Ф. В. Управление процессом формирования и развития репутации современной российской организации: автореферат дис... канд. социол. наук. М., 2009. 26 с.

284. Малиновская Н. В. Интегрированная отчетность – инновационная модель корпоративной отчетности. Международный бухгалтерский учет. 2013. № 38. С. 12–18.

285. Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2005. 548 с.
286. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. Т. 26, Ч. 1. 675 с.
287. Мачеринскене И., Инкуте-Генриксон Р. М., Симанавичене Ж. Социальный капитал организации: методология исследования. Социологические исследования. 2006. № 3. С. 29–39.
288. Медвідь Ф. М., Димарчук О. Л., Курчина І. О. Глобалізація засобів масової інформації: концептуальні засоби. Наукові праці МАУП. 2011. Вип. №4 (31). С. 88–92.
289. Медынский В. Г., Скамай Л. Г. Инновационное предпринимательство : учеб. пособие для вузов. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 589 с.
290. Международный стандарт интегрированной отчетности [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://integratedreporting.org>.
291. Мерсье де Ла Ривьер Пьер Поль, Строев А. Ф. Те, кто поправляет фортуна. Авантюристы просвещения. М.: НЛО, 1998. С. 218–233.
292. Мещерова Н. В. Финансовые рынки и финансовый капитал в современной экономике: содержание, структура, институциональная характеристика. Вопросы экономики и права. 2010. № 11. С. 94–104.
293. Микитюк П. П. Аналіз інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств : монографія. Тернопіль : Терно-граф, ТНЕУ, 2009. 304 с.
294. Миль Дж. С. Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии. М.: Прогресс, 1990. 352 с.
295. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 1 «Подання фінансової звітності» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_013.
296. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики ; пер. з англ. мови О. В. Селезньов, О. Л. Ольховікова, О. В. Гик, Т. Ц. Шарашидзе, Л. Й. Юрківська, С. О. Куліков. К. : ТОВ «ІАМЦ АУ «Статус», 2007. 1172 с.

297. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua>.
298. Міністерство економічного розвитку і торгівлі разом із системою ООН в Україні розпочали національні консультації щодо 17 Цілей Сталого Розвитку в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentr/news/>
299. Мних Є. Ефективність інтегрованих обліково-аналітичних систем. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2013. № 1. С. 109–116.
300. Моїсєєв С. В., Терьохін В. І. История экономической мысли. М.: Ассоциация авторов и издателей «ТАНДЕМ», ЭКМОС, 1998. 248 с.
301. Молоканова В. М. Дослідження синергетичних рівнів проектно-орієнтованого розвитку підприємства. Управління проектами та Розвиток виробництва: Зб.наук.пр. Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. № 4 (40). С. 5–11.
302. Морозов Т. Наукоемкие технологии и технопарки – высший этап реформирования экономики государства и регионов. Підприємництво, господарство і право. 2001. №11. С. 105–106.
303. Мосаковський В., Кононенко Т. Інтеграція господарського обліку. Бухгалтерський облік і аудит. 2004. № 6. С. 16–24.
304. Мосендз Т. А. Эффективность бизнеса под контролем. Менеджмент сегодня. 2009. № 1(49). С. 56–63.
305. Мошенський С. З. Розвиток теорії ризиків в економічній науці: еволюційний підхід. ВІСНИК ЖДТУ, 2010. № 1 (47). С. 217–220.
306. Мурашко В. М., Сторожук Т. М. Контроль і ревізія фінансово-господарської діяльності. К., Ірпінь : Академія ДПС України, 2001. 311 с.
307. Мустафаєв А. А. Интеллектуальный капитал в контексте конкурентоспособности и деловой репутации предприятий. Часопис економічних реформ. 2016. № 2 (22). С. 3–16.
308. Мэнкью Н. Г. Принципы экономики. СПб.: Питер Ком, 1999. 784 с.

309. Назаренко О. В., Волошина О. І. Організація системи внутрішнього контролю підприємства в умовах сільськогосподарського виробництва. Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. 2011. Вип. 20(2). С. 201–206.

310. Найденова Ю. Н., Осколкова М. А. Взаимодействие компонентов интеллектуального капитала в процессе создания стоимости фирмы. Корпоративные финансы. 2012. № 4. С. 100–112.

311. Насипайко Д. С. Передумови формування ідеї людського капіталу. Наукові праці КНТУ. Економічні науки. 2010. № 17. С. 28–31.

312. Невская М. А., Трушевский В. Л. Современные научные подходы к исследованию природно-ресурсного потенциала. Сборник научных статей «Проблемы системной модернизации экономики России: социально-политический, финансово-экономический и экологический аспекты». СПб.: НОУ ВПО Институт бизнеса и права. 2010. № 9. С. 438–443.

313. Недільська Л. В. Фінансові ресурси як економічна категорія. Вісн. ЖНАЕУ. 2009. № 2, Т. 2. С. 261–269.

314. Нестеренко О. О. Адаптація методологічних положень верифікації інтегрованої звітності до європейських вимог [Електронний ресурс] Східна Європа: економіка, бізнес та управління : елект. наук. фахове видання. ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». 2018. Вип. 2 (13). С. 245–253. Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/13_2018/45.pdf

315. Нестеренко О. О. Бінарна система оцінки інтелектуального капіталу в інтегрованій звітності. Інтелект XXI. 2018. №2. С. 193–198.

316. Нестеренко О. О. Індикатори оцінки рівня сталого розвитку та їх вплив на показники інтегрованої звітності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство» : у 2-х ч. 2017. Вип. 15. Ч. 2. С. 44–50.

317. Нестеренко О. О. Інтегрована звітність: теорія, методологія, практика : монографія. Х. : Видавець Іванченко І. С., 2018. 410 с.

318. Нестеренко О. О. Історичні передумови виникнення військового податку. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч., Харків, 14 травня 2015 р. Ч. 2. Харків: ХДУХТ, 2015. С. 35–36.

319. Нестеренко О. О. Історія становлення та сучасна інтерпретація звітності сталого розвитку. Экономическая теория в XXI веке: поиск эффективных механизмов хозяйствования : матер. II Междунар. науч.-практ. конф., г. Полоцк, Беларусь, 20-21 октября 2016 г. : в 2 ч. Полоцк. гос. ун-т. Новополоцк : ПГУ, 2016. Ч.1. С. 207–212.

320. Нестеренко О. О. Користувачі інформації інтегрованої звітності. Економіка, фінанси, бухгалтерський облік: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 1 лютого 2017 р. П.: ЦФЕНД, 2017. С. 101–104.

321. Нестеренко О. О. Методика оцінки інформаційного ризику на підприємствах роздрібної торгівлі. Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, 2013. Т. 18. Вип. 2. С. 120–128.

322. Нестеренко О. О. Методичні засади оцінки природного капіталу в інтегрованій звітності. Економічний простір: збірник наук. праць, 2017. № 122. С. 117–125.

323. Нестеренко О. О. Методологічні аспекти формування інтегрованої облікової політики. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2017. Вип. 2 (26). С. 29–44.

324. Нестеренко О. О. Методологічні засади опису ризиків бізнес-моделі суб'єкта господарювання в інтегрованій звітності. Проблеми економіки. 2017. №4. С. 369–375.

325. Нестеренко О. О. Особливості обліку продажу товарів із застосуванням торговельних платіжних терміналів. Торговля, комерція, підприємництво. Львів : ЛКА, 2014 р. Вип. 16. С. 136–140.

326. Нестеренко О. О. Проблеми впровадження інтегрованої звітності в обліково-звітну практику підприємств. Фінанси, облік і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: сучасні проблеми та перспективи розвитку теорії і практики: матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 28 жовтня 2016 р. X. : ХДУХТ, 2016. С. 97–98.

327. Нестеренко О. О. Проблемні аспекти обліку електронних грошей. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 22 травня 2014 р. : у 2-х ч. Харків : ХДУХТ, 2014. Ч. 2. С. 45–46.

328. Нестеренко О. О. Ризик-орієнтований підхід до розкриття інформації в інтегрованій звітності. Імплементация інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу: матеріали I Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 22 березня 2018 р. X. : ХДУХТ, 2018. С. 143–144.

329. Нестеренко О. О. Розкриття інформації про природний капітал у звітності: вимоги світових інтеграційних процесів. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті Європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 17-18 травня 2018 р. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2018. С. 218–220.

330. Нестеренко О. О. Удосконалення методики інвентаризації товарних запасів в системі електронного документообігу. Кримський економічний вісник : у 2-х ч. 2013. №1 (02). Ч. II. С. 147–149.

331. Нестеренко О. О. Удосконалення облікової політики для цілей складання інтегрованої звітності в інформаційній системі підприємства [Електронний ресурс] Глобальні та національні проблеми економіки: елект. наук. фахове видання. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського. 2018. Вип. 22. С. 972–979. Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/182.pdf>.

332. Нестеренко О. О. Формування програми внутрішнього аудиту товарних операцій. Облік, Економіка, Менеджмент: наукові нотатки. Міжнародний збірник наукових праць. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2014. Випуск 4. С. 303–309.

333. Нестеренко О. О., Белявцева В. В. Оцінка людського капіталу в інтегрованій обліковій системі. Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді [Електронний ресурс] : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 17 травня 2018 р. Х. : ХДУХТ, 2018. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана: <http://www.hduht.edu.ua/index.php/uk/nauka/conf/1635-conf-17-5-18>.

334. Нестеренко О. О., Герасимова Н. С., Коробкіна І. С. Удосконалення класифікації витрат підприємств готельного господарства. Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment: Collection of scientific articles. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2015. P. 160–165.

335. Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Документування товарних операцій в системі електронного документообігу «Спрут». Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 1 (17). С. 31–38.

336. Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності студентів спеціальності «Облік і аудит». Модернізація вищої освіти та проблеми у правління якістю підготовки фахівців. Інтеграція освіти, науки та виробництва – запорука ефективності навчального процесу : матеріали X Всеукр. наук.-метод. конф., м. Харків, 27 вересня 2013 р. Харків : ХДУХТ, 2013. С. 107–108.

337. Нестеренко О. О., Котенко Л. М. Удосконалення обліку облігацій. Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси : зб. наук. пр. Луц. нац. техн. ун-т. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2012 р. Вип. 9(2). С. 159–167.

338. Нестеренко О. О., Назарова К. О. Роль облікової інформації у забезпеченні сталого розвитку торговельної галузі. Економічний простір: збірник наук. праць, 2016. № 115. С. 157–164.

339. Никифорова В. Г. Інтелектуальний капітал як основа економічної безпеки підприємства. Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. 2013. № 26 (205). С. 139–148.

340. Николаева С. А. Учетная политика организации... Система ведения учета или документ? Бухгалтерское приложение к газете «Экономика и жизнь». 2000. №50. С. 43–48.

341. Ніконова О. Міжнародні стандарти INTOSAI: основні положення, аудиторські підходи, термінологія. Бухгалтерський облік і аудит. 2011. № 2. С. 29–35.

342. Новожилова Ю. В. Интегрированная отчетность и её место в системе корпоративных отчетов. Социальные и гуманитарные знания. 2015. № 4. С. 248–255.

343. Нуреев Р. М. Человеческий капитал и проблемы его развития в современной России [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://rustem-nureev.ru/wpcontent/uploads/2011/01/333.pdf>.

344. Облікова політика: навчальний посібник; за ред. Г. М. Давидова. К.: Знання, 2010. 479 с.

345. Овчаренко Л. В., Ожелевська Т. С. Інвестування в людський капітал як фактор становлення інноваційної економіки в Україні. Innovative Solutions in Modern Science. № 1(1). Dubai, 2016. С. 17–21.

346. Олександренко І. В., Пиріг С. О. Автоматизація фінансової діагностики: теорія і практика. Львів: Ліга-Прес, 2015. 205 с.

347. Омарова З. Н. Сильная культура управления рисками как неотъемлемый элемент системы риск-менеджмента. Фундаментальные исследования. 2015. № 2–11. С. 21–24.

348. Організація бухгалтерського обліку ; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. Житомир: ПП «Рута», 2002. 592 с.
349. Остапенко А. С., Головченко Т. М. Ділова репутація: сутність, складові та її вплив на фінансовий розвиток фірми. Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. 2013. № 50(1023). С. 145–152.
350. Отчеть Харьковской губернской земской управы за 1913 год. Харьков: Т-во «Печатная С.П. Яковлева», Гончаровській бульв., д. Т-ва, №6/2. 1915 г.
351. Офіційний сайт KPMG [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://home.kpmg.com/ua/ru/home/about.html>.
352. Офіційний сайт Міжнародної консалтингової компанії «А.Т. Kearney» [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.atkearney.com/index.php/Publications/green-winners.html>.
353. Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці України : монографія. К. : КНЕУ, 2007. 248 с.
354. Панков Д. А., Короб А. Н. Учет человеческого капитала в экономике инновационного типа. Проблемы управления. 2010. № 3. С. 77–81.
355. Пантелеев В. П. Внутрішньогосподарський контроль: методологія та організація: монографія. Державна академія статистики, обліку та аудиту. К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. 491 с.
356. Пантелійчук Л. Облікова політика підприємства. Праця і зарплата. 2002. № 3. С. 20.
357. Патнем Р. Д., Леонарді Р., Нанетті Р. Й. Творення демократії. Традиції творення громадської активності в сучасній Італії. К.: Основи, 2001. С. 304.
358. Пачоли Л. Трактат о счетах и записях. М.: Статистика, 1974. 160 с.
359. Пашко М. М. Фінансовий капітал: сутність і фактори сучасного розвитку. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 2. С. 53–55.

360. Петренко Н. І., Бутинець Т. А. Середовище контролю: поняття, природа, соціальна цінність. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2011. № 2 (20). С. 371–384.

361. Петренко С. М. Внутрішній контроль діяльності підприємств і його інформаційне забезпечення: теорія, методологія, організація : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. К., 2010. 36 с.

362. Петрук О. М. Облікова політика підприємства як елемент регламентації бухгалтерського обліку. Магістеріум. 2004. Вип. 14: Економічні студії. С. 14–17.

363. Петрук О. М. Регулювання бухгалтерського обліку в Україні: теорія, методологія, практика: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2006. 152 с.

364. Пигу А. Экономическая теория благосостояния : пер. с англ. Т. 1 ; общ. ред. С.П. Аукуционек ; вступ. ст. Г.Б. Хромушин. М. : Прогресс, 1985. 512 с.

365. Піскунов Р. О., Запорожець Т. О. Морфологічний аналіз дескриптивних визначень поняття «бухгалтерський ризик». [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2014/Economics/7_169785.doc.htm

366. Пісьмаченко Л. М. Інтегрована система обліку як інформаційна база формування звітності та собівартості транспортних послуг сільськогосподарських підприємств. Держава та регіони: Серія «Економіка та підприємництво». 2009. №4. С. 271–274.

367. Податковий кодекс України [від 02 грудня 2010 року №2755-VI із змінами і доповненнями] [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

368. Пожуєва Т. О. Виробничий ризик як складова сучасного підприємництва. Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип. :

Технічний прогрес та ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХП», 2011. № 8. С. 68–74.

369. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.05.99 р. № 137, із змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dinai.com/Docs/nsbu/standart-6.doc>.

370. Пономаренко В. С., Тридід О. М., Кизим М. О. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи : монографія. Х. : ІНЖЕК, 2003. 328 с.

371. Попітїч Т. Облікова політика: понятійний апарат і класифікація. Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації. Міжнародний науковий журнал. Випуск 2. 2016. С. 63–74.

372. Потьомкіна О. В. Сутність поняття «людський капітал» в різних економічних теоріях. Економічний форум. 2015. № 3. С. 24–29.

373. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой. М. : Прогресс, 1986. 43 с.

374. Приходько І. П. Облікова політика сучасного підприємства: теоретичні аспекти формування. Економіка та держава. 2013. № 5. С. 73–76.

375. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність [Електронний ресурс]: Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 16.07.1999 р., № 996]. Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

376. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році Верховна Рада України; Закон від 20.12.2016 № 1791-VIII. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1791-19>.

377. Про захист економічної конкуренції : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 11.01.2001 р. № 2210-III] [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>

378. Про інноваційну діяльність: Закон України (зі змінами): №40-IV / Верховна Рада України. Офіц. вид. Відомості Верховної Ради. 2002. №36. ст. 266. (Бібліотека офіційних видань).
379. Про інформацію : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ. [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
380. Про підприємництво: Закон України [№ 698-ХІІ від 07.02.1991 р.]. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/698-12/card2#Card>.
381. Про телекомунікації : Закон України [прийнятий Верховною Радою України від 18.11.2003 р. № 1280-IV] [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>
382. Проданчук М. А. Корпоративна звітність в умовах управління. Культура народів Причорномор'я. 2013. № 256. С. 158–163.
383. Проект міжнародного формату інтегрованої звітності <IR>. [Електронний ресурс]. Режим доступу: bdo.com.ua/integrirovannaja_otchetnost.
384. Проскуріна Н. М. Сутність дефіції «аудиторський ризик» і її роль при формуванні аудиторських процедур. Інвестиції: практика та досвід. 2010. № 19. С. 27–30.
385. Прушківська Е. В., Шевченко Ю. О. Сутність глобалізації та її особливості в посткризовий період. Вісник Запорізького національного університету. №3(15), 2012. С. 131–140.
386. Пушкар М. С. Креативний облік (створення інформації для менеджерів) : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2006. 334 с.
387. Радаев В. В. Понятие капитала, формы капитала и их конвертация. Общественные науки и современность. 2003. С. 5–16.
388. Разовский Ю. В., Горенкова Е. Ю. Классификация природного капитала. Экономика и управление: проблемы и решения. 2014. № 2. С. 29–36.
389. Райзберг Б. А. Курс экономики. М.: ИНФРА-М, 1999. 716 с.

390. Рейтинги стран и регионов [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://gtmarket.ru/research/social-progress-index/info>

391. Рейтингові оцінки розвитку людського капіталу 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/rejtingovi-ocinky-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-2016>.

392. Решетникова И. И. Репутационный капитал как фактор обеспечения конкурентоспособности российского бизнеса. Автореферат дисс. д-ра. экон. наук: 08.00.05. Волгоград, 2011. 40 с.

393. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. Избранное ; пер. с англ.; предисл. П.Н. Клюкина. М.: Эксмо, 2007. 690 с.

394. Робота задля людського розвитку. Презентація доповіді Програми розвитку ООН з людського розвитку за 2015 рік. Вісн. НАН України, 2016. № 2. С. 67–72.

395. Рой О. М. Исследования социально-экономических и политических процессов. СПб.: Питер, 2004. 364 с.

396. Романов В. С. Классификация рисков: принципы и критерии [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.aup.ru/articles/finance/4.htm>

397. Рощектаева У. Ю. Интегрированная отчетность как новый уровень развития корпоративной отчетности. Научный вестник ЮИМ. №1. 2016. С. 40–44.

398. Руденко М. Д. Энергия прогресса. К. : Михайлюта А. А., 2010. 544 с.

399. Руководства к стандартам внутреннего контроля в государственном секторе (ISSAI 9100) [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.eurosai.org/ru/training/training-events-and-outputs/-ISSAI/>

400. Русс Й., Пайк С., Фернстем Л. Интеллектуальный капитал: практика управления. С.Пб : Высшая школа менеджмента, 2007. 268 с.

401. Рыбьянцева М. С., Храмова В. Е. Интегрированная отчетность как основа повышения существенности учетной информации. Научный журнал

КубГАУ. 2016. №120(06). [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://ej.kubagro.ru/2016/06/pdf/101.pdf>

402. Сабирьянова Л. Р. Категория «риск» ее содержание и теоретическое обоснование. Вопросы экономики и права. 2011. № 2. С. 242–246.

403. Савченко О. І. Необхідність визначення та оцінки клієнтського капіталу як складової інтелектуального капіталу. Вісник НТУ «ХП». 2013. № 46 (1019). С. 80–87.

404. Савченко О. Р. Роль і місце ризик-менеджменту в діяльності підприємств. Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003. № 15. С. 155–160.

405. Сайт фонда МСФО и СМСФО [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ifrs.org/Pages/default.aspx>.

406. Сакс Дж. Д., Ларрен Ф. Б. Макроэкономика. Глобальный подход ; пер. с англ. М. : Дело, 1996. 848 с.

407. Самсонов В., Марченко С. Как оценить гудвилл. Финансовый директор. 2004. [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.deloshop.ru

408. Самуельсон П. Економіка. Львів: Світ, 1993. 495 с.

409. Сарай Н. Невизначеність як першопричина ризику діяльності підприємств регіону. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2016. Вип. 21. С. 34–39.

410. Сахарцева І. І., Шляга О. В. Ризики економічної діагностики підприємства. К.: Кондор, 2008. 380 с.

411. СВБ Інтегрована звітність якісна інформація для компанії та про компанію [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://gurt.org.ua/news/recent/18762/>

412. Свідоц. реєстрац. автор. права 76919, Україна. Департамент інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Класифікація природного капіталу для вимог інтегрованої звітності /А. С. Крутова, О.О. Нестеренко (Україна); заявка № 77694 від 27.12.2017 р.; дата реєстрації від 19.02.2018 р., 5 с.

413. Свірідова С. С., Каланжова О. П. Структура фінансового капіталу підприємства та шляхи її оптимізації. Труды Одесского политехнического университета. 2009. № 2. С. 262–267.

414. Свірко С. В. Організація бухгалтерського обліку в бюджетних установах : навч. посібник. К. : КНЕУ, 2004. 380 с.

415. Серебрякова Т. Ю. Интегрированный учет и отчетность: институциональный подход. Учет. Анализ. Аудит. 2016. №2. С. 29–30.

416. Сидоренко А. Оценка зрелости управления рисками 2017 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.risk-academy.ru/download/dtt-isar-survey2017/>

417. Синергетике 30 лет. Интервью с профессором Г. Хакеном. Проведено Е. Н. Князевой. Вопросы философии. 2000. № 3. С. 53–61. [Электронный ресурс]. Режим доступа : http://inetlife.narod.ru/synergy_danil.html.

418. Системы менеджмента качества – Основные положения и словарь : ISO 9000 [Электронный ресурс]. Режим доступа: [http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-\(rus\).pdf](http://www.pqm-online.com/assets/files/pubs/translations/std/iso-9000-2015-(rus).pdf).

419. Системы менеджмента качества. Требования : ISO 9001:2015 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.qcert.ru/rus/docs/standards/iso9001/>

420. Сікора В. Виступ на круглому столі «Безпека економічних трансформацій» ; у кн.: Від соціального забезпечення до соціальної політики: Зб. ст.. за ред. Я. А. Жаліла. К.: Сатсанга, 2001. 100 с.

421. Слепнева Т. Н., Хоружий Л. И. Интегрированная отчетность: история развития и необходимость применения [Электронный ресурс]. Студенческий научный форум : материалы V Междунар. студ. электрон. науч. конф. М., 2013. Режим доступа : <http://www.scienceforum.ru/2013/pdf/8799.pdf>

422. Словник української мови: в 11 томах. Том 9, 1978. С. 578.

423. Смит А. Исследование о природе и причинах богатств народов. Книга первая. Москва: Издание «Ось – 89», 1997. 256 с.

424. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов Т.2. М.: ОГИЗ СОЦЭКГИЗ, 1935. 475 с.
425. Смірнова О. М., Стадник М. В. Теоретичні та методичні основи складання фінансової звітності в Україні: науково-аналітична доповідь. Ірпінь : НДІ фінансового права, 2014. 60 с.
426. Смолян Г., Цыгичко В., Черешкин Д. Оружие, которое может быть опаснее ядерного: Реалии информационной войны. ЭВНГ. № 123-НВО-3 от 18.11.1995.
427. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней : учеб. пособие для вузов. М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. 638 с.
428. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета: монография. М. : Финансы и статистика, 2000. 496 с.
429. Сопко В. В., Бенько М. М., Гончаренко О. М. Дисциплінарна матриця управлінської звітності : монографія ; за заг. ред. В.В. Сопко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 456 с.
430. Сорокина К. В. Интегрированная отчетность – новая модель отчетности для бизнеса. Корпоративная финансовая отчетность. Международные стандарты. 2011. №7. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.cfin.ru/ias/manacc/integr.shtml>.
431. Сталый розвиток: інформаційно-аналітична записка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ipzn.org.ua/stalyj-rozvytok-informatsijno-analitychna-zapyska/>
432. Стандарт ризик-менеджменту Федерації європейських асоціацій з ризик-менеджменту (Risk Management Standard, FERMA – р.6) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ferma.eu/Default.aspx?tabid=195>.
433. Старостіна А., Кравченко В. Маркетингові дослідження: визначення мети та практика розробки анкети (на прикладі ризиків споживачів на ринку вина). Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2015. Вип. 8. С. 6–12.

434. Статівка Н. В., Надточій А. О. Причини та наслідки зниження рівня життя населення в Україні. Актуальні проблеми державного управління. 2016. № 1. С. 203–211.
435. Стельмащук Ю. Сутність і значення природного капіталу [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.stelmaschuk.info/archive-internet-conference/52-conferencia-20-09-2012/323-2012-09-30-13-58-47.html>
436. Стратегії економічного розвитку в умовах глобалізації: монографія ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Д.Г. Лук'яненка. К.: КНЕУ, 2001. 538 с.
437. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015?nreg=5%2F2015&find=1&text=%E7%E2%B3%F2%ED&x=0&y=0>
438. Стюарт Т. А. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций: пер. с англ. Москва: Поколение, 2007. 368 с.
439. Суворова С. Учетная система организации и экономическое информационное пространство. Проблемы теории и практики управления. 2007. № 10. С. 52–53.
440. Супрун В. А. Интеллектуальный капитал. Главный фактор конкурентоспособности экономики в XXI веке. Москва: КомКнига, 2006. 192 с.
441. Сучасний тлумачний словник української мови: 50000 слів ; за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. Х. : ШКОЛА, 2006. 832 с.
442. Счетоводство, 1895. С. 94.
443. Тарасова К. І. Класифікація ризиків в економічній теорії. Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. 2012. №1(153). С. 102–115.
444. Тарасова К. І. Підприємницький ризик як економічна категорія. Вісник хмельницького національного університету. 2012. Т. 2, № 5. С. 37–41.
445. Тацуно Ш. Стратегія – технополисы ; пер. с англ. общ. ред. и вступ, ст. В. И. Данилова-Данильяна. М. : Прогресс, 1998. 44 с.

446. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями ; сокр. пер. с англ. К. Ф. Пузыня. М. : Экономика, 1989. 385 с.
447. Теория управления ; под общ. ред. Гапоненко А. Л., Панкрухина А. Л. М.: РАГС, 2003. 558 с.
448. Терентьева Т. О. Современные принципы бухгалтерского учета в свете эволюции учетных парадигм: автореферат диссертации на соискание степени кандидата экономических наук. Специальность 08.00.12 – «Бухгалтерский учет, статистика». СПб., 2002. 20 с.
449. Ткачева А. А. Риски в бухгалтерском учете: сущность и современные подходы к их оценке. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.rae.ru/forum2012/246/1058>.
450. Тривайло А. Ю., Миколайчук И. П. Формирование репутационного капитала организации [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ibl.ru/konf/021210/23.html>.
451. Трофименко М. В. Глобалізація: підходи, школи, визначення. Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу: збірник матеріалів Другої Інтернет-конференції, м. Маріуполь, 16 березня 2012 р. Під заг. ред. К.В. Балабанова. Маріуполь, 2012. С. 49–56.
452. Україна в рейтингу екологічної ефективності у 2016 році [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/ukrayina-v-reytingu-ekologichnoyi-efektyvnosti-u-2016-roci>.
453. Ульяновченко К. М. Аналіз наукових поглядів на категорію «людський капітал». [Електронний ресурс]. Сборник научных трудов «Вестник НТУ «ХПИ» : Актуальні проблеми управління. 2011. №14. Режим доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Актуальні_проблеми_управління/2011/14/21_14_2011.html
454. Уманців Г. Облікова інтерпретація інтелектуального капіталу в контексті становлення інформаційної економіки. Бухгалтерський облік і аудит. 2008. № 9. С. 9–15.

455. Управление рисками организаций Интегрированная модель [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.oaoosk.ru/about/vnutrenniy-kontrol-upravlenie-riskami/D%20COSO%20UR.pdf>.

456. Услуги в области устойчивого развития. Семь вопросов о нефинансовой отчетности, на которые руководители компаний должны иметь ответ [Электронный ресурс]. Режим доступа: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Seventhings-CEOs-boards-should-ask-about-reporting-RU/\\$FILE/Seven-things-CEOs-boards-shouldask-about-reporting-RU.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Seventhings-CEOs-boards-should-ask-about-reporting-RU/$FILE/Seven-things-CEOs-boards-shouldask-about-reporting-RU.pdf)

457. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент. М. : «Бизнес школа» «Интел – Синтез, 1998. 600 с.

458. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент: навч. посібник. К.: МАУП, 1999. 184 с.

459. Философский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия. Гл. редакция: Л. Ф. Ильичёв, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалёв, В. Г. Панов. 1983.

460. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономическая теория. М.: Юнити, 2002. 864 с.

461. Фізична економія у вимірах теорії і практики господарювання: колективна монографія. За ред. Ю.О. Лупенка, В.М. Жука, В.О. Шевчука, О.В. Ходаківської. К.: ННЦ «ІАЕ», 2013. 502 с.

462. Фомичев А. Н. Риск-менеджмент: учеб. М.: Дашков и К°, 2008. 376 с.

463. Фостолович В. А., Агапова М. В. Екологічний облік як елемент інноваційного підходу еколого-економічної системи управління сільськогосподарських підприємств. Інноваційна економіка. 2013. № 1. С. 141–144.

464. Фридмен М. Л., Сэвидж Дж. Анализ полезности при выборе среди альтернатив, предполагающих риск [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://gallery.economicus.ru/cgi->

bin/frame_rightn.pl?type=in&links=./in/friedman/works/friedman_w1.txt&name=friedman&img=works_small.gif

465. Фукуяма Ф. Що таке соціальний капітал? Київська лекція Френсіса Фукуями. День. 2006. № 177. С. 3.

466. Хаммер М. Бизнес в XXI веке: повестка дня ; пер. с англ. М. : ООО «Издательство «Добрая книга», 2005. 336 с.

467. Хаммер М., Чампи Дж. Реинжиниринг корпорации. Манифест революции в бизнесе. Манн: Иванов и Фербер, 2005. 287 с.

468. Харин А. Г. Методические проблемы учета природного капитала в управлении стоимостью бизнеса. Финансы и кредит. 2012. №36(516). С. 51–58.

469. Харин А. Г. Учет неэкономических форм капитала в практике финансового менеджмента. Финансы и кредит. № 19. 2014. С. 57–62.

470. Харичков С. К. Природный капитал как фактор устойчивого развития. Nowoczesnosc ponowoczesnosc. Spoleczenstwo obywatelskie w europie srodkowej I wschodniej. Lublin. KUL. 2007. V2. С. 421–425.

471. Харів П. С. Інноваційна діяльність підприємства та економічна оцінка інноваційних процесів. Тернопіль : Економічна думка, 2003. 326 с.

472. Харламова О. В. Фінансова звітність за міжнародними стандартами: методологія формування та практика імплементації в Україні: монографія. Харків : Лідер, 2015. 372 с.

473. Хачатурова Т. О. Интегрированная отчетность: понятие, история возникновения и развития, применение на современном этапе. Карельский научный журнал. 2014. № 3. С. 103–104.

474. Хендриксен Е. С. Теория бухгалтерського учета ; пер. с англ. ; под ред. проф. Я.В. Соколова. М.: Финансы и статистика, 2000. 576 с.

475. Хизрич Р., Питерс М. Предпринимательство, или Как завести собственное дело и добиться успеха: Вып. I. Предприниматель и предпринимательство ; пер. с англ., общ. ред. В.С. Загашвили. М.: Прогресс, 1992. 160 с.

476. Хильчевская Р. И., Сафонов П. И. Проблемы устойчивого развития и экологической экономики и их решение в России. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.ulb.ac.be/ceese/STAFF/safonov/HIL-SAF.html>.

477. Ходаківський Є., Якобчук В., Литвинчук І. Інтелектуальна власність : економіко правові аспекти. К. : «Центр учбової літератури», 2014. 276 с.

478. Хорин А. Н. Рыночно ориентированная финансовая отчетность: баланс корпоративного капитала. Бухгалтерский учет. 2006. № 15. С. 39–44.

479. Христюков С. Н. Управленческий и стратегический учет в интегрированной системе учета и контроля организаций потребительской кооперации. Международный научный журнал «Инновационная наука». №12. 2015. С. 319–322.

480. Хупер Дж. Украина нуждается в аудите мирового уровня [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://daily.rbc.ua/rus/show/ukrainanuzhdaetsya-audite-mirovogo-urovnya-1438074375.html>.

481. Центр розвитку корпоративної соціальної відповідальності. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.csr-ukraine.org>.

482. Цилюрик Г. І. Інноваційна діяльність в умовах економічної конкуренції. Облік і фінанси АПК. 2011. №2. С. 126–129.

483. Цюга Н. М. Класифікація природоохоронних витрат в бухгалтерському обліку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://конференция.com.ua/pages/view/617>.

484. Чебанова Н. В., Єфіменко Т. І., Орлова В. М. Методичні підходи до ідентифікації ризиків бухгалтерського обліку за податковими різницями. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. Острог : Вид-во НУ«ОА», 2016. № 3(31). С. 193–198.

485. Черваньов І. Г., Боков В. О., Карасьов О. О. Нематеріальне природокористування – ресурс розвитку інформаційного суспільства і об'єкт

конструктивної географії. Людина та довкілля. Проблеми неоекології. 2013. № 3–4. С. 78–82.

486. Черненко А. Ф., Боровков Ю. В. Проблемы формирования показателя финансового положения организации «Производственный капитал». Вестник ЮУрГУ. 2011. №8. С. 38–45.

487. Черников А. Н., Черникова О. А. Интегрированная отчетность – ценности взаимодействия в XXI веке. Поволжский торгово-экономический журнал. 2013. №5 (33). С. 77–82.

488. Черній М. Я. Формування облікової політики підприємств на основі організаційно-технологічних особливостей діяльності. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. Вип. 2 (23). С. 381–388.

489. Чібісова І. В., Левчунь Б. В. Бухгалтерський облік як інструмент управління ризиками на підприємства. Проблеми системного підходу в економіці. 2016. Вип. 2. С. 113–116.

490. Чуприна І. В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності. Збірник наукових праць ВНАУ. Серія «Економічні науки». 2012. № 4(70). С. 187–194.

491. Шайкан А. В. Стратегічне управління підприємством і бухгалтерський облік. Вчені записки. 2009. Вип. 111. С. 185.

492. Шапуров О. О. Людський капітал як фактор економічного зростання. Держава та регіони. 2008. №1. С. 180–184.

493. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку : навч. посіб. К. : Знання-прес, 2003. 444 с.

494. Шевченко Л. Я. Сутність інтегрованого обліку та його складові. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 6. Ч. 3. 2016. С. 134.

495. Шевчук Л. Т. Втрати людського капіталу в Україні: понятійно-категорійний апарат і концептуальні положення. [Електронний ресурс]. Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/wwwi32/in/shevchyk_vtrati_ludskogo_kapitaly

496. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике ; пер. с англ. ; под ред. Р. Л. Добрушина и О. Б. Лупанова. М. : Иностран. лит., 1963. 829 с.
497. Шеремет А. Д. Комплексный анализ хозяйственной деятельности: учебник. М.: Инфра-М, 2006. 415 с.
498. Шесть тенденций в области устойчивого развития компаний в 2013 году. Исследование, проведенное компанией EY совместно с GreenBiz Group [Электронный ресурс]. Режим доступа: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Six-growing-trends-in-sustainability-2013-RUS/\\$FILE/EY-Six-growing-trends-in-sustainability-2013-RUS.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-Six-growing-trends-in-sustainability-2013-RUS/$FILE/EY-Six-growing-trends-in-sustainability-2013-RUS.pdf)
499. Широкова М. С. Роль социального капитала організації у формуванні її публіцитного капіталу. Український соціум. 2009. № 2. С. 84–90.
500. Шлапак М. Ю. Природний капітал в системі національних рахунків України : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06. К., 2013. 19 с.
501. Шмидт Э., Розенберг Дж., Игл А. Как работает Google ; [пер. С англ. Д. Баррет]. Москва : Эксмо, 2016. 384 с.
502. Шнейдман Л. З. Учетная политика предприятия: формирование и реализация. Бухгалтерский учет. 1995. №1. С. 52–57.
503. Шпак В. А. Облікова політика – складова організації бухгалтерського обліку. Вісник Хмельницького національного університету. 2009, № 6, Т. 1. С. 203–205.
504. Штефанич Д. А., Вашків П. Г., Попіна С. Ю. Підприємницький ризик: суть, оцінка та шляхи попередження. Тернопіль: СМП «Астон», 1995. 129 с.
505. Шуинар И., Эллисон Дж., Риджвэй Р. Экономика истинных издержек: пер. с англ. Harvard Business Review. 2011. № 12. С. 44.
506. Шульга Ж. О. Интеллектуальный капитал як об'єктивна економічна категорія. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2010. № 2. С. 106–111.

507. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала и цикла конъюнктуры). М. : Прогресс, 1982. 455 с.
508. Юридична енциклопедія : В 6 т. ; Редкол : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Українська енциклопедія, 1998. 717 с.
509. Юсупова О. О. Еволюція поглядів на глобальну екологічну проблему в контексті діяльності римського клубу. Наука й економіка. 2013. № 2 (30). С. 169–176.
510. Ядов В. А. Стратегия социологического исследования. М.: Академкнига, Добросвет, 2003. С. 50.
511. Яковец Ю. В. Эпохальные инновации XXI века. М. : Экономика, 2004. 444 с.
512. Яковлева Ю. К. Розвиток людського потенціалу як база для соціально-економічного розвитку. Культура народів Причорномор'я. 2012. № 220. С. 122–126.
513. Янчев А. В., Нестеренко О. О., Сахаров П. О. Розрахунки електронними грошима: документування, облік та контроль : монографія. Харків : ХДУХТ, 2014. 230 с.
514. Янчева Л. М., Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інформаційні системи управління товарорухом в роздрібній торгівлі : монографія. Харків : ХДУХТ, 2012. 272 с.
515. Янчева Л. М., Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інтегрована звітність як складова забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі. Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 2-3 листопада 2017 р. Львів: ЛТЕУ, 2017. С. 230–231.
516. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Проектування системи внутрішнього аудиту підприємств готельного господарства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 2 (18). С. 3–10.

517. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Стан та перспективи розвитку сфери готельного господарства Харківського регіону. Сьвременни проблеми на региональному розвитку: Сьбрани статии. Т. 2. Академично издателство на Аграрния университет Пловдив, България, 2014. С. 250–254.

518. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Шляхи вдосконалення облікової політики на готельних підприємствах. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 1 (17). С. 3–10.

519. Яремко І. Й. Передумови розвитку науково-теоретичних основ і методологічних засад системи бухгалтерського обліку. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 721. С. 265–268.

520. Ярова Ю. Ю. Сутність внутрішнього контролю на підприємствах України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_PRNT_2010/Economics/73977.doc.htm

521. Ящук Т. А. Сутність концепції людського капіталу. Сталий розвиток економіки. 2013. № 4. С. 71–75.

522. AA1000 Stakeholder Engagement Standard (AA1000SES) [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.accountability.org>.

523. Accounting for natural capital: the elephant in the boardroom [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.cimaglobal.com/naturalcapital>

524. Adams S., Simnett R. Integrated Reporting: An Opportunity for Australia's Not-for-Profit Sector. Australian Accounting Review. 2011. Vol.21. Issue 3. P. 292–301.

525. Aligning Customer Metrics Creates Opportunity [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.walkerinfo.com/knowledge-center/client-results/aligning-customer-metrics.asp>.

526. Andriessen D., Stam C. “Intellectual capital of the European Union”, In the proceedings of McMaster World Congress. Hamilton, Ontario, Canada. 2005. P. 19–21.

527. Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and Their Member States, of one part, and Ukraine, of the other part [Electronic resource]. Retrieved from: http://eeas.europa.eu/ukraine/assoagreement/assoagreement-2013_en.htm.

528. AT Section 301 «Financial Forecasts and Projections». PCAOB, 2001. P. 1351–1385.

529. Australian/New Zealand Standard Risk management AS/NZS 4360:1995 [Electronic resource]. Retrieved from: [https://infostore.saiglobal.com/preview/as/as4000/4300/4360-1995\(%2ba2\).pdf?sku=381545](https://infostore.saiglobal.com/preview/as/as4000/4300/4360-1995(%2ba2).pdf?sku=381545).

530. Becker I.G. Investment in Human Capital. Journal of Political Economy. 1962. № 70 (5). P. 9–49.

531. Bertalanffy L. von. General System Theory A Critical Review, «General Systems», vol. VII, 1962. P. 1–20.

532. Bishop J. The Economics of Ecosystems and Biodiversity in Business and Enterprise. London. New York, Earthscan, 2011. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.teebweb.org/media/2011/01/TEEB-For-Business.pdf>.

533. BizTimes [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.biztimes.ru>.

534. Bourdieu P. The forms of capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. N.Y. 1985. P. 241–258.

535. BS8800:2004. Occupation a health and safety systems. – Guide [Electronic resource]. Retrieved from: <http://pzhproekt.ru/nsis/bs/management/BS-8800-2004.pdf>

536. Caf World Giving Index 2016. The world's leading study of generosity [Electronic resource]. Retrieved from: https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-publications/1950a_wgi_2016_report_web_v2_241016.pdf?sfvrsn=4

537. COBIT 5 [Electronic resource]. Retrieved from: http://www.wikiitil.ru/books/Cobit-5_frm_rus_0813.pdf.

538. Daly H.E. The Economics of the Steady State. Amer. Econ. Rev. 1974. Vol. 64, №. 2. P. 15–21.

539. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC [Electronic resource]. Retrieved from: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0034&from=EN>

540. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0095&from=EN>

541. Drucker P. The Age of Discontinuity. New York : Harper & Row, 1969. 394 p.

542. Drucker P. F. Concept of the Corporation. New York: The John Day Company, 1946. 297 p.

543. Edvinsson L. Skandia Navigator [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.intellectualcapital.se>.

544. Edvinson L., Malone M. Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding Ist Hidden Roots. N.Y., 1997. P. 375.

545. Environmental, Social and Governance (ESG) Survey. CFA Institute, 2015. 19 p.

546. Evans M. H. Discussion Board Articles – Value Based Management. Creating Value through Excellence in Financial Management (exinfm) [Electronic resource]. Retrieved from: http://exinfm.com/pdffiles/value_based_mgmt_articles.pdf

547. Farley J. Natural Capital. Berkshire Publishing Group, 2012. P. 266.

548. Fombrun C., Shanley M. What's in a name? Reputation building and corporate strategy. *Academy of Management Journal*. 1990. №33. P. 258.
549. Freeman E. *Strategic Management: a Stakeholder Approach*. Cambridge University Press, 2010. 292 p.
550. Global food security index 2016. An annual measure of the state of global food security [Electronic resource]. Retrieved from: <http://foodsecurityindex.eiu.com/>
551. *Guidance on Monitoring Internal Control Systems*. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). 2009. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.coso.org>.
552. *Guidelines for Internal Control Standards for the Public Sector* [Electronic resource]. Retrieved from: [http://www.issai.org/media\(574,1033\)/INTOSAI_GOV_9100_E.pdf](http://www.issai.org/media(574,1033)/INTOSAI_GOV_9100_E.pdf).
553. *Handbook on «Methods of Political Risk Analysis». Results and Implications of the Survey*. Federal Institute of Technology Zurich. The Center for Security Studies [Electronic resource]. Retrieved from: http://www.crn.ethz.ch/_docs_public/HB_MethodsOfPoliticalRisk_Results.pdf
554. *Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance, and Related Services Pronouncements*. Edition, 2014. 985 p.
555. Hanson C., van der Lugt C., Ozment S. *Nature in Performance: Initial Recommendations for Integrating Ecosystem Services into Business Performance Systems*. World Resources Institute, 2011. [Electronic resource]. Retrieved from: http://pdf.wri.org/nature_in_performance.pdf.
556. Harrington, H. James. *Business Process Improvement: The Breakthrough Strategy for Total Quality, Productivity, and Competitiveness*. McGraw-Hill, New York, USA, 1991. 274 p.
557. Hendriksen E. S. *Accounting theory*. Homewood. Irwin, 1970. 342 p.
558. *Integrated Environmental and Economic Accounting*. United Nations, European Commission, International Monetary Fund Organisation for Economic Cooperation and Development World Bank, 2003. 598 p.

559. Integrated reporting from the investment professionals' perspective [Electronic resource]. Retrieved from: http://www.pwc.ru/en/press-releases/2014/integrated_reporting_.html

560. Integrated Reporting: a Better View? Deloitte. Global Sustainability and Climate Change Services. 12 p. [Electronic resource]. Retrieved from: http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Global/Loal%20Assets/Documents/Sustainability%20and%20Climate%20Change/dttl_Deloitte_Integrated_Reporting_a_better_view_Sep_2011.2.pdf.

561. INTOSAI International Organization of Supreme Audit Institutions [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.intosai.org/about-us.html>.

562. Ishikawa Junji A social science of contemporary value-based accounting: economic foundations of accounting for financial instruments. Critical Perspectives on Accounting. Volume 16. Issue 2. 2005. February. P. 115–136.

563. Jackson Kevin T. Building Reputational Capital: Strategies for Integrity and Fair Play that Improve the Bottom Line. Oxford University Press, 2004. 240 p.

564. Jackson T. Prosperity without growth: economics for a finite planet : 1st edition. Earthscan. London, 2009. 120 p.

565. Jacobs J. The Life and Death of Great American Cities. New York : Random House, 1961. 378 p.

566. Kazakova N. Method of estimating the commercial value of the intellectual property of the company. American Journal of Science and Technologies. Princeton University Press, USA, 2015. № 2. (20), VOLUME 2. P. 100–106.

567. King Code of Governance for South Africa 2009. Institute of Directors in Southern Africa, 2009. 66 p.

568. Knowledge Economy Report 2016 [Electronic resource]. Retrieved from: <https://issuu.com/nisciencepark/docs/connect-final-draft-low-res-2>

569. Krutova A. S. Constituent elements of instruments of the strategic accounting. Independent Auditor. 2016. № 15 (I). P. 10–13.

570. Krutova A. S., Nesterenko O. O., Kolesnik A. O. Integrated reporting terminology formalization. Independent Auditor. 2016. № 18 (4). P. 4–14.

571. Krutova A. S., Tarasova T. O., Nesterenko O. O. Sustainable development reporting as an instrument for institutional reform in Ukraine. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). Vol. 1. P. 15–19.

572. Kunasz M. Zasoby przedsiębiorstwa w teorii przedsiębiorstwa. *Gospodarka Narodowa*. 2006. nr 10. S. 44.

573. Kuzminskyi I. A., Naumenko S. M. Economic Nature of Financial Reporting Fraud and Ways of Its Overcoming. *Independent Auditor*. 2017. № 19. Vol. 1. Pp. 13-20.

574. Kuznetsova S. The transformation of accounting systems in the chaotic economy structuring: The synergetic approach. *Risk and Decision Analysis*. Special Issue: Vol. 2: Behavioral Finance. IOS Print, USA, New York. 2011. Number 3. P. 151–160.

575. Lin N. Conceptualizing Social Support. *Social Support, Life Events, and Depression* ; ed. by Nan Lin, Alfred Dean and Walter Ensel. Orlando, Florida: Academic Press. 1986. P. 17–30.

576. Loury G. C The Economics of Discrimination: Getting to the Core of the Problem. *Harvard Journal of African American Public Policy*. 1992. № 1. P. 1.

577. Macfarland G. A., Ayars R. D. *Accounting fundamentals*. New York: McGraw-Hill Book Company, Inc., 1947. 759 p.

578. Machlup F. *The Economics of Informations and Humen Capital*. Princeton, 1984. P. 419.

579. Malenfer Marc INRS (National Research and Safety Institute), with the OiRA team of the European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA) *Occupational risk assessment in micro-enterprises: the assets of digital tools* [Electronic resource]. Retrieved from: https://oshwiki.eu/wiki/Occupational_risk_assessment_in_microenterprises:_the_assets_of_digital_tools

580. Marchand Donald A. *Competing with Information. A Manager's Guide to Creating Value with Information Content*. Chichester: John Wiley&Sons, 2000. 352 p.

581. Natural Capital at Risk: The Top 100 Externalities of Business [Electronic resource]. Retrieved from: <https://www.trucost.com/publication/natural-capital-risk-top-100-externalities-business/>

582. Porter G., Norton G. Financial accounting: impact on decision-makers. Mason: South-Western, Cengage Learning, 2010. 710 p.

583. Portes A. Social capital: Its origins and application in modern sociology. Annual Review of Sociology. 1998. Vol. 24. P. 1–24.

584. Prince2 [Electronic resource]. Retrieved from: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Prince2#.D0.86.D1.81.D1.82.D0.BE.D1.80.D1.96.D1.8F>.

585. Robert G. Eccles, Michael P, Tapscott Krzus Don. One Report: Integrated Reporting for a Sustainable Strategy, 2010. P. 115–121.

586. Schiff M. Social Capital, Labour Mobility and Welfare. Rotation Society. 1995. Vol. 4. P. 157–175.

587. Schreier Y. Produktive Einbildungskraft und Aussenwelt bei Fichte. Der transzendente Gedanke. Die Gegenwaertige der Philosophie Fichte. Bd I, Hamburg, 1981.

588. Schumacher E. F. Small is beautiful: Economics as if people mattered. New York, Harper & Row, 1973. XXIII. 324 p.

589. Social Progress Index 2016 [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.socialprogressimperative.org/wp-content/uploads/2016/06/SPI-2016-Main-Report.pdf>.

590. Stewart T. A. Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations. New York: Currency Doubleday, 1997. P. 15.

591. Stivers B., Covin, T., Hall, N., Smalt, S. How non-financial performance measures are used. Management Accounting (USA), 1998. Vol. 79, №. 8. P. 44–49.

592. Strategy: The Breakthrough Phase 2014-17. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/02/IIRC-Strategy-Summary-2015.pdf>.

593. Sveiby K. E. The Intangible Assets Monitor [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.sveiby.com/articles/CompanyMonitor.html>.
594. Sveiby K. E. The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge-Based Assets. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers, CA. 1997. P. 220.
595. The <IR> Competence Matrix. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://ir.org.ru/attachments/39.article/128-IR-20Competence-Matrix-20-July-2015>.
596. The <IR> Networks. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://integratedreporting.org/ir-networks/>
597. The 17 Goals [Electronic resource]. Retrieved from: www.globalgoals.org/
598. The Guidebook: a guide to using green purchasing in your business. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.cannybuyer.com/guidebook/capital-model.shtml>.
599. The Human Capital Report 2016 [Electronic resource]. Retrieved from: http://www3.weforum.org/docs/HCR2016_Main_Report.pdf
600. The SIGMA guidelines. Putting sustainable development into practice – A guide for organisations The British Standards Institution. [Electronic resource]. Retrieved from: <http://www.projectsigma.com>
601. The World Bank: Social Capital: Publications & Reports [Electronic resource]. Retrieved from: <http://web.worldbank.org/wbsite/external/topics/exttsocialcapital/html>.
602. Thurow L. Investment in Learning. San Francisco, 1978. P.15.
603. Urbanek G. Kapitał intelektualny w procesie tworzenia wartości. Przegląd Organizacji. 2004. nr 12. S. 13.
604. Vester F. Denken, Lernen, Vergessen. Munchen : dtv, 1997. 286 p.
605. What is natural capital? [Electronic resource]. Retrieved from: <http://naturalcapitalforum.com/about/>

Додатки

Додаток А

Характеристика стандартів звітності сталого розвитку

№ з/П	Керівництво	Складові	Опис
1	2	3	4
1	Керівництво по звітності у сфері розвитку Глобальної ініціативи зі звітності (GRI)	Опис	Стандарт підготовки звітності. Звід рекомендацій GRI з підготовки звітності у сфері сталого розвитку. У 2013 році була опублікована версія Керівництва – G4, а в 2016 році – GRI Sustainability Reporting Standards. Показники діляться на три категорії: економічні, екологічні та соціальні.
		Участь компаній	Звіти на основі GRI або відповідно до принципів GRI випускають більше 4000 організацій в різних країнах
		Галузі	Будь-які публічні та приватні компанії
		Основні розділи	Корпоративне управління; права людини; трудові практики; вплив на навколишнє середовище; сумлінні ділові практики; взаємодія зі споживачами; робота з місцевими громадами
		Веб-сайт	www.globalreporting.org
2	Інститут соціальної та етичної звітності (Account Ability): стандарти серії AA1000	Опис	Добровільні стандарти, засновані на принципах: <ul style="list-style-type: none"> • AA1000 AccountAbility Principles Standard (2008) дає організаціям основу для управління питаннями сталого розвитку. • AA1000 Assurance Standard (2008) надає аудиторам методологію для оцінки ступеня відповідності організації принципам AccountAbility. • AA1000 Stakeholder Engagement Standard (2012) забезпечує основу для взаємодії із зацікавленими сторонами
		Участь компаній	Організації з країн Північної Америки, Європейського союзу, Латинської Америки, Близького Сходу, Південної Африки та інших країн, що розвиваються
		Галузі	Фінансові послуги, фармацевтична промисловість, енергетика і видобувна промисловість, телекомунікації, виробництво споживчих товарів, харчова промисловість
		Основні розділи	Корпоративне управління; права людини; трудові практики; вплив на навколишнє середовище; сумлінні ділові практики; взаємодія зі споживачами; робота з місцевими громадами
		Веб-сайт	www.accountability.org

Продовження додатку А

1	2	3	4
3	Керівництво по звітності та рекомендації Carbon Disclosure Project (CDP) (Проект з розкриття інформації про викиди парникових газів)	Опис	Інструмент: запитальник CDP. CDP надає запитальники в режимі онлайн-компаніям, що бажають відобразити в звітності вплив виробничої діяльності на навколишнє середовище. • Рейтинги: CDLI (Climate Disclosure Leadership Index) (за індексом розкриття інформації про вплив на навколишнє середовище) і CPLI (Climate Performance Leadership Index) (за індексом зниження впливу на навколишнє середовище). Включенню в індекс підлягають компанії, які домоглися найкращих показників з урахуванням їх ринкової капіталізації. • Керівництво по звітності: Climate Disclosure Standards Board (CDSB) (рада за стандартами розкриття інформації про вплив на навколишнє середовище). CDP підтримує на міжнародному рівні інтеграцію екологічної інформації в фінансову звітність.
		Участь компаній	Інвестори і корпорації різних країн
		Галузі	Звіти по CDP готують компанії різних галузей
		Основні розділи	Вплив на навколишнє середовище
		Веб-сайт	www.cdproject.net
4	Міжнародна організація по стандартизації: стандарт ISO 26000	Опис	Добровільний стандарт (сертифікація не проводиться). Керівництво для організацій, які бажають вести соціально відповідальну діяльність. Допомогає організаціям реалізувати принципи на практиці, поширює інформацію про передовий досвід. Стандарт ISO 26000 введений в дію в 2010 році.
		Участь компаній	Організації в 163 країнах
		Галузі	Всі види організацій
		Основні розділи	Корпоративне управління; права людини; трудові практики; вплив на навколишнє середовище; сумлінні ділові практики; взаємодія зі споживачами; робота з місцевими громадами
		Веб-сайт	www.iso.org/iso
5	ОЕСР: механізм визначення ризиків для транснаціональних корпорацій	Опис	Механізм ОЕСР з визначення ризиків для транснаціональних корпорацій приділяє основну увагу ризикам і етичних питань, з якими стикаються компанії, які ведуть бізнес в регіонах з недостатньо розвинутою практикою корпоративного управління, що передбачає більш обережне управління інвестиціями і протидію неетичної поведінки

Продовження додатку А

1	2	3	4
		Участь компаній	34 країни-учасниці, в тому числі промислово розвинені країни в Північній і Південній Америці, Європі та Азіатсько-Тихоокеанському регіоні
		Галузі	Міжнародні підприємства, професійні асоціації, профспілки, організації громадянського суспільства, міжнародні фінансові організації
		Основні розділи	Корпоративне управління; права людини; трудові практики; сумлінні ділові практики; взаємодія зі споживачами
		Веб-сайт	www.oecd.org
6	Рада зі стандартів звітності сталого розвитку (SASB)	Опис	Рада зі стандартів звітності сталого розвитку класифікує компанії по 10 секторам і 89 галузям, для яких встановлені рівні споживання ресурсів і інноваційний потенціал в області сталого розвитку. SASB випускає галузеві карти суттєвості, розробляє стандарти для кожної галузі з урахуванням її особливостей. Стандарти обліку сталого розвитку складаються з таблиць показників і приміток правління про розкриття інформації. Стандарти класифіковані з урахуванням наслідків та інноваційних можливостей
		Участь компаній	Всі публічні компанії в США
		Галузі	89 галузей в 10 секторах: охорона здоров'я, фінанси, технології та комунікації, невідновлювальна енергетика, транспорт, послуги, трансформація ресурсів, споживання, відновлювальна і альтернативна енергетика, інфраструктура
		Основні розділи	Корпоративне управління; права людини; трудові практики; вплив на навколишнє середовище; сумлінні ділові практики; взаємодія зі споживачами; робота з місцевими громадами
		Веб-сайт	www.sasb.org
7	Глобальний Договір ООН, 10 принципів	Опис	Добровільна ініціатива. Глобальний Договір ООН вимагає від компаній-підписантів дотримання 10 принципів в області прав людини, трудових відносин, навколишнього середовища та протидії корупції. Глобальний Договір включає також декілька механізмів, що застосовуються в зазначених областях: механізм навчання бізнесу та дотримання прав людини (Business and Human Rights Learning Tool), керівництво по розробці політики в області прав людини (Guide to Develop Human Rights Policy), передовий досвід в області запобігання торгівлі людьми та протидії такому явищу (Good Practices to Prevent and Combat Human Trafficking), навчальний механізм протидії корупції (Corruption Fighting E-learning Tool) і інші

Продовження додатку А

1	2	3	4
		Участь компаній	Більш 10 000 корпорацій і інших зацікавлених сторін з більш ніж 130 країн
		Галузі	Будь-яка компанія, бізнес-асоціація, профспілка, некомерційна організація, державна структура, наукова організація
		Основні розділи	Трудові відносини; вплив на навколишнє середовище; права людини; трудові практики; сумлінні ділові практики; робота з місцевими громадами
		Веб-сайт	www.unglobalcompact.org
8	Протокол щодо скорочення викидів парникових газів Всесвітнього бізнес-ради зі сталого розвитку (WBCSD) і Всесвітнього інституту ресурсів (WRI)	Опис	Механізм і (або) стандарти. Протокол щодо скорочення викидів парникових газів є міжнародним механізмом, який використовується корпораціями, організаціями та державними установами для вимірювання викидів парникових газів, управління ними та відображення в звітності. Протокол складається з чотирьох окремих, але взаємопов'язаних стандартів: корпоративні стандарти обліку і звітності (корпоративний стандарт); протокол і керівництво по проектному обліку викидів; стандарт обліку та звітності про викиди ланцюжка поставок (так званий score 3); стандарт обліку та звітності для життєвого циклу проекту;
		Участь компаній	Механізм застосовується корпораціями, організаціями та державними установами в промислово розвинених країнах і країнах що розвиваються
		Галузі	Будь-які види організацій у різних галузях
		Основні розділи	Вплив на навколишнє середовище
		Веб-сайт	www.ghgprotocol.org

Додаток Б

Підходи до визначення поняття «інтегрована звітність»

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	С. Адамс, Р. Сімнет [524]	нова парадигма звітності, яка є цілісною, стратегічною, адаптивною, суттєвою і актуальною до різних часових вимірів
2	А. Виручаєва [72]	це фінансова звітність, яка крім повної і достовірної інформації про компанію містить також інформацію про плани розвитку фірми в майбутньому і про прийдешні перспективи її діяльності.
3	Л.Н.Герасимова, О.С. Коробкова [78]	це єдиний документ, в якому відображається істотна і точна інформація про стратегію компанії, систему корпоративного управління і показниках її діяльності в соціальній, економічній та екологічній сферах
4	О. І. Гриценко [75]	це поєднання елементів як фінансової так і не фінансової звітності підприємств
5	Ю. В. Домашенко [123]	складається з трьох основних компонентів: екологічна звітність, соціальна звітність і корпоративне управління, крім того, інтегрована звітність – це мова «стійкого» підприємства та спосіб доведення до потенційного користувача інформації про те, як відбувається створення вартості підприємства та містить прогнози щодо короткострокового, середньострокового та довгострокового періоду його діяльності.
6	Е.А. Ковпотіна [192]	це один з видів звітності, яка надає якісну, своєчасну, повну і достовірну інформацію про компанію та містить дані про перспективні, стратегічні плани компанії на майбутнє
7	В. Г. Когденко, М. В. Мельник [195]	коротке повідомлення про те, як стратегія організації, методи управління, результати і перспективи, в контексті зовнішнього середовища, призводять до створення вартості в коротко-, середньо- і в довгостроковій перспективі
8	Е.С. Копкова [207]	інструмент стратегічного управління, що сприяє підвищенню рівня прозорості компанії, поєднуючи в собі фінансову і нефінансову інформацію
9	М.В. Корягін, П.О. Куцик [214]	конгломерат бухгалтерсько-управлінських звітів, які відображають здатність підприємства генерувати вартість, що надається зовнішнім користувачам для прийняття рішень
10	Р.О. Костирко [215]	це нова модель корпоративної звітності, в основу якої покладено концепцію інтегрованого мислення, що припускає взаємозв'язок фінансової та управлінської звітності, звітів про корпоративне управління і винагороди та звітів щодо стійкого розвитку.
11	О. А. Кузьменко, М. В. Абросимова [249]	поєднує в собі різні напрямки звітності (фінансова звітність, примітки керівництва, звіт про корпоративне управління та винагороди, звіт про сталий розвиток), об'єднуючи їх в єдине ціле, що дає уявлення про здатність організації створювати і підтримувати свою цінність
12	В.Ф. Максимова, Р.В. Кузіна [282]	це зведення воедино фінансової та нефінансової інформації, що відображає здатність організації створювати й підтримувати свою вартість у коротко-, середньо- та довгостроковому періоді.

Продовження додатку Б.

1	2	3
13	Н. В. Малиновська [284]	це нова модель корпоративної звітності, в основі якої лежить концепція інтегрованого мислення, що припускає взаємозв'язок фінансової і управлінської звітності, звітів про корпоративне управління та винагороди, а також звітів в області сталого розвитку
14	Ю. В. Новожилова [342]	корпоративна звітність у вигляді індивідуальної або консолідованої з відображенням фінансової та нефінансової інформації
15	У.Ю. Рощектаєва [397]	це нова модель корпоративної звітності, в основі якої лежить концепція інтегрованого мислення, що припускає взаємозв'язок фінансової і управлінської звітності, звітів про корпоративне управління та винагороди, а також звітів в області сталого розвитку
16	М. С. Рыбьянцева, В. Е. Храмова [401]	це інструмент фінансового обліку, що представляє собою укомплектований масив інформаційних даних про організацію, що включає в себе комплекс показників, що характеризують економічний, соціальний і екологічний аспекти сфери діяльності господарюючого суб'єкта, а також про систему корпоративного управління, що дозволяє зацікавленим користувачам побачити процес створення вартості господарюючого суб'єкта та сформулювати думку про його економічної цінності
17	СВБ [411]	це поєднання як фінансової так і нефінансової звітності підприємств
18	Т.Н. Слепнёва Л.І. Хоружий [421]	покликана об'єднати інформацію з фінансів, громадського нагляду, питань навколишнього середовища і соціальних аспектів в один чіткий, взаємопов'язаний і придатний для порівняння інтегрований формат
19	Т.О. Хачатурова [473]	інструмент, покликаний об'єднати всі аспекти господарської діяльності підприємства в один чіткий формат
20	А.Н. Черніков, О.А. Чернікова [487]	новий інструмент, який забезпечить ефективну взаємодію господарюючих суб'єктів зі світовими фінансовими ринками і широким колом ділових партнерів

Додаток В

Рейтинг України за індексом глобальної конкурентоспроможності

Індекс глобальної конкурентоспроможності (позиції України за основними складовими)		2014-2015 (серед 144 країн)	2015-2016 (серед 140 країн)
1		76	79 ↓
Основні вимоги		87	101 ↓
ІНСТИТУЦІЇ		130	↑ 130
Державні установи		131	↑ 130
-право власності		135	↑ 131
-етика і корупція		120	↑ 107
-зловживання впливом		131	↑ 125
-марнотратство державних витрат		138	↑ 134
-безпека		124	132 ↓
Приватні установи		120	↑ 110
-корпоративна етика		98	↑ 76
-підзвітність		127	130 ↓
ІНФРАСТРУКТУРА		68	69 ↓
Транспорта інфраструктура		88	91 ↓
-якість усієї інфраструктури		75	82 ↓
-якість доріг		139	↑ 132
-якість залізничної інфраструктури		25	28 ↓
-якість портової інфраструктури		107	108 ↓
-якість інфраструктури повітряного транспорту		99	↑ 97
Електрика і телефонна інфраструктура		51	54 ↓
-якість постачання електроенергії		69	75 ↓
-кількість абонентів мобільного зв'язку/ 100 жителів		33	↑ 32
-кількість абонентів фіксованого зв'язку/ 100 жителів		45	↑ 44
МАКРОЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ		105	134 ↓
Валові національні заощадження, % від ВВП		134	↑ 124
Інфляція, зміна за рік у %		75	134 ↓
Державний борг, % від ВВП		66	110 ↓
ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА		43	45 ↓
Охорона здоров'я		82	82
-рівень захворюваності на туберкульоз / на 100 000 жителів		90	↑ 88
-поширеність ВІЛ, % дорослого населення		106	↑ 104
-вплив ВІЛ / СНІДу на роботу		86	↑ 84
-дитяча смертність / 1000 новонароджених		54	↑ 53
-очікувана тривалість життя		88	↑ 87
Початкова освіта		32	34 ↓
-якість початкової освіти		40	45 ↓
-зарахування до початкової освіти		31	33 ↓

Продовження додатку В

1	2	3
Підсилювачі продуктивності	67	↑ 65
ВИЩА ОСВІТА І ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА	40	↑ 34
Частка освіти	14	14
-зарахування до закладів середньої освіти	41	↑ 39
-зарахування до закладів вищої освіти	13	14 ↓
Якість освіти	65	↑ 46
-якість освітньої системи	72	↑ 54
-якість математичної та природничої освіти	30	38 ↓
-якість шкіл менеджменту	88	↑ 87
-доступ до Інтернету в школах	67	↑ 44
Навчання за місцем роботи	88	↑ 74
-доступність спеціалізованих науково-дослідних і навчальних закладів	84	↑ 78
-ступінь підготовки персоналу	92	↑ 74
ЕФЕКТИВНІСТЬ РИНКУ ТОВАРІВ	112	↑ 106
Конкуренція	125	↑ 122
Якість умов попиту	70	↑ 68
ЕФЕКТИВНІСТЬ РИНКУ ПРАЦІ	80	↑ 56
Гнучкість	89	↑ 66
-гнучкість визначення заробітної плати	77	↑ 71
-вплив оподаткування на стимули до роботи	135	↑ 121
Використання талантів	70	↑ 58
-здатність країни утримувати таланти	132	↑ 114
-здатність країни залучати таланти	130	↑ 97
РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ	107	121 ↓
Ефективність	109	113 ↓
-наявність фінансових послуг	102	↑ 101
-доступність фінансових послуг	123	123
-фінансування через місцевий ринок капіталу	108	118 ↓
-простота доступу до кредитів	87	87
-наявність венчурного капіталу	97	102 ↓
Надійність і довіра	100	120 ↓
-міцність банків	138	140 ↓
-регулювання фондових бірж	127	135 ↓
ТЕХНОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ	85	86 ↓
Технологічні запозичення	114	↑ 103
-наявність новітніх технологій	113	↑ 96
-освоєння технологій на рівні фірм	100	100
-прямі зовнішні інвестиції та передача технологій	127	↑ 117
Використання інформ.-телеком. технологій	69	80 ↓
-інтернет користувачі, % населення	82	↑ 80
-абоненти фіксованого широкосмугового Інтернету / на 100 жителів	68	72 ↓

Продовження додатку В

1	2	3
-пропускна здатність Інтернету, кб / с / на 1 користувача	50	64 ↓
-активні абоненти мобільного широкосмугового зв'язку / на 100 жителів	107	121 ↓
РОЗМІР РИНКУ	38	45 ↓
Розмір внутрішнього ринку	37	46 ↓
Розмір іноземного ринку	38	39 ↓
Інновації та фактори вдосконалення	92	↑ 72
ВІДПОВІДНІСТЬ БІЗНЕСУ СУЧАСНИМ ВИМОГАМ	99	↑ 91
Чисельність місцевих постачальників	80	↑ 61
Якість місцевого постачальника	83	↑ 80
Ширина лацюга створення вартості	79	↑ 70
Управління міжнародним розповсюдженням	82	86 ↓
Модернізація виробничого процесу	95	↑ 68
Межі маркетингу	79	81 ↓
ІННОВАЦІЇ	81	↑ 54
Здатність до інновацій	82	↑ 52
Якість науково-дослідних інститутів	67	↑ 43
Витрати компаній на дослідження і розробки	66	↑ 54
Співпраця університетів та промисловості у дослідженнях та розробці	74	74
Державні закупівлі високотехнологічної продукції	123	↑ 98
Наявність вчених та інженерів	48	↑ 29

Додаток Д

Трактування дефініції «облікова політика» в літературних джерелах

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	Р.А. Алборов [4]	сукупність принципів і правил (варіантів) організації і технології реалізації способів (методу) бухгалтерського обліку в організації з метою формування максимально оперативної, повної об'єктивної і достовірної фінансової і управлінської інформації
2	В.П. Астахов [15]	вибір конкретних способів (варіантів) постановки обліку відповідних видів майна і зобов'язань, виходячи з умов господарювання і чинного законодавства
3	І.А. Білоусова, Т.В. Барановська [38]	комплекс методичних прийомів, способів і процедур організації і ведення бухгалтерського обліку, що обирається підприємством з числа загальноприйнятих, або розробляються самостійно, виходячи з особливостей його діяльності з метою забезпечення захисту прав та інтересів власника (власників, учасників)
4	Ф.Ф. Бутинець, Н.М. Малюга [57]	сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, прийнята підприємством – первинне спостереження, вартісний вимір, поточне групування та узагальнення фактів господарського життя
5	П.Є. Житний [143]	це одночасно інструмент історичного і поточного обліку, попередньої оцінки господарських фактів, прогнозування, планування та внутрішньогосподарського контролю, а також інструмент перетворення інформації про господарські події в облікові показники згідно з потребами фінансової звітності та управління виробничою системою
6	Н.М. Кондакова [203]	регламентована сукупність способів ведення обліку, за якими дозволена варіантність їх використання виходячи з особливостей діяльності
7	Н.П. Кондраков [204]	вибір організації варіантів обліку і оцінки об'єктів обліку, за якими вирішується варіативність, а також форми, техніка ведення і організація бухгалтерського обліку, виходячи з встановлених допускень, вимог і особливостей своєї діяльності
8	М.І. Кутер [254]	облікову політику в широкому сенсі можна визначити як управління обліком, у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір організацією конкретних методик ведення обліку). Облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, вибраних в якості відповідних умов господарювання, а вибір методики обліку, що надає можливість використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя в обліку (у залежності від поставлених цілей)
9	Л.Г. Ловінська [272]	сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються суб'єктом господарювання для ведення поточного обліку, складання та подання фінансової звітності в межах, визначених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, іншими нормативними документами, затвердженими Міністерством фінансів та іншими органами виконавчої влади після погодження з Міністерством фінансів

Продовження додатку Д

1	2	3
10	С.А. Ніколаєва [340]	сукупність способів ведення бухгалтерського обліку організації, що має методичну і організаційно-технічну складові. Організаційно-технічні способи ведення бухгалтерського обліку – це способи організації технологічного процесу функціонування бухгалтерської служби підприємства, а методичні – способи формування інформації про фінансове положення і фінансові результати діяльності підприємства
11	Л. Пантелійчук [356]	сукупність облікових принципів, методів, процедур та заходів для забезпечення якісного, безперервного проходження інформації від етапу первинного спостереження до узагальнюючого – складання звітності
12	О.М. Петрук [362]	самостійний вибір підприємством певних і конкретних методик, форми і техніки ведення бухгалтерського обліку, виходячи з чинних нормативних актів і особливостей діяльності підприємства
13	В.Г. Швець [493]	сукупність конкретних методів і способів організації та форм бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил і особливостей господарської діяльності
14	Л.З. Шнейдман [502]	реалізація методу бухгалтерського обліку з метою максимального відображення господарської діяльності підприємства, формування повної об'єктивної і достовірної інформації про неї і ефективного регулювання цієї діяльності в інтересах справи і зацікавлених осіб
15	В. А. Шпак [503]	цілеспрямована організаційно-управлінська діяльність, пов'язана з формуванням облікового порядку (чіткої організації бухгалтерського обліку, з дотриманням встановлених правил обліку). Тут, облікові правила – форма нормативно-правового акту, яким, на основі загальноприйнятих принципів та методів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, встановлюються процедурні норми, що визначають порядок здійснення облікової діяльності.

Додаток Е

Трактування поняття «інновації» в економічній літературі

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук [13]	нове явище, новаторство або будь-яку зміну, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках
2	І. Волошин [67]	новостворений і (або) вдосконалений продукт, який формується внаслідок нової комбінації виробничих факторів і (або) застосування первинних технологій або ж є результатом удосконалення організації виробництва чи збуту та відображає попит на науково-технічні знання у сфері задоволення споживчих потреб, який попри ризиковий характер призводить до економічного і (або) соціального ефекту
3	О. І. Дацій [111]	проведення зміни в техніці, технології, організації, екології, економіці, а також у соціальній сфері з метою одержання економічного ефекту на основі задоволення певних суспільних потреб
4	О. В. Кантаєва [175]	кінцевий результат інноваційного процесу, що отримав втілення у вигляді нової або удосконаленої продукції або технології
5	Ю. А. Карпова [178]	нововведення, прогресивний результат творчої діяльності, котрий знаходить широке застосування і призводить до значних змін в життєдіяльності людини, суспільства, природи
6	Г. Д. Ковальов [188]	кінцевий результат інноваційної діяльності, у процесі якої створюються (купуються) і використовуються нововведення
7	Д. И. Кокурин [197]	результат діяльності по оновленню, перетворенню попередньої діяльності, що спричиняє заміну одних елементів іншими, або доповнення наявних новими
8	Я. Д. Крупка [223]	У широкому науковому розумінні – творча діяльність, що охоплює сукупність технічних, технологічних, виробничих, комерційних, інформаційних та інших заходів, спрямованих на впровадження нововведення з метою досягнення економічного, соціального, науково-технічного ефекту та іншої вигоди. У більш вузькому науковому трактуванні – це створення нової продукції або її поліпшення, запровадження нового або вдосконаленого виробничого процесу на підприємстві
9	В. Н. Лапін [289]	комплексний процес створення, поширення і використання нового практичного засобу (нововведення) для нової (чи для кращого задоволення уже відомої) суспільної потреби, одночасно це є процес сполучених з даним нововведенням у тій соціальній і речовинній сфері, у якій відбувається його життєвий цикл
10	О. О. Левицька [262]	діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нової конкурентоздатної продукції і послуг.

Продовження додатку Е

1	2	3
11	П.П. Микитюк [293]	кінцевий результат науково-технічної діяльності по розробці, створенню та впровадженню нововведень у вигляді нового або вдосконаленого товару (послуги), технологій виробництва, техніки, методів організації та управління діяльністю підприємств, збуту продукції з метою підвищення конкурентоспроможності, досягнення економічного, соціального, екологічного, науково-технічного ефекту”
12	Т. Морозов [302]	прибуткове використання новацій у вигляді нових технологій, видів продукції, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного чи іншого характеру
13	І. А. Павленко [353]	З погляду конкретного суб'єкта підприємництва, інновація – це впровадження новацій у вигляді нових технологій і послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, адміністративного, правового, комунікативного та іншого характеру. У загальноекономічному теоретичному аспекті інновація – це об'єктивна економічна категорія теорії інноваційного підприємництва, яка характеризує якісну зміну продуктивних сил та виробничих відносин на основі впровадження прогресивних досягнень науки, техніки, технології, що забезпечують економію витрат, підвищення продуктивності праці, удосконалення організаційно-правового механізму економічної діяльності, кращу якість та конкурентоспроможність вітчизняних товарів, робіт і послуг
14	Ш. Тацуно [445]	застосування ідеї, що веде, у кінцевому рахунку, до зростання прибутку чи збільшення обслуговування”
15	Б. Твісс [446]	процес передачі науково-технічних знань до сфери потреб споживання, внаслідок чого продукт трансформується в носія технології, а прийнята ним форма визначається тільки тоді, коли з'ясовується сама технологія і потреби, які задовольняються
16	Р.А. Фатхутдінов [457]	кінцевий результат упровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління й одержання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного чи іншого виду ефекту
17	П.С. Харів [471]	результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок, котрий може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу
18	Г. І. Циліорик [482]	нововведення, тобто впровадження нових форм організації праці й управління в систему підприємницької діяльності; використання в тій чи іншій сфері суспільної діяльності результатів інтелектуальної праці, технологічних розробок, спрямованих на удосконалення соціально-економічної діяльності.
19	Й. Шумпетер [507]	об'єкт, впроваджений у виробництво, який приносить прибуток; нова науково-організаційна комбінація виробничих факторів, мотивована підприємницьким духом
20	Ю. В. Яковець [511]	внесення у певні види людської діяльності нових елементів (видів, способів), що підвищують її результативність

Додаток Ж

Таблиця Ж 1

Трактування поняття «фінансовий капітал»

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	Л.М. Алексеєнко [6]	об'єктивне явище, яке пов'язане з рухом фінансових потоків на мега-, макро-, мезо- і мікрорівнях, в яких беруть участь як фінансові інститути, так і суб'єкти господарювання реального сектору економіки, а також національні державні установи, світові та міжнародні інститути, що обумовлено інтеграційними процесами і глобалізацією економіки, концентрацією і об'єднанням різних видів грошового (фінансового) капіталу, розвитком сучасних фінансових ринків, зокрема і ринку фінансового капіталу
2	В.Г. Артеменко, М.В. Беллендир [17]	це гроші, пущені в обіг, і доходи, що вони приносять від цього обігу
3	И.Т. Балабанов [22]	кошти, вкладені в суб'єкт господарювання для початку або продовження господарської діяльності з метою одержання прибутку
4	В.Г. Белоліпецький [32]	фінансові ресурси, що використовуються на розвиток виробничого процесу (купівля сировини, товарів та інших предметів праці, робочої сили, інших елементів виробництва), капітал у його грошовій формі.
5	Иво Бернар, Колли Жан-Клод [34]	грошове вираження вартості цінних паперів, які дають право власності на реальний капітал підприємства
6	И.А. Бланк [42]	фінансові кошти підприємства, відбиті в пасиві його бухгалтерського балансу. При цьому фінансовий капітал підрозділяється на власний, тобто сформований за рахунок власних джерел фінансових ресурсів, і позиковий, формування якого здійснюється за рахунок позикових фінансових джерел
7	Л.Д. Буряк [53]	загальна вартість коштів у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів
8	Ю.М. Воробйов [68]	вартість всієї сукупності економічних ресурсів, залучених із різних джерел у грошовій і негрошовій формах, що призначені для фінансового забезпечення господарської діяльності акціонерних компаній
9	Д. Гарднер, Р. Оуэн, Р. Конвей [74]	об'єктивне явище, яке пов'язане з рухом грошових (фінансових) капіталів, їх формуванням, використанням, нагромадженням, розподілом у процесі функціонування акціонерних компаній реального і фінансового сектору економіки, що обумовлено необхідністю фінансового забезпечення розширеного відтворення на мікроекономічному рівні
10	Р. Гильфердинг [81]	капітал, що перебуває у розпорядженні банків і застосовується промисловцями

Продовження табл. Ж 1

1	2	3
11	О.П. Дісяк [120]	сукупність капіталізованих фінансових ресурсів, що використовуються власниками і менеджерами в економічному процесі відтворення вартості як джерело фінансування господарської діяльності з метою одержання доходу
12	Н. В. Дрозд [129]	інвестиційний ресурс, джерелами якого є об'єднаний банківський, промисловий та фіктивний капітал
13	Економічний словник-довідник [133]	накопичений шляхом збережень запас економічних благ у формі грошових активів та реальних капітальних товарів, що залучаються його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс та фактор виробництва з метою отримання доходу
14	В.И. Ленин [267]	банківський капітал монополістично небагатьох найбільших банків, що злився з капіталом монополістичних союзів промисловців
15	В.П. Лешук [270]	грошові кошти та їх еквіваленти, які формуються за рахунок різних джерел і використовуються для забезпечення потреб виробництва і отримання прибутку
16	Н.В. Мещерова [292]	певним чином інституціонально організована система економічних відносин з приводу створення, обігу та присвоєння різними групами інституційних економічних агентів фінансових активів і відповідних цим відносинам інститутів, що дозволяють отримувати в якості доходів від власності на фінансові активи монопольну ренту
17	С.В. Моїсєєв, В.І. Терьохін [300]	це фінансові кошти підприємства, що відображені в пасиві його бухгалтерського балансу
18	І.В. Олександренко, С.О. Пиріг [346]	Капіталізована сума фінансових ресурсів підприємства, які є джерелами формування активів підприємства і отримані за рахунок фінансових інструментів (акції,облігації,кредити) та ефективної роботи суб'єкта господарювання (у вигляді прибутку)
19	С. С. Свірідова, О. П. Каланжова [413]	грошові кошти, що знаходяться в розпорядженні підприємства та призначені для покриття потреб у забезпеченні процесу його функціонування
20	В.Г. Федоренко [458]	втілюється в акціях і облігаціях. Існування цих цінних паперів підтверджує наявність фінансового капіталу

Трактування поняття «виробничий капітал»

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	Д.А. Безухов, М.А. Халиков [30]	поточні активи, що формуються на основі власних і позикових коштів і авансованих на покриття виробничих і позавиробничих витрат (постійних і змінних) операційної діяльності планового періоду
2	А.Б. Борисов [46]	один з визначальних факторів виробництва; засоби виробництва і вироблена продукція, що беруть участь у виробництві товарів, послуг
3	Т.И. Глеба [82]	пасивна, нетворча частина продуктивного капіталу, що складається з матеріальних і нематеріальних активів, що мають вартість і використовуються для виробництва товарів і послуг
4	Е. Дж. Долан, Д. Ліндсей [122]	виробничий ресурс тривалого користування, тобто як будь-які створені блага, що використовуються у виробництві інших благ
5	С.М. Кафка [179]	засоби, які вкладено в операційні активи для здійснення господарської діяльності
6	В.С. Кивачук, Ю.Н. Слапик [184]	в формі необоротних активів знаходить своє вираження у вартості основних засобів, а в формі оборотних активів – упередметнюється в виробничих запасах і товарній продукції.
7	Дж. С. Миль [294]	капітал, що існує в будь-яких із таких довговічних форм і дохід від якого надходить протягом відповідно тривалого періоду
8	Н. Г. Менкью [308]	форма капіталу, яка безпосередньо використовується у виробництві. Іншими словами, це такі засоби виробництва як запас обладнання, будівель, споруд тощо, які можна використовувати для виробництва товарів і надання послуг
9	В.В. Радаєв [387]	включає засоби праці (машини і обладнання, будинки і споруди) і предмети праці (сировина і матеріали)
10	Дж. Д. Сакс, Ф. Б. Ларрен [406]	накопичений на визначений момент часу запас житлового фонду, машин, устаткування, виробничих споруд, котрі є елементом виробничих сил даної держави
11	А.Ф. Черненко, Ю.В. Боровков [486]	сукупність елементів необоротних та оборотних активів, які призначені для реалізації виробничих можливостей і визначають виробничий потенціал підприємства
12	С. С. Свірідова, О. П. Каланжова [413]	засоби підприємства, що інвестовані в його операційні активи для здійснення виробничо-збутової діяльності.
13	Фахівці Всесвітнього банку [219]	машини, обладнання та споруди, що використовуються для виробництва товарів і послуг, плюс запаси сировини, напівфабрикатів і готової продукції.
14	А.Д. Шеремет [497]	сукупність основного виробничого капіталу, включаючи нематеріальні активи, і оборотного виробничого капіталу, які обслуговують стадії господарської діяльності – постачання, безпосереднього виробництва та збуту
15	SIGMA [600]	вироблені людиною активи, які використовуються для виробництва, але переносять свою вартість у виготовлені товари та послуги частинами (інструменти, технології, машини, будівлі)

Таблиця Ж 3

Трактування поняття «інтелектуальний капітал»

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	О. Бутнік-Сіверський [56]	це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності отримання прибутку (додаткової вартості)
2	В. М. Диба [118]	являє собою акумульовані інтелектуальні здібності (здатність людини до сприйняття нової інформації, навчання перепідготовки, адаптації до нових умов, здатність неординарно мислити й формувати нові ідеї) та спеціальні знання, що безпосередньо використовуються у виробництві продукту, дозволяють організувати роботу підприємства та надають можливість створювати й реалізовувати нову додану вартість у процесі руху інтелектуального капіталу
3	О. Зьолко [157]	це сукупність інтелектуальних ресурсів людей, підприємств та організацій (знання, уміння і творчі обдарування індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, об'єкти інтелектуальної власності, машинні інтелектуальні засоби, організаційні структури), які є результатом попередньої творчої діяльності людини і які використовують суб'єкти підприємництва для виконання поставлених цілей.
4	І. А. Іванюк [159]	інтелектуальний капітал являє собою сукупність таких складових: інтелектуальний потенціал (людський капітал), інтелектуальна власність або інтелектуальна активність (структурний капітал), ринкові та інфраструктурні активи (клієнтський капітал). Він визначає, що «сутність інтелектуального капіталу як економічної категорії можна визначити як систему економічних відносин, що виникають на рівні індивідуального відтворення капіталу між суб'єктами господарювання з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання інтелектуального продукту
5	А. Кендюхов [182]	це здатні створювати нову вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і машинним інтелектами, а також інтелектуальними продуктами, створеними самостійно або залученими як засоби створення нової вартості
6	О. М. Коваленко [189]	створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості).
7	Д. М. Ковилін [193]	сукупність інтелектуальних (розумових) здібностей людини, з одного боку, і результатів його інтелектуальної праці - з іншого боку.

Продовження табл. Ж 3

1	2	3
8	С. В. Корновенко, О. М. Тараненко [209]	нематеріальні активи, котрі акумульовані в наукових і повсякденних знаннях працівників у вигляді об'єктів права інтелектуальної власності, накопиченого досвіду, інформаційних мереж чи іміджу фірми, без яких компанія (установа, організація) не може існувати, підсилюючи свої конкурентні переваги.
9	Я. Крупка, І. Хвищун [225]	сукупність знань, навичок, вмінь всіх працівників підприємства, які представлені інтелектуальними ресурсами та формують конкурентні переваги підприємства
10	Е. Лейф [265]	здатність трансформувати знання і нематеріальні активи організації в фактори, які створюють багатство за рахунок особливого ефекту від «множення» людського капіталу на структурний, які є двома основними складовими інтелектуального капіталу
11	А. А. Мустафаєв [307]	це не тільки сума знань і навичок усіх працівників, а й існуючі взаємини між учасниками в процесі ведення виробництва, сукупність організаційної інфраструктури та інтелектуальної власності, які багато в чому сприяють зростанню економіки і підвищенню конкурентоспроможності її окремих сфер
12	В. Г. Никифорова [339]	це сума знань та навичок, а також досвід і кваліфікація персоналу підприємства, який забезпечує її конкурентні переваги на ринку.
13	Т. А. Стюарт [438]	«невловимі» активи, такі як таланти працівників, ефективність системи управління, стиль відносини з споживачами і клієнтами
14	В. А. Супрун [440]	сукупність «знань, навичок, умінь людини, його мобільності (здатності до сприйняття нової інформації, навчання, перепідготовки, адаптації до нових знань) і здатності до творчості (як унікальної діяльності людини), забезпечують можливість створення продукту в процесі руху інтелектуального капіталу як частини людського капіталу і нематеріального потенціалу суспільства, в тому числі і у вигляді нематеріальних активів
15	Й. Русс, С. Пайк, Л. Фернстем [400]	нематеріальні ресурси, що беруть участь у створенні цінності організації та є такими, що повністю або частково нею контролюються
16	Ж.О. Шульга [506]	нематеріальних активів компанії, які, не відбиваючись в її фінансовій звітності, можуть бути кодифіковані, оцінені та використані компанією
17	D. Andriessen, C. Stam [526]	всі нематеріальні ресурси, наявні в країні або області, які дають відносну перевагу, і які в сукупності здатні виробляти майбутні вигоди
18	M. Kunasz [572]	суму прихованих (невідчутних) активів організацій, що не враховуються в її фінансовому звіті, яка охоплює як те, що знаходиться в головах працівників, так і те, що залишається після їх відходу
19	K.E. Sveiby [594]	нематеріальні ресурси на основі моделі, відомої як моніторинг нематеріальних активів, створеною ним же

Продовження табл. Ж 3

1	2	3
20	G.Urbaneck [603]	<p>позбавлені фізичної форми, немонетарні джерела ймовірних майбутніх економічних прибутків, контрольовані або такі, що принаймні є під впливом фірми, що виникли в результаті минулих подій або трансакцій (купівля, самостійне вироблення і т.п.), які можуть або не можуть бути продані незалежно від інших засобів фірми. Коли нематеріальне джерело майбутніх користей є захищеним юридично (патент, товарний знак, авторські права), ми маємо справу з так званою інтелектуальною власністю</p>

Таблиця Ж 4

Трактування поняття «людський капітал»

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	О. Амосов, А. Дегтяр [7]	сформований чи розвинений і накопичений людьми певний запас здоров'я, знань, звичок, здібностей, мотивації, що цілеспрямовано використовується в тій або іншій сфері суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці й, завдяки цьому, впливає на зростання доходів його власника (а також і суспільства в цілому)
2	Г. Беккер [530]	є здатністю індивідуума до виробництва товарів та послуг
3	О. М. Бородіна [47]	сукупність інвестованих суспільно доцільних виробничих і загальнолюдських навичок, знань, здібностей, якими володіє людина, які їй належать, є невіддільним від неї та практично використовуються у повсякденному житті
4	Д. С. Львов [61]	сукупності знань, практичних навичок та творчих спроможностей робітників, які прикладаються до виконання певних задач, а також моральні цінності господарства, культура праці та загальний підхід до діла
5	Б. М. Генкін [77]	сукупність якостей, що визначають продуктивність та можуть стати джерелом доходу для людини, сім'ї, підприємства та суспільства. Такими якостями він вважає здоров'я, природні здібності, освіту, професіоналізм, мобільність
6	Н. В. Голікова [84]	це вартість запасу здібностей, досвіду, знань, які залучені до процесу господарювання, капіталізовані на основі найму та приносять додану вартість (прибуток)
7	О. А. Грішнова [98]	це економічна категорія, яка характеризує сукупність сформованих і розвинених за допомогою інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, які знаходяться в їх власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і внаслідок цього впливають на збільшення доходу (заробітків) свого власника і національного доходу
8	Т. В. Давидюк [104]	сформований або розвинений у результаті інвестицій в освіту, професійну підготовку та накопичений людиною певний запас здоров'я, виробничих і загальнолюдських знань, навичок, здібностей, вмінь, які дозволяють їй успішно виконувати свою професійну діяльність і які доцільно використовувати для одержання певного результату, сприяє зростанню продуктивності праці й ефективності виробництва, завдяки цьому впливає на зростання доходів його власника, прибутку підприємства та національного багатства країни
9	С. А. Дятлов [131]	сформований у результаті інвестицій і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, що цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці, а отже, впливає на зростання доходів (заробітків) даної людини

Продовження табл. Ж 4

1	2	3
10	Н. М. Королук [210]	особлива форма капіталу, що включає сукупність природжених та набутих, з одного боку, та продуктивних, з іншого – властивостей, здібностей і рис індивідуума, які перебувають у його власності, формування якого здійснюється на основі цілеспрямованих інвестиції в їх розвиток, має здатність бути нагромадженим протягом всього життя та забезпечувати його власнику отримання і зростання доходу
11	Ю. А. Корчагін [213]	як інтенсивний продуктивний і соціальний фактор, на який не поширюється закон спадної віддачі та який здатний накопичувати за рахунок інвестицій в інтелектуальну власність, інформаційну оснащеність праці та життєдіяльності, виховання, навчання, знання, інноваційний і інституціональний потенціали, економічну свободу, підприємницьку здатність і підприємницький клімат, науку, культуру і мистецтво, безпеку та здоров'я населення
12	Ф. Макхлуп [578]	будь-які «удосконалення», що «збільшують фізичні або розумові здібності людини»
13	Д. С. Насипайко [311]	– носій системних відносин суспільного відтворювального процесу, в якому відбувається інтеграція індивідуальної форми праці в суспільну; – форма прояву продуктивних сил людини у ринковій економіці, адекватна форма організації продуктивних сил людини, які включено до системи соціально орієнтованої ринкової економіки у якості провідного, творчого фактору суспільного відтворення
14	Р. М. Нуреев [343]	природні здібності, загальну культуру, знання (загальні й спеціальні), набуті здібності, навички, досвід, уміння їх застосувати в потрібний момент у потрібному місці
15	О. В. Потьомкіна [372]	сукупність, природних здібностей і здоров'я людини, надбаних досвіду і знань; культури та менталітету, закладених в процесі виховання, а також сформованих за рахунок інвестицій і власних дій, рівень освіти, навичок, кваліфікації, в результаті взаємодії і використання яких забезпечується зростання доходу його власника на всіх рівнях (особистісному, підприємства, регіону та країни)
16	Л. Тхуров [602]	виробничі здібності, обдарування і знання людини, а також таку специфічну характеристику, як «повага до політичної і соціальної стабільності
17	К.М. Ульянченко [453]	це сукупність придбаних знань, продуктивних здібностей, здоров'я, навичок, досвіду, особистих рис, мотивацій і енергії, які мають певну вартість та використовуються в економічній діяльності з метою отримання доходу
18	С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи [460]	міра втіленої в людині здатності приносити дохід. Людський капітал включає вроджені здібності і талант, а також освіту і набуту кваліфікацію
19	Л. Т. Шевчук [495]	частина сукупних знань, здібностей і кваліфікацій носіїв робочої сили, яка здатна приносити дохід, тобто, яка використовується для виробництва товарів і послуг
20	Т. А. Ящук [521]	це соціально-економічна категорія, яка характеризує систему суспільних відносин у процесі створення нової вартості, вираженої у формі певних запасів знань, вмінь, навичок, здоров'я, мотивацій, досвіду, власних якостей, що допомагають підвищити продуктивність праці та рівень доходів суб'єкта, а також покращити добробут людини та людського розвитку в цілому

Таблиця Ж 5

Трактування поняття «репутаційний» та «соціальний» капітал

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
Репутаційний капітал		
1	Г. С. Буряк, Ю. С. Ковальчук [52]	це те, скільки в грошовому вираженні становить нематеріальний актив – репутація компанії
2	Т. Гранчак [91]	вартісне вираження нематеріальних активів компанії, що включають знання ринку, наявність власних комунікаційних технологій, облік лояльності стейкхолдерів та підвищення якості послуг (товарів, процесів)
3	Г. Даулінг [110]	це сума нематеріальних активів, зовнішніх (імідж) і внутрішніх характеристик суб'єкта, що збільшують акціонерну вартість підприємства і є частиною її ринкової вартості
4	О. С. Дзямулич [117]	це сума відносин організації із співтовариством, яка визначається в конкретних показниках (довіра, репутація організації) і має формалізований стан репутаційного капіталу різних організацій
5	А. В. Короткевич [211]	своя репутація, яка перетворюється в капітал, завдяки інвестиціям фірми в власний імідж і корпоративну культуру
6	М. Коханова [217]	суму нематеріальних активів, зовнішніх (імідж) і внутрішніх характеристик суб'єкта, що збільшують акціонерну вартість підприємства і є частиною її ринкової вартості
7	К.В. Куценко [256]	це капіталізована додатна (від'ємна) ринкова вартість, що створена позитивною (негативною) діловою репутацією банку при взаємодії із зовнішнім середовищем під дією таких факторів, як: корпоративна соціальна відповідальність, умови праці, результативність, інноваційність, лідерство, продукти (послуги) та управління»
8	Н. Лисенко [278]	життєва позиція і вчинки по відношенню до суспільства, довіра / недовіра споживачів, «добре» / «погане» ім'я і історія або її відсутність у компанії – в кінцевому рахунку впливають на те, чи буде споживач або клієнт «голосувати» своїми грошима за продукти компанії, а відповідно, чи буде компанія отримувати прибуток і нарощувати свій матеріальний капітал
9	Ф.В. Малахов [283]	це сума відносин організації із співтовариством, яка визначається в конкретних показниках (довіра, репутація організації) і має формалізований стан репутаційного капіталу різних організацій
10	А. С. Остапенко, Т. М. Головченко [349]	це сума нематеріальних активів та внутрішніх характеристик суб'єкта, які збільшують акціонерну вартість, та є частиною його ринкової вартості
11	О. І. Савченко [403]	характеризує формування системи стосунків із «стейхолдерами»
12	В. Самсонов, С. Марченко [407]	як нематеріальні активи, які є невіддільними від підприємства, як-от: наявність персоналу, який навчили; досягнення у сфері реклами і просування своєї продукції; переваги територіального розташування; репутація бізнесу

Продовження табл. Ж 5

1	2	3
13	А. Ю. Тривайло, И. П. Миколайчук [450]	суму нематеріальних активів, зовнішніх та внутрішніх характеристик суб'єкта, які збільшують ринкову вартість компанії
14	И. И. Решетникова [392]	додаткової вартості, яка створюється внаслідок високих стандартів ведення компанією власної діяльності в уявленні зацікавлених сторін у процесі їх взаємодії із підприємством (організацією), що забезпечує додаткові доходи за рахунок покращання ділової репутації та збереження іміджу компанії; є результатом прийняття, знання і довіри до дій фірми в ринкових умовах, який виростає із іміджу фірми, її репутації, соціальної відповідальності бізнесу, відносин споживчої лояльності і внутрішньо фірмових відносин персоналу
15	К. Т. Джексон [563]	нематеріальні довгострокові стратегічні активи фірми, розраховані на одержання прибутку
Соціальний капітал		
1	М. Е. Горожанкіна [89]	як економічний інститут зі специфічними обмеженнями і перевагами формального та не формального характеру, що забезпечує взаємодію суб'єктів господарювання на основі методологічного принципу «довіра – обов'язки без санкцій». Що означає: «я довіряю власному партнеру настільки – наскільки він бере на себе зобов'язання добровільно»
2	О. І. Демянчук [114]	сукупність мережі соціальних зв'язків, норми взаємності та довіри, навички колективних дій, соціальні цінності, через призму концепції, що відома під назвою «радіус довіри». Соціальний капітал підприємства формує низку важливих властивостей: ресурсність, прибутковість та нагромадження
3	Ю. К. Зайцев [150]	як якісно нового інституту, що відображає, регулює та забезпечує позитивні зміни в системі економічних відносин, безпосередньо впливає на ефективність мотивів і мотивації до праці та як систему цілеспрямованих соціальних зв'язків, що виникають на рівні суспільства та на рівні окремого підприємства, фірми і забезпечують соціальну організацію відносин між основними суб'єктами господарської діяльності, основу якої складають взаємодія, довіра, надійність і прозорість у стосунках
4	Дж. Коулман [216]	здатність людей працювати разом задля досягнення спільної мети в групах, організаціях і об'єднаннях, гармонійно поєднуючи довіру, життєздатні канали комунікації, норми і санкції
5	І. Мачерінскене, Р. Інкуте-Генріксон, Ж. Симанавічене [287]	«інституції, загальні цінності, норми, правила, відносини довіри, сукупність яких складає зв'язки, що підтримують функціонування суспільства. Проте соціальним капіталом ці елементи стають лише в тому випадку, якщо цілеспрямовано використовуються для досягнення певної мети»
6	Р. Д. Патнем [357]	якість діяльності громадських рухів, члени якого співпрацюють на основі, з одного боку, горизонтальної довіри, що породжує згоду учасників руху, а з другого – на основі вертикальної довіри, що полягає у взаємозв'язку з органами державної влади на різних рівнях

Продовження табл. Ж 5

1	2	3
7	Ф. Фукуяма [465]	це неформальні норми або цінності, які роблять можливими колективні дії у групах людей
8	М. С. Широкова [499]	довготривалі зв'язки та міцні мережі інституціоналізованих відносин, а також реальні та потенційні ресурси, які можна отримати з цих мереж, та надає такі характеристики соціальної організації (мережі, цінності та норми, довіра), які полегшують координацію і співробітництво для взаємної вигоди.
9	П. Бурд'є [534]	сукупність наявних чи потенційних ресурсів, що передбачає наявність системи у певній мірі інституціалізованих відносин взаємного розпізнавання та визнання
10	Дж. Джекобс [565]	особливості соціальної організації такі, як довіра, соціальні норми, мережі, які підвищують ефективність суспільства через полегшення координації діяльності
11	Н. Лін [575]	ресурси, що містяться у соціальних мережах і обраховує об'єм соціального капіталу, сумуючи цінні ресурси (багатство, влада, авторитет), приналежні акторам, з якими фокальний (центральний) актор має прями чи опосередковані зв'язки
12	Г. Лоурі [576]	зв'язки між людьми, що склалися природним шляхом та сприяють отриманню кваліфікації і якостей, що мають цінність на ринку, активи, які можуть бути більш значимими ніж фінансові ресурси
13	А. Портес [583]	це здатність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на підставі свого членства у певній соціальній мережі чи у більш широкій соціальній структурі
14	Фахівці Світового банку [601]	сукупність інститутів, стосунків і норм, які формують кількість і якість соціальних взаємодій в суспільстві»
15	М. Чіф [586]	це набір елементів соціальної структури, які впливають на відносини між людьми і є базовими аргументами для продукцирування і, або, реалізації функції

Таблиця Ж 6

Трактування поняття «природний капітал»

№ з/п	Автор	Визначення
1	2	3
1	Н. В. Багров [21]	це сукупність тіл та властивостей природних або антропізованих систем, які здатні створювати нові цінності (додану вартість, природну ренту) або модифікувати наявні ресурси, надаючи їм додаткової споживчої вартості
2	С. Н. Бобилев, В. М. Захаров [45]	економічна категорія, що представляє абіотичні (мінеральна сировина) і біотичні (рослини, тварини, мікроорганізми і ін.) компоненти біосфери, які розглядаються як засоби глобального виробництва кисню, фільтрації води, захисту ґрунтів від ерозії та ін.
3	І. М. Бобух [44]	запас природних виробничих ресурсів, якими наділене суспільство: усі запаси в "природних коморах", які можуть використовуватися у виробничих цілях, включаючи ґрунт, воду, повітря, корисні копалини
4	Б. В. Буркинський, В. Ф. Горячук [50]	1) частину природних ресурсів, яка перебуває у власності економічних одиниць країни і використовуються з метою створення доданої вартості. Таке визначення відповідає класичному визначенню капіталу як вартості, яка створює додану вартість; 2) тотожне поняттю „природні ресурси”. При цьому природний капітал складається з «активної» частини природних ресурсів, яка забезпечує створення доданої вартості, та «пасивної» частини, яка потенційно може бути використана для цих цілей
5	О. Веклич, Т. Яхєєва [62]	як фонд, що продукує природні блага та екологічні послуги (приміром, асиміляція викидів і скидів, регулювання водного стоку, запобігання ерозії ґрунтів тощо), додаючи, що виконувати такі функції можуть лише цілісні, непорушені, повноцінні, структурно різноманітні екосистеми, як і є важливою складовою природного капіталу
6	Л. С. Гринів [93]	запас природно-ресурсного потенціалу біогеоценозу (наземної екосистеми), що забезпечує потік і економічних, і екологічних благ, оскільки, на відміну від інших видів капіталу, природний капітал здійснює подвійну функцію: бере участь у виконанні економікою виробничої функції; забезпечує відтворення природи через обмінні процеси енергією і речовиною в межах локальної території
7	Д. А. Дарбалаєва [109]	це тільки частина природних ресурсів, фактично залучена в господарський оборот, що є економічним активом в процесі суспільного відтворення і відповідна його ознаками.
8	І. П. Деревяго [115]	сукупність природних ресурсів, які можуть здійснювати внесок у збільшення національного багатства протягом тривалого періоду часу, і у відтворенні яких існує об'єктивна необхідність
9	Т. В. Заплітна [153]	сукупність «природних активів», які надають суспільству ресурси (природні, мінеральні, енергетичні, водні, біологічні, ґрунти та ін.) та екологічні послуги, використання яких призводить до отримання економічних і соціальних вигід виробництва та суспільства в цілому

Продовження табл. Ж 6

1	2	3
10	В. А. Каменецький, В. П. Патрикєєв [172]	це різні природні ресурси енергетичного характеру, включаючи сонячну та інші види енергії, земля, вода та атмосфера, як фактори життєзабезпечення існуючого тваринного та рослинного світу
11	О. В. Кривень [221]	сукупність наземних екологічних систем (екосистем) і є вихідним капітальним активом (запасом природних ресурсів), з якого ресурси залучаються в господарський оборот (потік ресурсів, похідний актив) і нарівні з іншими активами (традиційним фізичним капіталом) беруть уже безпосередню участь у виробництві
12	Ю. Л. Мазуров, А. А. Пакіна [279]	запаси / активи природного середовища, що дають потік цінних товарів і послуг в майбутньому
13	М. А. Невська, В. Л. Трушевський [312]	запаси/активи природного середовища, які дають потік цінних природних товарів і послуг у сьогоденні та майбутньому
14	Ю. Стельмашук [435]	природно-ресурсний запас наземних екосистем, природні умови (сонячну радіацію, опади, суму активних температур), з яких формуються безперервні потоки життєвих благ для соціуму та екологічних благ для довкілля.
15	С. К. Харічков [470]	сукупність природних ресурсів, які використовуються або можуть бути використані при виробництві товарів. На його думку природний капітал це запас активів природного середовища, які забезпечують потік цінних товарів та послуг у майбутньому. Цей потік є «природним доходом», а то що його забезпечує – «природним капіталом»
16	Р. І. Хільчевська, П. І. Сафонов [476]	це земля, атмосфера з її компонентами, флора і фауна - все те, що разом узятє формує основу всіх екосистем, ценозів та біогеоценозів
17	Фахівці Світового банку [219]	запас природних виробничих ресурсів, якими наділене суспільство: усі запаси в природних коморах", які можуть використовуватися у виробничих цілях, включаючи ґрунт, воду, повітря, корисні копалини
18	М. Ю. Шлапак [500]	комплекс природних ресурсів, залучених у систему суспільного відтворення, включаючи їх властивість надавати екосистемні послуги, що прямо або опосередковано продукує економічні, соціальні та екологічні вигоди та підтримує сталий розвиток екосистем
19	Х.Е. Дейлі [538]	запас природних ресурсів або екологічних активів, здатних забезпечити потік корисних товарів і послуг, в даний час і в майбутньому
20	Фахівці Британської організації «Форум майбутнього» [598]	запас природних ресурсів, які діляться на дві категорії: поновлювані (дерева, рослини, риба, вода) і невідновлювані (корисні копалини)

Додаток 3

Підходи до визначення поняття «внутрішній контроль»

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	О. Б. Акентьєва [3]	Сукупність правил і процедур, які створюються суб'єктом господарювання для забезпечення: досягнення цілей, найбільш ефективним способом; відповідності діяльності законам та нормативно-правовими актами; збереження майна та інформації; попередження зловживань і помилок; належного бухгалтерського обліку та правильності і своєчасності складання фінансової звітності
2	В. Д. Андрєєв [10]	система контрольних процедур, план організації та методи управління об'єктом в цілях ефективного проведення бізнесу, захисту активів, попередження помилок, охайності облікових перевірок та своєчасного надання фінансової інформації
3	Т. А. Бутинець [54]	є однією з основних функцій управління і є системою постійного спостереження і перевірки роботи фірми в цілях оцінки обґрунтованості і ефективності ухвалених управлінських рішень, виявлення відхилень і несприятливих ситуацій, своєчасного інформування керівництва для прийняття рішень по усуненню, зниженню ризиків його діяльності і управлінню ними
4	Н. Г. Виговська [64]	Система контрольних процедур, план організації і методи управління об'єктом з метою ефективного проведення бізнесу, захисту активів, запобігання помилок, акуратності облікових перевірок і своєчасного представлення фінансової інформації
5	Р. М.Воронко, І. А. Басіста [70]	постійний процес перевірки доцільності, законності здійснення господарських операцій, ефективності діяльності підприємства, виконання управлінським персоналом своїх функцій та обов'язків з метою запобігання розкрадань, кризовим явищам, які призводять до банкрутства підприємства, а згодом і його ліквідації
6	О.А.Галич [73]	система безупинного спостереження за ефективністю використання фінансових та майнових ресурсів інвестованих в діяльність господарюючого суб'єкта, законністю і доцільністю господарських операцій і процесів, збереженням грошових коштів і матеріальних цінностей
7	Ю. Н. Гузов, В. А. Биков, Я. В. Соколов [99]	сукупність організаційних заходів, методик і процедур, які використовуються керівництвом в якості інструментів для упорядкованого і ефективного ведення фінансово-господарської діяльності, забезпечення збереження активів, виявлення, вправлення і запобігання помилок і викривлення інформації, а також своєчасної підготовки достовірної фінансової звітності
8	Н. І. Дорош [124]	процес, здійснюваний радою директорів, менеджментом та іншим персоналом компанії, призначений для забезпечення «розумної впевненості» щодо досягнення цілей у наступних категоріях: ефективність і продуктивність операцій; надійність фінансової звітності; дотримання законів і правил

Продовження додатку 3

1	2	3
9	А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г.О. Партин [149]	здійснюваний підприємством процес перевірки виконання всіх управлінських рішень у сфері фінансової діяльності з метою організації фінансової стратегії та запобігання кризовим ситуаціям, які можуть призвести до банкрутства цього підприємства
10	Є. В. Калюга [171]	система безперервного спостереження за ефективним використанням майна підприємства, законністю і доцільністю господарських операцій і процесів, збереженням грошових коштів і матеріальних цінностей
11	Т. О. Каменська, О. Ю. Редько [173]	це процес, що повинен реалізовуватися постійно повноважними органами управління (починаючи з наглядової ради, менеджерів усіх рівнів) і співробітників підприємства із застосуванням певних процедур і методів контролю на базі доступної інформації
12	Г. В. Ковальова [190]	це процес забезпечення досягнення підприємством своїх цілей
13	М. Д. Корінько [208]	система заходів, визначених керівництвом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного виконання усіма працівниками своїх обов'язків щодо забезпечення та здійснення господарських операцій
14	Н. П. Кузик [247]	представляє собою структуру і відповідну сукупність методів і прийомів, що використовуються особами, які виражають інтереси даного підприємства
15	Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики [296]	процес, яким визначається, і на який впливають особи, наділені повноваженнями управління та найвищого управління, а також інший персонал, який надає обґрунтуванню впевненість щодо досягнення цілей суб'єкта господарювання стосовно достовірності фінансової звітності, ефективності діяльності та дотримання застосованих законів та нормативних актів
16	В. М. Мурашко, Т. М.Сторожук [306]	система попереднього, поточного і подальшого контролю (крім ревізії фінансово-господарської діяльності), що створює окрему його галузь, тобто внутрішньогосподарський або внутрішній контроль. Внутрішній контроль є системою постійного спостереження за ефективністю діяльності підприємств, збереженням і ефективністю використання цінностей і коштів, доцільністю і вірогідністю операцій та процесів
17	О. В. Назаренко, О. І. Волошина [309]	сукупність методів, способів та прийомів, які використовують суб'єкти контролю для забезпечення відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства діючій нормативній базі, збереженню майна та інформації, попередженню зловживань та помилок, належній організації обліку та звітності
18	В. П. Пантелеев [355]	система фінансового та інших видів контролю, яка передбачає наявність організаційної структури, методів і способів роботи, а також внутрішні ревізійні заходи, що здійснюються керівництвом для того, щоб контрольований об'єкт функціонував ефективно і продуктивно
19	С. М. Петренко [361]	це контрольна діяльність, яка регламентована внутрішніми документами підприємства та направлена на оцінку ефективності функціонування систем управління
20	Ю. Ю. Ярова [520]	це система заходів, визначених управлінським персоналом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного використання усіма працівниками своїх обов'язків по забезпеченню та здійсненню господарських операцій

Додаток И

Трактування поняття підприємницький ризик

Таблиця И 1

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	І. Вигівська [63]	ймовірність отримання непередбачуваного негативного результату діяльності, який знаходить своє відображення на рахунках бухгалтерського обліку
2	В. В. Вітлінський, П. І. Верченко, А. В. Сігал, Я. С Наконечний [66]	ризик, який виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, реалізацією їх, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проєктів
3	І. О. Доценко [126]	властивість суб'єкта підприємницької діяльності під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників переходити зі стану нормального функціонування в непередбачений стан, тобто у стан функціонування гірший, ніж планувався, при якому виникає ймовірність втрати підприємством частини своїх активів, неотримання доходів або виникнення додаткових витрат внаслідок здійснення виробничо-комерційної діяльності
4	В. В. Железняк [140]	ймовірність втрати ресурсів чи неодержання доходів у порівнянні з очікуваною величиною, орієнтованою на раціональне використання ресурсів
5	Т. М. Завора, А. Г. Лебедин [148]	можлива, ймовірна втрата ресурсів у процесі діяльності підприємства і, отже, нездійсненність раніше намічених кінцевих результатів (прибутку, доходу)
6	А. Г. Івасенко [160]	ситуативною характеристикою діяльності суб'єкта ринкових відносин, яка відображає невизначеність щодо конкретного результату, і, принаймні, один з них є небезпечним
7	С. М. Ілляшенко [163]	загроза втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат у результаті здійснення конкретних видів діяльності
8	Дж. М. Кейнс [181]	невизначеність отримання очікуваного доходу від вкладення коштів
9	А. Б. Кондрашихін, Т. В. Пепа [205]	це дія (бездіяльність, подія) господарського суб'єкта, яка здійснюється в умовах вибору та в очікуванні на благополучний результат, якщо існує імовірність несприятливого результату та погіршення економічних властивостей об'єкта його підприємницької діяльності
10	О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник [251]	небезпеку виникнення непередбачуваних втрат у зв'язку зі зміною умов функціонування та певними несприятливими обставинами
11	В. Ліберзон [271]	діяльність суб'єктів господарського життя, пов'язана з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість оцінити ймовірність досягнення бажаного результату, невдачі та відхилення від цілі, що містяться в альтернативах вибору

Продовження табл. II 1

1	2	3
12	Т. О. Пожуєва [368]	небезпека потенційно можливої, вірогідної втрати ресурсів або недоотримання доходів у порівнянні з варіантом, який розраховано на раціональне використання ресурсів у даному виді підприємницької діяльності
13	Б. А. Райзберг [389]	небезпека потенційно можливої, ймовірної втрати ресурсів або недоотримання доходів у порівнянні з варіантом, розрахованим за раціонального використання ресурсів
14	О. Р. Савченко [403]	ймовірність (загрозу) втрати підприємством частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат у результаті здійснення визначеної виробничої і фінансової діяльності
15	Н. Сарай [409]	об'єктивно-суб'єктивна економічна категорія, яка має імовірнісний характер й означає невизначеність кінцевого результату діяльності внаслідок можливого впливу на нього низки об'єктивних та/або суб'єктивних факторів, що не враховуються при його плануванні.
16	І.І. Сахарцева, О.В. Шляга [410]	ситуативна характеристика діяльності, що поєднує невизначеність її результату і можливі несприятливі наслідки в результаті невдачі
17	К. І. Тарасова [444]	категорія, що містить в собі ймовірність втрат і ймовірність "шансу" – можливість отримання додаткового прибутку
18	А. Н. Фомічев [462]	ймовірність виникнення несприятливих наслідків у формі втрати доходу чи капіталу в ситуації невизначеності умов здійснення його фінансово-господарської діяльності
19	І. В. Чуприна [490]	це загроза понести втрати при будь-яких видах діяльності, пов'язаних із виробництвом продукції, товарів чи послуг, у вигляді додаткових витрат, або отримання доходів нижче від прогнозованих
20	Д. А. Штефанич, П. Г. Вашків, С. Ю. Попіна [504]	ймовірність понесення фірмою втрат або одержання прибутку в процесі здійснення підприємницьких операцій у порівнянні з встановленими завданнями

Таблиця И2

Термінологічний аналіз поняття «підприємницький ризик»

№ з/п	Характеристика	Порядковий номер джерела з таблиці И 1																				
		Кількість	2	3	20	19	18	6	7	17	9	12	14	13	10	16	1	5	8	11	4	15
1	Сутність:																					
	властивість	1		+																		
	імовірність	8			+		+			+			+				+	+			+	+
	загроза	3				+			+				+									
	характеристика	2						+							+							
	дія, діяльність	3	+							+											+	
	небезпека	3									+			+	+							
	невизначеність	2																	+			+
	економічна категорія	1																				+
2	Умова настання:																					
	будь-які види діяльності	9	+		+	+		+	+			+			+	+				+		
	вплив зовнішніх та внутрішніх чинників	2		+																		+
	ситуація невизначеності	6					+	+							+				+	+		+
	умова вибору та очікування	1								+												
	нераціональне використання ресурсів	4									+		+					+			+	
	зміна умов та несприятливі обставини	1													+							
	невдача	2														+				+		
3	Наслідок впливу:																					
	втрата частини активів	7		+					+			+	+	+				+			+	
	неотримання доходів	6		+					+			+	+	+							+	
	додаткові витрати	4		+		+			+			+										
	втрати	4			+	+				+					+							
	прибуток	2			+					+												
	нижчі доходи	1				+																
	втрата доходів	1					+															
	втрата капіталу	1					+															
	погіршення економічних властивостей	1								+												
	несприятливі наслідки	2													+					+		
	негативний результат	1															+					
	невизначеність кінцевих наслідків	3																	+	+		+

Додаток К

Трактування поняття «бухгалтерський ризик»

№ з/п	Джерело	Визначення
1	2	3
1	М. А. Абрамова, Д. К. Ветрова [1]	це можливість спотворення інформації в бухгалтерській (фінансовій) звітності в зв'язку з недотриманням принципів і припущень стандартів бухгалтерського обліку
2	П. Й. Атамас, О. П. Атамас, Г. О. Крамаренко [19]	це ймовірність несприятливого фінансового результату для підприємства внаслідок неправильного відображення фактів господарської діяльності (неправильна інтерпретація змісту господарської операції, помилки при визначенні кореспондуючих рахунків, неточності в оцінці активів тощо), невідповідності обраної облікової політики, що застосовується на підприємстві
3	О. Жогова [144]	помилки внаслідок невідповідного документування господарських операцій, неправильного відображення їх у регістрах бухгалтерського обліку та під час складання фінансової звітності
4	Є. В. Колесова [198]	виникнення імовірного події, пов'язаного з професійною діяльністю бухгалтера, яке призведе або може призвести до майнових, фінансових та репутаційних втрат компанії через неправомірні дії або неналежне виконання бухгалтером своїх функціональних обов'язків, а також несприятливого впливу (впливу) ринкового середовища
5	Н. Н. Макарова [281]	це ймовірність несприятливого фінансового результату (виникнення збитків або недоотримання прибутку порівняно з прогнозованим) для господарюючого суб'єкта внаслідок неправильного відображення фактів господарського життя, невідповідності застосовуваної облікової політики
6	Р. О. Піскунов, Т. О. Запорожець [365]	це ризик невірної оцінки ринкової вартості, що відбувся внаслідок дії або бездіяльності працівників бухгалтерської служби, які провокують можливу небезпеку викривлення бухгалтерської інформації, викликану безгосподарністю, марнотратством або фальсифікацією звітності, що призводить до понесення підприємством втрат.
7	Л. Р. Сабір'янова [402]	пов'язані зі спотворенням інформації, виникають в системі бухгалтерського обліку і є наслідком певних подій. До них відносяться ризики втрати, втрати, спотворення інформації в системі бухгалтерського обліку, ризик пов'язаний з вибором способів і методів в обліковій політиці, а також організаційний ризик. Ці ризики об'єктивно притаманні як системі бухгалтерського обліку, так і системі внутрішнього контролю в цілому
8	А. А. Ткачева [449]	комплексна категорія, яка об'єктивно існує в результаті неточностей, що мають місце в обліковому процесі, викликані наявністю альтернативних принципів бухгалтерського обліку, нечіткістю стандартів бухгалтерського обліку, а також певною мірою в зв'язку з людським фактором

Продовження додатку К

1	2	3
9	Н. В. Чебанова, Т. І. Єфіменко, В. М. Орлова [484]	це ризики вибору методичного підходу до формування облікової інформації. Під бухгалтерським ризиком слід розуміти, ризик недостовірності обліку і звітності, тобто ризики, що несуть загрозу для якості звітної інформації, а відповідно і для якості прийняття на її основі управлінських рішень
10	І. В. Чібісова, Б. В. Левчунь [489]	дії або бездіяльність працівників бухгалтерської служби, які провокують можливу небезпеку викривлення бухгалтерської інформації, яка виникає в процесі безгосподарності і фальсифікації звітності, що призводить до понесення підприємством збитків

Додаток Л

Акти впровадження

ГС «Палата аудиторів і бухгалтерів України»
вул. Малопідвальна, 10, Київ, 01001

Вих. № 1.1/07 від 27.04.2018

Довідка

про використання рекомендацій О.О. Нестеренко щодо методологічних засад оцінки та обліку природного капіталу з метою розкриття інформації про нього в інтегрованій звітності

Підписання Асоціації з Європейським Союзом вимагає від України подальших кроків у напрямку співпраці з питань упровадження державної стратегії екологічної політики до 2020 року та втілення гармонізованого з європейськими стандартами Національного плану дій (державної програми) з охорони довкілля. Питання пов'язані з оцінкою негативного впливу втрат природного капіталу на майбутнє та сталий розвиток бізнесу, обговорюються досить активно на науковому та практичному рівнях, однак багато аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо дослідженими. Зокрема, досі залишаються без достатнього науково-методологічного обґрунтування термінологічний апарат природного капіталу, розробка науково-обґрунтованої класифікації екосистемних товарів і послуг, яка стане базисом напрацювання методологічних засад оцінки та обліку природного капіталу з метою розкриття інформації про нього в інтегрованій звітності, використання якої, відповідно до положень Міжнародної федерації бухгалтерів, забезпечує прозорість діяльності будь-якої організації. Вищезазначене актуалізує досліджені О.О. Нестеренко питання формування адекватної та достовірної інформації про наявний природний капітал та розробку способів доведення такої інформації до широкого загалу шляхом розкриття її в інтегрованому звіті.

Розроблені О.О. Нестеренко рекомендації щодо розкриття інформації про природний капітал в інтегрованій звітності в тривимірному часовому просторі, запропонована класифікація природного капіталу за об'єктами обліку (активи (оборотні), активи (необоротні) та пасиви), яка комплексно враховує багатогранну структуру природного капіталу при формуванні інтегрованої звітності, визначені завдання бухгалтерського обліку природного капіталу можуть бути використані при розробці програм та методичного забезпечення постійного удосконалення професійних знань бухгалтерів та аудиторів.

Використання розробленої класифікації природного капіталу за об'єктами обліку та визначення його місця у формуванні фінансового результату дозволить більш обґрунтовано визначати пріоритети сталого розвитку суб'єктів господарювання, їх екологічну відповідальність, участь природного капіталу у вартості виробленої продукції, що дозволить враховувати екологічні фактори при прийнятті господарських рішень, сприятиме ресурсозбереженню та забезпечить мінімізацію техногенного впливу на природне середовище й сприятиме впровадженню в вітчизняну практику бухгалтерського обліку і аудиту кращих міжнародних професійних стандартів.

Науково-прикладне значення має запропонована О.О. Нестеренко система оцінки природного капіталу при розробці методичних засад обліку його елементів та процесів, пов'язаних в витрачанням та відновленням природного капіталу, яка дозволить не лише суб'єктам господарювання, а й суспільству в цілому: усвідомити глобальне стратегічне значення природного капіталу, переглянути існуючі відносини бізнесу до природних ресурсів, оцінити зв'язок існуючої стратегії, бізнес-моделі, іміджу і соціальної значимості компанії з природним капіталом, сприятиме врахуванню впливу на бізнес всіх потенційних ризиків і можливостей, що відкриваються природним капіталом; кількісно оцінити витрати природного капіталу на підприємстві в натуральному та вартісному вираженні, виміряти матеріальні наслідки використання природного капіталу, переглянути виробничий ланцюжок на предмет виявлення проблемних для природного капіталу компанії сегментів; формувати необхідні професійні навички для обліку природного капіталу.

Довідка видана для подання у Спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

За цією довідкою Громадська спілка «Палата аудиторів та бухгалтерів України» не має жодних фінансових зобов'язань перед Нестеренко Оксаною Олександрівною.

**З повагою,
Президент**

Олександр Бойко

УКРАЇНА
ХАРКІВСЬКА МІСЬКА РАДА
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВИКОНАВЧИЙ КОМІТЕТ

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІКИ ТА КОМУНАЛЬНОГО МАЙНА

Україна, 61003, м. Харків, майдан Конституції, 7. Тел. (057) 760-72-04, факс (057) 731-62-51

18 січня[№] 2018 р.
 На № Вих. № 456/0/45-18

ДОВІДКА

**про використання рекомендацій дисертаційного дослідження
 О.О. Нестеренко з формування інтегрованої звітності підприємствами в
 рамках реалізації положень Програми економічного і соціального розвитку
 Харківської області на 2018 рік, затвердженої рішенням обласної ради від
 7 грудня 2017 року № 575-VII (XIII сесія VII скликання)**

Програма економічного і соціального розвитку Харківської області на 2018 рік розроблена відповідно до законодавчих актів України державного та регіонального рівнів: «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», «Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року», «Стратегії розвитку Харківської області на період до 2020 року» та визначає пріоритетні напрями соціально-економічного розвитку Харківської області на 2018 рік, а також заходи щодо реалізації державної політики, спрямованої на підвищення якості життя громадян.

Рекомендації, що запропоновані О.О. Нестеренко, використано при дослідженні нових вимог щодо інтегральних оцінок розвитку області згідно національних і європейських підходів, та визначенні розрізів обліково-аналітичної інформації про еколого-соціально-економічні показники діяльності суб'єктів господарювання Харківського регіону, а саме:

- запропоновано соціальну складову сталого розвитку області визначити за індексами благодійності, соціального прогресу, людського розвитку, знань та розвитку людського капіталу; екологічну складову сталого розвитку – за індексом екологічної ефективності; економічну складову сталого розвитку – за індексами продовольчої безпеки, економічної свободи та процвітання;

- визначено, що в розрізі соціальних показників у звітах суб'єктів господарювання необхідно розкривати інформацію про: корпоративні нематеріальні активи, засновані на знаннях; місце знань в процесі створення вартості та у бізнес-моделі підприємства; компетенції працівників, їх досвід і мотивацію. В розрізі екологічних показників доцільно наводити інформацію про:

частку вторинної сировини; використання енергії; споживання води; питому вагу води, що використовується повторно; викиди парникових газів та шкідливих речовин у атмосферне повітря; кількість суттєвих аварій з екологічною шкодою; розмір інвестицій в об'єкти охорони навколишнього середовища; розмір нарахованого та сплаченого у звітному періоді екологічного податку. В розрізі економічних показників потребує висвітлення: рівень економічної свободи при описі зовнішнього середовища; законодавчо-нормативне поле та політичне середовище країни, де працює підприємство, яке може позначитися на здатності підприємства реалізувати свою економічну стратегію.

Запропоновані автором рекомендації дозволять підвищити позиції Харківської області в рейтингах, що відображають інтегральні оцінки ключових параметрів соціально-економічного розвитку регіонів України.

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду Харківського державного університету харчування та торгівлі за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Заступник міського голови –
директор Департаменту економіки
та комунального майна

 М.І. Фатєєв

ФОНД ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ
РЕГІОНАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ
ФОНДУ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА УКРАЇНИ
ПО ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

майдан Театральний, 1, м. Харків, 61057, тел. факс 700-77-73

Web: www.spfu.gov.ua/ua/regions/kharkiv.html Код ЄДРНОУ 23148337

№ 341/54-18 В.г. 25.01.2018р.

ДОВІДКА

про впровадження в регуляторну діяльність Регіонального відділення Фонду державного майна України по Харківській області результатів наукових досліджень кандидата економічних наук, доцента, докторанта Харківського державного університету харчування та торгівлі Нестеренко Оксани Олександрівни, проведених у дисертації на тему: «Методологія та організація формування інтегрованої звітності», поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Фонд державного майна України є центральним органом виконавчої влади із спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності. Фонд державного майна України відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом, Меморандуму про співпрацю з Міжнародним валютним фондом залучено до реалізації Порядку денного асоціації України-ЄС в частині розвитку відкритих, конкурентних та прозорих правил та процедур приватизації, а також зміцнення корпоративного управління, зокрема на державних підприємствах, включаючи реструктуризацію державних підприємств, та зміцнення управління державною власністю.

Для реалізації визначеного Порядку практичну цінність мають методичні рекомендації, які викладені в дисертації Нестеренко О.О. щодо розкриття в інтегрованому звіті державних підприємств інформації про частку непрофільних активів в пасивній частині виробничого капіталу. До непрофільних активів віднесено надлишкові активи, які являють собою реальний баласт для суб'єкта господарювання та не використовуються при реалізації бізнес-моделі. В діяльність Регіонального відділення Фонду державного майна України по Харківській області в межах його повноважень планується впровадити розроблену О.О. Нестеренко методичку оцінки непрофільних активів, що дозволяє обґрунтувати доцільність перенесення таких елементів виробничого капіталу в основну діяльність та їх подальшого використання для збільшення фінансового результату. Крім того, запропонована методика оцінки виробничого капіталу рекомендована для використання при визначенні ринкової вартості державного майна з метою передачі його в оренду.

Довідка видана для надання у спеціалізовану вчену раду Харківського державного університету харчування та торгівлі за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

За цією довідкою Регіональне відділення Фонду державного майна України по Харківській області не має жодних фінансових зобов'язань перед Нестеренко О.О.

Заступник начальника
регіонального відділення

В. БАТІГ

Харківська обласна
громадська організація
«Асоціація приватних
роботодавців»

61001, м. Харків,
вул. Плеханівська, 16, к. 2

А С О Ц І А Ц І Я
П Р И В А Т Н И Х
Р О Б О Т О Д А В Ц І В

Тел.: (057)781-03-46,
(099)561-92-87,
(068)795-70-65

www.apr.org.ua
Email: aspro@gmail.com

вих №0709-1

“ 28 ” 03 2018 року

ДОВІДКА

про використання рекомендацій дисертаційного дослідження О.О. Нестеренко з оцінки людського капіталу в рамках реалізації програм соціально-економічного розвитку

З метою визначення цінності працівників, рівня їх особистісних та професійних якостей, які впливають на ефективність реалізації бізнес-моделі суб'єктів господарювання, при наданні консалтингових послуг організаціям та підприємцям в практичній діяльності обласної організації «Асоціація приватних роботодавців» використовуються рекомендації О.О. Нестеренко щодо оцінки людського капіталу.

Зокрема, прийнято до впровадження кваліметричний метод, який дозволяє кількісно оцінити якісні характеристики людського капіталу та визначати вплив інвестицій в його розвиток на ефективність його відтворення. Кваліметрична оцінка людського капіталу полягає в систематизації груп показників оцінювання його використання (трудоий потенціал, організаторські здібності, кваліфікаційні та мотиваційні якості, психологічне співробітництво), визначенні характеристик, за якими оцінюється конкретна група показників, й вагомості кожної характеристики. Отримані в результаті кваліметричної оцінки дані використовуються при формуванні системи матеріальних та нематеріальних заохочень, яка відповідає запитам конкретних працівників та враховує оцінку їх трудових якостей.

Довідка видана для представлення у спеціалізовану вчену раду Харківського державного університету харчування та торгівлі за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Президент ХОГО «Асоціація приватних роботодавців»

Чумак О.В.

Перший
Український
Міжнародний
банк

Комфортний Банк.

Довідка

15.02.2018р.

№ КНО-47.1.2.2/014

про впровадження наукових розробок докторанта
Харківського державного університету харчування та торгівлі
Нестеренко Оксани Олександрівни

Довідка видана здобувачеві наукового ступеня доктора економічних наук Харківського державного університету харчування та торгівлі за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) про впровадження у практичну діяльність ПАТ «ПУМБ» запропонованих наукових розробок щодо вартісної оцінки соціально-репутаційного капіталу і опису його показників в інтегрованому звіті.

У практичній діяльності Першого Українського Міжнародного Банку, що входить в Групу «Систем Кепітал Менеджмент» та є універсальним банком, діяльність якого зосереджена на комерційних, роздрібних та інвестиційно-банківських операціях, запроваджено стейкхолдерський підхід до оцінки та розкриття інформації про елементи соціально-репутаційного капіталу в інтегрованій звітності, який базується на використанні розробленої здобувачем методики визначення рангу стейкхолдерів шляхом розрахунку індексу залежності стейкхолдерів від діяльності банку та індексу впливу стейкхолдерів на діяльність банку. Стейкхолдерський підхід до оцінки соціально-репутаційного капіталу та розкриття інформації про його елементи в інтегрованій звітності дозволив ПАТ «ПУМБ» підвищити рівень корпоративної соціальної відповідальності та ділової репутації, налагодити постійний інформаційний діалог з зацікавленими сторонами, заснованими на багатосторонніх синергетичних зв'язках, більш ефективно використовувати ресурси соціально-репутаційного капіталу для досягнення стратегічних цілей та сталого розвитку бізнес-моделі, формувати додатковий фактор конкурентоспроможності за рахунок формування іміджу соціально-відповідального банку. Запровадження рекомендацій здобувача в обліково-звітну практику сприяло входженню Першого Українського Міжнародного Банку в ТОП-10 банків рейтингу якості управління репутацією «Репутаційні активісти».

Довідка видана для подання у Спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Керівник

Головний бухгалтер

С.П. Черненко

О.О. Полещук

**ПрАТ «УКРАЇНСЬКА АКЦІОНЕРНА
СТРАХОВА КОМПАНІЯ
АСКА»**

Україна, 69005, м. Запоріжжя,
вул. Перемоги, 97-А
Тел.: 0 800 501 501
E-mail: aska_info@aska.com.ua

**UKRAINIAN JOINT-STOCK
INSURANCE COMPANY
«ASKA»**

Ukraine, 69005, Zaporozhye,
Pobedy str., 97-A
Tel.: +380 800 501 501
E-mail: aska_info@aska.com.ua

**Довідка
№ 34 від 10.05.2018 р.
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Нестеренко Оксани Олександрівни**

Довідкою підтверджується те, що результати дисертаційної роботи Нестеренко Оксани Олександрівни, в ході якої досліджувалися проблеми організаційно-методологічного та обліково-аналітичного забезпечення процесу формування інтегрованої звітності, були розглянуті й прийняті в облікову практику СК «АСКА».

Практичне значення для облікової практики СК «АСКА» має розроблена методика розрахунку показників інтегрованої звітності, що базується на використанні робочого документу «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту», в якому згруповано показники за розділами інтегрованого звіту, видами (кількісні, якісні та фінансові) та описом інформації, яку вони характеризують, а також з визначенням цілі глобальної програми сталого розвитку, яку розкриває показник для визначення внеску підприємства в їх досягнення. Використання «Уніфікованого альбому показників інтегрованого звіту» при формуванні інтегрованої звітності дозволяє розподілити обов'язки з визначення показників за працівниками підприємства; розробити графіки надання інформації; налагодити обліково-аналітичний процес на підприємстві, який буде відповідати вимогам інтегрованої звітності; створити автоматизовану інфраструктуру центру обробки даних для розрахунку та опису показників інтегрованого звіту; застосовувати його в порівняльній та аналітичній роботі управлінського та обліково-аналітичного персоналу, для оціночних дій та прийняття зважених рішень зацікавленими користувачами та постачальниками фінансового капіталу.

В практичній діяльності СК «АСКА» використовуються також розроблені О.О. Нестеренко метричні системи і методики оцінки фінансових та нефінансових показників інтегрованого звіту, які дозволяють максимально точно і достовірно оцінити результати діяльності компанії з точки зору різних сфер. Узгодження та впровадження у практичну діяльність СК «АСКА» процесу збору даних для розрахунку та опису показників суттєво впливає на час, необхідний для підготовки інтегрованого звіту.

Довідка видана для подання у Спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Директор Харківської дирекції
ЧАО «УАСК АСКА»

Михайленко С.В.

Довідка № 25
 від 29. 11 .2017 р.
 про впровадження наукових розробок докторанта
 Харківського державного університету харчування та торгівлі
 Нестеренко Оксани Олександрівни

Довідка видана здобувачеві наукового ступеня доктора економічних наук Харківського державного університету харчування та торгівлі за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) про впровадження у практичну діяльність ТОВ «ТД «АСТОРГ» запропонованих наукових розробок щодо визначення структури та показників облікової інформації, яка має наводитися в інтегрованому звіті торговельного підприємства.

У практичній діяльності ТОВ «ТД АСТОРГ», яке є офіційним дистриб'ютором виробничого комплексу АГРОМАРС та спеціалізується на торгівлі в мережі неспеціалізованих магазинів товарів продовольчої групи, запроваджено запропоновані здобувачем методичні підходи щодо збору, опрацювання та аналізу облікової інформації в розрізі соціальних, економічних та екологічних складових сталого розвитку торговельної галузі.

Для успішного подолання труднощів, які несуть в собі цілі сталого розвитку та наукового обґрунтування структури облікової інформації, яка має наводитися в інтегрованому звіті торговельного підприємства, базуючись на рекомендаціях здобувача, визначено основні торговельно-технологічні бізнес-процеси та масиви облікової інформації, які формуються під час їх здійснення з застосуванням функціонального підходу. Практична цінність запропонованих рекомендацій полягає у реалізації сучасної динамічної концепції сталого розвитку торговельної галузі, яка враховує потреби забезпечення екологічного типу використання різних видів ресурсів (людських, матеріальних, трудових, фінансових та ін.), забезпечує соціальну справедливість (програми лояльності пенсіонерам, студентам, соціальне ціноутворення тощо), підвищує продуктивність економіки країни в процесі господарської діяльності.

Довідка видана для подання у Спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Директор
 ТОВ «ТД «АСТОРГ»

Полупан С.О.

Довідка
 № 227 від 15.12.2017р.
 про впровадження результатів дисертаційної роботи
 Нестеренко Оксани Олександрівни

Реалізація євроінтеграційної стратегії вимагає від вітчизняних суб'єктів господарювання дотримання положень директиви Європейської Комісії 2014/95/ЄС від 22 жовтня 2014 р. щодо розкриття нефінансової інформації, яка спрямована на зміни законодавства ЄС по звітності та схвалена Європейським парламентом. З метою запровадження звітування за передбаченими директивою вимогами на ПрАТ «Страхова група «ТАС» було прийнято до впровадження наступні наукові результати О.О. Нестеренко, які показали свою дієвість та результативність, а саме:

- метод проектного управління PRINCE2 («PRojects IN Controlled Environments version 2»), адаптація якого під вимоги інтегрованої звітності дозволила визначити мету проекту й провести його обґрунтування; виявити структуру проекту (підділі, основні етапи роботи); визначити необхідні обсяги й джерела фінансування; підібрати виконавців (зокрема сформувати кроссекторальну робочу групу, яка буде займатися обробкою та представленням інформації в інтегрованому звіті); визначити строки виконання проекту та скласти графік його реалізації; розрахувати необхідні ресурси, кошторис і бюджет проекту, спланувати й урахувати ризики; розробити організаційно-методичні засади контролю над ходом виконання проекту від предпроектної стадії до стадії верифікації та оприлюднення інтегрованого звіту;

- базу даних ідей показників інтегрованого звіту, яка дозволила зафіксувати пропозиції співробітників щодо розкриття інформації та отримати додаткову можливість комбінувати ідеї створивши таким чином «конструктор» змістовного наповнення інтегрованого звіту шляхом застосування розроблених методичних засад формування алгоритмів наведення показників в інтегрованому звіті.

Довідка видана для подання у Спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Директор Харківської регіональної дирекції
 АТ Страхової групи «ТАС» (приватне)

М.О. Дергильов

ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «Бутрент»

61166, Україна, м. Харків, вул. Серпова, 4
п/р 26004228016 АБ «Укргазбанк»
МФО 320478, Код ЄДРПОУ 38280259
тел. (057) 702-19-53 факс (057) 702-19-57

№ 45/02

від « 16 » 02 2018 р.

Довідка №
від 16.02.2018 р.

про впровадження наукових розробок докторанта
Харківського державного університету харчування та торгівлі
Нестеренко Оксани Олександрівни

З метою удосконалення системи надання консалтингових та аудиторських послуг у практичну діяльність ТОВ « Бутрент » впроваджено наукові результати О.О. Нестеренко, що присвячені організаційно-методологічним аспектам формування та перевірки інтегрованої звітності. Зокрема, були впроваджені та ефективно використовуються наступні пропозиції:

- методичні рекомендації щодо кількісної та якісної аудиторської оцінки ризиків та визначення «ризик-апетиту» процесу формування інтегрованої звітності, які базуються на оцінці значущості ризиків за їх істотністю та оцінці ймовірності виникнення ризиків, яка проводиться шляхом визначення переліку якісних і чисельних (у тому числі складених) критеріїв оцінювання вразливостей та їх наслідків й методів їх зменшення чи ліквідації;

- алгоритм організації та проведення експертної оцінки ризиків, який базується на побудові матриці ризиків, яка дозволяє постійно контролювати та розробляти заходи з нівелювання найбільш небезпечних ризиків системою ризик-менеджменту суб'єкта господарювання.

Впровадження результатів наукового дослідження Нестеренко О.О. в практичну діяльність компанії при наданні консалтингових та аудиторських послуг дозволяє комплексно та системно враховувати взаємозв'язок між підприємницьким та бухгалтерським ризиками, вчасно проводити аналіз та ідентифікацію ризиків, оцінювати вплив ризиків на результати діяльності, розробляти заходи з постійного контролю для нівелювання чи мінімізації ризиків, надавати рекомендації щодо найкращих практик звітування для опису ризиків в інтегрованій звітності.

Довідка видана для подання у Спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Директор ТОВ « Бутрент»

Г.О.Моніч

ТОВ «ХАРЕЛЕКТРОМЕТ» металургійне підприємство

Податкова адреса: 62801, Харківська обл. Печенізький район, смт. Печеніги, вул. Поштова, 2

Адреса виробничих потужностей: 61158, м. Харків, вул. Свистуна, 1

р./р 26002000036712 у Філії АТ «Укресімбанк» м. Харків

МФО 322313, ЄГРПОУ 24478611, тел/ факс (057) 703-30-03, 703-32-22

ТОВ «Харелектромет» є платником податку на прибуток на загальних підставах.

E-mail: harelektromet@ukr.net

www.harelektromet.com.ua

Довідка

№ 245 від 22.03.2018 р.

про впровадження наукових розробок докторанта
Харківського державного університету харчування та торгівлі
Нестеренко Оксани Олександрівни

Довідка видана здобувачеві наукового ступеня доктора економічних наук Харківського державного університету харчування та торгівлі за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) про впровадження у практичну діяльність спеціалізованого металургійного підприємства ТОВ «Харелектромет» запропонованих наукових розробок щодо підготовки інтегрованого звіту з дотриманням одночасно вимог Міжнародного стандарту інтегрованої звітності та стандартів сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності (GRI).

У практичній діяльності ТОВ «Харелектромет», запроваджено запропоновані здобувачем методичні рекомендації щодо:

- розкриття фінансових показників інтегрованої звітності з дотриманням вимог Міжнародного стандарту інтегрованої звітності, які поелементно надають рекомендації щодо опису складових бізнес-моделі, розподілу капіталу за видами, вартісного розкриття інформації в коротко-, середньо та довгостроковому періоді;

- розкриття нефінансових показників інтегрованої звітності щодо впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище й засоби його зменшення та різноманітні соціальні показники діяльності підприємства з дотриманням вимог стандартів сталого розвитку Глобальної ініціативи зі звітності.

Практична цінність запропонованих рекомендацій полягає у забезпеченні порівнянності даних, отриманих у різних форматах, від різних підрозділів підприємства за різними напрямками діяльності; розкритті взаємопов'язаної інформації в інтегрованих звітах, яка відповідає всім принципам інтегрованої звітності; обґрунтованому описі елементів бізнес-моделі та стратегії розвитку діяльності і її забезпеченості фінансовими, інтелектуальними, виробничими та іншими видами ресурсів, а також результативності діяльності за всіма основними напрямками сталого розвитку – економічними, екологічними, соціальними.

Довідка видана для подання у Спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Генеральний директор

Головний бухгалтер

А.В. Шидич

А.А. Склярова

ГАЗЭНЕРГОКОМПЛЕКТ
ЧАСТНОЕ АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО

Исх. № ГЭК-511/1 от 31.05.2018
На № _____ от _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Нестеренко Оксани Олександрівни

Довідка видана здобувачеві наукового ступеня доктора економічних наук Харківського державного університету харчування та торгівлі за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) про впровадження у практичну діяльність АТ «Газенергокомплект» запропонованих наукових розробок щодо розширення та адаптації методологічних аспектів облікової політики для налагодження чіткого механізму збору та обробки облікових даних для формування інформативних показників інтегрованої звітності.

З метою розкриття максимально обґрунтованої й достовірної фінансової та нефінансової інформації про поточну та стратегічну діяльність в інтегрованій звітності в практичну діяльність АТ «Газенергокомплект» впроваджено розроблені методологічні аспекти формування інтегрованої облікової політики, які розкривають концептуальні засади організації та ведення бухгалтерського обліку й дозволяють використовувати можливості внутрішньої стандартизації облікових процедур і механізмів для розкриття в інтегрованому звіті цілісної, стратегічної, суттєвої, адаптивної і актуальної до різних часових вимірів обліково-звітної інформації. Це дозволило адаптувати особливості формування облікової політики до вимог інтегрованої звітності, а на практиці конкретизувати їх до певної методики (порядку використання методів) і техніки дій (прийомів) в інтегрованому обліковому процесі. Впровадження у практичну діяльність рекомендацій здобувача дозволило уніфікувати на підприємстві процедури інтегрованої облікової політики та систематизувати підходи до формування її розділів з врахуванням впливу зовнішніх та внутрішніх чинників на процес розробки чи доповнення її розділів та на процес формування інтегрованої звітності.

Довідка видана для подання у Спеціалізовану вчену раду за спеціальністю 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності).

Головний бухгалтер

С.В. Оніщенко

Генеральний директор

О.П. Коростильов

УЗГОДЖЕНО

Перший проректор
Харківського державного університету
харчування та торгівлі
к.е.н., професор

Л.М. Янчева

«15» вересня 2017 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор
Харківського державного університету
харчування та торгівлі
д.т.н., професор

О.І. Червко

«15» вересня 2017 р.

УЗГОДЖЕНО

Проректор з наукової роботи
Харківського державного університету
харчування та торгівлі
д.т.н., професор

В.М. Михайлов

«15» вересня 2017 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів науково-дослідної роботи у навчальний процес
вищих навчальних закладів

Замовник Харківський державний університет харчування та торгівлі

найменування організації

ректор ХДУХТ д.т.н. проф. Червко О.І.

П.І.Б. керівника підприємства

Дійсним актом підтверджується, що результати дисертаційного дослідження щодо обґрунтування теоретичних і методологічних постулатів формування інтегрованої звітності та розробки практичних рекомендацій щодо визначення та розкриття її показників, яке виконано докторантом кафедри фінансів, аналізу та страхування Нестеренко О.О., під науковим керівництвом д.е.н., проф. Крутової А.С.

впроваджені в навчальний процес кафедри бухгалтерського обліку, аудиту та оподаткування

найменування структурного підрозділу, де здійснювалося впровадження

1. Вид впроваджених результатів Методичні рекомендації щодо формування інтегрованої звітності з урахуванням зростаючих інформаційних потреб стейкхолдерів та в умовах відсутності уніфікованих підходів до визначення її показників

2. Форма впровадження тексти лекцій, методичні рекомендації і завдання для практичних занять з дисциплін «Звітність підприємств», «Облікова політика» та «Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами»

3. Новизна результатів науково-дослідних робіт визначено показники інтегрованого звіту, які актуалізуються під впливом сучасних економічних течій; обґрунтовано ієрархічну систему принципів інтегрованої звітності; визначено мету та завдання облікової політики відповідно до вимог інтегрованої звітності; удосконалено методологічні основи автоматизації інтегрованої облікової системи; визначено основні елементи понятійно-термінологічного апарату теорії капіталів; розроблено методологічні засади внутрішнього контролю інтегрованої звітності.

4. Перелік курсів і дисциплін, у рамках яких викладені результати НДР «Звітність підприємств», «Облікова політика» та «Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами»

5. Соціально-економічний ефект полягає в доповненні робочих і навчальних програм та текстів конспектів лекцій з дисциплін «Звітність підприємств», «Облікова політика» та «Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами» для підготовки студентів спеціальності 071 «Облік і оподаткування»

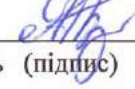
Науковий консультант

(підпис)

А.С. Крутова
(ініціали, прізвище)

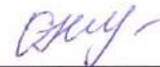
«15» вересня 2017 р.

Голова експертної ради по напрямку НДР
Облік, аудит та фінанси підприємств
готельно-ресторанного бізнесу та торгівлі
(назва наукового напрямку)

д.е.н., доц. А.В. Янчев
(науковий ступінь (підпис) (ініціали, прізвище)
вчене звання)

«15» вересня 2017 р.

Відповідальний за впровадження

(підпис)

О.О. Нестеренко
(ініціали, прізвище)

«15» вересня 2017 р.

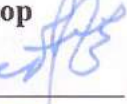
УЗГОДЖЕНО
Перший проректор
Харківського державного університету
харчування та торгівлі
к.е.н., професор

Л.М. Янчева

«19» вересня 2017 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор
Харківського державного університету
харчування та торгівлі
д.т.н., професор

О.І. Червко

«19» вересня 2017 р.

УЗГОДЖЕНО
Проректор з наукової роботи
Харківського державного університету
харчування та торгівлі
д.т.н., професор

В.М. Михайлов

«19» вересня 2017 р.

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

**результатів науково-дослідної роботи у навчальний процес
вищих навчальних закладів**

Замовник Харківський державний університет харчування та торгівлі
найменування організації
ректор ХДУХТ д.т.н. проф. Червко О.І.
П.І.Б. керівника підприємства

Дійсним актом підтверджується, що результати дисертаційного дослідження щодо обґрунтування теоретичних і методологічних постулатів формування інтегрованої звітності та розробки практичних рекомендацій щодо визначення та розкриття її показників, яке виконано докторантом кафедри фінансів, аналізу та страхування Нестеренко О.О., під науковим керівництвом д.е.н., проф. Крутової А.С.

впроваджені в навчальний процес кафедри фінансів, аналізу та страхування найменування структурного підрозділу, де здійснювалося впровадження

1. Вид впроваджених результатів методичні рекомендації щодо реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності в обліковій системі з функціями ризик-менеджменту

2. Форма впровадження тексти лекцій, методичні рекомендації і завдання для практичних занять з дисциплін «Управління ризиками», «Фінансовий менеджмент», «Соціальна відповідальність»

3. Новизна результатів науково-дослідних робіт обґрунтовано теоретичний інструментарій ідентифікації ризиків у інтегрованій звітності суб'єкта господарювання; удосконалено класифікацію підприємницьких та бухгалтерських ризиків реалізації бізнес-моделі суб'єкта господарювання; розроблено модель визначення «ризик-апетиту» реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності; запропоновано концептуальні засади верифікації інтегрованої звітності, які базуються на використанні принципів «Кубу COSO» за моделлю COSO-ERM, яку доповнено елементами SWOT аналізу інформаційної безпеки та блоком оцінки відповідності критеріям цілей внутрішнього контролю за методикою SMART.

4. Перелік курсів і дисциплін, у рамках яких викладені результати НДР «Фінанси підприємств», «Фінансовий аналіз», «Фінансовий менеджмент»

5. Соціально-економічний ефект полягає в доповненні робочих і навчальних програм та текстів конспектів лекцій з дисциплін «Управління ризиками», «Фінансовий менеджмент», «Соціальна відповідальність» для підготовки студентів спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування».

Науковий консультант

(підпис)

А.С. Крутова
(ініціали, прізвище)

«19» вересня 2017 р.

Голова експертної ради по напрямку НДР
Облік, аудит та фінанси підприємств
готельно-ресторанного бізнесу та торгівлі
(назва наукового напрямку)

д.е.н., проф. А.В. Янчев
(науковий ступінь (підпис) (ініціали, прізвище)
вчене звання)
«19» вересня 2017 р.

Відповідальний за впровадження

(підпис)

О.О. Нестеренко
(ініціали, прізвище)

«19» вересня 2017 р.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ ІНСТИТУТ ФІНАНСІВ
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТОРГОВЕЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Україна, 61003, м. Харків, пров. Плетнівський, 5, тел. /факс: (057) 731-33-65, e-mail: kfuduefin@gmail.com
код ЄДРПОУ 40397478

від 23.03.2018 № 01-2/109
на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження у навчальний процес результатів, окремих пропозицій та рекомендацій, отриманих в ході дослідження в дисертаційній роботі к.е.н., доц. Нестеренко Оксани Олександрівни за темою: «Методологія та організація формування інтегрованої звітності»

Цією довідкою підтверджується використання окремих здобутків, пропозицій та рекомендацій к.е.н., доц., докторанта Харківського державного університету харчування та торгівлі Нестеренко О.О. отриманих в ході дисертаційного дослідження за темою: «Методологія та організація формування інтегрованої звітності», у навчальному процесі Харківського інституту фінансів Київського національного торговельно-економічного університету:

– для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, що навчаються за напрямом підготовки 6.030509 «Облік і аудит» при викладанні навчальних дисциплін:

1. Дисципліна «Звітність підприємств» тема 1 «Загальні вимоги до звітності» та тема 9 «Статистична і спеціальна звітність». Базуючись на пропозиціях автора, матеріал зазначених тем розширено врахуванням особливостей організаційно-методологічних засад формування інтегрованої звітності.

2. Дисципліна «Облікова політика підприємства» тема 6 «Форми організації обліку на підприємстві». Використано пропозиції автора щодо формування інтегрованої облікової політики та її імплементації в організацію бухгалтерського обліку на підприємстві.

– для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, що навчаються за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування»:

1. Дисципліна «Облік і фінансова звітність за міжнародними стандартами» тема 1 «Розробка та впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності», тема 11 «Облік власного капіталу та розподілу прибутку». Матеріал зазначених тем розширено описом вимог Міжнародного Стандарту Інтегрованої Звітності та пропозиціями автора щодо оцінки

нематеріальних форм капіталу (інтелектуального, людського, соціально-репутаційного).

2. Дисципліна «Інформаційні технології управлінської звітності» тема 11 «Інформаційна технологія розв'язування задач з формування звітності». Використано пропозиції автора щодо технології побудови інтегрованої облікової системи в автоматизованому режимі як постачальника облікової інформації для формування інтегрованої звітності.

Заступник директора,
к. філос. н., доц.

Л. В. Піддубна

Директор інституту,
к. е. н., доц.

К. Г. Сердюков

Додаток М

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Янчева Л. М., Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інформаційні системи управління товарорухом в роздрібній торгівлі : монографія. Харків : ХДУХТ, 2012. 272 с. (заг. обсяг 16,8 друк. арк., особисто автора 10,0 друк. арк.: розроблено методологічні аспекти формування автоматизованої інтегрованої облікової системи).

2. Янчев А. В., Нестеренко О. О., Сахаров П. О. Розрахунки електронними грошима: документування, облік та контроль : монографія. Харків : ХДУХТ, 2014. 230 с. (заг. обсяг 13,5 друк. арк., особисто автора 3,5 друк. арк.: досліджено функціональне наповнення інституту грошей як основної складової фінансового капіталу суб'єктів господарювання).

3. Крутова А. С., Нестеренко О. О., Левіна М. В. Обліково-звітне забезпечення управління трансакційними витратами : монографія. Харків : Видавець Іванченко І.С., 2016. 224 с. (заг. обсяг 13,2 друк. арк., особисто автора 5,2 друк. арк.: розроблено методологічні засади перенесення інформації про трансакційні витрати до інтегрованої звітності).

4. Нестеренко О. О. Інтегрована звітність: теорія, методологія, практика : монографія. Х. : Видавець Іванченко І. С., 2018. 410 с. (23,8 друк. арк.).

5. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Облік праці та її оплати в інформаційній системі підприємства торгівлі. Житомир : ЖДТУ, 2015. Вип. 2 (32). С. 174–187. (включено до Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, Google Scholar) (заг. обсяг 0,9 друк. арк., особисто автора 0,5 друк. арк.: розроблено методичний підхід щодо виявлення залежності між обсягом інвестицій в розвиток трудового потенціалу та трудовою активністю персоналу, який базується на кваліметричній оцінці людського капіталу).

6. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Обліково-звітні аспекти монетизації продуктів ігрової індустрії з використанням електронних грошей. Бізнес

Інформ. 2016. № 7. С. 147–152. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services та ін.) (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.: розроблено практичний інструментарій відображення у звітності процесів монетизації продуктів ігрової індустрії з використанням електронних грошей).

7. Нестеренко О. О., Назарова К. О. Роль облікової інформації у забезпеченні сталого розвитку торговельної галузі. Економічний простір: збірник наук. праць, 2016. № 115. С. 157–164. (включено до Index Copernicus, РІНЦ, Google Scholar) (заг. обсяг 0,6 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: обґрунтовано структуру та показники облікової інформації, яка має наводитися в інтегрованому звіті торговельного підприємства).

8. Krutova A. S., Nesterenko O. O., Kolesnik A. O. Integrated reporting terminology formalization. Independent Auditor. 2016. № 18 (4). P. 4–14. (включено до Index Copernicus, Google Scholar, EBSCOhost) (заг. обсяг 0,75 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: уточнено зміст терміну «інтегрована звітність» та визначено показники інтегрованого звіту, які актуалізуються під впливом сучасних економічних течій).

9. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Модель соціальної відповідальності суб'єктів державного сектору економіки. Бізнес-інформ. 2017. №5. С. 17–25. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services та ін.) (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.: розроблено організаційно-технологічне забезпечення оприлюднення інтегрованої звітності шляхом створення Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України).

10. Нестеренко О. О. Методичні засади оцінки природного капіталу в інтегрованій звітності. Економічний простір: збірник наук. праць, 2017. № 122. С. 117–125. (включено до Index Copernicus, РІНЦ, Google Scholar) (0,7 друк. арк.).

11. Нестеренко О. О. Індикатори оцінки рівня сталого розвитку та їх вплив на показники інтегрованої звітності. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство» : у 2-х ч. 2017. Вип. 15. Ч. 2. С. 44–50. (включено до Index Copernicus) (0,5 друк. арк.).

12. Нестеренко О. О. Методологічні аспекти формування інтегрованої облікової політики. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2017. Вип. 2 (26). С. 29–44. (включено до Index Copernicus). (1,1 друк. арк.).

13. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Мультифункціональна модель опису фінансового капіталу в інтегрованому звіті. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2017. Вип. 2. № 23. С. 397–404. (включено до Web of Science, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory, Citefactor, ResearchBib, Universal Impact Factor, Index Copernicus, Google Scholar та ін.) (заг. обсяг 0,6 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: проведено функціональний аналіз фінансового капіталу та обґрунтовано основні блоки показників інтегрованого звіту у розрізі функцій фінансового капіталу суб'єкта господарювання).

14. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Фінансове обґрунтування інноваційних проектів в обліку та звітності. Вісник ХНАУ: Збірник наукових праць Харківського національного аграрного університету. Серія: Економічні науки. Харків: ХНАУ, 2017. №3. С. 38–47. (включено до Index Copernicus, [CiteFactor](#), Google Scholar, [Research Bible](#)) (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,5 друк. арк.: визначено складові інвестиційно-інноваційного процесу при формуванні інтегрованої звітності).

15. Нестеренко О. О. Методологічні засади опису ризиків бізнес-моделі суб'єкта господарювання в інтегрованій звітності. Проблеми економіки. 2017. №4. С. 369–375. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, EBSCOhost, CiteFactor, Academic Journals Database, BASE, Research Bible та ін.) (0,7 друк. арк.).

16. Krutova A. S., Tarasova T. O., Nesterenko O. O. Sustainable development reporting as an instrument for institutional reform in Ukraine. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2018. № 1 (13). Vol. 1. P. 15–19. (включено до Web of Science, CrossRef, Ulrich's Periodicals Directory, Index Copernicus, EBSCO, Bielefeld Academic Search Engine, WorldCat та ін.) (заг. обсяг 0,55 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: визначено основні складові процесу формування інтегрованої звітності.).

17. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Перспективи розвитку облікової системи підприємств України. *Бізнес-інформ*. 2018. №4. С. 261–266. (включено до Ulrichsweb Global Serials Directory, Research Papers in Economics, Index Copernicus, Directory of Open Access Journals, CiteFactor, Academic Journals Database, Scientific Indexing Services та ін.) (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.: розроблено концепцію багатоцільової інтегрованої облікової системи).

18. Нестеренко О. О. Бінарна система оцінки інтелектуального капіталу в інтегрований звітності. *Інтелект XXI*. 2018. №2. С. 193–198. (включено до Index Copernicus) (0,5 друк. арк.).

19. Нестеренко О. О. Удосконалення облікової політики для цілей складання інтегрованої звітності в інформаційній системі підприємства [Електронний ресурс] Глобальні та національні проблеми економіки: елект. наук. фахове видання. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського. 2018. Вип. 22. С. 972–979. Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/182.pdf>. (включено до Index Copernicus) (0,8 друк. арк.).

20. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Моделювання облікової політики програм лояльності в підприємствах роздрібної торгівлі. *Wirtschaft und Management: Theorie und Praxis: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel*. Vol. 2 Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. S. 152–158. (включено до Thomson Reuters) (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,25 друк. арк.: визначено складові облікової політики торговельних підприємств).

21. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Стан та перспективи розвитку сфери готельного господарства Харківського регіону. Сьвременни проблеми на региональному розвитку: Сьбрани статии. Т. 2. Академично издателство на Аграрния университет Пловдив, България, 2014. С. 250–254. (включено до Thomson Reuters) (заг. обсяг 0,4 друк. арк., особисто автора 0,15 друк. арк.: визначено розрізи обліково-аналітичної інформації про еколого-соціально-економічні показники діяльності готельних підприємств).

22. Нестеренко О. О., Герасимова Н. С., Коробкіна І. С. Удосконалення класифікації витрат підприємств готельного господарства. Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment: Collection of scientific articles. Pegasus Publishing, Lisbon, Portugal, 2015. P. 160–165. (включено до Thomson Reuters) (заг. обсяг 0,5 друк. арк., особисто автора 0,15 друк. арк.: визначено розрізи класифікації витрат бізнес-моделі підприємств готельного господарства).

23. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Переваги інтегрованої звітності та перспективи її імплементації в Україні. Innovation in science and education: challenges of our time. London: IASHE, 2016. С. 52–58. (включено до Socrates Impulse, eLIBRARY.RU, РІНЦ) (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,4 друк. арк.: визначено перспективні напрями діяльності з імплементації інтегрованої звітності в Україні).

24. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Теоретико-методичний інструментарій врахування трансакційних витрат у звітності підприємств готельного господарства. Innovation in science and education: challenges of our time. London: IASHE, 2017. С. 29-33. (включено до Socrates Impulse, eLIBRARY.RU, РІНЦ) (заг. обсяг 0,4 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: розроблено теоретико-методичний інструментарій перенесення інформації про трансакційні витрати до інтегрованої звітності).

25. Нестеренко О. О., Котенко Л. М. Удосконалення обліку облігацій. Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси : зб. наук. пр. Луц. нац. техн. ун-т. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2012 р. Вип. 9(2). С. 159–167. (заг. обсяг 0,6 друк. арк.,

особисто автора 0,3 друк. арк.: методологічно обґрунтовано інструментарій обліку облігацій як складової фінансового капіталу).

26. Нестеренко О. О. Методика оцінки інформаційного ризику на підприємствах роздрібно́ї торгівлі. Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, 2013. Т. 18. Вип. 2. С. 120–128. (0,7 друк. арк.).

27. Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Документування товарних операцій в системі електронного документообігу «Спрут». Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 1 (17). С. 31–38. (заг. обсяг 0,6 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: розроблено практичні рекомендації з впровадження систем електронного документообігу на підприємствах торгівлі).

28. Нестеренко О. О. Удосконалення методики інвентаризації товарних запасів в системі електронного документообігу. Кримський економічний вісник : у 2-х ч. 2013. №1 (02). Ч. II. С. 147–149. (0,3 друк. арк.).

29. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Шляхи вдосконалення облікової політики на готельних підприємствах. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 1 (17). С. 3–10. (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: надано рекомендації з удосконалення методики формування облікової політики).

30. Янчева Л. М., Нестеренко О. О., Герасимова Н. С. Проектування системи внутрішнього аудиту підприємств готельного господарства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2013. Вип. 2 (18). С. 3–10. (заг. обсяг 0,7 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: надано рекомендації з удосконалення методики формування облікової політики).

31. Нестеренко О. О. Формування програми внутрішнього аудиту товарних операцій. Облік, Економіка, Менеджмент: наукові нотатки.

Міжнародний збірник наукових праць. Луцьк : РВВ Луцького НТУ, 2014. Випуск 4. С. 303–309. (0,5 друк. арк.).

32. Нестеренко О. О. Особливості обліку продажу товарів із застосуванням торговельних платіжних терміналів. Торгівля, комерція, підприємництво. Львів : ЛКА, 2014 р. Вип. 16. С. 136–140. (0,4 друк. арк.).

33. Крутова А. С., Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Особливості нарахування та обліку військового збору. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : зб. наук. пр. Харків : ХДУХТ, 2015. Вип. 1 (21). С. 19–29. (заг. обсяг 0,8 друк. арк., особисто автора 0,3 друк. арк.: розроблено алгоритм обліку військового збору в інтегрованій обліковій системі).

34. Нестеренко О. О. Адаптація методологічних положень верифікації інтегрованої звітності до європейських вимог [Електронний ресурс] Східна Європа: економіка, бізнес та управління : елект. наук. фахове видання. ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури». 2018. Вип. 2 (13). С. 245–253. Режим доступу: http://www.easterneurope-bm.in.ua/journal/13_2018/45.pdf. (1,0 друк. арк.).

НАУКОВІ ПРАЦІ, ЯКІ ЗАСВІДЧУЮТЬ АПРОБАЦІЮ

МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ:

35. Нестеренко О. О., Коробкіна І. С. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності студентів спеціальності «Облік і аудит». Модернізація вищої освіти та проблеми у правління якістю підготовки фахівців. Інтеграція освіти, науки та виробництва – запорука ефективності навчального процесу : матеріали X Всеукр. наук.-метод. конф., м. Харків, 27 вересня 2013 р. Харків : ХДУХТ, 2013. С. 107–108. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено компетенції облікових фахівців).

36. Нестеренко О. О. Проблемні аспекти обліку електронних грошей. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 22 травня 2014 р. : у 2-х ч. Харків : ХДУХТ, 2014. Ч. 2. С. 45–46. (0,1 друк. арк.).

37. Нестеренко О. О. Історичні передумови виникнення військового податку. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2-х ч., Харків, 14 травня 2015 р. Ч. 2. Харків: ХДУХТ, 2015. С. 35–36. (0,1 друк. арк.).

38. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Професіограма бухгалтера як необхідний чинник формування компетентного фахівця. Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Науково-інформаційна підтримка навчального процесу: матеріали XII Всеукр. наук.-метод. конф., м. Харків, 30 вересня 2015 р. Х. : ХДУХТ, 2015. С. 367–368. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено професійні навички бухгалтера).

39. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інтегрована звітність як засіб реалізації цілей сталого розвитку. Соціально-економічний розвиток системи фінансів і управління в інноваційному середовищі: проблеми, ефективність, перспективи : тези доповідей IX симпозиуму, м. Харків, ХІФ КНТЕУ, 25 листопада 2016 р. Харків : ХІФ КНТЕУ, 2016. С. 367–369. (заг. обсяг 0,2 друк. арк., особисто автора 0,1 друк. арк.: обґрунтовано цілі сталого розвитку та визначено шляхи їх реалізації шляхом формування інтегрованої звітності).

40. Нестеренко О. О. Історія становлення та сучасна інтерпретація звітності сталого розвитку. Экономическая теория в XXI веке: поиск эффективных механизмов хозяйствования : матер. II Междунар. науч.-практ. конф., г. Полоцк, Беларусь, 20-21 октября 2016 г. : в 2 ч. Полоцк. гос. ун-т. Новополоцк : ПГУ, 2016. Ч.1. С. 207–212. (0,4 друк. арк.).

41. Нестеренко О. О. Користувачі інформації інтегрованої звітності. Економіка, фінанси, бухгалтерський облік: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник тез доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 1 лютого 2017 р. П.: ЦФЕНД, 2017. С. 101–104. (0,2 друк. арк.).

42. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Ентропія інформації інтегрованої звітності та механізми її усунення. Тенденції розвитку національних економік:

економічний та правовий виміри: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 18-19 травня 2017 р. Київ : ККІБП, 2017, 1 т. С. 49–51. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено компетенції облікових фахівців).

43. Нестеренко О. О. Проблеми впровадження інтегрованої звітності в обліково-звітну практику підприємств. Фінанси, облік і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю: сучасні проблеми та перспективи розвитку теорії і практики: матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 28 жовтня 2016 р. Х. : ХДУХТ, 2016. С. 97–98. (0,1 друк. арк.).

44. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Класифікація чинників впливу на інтегровану облікову політику. Сучасні економічні, соціальні та екологічні детермінанти активізації розвитку країни та її регіонів: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 28-29 квітня 2017 р.: у 2-х ч. Ужгород: УЖНУ «Говерла», 2017. Ч. 2. С. 127–130. (заг. обсяг 0,2 друк. арк., особисто автора 0,1 друк. арк.: згруповано чинники впливу на інтегровану облікову політику).

45. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Завдання інтегрованої облікової політики. Розвиток харчових виробництв, ресторанного та готельного господарств і торгівлі: проблеми, перспективи, ефективність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 50-річчю заснування Харківського державного університету харчування та торгівлі, м. Харків, 18 травня 2017 р. : тези у 2-х ч. Харків : ХДУХТ, 2017. Ч. 2. С. 35–36. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено завдання інтегрованої облікової політики).

46. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Впровадження проекту формування інтегрованої звітності в обліково-аналітичний процес. Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції, м. Тернопіль, 30 червня 2017 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. С. 196–199. (заг. обсяг 0,4 друк. арк., особисто автора 0,2 друк. арк.: визначено етапи реалізації інноваційного проекту з формування інтегрованої звітності).

47. Янчева Л. М., Крутова А. С., Нестеренко О. О. Інтегрована звітність як складова забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі. Стратегічні пріоритети розвитку внутрішньої торгівлі України на інноваційних засадах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 2-3 листопада 2017 р. Львів: ЛТЕУ, 2017. С. 230–231. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,04 друк. арк.: визначено складові досягнення цілей сталого розвитку підприємств торгівлі).

48. Нестеренко О. О. Ризик-орієнтований підхід до розкриття інформації в інтегрованій звітності. Імплементация інновацій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку сучасного бізнесу: матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Харків, 22 березня 2018 р. Х. : ХДУХТ, 2018. С. 143–144. (0,1 друк. арк.)

49. Нестеренко О. О. Розкриття інформації про природний капітал у звітності: вимоги світових інтеграційних процесів. Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу, контролю і оподаткування у контексті Європейської інтеграції та сучасних викликів глобалізації : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 17-18 травня 2018 р. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2018. С. 218–220. (0,2 друк. арк.)

50. Нестеренко О. О., Белявцева В. В. Оцінка людського капіталу в інтегрованій обліковій системі. Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді [Електронний ресурс] : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 17 травня 2018 р. Х. : ХДУХТ, 2018. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Назва з тит. екрана: <http://www.hduht.edu.ua/index.php/uk/nauka/conf/1635-conf-17-5-18>. (заг. обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: розроблено методику оцінки людського капіталу).

51. Крутова А. С., Нестеренко О. О. Перспективи імплементації інтегрованої звітності в Україні. Стан і перспективи розвитку обліково-інформаційної системи в Україні : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Тернопіль, 31 травня–1 червня 2018 р. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. С. 55–57. (заг.

обсяг 0,1 друк. арк., особисто автора 0,05 друк. арк.: визначено функціональну структуру «Єдиного порталу інтегрованої звітності підприємств та організацій України»).

52. Свідоц. реєстрац. автор. права 76919, Україна. Департамент інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Класифікація природного капіталу для вимог інтегрованої звітності /А. С. Крутова, О.О. Нестеренко (Україна); заявка № 77694 від 27.12.2017 р.; дата реєстрації від 19.02.2018 р., 5 с.

**НАУКОВІ ПРАЦІ, ЯКІ ДОДАТКОВО ВІДОБРАЖАЮТЬ НАУКОВІ
РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ:**

53. Крутова А. С., Нестеренко О. О., Тарасова Т. О. Оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності: навч. посібник. Х.: МОНОГРАФ, 2016. 286 с. (заг. обсяг 16,6 друк. арк., особисто автора 5,6 друк. арк.: Розділи 4 – 8).